Edizione Rara - V. Prinvit.
2 volumi - ottima conservazione -
Il 2° vol: ha il ritratto.

L. 25-

BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN PRIVS.

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1802.

A N [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

PRAEFATIO ITERATAE EDITIONIS.

Spinozae Opera statim ab initio *) saepius acriusque exagitata et refutata quam perpensa et intellecta fuisse, negari haud potest. Inde Spinozismi nomen, mox, quantumvis Philosophiam nomine individui definiri noluerit Philosophus, illatum antea abiit in convicium, quam quidem mens auctoris vel historice dispaluerat; scripta vero, ex quibus peti haec potuisset, fere ubique prohibita atque oppressa, breve post tempus delitescere intra bibliothecarum cancellos, quid? quod consulto a non paucis occultari coeperunt, qui libros non paucos, ut quam rarissima possidere gloriarentur, perniciosos, impios, atheos inscribere amabant. Quem in modum factum est, ut ea, quae Philosophiam Spinozae continent, non nisi semel edita caroque pretio vendita, quo plurium manibus obiter velut „extremae rarentiae liber„ terebantur, eo pauciorum iteratis maturisque meditationibus per otium examinarentur. Decantata enim illa naenia, quod Spinozismus omnis definitione falsa Substantiae nitatur, confecta videbatur tota

 dis-

*) vide inter Epistolas p. 507. nr. XIX.

disquisitio. Unde eo res devenit, ut, cum nostris fere temporibus immortali ingenio Lessingiano Spinozismus tribueretur, non secus ac si de quodam Africae monstro vix quoad nomen cognito fabula nova percrebuisset, ne de facto quidem, quid in Philosophia Benedicti de Spinoza proprium insuerit et capitale, inter eruditos constaret. Adeo in diversissima abibant virorum, qui inter peritos artis referebantur, Spinozismi explicationes.

Nec sola illa φιλοσοφούμενα Spinozae, velut intrinseca obscuritate circumfusa, ad incognitas literarium ditiones pertinebant, sed intellectu multo faciliores etiam eiusdem viri de Antiquitate Hebraica disquisitiones. Quae nimirum nunc quidem de libris Vet. Testamenti, quoad notionem prophetiae, originem et aetatem singulorum librorum, collectionem eorum canonicam, leges interpretandi, vocalium auctoritatem, variantium lectionum rabbinicas adnotationes et reliqua id genus recentiora exegeseos criseosque biblicae incrementa, post integrum et quod excurrit seculum, Eichhorniani potissimum operis luce per Germaniam cuivis inclaruerunt, ea non vaticinatus fuerat sed magna ex parte jam descripserat evviceratque Tractatus ille Theologico-politicus. Cuius libri titulus omnino is non erat, qui Exegetas plerosque ad rariorem cariorem que damnati Philosophi scriptiunculam e bibliotheca aliqua, tamquam Initia liberalioris in Vetus Testamentum introductionis accersendam excitare posset. Neque enim suspicari licet,

licet, lumen illud, quod plane alio modo ac tramite, nimirum transferendo criticam et exegeticam artem in classicis auctoribus primum a Gesnero, Ernestio, Heynio et aliis exercitatam ad sacrum codicem, a principibus in philologia biblica viris adinventum est, a Spinoza mutuo quasi sumptum fuisse. Potius res ipsa indicat, adhucdum in tractatu Spinozae non pauca latere, a philologis hosce suos in usus haud conversa.

Nec levis igitur potuisset ad literarum biblicarum studia utilitas annis superioribus accedere, si quis, postquam libellum a Lud. Meyero, Amstelodamensi, amico Spinozae, operumque Philosophi editore perscriptum de *Philosophia Scripturae Interprete* de novo *) ediderat Io. Sal. Semler, tum temporis quoque Tractatum ipsius Spinozae Theologico-politicum iterata editione parabilem fecisset atque in memoriam eorum revocasset, qui rem non a nominibus auctorum pendere sentiunt. Post haec cum, nimis largam litis occasionem Mendelssohnio praebente, de ipso historico Philosophiae Spinozisticae sensu inter eruditos disceptaretur, plerisque vero lectoribus fundamentum et ponendae et solvendae causae ob raritatem et pretium operum Spinozae postumorum non posset non deesse, saepe apud me miratus sum, cur non litis, quod vocant, objectum facta

*) Philosophia scripturae Interpres, Exercitatio paradoxa. Tertium edita et Appendice Ioach. Camerarii aucta, cum notis variis et praefatione. Halae. 1776. 8.

cta ſimpliciter reimpreſſione oculis omnium ſubjiceretur. Nec enim cauſa vel philoſophica vel in genere literaria inter nôſtrates ita male agitur, ut non, dummodo ad publicam disquiſitionem luculenter proponatur, intra perpaucos annos ſententia certior in umbraculis peritorum, fama ſaepe minus cognitorum, ſatis matureſcat, imo etiam ad ſagaciores alios inde propagata in communem plerorumque opinionem transeat.

Quibus praemiſſis ut, quaenam noſtrae huius editionis curandae rationes fuerint, copioſius addamus, ſupervacaneum erit. Quo modo facta ſit, brevibus exponemus. Singulorum Spinoſae Operum, ſi tractatum theol. politicum exceperis, non niſi una extitit editio. Annus 1663 primum vidit ejus Principia Philoſophiae Carteſianae more geometrico demonſtrata. Anno 1670 Tractatum Theologico-politicum edidit. Reliqua non niſi poſt obitum Philoſophi prodierunt. Noſtra editio unam illam originariam accurate ſequitur. Titulos, praefationes ſervavit, atque adeo numeros paginarum, quo facilius allegata priorum reperirentur, uncinis [ ] incluſos exhibet. Non niſi indicatos in editione prima aut ex ſenſu manifeſtos typographi errores emendavit. Interpunctionem, licet minus arrideret, literasque ſubſtantivorum nominum maiusculas ſuperiori tempore frequentatas ut plurimum admiſimus.

Animus fuerat, philoſophematibus nonnulla, plura vero tractatui theologico-politico ſubnotare. Mox

Mox autem arrogantiae et cupiditatis ſpeciem averti vix poſſe ſentiebam, ſi eum, qui ante integrum et dimidium ſeculum in praecipuis capitibus id luculenter perſpexerat, quod poſteriorum aetatum διαδοχαι, veſtigia viri e longinquo demum ſecutae, ſenſim ſenſimque attigerunt, de minutioribus interpellaſſem, nunc temporis beneficio magis forſan quam proprio ſtudio clarius perſpectis. Philoſophantium vero, qui noſtra hac tempeſtate nondum plane deferbuerunt, rixis ſi ſuae vocis tenuitatem hoc loco immiſcere voluiſſet editor, coeleſtem illam umbram auctoris in vero inquirendo ardentiſſimi veraciſſimique ſed et placidiſſimi minus, quàm pàr eſt, revereri ſibi videretur. „Paſſiones„ ſunt, quas Benedictus non veri, ſed erroris genitrices altricesque oſtendit ac refugit.

Ad ſingulas autem huius Voluminis partes quae praefari debemus, nonnulla ſuperſunt.

Primus, quem haec editio exhibet, Spinozae libellus isque ſolus expreſſo auctoris nomine in fronte inſignitus *Principia Philoſophiae*, non omnino Spinozae ipſius, ſed, prout frons Scriptionis candide profitetur, *Renati des Cartes* exhibet, cujus quidem notiones non paucas Demonſtrator etiam ſuas fecit, alias tamen ita proſecutus eſt, ut a Dualismo Carteſiano ſe ad unitatem univerſae rerum naturae agnoſcendam ultro propulſum fuiſſe oſtenderet. Sic ſcilicet binae lineae, quae ex altera parte divergunt in infinitum, retrorſum continuatae, in unum collineant punctum. Spinozam vero in Principiis illis et Medita-

ditationibus Metaphyſicis nihil niſi illuſtrationem Carteſii intendiſſe, cum jam titulus monuiſſet lectores, etiam Lud. Meyeri praefatio diſertis *) verbis ſignificavit. Omnem ſane aberrandi ſemitam velut obſtructam putaveris. Fuerunt tamen nonnulli eo usque illiberales, ut Spinozam hoc in libello „non ſecundum animi ſui cogitata locutum fuiſſe„ indiſtincte innuerent. Quem in modum quae Niceron in ſua Vita Spinozae ſcripſit: „Mais il eſt bon de ſavoir *qu'il n'y parle point ſelon ſa penſée*,„ ea quidem e Baylio deſumta ſunt, voce una in deterius mutata. Hic enim Lexicographus, cuius omnem de Spinoſa narrationem pro laudabili philoſophicae indolis ſpecimine nemo, putem, habiturus eſt, ſub finem articuli ait: Quelques perſonnes prétendent, qu'il (Sp.) a ſuivi la Maxime: nemo repente peſſimus, et qu'il ne tomba dans l'Atheisme qu'inſenſiblement, et qu'il en étoit fort éloigné l'an 1663. lors qu'il publia la Demonſtration Geometrique des Principes de Des Cartes. Il y eſt auſſi orthodoxe ſur la nature de Dieu, que Mr. Des Cartes même, mais il faut ſavoir *qu'il ne parloit point ainſi ſelon ſa perſuaſion.* Quae licet per notam explicentur, negligentius tamen, quam candori Benedicti id debebatur, atque ita fere pronunciata ſunt, ut Spinoza diſſimulaſſe videri poſſet animi ſenſa; id quod ab ingenio viri honeſtiſſimi plane erat alienum. Germanicus Niceronis interpres nude et crude demum protrudit: Man muſs aber wiſſen, daſs er in dieſem Buche *gar nicht ſo redet, als er gedacht.*

Sci-

*) vid. editionis huius pag. IX.

Scilicet de Atheo parum refert, ita ambigua verba facere, ut simulatorem et dissimulatorem eundem fuisse incauti facile suspicentur.

Neque vero nos haec praecipue defendendi, qui in Benedicto infuit, candoris causa sed eo potissimum fine indicanda putavimus, ut ne Philosophiae studiosi ex Principiis his more geometrico demonstratis ista opinentur quam solidissime depromi posse, quae Spinozae in philosophando propria fuerunt. Sedes systematis, quod sibi condidit, in Ethica est, quae quoniam Opera Postuma inchoat, volumine altero editionis nostrae lecturis offertur. Neque Appendix Principiorum geometrico more demonstratorum, continens *Cogitata Metaphysica*, jamjam mera est ipsius Spinozae progenies philosophica. Cartesium illustrare voluit, nec tamen historice sed philosophice potius, hoc est, ita, ut non ea tantum, quae diserte dixerat vel indicaverat acutus ille Dualismi assertor, dilucidare proximisque argumentis confirmare satagat, sed potius talem in modum explicet notiones ac rationes Cartesianas, quali, quam maxime id fieri poterat, probabiles videbantur Spinozae ingenio. Itaque haec sane omnia Spinozam jam sapiunt. Si tamen, quaenam in iis auctor Cartesio reliquenda, quae a magistro hoc retinenda censuerit, dignoscere cupias, omnino ab Ethica Spinosae initium faciendum est, ut, huic quibus potissimum ideis pro fundamento positis Philosophia sibi ipsi constare visa fuerit, satis illucescat. Quo lumine

accenso

accenſo quanam via a Carteſio progreſſus fuerit Spinoza philoſophus, etiam in Principiis Carteſianae Philoſophiae inque Cogitatis metaphyſicis cum certitudine inveſtigatur. Quod reliquum eſt, inter Epiſtolas initium nonae pag. 479. 480. ipſius Spinozae praefatio ad haec Principia dici poterit. In regulas vero Carteſianas de motu quid vere ſtatuerit, vide, ſi placet, non ex epiſt. XIV. pag. 496. ſed ex epiſt. XV. pag. 501. Unde Principiorum partem alteram pag. 140. non ultra primas notiones progredi, eo magis dolendum eſt.

Tractatus theologico-politicus cum, quam primum prodierat, publica auctoritate premeretur *) atque iteratis vicibus inter libros prohibitos referretur,

*) vid. La Veritable Religion des Hollandois . . par Jean Brun (Prof. en Theol.) 1675. ubi p. 158. „Je crois que Stoupe (auctor libri ſatyrici: La Religion des Hollandais. Utrecht 1673.) ſe trompe, quand il dit, qu'il (Spinoza) n'a point abjuré la religion des Juifs, puis qu'il ne renonce pas ſeulement à leurs ſentimens s'étant ſouſtrait de toutes leurs obſervations et de leurs ceremonies, mais auſſi qu'il mange et boit tout ce qu'on lui propoſe, fut ce même du lard et du vin, qui viendroit de la cave du Pape, ſans s'informer s'il eſt Caſcher ou Neſech .... *Meſſieurs les Etats ont tâché de l'etouffer* (ſc. ce méchant livre: tractatus th. polit.) *en ſa naiſſance et l'ont condamné et ont défendu le debit par un decret public, dès auſſitôt qu'il vit le jour en leurs païs . . . Meſs. les Etats encore préſentement, que je ſuis occupé à écrire ceci . . le defendent de nouveau avec pluſieurs autres de cette trempe.*„ Bayle Diction. art. Spinoza. D. Scripſerat vero et Stoupius et Brunius vivo Spinoza, ea tempeſtate, qua Ludovicus XIV. Batavos ſubita invaſione paene oppreſſit.

tur, ſuſpicionibus iniquis *) libellum ſubtrahere ſtuduerunt alii, praefixo titulo: „Danielis Heinſii, „P. P. operum hiſtoricorum Collectio prima. Edi„tio ſecunda, priori editione multo emendatior et „auctior. accedunt quaedam hactenus inedita. Lugd. „Batav. apud Isaacum Herculis. 1673.„ Haec, quae dicitur, „Collectio prima„ nihil praeter illum ipſum tractatum a praefatione ad finem usque continet paginis 334. in 8. nec praefatiuncula nec alia quadam acceſſione adjecta. Emendatius quidquam vel auctius non ineſt. In Anglia ipſum ſic excuſum fuiſſe, Wolfii Bibliotheca hebr. P. I. p. 240. prodit. Neſcio, qua auctoritate. Si verum eſt indicium, Oldenburgium, Spinozae amicum, in libro divulgando partes ſuas habuiſſe, facile cogitandum eſſet.

Sub eodem titulo annoque „Collectio ſecunda Dan. Heinſii,„ etc. extat, continens libellum, quem ſupra nominavimus, aeque tunc exoſum: „Phi„loſophia Scripturae Interpres, Exercitatio pa„radoxa, in qua veram Philoſophiam infallibilem „ſacras literas interpretandi normam eſſe apodictice „demonſtratur et discrepantes ab hac ſententiae expen„duntur et refelluntur.„ Prodiit exercitatio haec ſub Heinſiano titulo fictitio „Eleutheropoli anno 1665.„ paginis 105. in 4. cum Prologo et Epilogo absque paginarum numeris. Nec a paucis Spinozae opusculum

*) Baylius ita: Tous ceux, qui ont refuté le Tractatus theologico-politicus, *y ont decouvert les ſemences de l'Atheiſme ...*

lum habebatur. Sed *Ludovico Meyer*, Medico Amstelodamensi, Operum Spinozae plerorumque editori, verius tribuitur. Sententiae non minus quam dicendi genus cum praefationibus, quas ille Principiis Philosophiae Cartesianae atque Operibus Postumis Spinozae praefixit, admodum conspirare videntur. Eidem „Lucii Antistii Constantis de Iure Ecclesiasti-„corum liber singularis, quo docetur, quodcunque „divini humanique iuris Ecclesiasticis tribuitur, vel „ipsi sibi tribuunt, hoc aut falso impieque ipsis tri-„bui aut non aliunde quam a suis, hoc est, eius rei-„publicae sive civitatis Prodiis, in qua sunt consti-„tuti, accepisse. Eleutheropoli. 1665. in 8.„ adscribi solet.

Ipsam Tractatus Theologico-politici editionem Dan. Heinsii nomine tectam Niceron, in Additamentis Tomo XX. p. 59—61. suarum Mémoires exhibitis, alia etiam tituli pagina praefixa in publicum sparsam fuisse prodit, hac nimirum: „Fr. Henri-„quez de Villacorta M. Doct. a cubiculo Philippi „IV. Caroli II. Archiatri Opera Chirurgica omnia. „Sub auspiciis potentiss. Hispaniarum Regis. Am-„stelodami. 1673.„ in 8. cf. Vogt. Catal. p. 710. Chstph. Aug. Heumann. de Anon. et Pseudonymis p. 100. Ad libellum in Hispaniam et Lusitaniam intromittendum tituli huius artem excogitatam fuisse, dubitari nequit. Ea ipsa de causa inter nos non possunt esse nisi rarissima huius fraudis exemplaria, quorum ego quidem nullum vidi. — Addit Niceron, tracta-

tractatum th. pol. in altera ista editione Pſevdoheinſiana multo correctius impreſſum eſſe, quam quidem in prima anni 1670. in 4. Nos potius reimpreſſam editionem propriis mendis quam plurimis ſcatere deprehendimus, prioribus raro correctis. — Titulorum vero fraudes illae e temporum iniuriis natae ſunt. „Eodem fere modo, ait Io. Cſtph. Wolf in Biblioth. Hebr. P. I. p. 240. Richardi Simonis Hiſtoria Critica Vet. Teſt. Pariſiis primo prodiit ſub tit. Hiſtoria religionis Iudaeorum eorumque in Hispaniam migrationis. Cf. ipſe Simonius in Biblioth. crit. T. IV. Ep. 9.„ Iniqua vis provocat ſemper acuitque ſe defenſurorum calliditatem.

In Belgicum ſermonem Tractatus theol. pol. vivo ſed invito (vid. epiſt. XLVII. p. 612.) auctore, translatus fuit. Librum non vidi. Traditur titulus De rechtſinnige Theologant of Godtgeleerde Staatkunde. Bremen bey Ioh. Iörgens van der Weyl. 1694. (Vogt in Catal. ponit: Hamburg. 1694.) Auctorem verſionis fuiſſe quendam Ioh. Henr. Glaſemaker, diſcimus ex libello: Suite de la Vie de Philopater p. 231. Idem etiam Opera Poſtuma in linguam Belgicam transtuliſſe memoratur. vid. Erſter Band der Nachrichten von einer halliſchen Bibliothek. p. 73. 114. Iohannem Hendrikſen translatorem vocat Wolf l. c. pag. 241. Sed is vere bibliopola editor fuit.

De gallica verſione Tractatus theologico-politici Niceronis Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire des Hom-

Hommes illuſtres, Tom. XIII. p. 46-48. haec, quae alibi relata legere non memini, tradiderunt: On en a une traduction Françoiſe, faite par le *Sieur de St. Glain*, Angevin, Capitaine au ſervice des Etats de Hollande, qui a enſuite travaillé à la Gazette d'Amſterdam. Il avoit été Calviniſte, mais dès qu'il eût connu Spinoſa, il devint un de ſes diſciples et de ſes plus grands admirateurs. Sa traduction parut à *Amſterdam* en 1678. in 12. Il l'intitula d'abord *La Clef du Sanctuaire;* mais ce titre ayant fait beaucoup de bruit, ſur tout dans les Pays Catholiques, on juga à propos, pour faciliter le debit du livre, d'ôter ce premier titre, et d'y ſubſtituer celui de *Traité des Cérémonies ſuperſtitieuſes des Juifs tant anciens que modernes.* La même raiſon y fit encore ôter dans la ſuite celui-là, pour l'intituler *Reflexions curieuſes d'un esprit déſintereſſé, ſur les matieres les plus importantes au ſalut tant public que particulier.* Ces trois titres différens ont fait croire à quelques perſonnes, qu'il y avoit eu trois éditions différentes de cette traduction, mais il n'y en a eu qu'une, dont on a ſeulement changé la premiere feüille. Il eſt beaucoup plus rare, de la trouver ſous le premier titre, que ſous les deux autres.

On voit à la fin de la traduction des *Remarques curieuſes et néceſſaires pour l'intelligence de ce Livre,* qui ſont de *Spinoſa*, et qui n'étoient pas dans le Latin.

Nomen

Nomen Domini de St. Glain fictitium fuiſſe, Lucam vero, Medicum Hagenſem, confeciſſe gallicam tractatus theol. politici verſionem, cui ipſe Spinoza annotationes adjecerit, Bruckeri quidem Hiſtoria critica Philoſophiae T. IV. P. II. p. 691. indicavit, allegatis in teſtimonium Catalogo crit. Bibliothecae Reimannianae p. 1029. Bayle Lettres XXVII. p. 119. et Nouvelles literaires (p. Mr. de Sauzac) T. X. P. I. p. 60. ubi hic ipſe Lucas de vita Spinozae notitias nonnullas evulgavit. Et I. Fr. Reimannus quidem ex literis ad Mr d'A. 1714. (neſcimus, a quonam?) ſcriptis ſe noſſe indicat, Lucam, qui et librum L'Esprit de Spinoſa ſcripſerit, Gallicae interpretationis Tractatus theol. politici auctorem eſſe. Sed des Maizeaux in notis ad Epiſtolas Baylianas (v. Oeuvres diverſes de Mr P. Bayle 1731. Tome IV. ad Epiſtolam 33.) ex ore Morellii, qui St. Glainio ipſo familiariter uſus fuerit, hunc iſtius verſionis auctorem certo ſe noſſe tradens Niceronis narrationem, in ſe accuratam, ſatis probabiliter confirmat.

Omnes tres a Nicerone memoratas editiones gallicae Verſionis Tractatus theologico politici rariſſimas e Bibliotheca Georgiae Auguſtae locupletiſſima atque uſibus eruditorum aptiſſime adaperta pro humanitate ſua mecum communicavit Cel. Jeremias David Reuſs, theſauri illius cuſtodiendi quidem ſtudioſiſſimus, a moroſitate vero et invidia Bibliothecariorum, qui opes ejuſmodi reſerari nolunt, liberrimus. Unica tituli pagina mutata a ſe invicem differunt, quem totum dare raritas ſuadet.

Titu-

Titulus, quo praefixo primum, Nicerone et re ipsa teste, prodiit libellus, hic est: „La Clef du Sanctuaire par un sçavant homme de nôtre siècle. Là „où est L'Esprit de Dieu, là est la liberté. 2 Epitre „aux Corinthiens. Chap. 3. vers. 17. à Leyde. chez „Pierre Warnaer. MDCLXXVIII.„ Sequitur statim paginis 531. in 12. versio praefationis et tractatus, sic ut in latino leguntur; post haec „Table des matières principales contenues en ce Livre„ Qua finita claudit libellum vox: Fin, et pagella exhibens „Fautes survenues à l'impression„ quae paucae sunt. Tunc demum inchoato novo paginarum numero, incipiunt „Remarques curieuses et nécessaires pour „l'intelligence de ce livre„ quae Niceron *Spinozae ipsi* tribuit. Implent 30. pagellas. Impressio omnis satis nitida.

Tituli suspicionibus minus obnoxii adeoque sine dubio serius praefixi ita sonant:

„Traitté (sic) des Ceremonies superstitieuses des „Juifs tant Anciens que Modernes. A Amsterdam, „Chez Iacob Smith. MDCLXXVIII.„

„Reflexions curieuses d'un Esprit des—Interressé „(sic) sur les matieres les plus importantes au salut „tant public que particulier. A Cologne. Chez Claude Emanuel, 1678.„

Ut ne quid reliquiarum Spinozae litterariarum in editione nostra desideretur, ex oblivio, cui traditae

traditae fuerant, eruimus Obſervationum additamenta illa Spinozae merito adſcripta. Sub finem Epiſtolae XIX. (vide p. 503.) is ipſe Notis quibusdam Tractatum iſtum ſe illuſtrare et concepta de eo praejudicia, ſi fieri poſſit, tollere velle profitetur. — In latinum vero heic vertendae non videbantur, cum nemo ſit politiorum hominum gallici idiomatis eo usque ignarus, ut latinas factas promtius quam gallicas intelligeret hasce notulas, memoratu dignas, intellectu autem facillimas. Praeterea raritas additamenti huius conſervare etiam jubebat idioma, quo ſcriptum extat, unde expeditius de auctore eſſet acutioribus iudicium. Hoc unum igitur velut ἀνέκδοτον p. 424. usque 446. non ſine voluptate cum lectoribus de novo communicandum habuit noſtra Editio.

Ex *Epiſtolis*, quas e volumine Operum poſtumorum Spinozae primo huic noſtro tomo externae aequalitatis obtinendae cauſa addidimus, ad difficillimas nonnullas Philoſophi ideas illuſtrandas colligi poſſunt loca notatu digniſſima. Unum de Motu in antecedentibus commemoravimus. Alia nonnulla indicantur in praefatione Mayeriana alteri Volumini praelucente. Ad ſcintillas vero diu neglectas id pertinet, quod epa LXVI. pag. 673. de Mente humana profitetur, breviſſimis verbis, ſed fundamentum Philoſophiae, quam Spinoza affectus fuit, quamque pauci inter noſtrates, ſed ingenioſiſſimi nunc excolunt, revelantibus.

Inter viros, cum quibus literarum commercium erat Spinozae, eminet loco, non ingenio, *Henricus Oldenburg*, natu Bremensis, qui Cromwelliano tempore Circuli Saxonici Inferioris legatus Londini fuerat. Deinde societatis Regiae tum nascentis Assessor et Secretarius factus (vide Epistolae VIII. finem p. 479.) edidit philosophicas, quas inscripserunt, Transactiones annis 1664 67. Postea Oxonii degit. Decessit vero Carltoni, prope Greenwich, mense Augusto 1678. Spinozam quod suspexerit magis quam intellexerit, epistolae satis superque ostendunt. Tempus erat, ubi commercii epistolici cum philosophis conjunctione inita vel philosophiae vel gloriolae saltem particulas aucupabantur. De *Simone de Vries*, Amstelodamensi, (v. epistolam 26. *) attulit nonnulla Colerus in Vita Spinosae gallica, quam unacum aliis notitiis biographicis alteri volumini adjiciemus. — Vir Doctissimus atque „Expertissimus„ L. M. P. M. Q. D. pag. 526. alius non esse videtur, quam Lud. Mayer, Operum Spinozae plerorumque Editor primus. Epistolam XXIX. ante editionem Principiorum Cartesii geometrice demonstratorum scriptam fuisse, argumentum indicare videtur. Sed et alias Epistolas „Viro Doctissimo et Expertissimo„ scriptas (vide p. 664. 673.) ad eundem Mayerum pertinuisse, docti viri non inepte coniecerunt. v. c. Baumgarten im I Bd. d. Nachr. v. einer Hall. Bibliotheck p. 105. Manifestum est, in Epistola LXX. Spinozam retrospicere ad

*) Ubi in praefixo nomine non legendum est Simoni ET Vries sed DE.

ad Epiſtolam de Infinito ſcriptam, hoc eſt, ad ipſam illam XXIX. quae Mayero inſcripta eſſe videtur. Epiſtola LXII. eſt apologetica, quam per manus amiciſſimi Mayeri divulgare potuit Spinoza, licet hunc ea ipſa non indigere calleret. An Epiſtolae tres p. 605. ſqq. „Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo *I. I* „ ſcriptae pertinuerint ad Iarig Iellis, Amſtelodamenſem ex amicis Spinozae, definire neſcio. Is cum haereticae ſcilicet pravitatis ſuſpicionibus premeretur, Confeſſionem Fidei edere conſultum duxit. Quam cum ad Spinozam miſiſſet, hic, uti quidem P. Bayle in artic. Spinoſa, litt. Y. refert, reſpondit: „Domi„ne ac amice Clariſſime! ſcripta Tua ad me miſſa „ perlegi cum voluptate ac talia inveni, ut nihil in „illis mutare poſſim.„ Impreſſa eſt Confeſſio ſarrigiaña dialecto hollandica 1684. — Iam vero, titulum gallice exhibens Bayle („Confeſſion de Foi Catholi„que et Chretienne, contenue dans une lettre a N. N. „par Iarig Iellis.„) feſtinanter elicit, a Spinoza hanc ipſam confeſſionem *approbatam* fuiſſe. An quaeſo in alterius cuiuſdam Confeſſione Fidei alteri aliquid immutare licet? Si ſubtiliter ac pie ſcripta fuit, legebatur ſane a philoſopho nullarum partium ſtudiis faſcinato cum voluptate. In forma nihil mutari debere videbat; idque iterum ſine dubio cum voluptate. Quoad argumentum erat manebatque alterius viri Confeſſio. Sed iniurius in Spinozam eſſe male amat P. Bayle. Unum exemplum notamus. Quae tecto nomine in Penſées diverſes ſur les Comêtes (1683.) num. 181. p. 565. ſcripſerat is ipſe, Dictio-

nario etiam velut testimonium quoddam sub litt S. in art. Spinosa inseruit. In illis Pensées §. CLXXXI. ubi ostendere vult, que les hommes ne vivent pas selon leurs principes, hoc etiam speciminis loco adjicit: „Que „peut-on faire de plus que ce qui fut fait par Spinoza „un peu avant que de mourir? La chose est de fraiche „date, et je la tiens d'un grand homme, qui la sait de „bonne part. C'étoit le plus grand Athée, qui ait ja„mais été, et qui s'étoit tellement infatué de certains „principes de Philosophie, que pour les mieux medi„ter, il se mit comme en retrait, renonçant à tout ce „qu'on appelle plaisirs et vanités du monde, et ne „s'occupant que de ces abstruses meditations. Se sen„tant près de sa fin, il (Spinoza) fit venir sa hôtesse „et la pria d'empêcher qu'aucun Ministre ne le vint „voir en cet état. Sa raison étoit, *comme on l'a seu* „*de ses amis*, qu'il vouloit mourir sans dispute et *qu'il* „*craignoit de tomber dans quelque foiblesse de sens, qui* „*luy fit dire quelque chose*, *dont on tira avantage* „*contre ses principes* „ An vero minime indulgendum esset, ut homo phthisi dudum laborans a sermonibus sibi caveret των προσηλυτοποιων, nec humanis illis saepe nec sanis? Annon licebat placide emori viro, qui nullius tranquillitatem unquam litigando turbaverat? Quid autem porro Baylius ille elicit? „qu'il „craignoit (Spinoza) que l'on ne debita dans le mon„de, qu'à la veue de la mort sa conscience, s'étant „reveillée, l'avoit fait dementir sa bravoure et renon„cer à ses sentimens. „ O miseram iudicis, ut putatur *), philo-

*) In Bayliano dictionario critico si quis vel pauca praeter unum de

philofophici vanitatem, quae fimplices aegroti voces non nifi ex humili gloriolae ftudio explicare calluerit. Aeger corpore fe non eadem animi vi, qua antehac, ad obiectiones refponfurum, non eadem fortitudine impetus rudiores eorum, qui agonizantium aures in maiorem Dei gloriam raucis fufurris obtundere foliti funt, toleraturum effe praevidere poterat. Ergo desperabundus fuit; ergo mens perverfitatis celatae fibi confcia in ipfo infuit; ergo doctrinae fuae malignitatem nunc tremebundus retractare noluit quidem, fed coactum fe fore praevidit! Hem vero! ne gefta quidem res eft ita, ut iteratis vicibus et de induftria audacter retulit Bayle. Spinozam ne voluiffe quidem, ecclefiaftas a fe aegroto amoveri, Colerus, ipfe ecclefiaftes, fed iuftior in philofophum philofopho, aperte monftravit in Vita Spinozae. — Quod praeterea ad Iarig Iellis attinet, Bayle in Epiftola ad Theod. I. ab Almeloveen de fcriptis adespotis (recufa in fuis Oeuvres diverfes T. IV. p. 164.) haec refert: „Dictum eft mihi nuper, praefationem illam (Operum

de Spinoza articulum legerit, peffimo omine factum effe judicabit, quod fuperiori aevo huius quidem ingenii luxuries fceptico-fophiftica fummum fere in philofophando culmen attigiffe vifa fuerit. Aliquibus hiftoricorum fraudibus diffidere, aliquarum fuperftitionum aut vulgarium aut doctarum debilitatem fubodorari, fidem porro ac rationem per infinitam ironiam fibi invicem opponere, haec in philofophando progymnasmata quidem funt ac rudimenta. Magni vero animi non eft, magnitudinem alterius nec fentire bene nec amare fentire. Abfque animi magnitudine autem et fublimitate ecquis eft qui philofophetur?

rum Poſtumorum) fuiſſe primo belgice compoſitam a Viro *Mennonita*, Iarich Ielles, qui, poſtquam mercaturam exercuiſſet Amſtelodami, in privato otio et ex quaeſitis reditibus vixit, ceteroquin literis haud ita inſtructus. Eam praefationem poſtea latine vertiſſe creditur Lud. Meyer, prout in Spinozae libro extat, Medicus Amſtelodamenſis, ante paucos annos vivis exemtus. — —

Nonnullae ex reliquis epiſtolis ad quosnam datae ſint, nos quidem neſcire fatemur, ecquis ſit ille I. v. M. p. 601. ille I. O. p. 614. 628. ille „humaniſſimus et prudentiſſimus„ Anonymus p. 633. nondum aſſecuti. Aliae Epiſtolae v. c. ad Guil. de Blyenbergh, quem mercatorem Dordracenum vocat Bruker in Hiſt. Philoſ. T. IV. P II. p. 691. qui vero, quisquis fuerit, candore animi magis quam acumine praeſtabat, porro ad „Ampliſſimum Prudentiſſimumque Virum **„ illum Lemurum defenſorem officioſiſſimum p. 642—661. denique ad „Nobiliſſimum Iuvenem„ Alb. Burgh p. 695. qui Spinozam ad infallibilem quandam traditionem convertendi furore actus fuit, documento ſunt, quanta cum benevolentia philoſophiam vivis moribus exprimens ad hebetes etiam et multiplici ſuperſtitione captos deſcendere didicerit Benedictus.

Denique non ſine albo lapillo relinquenda eſt epiſtola LIII. (pag. 638.) quae ex regnantibus Germaniae Principibus unum a vanis vulgi opinionibus

bus et calumniis tum temporis ita liberum fuiſſe oſtendit, ut Ex udaeo, ad chriſtiana ſacra non publice transgreſſo, immo a Theologis Carteſianizantibus non paucis aeque ac a coaeva Philoſophorum plebe ad Atheos relegato, ipſe libro vici inſpecto *) motus, anno 1673. cum Tractatus theologico-politicus jam triennio prius prodiiſſet, in Academia Heidelbergenſi Ordinariam Philoſophiae Profeſſionem offerri juberet, ea quidem lege, ut Philoſophus „philoſophandi libertatem haberet ampliſſimam.„ Ut primum, Lector! Principem hunc *e Sereniſſimis Electoribus Palatinis* fuiſſe cognoveris (*Carolus Fridericus* erat Friderici Tertii et Quarti, Muſagetarum Palatinorum, aemulus), euge ſane, quisquis ſis, animo votisque Tuis praeſentem habebis *noſtrae huius aetatis Electorem Palatino-Bavarum*, novum utriusque ditionis ſuae Sospitatorem, lucis, quantas poſt tenebras, Vindicem, Litterarum Artiumque omnium, nullius vero partis, ſed Bonorum quorumcunque Patronum! Olim cum ad Spinozam Lud. Fabricius (p. 639.) ſcripſerit, „Principem „eximiis ingeniis faventiorem alibi non inveniri„ noſtra quidem aetas Uni e Succeſſoribus Illius Sereniſ-

*) Chevraeana (T. II. p. 99.) hoc diſerte referunt: Etant à la Cour de l'Electeur Palatin je (Chevreau) parlai fort avantageuſement de Spinoza, quoique je ne connuſſe encore ce Juïf Proteſtant que par la I. et II. Partie de la Philoſophie de Descartes (Geometr. dem.) imprimées à Amſterdam chez Jean Rienwertz en 1663. M. l'Electeur avoit ce livre et après lui en avoir lû quelques chapitres il ſe reſolut de l'appeller dans ſon Academie à Heidelberg etc.

renissimis iisdem laudibus illustri bona verba quaevis laetissimo omine acclamare et faustissima apprecari flagrat. Eadem vero pietate alium quemcunque e Principibus Germaniae Illustrissimis Huic in tuenda litterarum luce similem venerari, felicitatis, quam post restitutam quietem publicam terris patriis exoptare possumus, corona erit atque fastigium.

Scripsi Ienae d. III Mart. 1802.

RENATI

RENATI DES CARTES

PRINCIPIORUM

PHILOSOPHIAE

PARS I. ET II.

MORE GEOMETRICO DEMONSTRATAE

PER

BENEDICTUM DE SPINOZA

AMSTELODAMENSEM.

ACCESSERUNT EIUSDEM

COGITATA METAPHYSICA,

IN QUIBUS DIFFICILIORES, QUAE TAM IN PARTE METAPHYSICES GENERALI, QUAM SPECIALI OCCURRUNT, QUAESTIONES BREVITER EXPLICANTUR.

AMSTELODAMI,

APUD IOHANNEM RIEWERTS, IN VICO VULGO DICTO DE DIRK VAN ASSENSTEEG, SUB SIGNO MARTYROLOGII.

1663.

Ad Librum.

Ingenio ſeu te natum meliore vocemus,
Seu de Carteſii fonte renatus eas,
Parve Liber, quidquid pandas, id ſolus habere
Dignus, ab exemplo laus tibi nulla venit.
Sive tuum ſpectem genium, ſeu dogmata, cogor
Laudibus Auctorem tollere ad aſtra tuum.
Hactenus exemplo caruit, quod praeſtitit; at tu
Exemplo haud careas, obſecro parve Liber;
Spinozae at quantum debet Carteſius uni,
Spinoza ut tantum debeat ipſe ſibi,

I. B. M. D.

CANDIDO
LECTORI
S. P. D.
LUDOVICUS MEYER.

Mathematicorum in Scientiis investigandis ac tradendis Methodum, quâ nempe ex Definitionibus, Postulatis atque Axiomatis Conclusiones demonstrantur, optimam esse tutissimamque veritatis indagandae atque docendae viam, omnium, qui supra vulgus sapere volunt, unanimis est sententia. Et quidem jure merito. Etenim, cum omnis rei ignotae certa ac firma cognitio non, nisi ex certò praecognitis, hauriri ac derivari queat, haec necessario ab imo praestruenda erunt, tanquam stabile fundamentum, cui postmodùm, ne sponte subsidat, aut minimo impetu pessum eat, totum cognitionis humanae aedificium superimponatur. Istius autem notae esse, quae passim Matheseos cultoribus nomine Definitionum, Postulatorum atque Axiomatum venire solent, nemini dubium esse poterit, qui nobilem istam disciplinam a limine tantùm salutaverit. Definitiones enim nihil aliud sunt, quàm terminorum atque nominum, quibus res tractandae designantur, apertissimae explicationes. Postulata autem,

et

et Axiomata, seu communes animi Notiones, adeò clarae atque perspicuae sunt Enunciationes, ut iis omnes, qui ipsa vocabula solummodo recte intellexerint, assensum negare nequaquam possint.

Verumenimvero, quamvis haec ita se habeant, nullas tamen, si Mathematicas excipias, fere disciplinas eâ Methodo conscriptas reperies; sed alia toto paene caelo ab hac diversâ, quâ nempe per Definitiones, et Divisiones, inter se continuò concatenatas, atque hinc inde quaestionibus atque explicationibus intermixtas, totum absolvitur negotium. Iudicarunt enim ferme omnes, ac etiamnum judicant multi, qui scientiis constituendis conscribendisque animum adjecerunt, Methodum istam Mathematicis disciplinis esse peculiarem, reliquasque omnes illam respuere atque aspernari. Unde factum, ut, quaecunque in medium adducunt, nullis apodicticis rationibus demonstrent, sed tantùm verisimilitudinibus, probabilibusque argumentis adstruere conentur, magnam eâ ratione magnorum librorum farraginem in lucem protrudentes, in quibus nihil stabilis invenias atque certi, sed omnia contentionis atque dissidii plena, et, quod ab uno ratiunculis quibusdam levibus utcunque confirmatum est, mox ab alio confutatum, ac iisdem armis dirutum atque disjectum: adeò ut immotae veritatis avida mens, ubi tranquillum studii sui stagnum, quod tuto et prospero cursu trajicere, ac quo trajecto tandem optato cognitionis portu potiri posset, invenire putarât, in opinionum impetuoso se fluctuantem videat mari, ac tempestatibus contentionum undique circumcinctam, incertitudinumque fluctibus indesinenter, sine ulla ex iis unquam emergendi spe, jactatam atque abreptam.

Non defuere tamen aliqui, qui ab his seorsim senserunt, atque hanc miserrimam Philosophiae

for-

ſortem miſerati, ab iſta communi et ab omnibus trita ſcientias tradendi via receſſerunt, ac novam eamque ſane arduam multiſque difficultatibus ſcatentem ingreſſi ſunt, ut reliquas, ultra Matheſin, Philoſophiae partes Methodo atque certitudine mathematica demonſtratas poſteritati relinquerent Quorum alii jam receptam, et in ſcholis doceri ſolitam, alii novam, proprio marte adinventam, iſtam in ordinem redegerunt Philoſophiam, atque orbi litterario propinarunt. Et, quamvis diu multiſque labor iſte irrito ſucceſſu ſuſceptus fuerit, exortum tamen fuit tandem ſplendidiſſimum illud ſaeculi noſtri jubar Renatus Des Cartes, qui poſtquam in Matheſi quicquid veteribus inacceſſum fuerat, quicquid inſuper à Coaetaneis ſuis deſiderari poſſet, nova Methodo è tenebris in lucem protraxerat, Philoſophiae fundamenta inconcuſſa eruit, quibus plurimas veritates ordine ac certitudine Mathematica ſuperſtrui poſſe, et ipſe revera demonſtravit, et omnibus, qui illius ſcriptis nunquam ſatis laudandis animum ſedulò applicuerunt, luce meridiana clarius apparet.

Et quamvis Nobiliſſimi atque Incomparabilis hujus Viri ſcripta Philoſophica Mathematicam demonſtrandi rationem ac ordinem contineant, non tamen iſta communi, ac in Elementis Euclideis caeteriſque Geometris uſitata, qua nempe praemiſſis Definitionibus, Poſtulatis ac Axiomatibus Propoſitiones earumque Demonſtrationes ſubjunguntur, exarata ſunt; ſed alia multum ab hac diverſa, quam ipſe, et veram optimamque ad docendum viam, et *Analyticam* vocat. Duplicem enim in fine *Reſponſ. ad ſecund. Objection.* apodictice demonſtrandi rationem agnoſcit; unam per Analyſin, *quae veram viam oſtendit, per quam res methodice, et tanquam a priori inventa eſt, etc.* alteram per Syntheſin, *quae utitur*

longâ

longâ definitionum, petitionum, axiomatum, theorematum, et problematum ſerie, ut ſi quid ipſi ex conſequentibus negetur, id in antecedentibus contineri ſtatim oſtendat, ſicque a lectore quantumvis repugnante ac pertinaci aſſenſionem extorqueat. etc.

Verumtamen, licet in utraque demonſtrandi ratione certitudo, quae extra omnem dubitationis aleam poſita eſt, reperiatur, non omnibus utraque aeque utilis atque commoda exiſtit. Plurimi enim Mathematicarum ſcientiarum plane rudes, adeoque Methodi, qua illae conſcriptae ſunt, Syntheticae, et qua inventae ſunt, Analyticae prorſus ignari, res, quae his in libris pertractantur, apodictice demonſtratas, nec ſibimet ipſis aſſequi, nec aliis exhibere queunt. Unde factum, ut multi, qui aut caeco impetu abrepti, aut aliorum auctoritate ducti, Carteſio nomen dederunt, ejus ſententiam atque dogmata tantummodo memoriae impreſſerunt, ac, ubi de iis ſermo incidit, ſolum eſſutire, multaque de iſtis garrire, nihil autem demonſtrare ſciant, quemadmodum olim fuit et adhuc hodie Peripateticae Philoſophiae addictis ſolenne eſt. Quocirca, ut his aliquid ſubſidii adferretur, ſaepenumero optavi, aliquem tam Analytici, quàm Synthetici ordinis peritum, ac in ſcriptis Carteſii apprime verſatum, illiuſque Philoſophiae penitus gnarum, manum operi admovere, et, quae ille ordine Analytico conſcripſerat, in Syntheticum redigere, ac more Geometris familiari demonſtrare velle. Imo ipſe, quamvis meae tenuitatis abunde conſcius, ac tanto operi longe impar ſim, id ipſum tamen praeſtare ſaepe in animum meum induxi, quin etiam aggreſſus fui. Sed aliae, quibus ſaepiſſime diſtrahor, mihi illud peragendi viam obſepſerunt occupationes.

Gratiſſimum itaque mihi accidit ex Authore noſtro intelligere, ſe diſcipulo cuidam ſuo, dum eum,

eum Cartesii Philosophiam doceret, Secundam Principiorum partem integram, ac partem Tertiae, more illo Geometrico demonstratas, nec non praecipuas difficilioresque, quae in Metaphysicis ventilantur, quaestiones, ac a Cartesio nondum enodatas, dictasse: atque haec una, a se correcta, atque aucta ut lucem aspicerent, amicis id summopere expetentibus atque extorquentibus, concessisse. Unde etiam ego idem id probavi, simulque operam meam, si ea in edendo egeret, ex animo obtuli; ac suasi praeterea, imo rogavi, ut primam quoque Principiorum partem similem redigeret in ordinem, ac his praemitteret, quo ab ovo res hoc modo disposita, et melius intelligi, et magis placere posset. Quod, cum summa ratione niti videret, et amici precibus, et lectoris utilitati denegare noluit; meisque insuper curis totum tam impressionis, cum procul ab urbe ruri degat, adeoque illi adesse non possit, quam editionis negotium commisit.

Haec igitur sunt, quae tibi, candide Lector, damus hoc in libello: nempe Renati Des Cartes primam et secundam Principiorum Philosophiae partes, una cum fragmento tertiae, quibus nostri Authoris Cogitata Metaphysica, nomine Appendicis, subjunximus. At vero primam Principiorum partem cum hic et nos dicimus, et libelli Titulus promittat, id non ita intellectum volumus, ac si omnia, quae in ea a Cartesio dicta sunt, hic Geometrico ordine demonstrata exhiberentur; sed tantùm denominationem a potiori fuisse desumptam, adeoque praecipua, quae ad Metaphysicam spectant, et in Meditationibus suis tractavit Cartesius (caeteris omnibus, quae sunt Logicae considerationis, et tantum historicè narrantur ac recensentur, praetermissis inde esse decerpta. Quae etiam quo facilius absolveret Author, huc verbotenus fere omnia illa, quae sub finem

finem *Resp. ad secund Object.* Geometrico ordine dispofita habet Cartefius, tranftulit; omnes quidem illius Definitiones praemittendo, ac Propofitiones fuis inferendo, at Axiomata non continuò Definitionibus fubnectendo, fed poft quartam demum Propofitionem interponendo, eorumque ordinem, quo facilius demonftrari poffent, immutando, ac quaedam, quibus non egebat, omittendo. Et quamvis haec Axiomata (ut etiam habet ipfe Cartefius poftulat. 7.) inftar Theorematum demonftrari, ac etiam concinnius nomine Propofitionum venire poffe, Authorem noftrum non fugiat, nofque etiam, ut id effectum daret, pe ierimus; majora tamen, quibus eft implicitus, negotia ei tantum duarum, quibus hoc opus abfolvere coactus fuit, feptimanarum ocium concefferunt, adeoque in caufa fuere, quo minus et fuo et noftro defiderio fatisfacere potuerit, fed brevem duntaxat fubnectens explicationem, quae demonftrationis vicem fubire poteft, majorem ac omnibus numeris abfolutam in aliud tempus rejecerit. Si forte poft hanc diftractam impreffionem nova adornaretur, ad quam augendam conabimur etiam ab ipfo impetrare, ut totam tertiam Partem de Mundo afpectabili (cujus tantum adjunximus fragmentum, cum Author hic inftitutioni finem impofuerit, et nos eo, quantulumcunque fit, lectorem privare noluerimus abfolvat. Atque hoc ut debito modo perficiatur, hinc inde in fecundâ Parte quaedam de Fluidorum natura et proprietatibus Propofitiones interfpargendae erunt, quod ut Author tum exfequatur, pro virili adnitar.

Nec tantum in Axiomatibus proponendis, explicandifque, fed etiam in ipfis Propofitionibus, caeterifque Conclufionibus demonftrandis a Cartefio faepiffime recedit, ac Apodeixi, longe ab illius diverfa, utitur nofter Author. Quod

fane

sane nemo ita interpretetur, ac si clarissimum illum virum in iis corrigere vellet: sed eum in finem tantum factum putet, ut suum jam receptum ordinem melius retinere posset, nec Axiomatum numerum nimium augeret. Qua eadem etiam de causa quamplurima, quae Cartesius sine ulla demonstratione proposuit, demonstrare, et quae plane praetermisit, addere coactus fuit.

Animadverti tamen vel imprimis velim in his omnibus, nempe tam in 1 et 2 Princip. partibus, ac fragmento tertiae, quam in Cogitatis suis Metaphysicis Authorem nostrum meras Cartesii sententias, illarumque demonstrationes, prout in illius scriptis reperiuntur, aut quales ex fundamentis ab illo jactis per legitimam consequentiam deduci debebant, proposuisse. Cum enim discipulum suum Cartesii Philosophiam docere promisisset, religio ipsi fuit, ab ejus sententia latum unguem discedere, aut quid, quod ejus dogmatibus aut non responderet, aut contrarium esset, dictare. Quamobrem judicet nemo, illum hic, aut sua, aut tantum ea, quae probat, docere. Quamvis enim quaedam vera judicet, quaedam de suis addita fateatur; multa tamen occurrunt, quae tanquam falsa rejicit, et a quibus longe diversam fovet sententiam. Cujus notae inter alia, ut ex multis unum tantum in medium afferam, sunt, quae de voluntate habentur *Schol. Prop.* 15. *part.* 1. *Principior. et Cap.* 12. *part.* 2. *Appendic.* quamvis satis magno molimine atque apparatu probata videantur. Neque enim eam distinctam ab Intellectu, multo minus tali praeditam esse libertate existimat. Etenim in his asserendis, ut ex *Dissertat. de Method. part.* 4. *et Meditat.* 2. aliisque locis liquet, tantum supponit, non probat Cartesius, mentem humanam esse substantiam absolute cogitantem. Cum contra Author noster admittat quidem, in Rerum natura esse substantiam

tiam cogitantem: attamen neget, illam conſtituere eſſentiam Mentis humanae; ſed ſtatuat, eodem modo, quo Extenſio nullis limitibus determinata eſt, Cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque, quemadmodum Corpus humanum non eſt abſolute, ſed tantum certo modo ſecundùm leges naturae extenſae per motum et quietem determinata extenſio; ſic etiam Mentem ſive Animam humanam non eſſe abſolute, ſed tantum ſecundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae neceſſario dari concluditur, ubi corpus humanum exiſtere incipit. Ex quâ definitione, non difficile demonſtratu eſſe putat, Voluntatem ab Intellectu non diſtingui, multo minus eâ, quam illi Carteſius adſcribit, pollere libertate; quin imo ipſam affirmandi et negandi facultatem prorſus fictitiam; τὸ autem affirmare et negare nihil praeter ideas eſſe; caeteras vero facultates, ut Intellectum, Cupiditatem, etc. in numerum figmentorum, aut ſaltem illarum notionum reponi debere, quas homines ex eo, quod res abſtracte concipiunt, formaverunt, quales ſunt, humanitas, lapideitas, et id genus aliae.

Praetereundum etiam hic nequaquam eſt, in eundem cenſum venire debere, hoc eſt, ex Carteſii mente tantum dici, quod aliquibus in locis reperitur, nempe *hoc aut illud captum humanum ſuperare.* Neque enim hoc ita accipiendum, ac ſi ex propriâ ſententiâ talia proferret noſter Author. Judicat enim iſta omnia, ac etiam plura alia magis ſublimia atque ſubtilia non tantum clare ac diſtincte a nobis concipi, ſed etiam commodiſſime explicari poſſe: ſi modo humanus Intellectus alia via, quam quae a Carteſio aperta atque ſtrata eſt, in veritatis inveſtigationem rerumque cognitionem deducatur: atque adeo ſcientiarum fundamenta à Carteſio eruta, et quae iis

iis ab ipſo ſuperaedificata ſunt, non ſufficere ad omnes ac difficillimas, quae in Metaphyſicis occurrunt, quaeſtiones enodandas atque ſolvendas: ſed alia requiri, ſi ad illud cognitionis faſtigium intellectum noſtrum cupimus evehere,

Denique (ut praefandi finem faciam) Lectores non ignorare volumus, omnes hos tractatus, nullum alium in finem, quàm veritatis indagandae, atque propagandae, hominesque ad verae ac ſincerae Philoſophiae ſtudium incitandi gratiâ, evulgari; adeoque omnes, antequam ſe lectioni accingant, ut ex ea uberem, quem cuique ex animo optamus, fructum capere queant, ſedulo monitos, ut omiſſa quaedam ſuis locis inſerant, et menda Typographica, quae irrepſerunt, accurate corrigere*) velint: talia enim quaedam interea ſunt, quae obicem ponere poſſent, quo minus Demonſtrationis vis, et Authoris mens recte perciperetur, ut quilibet ex eorum inſpectione facile deprehendet.

*) *Id quod in hac Editione factum eſt. Ed.*

INDEX

Propositionum, Lemmatum, et Corollariorum,

quae in 1. 2. et 3. Principiorum Philosophiae partibus continentur.

PARS I.

Lem.

*) Paginae in his Indicibus allegatae sunt editionis **veteris**, quas proinde **margo** nostrae accurate servavit in ( ) inclusas. Ed.

PARS. II.

1. *Prop.*

Cor.

Cor. Corpus, quod semel movetur, semper moveri pergit, nisi a caussis externis retardetur. 62.

15. Omne corpus motum ex se ipso tendit, ut secundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri. ibid.

Cor. Omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectit; idque vi alicujus caussae externae 63.

16. Omne corpus, quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundâ, continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri. ibid.

17. Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem describit. 66.

18. Si corpus aliquod, putà A, versus aliud corpus quiescens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid suae quietis amittat; neque etiam A sui motus aliquid amittet, sed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorsus retinebit. 67.

19. Motus, in se spectatus, differt a sua determinatione versus certam aliquam partem: neque opus est, corpus motum, ut in contrariam partem feratur sive repellatur, aliquamdiu quiescere. ibid.

Cor. Motus non est motui contrarius. 63.

20. Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittit. 68.

21. Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam. ibid.

22. Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B. 69.

Cor. 1. Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant. ibid.

Cor. 2. Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B, et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus

30,

30. *Reg.* 6. Si corpus A quiescens esset accuratissime aequale corpori B versus illud moto, partim ab ipso impelleretur, partim ab ipso in contrariam partem repelleretur. 78

31. *Reg.* 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B, sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem contra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo. 78 et 79.

32. Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit. 80.

33. Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest; ibid.

34. Corpus B, iisdem positis ut supra, non potest celerius moveri, quam a vi externâ impulsum est, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur. 81.

35. Cum corpus B sic ab externo impulsu movetur, maximam partem sui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa. ibid.

36. Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali cum manu vi celeritatis movebuntur. 82.

37. Si corpus aliquod, puta A, quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur. 84.

PARS III.

INDEX

Capitum et Materierum,

In 1 et 2 Parte *Appendicis* contentarum.

PARS I.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

CAP. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Cap. III. *De eo, quod est Necessarium, Impossibile, Possibile et Contingens.*

Cap. IV. *De Duratione et Tempore.*

Cap. V. *De Oppositione, Ordine, etc.*

Cap. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Quid

PARS II.

Cap. I. *De Dei Aeternitate.*

Cap. II. *De Unitate Dei.*

Cap. III. *De Immenſitate Dei.*

Cap. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Deum

Cap. V. *De Simplicitate Dei.*

Cap. VI. *De Vitâ Dei.*

Cap. VII. *De Intellectu Dei.*

Cap. VIII. *De Voluntate Dei.*

Cap. IX. *De Potentiâ Dei.*

Quod

Cap. X. *De Creatione.*

Cap. XI. *De Concursu Dei.*

Cap. XII. *De Mente Humana.*

Quo

PRIN-

PRINCIPIA PHILOSOPHIAE MORE GEOMETRICO DEMONSTRATA.

PARS I.

PROLEGOMENON.

Antequam ad ipſas Propoſitiones, earumque [1] Demonſtrationes accedamus, viſum fuit in anteceſſum ſuccincte ob oculos ponere, cur Carteſius de omnibus dubitaverit, quâ viâ ſolida ſcientiarum fundamenta eruerit, ac tandem quibus mediis ſe ab omnibus dubiis liberaverit: quae omnia quidem in ordinem Mathematicum redegiſſemus, niſi prolixitatem, quae ad id praeſtandum requireretur, impedire judicaviſſemus, quo minus haec omnia, quae uno obtutu, tanquam in picturâ, videri debent, debite intelligerentur.

Carteſius itaque, ut quam cautiſſime procederet in rerum inveſtigatione, conatus fuit

1°. Omnia prejudicia deponere,

2°. Fundamenta invenire, quibus omnia superſtruenda eſſent,

3°. Cauſam erroris detegere,

4°. Omnia clare et diſtincte intelligere.

Ut vero primum, secundum, ac tertium assequi posset, omnia in dubium revocare aggreditur, non quidem ut Scepticus, qui sibi nullum alium praefigit finem, quam dubitare, sed ut animum ab omnibus praejudiciis liberaret, quo tandem firma, atque inconcussa scientiarum fundamenta, quae hoc modo ipsum, si quae essent, effugere non possent, inveniret. Vera enim scientiarum principia adeo clara, [2] ac certa esse debent, ut nullà indigeant probatione, extra omnem dubitationis aleam sint posita, et sine ipsis nihil demonstrari possit. Atque haec, post longam dubitationem reperit. Postquam autem haec principia invenisset, non ipsi difficile fuit, verum à falso dignoscere, ac causam erroris detegere; atque adeo sibi cavere, ne aliquid falsum et dubium pro vero ac certo assumeret.

Ut autem quartum et ultimum sibi compararet, hoc est, omnia clare, et distincte intelligeret, praecipua ejus regula fuit, omnes simplices ideas, ex quibus reliquae omnes componuntur, enumerare, ac quamlibet sigillatim examinare. Ubi enim simplices ideas clare, et distincte percipere posset, sine dubio etiam omnes reliquas, ex simplicibus illis conflatas, eàdem claritate et distinctione intelligeret. His ita praelibatis, breviter explicabimus, quomodo omnia in dubium revocaverit, vera Scientiarum principia invenerit, ac se ex dubitationum difficultatibus extricaverit.

(*Dubitatio de omnibus.*) Primo itaque sibi ob oculos ponit omnia illa, quae a sensibus acceperat, nempe coelum, terram, et similia, atque etiam suum corpus: quae omnia eousque in rerum naturâ esse putaverat. Ac de horum certitudine dubitat, quia sensus ipsum interdum fefellisse deprehenderat, et in somnis sibi saepe persuaserat, multa extra se vere existere, in quibus postea, se delusum esse, comperat; ac denique quia alios etiam vigilantes asserere audi-

audierat, ſe in membris, quibus dudum caruerant, dolorem ſentire. Quare non ſine ratione etiam de ſui corporis exiſtentiâ dubitare potuit. Atque ex his omnibus vere concludere potuit, ſenſus non eſſe firmiſſimum fundamentum, cui omnis ſcientia ſuperſtruenda ſit; (poſſunt enim in dubium revocari!) ſed certitudinem ab aliis principiis nobis certioribus dependere. Ut autem porro talia inveſtiget, ſecundò ſibi ob oculos ponit omnia univerſalia, qualia ſunt natura corporea in communi, ejuſque extenſio, item figura, quantitas etc. ut etiam omnes mathematicae veritates. Et quamvis haec ipſi certiora [3] viderentur, quam omnia, quae a ſenſibus hauſerat, rationem tamen de iis dubitandi invenit; quoniam alii etiam circa ea errârant, et praecipue, quoniam infixa quaedam erat ejus menti vetus opinio, Deum eſſe, qui poteſt omnia, et a quo talis, qualis exiſtit, creatus eſt, quique adeo forſan fecerat, ut etiam circa illa, quae ipſi clariſſima videbantur, deciperetur. Atque hic eſt modus, quo omnia in dubium revocavit.

(*Inventio fundamenti omnis ſcientiae.*) Ut autem vera ſcientiarum principia inveniret, inquiſivit poſtea, num omnia, quae ſub ejus cogitationem cadere poſſent, in dubium revocàrit, ut ſic exploraret, an non forte quid reliquum eſſet, de quo nondum dubitaverat. Quod ſi verò quid ſic dubitando, inveniret, quod nulla ex praecedentibus, nec etiam ullâ aliâ ratione, in dubium revocari poſſet: id ſibi, tanquam fundamentum, cui omnem ſuam cognitionem ſuperſtruat, ſtatuendum eſſe, merito judicavit. Et quamquam jam, ut videbatur, de omnibus dubitârat; nam aeque de iis, quae per ſenſus hauſerat, quam de iis, quae ſolo intellectu perceperat, dubitaverat: aliquid tamen, quod explorandum eſſet, reliquum fuit, ille nimirum ipſe, qui ſic dubitabat, non quatenus capite, manibus, reliquiſque corporis membris conſtabat, quoniam

de his dubitaverat; Sed tantum quatenus dubitabat, cogitabat, etc. Atque, hoc accurate examinans, comperit, se nullis praedictis rationibus de eo dubitare posse. Nam, quamvis somnians, aut vigilans cogitet, cogitat tamen atque est: et quamvis alii, aut etiam ille ipse circa alia erravissent, nihilminus, quoniam errabant, erant: Nec ullum suae naturae autorem adeo callidum fingere potest, qui eum circa hoc decipiat; concedendum enim erit ipsum existere, quamdiu supponitur decipi. Nec denique quaecumque alia excogitetur dubitandi causa, ulla talis adferri poterit, quae ipsum simul de ejus existentiâ non certissimum reddat. Imo, quò plures adferuntur dubitandi rationes, eo plura simul adferuntur argumenta, quae illum de suà existentiâ convincunt. Adeo ut, quocumque se [4] ad dubitandum vertat, cogatur nihilominus in has voces erumpere, *dubito*, *cogito*, *ergo sum.*

Hàc igitur detectâ veritate, simul etiam invenit omnium scientiarum fundamentum: ac etiam omnium aliarum veritatum, mensuram, ac regulam; scilicet, *Quicquid tam clare ac distincte percipitur, quam istud, verum est.*

Nullum verò aliud, quam hoc scientiarum fundamentum esse posse, satis superque liquet ex praecedentibus: quoniam, reliqua omnia facillimo negotio a nobis in dubium revocari possunt, hoc autem nequaquam. Verumenim vero circa hoc fundamentum hìc apprime notandum, hanc orationem, *dubito*, *cogito*, *ergo sum*, non esse syllogismum, in quo major propositio est omissa. Nam si syllogismus esset, praemissae clariores et notiores deberent esse, quam ipsa conclusio, *ergo sum:* adeoque *ego sum* non esset primum omnis cognitionis fundamentum; praeterquam quod non esset certa conclusio: nam ejus veritas dependeret ab universalibus praemissis, quas dudum in dubium Autor revocaverat:

t: ideoque *Cogito*, *ergo sum*, unica est propo-, quae huic, *ego sum cogitans*, aequivalet.

Sciendum porro, ut confusionem in sequenti-vitemus, (clare enim, ac distincte res perci-nda est) quid simus? Nam hoc clare, et distincte llecto, nostram essentiam cum aliis non con-demus. Ut igitur id ex praecedentibus deducat, pergit noster Autor.

Omnes, quas olim de se habuit, cogitationes memoriam revocat, ut, animam suam esse exiguum d instar venti, vel ignis, vel aetheris, crassiori-s sui corporis partibus infusum, et, corpus sibi tius esse, quam animam, illudque a se clarius distinctius percipi. Atque haec omnia clare gnare cum iis deprehendit, quae hucusque in-lexerat. Nam de suo corpore dubitare poterat, n autem de suâ essentiâ quatenus cogitabat. Adde, od haec neque clare neque distincte percipiebat, consequenter, ex suae methodi praescripto, tan-iam falsa rejicere debebat. Unde, cum talia ad, quatenus hucusque sibi cognitus erat, pertinere ntelligere non posset, pergit ulterius inquir re, [5] uid ad suam essentiam proprie pertineat; quod in ubium revocare non potuerat, et ob quod suam xistentiam concludere cogebatur. Talia autem sunt, *uod sibi cavere voluerit, ne deciperetur; multa upiverit intelligere; de omnibus, quae intelligere on poterat, dubitârit; unum tantum hucusque ffirmârit; omnia reliqua negârit, et tanquam fal-a rejecerit; multaque etiam invitus imaginatus fuerit; ac denique multa, tanquam a sensibus veni-entia, animadverterit.* Cumque ex singulis his aeque evidenter suam existentiam colligere, nec ullum horum inter ea, quae in dubium revocaverat, recensere potuerit, ac denique omnia haec sub eodem attributo concipi possint: sequitur omnia haec vera esse, et ad ejus naturam pertinere. Atque adeo ubi dixerat, *cogito*, omnes hi cogitandi modi in-telli-

telligebantur, nempe *dubitare*, *intelligere*, *affirmare*, *negare*, *velle*, *nolle*, *imaginari et sentire*.

Apprime autem hic notandum venit, quod magnum usum in sequentibus, ubi de distinctione mentis a corpore agetur, habebit; nempe 1°. Hos cogitandi modos clare ac distincte sine reliquis, de quibus adhuc dubitatur, intelligi. 2° Eorum clarum, et distinctum, quem habemus conceptum, obscurum, atque confusum reddi, si iis aliqua, de quibus adhuc dubitamus, adscribere vellemus.

(*Liberatio ab omnibus dubiis.*) Ut denique de iis, quae in dubium revocaverat, certus redderetur, omneque dubium tolleret, pergit inquirere in naturam Entis perfectissimi, et an tale existat. Nam, ubi Ens perfectissimum existere deprehendet, cujus vi omnia producuntur, et conservantur, cujusque naturae repugnat, ut sit deceptor: tum illa ratio dubitandi tolletur, quam ex eo, quod suam causam ignorabat, habuit. Sciet enim facultatem veri a falso dignoscendi a Deo summe bono et veraci ipsi non fuisse datam, ut deciperetur. Adeoque Mathematicae veritates, seu omnia, quae ipsi evidentissima esse videntur, minime suspecta esse poterunt. Progreditur deinde, ut caeteras causas dubitandi tollat, inquiritque, [6] undenam fiat, quod aliquando erremus? quod, ubi invenit ex eo oriri, quod liberà nostrà voluntate utamur ad assentiendum etiam iis, quae tantum confuse percepimus: statim concludere potuit, se in posterum ab errore cavere posse, modo non nisi clare et distincte perceptis assensum praebeat: quod unusquisque a se facile impetrare potest, quoniam potestatem habet cohibendae voluntatis, ac proinde efficiendi, ut intra limites intellectus contineatur. Verum, quia in prima aetate multa hausimus praejudicia, a quibus non facile liberamur, pergit porro, ut ab iis liberemur, et nihil, nisi quod clare et distincte percipimus, amplectamur, simplices omnes no-

nes et ideas, ex quibus omnes noſtrae cogita-
s componuntur, enumerare, eaſque ſingula-
examinare; ut quicquid in unâquâque clarum,
obſcurum eſt, animadvertere poſſit; ſic enim
clarum ab obſcuro diſtinguere poterit, cla-
e ac diſtinctas cogitationes efformare; adeoque
realem diſtinctionem inter animam et corpus
nire: et quid in iis, quae a ſenſibus hauſimus
m, quid obſcurum ſit; et denique in quo ſom-
a vigiliis differat. Quo facto neque de ſuis
iis dubitare, neque a ſenſibus falli amplius po-
ac ſic ſe ab omnibus dubitationibus ſupra
ſitis liberavit.

Verum, antequam hic finem faciam; iis ſatis-
ndum videtur, qui ſic argumentantur. Cum
n exiſtere nobis per ſe non innoteſcat, de nullâ
demur poſſe unquam eſſe certi: nec Deum
ere unquam nobis innoteſcere poterit. Nam
certis praemiſſis (omnia enim incerta eſſe dixi-
, quamdiu noſtram originem ignoramus) nihil
concludi poteſt.

Hanc difficultatem ut amoveat Carteſius, re-
det hoc pacto. Ex eo, quod nondum ſciamus,
orte originis noſtrae autor nos tales creaverit,
llamur, etiam in iis, quae nobis vel eviden-
na apparent, dubitare nequaquam poſſumus de
quae clare et diſtincte per ſe, vel per ratiocina-
em, quamdiu nempe ad illam attendimus, in-
gimus: ſed tantùm de iis, quae ante hac de-
ſtravimus vera eſſe, quorum memoria poteſt [7]
rrere, cum non amplius attendimus ad ratio-
ex quibus ea deduximus, quarumque adeò
us obliti. Quapropter quamvis, Deum exiſtere,
per ſe, ſed tantùm per aliud innoteſcere poſſit,
rimus tamen ad certam Dei exiſtentiae cognitio-
pervenire, dummodo ad omnes, ex quibus
n concludimus, praemiſſas accuratiſſime atten-
da-

damus. Vide Princip. part. 1. artic. 13. et Resp. ad secund. object. num. 3. et in fin. meditat. 5.

Verum, quoniam haec responsio quibusdam non satisfacit, aliam dabo. Vidimus in praecedentibus, ubi de nostrae existentiae certitudine atque evidentià loquebamur, nos illam ex eo conclusisse, quod, quocunque mentis aciem convertebamus, nullam dubitandi rationem offendebamus, quae eo ipso nos de nostri existentia non convinceret, sive ubi ad nostram propriam naturam attendebamus, sive ubi nostrae naturae autorem callidum deceptorem fingebamus, sive denique aliam quamcunque, extra nos, dubitandi rationem accersebamus, quod circa nullam aliam rem hucusque contingere deprehendimus. Nam, quamvis ad naturam ex. gr. Trianguli attendentes, cogimur concludere ejus tres angulos esse aequales duobus rectis, non tamen idem possumus concludere ex eo, quod forte a naturae nostrae autore decipiamur: quemadmodum ex hoc ipso nostram existentiam certissime colligebamus. Quapropter non, quocunque mentis aciem convertimus, cogimur concludere, Trianguli tres angulos esse aequales duobus rectis; sed contra causam dubitandi invenimus, quia nempe nullam talem Dei ideam habemus, quae nos ita afficiat, ut nobis impossibile sit cogitare, Deum esse deceptorem. Nam aeque facile est ei, qui veram Dei ideam non habet, quam nos non habere jam supponimus, cogitare suum autorem esse deceptorem, quam non esse deceptorem: quemadmodum illi, qui nullam habet Trianguli ideam, aeque facile est cogitare, ejus tres angulos aequales esse, quam non esse aequales duobus rectis. Quare concedimus, nos de ullà re, [8] praeter nostram existentiam, quamvis ad illius demonstrationem probe attendamus, posse esse absolute certos, quamdiu nullum Dei clarum et distinctum conceptum habemus, qui nos affirmare faciat, Deum esse summe veracem, sicuti idea, quam Trian-

culi habemus, nos cogit concludere, ejus trés angulos esse aequales duobus rectis; sed negamus, ideò in nullius rei cognitionem pervenire posse. m, ut ex omnibus jamjam dictis patet, cardo tius rei in hoc solo versatur, nempe ut talem Dei onceptum efformare possimus, qui nos ita disponat, t nobis non aequè facile sit cogitare, eum esse, uam non esse deceptorem; sed qui nos cogat affirmare, eum esse summè veracem. Ubi enim talem deam efformaverimus, illa de Mathematicis veritatibus dubitandi ratio tolletur. Nam, quocunque tum mentis aciem convertemus, ut de istarum aliquâ dubitemus, nihil offendemus, ex quo ipso, quemadmodum circa nostram existentiam contigit, non concludere debeamus, illam esse certissimam. Ex. grat. si post Dei ideam inventam, ad naturam Trianguli attendamus, hujus idea nos coget affirmare, ejus tres angulos esse aequales duobus rectis: sin ad ideam Dei, haec etiam nos affirmare coget, eum summe veracem, nostraeque naturae esse autorem, et continuum conservatorem, atque adeò nos circa istam veritatem non decipere. Nec minus impossibile nobis erit cogitare, ubi ad Dei ideam, (quam nos invenisse jam supponimus) attendimus, eum esse deceptorem, quam, ubi ad ideam Trianguli attendimus, cogitare, tres ejus angulos non esse aequales duobus rectis. Et, uti possumus talem Trianguli ideam formare, quamvis nesciamus, an autor nostrae naturae nos decipiat; sic etiam possumus ideam Dei nobis claram reddere, atque ob oculos ponere, quamvis etiam dubitemus, an nostrae naturae autor nos in omnibus decipiat. Et modò illam habeamus, quomodocunque eam acquisiverimus, sufficiet, ut jamjam ostensum est, ad omne dubium tollendum. His itaque praemissis ad difficultatem motam respondeo; nos de nullâ re posse esse certos, non quidem, quamdiu Dei existentiam ignoramus (nam de hac re non locutus sum) [9]

ſed quamdiu ejus claram et diſtinctam ideam non habemus. Quare ſi quis contra me argumentari velit, tale debebit eſſe argumentum. De nullâ re poſſumus eſſe certi, antequam Dei claram et diſtinctam ideam habeamus: Atqui claram et diſtinctam Dei ideam habere non poſſumus, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat: Ergo de nullà re poſſumus eſſe certi, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat etc. Ad quod reſpondeo, concedendo majorem, et negando minorem: Habemus enim claram et diſtinctam ideam Trianguli, quamvis neſciamus, an noſtrae naturae autor nos decipiat; et modo talem Dei ideam, ut modo fuſe oſtendi, habeamus, nec de ejus exiſtentià, nec de ullà veritate mathematicâ dubitare poterimus.

Haec praefati, rem ipſam nunc aggredimur.

DEFINITIONES. I. *Cogitationis* nomine complector omne id, quod in nobis eſt, et cujus immeditae conſcii ſumus.

Ita omnes voluntatis, intellectus, imaginationis, et ſenſuum operationes ſunt cogitationes. Sed addidi: immediate, *ad excludenda ea, quae ex iis conſequuntur, ut motus voluntarius cogitationem quidem pro principio habet, ſed ipſe tamen non eſt cogitatio.*

II. *Ideae* nomine intelligo cujuslibet cogitationis formam illam, per cujus immediatam perceptionem ipſius ejusdem cogitationis conſcius ſum.

Adeo ut nihil poſſim verbis exprimere, intelligendo id, quod dico, quin ex hoc ipſo certum ſit in me eſſe ideam ejus, quod verbis illis ſignificatur. Atque ita non ſolas imagines in phantaſia depictas ideas voco: imo ipſas hic nullo modo voco ideas, quatenus ſunt in phantaſia corporea, hoc eſt, in parte aliqua cerebri depictae, ſed tantùm quatenus mentem ipſam in illam cerebri partem converſam informant.

III.

III. Per realitatem objectivam ideae intelligo [10] **entitatem** rei repraesentatae per ideam, quatenus est in ideâ.

Eodemque modo dici potest perfectio objectiva vel artificium objectivum etc. Nam quaecunque percipimus, tanquam in idearum objectis, ea sunt in ipsis ideis objective.

IV. Eadem dicuntur esse *formaliter* in idearum **objectis**, quando talia sunt in ipsis, qualia illa **percipimus**: Et *eminenter*, quando non quidem talia **sunt**, sed tanta, ut talium vicem supplere possint.

Nota, cum dico causam eminenter *perfectiones sui effectus continere, tum me significare velle, quod causa perfectiones effectus excellentius, quam ipse effectus continet.* Vide etiam Axiom. 8.

V. Omnis res, cui inest immediate, ut in subjecto, sive per quam existit aliquid, quod percipimus, hoc est, aliqua proprietas, sive qualitas, sive attributum, cujus realis idea in nobis est, vocatur *Substantia.*

Neque enim ipsius substantiae, praecise sumtae, aliam habemus ideam, quam quòd sit res, in qua formaliter vel eminenter existit illud aliquid, quod percipimus, sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis.

VI. Substantia, cui inest immediate cogitatio, vocatur *Mens.*

Loquor autem hic de mente potius, quam de animâ, quoniam animae nomen est aequivocum, et saepe pro re corporeâ usurpatur.

VII. Substantia, quae est subjectum immediatum extensionis, et accidentium, quae extensionem praesupponunt, ut figurae, situs, motus localis etc. vocatur *Corpus.*

An vero una et eadem substantia sit, quae vocatur mens, et corpus, an duae diversae, postea erit inquirendum.

VIII. Subſtantia, quam per ſe ſumme perfectam eſſe intelligimus, et in quâ nihil planè concipimus, quod aliquem defectum ſive perfectionis limitationem involvat, *Deus* vocatur.

IX. Cum quid dicimus in alicujus rei naturâ ſive conceptu contineri, idem eſt, ac ſi diceremus, id de eâ re verum eſſe, ſive de ipſâ poſſe verè affirmari.

X. Duae ſubſtantiae realiter diſtingui dicuntur, [11] cum unaquaeque ex ipſis abſque alia poteſt exiſtere.

Carteſii Poſtulata hic omiſimus, quia ex iis nihil in ſequentibus concludimus; attamen lectores ſeriò rogamus, ut ipſa perlegant atque attentâ meditatione conſiderent.

AXIOMATA. I. In cognitionem et certitudinem rei ignotae non pervenimus, niſi per cognitionem et certitudinem alterius, quae ipſa prior eſt certitudine et cognitione.

II Dantur rationes, quae nos de noſtri corporis exiſtentia dubitare faciunt.

Hoc re ipſa in Prolegomeno oſtenſum eſt, ideoque tanquam axioma hic ponitur.

III. Siquid praeter mentem, et corpus habemus, id nobis minùs, quam mens et corpus, notum eſt.

Notandum, haec axiomata nihil de rebus extra nos affirmare; ſed tantum ea, quae in nobis, quatenus ſumus res cogitantes, reperimus.

PROPOS. I. *De nullâ re poſſumus abſolute eſſe certi, quamdiu neſcimus nos exiſtere.*

DEMONSTR. Propoſitio haec per ſe patet: Nam qui abſolutè neſcit ſe eſſe, ſimul neſcit ſe eſſe affirmantem, aut negantem, hoc eſt, certò ſe affirmare, aut negare.

Notandum autem hic, quòd, quamvis multa magnâ certitudine affirmemus, et negemus, ad hoc, quod

od existamus, non attendentes; tamen, nisi pro dubitato hoc praesupponatur, omnia in dubium [12] *vocari possent.*

PROPOS. II. Ego sum *debet esse per se notum.*

Demonstr. Si negas, non ergo innotescet, nisi per aliud, cujus quidem (per ax. 1.) cognitio, et certitudo prior erit in nobis hoc enunciato, *ego sum.* Atqui hoc est absurdum (per praec.); ergo per se debet esse notum, q. e. d.

PROPOS. III. Ego, *quatenus res constans corpore,* sum, *non est primum, nec per se cognitum.*

Demonstr. Quaedam sunt, quae nos de existentia nostri corporis dubitare faciunt (per. ax. 2.); ergo (per ax. 1.) in ejus certitudinem non perveniemus, nisi per cognitionem et certitudinem alterius rei, quae ipsa prior est cognitione, et certitudine. Ergo haec enunciatio, *ego,* quatenus res constans corpore, *sum* non est primum, nec per se cognitum, q. e. d.

PROPOS. IV. Ego sum *non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus.*

Demonstr. Hoc enunciatum, *ego sum res corporea aut constans corpore* non est primum cognitum (per praec.); nec etiam de mea existentia, quatenus consto alia re praeter mentem, et corpus, sum certus: nam si aliqua alia re a mente, et corpore diversa constamus, ea nobis minus nota est, quam corpus (per ax. 3.): quare *ego sum* non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus. q. e. d.

COROLLAR. Hinc patet mentem sive rem cogitantem notiorem esse corpore.

Verum

Verum ad uberiorem explicationem legantur Art. 11. *et* 12. *Part.* 1. *Principiorum.*

SCHOLIUM. Unusquisque certissime percipit, quod affirmat, negat, dubitat, intelligit, imaginatur etc. sive, quod existit dubitans, intelligens, affirmans, etc. sive uno verbo, *Cogitans:* neque potest haec in dubium revocare. Quare hoc enunciatum *Cogito*, sive *sum Cogitans* unicum (per prop. 1.) et certissimum est fundamentum totius Philosophiae. Et cum in scientiis nihil aliud quaeri, neque desiderari possit, ut de rebus certissimi simus, quam omnia ex firmissimis principiis deducere, eaque aeque clara et distincta reddere, ac principia, ex quibus deducuntur: clare sequitur, omne, quod nobis aeque evidens est, quodque aeque clare et distincte, atque nostrum jam inventum principium percipimus, omneque, quod cum hoc principio ita convenit, et ab hoc principio ita dependet, ut si de eo dubitare velimus, etiam de hoc principio esset dubitandum, pro verissimo habendum esse. Verum, ut in iis recensendis quam cautissime procedam, ea tantum pro aeque evidentibus, proque aeque clare et distincte à nobis perceptis in initio admittam, quae unusquisque in se, quatenus cogitans, observat. Ut ex. grat. se hoc, et illud velle, se certas tales habere ideas, unamque ideam plus realitatis et perfectionis in se continere, quam aliam; illam scilicet, quae objective continet esse, et perfectionem substantiae, longe perfectiorem esse, quam [14] illam, quae tantum objectivam perfectionem alicujus accidentis continet; illam denique omnium esse perfectissimam, quae est entis summe perfecti. Haec inquam non tantum aeque evidenter, et aeque clare, sed forte etiam magis distincte percipimus. Nam non tantum affirmant nos cogitare, sed etiam quomodo cogitemus. Porro etiam illa cum hoc principio convenire dicemus, quae non possunt in dubium revocari, nisi simul hoc nostrum incon-

ıcuſſum fundamentum in dubium revocetur.
x. grat. ſi quis dubitare velit, an ex nihilo
id fiat, ſimul poterit dubitare, an nos quam-
cogitamus, ſimus. Nam ſi de nihilo aliquid
nare poſſum, nempe quod poteſt eſſe cauſa ali-
s rei: potero ſimul eodem jure cogitationem de
o affirmare, ac dicere me nihil eſſe, quamdiu
o. Quod cum mihi impoſſibile ſit, impoſſibile
u mihi erit cogitare, quod ex nihilo aliquid
His ſic conſideratis, ea, quae nobis imprae-
iarum, ut ulterius pergere poſſimus, neceſſaria
ntur, hic ordine ob oculos ponere conſtitui,
ıeroque Axiomatum addere; quandoquidem a
eſio, in fine Reſponſionum ad ſecundas Objectio-
tanquam Axiomata proponuntur, et accuratior,
m ipſe, eſſe nolo. Attamen, ne ab ordine jam
epto recedam, ea utcumque clariora reddere, et
modo unum ab alio, et omnia ab hoc principio,
ſum cogitans, dependent, vel cum ipſo evi-
tiâ, et ratione conveniunt, oſtendere conabor.

AXIOMATA *ex Carteſio depromta.* IV. Sunt
erſi gradus realitatis. ſive entitatis: nam ſub-
ntia plus habet realitatis, quam accidens, vel
odus; et ſubſtantia infinita, quam finita; ideoque
ıs eſt realitatis objectivae in ideâ ſubſtantiae,
am accidentis; et in ideâ ſubſtantiae infinitae,
am in ideâ finitae.

*Hoc axioma ex ſola contemplatione noſtrarum
earum, de quarum exiſtentia certi ſumus, quia
empe modi ſunt cogitandi, innoteſcit: ſcimus* [15]
*nim, quantum realitatis, ſive perfectionis idea ſub-
antiae de ſubſtantia affirmat; quantum vero idea
odi de modo. Quod cum ita ſit, neceſſario etiam
omperimus ideam ſubſtantiae plus realitatis objecti-
ae continere, quam ideam alicujus accidentis etc.*
Vide Scholium Propoſit. 4.

V. Res cogitans, ſi aliquas perfectiones novit, qui-
ous careat, ſibi ſtatim ipſas dabit, ſi ſint in ſuâ poteſtate.

Hoc

Hoc unuſquiſque in ſe, quatenus eſt res cogitans, obſervat: quare (per. Schol. Prop. 4.) de ipſo certiſſimi ſumus; et eadem de cauſa non minùs certi ſumus de ſequenti, nempe

VI. In omnis rei ideâ ſive conceptu continetur exiſtentia, vel poſſibilis, vel neceſſaria (Vide Axiom. 10. Carteſii). *Neceſſaria in Dei, ſive entis ſummè perfecti conceptu; nam alias conciperetur imperfectum, contra quod ſupponitur concipi. Contingens verò ſive poſſibilis in conceptu rei limitatae.*

VII. Nulla res, neque ulla rei perfectio actu exiſtens poteſt habere nihil, ſive rem non exiſtentem, pro cauſâ ſuae exiſtentiae.

Hoc axioma nobis aequè perſpicuum eſſe, ac eſt, ego ſum cogitans, in Scholio Propoſit. 4. demonſtravi.

VIII. Quicquid eſt realitatis, ſive perfectionis in aliquâ re, eſt vel formaliter, vel eminenter in primâ, et adaequatâ ejus cauſâ.

Per eminenter *intelligo, cum cauſa perfectius continet omnem realitatem effectus, quam effectus ipſe: per* formaliter *verò, cum aequè perfecte illam continet.*

Hoc axioma a praecedenti dependet: nam, ſi ſupponeretur nihil, vel minus eſſe in cauſa, quam in effectu; nihil in cauſſa eſſet cauſa effectus. At hoc eſt abſurdum (per praec.): quare non quaecunque res poteſt eſſe cauſa alicujus effectus; ſed praeciſè illa, in qua eminenter, vel ad minimum formaliter eſt omnis perfectio, quae eſt in effectu.

IX. Realitas objectiva noſtrarum idearum requirit
[16] cauſam, in qua eadem ipſa realitas, non tantùm objectivè, ſed formaliter, vel eminenter contineatur.

Hoc axioma apud omnes, quamvis multi eo abuſi ſunt, in confeſſo eſt. Ubi enim aliquis aliquid novi concepit, nullus eſt, qui non quaerat cauſam illius conceptus, ſive ideae. Ubi verò aliquam aſſignare poſſunt, in quâ formaliter vel eminenter tantum realitatis

tatis

*atis continentur, quautum eſt objective in illo conceptu, uieſcunt. Quod exemplo machinae Art. 17. Part. 1. Princ. a Carteſio allato ſatis explicatur. Sic etiam ſi quis quaerat, undenam homo ideas ſuae cogitationis et corporis habeat; nemo non videt illum eas ex ſe, formaliter nimirum continente omne, quod ideae objective continent, habere. Quare ſi homo aliquam haberet ideam, quae plus realitatis objectivae contineret, quam ipſe formalis; neceſſario, lumine naturali impulſi, aliam cauſam extra hominem ipſum, quae omnem illam perfectionem formaliter vel eminenter contineret, quaereremus. Nec ullus unquam aliam praeter hanc cauſam aſſignavit, quam aeque clare et diſtincte conceperit. Porro quod ad veritatem hujus axiomatis attinet, ea a praecedentibus pendet. Nempe (per 4. ax.) dantur diverſi gradus realitatis ſive entitatis in ideis: ac proinde (per 8. ax.) pro gradu perfectionis, perfectiorem cauſam requirunt. Verum cum *) gradus realitatis, quos in ideis advertimus, non ſint in ideis, quatenus tanquam modi cogitandi conſiderantur; ſed quatenus una ſubſtantiam, alia modum tantum ſubſtantiae repraeſentat, ſeu uno verbo, quatenus ut imagines rerum conſiderantur: hinc clare ſequitur idearum nullam aliam primam cauſam poſſe dari, praeter illam, quam omnes lumine naturali clare et diſtincte intelligere, modo oſtendebamus, nempe in quâ eadem ipſa realitas, quam habent objective, vel formaliter, vel eminenter continetur. Hanc concluſionem, ut clarius intelligatur, uno aut altero exemplo explicabo. Nempe ſi quis libros aliquos, (puta unum alicujus inſignis Philoſophi, alterum alicujus nugatoris) unâ eademque manu ſcriptos videt, nec ad ſenſum verborum (hoc eſt, quatenus veluti imagines ſunt); ſed tantum ad delineamenta characterum, et ordinem literarum attendit: nullam inaequalitatem, quae ipſum cogat, diverſas cauſas quaerere, inter ipſos agnoſcet; ſed ipſi ab*

*) De hoc etiam certi ſumus, quia id in nobis quatenus cogitantes comperimus. Vide praec. Schol.

ab eadem causa eodemque modo processisse videbuntur. [17] *Verum si ad sensum verborum, et orationum attendat, magnam inter ipsos inaequalitatem reperiet, ac proinde concludet unius libri causam primam valde diversam a primâ causâ alterius fuisse, unamque aliâ tanto perfectiorem revera fuisse, quantum sensum orationum utriusque libri, sive quantum verba, quatenus veluti imagines considerantur, ab invicem differre reperit. Loquor autem de primâ causâ librorum, quae necessario debet dari, quamvis concedam, imo supponam, unum librum ex alio describi posse, ut per se est manifestum. Idem etiam clare explicari potest exemplo effigiei, puta alicujus Principis. Nam si ad ipsius materialia tantum attendamus, nullam inaequalitatem inter ipsam, et alias effigies reperiemus, quae nos cogat diversas causas quaerere: imo nihil obstabit, quin possimus cogitare, illam ex alia imagine fuisse depictam; et istam rursus ex aliâ, et sic in infinitum. Nam ad ejus delineamenta nullam aliam causam requiri satis dignoscemus. Verum si ad imaginem, quatenus imago est, attendamus, statim causam primam cogemur quaerere, quae formaliter, vel eminenter contineat id, quod illa imago repraesentative continet. Nec video, quid ad confirmandum et dilucidandum hoc axioma ulterius desideretur.*

X. Non minor causa requiritur ad rem conservandam, quam ad ipsam primùm producendam.

Ex eo, quod hoc tempore cogitamus, non necessario sequitur, nos postea cogitaturos. Nam conceptus, quem nostrae cogitationis habemus, non involvit, sive non continet necessariam cogitationis existentiam; possum enim cogitationem, quamvis supponam eam non existere, clare, et distinctè concipere. Cum autem uniuscujusque causae natura debeat in se continere aut involvere perfectionem sui effectus (per Ax. 8.): hinc clarè sequitur, aliquid in nobis, aut extra nos, quod nondum intelleximus, adhuc necessariò dari, cujus con-

*) Hoc unusquisque in se, quatenus est res cogitans, comperit.

conceptus ſive natura involvat exiſtentiam, quodque ſit cauſa, cur noſtra cogitatio incepit exiſtere, et etiam, ut exiſtere pergat. Nam quamvis noſtra cogitatio incepit exiſtere, non ideo ejus natura, et eſſentia neceſſariam exiſtentiam magis involvit, quam antequam exiſteret, ideoque eadem vi eget, ut in exiſtendo perſeveret, qua eget, ut exiſtere [18] *incipiat. Et hoc, quod de cogitatione dicimus, dicendum etiam de omni re, cujus eſſentia non involvit neceſſariam exiſtentiam.*

XI. Nulla res exiſtit, de qua non poſſit quaeri, quaenam ſit cauſa (ſive ratio), cur exiſtat. Vide Ax. 1. Carteſii.

Cum exiſtere ſit quid poſitivum, non poſſumus dicere, quod habeat nihil pro cauſa (per ax. 7.); ergo aliquam poſitivam cauſam, ſive rationem, cur exiſtat, aſſignare debemus, eamque externam, hoc eſt, quae extra rem ipſam eſt, vel internam, hoc eſt, quae in naturâ et definitione rei ipſius exiſtentis comprehenditur.

Propoſitiones quatuor ſequentes ex Carteſio deſumtae.

PROPOS. V. *Dei exiſtentia ex ſola ejus naturae conſideratione cognoſcitur.*

DEMONSTR. Idem eſt dicere, aliquid in rei alicujus natura ſive conceptu contineri, ac dicere, id ipſum de ea re eſſe verum (per def. 9.): Atqui exiſtentia neceſſaria in Dei conceptu continetur (per Ax. 6.): Ergo verum eſt de Deo dicere, neceſſariam exiſtentiam in eo eſſe, ſive ipſum exiſtere.

SCHOL. Ex hac propoſitione multa praeclara ſequuntur; imò ab hoc ſolo, quod ad Dei naturam pertinet exiſtentia, ſive, quod Dei conceptus involvit neceſſariam exiſtentiam, ſicut conceptus trianguli, quod ejus tres anguli ſint aequales duobus rectis; ſive, quod ejus exiſtentia, non ſecus atque ejus eſſentia, ſit aeterna veritas: omnis fere Dei attri-

attributorum cognitio, per quam in illius amorem, sive summam beatitudinem ducimur, dependet. Quare [19] magnopere desiderandum esset, ut humanum genus tandem aliquando haec nobiscum amplecteretur. Fateor quidem, quaedam dari praejudicia, quae impediunt, quo minus unusquisque hoc adeo facile intelligat. Verum si quis bono animo, et solo veritatis, suaeque verae utilitatis amore impulsus, rem examinare velit, eaque secum perpendere, quae in Medit. 5. quaeque in fine Responsionum ad primas Objectiones habentur, et simul quae de aeternitate, Cap. 1. Part. 2. nostrae Appendicis tradimus; is procul dubio rem, quam clarissime intelliget et nullus dubitare poterit. an aliquam Dei ideam habeat (quod sane primum fundamentum est humanae beatitudinis)? Nam simul clare videbit, ideam Dei longe a caeterarum rerum ideis differre: ubi nempe intelliget Deum, quoad essentiam, et existentiam, a caeteris rebus toto genere discrepare. Quare, circa haec Lectorem diutius hic detinere, non est opus.

PROPOS. VI. *Dei existentia ex eo solo, quod ejus idea sit in nobis, a posteriori demonstratur.*

DEMONSTR. Realitas objectiva cujuslibet ex nostris ideis requirit causam, in qua eadem ipsa realitas, non tantum objective, sed formaliter, vel eminenter contineatur (per ax. 8.). Habemus autem ideam Dei (per def. 2. et 8.), hujusque ideae realitas objectiva nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur (per ax. 4.), nec in ullo alio, praeterquam in ipso Deo potest contineri (per def. 8.): Ergo haec idea Dei, quae in nobis est, requirit Deum pro causa, Deusque proinde existit (per ax. 7.).

SCHOL. Quidam sunt, qui negant, se ullam [20] Dei ideam habere, quem tamen, ut ipsi ajunt, colunt et amant. Et quamvis ipsis Dei definitionem Dei-

*) Lege Art. 16. part. 1. Principiorum.

Deique attributa ob oculos ponas, nihil tamen proficies; non hercle magis, quam si virum a nativitate caecum colorum differentias, prout ipsos videmus, docere moliaris. Verum, nisi eos, tanquam pro novo animalium genere, medio scilicet inter homines et bruta, habere velimus, eorum verba parum curare debemus. Quomodo quaeso alio modo alicujus rei ideam ostendere possumus, quam ejus definitionem tradendo, ejusq. attributa explicando? quod, cum circa Dei ideam praestemus, non est, quod verba huminom, Dei ideam negantium, propterea tantum, quod nullam ejus imaginem in cerebro formare possunt, moram nobis injiciant.

Deinde notandum, quod Cartesius, ubi citato Ax. 4. ad ostendendum, quod realitas objectiva ideae Dei, nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur, supponit, unumquemque scire, se non esse substantiam infinitam, hoc est, summe intelligentem, summe potentem, etc. quod supponere potest. Qui enim scit se cogitare, scit etiam se de multis dubitare, nec omnia clare et distincte intelligere.

Denique notandum, quod ex def. 8. etiam clare sequatur, non posse dari plures Deos, sed tantum unum, ut Propos. 11. hujus, et in 2 Parte nostrae Appendicis cap. 2. clare demonstramus.

PROPOS. VII. *Dei existentia demonstratur etiam ex eo, quod nos ipsi habentes ejus ideam existamus.*

SCHOL. Ad hanc propositionem demonstrandam assumit Cartesius haec duo Axiomata, nempe 1. *Quod potest efficere id, quod majus est, sive* [21] *difficilius, potest etiam efficere id, quod minus.* 2. *Majus est creare sive (per ax* 10.) *conservare substantiam, quam attributa, sive proprietates substantiae;* quibus quid significare velit, nescio. Nam quid facile, quid vero difficile vocat? nihil enim ab-

abſolute *), ſed tantum reſpectu cauſae, facile, aut difficile dicitur. Adeo, ut una, et eadem res eodem tempore reſpectu diverſarum cauſarum facilis, et difficilis dici poſſit. Verum ſi illa difficilia vocat, quae magno labore; facilia autem, quae minori labore ab eâdem cauſâ confici queunt; ut ex. g. vis, quae ſuſtollere poteſt 50 libras, duplo facilius ſuſtollere poterit 25 libras: non erit ſane axioma abſolute verum, nec ex eo id, quod intendit, demonſtrare poterit. Nam ubi ait, *ſi haberem vim me ipſum conſervandi, etiam haberem vim mihi dandi omnes perfectiones, quae mihi deſunt* (quia ſcilicet non tantam poteſtatem requirunt); ipſi concederem, quod vires, quas impendo ad me conſervandum, poſſent alia plura longe facilius efficere, niſi iis eguiſſem ad me conſervandum: ſed, quamdiu iis utor ad me conſervandum, nego me poſſe eas impendere ad alia, quamvis faciliora, efficienda, ut in noſtro exemplo clare videre eſt. Nec difficultatem tollit, ſi dicatur, quod, cum ſim res cogitans, neceſſario deberem ſcire, num ego in me conſervando omnes meas vires impendam, et etiam num ea ſit cauſa, cur ego mihi non dem caeteras perfectiones. Nam (praeterquam quod de hac re jam non diſputatur, ſed tantum quomodo ex hoc axiomate neceſſitas hujus propoſitionis ſequatur); ſi id ſcirem, major eſſem, et forte majores vires requirerem, quam quas habeo, ad me in majori illa perfectione conſervandum. Deinde neſcio, an major ſit labor ſubſtantiam, quam attributa creare (ſive conſervare), hoc eſt, ut clarius, et magis Philoſophice loquar, neſcio, an ſubſtantia non indigeat totâ ſua virtute, et eſſentia, qua ſe forte conſervat, ad conſervanda ſua attributa. Sed haec relinquamus, et

*) *Ne alia exempla quaeras, cape exemplum araneae, quae telam facile texit, quam homines, non niſi difficillime texerent: homines contra quamplurima facillime faciunt, quae forte angelis impoſſibilia ſunt.*

et quae nobiliſſimus Autor hic vult, ulterius examinemus, videlicet, quid per facile, quid per difficile intelligat. Non puto, nec mihi ullo modo [22] perſuadeo, eum per difficile intelligere id, quod impoſſibile (ac proinde nullo modo poteſt concipi, quomodo fiat), et per facile id, quod nullam implicat contradictionem (ac proinde facile concipitur, quomodo fiat): quamvis in 3 Medit primo obtutu id videatur velle, ubi ait, *Nec putare debeo, illa forſan, quae mihi deſunt, difficilius acquiri poſſe, quam illa, quae jam in me ſunt. Nam contra manifeſtum eſt, longe difficilius fuiſſe, me, hoc eſt, rem, ſive ſubſtantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quam etc.* Nam id nec cum verbis autoris conveniret, nec etiam ejus ingenium redoleret. Etenim, ut primum omittam, inter poſſibile, et impoſſibile, ſive inter id, quod intelligibile eſt, et inter id, quod non intelligibile eſt, nulla datur ratio; ſicuti neque inter aliquid et nihil, et poteſtas ad impoſſibilia non magis quadrat, quam creatio et generatio ad non entia: ideoque nullo modo inter ſe comparanda. Adde quod illa tantum inter ſe comparare et eorum rationem cognoſcere poſſum, quorum omnium clarum et diſtinctum habeo conceptum. Nego igitur ſequi, quod qui poteſt impoſſibile facere, poſſit etiam facere id, quod poſſibile eſt. Quaeſo enim, quaenam eſſet haec concluſio? ſi quis poteſt facere circulum quadratum, poterit etiam facere circulum, cujus omnes lineae, quae a centro ad circumferentiam poſſunt duci, ſint aequales: Aut, ſi quis poteſt facere, ut *τὸ nihil* patiatur, eoque uti, tanquam materia, ex qua aliquid producat, etiam habebit poteſtatem, ut ex aliqua re aliquid faciat. Nam, uti dixi, inter haec et ſimilia nulla datur convenientia, neque analogia, neque comparatio, neque ulla quaecumque ratio. Atque hoc unuſquiſque videre poteſt, modo ad rem parum attendat. Quare hoc ab ingenio Carteſii prorſus alienum exiſtimo.

Ve-

Verum ſi ad 2 axioma ex duobus modo allatis attendo, videtur, quod per majus et difficilius intelligere vult id, quod perfectius eſt, per minus vero et facilius, id, quod imperfectius. At hoc etiam valde obſcurum videtur. Nam eadem hic eſt difficultas, quae ſuperius. Nego enim, ut ſupra, eum, qui poteſt [23] majus facere, poſſe ſimul, et eadem opera, ut in Propoſitione debet ſupponi, quod minus eſt, facere. Deinde ubi ait, *majus eſt creare, ſive conſervare ſubſtantiam, quam attributa*, ſane per attributa non intelligere poteſt, id, quod in ſubſtantia formaliter continetur, et ab ipſa ſubſtantia non niſi ratione diſtinguitur. Nam tum idem eſt creare ſubſtantiam, quam creare attributa. Nec etiam, propter eandem rationem, intelligere poteſt proprietates ſubſtantiae, quae ex ejus eſſentiâ et definitione neceſſario ſequuntur. Multo etiam minus intelligere poteſt, quod tamen videtur velle, proprietates et attributa alterius ſubſtantiae, ut ex. gr. ſi dico, quod poteſtatem habeo ad me, ſubſtantiam ſcilicet cogitantem finitam, conſervandum, non ideo poſſum dicere, quod habeam etiam poteſtatem mihi dandi perfectiones ſubſtantiae infinitae, quae totâ eſſentiâ a meâ differt. Nam vis *) ſive eſſentia, quâ in meo Eſſe me conſervo, toto genere differt a vi ſive eſſentiâ, qua ſubſtantia abſolute infinita ſe conſervat, a qua ejus vires, et proprietates, non niſi ratione diſtinguuntur. Ideoque (quamvis ſupponerem me meipſum conſervare) ſi vellem concipere, me mihi poſſe dare perfectiones ſubſtantiae abſolute infinitae, nihil aliud ſupponerem, quam quod poſſem totam meam eſſentiam in nihilum redigere, et denuo ſubſtantiam infinitam creare. Quod ſane longe majus eſſet, quam tantum ſupponere, quod poſſem me ſub-

*) Nota, quod vis, qua ſubſtantia ſe conſervat, nihil eſt praeter ejus eſſentiam, et non niſi nomine ab eadem differt, quod maxime locum habebit, ubi in Appendice de Dei potentia agemus.

ſubſtantiam finitam conſervare. Cum itaque nihil horum per attributa ſive proprietates intelligere poſſit, nihil aliud reſtat, quam qualitates, quas ipſa ſubſtantia eminenter continet, (ut haec, et illa cogitatio in mente, quas mihi deeſſe, clare percipio), non vero quas altera ſubſtantia eminenter continet, (ut hic, et ille motus in extenſione: Nam tales perfectiones mihi, rei ſcilicet cogitanti, non ſunt perfectiones, ideoque non mihi deſunt). Sed tum id, quod Carteſius demonſtrare vult, nullo modo ex hoc axiomate concludi poteſt. Nempe quod, ſi me conſervo, etiam habeo poteſtatem [24] mihi dandi omnes perfectiones, quas ad ens ſumme perfectum clare reperio pertinere; ut ex modo dictis ſatis conſtat. Verum ne rem indemonſtratam relinquamus, et omnem confuſionem vitemus; viſum fuit ſequentia Lemmata in anteceſſum demonſtrare, ac poſtea iis demonſtrationem hujus 7 Propoſitionis ſuperſtruere.

LEMMA I. *Quo res ſuâ naturâ perfectior eſt, eo majorem exiſtentiam, et magis neceſſariam involvit; et contra, quo magis neceſſariam exiſtentiam res ſua natura involvit, eo perfectior eſt.*

DEMONSTR. In omnis rei idea ſive conceptu continetur exiſtentia (per ax. 6). Ponatur igitur A eſſe res, quae decem gradus habet perfectionis. Dico, quod ejus conceptus plus exiſtentiae involvit, quam ſi ſupponeretur, quinque tantum gradus perfectionis continere. Nam cum de nihilo nullam poſſimus affirmare exiſtentiam (vide Schol. Propoſ. 4.) quantum ejus perfectioni cogitatione detrahimus, ac proinde magis ac magis de nihilo participare concipimus, tantum etiam poſſibilitatis exiſtentiae de ipſo negamus. Ideoque, ſi ejus gradus perfectionis in infinitum diminui concipiamus uſque ad 0, ſive ciphram: nullam exiſtentiam, ſive abſolute impoſſibilem exiſtentiam continebit. Si autem contra ejus gradus

in infinitum augeamus, fummam exiftentiam, ac proinde fumme neceffariam involvere concipiemus. Quod erat primum. Deinde cum haec duo nullo modo feparari queant (ut ex ax. 6. totaque prima parte hujus fatis conftat): clare fequitur id, quod fecundo loco demonftrandum proponebatur.

Nota I. Quod, quamvis multa dicantur neceffario exiftere ex eo folo, quod datur caufa determinata ad ipfa producenda: de iis hic non loquamur, fed tantum de ea neceffitate et poffibilitate, quae ex fola naturae, five rei effentiae confideratione, nulla [25] *habita ratione caufae, fequitur.*

Nota II. Quod hic non loquimur de pulchritudine, et de aliis perfectionibus, quas homines ex fuperftitione, et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem, five effe. Ut ex. gr. in fubftantia plus realitatis contineri percipio, quam in modis, five accidentibus. Ideoque ipfam magis neceffariam et perfectiorem exiftentiam continere clare intelligo, quam accidentia, ut ex Axiom. 4. et 6. fatis conftat.

COROLLAR. Hinc fequitur, quicquid neceffariam exiftentiam involvit, effe ens fumme perfectum, feu Deum.

LEMMA II. *Qui potentiam habet fe confervandi, ejus natura neceffariam involvit exiftentiam.*

DEMONSTR. Qui vim habet fe confervandi, vim etiam habet fe creandi (per ax. 10.), hoc eft, (ut facile omnes concedent) nullà indiget caufà externà ad exiftendum, fed fola ipfius natura erit caufa fufficiens, ut exiftat, vel poffibiliter, vel neceffario. At non poffibiliter. Nam (per id, quod circa ax. 10. demonftravi) tum ex eo, quod jam exifteret, non fequeretur, ipfum poftea extiturum (quod eft contra Hyp.): Ergo neceffario; hoc eft, ejus natura neceffariam involvit exiftentiam, quod er. dem.

DE-

DEMONSTR. *Propoſitionis VII.*

Si vim haberem me ipſum conſervandi, talis eſſem naturae, ut neceſſariam involverem exiſtentiam (per Lem. 2.): ergo (per corol. Lem. 1.) mea [25] natura omnes contineret perfectiones. Atqui in me, quatenus ſum res cogitans, multas imperfectiones invenio, ut quod dubitem, quod cupiam etc. de quibus (per Schol. Propoſ. 4.) ſum certus; ergo nullam vim habeo me conſervandi. Nec dicere poſſum, quod ideo jam careo illis perfectionibus, quia eas mihi jam denegare volo; nam id clare primo Lemmati et ei, quod in me (per ax. 5.) clare reperio, repugnaret.

Deinde non poſſum jam exiſtere, quin conſer-ver, quamdiu exiſto, ſive a me ipſo, ſiquidem habeam iſtam vim, ſive ab alio, qui illam habet (per ax. 10. et 11.). Atqui exiſto (per Schol. Propoſ. 4.), et tamen non habeo vim me ipſum conſervandi, ut jam jam probatum eſt; ergo ab alio conſervor. Sed non ab alio, qui vim non habet ſe conſervandi (per eandem rationem, quâ modo me meipſum conſervare non poſſe demonſtravi): ergo ab alio, qui vim habet ſe conſervandi, hoc eſt, (per Lemm. 2.) cujus natura neceſſariam involvit exiſtentiam, hoc eſt, (per corol. Lemm. 1.) qui omnes perfectiones, quas ad ens ſumme perfectum clare pertinere intelligo, continet; ac proinde ens ſumme perfectum, hoc eſt (per def. 8.) Deus, exiſtit, ut er. dem.

COROLLAR. *Deus poteſt efficere id omne, quod clare percipimus, prout id ipſum percipimus.*

DEMONSTR. Haec omnia clare ſequuntur ex praecedenti Propoſitione In ipſâ enim Deum exiſtere ex eo probatum eſt, quod debeat aliquis exiſtere, in quo ſint omnes perfectiones, quarum idea aliqua eſt in nobis. Eſt autem in nobis idea tantae alicujus potentiae, ut ab illo ſolo, in quo ipſa eſt, coelum, et terra, et alia etiam omnia,

quae a me, ut poſſibilia, intelliguntur, fieri poſſint: [27] ergo ſimul cum Dei exiſtentiâ haec etiam omnia de ipſo probata ſunt.

PROPOS. VIII. *Mens et corpus realiter diſtinguuntur.*

Demonstr. Quidquid clare percipimus, a Deo fieri poteſt, prout illud percipimus (per coroll. praec.). Sed clare percipimus mentem, hoc eſt, (per def. 6.) ſubſtantiam cogitantem abſque corpore, hoc eſt (per def. 7.) abſque ſubſtantiâ aliquâ extenſâ (per propoſ. 3. et 4.), et vice verſâ corpus abſque mente (ut facile omnes concedunt). Ergo ſaltem per divinam potentiam mens eſſe poteſt ſine corpore, et corpus ſine mente.

Iam vero ſubſtantiae, quae eſſe poſſunt una abſque aliâ, realiter diſtinguuntur (per def. 10.); atqui mens et corpus ſunt ſubſtantiae (per def. 5. 6. 7.), quae, una abſque alia, eſſe poſſunt (ut mox probatum eſt): ergo mens et corpus realiter diſtinguuntur.

Vide Propoſit. 4. Carteſii in fine Reſponſionum ad 2 Objectiones; et quae habentur 1. Parte Principiorum ab Art. 22. uſque ad Art. 29. Nam ea hic deſcribere non operae pretium judico.

PROPOS. IX *Deus eſt ſumme intelligens.*

Demonstr. Si neges; ergo Deus aut nihil, aut non omnia, ſeu quaedam tantum intelligit. At quaedam tantum intelligere, et caetera ignorare, limitatum et imperfectum intellectum ſupponit, quem Deo adſcribere abſurdum eſt (per defin. 8.). [28] Deum autem nihil intelligere, vel indicat in Deo carentiam intellectionis, ut in hominibus, ubi nihil intelligunt, ac imperfectionem involvit, quae in Deum cadere non poteſt (per eand. definit.) vel indicat, quod perfectioni Dei repugnet, ipſum aliquid intelligere. At, cum ſic intellectio de ipſo prorſus negetur, non poterit, ullum intellectum creare (per axiom. 3.). Cum autem intellectus clare,

et

et diſtincte a nobis percipiatur, Deus illius cauſa eſſe poterit (per coroll. propoſ. 17.). Ergo longe abeſt, ut Dei perfectioni repugnet, ipſum aliquid intelligere. Quare erit ſumme intelligens, q. e. demonſtr.

SCHOL. Quamvis concedendum ſit, Deum eſſe incorporeum, ut Propoſ. 16. demonſtratur; hoc tamen non ita accipiendum, ac ſi omnes Extenſionis perfectiones ab eo removendae ſint; ſed tantummodo quatenus extenſionis natura et proprietates imperfectionem aliquam involvunt. Quod idem etiam de Dei intellectione dicendum eſt, quemadmodum omnes, qui ultra vulgus Philoſophorum ſapere volunt, fatentur, ut fuſe explicabitur in noſtr. Append. Part. 2. cap. 7.

PROPOS. X. *Quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt.*

DEMONSTR. Si neges: ponatur in Deo aliquam perfectionem eſſe, quae a Deo non eſt. Erit illa in Deo, vel a ſe, vel ab aliquo a Deo diverſo. Si a ſe, ergo neceſſariam, ſive minime poſſibilem habebit exiſtentiam (per Lemm. 2. prop. 7.), adeoque (per corol. Lemm. 1. ejuſdem) erit quid ſumme perfectum, ac proinde (per definit. 8) Deus. Si itaque dicatur aliquid in Deo eſſe, quod a ſe eſt, ſimul dicitur id eſſe a Deo, q. e. demonſtr. Si vero ab [29] aliquo a Deo diverſo ſit, ergo Deus non poteſt concipi per ſe ſumme perfectus contra definit. 8. Ergo quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt. q. e. d.

PROPOS. XI. *Non dantur plures Dii.*

DEMONSTR. Si neges; concipe, ſi fieri poteſt, plures Deos, ex. grat. A et B; tum neceſſario (per propoſ. 9.) tam A, quam B erit ſumme intelligens, hoc eſt, A intelliget omnia, ſe ſcilicet, et B; et viciſſim B intelliget ſe, et A. Sed cum A et B neceſſa-

cessario existant (per propos. 5.); ergo causa veritatis et necessitatis ideae ipsius B, quae est in A, est ipse B; et contra causa veritatis, et necessitatis ideae ipsius A, quae est in B, est ipse A; quapropter erit aliqua perfectio in A, quae non est ab A; et in B, quae non est a B: ideoque (per praeced.) nec A nec B erunt Dii; adeoque non dantur plures. q. e. d.

Notandum hic, quod ex hoc solo, quod aliqua res ex se necessariam involvit existentiam, qualis est Deus, necessario sequatur, illam esse unicam: ut unusquisque apud se attentâ meditatione deprehendere poterit, atque etiam hic demonstrare potuissem; sed modo non ita ab omnibus perceptibili, quemadmodum in hac propositione factum est.

PROPOS. XII. *Omnia quae existunt, a sola vi Dei conservantur.*

DEMONSTR. Si negas; supponatur aliquid se ipsum conservare; quare (per Lemm. 2. propos. 7.) ejus natura necessariam involvit existentiam; ac [30] proinde (per corollar. Lem. 1. ejusdem) esset Deus, darenturque plures Dii, quod est absurdum (per praec.). Ergo nihil existit, quod solâ vi Dei non conservetur q. e. d.

COROLLAR. I. *Deus est omnium rerum Creator.*

DEMONSTR. Deus (per praec.) omnia conservat, hoc est (per ax. 10.) omnia, quae existunt, creavit et adhuc continuo creat.

COROLLAR. II. *Res nullam ex se habent essentiam, quae sit causa cognitionis Dei: sed contra, Deus est causa rerum, etiam quoad earum essentiam.*

DEMONSTR. Cum nihil perfectionis in Deo reperiatur, quod a Deo non sit, (per propos. 10.); nullam res ex se habebunt essentiam, quae possit esse causa cognitionis Dei. Sed contra, cum Deus omnia non ex alio generarit, sed prorsus crearit (per

(per prop. 12. cum cor), et actio creandi nullam agnoſcat cauſam praeter efficientem, (ſic enim creationem definio) quae Deus eſt: ſequitur, res ante creationem prorſus nihil fuiſſe: ac proinde etiam Deum cauſam fuiſſe earum eſſentiae, q. e. d.

Notandum, hoc Corollarium ex eo etiam patere, quod Deus ſit omnium rerum cauſa ſive creator (per coroll. 1.), et quod cauſa omnes effectûs perfectiones in ſe continere debeat (per axiom. 8.), quemadmodum unuſquiſque facile videre poteſt.

COROLLAR. III. Hinc clare ſequitur, [31] Deum non ſentire, nec proprie percipere: nam illius intellectus a nulla re extra ſe determinatur: ſed omnia ab eo profluunt.

COROLLAR. IV. Deus eſt cauſalitate prior rerum eſſentiâ et exiſtentiâ, ut clare ex 1. et 2. corollar. hujus propoſit. ſequitur.

PROPOS. XIII. *Deus eſt ſumme verax, minimeque deceptor.*

DEMONSTR. Deo (per def. 8.) nihil affingere poſſumus, in quo aliquid imperfectionis deprehendimus: et cum *) omnis deceptio (ut per ſe notum), aut fallendi voluntas, non niſi ex malitiâ vel metu procedat: metus autem diminutam potentiam ſupponat; malitia vero privationem bonitatis: nulla deceptio, aut fallendi voluntas Deo, enti ſcilicet ſumme potenti et ſumme bono erit adſcribenda: ſed contra ſumme verax minimeque deceptor dicendus, q. e. d. Vide Reſponſion. ad ſecundas Objectiones, num. 4.

PRO-

*) Hoc axioma inter axiomata non recenſui, quia minime opus fuit. Nam eo non egebam, niſi ad ſolam hanc propr. demonſtr. et etiam quia, quamdiu Dei exiſtentiam ignorabam, nolui aliqua pro veris aſſumere, niſi quae poteram ex primo cognito *ego ſum* deducere, ut in Prop. 4. Scholio monui. Porro definitiones metus, et malitiae non etiam inter definitiones poſui, quia nemo eas ignorat, et iis non egeo, niſi ad ſolam hanc propoſitionem.

PROPOS. XIV. *Quidquid clare, et distincte percipimus, verum est.*

Facultas veri a falso dignoscendi, quae (ut unusquisque in se comperit, et ex omnibus, quae jam demonstrata sunt, videre est) in nobis est, a Deo [32] creata est, et continuo conservatur (per prop 12. cum coroll.), hoc est, (per praec.) ab ente summe veraci minimeque deceptore, neque ullam facultatem (ut unusquisque in se comperit) nobis donavit abstinendi, sive non assentiendi iis, quae clare et distincte percipimus; quare si circa ea deciperemur, omnino a Deo essemus decepti, essetque deceptor, quod (per praec.) est absurdum; quidquid igitur clare et distincte percipimus, verum est, q. e. d.

SCHOL. Cum ea, quibus necessario, ubi a nobis clare et distincte percipiuntur, assentiri debemus, necessario sint vera: atque facultatem habeamus iis, quae obscura et dubia sunt, sive quae ex certissimis principiis non sunt deducta, non assentiendi, ut unusquisque in se comperit: clare sequitur nos semper posse cavere, ne in errores incidamus, et ne unquam fallamur (quod idem adhuc clarius ex sequentibus intelligetur), modo serio apud nos constituamus, nihil affirmare, quod non clare et distincte percipimus, sive quod ex per se claris et certis principiis non deductum est.

PROPOS. XV. *Error non est quid positivum.*

DEMONSTR. Si error quid positivum esset, solum Deum pro causa haberet, a quo continuo deberet procreari (per propos. 12.). Atqui hoc est absurdum (per propos. 13.). Ergo error non est, quid positivum. q. e. d.

SCHOL. Cum error non sit quid positivum in [33] homine, nihil aliud poterit esse, quam privatio recti usus libertatis (per Schol. propos. 14.): ideoque non, nisi eo sensu, quo dicimus absentiam Solis causam esse tenebrarum, vel quo Deus, propterea quod

quod infantem, excepto visu, aliis similem fecit, causa caecitatis dicitur; Deus causa erroris dicendus; nempe quia nobis intellectum ad pauca tantum se extendentem dedit. Quod ut clare intelligatur, et simul etiam quomodo error a solo abusu nostrae voluntatis pendeat, ac denique quomodo ab errore cavere possimus: modos, quos cogitandi habemus, in memoriam revocemus, nempe omnes modos percipiendi (ut sentire, imaginari, et pure intelligere) et volendi (ut cupere, aversari, affirmare, negare, et dubitare); nam omnes ad hos duos referri possunt.

Circa eos autem venit notandum: 1°. quod mens, quatenus res clare et distincte intelligit, iisque assentitur, non potest falli (per propos. 14): neque etiam, quatenus res tantum percipit, neque iis assentitur. Nam, quamvis jam percipiam equum alatum, certum est, hanc perceptionem nihil falsitatis continere, quamdiu non assentior, verum esse, dari equum alatum, neque etiam quamdiu dubito, an detur equus alatus. Et cum assentiri nihil aliud sit, quam voluntatem determinare, sequitur, errorem a solo usu voluntatis pendere.

Quod ut adhuc clarius pateat, notandum 2° quod nos non tantum habeamus potestatem iis assentiendi, quae clare et distincte percipimus; verum etiam iis, quae quocumque alio modo percipimus. Nam nostra voluntas nullis limitibus determinata est. Quod clare unusquisque videre potest, modo ad hoc attendat, nempe quod, si Deus facultatem nostram intelligendi infinitam reddere vellet, non ipsi opus esset, nobis ampliorem facultatem assentiendi dare, quam ea est, quam jam habemus, [3*] ut omnibus a nobis intellectis assentiri possemus. Sed haec eadem, quam jam habemus, rebus infinitis assentiendis sufficeret. Et re ipsa etiam experimur, quod multis assentiamur, quae ex certis principiis non deduximus. Porro ex his clare videre est, quod si intellectus aeque se latius extenderet ac volendi

fa-

facultas, ſive, ſi volendi facultas non latius ſe extendere poſſit, quam intellectus, vel denique ſi facultatem volendi intra limites intellectus continere poſſemus, nunquam in errorem incideremus (per propoſ. 14.).

Verum ad duo priora praeſtanda nullam habemus poteſtatem: nam implicat, ut voluntas non ſit infinita et intellectus creatus finitus. Reſtat igitur tertium conſiderandum: nempe an habeamus poteſtatem, facultatem noſtram volendi intra limites intellectus continendi. Cum autem voluntas liberà ſit ad ſe determinandam: ſequitur nos poteſtatem habere, facultatem aſſentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus; unde evidentiſſime patet, a ſolò uſu libertatis voluntatis pendere, ne unquam fallamur. Quod autem noſtra voluntas libera ſit; demonſtratur Art. 39. Part. 1. Princ. et in 4. Meditatione, et a nobis in noſtr. Append. cap. ultimo fuſe etiam oſtenditur. Et quamvis, ubi rem clare et diſtincte percipimus, non poſſimus ei non aſſentiri; neceſſarius iſte aſſenſus non ab infirmitate, ſed a ſolà libertate et perfectione noſtraè voluntatis pendet. Nam aſſentiri vero eſt in nobis perfectio (ut per ſe ſatis notum), nec voluntas unquam perfectior eſt, nec magis libera, quam cum ſe prorſus determinat. Quod cum contingere poteſt, ubi mens aliquid clare et diſtincte intelligit, neceſſario eam perfectionem ſtatim ſibi dabit (per ax. 6.). Quare longe abeſt, ut per id, quod minime indifferentes ſimus in amplectendo vero, nos minus liberos eſſe intelligamus. Nam contra pro certo ſtatuimus, quo magis indifferentes ſumus, eo nos minus liberos eſſe.

Reſtat itaque hic tantum explicandum, quomodo error reſpectu hominis nihil ſit, niſi privatio, [35] reſpectu vero Dei, mera negatio. Quod facile videbimus, ſi prius animadvertamus, nos ex eo, quod multa percipimus praeter ea, quae clare in-

telli-

telligimus, perfectiores eſſe, quam ſi ea non perciperemus: ut clare ex eo conſtat, quod, ſi ſupponeretur, nos nihil clare et diſtincte poſſe percipere; ſed tantum confuſe, nihil perfectius haberemus, quam res confuſe percipere, nec aliud noſtrae naturae deſiderari poſſet. Porro rebus, quamvis confuſis, aſſentiri, quatenus etiam actio quaedam eſt, perfectio eſt. Quod etiam unicuique manifeſtum erit, ſi, ut ſupra, ſupponat, naturae hominis repugnare, ut res clare et diſtincte percipiat; tum enim perſpicuum evadet, longe melius homini eſſe, rebus, quamvis confuſis, aſſentiri, et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem, hoc eſt (ut modo oſtendimus) in infimo gradu libertatis manere. Et ſi etiam ad uſum, et utilitatem vitae humanae attendere volumus, id prorſus neceſſarium reperiemus, ut quotidiana experientia unumquemque ſatis docet.

Cum igitur omnes modi, quos cogitandi habemus, quatenus in ſe ſolis ſpectantur, perfecti ſint: non poteſt eatenus in iis eſſe id, quod formam erroris conſtituit. Verum ſi ad modos volendi, prout ab invicem differunt, attendamus, alios aliis perfectiores inveniemus, prout alii aliis voluntatem minus indifferentem, hoc eſt, magis liberam reddunt. Deinde etiam videbimus, quod, quamdiu rebus confuſis aſſentimur, efficiamus, ut mens minus apta ſit ad verum a falſo dignoſcendum: ac proinde ut optimâ libertate careamus. Quare rebus confuſis aſſentiri, quatenus quid poſitivum eſt, nihil imperfectionis, nec formam erroris continet: ſed tantum quatenus eo optimâ libertate, quae ad noſtram naturam ſpectat, et in noſtra poteſtate eſt, nos noſmet privamus. Tota igitur imperfectio erroris in ſolà optimae libertatis privatione conſiſtet, quae error vocatur. Privatio autem dicitur, quia aliqua perfectione, quae noſtrae naturae competit, privamur; Error vero, quia noſtrà culpà ea perfectione caremus, quatenus, quemadmodum [30] poſſu-

possumus, voluntatem non intra limites intellectus continemus. Cum igitur error nihil aliud sit respectu hominis, quam privatio perfecti sive recti usus libertatis; sequitur illam non in ullâ facultate, quam a Deo habet, nec etiam in ulla facultatum operatione, quatenus a Deo dependet, sitam esse. Nec dicere possumus, quod Deus nos majori intellectu, quam nobis dare potuerat, privavit, ac proinde fecit, ut in errores incidere possemus. Nam nullius rei natura a Deo aliquid exigere potest, nec aliquid ad aliquam rem pertinet, praeter id, quod Dei voluntas ei largiri voluit; nihil enim ante Dei voluntatem extitit, nec etiam concipi potest (ut fuse in nostr. Appendic. cap. 7 et 8 explicatur). Quare Deus non magis nos majori intellectu, sive perfectiori facultate intelligendi privavit, quam circulum proprietatibus globi, et peripheriam proprietatibus sphaerae.

Cum itaque nulla nostrarum facultatum, quomodocumque consideretur, ullam in Deo imperfectionem ostendere possit: clare sequitur, quod imperfectio illa, in quâ forma erroris consistit, non, nisi respectu hominis, sit privatio; verum ad Deum, ut ejus causam relata, non privatio, sed tantum negatio dici possit.

PROPOS. XVI. *Deus est incorporeus.*

DEMONSTR. Corpus est subjectum immediatum motus localis (per def. 7.): quare si Deus esset corporeus, divideretur in partes, quod cum clare involvat imperfectionem, absurdum est de Deo (per def. 8.) affirmare.

ALITER. Si Deus esset corporeus, posset in [37] partes dividi (per def. 7.). Iam vel unaquaeque pars per se posset subsistere, vel non posset subsistere: si hoc, esset similis caeteris, quae a Deo creata sunt, ac proinde, ut omnis res creata, continuo eadem vi a Deo procrearetur (per propos. 10. et ax. 11.) et ad

ad Dei naturam non magis, quam caeterae res creatae, pertineret, q. e. abſ. (per prop. 5). Verum ſi unaquaeque pars per ſe exiſtit, debet etiam unaquaeque neceſſariam exiſtentiam involvere (per Lem. 2. propoſ. 7.), et conſequenter unaquaeque ens eſſet ſumme perfectum (per corol. lem. 2. prop. 7): ſed hoc etiam eſt abſurdum (per prop. 11.): ergo Deus eſt incorporeus. q. e. dem.

PROPOS. XVII. *Deus eſt ens ſimpliciſſimum.*

Demonstr. Si Deus ex partibus componeretur, deberent partes (ut facile omnes concedent) priores ad minimum naturâ Deo eſſe, quod eſt abſurdum (per corol. 4. prop. 12.); Eſt igitur ens ſimpliciſſimum, q. e. d.

COROLLAR. Hinc ſequitur, Dei intelligentiam, voluntatem, ſeu Decretum et Potentiam, non diſtingui, niſi ratione, ab ejus eſſentiâ.

PROPOS. XVIII. *Deus eſt immutabilis.*

Demonstr. Si Deus eſſet mutabilis, non [38] poſſet ex parte, ſed deberet ſecundum totam eſſentiam mutari (per prop 7.); At eſſentia Dei neceſſario exiſtit (per prop. 5. 6. et 7.): ergo Deus eſt immutabilis. q. e. d.

PROPOS. XIX. *Deus eſt aeternus.*

Demonstr. Deus eſt ens ſumme perfectum (per def. 8.), ex quo ſequitur (per prop. 5.), ipſum neceſſario exiſtere. Si jam ipſi limitatam exiſtentiam tribuamus, limites ejus exiſtentiae neceſſario, ſi non a nobis, ſaltem ab ipſo Deo debent intelligi (per prop. 9), quia eſt ſumme intelligens; quare Deus ultra illos limites ſe, hoc eſt (per def. 8.) ens ſumme perfectum, non exiſtentem intelliget, quod eſt abſurdum (per prop. 5.): ergo Deus non limitatam, ſed infinitam habet exiſtentiam, quam aeternitatem voca-

vocamus. Vide cap. 1. part. 2. nostr. Append. Deus igitur est aeternus, q. e. d.

PROPOS. XX. *Deus omnia ab aeterno praeordinavit.*

DEMONSTR. Cum Deus sit aeternus (per praeced.), erit ejus intelligentia aeterna, quia ad ejus aeternam essentiam pertinet (per corol. prop. 17.): [39] atqui ejus intellectus ab ejus voluntate sive decreto in re non differt (per corol. prop. 17.); ergo cum dicimus Deum ab aeterno res intellexisse, simul dicimus eum ab aeterno res ita voluisse, sive decrevisse, q. e. d.

COROLLAR. Ex hac Propositione sequitur Deum esse summe constantem in suis operibus.

PROPOS. XXI. *Substantia extensa in longum, latum, et profundum revera existit: Nosque uni ejus parti uniti sumus.*

Res extensa, prout a nobis clare et distincte percipitur, ad Dei naturam non pertinet (per propos. 16.). Sed a Deo creari potest (per corol. propos. 7. et per prop. 8.). Deinde clare et distincte percipimus, (ut unusquisque in se, quatenus cogitat, reperit) substantiam extensam causam sufficientem esse ad producendam in nobis titillationem, dolorem, similesque ideas, sive sensationes, quae continuo in nobis, quamvis invitis, producuntur: at, si praeter substantiam extensam, aliam nostrarum sensationum causam, puta Deum, aut Angelum fingere volumus, statim nos clarum ac distinctum, quem habemus, conceptum destruimus. Quapropter, *) quamdiu ad nostras perceptiones recte attendimus, ut nihil admittamus, nisi quod clare et distincte percepimus, prorsus propensi, seu minime indifferentes erimus ad assentiendum, quod substantia extensa sola sit causa nostrarum sensationum; ac pro-

*) Vide demonstrationem propos. 14. et Schol. propos. 15.

proinde ad affirmandum, quod res extenſa a Deo creata, exiſtat. Atque in hoc ſane falli non poſſumus (per prop. 14. cum Scholio). Quare vere affirmatur, quod ſubſtantia extenſa in longum, [40] latum, et profundum exiſtat. Quod erat primum.

Porro inter noſtras ſenſationes, quae in nobis (ut jam demonſtravimus) a ſubſtantiâ extenſâ produci debent, magnam differentiam obſervamus, nempe ubi dico, me ſentire, ſeu videre arborem, ſeu ubi dico, me ſitire, dolere, etc. Hujus autem differentiae cauſam clare video me non poſſe percipere, niſi prius intelligam, me uni parti materiae arcte eſſe unitum, et aliis non item. Quod cum clare et diſtincte intelligam, nec ullo alio modo a me percipi poſſit: verum eſt (per propoſ. 14. cum Scholio), me uni materiae parti unitum eſſe. Quod erat ſecundum. Demonſtravimus igitur, q. e. d.

Nota: Niſi lector hic ſe conſideret tantum, ut rem cogitantem, et corpore carentem; et omnes rationes, quas antea habuit credendi, quod corpus exiſtat, tanquam praejudicia deponat, fruſtra hanc demonſtrationem intelligere conabitur.

PARS

PARS II.

POSTULATUM. Petitur hic tantum, ut unusquisque ad suas perceptiones quam accuratissime attendat, quo clarum ab obscuro distinguere possit.

DEFINIT. I. *Extensio* est id, quod tribus dimensionibus constat: non autem per extensionem intelligimus actum extendendi, aut aliquid a quantitate distinctum.

II. Per *Substantiam* intelligimus id, quod ad existendum solo Dei concursu indiget.

III. *Atomus* est pars materiae sua naturâ indivisibilis.

IV. *Indefinitum* est id, cujus fines (si quos habet) ab humano intellectu investigari nequeunt.

V. *Vacuum* est extensio sine substantiâ corporeâ.

VI. *Spatium* ab extensione non, nisi ratione, distinguimus, sive in re non differt. Lege Art. 10. Part. 2. Princip.

VII. Quod per cogitationem dividi intelligimus, id *divisibile* est, saltem potentiâ.

VIII. *Motus localis* est translatio unius partis materiae, sive unius corporis, ex viciniâ eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.

Hac

Hac Definitione utitur Cartesius ad motum [42] *localem explicandum, quae ut recte intelligatur, considerandum venit*

1°. *Quod per partem materiae intelligit, id omne, quod simul transfertur, etsi rursus id ipsum constare possit ex multis partibus.*

2°. *Quod ad vitandam confusionem in hac definitione loquitur tantum de eo, quod perpetuo est in re mobili, scilicet translatione, ne confundatur, ut passim ab aliis factum est, cum vi vel actione, quae transfert. Quam vim vel actionem vulgo putant tantum ad motum requiri; non vero ad quietem, in quo plane decipiuntur. Nam, ut per se notum, eadem vis requiritur, ut alicui corpori quiescenti certi gradus motus simul imprimantur, quae requiritur, ut rursus eidem corpori certi isti gradus motus simul adimantur, adeoque plane quiescat. Quin etiam experientiâ probatur; nam fere aequali vi utimur, ad navigium in aquâ stagnante quiescens impellendum, quam ad idem, cum movetur, subito retinendum; et certe plane eadem esset, nisi ab aquae ab eo sublevatae gravitate et lentore in retinendo adjuvaremur.*

3°. *Quod ait, translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum in viciniam aliorum; non vero ex uno loco in alium. Nam locus (ut ipse explicuit Art. 13. Part. 2.) non est aliquid in re, sed tantum pendet a nostra cogitatione, adeo ut idem corpus possit dici locum simul mutare et non mutare: non vero e viciniâ corporis contigui simul transferri et non transferri: una enim tantum corpora eodem temporis momento eidem mobili contigua esse possunt.*

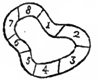
4°. *Quod non ait absolute translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum, sed eorum duntaxat, quae tanquam quiescentia spectantur: nam ut transferatur corpus A a corpore B quiescente, eadem vis et actio requiritur ex una parte, quae ex altera; quod clare apparet exemplo scaphae, luto sive arenae,*

quae in fundo aquae sunt, adhaerentis; haec enim ut propellatur, aequalis necessario vis tam fundo, quam scaphae impingenda erit. Quapropter vis, quâ corpora moveri debent, aeque corpori moto, atque quiescenti, impenditur. Translatio vero est reciproca; nam si scapha separetur ab arenâ, arena etiam a scapha separatur. Si itaque absolute [43] *corporum, quae a se invicem separantur, uni in unam, alteri in alteram partem, aequales motus tribuere, et unum non tanquam quiescens spectare vellemus, idque ob id solum, quod eadem actio sit in uno, quae in altero; tum etiam corporibus, quae ab omnibus tanquam quiescentia spectantur, e. g. arenae, a qua scapha separatur, tantundem motus tribuere cogeremur, quantum corporibus motis; nam, uti ostendimus, eadem actio requiritur ex una, quae ex altera parte, et translatio est reciproca. Sed hoc a communi loquendi usu nimium abhorreret. Verum quamvis ea corpora, a quibus separantur alia, tanquam quiescentia spectentur, ac etiam talia vocentur; tamen recordabimur, quod id omne, quod in corpore moto est, propter quod moveri dicitur, etiam sit in corpore quiescente.*

5°. *Denique ex def. etiam clare apparet, quod unumquodque corpus habeat unum duntaxat motum sibi proprium, quoniam ab unis tantum corporibus sibi contiguis et quiescentibus recedere intelligitur. Attamen, si corpus motum sit pars aliorum corporum, alios motus habentium, clare intelligimus, ipsum etiam participare posse ex aliis innumeris; sed quia non facile tam multi simul intelligi nec etiam omnes agnosci possunt, sufficiet, unicum illum, qui cuique corpori est proprius, in ipso considerare. Lege Art.* 31. *Part.* 2. *Princip.*

IX.

IX. Per *Circulum corporum motorum* tantum intelligimus id, cum ultimum corpus, quod propter impulsum alterius movetur, primum motorum immediate tangit: quamvis linea, quae ab omnibus corporibus simul per impulsum unius motus describitur, sit valde contorta.

AXIOMATA. I. Nihili nullae sunt proprietates.

II. Quidquid ab aliquâ re tolli potest, eâ integrâ remanente, ipsius essentiam non constituit: id autem, quod, si auferatur, rem tollit, ejus essentiam constituit.

III. In duritie nihil aliud sensus nobis indicat, nec aliud de ipsâ clare et distincte intelligimus, [44] quam quod partes durorum corporum motui manuum nostrarum resistunt.

IV. Si duo corpora ad invicem accedant, vel ab invicem recedant, non ideo majus aut minus spatium occupabunt.

V. Pars materiae, sive cedat, sive resistat, non ideo naturam corporis amittit.

VI Motus, quies, figura, et similia non possunt concipi sine extensione.

VII. Ultra sensiles qualitates nihil remanet in corpore praeter extensionem et ejus affectiones, in Part. 1. Principior. memoratae.

VIII. Unum spatium, sive extensio aliqua non otest esse unâ vice major, quam aliâ.

IX. Omnis extensio dividi potest, saltem cotatione.

De veritate hujus axiomatis nemo, qui elementa nthefeos tantum didicit, dubitat. Spatium enim um inter Tangentem et Circulum infinitis aliis ulis majoribus dividi semper potest. Quod idem m ex Hyperbolae Asymptotis patet.

X. Nemo fines alicujus extenſionis ſive ſpatii concipere poteſt, niſi ſimul ultra ipſos alia ſpatia, hoc immediate ſequentia, concipiat.

XI. Si materia ſit multiplex, neque una aliam immediate tangit, unaquaeque neceſſario ſub finibus, ultra quos non datur materia, comprehenditur.

XII. Minutiſſima corpora facile motui manuum noſtrarum cedunt.

XIII Unum ſpatium aliud ſpatium non penetrat, nec unâ vice majus eſt, quam aliâ.

XIV. Si canalis A ſit ejuſdem longitudinis, ac C; at C duplo latior, quam A: Et aliqua materia fluida duplo celerius tranſeat per canalem A, quam quae tranſit per canalem C; tantundem materiae eodem temporis ſpatio per canalem A tranſibit, [47] quantum per C; et ſi per canalem A tantundem tranſeat, atque per C, illa duplo celerius movebitur.

XV. Quae uni tertio conveniunt, inter ſe conveniunt. Et quae ejuſdem tertii dupla ſunt, inter ſe ſunt aequalia.

XVI. Materia, quae diverſimode movetur, tot ad minimum habet partes actu diviſas, quot varii celeritatis gradus ſimul in ipſa obſervantur.

XVII. Linea, inter duo puncta breviſſima, eſt recta.

XVIII. Corpus A a C verſus B motum, ſi contrario impulſu repellatur, per eandem verſus C movebitur lineam.

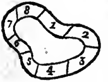

XIX. Corpora, quae contrarios habent motus, cum ſibi mutuo occurrunt, ambo aliquam variationem pati coguntur, vel ad minimum alterutrum.

XX. Variatio in aliqua re procedit a vi fortiori.

XXI.

XXI. Si, cum corpus 1 movetur versus corpus 2, idque impellit, et corpus 8 ex hoc impulsu versus 1 moveatur, corpora 1, 2 3, etc. non possunt esse in rectâ lineâ: sed omnia usque ad 8 integrum circulum componunt; Vid. Defin. 9.

LEMMA I. *Ubi datur Extensio sive Spatium, ibi datur necessario Substantia.*

DEMONSTR. Extensio sive spatium (per. ax 1.) non potest esse purum nihil; est ergo attributum, quod necessario alicui rei tribui debet. Non Deo (per propos. 16. part 1.); ergo rei, quae indiget solo concursu Dei ad existendum (per propos 12. part. 1.), hoc est (per def. 2. hujus), substantiae. q. e. d.

LEMMA. II, *Rarefactio et Condensatio clare et distincte à nobis concipiuntur; quamvis non concedamus, corpora in rarefactione majus spatium occupare, quam in condensatione.*

DEMONSTR. Possunt enim clare et distincte concipi per id solum, quod partes alicujus corporis ab invicem recedant, vel ad invicem accedant; Ergo (per Ax. 4) non majus, neque minus spatium occupabunt: nam si partes alicujus corporis, puta spongiae, ex eo, quod ad invicem accedant, corpora, quibus ipsius intervalla replentur, expellant, per hoc solum istud corpus densius reddetur, nec ideo minus spatium, quam antea ejus partes occupabunt (per Ax. 4.). Et si iterum ab invicem recedant, et meatus ab aliis corporibus repleantur, fiet rarefactio, nec tamen majus spatium occupabunt. Et hoc, quod ope sensuum clare percipimus in spongiâ, possumus solo intellectu concipere de omnibus corporibus, quamvis eorum intervalla humanum sensum plane effugiant. Quare Rarefactio et Condensatio

fatio clare et distincte a nobis concipiuntur, etc. q. e. d.

Visum fuit haec praemittere, ut intellectus praejudicia de Spatio, Rarefactione etc. exueret, et aptus redderetur ad ea, quae sequentur, intelligenda.

PROPOS. I. *Quamvis durities, pondus et reliquae sensiles qualitates a corpore aliquo separentur, integra remanebit nihilominus natura corporis.*

DEMONSTR. In duritie, putâ hujus lapidis, nihil aliud sensus nobis indicat, nec aliud de ipsâ clare et distincte intelligimus, quam quod partes [4"] durorum corporum motui manuum nostrarum resistant (per Ax. 3.) Quare (per propos. 14. part. 1.) durities etiam nihil aliud erit. Si vero istud corpus in pulvisculos quam minutissimos redigatur, ejus partes facile recedent (per ax. 12.), nec tamen corporis naturam amittent (per Ax. 5.) q. e. d.

In pondere, caeterisque sensilibus qualitatibus eodem modo procedit demonstratio.

PROPOS. II. *Corporis sive Materiae natura in sola extensione consistit.*

DEMONSTR. Natura corporis non tollitur ex sublatione sensilium qualitatum (per propos. 1. hujus); ergo neque constituunt ipsius essentiam (per Ax. 2) Nihil ergo remanet praeter extensionem, et ejus affectiones (per Ax. 7.). Quare, si tollatur extensio, nihil remanebit, quod ad naturam corporis pertineat, sed prorsus tolletur; ergo (per Ax. 2.) in solâ extensione Corporis natura consistit. q. e. d.

COROLLAR. *Spatium et Corpus in re non differunt.*

DEMONSTR. Corpus et extensio in re non differunt (per praeced.), spatium etiam et extensio in re non differunt (per defin. 6.); ergo (per axiom. 15.) spatium et corpus in re non differunt. q. e. d.

SCHOL.

SCHOL. *) Quamvis dicamus, Deum esse [48] ubique, non ideo conceditur Deum esse extensum, hoc est (per praec.), corporeum; nam esse ubique refertur ad solam potentiam Dei et ejus concursum, quo res omnes conservat; adeo ut Dei ubiquitas referatur non magis ad extensionem sive corpus, quam ad angelos, et animas humanas. Sed notandum, quod, cum dicimus ipsius potentiam esse ubique, non secludamus ipsius essentiam; nam, ubi ipsius potentia, ibi etiam est ipsius essentia (coroll. prop. 17. part. 1.): Sed solum, ut corporeitatem secludamus, hoc est, Deum non aliquâ potentiâ corporeâ esse ubique, sed potentiâ sive essentiâ divinâ, quae communis est ad conservandam extensionem et res cogitantes, (prop. 17. part. 1.) quas profecto conservare non potuisset, si ipsius potentia, hoc est, essentia esset corporea.

PROPOS. III. *Repugnat, ut detur vacuum.*

DEMONSTR. Per vacuum intelligitur extensio sine substantia corporea (per def. 5.), hoc est (per propos. 2. hujus), corpus sine corpore, quod est absurdum.

Ad uberiorem autem explicationem, et ad praejudicium de vacuo emendandum, legantur Art. 17. et 18. Part. 2. Princ. ubi praecipue notetur, quod corpora, inter quae nihil interjacet, necessario se mutuo tangant, et etiam, quod nihili nullae sint proprietates.

PROPOS. IV. *Una pars corporis non majus spatium occupat unâ vice, quam aliâ, et contra idem spatium unâ vice non plus corporis continet, quam aliâ.*

DEMONSTR. Spatium et corpus in re non [49] differunt (per Corol. prop. 2. hujus). Ergo cum dicimus, spatium unâ vice non majus est, quam alia; (per Ax. 13.) simul dicimus, corpus non posse, majus

*) Vide de his fusius in Append. part. 2. c. 3. et 9.

majus esse, hoc est, majus spatium occupare una vice, quam aliâ, quod erat primum. Porro ex hoc, quod spatium et corpus in re non differunt, sequitur, cum dicimus, corpus non posse majus spatium occupare unâ vice, quam alia, nos simul dicere, idem spatium non plus corporis posse continere una vice, quam alia, q. e. d.

COROLLAR. *Corpora, quae aequale spatium occupant, puta aurum et aër, aeque multum materiae, sive substantiae corporeae habent.*

DEMONSTR. Substantia corporea non in duritie e. g. auri, neque in mollitie e. g. aëris, neque in ulla sensilium qualitatum (per propos. 1. hujus): sed in sola extensione consistit (per propos. 2. hujus). Cum autem (ex Hyp.) tantundem spatii, sive (per def. 6.) extensionis sit in uno, quam in alio; ergo etiam tantundem substantiae corporeae, q. e. d.

PROPOS. V. *Nullae dantur Atomi.*

DEMONSTR. Atomi sunt partes materiae [50] indivisibiles ex sua natura (per def. 3.): sed cum natura materiae consistat in extensione (per prop. 2. hujus), quae natura sua, quantumvis parva, est divisibilis (per Ax. 9. et def. 7.); ergo pars materiae, quantumvis parva, natura sua est divisibilis, h. e. nullae dantur Atomi, sive partes materiae natura sua indivisibiles, q. e. d.

SCHOL. Magna et intricata quaestio de Atomis semper fuit. Quidam asserunt dari Atomos, ex eo, quod infinitum non potest esse majus alio infinito; et si duae quantitates, puta A et dupla ipsius A, sint divisibiles in infinitum, poterunt etiam potentiâ Dei, qui eorum infinitas partes uno intuitu intelligit, in infinitas partes actu dividi. Ergo, cum, ut dictum est, unum infinitum non majus sit alio infinito, erit quantitas A aequalis suo duplo, quod est absurdum. Deinde etiam quaerunt, an dimidia

pars

pars numeri infiniti fit etiam infinita; et an par fit an impar, et alia ejufmodi. Ad quae omnia Cartefius refpondit, nos non debere ea, quae fub noftrum intellectum cadunt, ac proinde clare et diftincte concipiuntur, rejicere propter alia, quae noftrum intellectum aut captum excedunt; ac proinde non, nifi admodum inadaequate, a nobis percipiuntur. Infinitum vero et ejus proprietates humanum intellectum, natura fcilicet finitum, excedunt; adeoque ineptum foret id, quod clare et diftincte de fpatio concipimus, tanquam falfum rejicere, five de eo dubitare, propterea quod non comprehendamus infinitum. Et hanc ob caufam Cartefius [51] ea, in quibus nullos fines advertimus, qualia funt extenfio mundi, divifibilitas partium materiae etc. pro indefinitis habet. Lege Art. 26. part. 1. Princip.

PROPOS. VI. *Materia eft indefinite extenfa, materiaque coeli, et terrae una eademque eft.*

DEMONSTR. 1. *Partis.* Extenfionis, id eft (per prop. 2. hujus) materiae nullos fines imaginari poffumus, nifi ultra ipfos alia fpatia immediate fequentia (per ax. 10.) id eft (per def. 6.) extenfionem five materiam concipiamus, et hoc indefinite. Quod erat primum.

2. *Partis.* Effentia materiae confiftit in extenfione (per propof. 2. hujus), eaque indefinita (per 1. partem), hoc eft (per def. 4.) quae fub nullis finibus ab humano intellectu percipi poteft: ergo (per ax. 11.) non eft multiplex, fed ubique una eademque. Quod erat fecundum.

SCHOL. Hucufque de naturâ five effentiâ extenfionis egimus. Quod autem talis, qualem illam concipimus, a Deo creata exiftat, propofitione ultimâ Primae Partis demonftravimus; et ex propofit. 12. primae Partis fequitur, nunc eandem eadem, quâ creatâ eft, potentia confervari. Deinde etiam eadem ultima propof. prim. Part. demonftravimus, nos, quatenus res cogitantes, unitos effe parti alicui

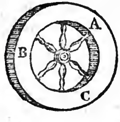
iftius

iſtius materiae, cujus ope percipimus. dari actu omnes illas variationes, quarum, ex ſola materiae contemplatione, eam ſcimus eſſe capacem, uti ſunt diviſibilitas, motus localis, ſive migratio unius [52] partis ex uno loco in alium, quam clare et diſtincte percipimus, modo intelligamus, alias partes materiae in locum migrantium ſuccedere. Atque haec diviſio et motus infinitis modis a nobis concipiuntur, ac proinde infinitae etiam materiae variationes concipi poſſunt. Dico, eas clare distincteque a nobis concipi, quamdiu nempe ipſas, tanquam extenſionis modos, non autem tanquam res ab extenſione realiter diſtinctas concipimus, ut fuſe eſt explicatum Princip. Part. 1. Et quamvis Philoſophi alios quamplures motus finxerunt, nobis tamen nihil, niſi quod clare et diſtincte concipimus, admittentibus, quia nullius motus, praeter localem, extenſionem eſſe capacem, clare et diſtincte intelligimus; nec etiam ullus alius ſub noſtram imaginationem cadit; nullus etiam praeter localem erit admittendus.

Verum Zeno, ut fertur, negavit motum localem, idque ob varias rationes, quas Diogenes Cynicus ſuo more refutavit, deambulando ſcilicet per Scholam, in qua haec a Zenone docebantur, auditoreſque illius ſua deambulatione perturbando. Ubi autem ſenſit, ſe a quodam auditore detineri, ut ejus ambulationem impediret, ipſum increpuit, dicens, cur ſic auſus es tui magiſtri rationes refutare. Sed ne forte quis per rationes Zenonis deceptus, putet, ſenſus aliquid, motum ſcilicet, nobis oſtendere, quod plane intellectui repugnet, adeo ut mens etiam circa ea, quae ope intellectus clare et diſtincte percipit, deciperetur; praecipuas ipſius rationes hic adferam, ſimulque oſtendam, eas non niſi falſis niti praejudiciis: nimirum, quia verum materiae conceptum nullum habuit.

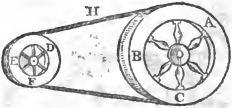
Pri-

Primo itaque ajunt, ipſum dixiſſe; quod, ſi daretur motus localis, motus corporis circulariter ſumma celeritate moti non differret a quiete: Atqui hoc abſurdum, ergo et illud. Probat conſequens. Illud corpus quieſcit, cujus omnia puncta aſſidue manent in eodem loco: atqui omnia puncta corporis circulariter ſumma celeritate moti aſſidue manent in eodem loco; Ergo etc. Atque hoc ipſum dicunt explicaſſe exemplo rotae, puta A B C, quae [53] ſi quadam celeritate circa centrum ſuum moveatur, punctum A citius per B et C abſolvet circulum, quam ſi tardius moveretur. Ponatur igitur e. g. cum tarde incipit moveri poſt lapſam horam eſſe in eodem loco, a quo incepit. Quod ſi vero duplo celerius moveri ponatur, erit in loco, a quo incepit moveri, poſt lapſam dimidiam horam, et ſi quadruplo celerius poſt lapſum quadrantem, et ſi concipiamus hanc celeritatem in infinitum augeri, et tempus diminui uſque in momenta: tum punctum A in ſumma illa celeritate omnibus momentis, ſive aſſidue erit in loco, a quo incipit moveri, atque adeo in eodem ſemper manet loco; et id, quod de puncto A intelligimus, intelligendum etiam eſt de omnibus punctis hujus rotae; quocirca omnia puncta in ſumma illa celeritate aſſidue manent in eodem loco.

Verum, ut reſpondeam, venit notandum, hoc argumentum magis eſſe contra ſummam motus celeritatem, quam contra motum ipſum: attamen, an recte argumentetur Zeno, hic non examinabimus, ſed potius ipſius praejudicia, quibus tota haec argumentatio, quatenus ea motum impugnare putat, nititur, detegemus. Primo igitur ſupponit corpora adeo celeriter poſſe concipi moveri, ut celerius moveri nequeant. Secundo tempus componi ex momentis,

mentis, ficut alii componi quantitatem ex punctis indivifibilibus conceperunt. Quod utrumque falfum. Nam nunquam motum adeo celerem concipere poffumus, quo fimul celeriorem non concipiamus. Repugnat enim noftro intellectui, motum, quantumvis parvam lineam defcribentem, adeo celerem concipere, ut celerior non dari poffit. Atque idem etiam locum habet in tarditate: Nam implicat concipere motum adeo tardum, ut tardior non dari poffit. De tempore etiam, quod motus menfura eft, idem afferimus, videlicet, quod clare repugnat noftro intellectui concipere tempus, quo brevius [54] non dari poffit. Quae omnia ut probemus, veftigia Zenonis fequamur. Ponamus igitur, ut ipfe, Rotam A B C circa centrum tali celeritate moveri, ut punctum A omnibus momentis

fit in loco A, a quo movetur. Dico me clare concipere celeritatem hac indefinite celeriorem, et confequenter momenta in infinitum minora. Nam ponatur, dum rota A B C circa centrum movetur, facere ope chordae H, ut etiam alia rota D E F (quam ipfa duplo minorem pono) circa centrum moveatur. Cum autem rota D E F duplo minor fupponatur rotà A B C; perfpicuum eft, rotam D E F duplo celerius moveri rotà A B C; et per confequens punctum D fingulis dimidiis momentis effe iterum in eodem loco, à quo incepit moveri. Deinde fi rotae A B C tribuamus motum rotae D E F, tum D E F quadruplo celerius movebitur, quam antea; et fi iterum hanc ultimam celeritatem rotae D E F tribuamus rotae A B C, tum D E F octuplo celerius movebitur, et fic in infinitum. Verum ex

folo

lo materiae conceptu hoc clarissime apparet. Nam ateriae essentia consistit in extensione, sive spatio mper divisibili, ut probavimus; ac motus sine atio non datur. Demonstravimus etiam, quod una irs materiae non potest simul duo spatia occupare; em enim esset, ac si diceremus, unam partem mariae aequalem esse suo duplo, ut ex supra demonratis patet: ergo si pars materiae movetur, per spaum aliquod movetur, quod spatium, quantumvis arvum fingatur esse, et per consequens etiam temus, per quod ille motus mensuratur erit tamen diisibile, et per consequens duratio istius motus sive empus divisibile erit, et hoc in infinitum, q. e. d.

Pergamus jam ad aliud, quod ab ipso allatum icitur sophisma, nempe hujusmodi. Si corpus novetur aut movetur in loco, in quo est, aut in [55] quo non est. At non, in quo est: nam, si alicubi est, necessario quiescit. Neque etiam in quo non est. Ergo corpus non movetur. Sed haec argumentatio est plane similis priori; supponit enim etiam dari tempus, quo minus non detur: nam si ei respondeamus, corpus moveri non in loco; sed a loco, in quo est, ad locum, in quo non est; rogabit, an in locis intermediis non fuit. Si respondeamus distinguendo, si per *fuit* intelligitur, *quievit*, nos negare alicubi fuisse, quamdiu movebatur: sed si per *fuit* intelligitur, *exstitit*, nos dicere, quod, quamdiu movebatur, necessario existebat: iterum rogabit, ubinam exstiterit, quamdiu movebatur. Si denuo respondeamus, si per illud *ubinam exstiterit*, rogare velit, *quem locum servaverit*, quamdiu movebatur, nos dicere nullum servasse: si vero *quem locum mutaverit*, nos dicere omnia, quae assignare velit loca illius spatii, per quod movebatur, mutasse: perget rogare, an eodem temporis momento locum occupare et mutare potuit. Ad quod denique respondemus, distinguendo scilicet, ipsum, si per temporis momentum, intelligat tale tempus, quo minus dari

non

non poſſit, rem non intelligibilem, ut ſatis oſtenſum eſt, rogare, ideoque reſponſione indignam: ſi vero tempus eo ſenſu, quo ſupra explicui, ſumit, id eſt, ſuo vero ſenſu, numquam tam parvum tempus poſſe aſſignare, quo quamvis etiam vel indefinite brevius ponatur, non poſſet corpus locum occupare et mutare; quod ſatis attendenti eſt manifeſtum Unde clare patet, quod ſupra dicebamus, ipſum ſupponere tempus tam parvum, quo minus dari non poſſit, ac proinde etiam nihil probare.

Praeter haec duo, aliud adhuc Zenonis circumfertur argumentum, quod ſimul cum ejus refutatione legi poteſt, apud Carteſ. Epiſtol. penultim. volum. prim.

Velim autem hic Lectores meos animadvertere, me rationibus Zenonis meas oppoſuiſſe rationes, adeoque ipſum ratione redarguiſſe; non autem ſenſibus, quemadmodum Diogenes fecit. Neque enim [50] ſenſus aliud quid veritatis inquiſitori ſuggerere poſſunt, quam naturae Phaenomena, quibus determinatur ad illorum cauſas inveſtigandas: non autem unquam quid, quod intellectus clare et diſtincte verum eſſe deprehendit, falſum eſſe, oſtendere. Sic enim nos judicamus, adeoque haec noſtra eſt Methodus; res, quas proponimus, rationibus clare et diſtincte ab intellectu perceptis demonſtrare; inſuper habentes, quidquid, quod iis contrarium videtur, ſenſus dictent; qui, ut diximus, intellectum ſolummodo determinare queunt, ut hoc potius, quam illud inquirat; non autem falſitatis, cum quid clare et diſtincte percepit, arguere.

PROPOS. VII. *Nullum corpus locum alterius ingreditur, niſi ſimul illud alterum locum alicujus alterius corporis ingrediatur.*

DEMONSTR. *Vide Fig. Prop. ſeq.* Si negas, ponatur, ſi fieri poteſt, corpus A ingredi locum corporis B, quod ſuppono ipſi A aequale, et a ſuo loco non

rece-

lere: ergo ſpatium, quod tantum continebat B, (per hypotheſ.) continet A et B: adeoque du- n ſubſtantiae corporeae, quam antea continebat, l (per prop. 4. hujus) eſt abſurdum: Ergo nul- corpus locum alterius ingreditur, etc. q. e. d.

POS. VIII. *Cum corpus aliquod locum alterius ingreditur, eodem temporis momento locus ab eo derelictus ab alio corpore occupatur, quod ipſum immediate tangit.*

DEMONSTR. Si corpus B movetur verſus D, [57] ora A et C eodem temporis momento ad ſe in- m accedent ac ſe invicem tangent, vel non.

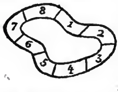
Si ad ſe invicem accedant et tangant, conceditur intentum. Si vero non ad ſe invicem accedant, ſed totum ſpatium a B derelictum, inter A et C interjaceat, ergo corpus aequale ipſi B (per corol. oſ. 2. hujus, et corol. prop. 4. hujus) interjacet. non (per hypotheſ.) idem B: ergo aliud, quod m temporis momento ipſius locum ingreditur; um eodem temporis momento ingrediatur, nul- aliud poteſt eſſe, quam quod immediate tangit, Schol prop. 6. hujus; ibi enim demonſtravimus, um dari motum ex uno loco in alium, qui tem- , quo brevius ſemper datur, non requirat: Ex ſequitur, ſpatium corporis B eodem temporis nento ab alio corpore non poſſe occupari, quod ſpatium aliquod moveri deberet, antequam ejus m ingrederetur. Ergo tantum corpus, quod mmediate tangit, eodem temporis momento s locum ingreditur, q. e. d.

SCHOL. Quoniam partes materiae realiter ab cem diſtinguuntur, (per Art. 61. Part. 1. Princip.) abſque alia eſſe poteſt (per corol. propoſ. 7. . 1.); nec ab invicem dependent: Quare omnia figmenta de Sympathia et Antipathia, ut falſa, ſunt

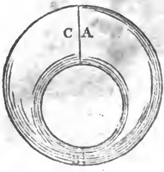
ſunt rejicienda. Porro cum cauſa alicujus effectus ſemper poſitiva debeat eſſe (per Axiom. 8. part. 1.), nunquam dicendum erit, quod corpus aliquod movetur, ne detur vacuum: ſed tantum ex alterius impulſu.

COROLLAR. *In omni motu integer Circulus corporum ſimul movetur.*

DEMONSTR. Eo tempore, quo corpus 1 ingre-
[58] ditur locum corporis 2. hoc corpus 2, in alterius locum, puta 3, debet ingredi, et ſic porro (per propoſ. 7. hujus): Deinde eodem temporis momento, quo corpus 1, locum corporis 2, ingrediebatur, locus, a corpore 1 derelictus, ab alio occupari debet (per prop. 8. hujus) puta 8, aut aliud, quod ipſum 1 immediate tangit; quod cum fiat ex ſolo impulſu alterius corporis, per Scholium praeced.) quod hic ſupponitur eſſe 1; non poſſunt omnia haec corpora mota in eadem rectâ lineâ eſſe (per Axiom. 21.): ſed (per definit. 9.) integrum circulum deſcribunt, q. e. d.

PROPOS. IX. *Si canalis A B C circularis ſit aqua plenus, et in A ſit quadruplo latior, quam in B, eo tempore, quo illa aqua (vel aliud corpus fluidum) quae eſt in A, verſus B incipit moveri, aqua, quae eſt in B quadruplo celerius movebitur.*

DEMONSTR. Cum tota aqua, quae eſt in A movetur verſus B, debet ſimul tantundem aquae ex C, quae A immediate tangit, ejus locum ingredi (per propoſ. 8. hujus): et ex B tantundem aquae locum C debebit ingredi (per eandem): ergo (per Ax. 14.) quadruplo celerius movebitur, q. e. d.

Id,

Id, quod de circulari canali dicimus, etiam elt ... lligendum de omnibus inaequalibus fpatiis, [59] ... quae corpora, quae fimul moventur, coguntur ... ire; demonftratio enim in caeteris eadem erit.

LEMMA. Si duo Semicirculi ex eodem centro ... cribantur, ut A et B: fpatium inter peripherias

... rit ubique aequale: Si vero ex diverfis centris ... efcribantur, ut C et D, fpatium inter peripherias ... rit ubique inaequale.

Demonftratio patet ex folâ definitione circuli.

PROPOS. X. *Corpus fluidum, quod per Canalem A B C movetur, accipit indefinitos gradus celeritatis. Vide Fig. Propof. praeced.*

Demonstr. Spatium inter A et B eft ubique inaequale (per lemm. praec.); ergo (per propof. 9. hujus) celeritas, quâ corpus fluidum per canalem A B C movetur, erit ubique inaequalis. Porro, cum inter A et B indefinita fpatia femper minora atque minora cogitatione concipiamus (per prop. 5. hujus): etiam ipfius inaequalitates, quae ubique funt, indefinitas concipiemus, ac proinde (per propof. 9. hujus) celeritatis gradus erunt indefiniti, q. e. d.

PROPOS. XI. *In materia, quae per canalem A B C fluit, datur divifio in particulas indefinitas. Vide Fig. Propof. 9.*

Demonstr. Materia, quae per canalem A B C fluit, acquirit fimul indefinitos gradus celeritatis [60] (per prop. 10. hujus), ergo (per ax. 16.) habet indefinitas partes reverâ divifas, q. e. d. Lege Art. 34. et 35. Part. 2. Princip.

SCHOL. Hucusque egimus de natura motus; oportet jam, ut ejus causam inquiramus, quae duplex est, primaria scilicet sive generalis, quae causa est omnium motuum, qui sunt in mundo; et particularis, a qua fit, ut singulae materiae partes motus, quos prius non habuerunt, acquirant. Ad generalem quod attinet, cum nihil sit admittendum (per propos. 14. part. 1. et Schol. prop. 17. ejusd. part.), nisi quod clare et distincte percipimus, nullamque aliam causam praeter Deum (materiae scilicet creatorem) clare et distincte intelligamus, manifeste apparet, nullam aliam causam generalem praeter Deum esse admittendam. Quod autem hic de motu dicimus, etiam de quiete intelligendum venit.

PROPOS. XII. *Deus est causa principalis motus.*

DEMONSTR. Inspiciatur Scholium proxime praecedens.

PROPOS. XIII. *Eandem quantitatem motus et quietis, quam Deus semel materiae impressit, etiamnum suo concursu conservat.*

DEMONSTR. Cum Deus sit causa motus et quie-
[61] tis (per propos. 12. hujus): etiamnum eâdem potentia, quâ eos creavit, conservat (per ax. 10. part. 1.); et quidem eâdem illâ quantitate, quâ eos primo creavit, (per corollar. prop. 20. part. 1.) q. e. d.

SCHOL. I. Quamvis in Theologiâ dicatur, Deum multa agere ex beneplacito, et ut potentiam suam hominibus ostendat; tamen cum ea, quae a solo ejus beneplacito pendent, non nisi divinâ revelatione innotescant, ista in Philosophiâ, ubi tantum in id, quod ratio dictat, inquiritur, non erunt admittenda, ne Philosophia cum Theologiâ confundatur

II. Quamvis motus nihil aliud sit in materiâ motâ, quam ejus modus, certam tamen et determina-

atam habet quantitatem, quae quomodo intelligenda veniat, patebit ex sequentibus. Lege Art. 36. Part. 2. Princ.

PROPOS. XIV. *Vnaquaeque res, quatenus simplex et indivisa est, et in se sola consideratur, quantum in se est, semper in eodem statu perseverat.*

Propositio haec multis tanquam axioma est; eam tamen demonstrabimus.

Demonstr. Cum nihil sit in aliquo statu, nisi ex solo Dei concursu (per prop. 12. part. 1.); et Deus in suis operibus sit summe constans (per corol. propos. 20. part. 1.): si ad nullas causas externas, particulares scilicet, attendamus, sed rem in se sola consideremus, affirmandum erit, quod illa, quantum in se est, in statu suo, in quo est, semper perseverat. q. e. d.

COROLLAR. *Corpus, quod semel movetur, semper moveri pergit, nisi a causis externis retardetur.*

Demonstr. Patet hoc ex prop. praec. attamen [62] ad praejudicium de motu emendandum, lege Art. 37 et 38. Part. 2. Princip.

PROPOS. XV. *Omne corpus motum ex se ipso tendit, ut secundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri.*

Hanc propositionem inter axiomata numerare liceret, eam tamen ex praecedentibus sic demonstrabo.

Demonstr. Motus, quia Deum tantum (per propos. 12. hujus) pro causa habet, nullam unquam ex se vim habet ad existendum, (per axiom. 10. part. 1.): sed omnibus momentis a Deo quasi procreatur (per illa, quae demonstrantur, circa axioma jam citatum). Quapropter, quamdiu ad solam motus naturam attendimus, nunquam ipsi durationem tribuere poterimus, tanquam ad ejus naturam pertinentem, quae major alia potest concipi. At si dicatur, ad naturam alicujus corporis moti pertinere, ut lineam

curvam aliquam suo motu describat, magis diuturnam durationem motus naturae tribueretur, quam ubi supponitur, de corporis moti natura esse, tendere ut moveri pergat secundum lineam rectam (per ax. 17.). Cum autem (ut jam demonstravimus) talem durationem motus naturae tribuere non possumus; ergo neque etiam ponere, quod de corporis moti naturâ sit, ut secundum ullam lineam curvam, sed tantum ut secundum rectam moveri pergat, q. e. d.

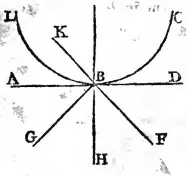
SCHOL. Haec Demonstratio videbitur forsan [63] multis non magis ostendere, ad naturam motus non pertinere, ut lineam curvam, quam ut lineam rectam describat: Idque propterea quod nulla possit assignari recta, quâ minor sive recta sive curva non detur: neque ulla curva, qua etiam alia curva minor non detur. Attamen, quamvis haec considerem, demonstrationem nihilominus recte procedere judico: quandoquidem ipsa ex sola universali essentia, sive essentiali differentia linearum; non vero ex uniuscujusque quantitate, sive accidentali differentia, id, quod demonstrandum proponebatur, concludit. Verum ne rem per se satis claram demonstrando obscuriorem reddam, Lectores ad solam motus definitionem remitto, quae nihil aliud de motu affirmat, quam translationem unius partis materiae ex vicinia etc. in viciniam aliorum, etc. Ideoque nisi hanc translationem simplicissimam concipiamus, hoc est, eam secundum lineam rectam fieri; motui aliquid affingimus, quod in ejus definitione, sive essentia non continetur: adeoque ad ejus naturam non pertinet.

COROLLAR. Ex propositione hac sequitur, omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectere; idque vi alicujus causae externae (per propos. 14. hujus).

PRO-

PROPOS. XVI. *Omne corpus quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundâ; continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri.*

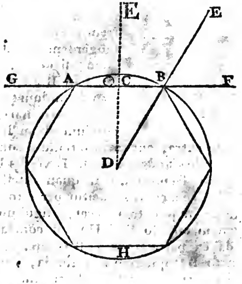
DEMONSTR. Corpus, quod circulariter [64] movetur, continuo a vi externa impeditur, ne secundum lineam rectam pergat moveri (per corol. praecedentis): qua cessante corpus ex se perget secundum lineam rectam moveri (per propos. 15.). Dico praeterea, corpus, quod circulariter movetur, a causa externa determinari, ut secundum tangentem pergat moveri. Nam, si negas, ponatur lapis in B a funda ex g. non secundum tangentem B D determinari, sed secundum aliam lineam ab eodem puncto extra, aut intra circulum conceptam, ut B F, quando funda ex parte L versus B venire supponitur, aut secundum B G (quam intelligo cum linea B H, quae a centro ducitur per circumferentiam, eamque in puncto B secat, angulum constituere aequalem angulo F B H), si contra supponatur funda ex parte C versus B venire. At, si lapis in puncto B supponatur a funda, quae ab L versus B circulariter movetur, determinari, ut versus F pergat moveri: necessario (per ax. 18.) ubi funda contraria determinatione a C versus B movetur, determinabitur, ut secundum eandem lineam B F contraria determinatione pergat moveri, ac proinde versus K non vero versus G tendet, quod est contra hypothesin. Et cum *) nulla linea, quae per punctum B potest duci, praeter tangentem statui possit, cum linea B H angulos ad eandem partem, ut

*) Patet ex prop. 18. et 19. lib. 3. Elemt.

ut D B H, et A B H, aequales efficiens: nulla praeter tangentem datur, quae eandem hypothesin servare potest, sive funda ab L versus B, sive a C versus B moveatur, ac proinde nulla praeter tangentem statuenda est, secundum quam tendit moveri, q. e. d.

ALITER. Concipiatur, loco circuli, Hexagonum [65] A B H circulo inscriptum, et corpus C in uno latere A B quiescere: deinde concipiatur regula D B E, (cujus unam extremitatem in centro D fixam,

alteram vero mobilem suppono) circa centrum D moveri, secans continuo lineam A B. Patet, quod si regula D B E, dum ita concipitur moveri, corpori C occurrat eo tempore, quo lineam A B ad angulos rectos secat, ipsa regula corpus C suo impulsu determinabit, ut secundum lineam F B A G, versus G pergat moveri, hoc est, secundum latus A B indefinite productum. Verum quia Hexagonum ad libitum assumsimus, idem erit affirmandum de quacumque alià figurâ, quam huic circulo concipimus

posse

posse inscribi: Nempe quod, ubi corpus C, in uno figurae latere quiescens, a regula D B E impellitur eo tempore, quo ipsa latus illud ad angulos rectos secat; ab illa regula determinabitur, ut secundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Concipiamus igitur, loco Hexagoni figuram rectilineam infinitorum laterum (hoc est, circulum ex def. Archimedis): patet regulam D B E, ubicunque corpori C occurrat, ipsi semper occurrere eo tempore, quo aliquod talis figurae latus ad angulos rectos secat, adeoque nunquam ipsi corpori C occurret, quin ipsum simul determinabit, [66] ut secundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Cumque quodlibet latus ad utramvis partem productum, semper extra figuram cadere debeat; erit hoc latus indefinite productum tangens figurae infinitorum laterum, hoc est, circuli. Si itaque loco regulae concipiamus fundam circulariter motam, haec lapidem continuo determinabit, ut secundum tangentem pergat moveri, q. e. d

Notandum hic est, utramque hanc demonstrationem posse accommodari quibuslibet figuris curvilineis.

PROPOS. XVII. *Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem describit.*

Demonstr. Quamdiu aliquod corpus circulariter movetur, tam diu cogitur ab aliquâ causâ externa, qua cessante simul pergit moveri secundum lineam tangentem (per praeced.), cujus omnia puncta praeter id, quod circulum tangit, extra circulum cadunt (per prop. 10. lib. 3. El.) ac proinde longius a centro distant: Ergo, cum lapis, qui cir-

circulariter movetur in funda E A, est in puncto A, conatur pergere secundum lineam, cujus omnia puncta longius distant a centro E, quam omnia puncta circumferentiae L A B, quod nihil aliud est, quam recedere conari a centro circuli, quem describit, q. e. d.

PROPOS. XVIII. *Si corpus aliquod, puta A, versus aliud corpus quiescens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid suae quietis amittat; neque etiam A sui motus aliquid amittet; sed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorsus retinebit.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur corpus A perdere [c] de suo motu, nec tamen id, quod perdidit, in aliud transferre, puta in B; dabitur in natura, cum id contingit, minor quantitas motus, quam antea, quod est absurdum (per prop. 13. hujus). Eodem modo procedit Demonstratio respectu quietis in corpore B, quare, si unum in aliud nihil transferat, B omnem suam quietem, et A omnem suum motum retinebit, q. e. d.

PROPOS. XIX. *Motus, in se spectatus, differt a sua determinatione versus certam aliquam partem; neque opus est, corpus motum, ut in contrariam partem feratur sive repellatur, aliquamdiu quiescere.*

DEMONSTR. Ponatur, ut in praeced. corpus A versus B in directum moveri, et a corpore B impediri, ne ulterius pergat; ergo (per praeced.) A suum integrum motum retinebit, nec quantumvis minimum spatium temporis quiescet: attamen, cum pergat moveri, non movetur versus eandem partem, versus quam prius movebatur; supponitur enim a B impediri, ergo motu suo integro remanente, atque determinatione priore amissa non nisi versus contrariam movebitur [d] partem (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt); ideoque (per ax. 2.) determinatio ad essentiam motus

non

non pertinet, sed ab ipsa differt, nec corpus motum, cum repellitur, aliquamdiu quiescit. q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur motum non esse motui contrarium.

PROPOS. XX. *Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittet.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur B plus aut minus motus ab A acquirere, quam A amittit; tota illa differentia erit addenda vel subtrahenda quantitati motus totius naturae, quod est absurdum (per propos. 13. hujus). Cum ergo neque plus neque minus motus corpus B possit acquirere; tantum ergo acquiret, quantum A amittet, q. e. d.

PROPOS. XXI. *Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum, quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam.*

DEMONSTR. Ponatur e. g. loco A bis B, id est (ex hyp.) unum A in duas aequales partes divisum, utrumque B habet vim ad manendum in statu, in quo est (per prop. 14. hujus), eaque vis in utroque (ex hyp.) est aequalis: si jam haec duo B jungantur, suam celeritatem retinendo, fiet unum A, cujus [69] vis et quantitas erit aequalis duobus B sive dupla unius B, q. e. d.

Nota, hoc ex sola motus definitione etiam sequi; quo enim corpus, quod movetur, majus est, eo plus materiae datur, quae ab alia separatur: daturque igitur plus separationis, hoc est, (per defin. 8.) plus motus. Vide quae 4°. notavimus circa motus definitionem.

PROPOS. XXII. *Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B, Vid. Fig. propos. 20.*

DEMONSTR. Ponatur B, cum primo certam vim se movendi acquisivit, acquisivisse quatuor gradus

dus celeritatis. Si jam nihil accedat, perget moveri (per propos. 14. hujus) et in suo statu perseverare: supponatur denuo novam aliam vim acquirere ex novo impulsu priori aequalem: quapropter iterum acquiret ultra quatuor priores, alios quatuor gradus celeritatis, quos etiam (per eand. propos.) servabit, hoc est, duplo celerius, hoc est, aeque celeriter ac A movebitur, et simul duplam habebit vim, hoc est, aequalem ipsi A, quare motus in A est duplus ipsius B, q. e. d.

Nota, nos hic per vim in corporibus motis, intelligere quantitatem motus, quae quantitas in aequalibus corporibus pro celeritate motus major esse debet, quatenus ea celeritate corpora aequalia, a corporibus immediate tangentibus magis eodem tempore separantur, quam si tardius moverentur: adeoque (per definit. 8.) plus motus etiam habent: In quiescentibus autem per vim resistendi intelligere quantitatem quietis. Ex quibus sequitur.

COROLLAR. I. *Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant:* corporibus [70] enim celerius motis, quae ipsis occurrunt, et minorem, quam ipsa, vim habent, magis resistunt, et etiam minus a corporibus immediate tangentibus separantur.

COROLLAR. II. ***Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus est in B majori, quam in A minori, ac proinde etiam aequalis vis.***

DEMONSTR. Sit B duplo majus, quam A, et A duplo celerius moveatur, quam B, et porro C duplo minus sit, quam B, et duplo tardius moveatur, quam A: ergo B (per propos. 21. hujus) duplo majorem motum habebit, et A (per prop. 22. hujus) duplo majorem motum habebit, quam C: ergo (per axiom. 15) B et A aequalem motum habent, est enim utriusque motus ejusdem tertii C duplus, q. e. d.

COROL.

COROLLAR. III. Ex his sequitur, *motum a celeritate distingui.* Concipimus enim corporum, quae aequalem habent celeritatem, unum plus motus habere posse, quam aliud (per propos. 21. hujus): et contra, quae inaequalem habent celeritatem, aequalem motum habere posse (per corol. praeced.). Quod idem etiam ex solà motus definitione colligitur: nihil enim aliud est, quam translatio unius corporis ex vicinia etc.

Verum hic notandum, Corollarium hoc tertium primo non repugnare: Nam celeritas duobus modis a nobis concipitur, vel quatenus corpus aliquod magis, aut minus eodem tempore a corporibus illud immediate tangentibus separatur, et eatenus motus vel quietis plus vel minus participat, vel quatenus eodem tempore majorem vel minorem lineam describit, et eatenus a motu distinguitur.

Potuissem hic alias propositiones adjungere [71] *ad uberiorem explicationem Propositionis 14 hujus partis, et vires rerum in quocunque statu, sicut hic circa motum fecimus, explicare: sed sufficiet Art. 43. Part. 2. Princip. perlegere, et tantum unam propositionem annectere, quae necessaria est ad ea, quae sequuntur, intelligenda.*

PROPOS. XXIII. *Cum modi alicujus corporis variationem pati coguntur, illa variatio semper erit minima, quae dari potest.*

DEMONSTR. Satis clare sequitur haec Propositio ex propos. 14. hujus.

PROPOS. XXIV. *Reg. I. Si duo corpora, puta A et B essent plane aequalia, et in directum, versus se invicem aeque velociter moverentur; cum sibi mutuo occurrunt, utrumque in contrariam partem reflectetur nullà suae celeritatis parte amissa. Vid. Fig. prop. 20.*

In hac hypothesi clare patet, quod, ut horum duorum corporum contrarietas tollatur, vel utrumque in contrariam partem reflecti, vel unum alte-
rum

rum secum rapere debeat; nam quoad determinationem tantum, non vero quoad motum sibi sunt contraria.

DEMONSTR. Cum A et B sibi mutuo occurrunt, aliquam variationem pati debent (per ax. 19): cum autem motus motui non sit contrarius (per corol. propos. 19 hujus), nihil sui motus amittere cogentur (per ax. 19.): Quam ob rem in solâ determinatione fiet mutatio: sed unius determinationem tantum, puta B, non possumus concipere mutari, [71] nisi A, a quo mutari deberet, fortius esse supponamus (per ax. 20.). At hoc esset contra hypothesin: ergo cum mutatio determinationis in uno tantum fieri non possit; fiet in utroque, deflectentibus scilicet A et B in contrariam partem (per illa, quae cap. 2. Dioptric. dicta sunt), et motum suum integrum retinentibus, q. e. d.

PROPOS. XXV. *Reg. 2. Si mole essent inaequalia, B nempe majus, quam A, caeteris ut prius positis, tunc solum A reflectetur, et utrumque eâdem celeritate perget moveri. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A supponatur minus, quam B, habebit etiam (per propos. 21. hujus) minorem vim, quam B, cum autem in hac hypothesi, ut in praecedenti, detur contrarietas in solâ determinatione, adeoque, ut in prop. praeced. demonstravimus, in solâ determinatione variatio fieri debeat: fiet tantum in A, et non in B (per ax. 20.): quare A tantum in contrariam partem a fortiori B reflectetur, suam integram celeritatem retinendo, q. e. d.

PROPOS. XXVI. *Si mole et celeritate sint inaequalia, B nempe duplo majus, quam A; motus vero in A duplo celerior, quam in B, caeteris ut prius positis, ambo in contrariam partem reflectentur, unoquoque suam, quam habebant, celeritatem retinente. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A et B versus se invicem moventur, secundum hypothesin; tantundem motus est

est in uno, quam in alio (per corol. 2. propos. 22. **hujus**): quare motus unius motui alterius non con- **trariatur** (per corol. prop. 19. **hujus**), et vires [73] **in utroque** sunt aequales (per corol. 2. propos. **22. hujus**): quare haec hypothesis prorsus est similis **hypothesi** Propositionis 24. hujus: adeoque per **ejusdem** demonstrationem A et B in contrariam par- **tem**, suum motum integrum retinendo, reflecten- **tur**, q. e. d.

COROLLAR. Ex tribus hisce praecedentibus Propositionibus clare apparet, quod determinatio unius corporis aequalem vim requirat, ut mutetur, quam motus: unde sequitur, corpus, quod plus, quam dimidium suae determinationis, et plus, quam dimidiam partem sui motus amittit, plus mutationis pati, quam id, quod totam suam determinationem amittit.

PROPOS. XXVII. *Reg. 3. Si mole sint aequalia, sed B tantillo celerius moveatur, quam A; non tantum A in contrariam partem reflectetur; sed etiam B dimidiam partem celeritatis, quâ A excedit, in A transferet et ambo aeque celeriter pergent moveri versus eandem partem.*

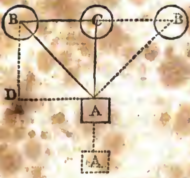
DEMONSTR. A (ex hyp.) non tantum sua determinatione opponitur B, sed etiam suâ tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. prop. 22. hujus): unde quamvis in contrariam partem reflectatur, et sola determinatio mutetur, non ideo tollitur omnis horum corporum contrarietas: quare (per ax. 19.) et in determinatione et in motu variatio fieri debet: sed cum B ex hypothesi celerius, quam A moveatur, erit B (per propos. 22. hujus) fortius, quam A; quare (per ax. 20.) mutatio in A a B procedet, a quo in contrariam partem reflectetur, quod erat primum.

Deinde quamdiu tardius, quam B, movetur, [74] ipsi B (per corol. 1. propos. 22. hujus) opponitur: ergo tamdiu variatio fieri debet (per ax. 19.),

donec non tardius, quam B moveatur. Ut autem celerius, quam B, moveatur, a nulla causa adeò forti in hac hypothesi cogitur; cum igitur neque tardius, quam B, moveri possit, cum a B impellatur, neque celerius, quam B, aeque ergo celeriter, ac B, perget moveri. Porro si B minus, quam dimidiam partem excessus celeritatis in A transferat, tunc A tardius, quam B perget moveri: Si vero plus, quam dimidiam partem, tunc A celerius, quam B perget moveri; quod utrumque absurdum est, ut jamjam demonstravimus; ergo variatio eousque continget, donec B dimidiam partem excessus celeritatis in A transtulerit, quam B (per propos. 20. hujus) amittere debet, adeoque ambo aeque celeriter sine ullâ contrarietate pergent moveri versus eandem partem, q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur, quo corpus aliquod celerius movetur, eo magis determinatum esse, ut, secundum quam lineam movetur, moveri pergat: et contra, quo tardius, eo minus determinationis habere.

SCHOL. Ne hic Lectores vim determinationis cum vi motus confundant, visum fuit pauca adjungere, quibus vis determinationis a vi motus distincta explicetur. Si igitur corpora A et C aequalia, et aequali celeritate versus se invicem in directum mota concipiantur; haec duo (per prop. 24. hujus) in contrariam partem, suum motum integrum retinendo, reflectentur. Verum si corpus C sit in B, et oblique versus A moveatur, perspicuum est, ipsum jam minus determinatum esse, ad se movendum secundum lineam B D, vel C A; [75] quare quamvis aequalem cum A habeat motum, tamen vis determinationis C, in directum versus A moti, quae aequalis est cum vi determinationis corporis A, major est vi determinationis ipsius C, ex B versus A moti, et tanto major, quanto linea B A major est linea C A: quanto enim linea B A major

jor eſt linea C A; tanto etiam plus temporis (ubi B, et A aeque celeriter, ut hic ſupponuntur, moventur) requirit B, ut ſecundum lineam B D, vel C A, per quam determinationi corporis A contrariatur, moveri poſſit: adeoque, ubi C oblique ex B ipſi A occurrit, determinabitur, ac ſi ſecundum lineam A B verſus B (quod ſuppono, ubi in eo puncto eſt, quo linea A B lineam B C productam ſecat, aeque diſtare a C ac C diſtat a B) pergeret moveri; A vero, ſuum integrum motum, et determinationem retinendo, perget verſus C moveri, corpuſque B ſecum pellet, quandoquidem B, quamdiu ſecundum diagonalem A B ad motum determinatum eſt, et aequali cum A celeritate movetur, plus temporis requirit, quam A, ut aliquam partem lineae A C ſuo motu deſcribat, et eatenus determinationi corporis A, quae fortior eſt, opponitur. Sed ut vis determinationis ipſius C ex B verſus A moti, quatenus de linea C A participat, aequalis ſit cum vi determinationis ipſius C in directum verſus A moti, (vel ex hyp. ipſius A) neceſſario B tot gradus motus ſupra A debebit habere, quot partibus linea B A major eſt linea C A, tumque, ubi corpori A oblique occurrit, A in contrariam partem verſus A et B verſus B, unoquoque ſuum integrum motum retinente, reflectentur. Verum, ſi exceſſus B ſupra A major ſit, quam exceſſus lineae B A ſupra lineam C A, tum B repellet A verſus A, eique tantum ſui motus tribuet, donec motus B ad motum A ſe habeat, ut linea B A ad lineam C A, et tantum motus, quantum in [76] A tranſtulit, amittendo, perget verſus quam prius move-

movebatur partem, moveri. Ex gr. si linea A C sit ad lineam A B, ut 1 ad 2, et motus corporis A ad motum corporis B ut 1 ad 5, tum B transferet in A unum gradum sui motus, ipsumque in contrariam partem repellet, et B cum quatuor residuis gradibus perget versus eandem partem, versus quam prius tendebat, moveri.

PROPOS. XXVIII. *Reg. 4. Si corpus A plane quiesceret, essetque paulo majus, quam B; quacunque cum celeritate B moveatur versus A, nunquam ipsum A movebit; sed ab eo in contrariam partem repelletur, suum integrum motum retinendo. Vid. Fig. prop. 27.*

Nota, horum corporum contrarietatem tolli tribus modis, vel ubi unum alterum secum rapit, et postea aeque celeriter versus eandem partem pergunt moveri; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et alterum suam integram quietem retinet; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et aliquid sui motus in aliud quiescens transfert; quartus autem casus non datur (ex vi prop. 13. hujus): jam igitur erit (per prop 25 hujus) demonstrandum, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit.

DEMONSTR. Si B moveret A, donec eadem celeritate pergerent ambo moveri, deberet (per propos. 20. hujus) tantum sui motus in A transferre, quantum A acquirit, et (per propos. 21. hujus) plus quam dimidiam partem sui motus deberet amittere, et consequenter (per corol. propos. 27 hujus) plus etiam, quam dimidiam partem suae determinationis, adeoque (per corol. propos. 26. hujus) plus mutationis pateretur, quam si tantum suam determinationem amitteret; et si A suae quietis aliquid amittat, sed non tantum, ut tandem cum B aequali celeritate pergat moveri, tum contrarietas horum duorum corporum non tolletur, nam A sua tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. 1. propos. 22. hujus) celeritati B contrariabitur, ideoque B adhuc in contrariam partem reflecti debebit, totamque suam determinationem et partem ipsius motus,

tus,

tus, quem in A transtulit, amittet, quae etiam major est mutatio, quam si solam determinationem amitteret: mutatio igitur secundum nostram [77] hypothesin, quoniam in solâ determinatione est, minima erit, quae in hisce corporibus dari potest, ac proinde (per prop. 23. hujus) nulla alia continget. q. e. d.

Notandum in demonstratione hujus Propositionis, quod idem etiam in aliis locum habet: nempe nos non citasse propos. 19. hujus, in quâ demonstratur, determinationem integram mutari posse, integro nihilominus manente ipso motu; *ad quam tamen attendi debet, ut vis demonstrationis recte percipiatur. Nam in prop. 23. hujus non dicebamus,* quod variatio semper erit absolute minima; sed minima, quae dari potest. *Talem autem mutationem, quae in solâ determinatione consistit, posse dari, qualem in hac demonstratione supposuimus, patet ex Propos. 13. et 19. hujus cum Coroll.*

PROPOS. XXIX. *Reg. 5. Si corpus quiescens A (Vid. Fig. propos. 30.) esset minus, quam B, tum quantumvis B tarde versus A moveretur, illud secum movebit, partem scilicet sui motus ei talem transferendo, ut ambo postea aeque celeriter moveantur. (Lege Art. 50. Part. 2. Princip.).*

In hac Regula etiam, ut in praec. tres tantum casus concipi possent, quibus contrarietas haec tolleretur: nos vero demonstrabimus, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit; ideoque (per propos. 23. hujus) tali modo etiam variari debent.

DEMONSTR. Secundum nostram hypothesin B transfert in A (per propos. 21. hujus) minus, quam dimidiam partem sui motus, et (per corol. propos. 17. hujus) minus quam dimidiam partem suae determinationis Si autem B non raperet secum A; sed in contrariam partem reflecteretur; totam suam determinationem amitteret, et major contingeret variatio (per corol. propos. 26. hujus): et multo major,

 si

ſi totam ſuam determinationem amitteret, et ſimul partem ipſius motus, ut in tertio caſu ſupponitur, quare variatio ſecundum noſtram hypotheſin eſt minima, q. e. d.

PROPOS. XXX. *Reg. 6. Si corpus A quieſcens eſſet accuratiſſime aequale corpori B verſus illud moto, partim ab ipſo impelleretur, partim ab ipſo in contrarium partem repelleretur.*

Hic etiam, ut in praecedente, tantum tres caſus [78] concipi poſſent: adeoque demonſtrandum erit, nos hic ponere minimam variationem, quae dari poteſt.

DEMONSTR. Si corpus B ſecum corpus A rapiat, donec ambo aeque celeriter pergunt moveri, tum tantundem motus erit in uno atque in alio (per propoſ. 22. hujus), et (per corol. propoſ. 27. hujus) dimidiam partem determinationis amittere debebit, et etiam (per prop. 20. hujus) dimidiam partem ſui motus. Si vero ab A in contrariam partem repellatur, tum totam ſuam determinationem amittet, et totum ſuum motum retinebit (per propoſ. 18. hujus); quae variatio aequalis eſt priori (per corol. propoſ. 26. hujus). Sed neutrum horum contingere poteſt; nam ſi A ſtatum ſuum retineret, et determinationem ipſius B mutare poſſet, eſſet neceſſario (per ax. 20.) ipſo B fortius, quod eſſet contra hypotheſin. Et ſi B ſecum raperet A, donec ambo aeque celeriter moverentur, B eſſet fortius, quam A, quod etiam eſt contra hypotheſin. Cum igitur neutrum horum caſuum locum habeat, continget ergo tertius, nempe quod B paulum impellet A et ab A repelletur, q. e. d. Lege Art. 51. Part. 2. Princip.

PRO-

PROPOS. XXXI. *Reg 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens, celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, esseque A majus, quam B; sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur Si autem econtra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo.*

Lege Art. 52. Part. 2. Princ. Hic iterum, ut [79] in praeced. tres tantum casus concipi possunt.

DEMONSTR primae partis. B in contrariam partem ab A, quo (per propos. 21. et 22. hujus) fortius supponitur, reflecti non potest (per ax. 20.); ergo cum ipsum B sit fortius, movebit secum A, et quidem tali modo, ut aequali celeritate pergant moveri. Tum enim minima mutatio continget, ut ex praeced. facile apparet.

DEM. secundae partis. B non potest A, quo minus forte (per propos. 21. et 22. hujus) supponitur, impellere (per ax. 20), nec aliquid de suo motu ipsi dare; quare (per coroll. propos. 14. hujus) B totum suum motum retinebit, non versus eandem partem; supponitur enim ab A impediri. Ergo (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt) in contrariam partem reflectetur, suum integrum motum retinendo (per prop. 18. hujus) q. e. d.

Nota, quod hic et in praecedentibus Propositionibus tanquam demonstratum assumsimus, omne corpus in directum alii occurrens, a quo absolute impeditur, ne ulterius eandem partem versus progrediatur, in contrariam, non vero in ullam aliam partem reflecti debere: quod ut intelligatur, lege cap. 2. Dioptr.

SCHOL. Hucusque ad mutationes corporum, quae ex mutuo impulsu fiunt, explicandas consideravimus duo corpora, tanquam ab omnibus corpo-

ribus divisa; nullâ nempe habitâ ratione corporum, [80] ea undequaque cingentium. Iam vero ipsorum statum et mutationes considerabimus pro ratione corporum, a quibus undequaque cinguntur.

PROPOS. XXXII. *Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit.*

DEMONSTR. Per se patet haec propositio: si enim versus aliquam partem, ex impulsu corpusculorum ab una parte venientium, moveretur, corpuscula, quae illud movent, majori vi pellerent, quam alia, quae illud eodem tempore in contrariam partem pellunt, et suum effectum sortiri nequeunt (per ax. 20.): quod esset contra hypothesin.

PROPOS. XXXIII. *Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvâ adventitia, versus quamcunque partem moveri potest.*

DEMONSTR. Omnia corpora B immediate tangentia, quia (ex hyp.) in motu sunt, et B (per praec.) immotum manet, statim ac ipsum B tangunt, suum integrum motum retinendo, in aliam partem reflectentur (per prop. 28. hujus): adeoque corpus B continuo a corporibus, quae illud immediate tangunt, sponte deseritur, quantumvis igitur B singatur magnum, nulla actio requiritur, ad ipsum a corporibus, immediate tangentibus, separandum (per id, quod 4° notavimus circa 8. def.). Quare nulla vis externa, quantumvis parva fingatur, in ipsum impingi potest, quae non sit major vi, quam [81] B habet ad permanendum in eodem loco, (ipsum enim nullam habere vim corporibus immediate tangentibus adhaerendi, jam demonstravimus) et quae etiam, addita impulsui corpusculorum, quae simul cum ipsa vi externa B versus eandem partem pellunt, non major sit vi aliorum corpusculorum, idem B in

in contrariam partem pellentium, (ille enim fine vi externa huic aequali fupponebatur): ergo (per ax. 20.) ab hâc vi externâ, quantumvis exigua fingatur, corpus B verfus quamcunque partem movebitur, q. e. d.

PROPOS. XXXIV. *Corpus B, iifdem pofitis ut fupra, non poteft celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur.*

DEMONSTR. Corpufcula, quae fimul cum vi externa corpus B verfus eandem partem pellunt, quamvis multo celerius agitentur, quam vis externa movere poteft B; quia tamen (per hyp.) non majorem vim habent, quam corpora, quae idem B in contrariam partem repellunt, omnes fuae determinationis vires in his tantum refiftendis impendent; nec ei (per propof. 32. hujus) aliquam celeritatem tribuent. Ergo, cum nullae aliae circumftantiae, five caufae fupponantur, B a nullâ aliâ caufâ, praeter vim externam, aliquid celeritatis accipiet, ac proinde (per ax. 8. part. 1.) non poterit celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft; quod erat dem.

PROPOS. XXXV. *Cum corpus B fic ab externo impulfu movetur, maximam partem fui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa.*

DEMONSTR. Corpus B, quamvis admodum [82] magnum fingatur, impulfu, quantumvis exiguo, moveri debet, (per propof. 33. hujus). Concipiamus igitur B quadruplo majus effe corpore externo, cujus vi pellitur: cum ergo (per praec.) ambo aeque celeriter moveri debeant: quadruplo etiam plus motus erit in B, quam in corpore externo, a quo pellitur, (per prop. 21. hujus): quare (per ax. 8. part. 1.) praecipuam partem fui motus a vi externa non habet. Et quia praeter hanc nullae aliae caufae

fup-

supponuntur, quam corpora, a quibus continuo cingitur, (nam ipsum B ex se immotum supponitur); a solis ergo (per ax. 7. part. 1) corporibus, a quibus cingitur, praecipuam partem sui motus accipit, non autem a vi externa, q. e. d.

Nota, quod hic non possumus, ut supra, dicere, quod motus particularum ab una parte venientium requiratur ad resistendum motui particularum a contraria parte venientium; nam corpora, aequali motu (ut haec supponuntur) versus se invicem mota, sola determinatione *), *non vero motu, contraria sunt (per corol. prop. 19. hujus): ideoque solam determinationem in sibi invicem resistendo impendunt, non vero motum, ac propterea corpus B nihil determinationis, et consequenter (per corol. prop. 27. hujus) nihil celeritatis, quatenus a motu distinguitur, a corporibus circumjacentibus accipere potest.: At quidem motum; imo, accedente vi adventitia, necessario ab iis moveri debet, ut in hac propositione demonstravimus, et ex modo, quo 33. prop. demonstravimus, clare videre est.*

PROPOS. XXXVI. *Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat, neque ulla alia corpora ipsi ullo modo resistant; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali, cum manu, vi celeritatis movebuntur.*

DEMONSTR. Per nullum spatium aliquod [83] corpus moveri potest, quod non sit corporibus plenum (per propos. 3. hujus). Dico itaque spatium, per quod manus nostra sic moveri potest, a corporibus repleri, quae iisdem, quibus dixi, conditio-

*) Vid. prop. 24. hujus; in ea enim duo corpora, in sibi invicem resistendo, suam determinationem, non vero motum impendere, demonstratum est.

ditionibus movebuntur. Si enim negas, ponantur quiescere, vel alio modo moveri. Si quiescunt, necessario motui manus tamdiu resistent (per prop. 14. hujus), donec ejus motus ipsis communicetur, ut tandem cum ipsa versus eandem partem, aequali cum celeritate moveantur (per propos. 20. hujus). Sed in hypothesi ponuntur non resistere; ergo haec corpora moventur; q. er. primum.

Porro ipsa versus omnes partes moveri debent. Si enim negas, ponantur versus aliquam partem non moveri, puta ab A versus B. Si ergo manus ab A versus B moveatur, necessario corporibus motis (per primam partem hujus), et quidem secundum tuam hypothesin alia determinatione, ab ipsa manus determinatione diversa, occurret: quare ipsi resistent (per prop. 14. hujus), donec cum ipsa manu versus eandem partem moveantur (per prop. 24. et Schol. propos. 27. hujus): atqui manui (per hyp.) non resistunt, ergo versus quamcumque partem movebuntur; quod erat secundum.

Rursus haec corpora aequali inter se vi celeritatis versus quamcunque partem movebuntur. Si

enim supponerentur, non aequali vi celeritatis moveri: ponantur, quae moventur ab A versus B, non tantâ vi celeritatis moveri, quam quae ab A versus C moventur. Quare si manus eadem illâ celeritate (aequali enim motu versus omnes partes sine resistentia moveri posse supponitur), qua corpora ab A versus C moventur, ab A versus B moveretur: corpora ab A versus B mota tamdiu manui resistent (per propos. 14. hujus), donec cum manu aequali vi celeritatis moveantur (per propos. 31. hujus): at hoc est contra hypothesin: ergo aequali [84] vi celeritatis versus omnes partes movebuntur; q. er. tertium.

Denique, si corpora non aequali cum manu vi celeritatis moverentur, aut manus tardius, vel mi-

minori vi celeritatis, aut celerius, vel majori vi celeritatis movebitur, quam corpora. Si prius, manus resistet corporibus, ipsam versus eandem partem sequentibus (per propos. 31. hujus). Si posterius, corpora, quae manus sequitur, et quibuscum versus eandem partem movetur, ipsi resistent (per eandem): quod utrumque est contra hypothesin. Ergo cum neque tardius, neque celerius moveri potest manus, a quali vi celeritatis, ac corpora, movebitur, q. e. d.

Si quaeris, cur aequali vi celeritatis, non vero absolute aequali celeritate dico; lege Scholium coroll. prop. 27. hujus: Si deinde quaeris, an manus, dum ex. gr. ab A, versus B movetur, non resistat corporibus eodem tempore a B versus A aequali vi motis: Lege propos. 33. hujus, ex qua intelliges, eorum vim compensari vi corporum (haec enim vis per. 3. part. hujus prop. illi aequalis est), quae ab A versus B cum manu eodem tempore moventur.

PROPOS. XXXVII. *Si corpus aliquod, puta A, a quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur.*

DEMONSTR. Corpus A undequaque a corporibus cingi debet (per propos. 6. hujus), iisque versus quamcumque partem aequaliter motis. Si enim quiescerent, non a quacunque parva vi corpus A versus quamcumque partem, (ut supponitur) moveri posset; sed ad minimum a tanta vi, quae corpora, ipsum A immediate tangentia, secum movere posset (per ax. 20. hujus). Deinde si corpora a quibus A cingitur, majori vi versus unam partem moverentur, [85] quam versus aliam, puta a B versus C, quam a C versus B, cum undequaque a corporibus motis cingatur (ut jamjam demonstravimus); necessario (per id, quod prop. 33. demonstravimus) corpora, a B versus C

mota

mota, A verfus eandem partem fecum ferrent. Adeoque non quaecumque parva vis fufficiet ad A verfus B movendum, fed praecife tanta, quae exceffum motus corporum a B verfus C venientium fuppleret (per ax. 20.): quare aequali vi verfus omnes partes moveri debent; q. e. d.

SCHOL. Cum haec contingant circa corpora, quae Fluida vocantur, fequitur corpora fluida illa effe, quae in multas exiguas particulas, et aequali vi verfus omnes partes motas, funt divifa. Et, quamvis illae particulae a nullo vel lynceo oculo confpici poffint, non tamen erit negandum id, quod modo clare demonftravimus Satis enim ex antedictis Propp. 10. et 11. evincitur talis naturae fubtilitas, quae (ut jam fenfus omittam) nullâ cogitatione determinari poteft, aut attingi. Porro, cum etiam ex praecedentibus fatis conftet, quod corpora folâ fuâ quiete aliis corporibus refiftant, et nos in duritie, ut fenfus indicant, nihil aliud percipiamus, quam quod partes corporum durorum motui manuum noftrarum refiftant: clare concludimus, illa corpora, quorum omnes particulae juxta fe mutuo quiefcunt, effe dura; Lege Art. 54. 55. 56. Part. 2. Princip.

PARS.

PARS III.

Principiis rerum naturalium universalissimis sic expositis, pergendum nunc est ad illa, quae ex ipsis sequuntur, explicanda. Verumenimvero, quandoquidem ea, quae ex iis principiis sequuntur, plura sunt, quam mens nostra unquam cogitatione perlustrare poterit, nec ab iis ad una potius, quam alia consideranda, determinemur; praecipuorum Phaenomenorum, quorum causas hic investigabimus, brevis historia ante omnia ob oculos ponenda est. Hanc autem habes ab Artic. 5. usque ad 15. Part. 3. Princip. Et ab Art. 20. usque ad 43. proponitur hypothesis, quam Cartesius commodissimam judicat, non tantum ad Phaenomena coeli intelligenda: sed etiam, ad eorum causas naturales indagandas.

Porro, cum ad Plantarum vel Hominis naturam intelligendam optima via sit, considerare, quo pacto paulatim ex seminibus nascantur et generentur: talia principia erunt excogitanda, quae valde simplicia, et cognitu facillima sunt, ex quibus, tanquam seminibus quibusdam, et sidera, et terra, et denique omnia, quae in hoc mundo aspectabili deprehendimus, oriri potuisse demonstremus: quamvis ipsa nunquam sic orta esse probe sciamus. Hoc enim

enim pacto eorum naturam longe melius exponemus, quam si tantum, qualia jam sunt, describeremus.

Dico, nos quaerere principia simplicia et cognitu facilia; talia enim nisi sint, ipsis non indigebimus; nempe quia ea tantum de causa semina rebus affingemus, ut earum natura nobis facilius [87] innotescat, et Mathematicorum more à clarissimis ad magis obscura, et a simplicissimis ad magis composita ascendamus.

Dicimus deinde, nos talia principia quaerere, ex quibus et sidera, et terram etc. oriri potuisse demonstremus. Tales enim causas, quae tantum sufficiunt, ut passim ab Astronomis fit, ad Phaenomena coeli explicanda, non quaerimus: sed tales, quae etiam ad cognitionem eorum, quae sunt in terrâ. (nempe, quia omnia quae supra terram observamus contingere, inter Phaenomena naturae recensenda judicamus) nos ducant. Hae autem ut inveniantur, sequentia observanda sunt in bonâ Hypothesi.

I. Ut nullam (in se tantum considerata) implicet contradictionem.

II. Ut sit simplicissima, quae dari potest.

III Quod ex secundo sequitur, ut sit cognitu facillima

IV. Ut omnia, quae in totâ natura observantur ex ipsa deduci queant.

Diximus denique, nobis licere Hypothesin assumere, ex qua, tanquam ex causa, naturae Phaenomena deducere queamus; quamvis ipsa sic orta non fuisse, probe sciamus. Quod ut intelligatur, hoc utar exemplo. Siquis in charta lineam curvam, quam Parabolam vocamus, descriptam inveniat, et ipsius naturam investigare velit, sive is supponat, illam lineam ex Cono aliquo prius sectam, et deinde chartae impressam, sive ex motu duarum linearum rectarum descriptam, sive aliquo alio modo ortam fuisse,

fuisse, perinde est; modo ex eo, quod supponit, omnes proprietates Parabolae demonstret. Imo, quamvis sciat, illam in chartâ ex impressione secti Coni ortum habuisse; poterit nihilominus ad libitum aliam causam fingere, quae ipsi commodissima videtur, ad omnes Parabolae proprietates explicandas. Sic etiam nobis ad delineamenta naturae explicanda, hypothesin aliquam ad libitum assumere [88] licet, modo ex ipsa omnia naturae Phaenomena per Mathematicas consequentias deducamus. Et, quod magis notatu dignum est, vix aliquid assumere poterimus, ex quo non idem effectus, quamquam fortasse operosius, per naturae Leges supra explicatas, deduci possint. Cum enim earum Legum ope materia formas omnes, quarum est capax, successive assumat; si formas istas ordine consideremus, tandem ad illam, quae est hujus mundi, poterimus devenire: adeo ut nihil erroris ex falsa hypothesi sit timendum.

POSTULAT. Petitur, ut concedatur, omnem illam materiam, ex quâ hic mundus aspectabilis est compositus, fuisse initio a Deo divisam in particulas, quam proxime inter se aequales, non quidem sphaericas, quia plures globuli simul juncti spatium continuum non replent, sed in partes alio modo figuratas, et magnitudine mediocres, sive medias inter illas omnes, ex quibus jam coeli atque astra componuntur; easque tantundem motus in se habuisse, quantum jam in mundo reperitur, et aequaliter fuisse motas; tum singulas circa propria sua centra, et separatim a se mutuo, ita ut corpus fluidum componerent, quale coelum esse putamus; tum etiam plures simul circa alia quaedam puncta, aeque a se mutuo remota, et eodem modo dispofita, ac jam sunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum Planetarum; sicque tot varios vortices componerent, quot

jam

jam astra sunt in mundo. Vide Figuram Artic. 47. Part. 3. Princip.

Haec hypothesis in se spectata nullam implicat contradictionem; nihil enim materiae tribuit praeter divisibilitatem, et motum, quas modificationes jam supra demonstravimus in materia realiter existere, et quia materiam indefinitam, ac coeli et terrae unam eandemque esse ostendimus, has modificationes in tota materia fuisse, sine ullius contradictionis scrupulo supponere possumus.

Est deinde haec hypothesis simplicissima, [87] quia nullam supponit inaequalitatem, neque dissimilitudinem in particulis, in quas materia in initio fuerit divisa, neque etiam in earum motu; ex quo sequitur hanc hypothesin etiam esse cognitu facillimam. Quod idem etiam patet ex eo, quod nihil per hanc hypothesin in materiâ supponitur fuisse, praeter id, quod cuilibet sponte ex solo materiae conceptu innotescit, divisibilitas nimirum, ac motus localis.

Quod autem ex ipsâ omnia, quae in natura observantur, deduci queant, reipsâ, quoad fieri potest, ostendere conabimur, idque sequenti ordine. Primo fluiditatem Coelorum ex ipsa deducemus, et, quomodo ea causa sit lucis, explicabimus. Deinde ad naturam Solis pergemus, et simul ad eâ, quae in Stellis fixis observantur. Postea de Cometis, et tandem de Planetis, eorumque Phaenomenis dicemus.

DEFINIT. I. Per *Eclipticam* intelligimus illam partem vorticis, quae, dum gyrat circa axem, maximum circulum describit.

II. Per *Polos* intelligimus partes vorticis, quae ab Eclipticâ sunt remotissimae, sive quae minimos describunt circulos.

III. Per *Conatum ad motum* non intelligimus aliquam cogitationem; sed tantum, quod pars materiae ita est sita, et ad motum incitata, ut reverâ esset aliquo itura, si a nullâ causa impediretur.

IV.

IV. Per *Angulum* intelligimus, quicquid in aliquo corpore ultra figuram sphaericam prominet.

AXIOMATA. I. Plures globuli simul juncti spatium continuum occupare nequeunt.

II. Materiae portio in partes angulosas divisae, [90] si partes ipsius circa propria sua centra moveantur, majus spatium requirit, quam si omnes ipsius partes quiescerent, et omnia earum latera se invicem immediate tangerent.

III. Pars materiae, quo minor est, eo facilius ab eâdem vi dividitur.

IV. Partes materiae, quae sunt in motu versus eandem partem, et a se invicem in ipso motu non recedunt, non sunt actu divisae.

PROPOS. I. *Partes materiae, in quas primo fuit divisa, non erant rotundae, sed angulosae.*

DEMONSTR. Materia tota in partes aequales et similes ab initio fuit divisa (per postulat.): ergo per ax. 1. et prop. 2. part. 2.) non fuerunt rotundae: atque adeo (per defin. 4.) angulosae, q. e. d.

PROPOS. II. *Vis, quae effecit, ut materiae particulae circa propria centra moverentur, simul effecit, ut particularum anguli mutuo occursu attererentur.*

DEMONSTR. Tota materia in initio in partes aequales (per postulat.) atque angulosas (per propos. 1. hujus) fuit divisa. Si itaque, simulac coeperint moveri circa propria centra, anguli earum non attriti fuissent, necessario (per axiom. 2.) tota materia majus spatium occupare debuisset, quam cum quiescebat: atqui hoc est absurdum (per prop. 4. part. 2.): ergo earum anguli fuerunt attriti, simulac moveri coeperint; q. e. d.

Reliqua desiderantur.

APPEN-

APPENDIX
CONTINENS
COGITATA
METAPHYSICA,
IN QUIBUS

Difficiliores, quae in Metaphysices tam parte Generali, quam Speciali, circa Ens, ejusque Affectiones, Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam occurrunt, quaestiones breviter explicantur.

AUTHORE

BENEDICTO DE SPINOZA,

AMSTELODAMENSI.

APPENDICIS
COGITATA METAPHYSICA
CONTINENTIS

PARS I

in qua praecipua, quae in parte Metaphysices generali, circa Ens, ejusque Affectiones vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

De definitione hujus Scientiae nihil dico, nec etiam circa quae versetur; sed tantum ea, quae obscu- [93] riora sunt, et passim ab Authoribus in Methaphysicis tractantur, explicare hic est animus.

(Entis definitio.) Incipiamus igitur ab Ente, per quod intelligo *Id omne, quod, cum clare et distincte percipitur, necessario existere, vel ad minimum posse existere reperimus.*

Ex hac autem definitione, vel, si mavis, descriptione sequitur, quod *Chimaera, Ens fictum*, et *Ens rationis* nullo modo ad entia revocari possint. Nam *) *Chimaera* ex suâ naturâ existere nequit. *Ens*

*) **Chimaera**, Ens-fictum, et Ens rationis non esse entia. Nota, quod nomine Chimaerae hic, et in seqq. intelligatur id, cujus natura apertam involvit contradictionem, ut fusius explicatur, cap. 3.

Ens vero *fictum* claram et distinctam perceptionem secludit; quia homo ex solâ mera libertate, et non, ut in falsis, insciens; sed prudens et sciens connectit, quae connectere, et disjungit, quae disjungere vult. *Ens* denique *rationis* nihil est praeter modum cogitandi, qui inservit ad res intellectas facilius *retinendas*, *explicandas atque imaginandas.* Ubi notandum quod per modum cogitandi intelligimus id, quod jam Schol. propos. 4. part. 1. explicuimus, nempe omnes cogitationis affectiones, videlicet intellectum, laetitiam imaginationem, etc.

(*Quibus cogitandi modis res retineamus.*) Quod autem [24] dentur quidam modi cogitandi, qui inserviunt ad res firmius atque facilius *retinendas*, et ad ipsas, quando volumus, in mentem revocandas, aut menti praesentes sistendas, satis constat iis, qui notissima illa regula Memoriae utuntur: qua nempe ad rem novissimam retinendam et memoriae imprimendam ad aliam nobis familiarem recurritur, quae vel nomine tenus vel re ipsa cum hac conveniat. Hunc similiter in modum Philosophi res omnes naturales ad certas classes reduxerunt, ad quas recurrunt, ubi aliquid novi ipsis occurrit, quas vocant *genus*, *species* etc.

(*Quibus cogitandi modis res explicemus.*) Ad rem deinde *explicandam* etiam modos cogitandi habemus, determinando scilicet eam per comparationem ad aliam. Modi cogitandi, quibus id efficimus, vocantur *tempus*, *numerus*, *mensura*, et siquae adhuc alia sunt. Horum autem tempus inservit durationi explicandae, numerus quantitati discretae, mensura quantitati continuae.

(*Quibus cogitandi modis res imaginemur.*) Denique, cum assueti simus omnium, quae intelligimus, etiam imagines aliquas in nostra phantasia depingere; fit, ut non-entia positive, instar entium, *imaginemur.* Nam mens in se sola spectata, cum sit res cogitans, non majorem habet potentiam ad affirmandum,

quam

quam ad negandum: imaginari vero cum nihil aliud fit, quam ea, quae in cerebro reperiuntur a motu spirituum, qui in sensibus ab objectis excitatur, vestigia sentire, talis sensatio non, nisi confusa affirmatio, esse potest. Atque hinc fit, ut omnes modos, quibus mens utitur ad negandum, quales sunt, caecitas, extremitas sive finis, terminus, tenebrae etc. tanquam entia imaginemur.

(*Entia rationis cur non sint Ideae rerum, et tamen pro iis habeantur.*) Unde clare patet, hos modos cogitandi non esse ideas rerum, nec ullo modo ad ideas revocari posse; quare etiam nullum habent ideatum, quod necessario existit, aut existere potest. Causa autem, ob quam hi modi cogitandi pro ideis rerum habentur, est, quia ab ideis entium realium tam immediate proficiscuntur, et oriuntur, ut facillime cum ipsis ab iis, qui non accuratissime attendunt, confundantur: unde etiam nomina ipsis imposuerunt, tanquam ad significandum entia extra mentem nostram existentia, quae Entia, sive potius Non entia Entia rationis vocaverunt. [95]

(*Male dividi Ens in reale et rationis.*) Hincque facile videre est, quam inepta sit illa divisio, qua dividitur ens in ens reale, et ens rationis; dividunt enim ens in ens et non-ens, aut in ens et modum cogitandi: Attamen non miror Philosophos verbales, sive grammaticales in similes errores incidere: res enim ex nominibus judicant, non autem nomina ex rebus

(*Ens rationis quomodo dici possit merum nihil, et quomodo Ens reale.*) Nec minus inepte loquitur, qui ait ens rationis non esse merum nihil. Nam si id, quod istis nominibus significatur, extra intellectum quaerit, merum nihil esse reperiet: si autem ipsos modos cogitandi intelligit, vera entia realia sunt. Nam cum rogo, quid sit species, nihil aliud quaero, quam naturam istius modi cogitandi, qui revera est ens,

et ab alio modo cogitandi distinguitur; verum, hi modi cogitandi ideae vocari non possunt, neque veri aut falsi possunt dici, sicut etiam amor non potest verus aut falsus vocari, sed bonus aut malus. Sic Plato cum dixit, hominem esse animal bipes sine plumis, non magis erravit, quam qui dixerunt hominem esse animal rationale, nam Plato non minus cognovit, hominem esse animal rationale, quam caeteri cognoscunt; verum ille hominem revocavit ad certam classem, ut quando vellet de homine cogitare, ad illam classem recurrendo, cujus facile recordari potuerat, statim in cogitationem hominis incideret: Imo Aristoteles gravissime erravit, si putavit se illa suâ definitione humanam essentiam adaequate explicuisse: An vero Plato bene fecerit, tantum quaeri posset. Sed haec non sunt hujus loci.

(*In Rerum investigatione Entia realia cum entibus rationis non confunndenda.*) Ex omnibus supradictis inter ens reale et entis rationis ideata nullam dari convenientiam apparet. Unde etiam facile videre est, quam sedulo sit cavendum in investigatione rerum, ne entia realia, cum entibus rationis confundamus. Aliud enim est inquirere in rerum naturam, aliud in modos, quibus res a nobis percipiuntur. Haec vero si con-[90] fundantur, neque modos percipiendi, neque naturam ipsam intelligere poterimus; imo vero, quod maximum est, in causa erit, quod in magnos errores incidemus, quemadmodum multis hucusque contigit.

(*Quomodo Ens rationis, et Ens fictum distinguantur.*) Notandum etiam, quod multi confundunt ens rationis cum ente ficto: putant enim ens fictum etiam esse ens rationis, quia nullam extra mentem habet existentiam. Sed si ad entis rationis, et entis ficti definitiones modo traditas recte attendatur, reperietur inter ipsa, tum ex ratione causae, tum etiam ex eorum naturâ, absque respectu causae, magna differentia. Ens fictum enim nihil aliud esse diximus, quam

quam duos terminos connexos ex solâ merâ voluntate sine ullo ductu rationis; unde ens fictum casu potest esse verum. Ens vero rationis. nec a solâ voluntate dependet, nec ullis terminis inter se connexis constat, ut ex definitione satis fit manifestum. Si quis igitur roget, an ens fictum ens reale sit, an vero ens rationis, tantum repetendum atque regerendum est id, quod jam diximus, nempe male dividi ens in ens reale, et ens rationis, ideoque malo fundamento quaeritur, an ens fictum ens reale sit, an vero rationis: supponitur enim omne ens dividi in ens reale, et rationis.

(*Entis divisio.*) Sed ad nostrum propositum revertamur, a quo videmur utcunque jam deflexisse. Ex entis definitione, vel, si mavis, descriptione jam traditâ facile videre est, quod ens dividendum sit in ens, quod suâ naturâ necessario existit, sive cujus essentia involvit existentiam, et in ens, cujus essentia non involvit existentiam, nisi possibilem. Hoc ultimum dividitur in Substantiam et Modum, quorum definitiones part. 1. Art. 51. 52 et 56. Princ. Philos. traduntur; quare non necesse est, eas hic repetere. Sed tantum notari volo circa hanc diuisionem, quod expresse dicimus ens dividi in Substantiam et Modum; non vero in Substantiam et Accidens: nam Accidens nihil est praeter modum cogitandi; utpote quod solummodo respectum denotat. Ex. grat. cum dico triangulum moveri, motus non est trianguli [97] modus, sed corporis, quod movetur: unde motus respectu trianguli accidens vocatur: respectu vero corporis est sive ens reale, sive modus: non enim potest motus concipi sine corpore, at quidem sine triangulo.

Porro ut jam dicta, et etiam quae sequentur, melius intelligantur, explicare conabimur, quid per *esse essentiae*, *esse existentiae*, *esse ideae*, ac denique *esse potentiae* intelligendum sit. Quo etiam nos movet quorundam ignorantia, qui nullam distinctionem agnoscunt inter essentiam et existentiam, vel, si agnos-

agnoscunt, *esse essentiae* cum *esse ideae* vel *esse potentiae* confundunt. Ut his igitur, et rei ipsi satisfaciamus, rem quam distincte poterimus, in sequentibus explicabimus.

CAP. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Ut clare percipiatur, quid per haec quatuor intelligendum sit, tantum necesse est, ut nobis ob oculos ponamus ea, quae de substantia increata, sive de Deo diximus, nempe

(*Creaturas in Deo esse eminenter.*) 1°. Deum eminenter continere id quod formaliter in rebus creatis reperitur, hoc est, Deum talia attributa habere, quibus omnia creata eminentiori modo contineantur, vide part. 1. axiom. 8. et coroll. 1. prop. 12. Ex. gr. extensionem clare concipimus sine ulla existentia, ideoque, cum per se nullam habeat vim existendi, a Deo creatam esse demonstravimus, prop. ultima part. 1. Et, quia in causa tantundem perfectionis ad minimum debet esse, quantum est in effectu, sequitur, omnes perfectiones extensionis Deo inesse. Sed quia postea rem extensam ex sua natura divisibilem esse videbamus, hoc est, imperfectionem continere, ideo Deo extensionem tribuere non potuimus, part. 1. propos. 16, adeoque fateri cogebamur, Deo aliquod [98] attributum inesse, quod omnes materiae perfectiones excellentiori modo continet, Schol. prop. 9. part. 1. quodque vices materiae supplere potest.

2°. Deum se ipsum, atque omnia alia intelligere, hoc est, omnia objective etiam in se habere, part. 1. prop. 9.

3°. Deum esse omnium rerum causam, eumque ex absoluta libertate voluntatis operari.

(*Quid sit esse essentiae, existentiae, ideae, ac potentiae?*) Ex his itaque clare videre est, quid per illa quatuor intelligendum sit. Primum enim *esse* scilicet *Essentiae,*

tiae, nihil aliud eft, quam modus ille, quo res creatae in attributis Dei comprehenduntur: *effe* deinde *Ideae* dicitur, prout omnia objective in ideâ Dei continentur: *effe* porro *Potentiae* dicitur tantum refpectu potentiae Dei, quâ omnia nondum adhuc exiftentia ex abfolutâ libertate voluntatis creare potuerat: *effe* denique *Exiftentiae* eft ipfa rerum effentia extra Deum, et in fe confiderata, tribuiturque rebus, poftquam a Deo creatae funt.

(Haec quatuor a fe invicem non diftingui, nifi in creaturis.) Ex quibus clare apparet haec quatuor non diftingui inter fe, nifi in rebus creatis: in Deo vero nullo modo. Deum enim non concipimus fuiffe potentiâ in alio, et ejus exiftentia, ejufque intellectus ab ejus effentiâ non diftinguuntur.

(Ad quaeftiones quafdam de Effentia refpondetur) Ex his facile ad quaeftiones, quae paffim de effentiâ circumferuntur, refpondere poffumus. Quaeftiones autem hae funt fequentes: an effentia diftinguatur ab exiftentia, et fi diftinguatur, an fit aliquid diverfum ab idea: et fi aliquid diverfum ab ideâ fit, an habeat aliquod effe extra intellectum; quod poftremum fane neceffario fatendum eft. Ad primam autem fub diftinctione refpondemus, quod effentia in Deo non diftinguatur ab exiftentia; quandoquidem fine hac illa non poteft concipi: in caeteris autem effentia differt ab exftentiâ; poteft nimirum fine hac concipi. Ad fecundam vero dicimus, quod res, quae extra intellectum clare et diftincte, five vere concipitur, aliquid diverfum ab ideâ fit. Sed denuo quaeritur, an illud effe extra intellectum fit a fe ipfo, an vero a Deo creatum. Ad quod refpondemus, effentiam formalem non effe a fe, nec etiam creatam; haec duo enim fupponerent rem actu exiftere: fed a [99] fola effentia divina pendere, in qua omnia continentur; adeoque hoc fenfu iis affentimur, qui dicunt effentias rerum aeternas effe. Quaeri adhuc poffet, quomodo nos, nondum intellecta natura Dei, rerum effen-

essentias, intelligamus; cum illae, ut modo diximus, â sola Dei natura pendeant. Ad hoc dico, id ex eo oriri quod res jam creatae sunt: si enim non essent creatae, prorsus concederem, id impossibile fore, nisi post naturae Dei adaequatam cognitionem: eodem modo ac impossibile est, imo magis impossibile, quam, ex nondum nota natura Parabolae naturam ejus ordinatim applicatarum noscere.

(*Cur auctor in definitione essentiae ad Dei attributa recurrit.*) Porro notandum, quod, quamvis essentiae modorum non existentium in illorum substantiis comprehendantur, et eorum *esse essentiae* in illorum substantiis sit, nos tamen ad Deum recurrere voluimus, ut generaliter essentiam modorum et substantiarum explicaremus, et etiam, quia essentia modorum non fuit in illorum substantiis, nisi post earum creationem, et nos *esse essentiarum* aeternum quaerebamus.

(*Cur aliorum definitiones non recensuit.*) Ad haec non puto operae pretium esse, hic Authores, qui diversum a nobis sentiunt, refutare, nec etiam eorum definitiones aut descriptiones de essentia et existentia examinare: nam hoc modo rem claram obscuriorem redderemus: quid enim magis clarum, quam, quid sit essentia et existentia, intelligere; quandoquidem nullam definitionem alicujus rei dare possumus, quin simul ejus essentiam explicemus.

(*Quomodo distinctio inter essentiam et existentiam facile addiscatur.*) Denique, si quis Philosophus adhuc dubitet, an essentia ab existentia distinguatur in rebus creatis, non est quod multum de definitionibus essentiae et existentiae laboret, ut istud dubium tollatur; si enim tantum adeat statuarium aliquem, aut fabrum lignarium; illi ipsi ostendent, quomodo statuam nondum existentem certo ordine concipiant, et postea eam ipsi existentem praebebunt.

CAP.

CAP. III. *De eo, quod est Necessarium, Impossibile, Possibile et Contingens.*

(*Quid hic per affectiones intelligendum sit.*) Natura entis, quatenus ens est, sic explicata, ad aliquas [100] ejus affectiones explicandas transimus; ubi notandum venit, quod per affectiones hic intelligimus id, quod alias per attributa denotavit Cartesius in part. 1. Princ. Philos. art. 52. Nam ens, quatenus ens est, per se solum, ut substantia, nos non afficit, quare per aliquod attributum explicandum est, a quo tamen non, nisi ratione, distinguitur. Unde non satis mirari possum illorum ingenia subtilissima, qui medium quaesiverunt, non sine magno detrimento veritatis, inter ens et nihil. Sed in eorum errorem refutando non morabor, quandoquidem ipsi, ubi talium affectionum definitiones tradere moliuntur, in vana sua subtilitate prorsus evanescunt.

(*Affectionum definitio.*) Nos igitur rem nostram agemus, dicimusque *Entis affectiones* esse, *quaedam attributa, sub quibus uniuscujusque essentiam vel existentiam intelligimus, a qua tamen non nisi ratione distinguuntur.* De his quasdam, (non enim omnes pertractare mihi assumo) hic explicare, et a denominationibus, quae nullius entis sunt affectiones, separare conabor. Ac primo quidem agam de eo, quod est *necessarium, et impossibile.*

(*Quot modis res dicatur necessaria et impossibilis.*) Duobus modis res dicitur necessaria et impossibilis, vel respectu suae essentiae, vel respectu causae. Respectu essentiae Deum necessario existere novimus: nam ejus essentia non potest concipi sine existentiâ: chimaera vero respectu implicantiae suae essentiae non potis est, ut existat. Respectu causae dicuntur res, e. g. materiales, esse impossibiles aut necessariae: nam si tantum ad earum essentiam respicimus, illam concipere possumus clare et distincte sine existentiâ, quapropter nunquam existere possunt vi et necessitate essentiae: sed tantum vi causae, Dei nempe omnium

rerum

rerum creatoris. Si itaque in decreto divino est, ut res aliqua existat, necessario existet; sin minus [101] impossibile erit, ut existat. Nam per se manifestum est, id quod nullam causam, internam scilicet aut externam, habet ad existendum, impossibile esse, ut existat: atqui res in hac secunda hypothesi ponitur talis, ut neque vi suae essentiae, quam per causam internam intelligo, neque vi decreti divini, unicae omnium rerum causae externae, existere possit: unde sequitur, res, ut in sec. hyp. a nobis statuuntur, impossibiles esse, ut existant.

(*Chimaeram commode ens verbale vocari.*) Ubi notandum venit, 1°. Chimaeram, quia neque in intellectu est, neque in imaginatione, a nobis ens verbale commode vocari posse; nam ea non nisi verbis exprimi potest. Ex. gr. Circulum quadratum verbis quidem exprimimus, imaginari autem nullo modo, et multo minus intelligere possumus. Quapropter Chimaera praeter verbum nihil est, ideoque impossibilitas inter affectiones entis numerari non potest: est enim mera negatio.

(*Res creatas, quoad essentiam et existentiam a Deo dependere.*) 2°. Notandum venit, quod non tantum rerum creatarum existentia: verum etiam, ut infra in sec. part. evidentissime demonstrabimus, earum essentia et natura a solo Dei decreto dependet. Ex quo clare sequitur, res creatas nullam ex se ipsis habere necessitatem: nempe quia ex se ipsis nullam habent essentiam, nec a se ipsis existunt.

(*Necessitatem, quae in rebus creatis a causa est, esse vel essentiae vel existentiae; at haec duo in Deo non distingui.*) 3° Denique notandum est quod necessitas, qualis vi causae in rebus creatis est, dicatur vel respectu earum essentiae, vel respectu earum existentiae: nam haec duo in rebus creatis distinguuntur, illa enim a legibus naturae aeternis dependet, haec vero a serie et ordine causarum. Verum in deo, cujus essentia ab illius existentia non distinguitur, essentiae necessitas

etiam

etiam non diſtinguitur a neceſſitate exiſtentiae; unde ſequitur, quod ſi totum ordinem naturae conciperemus, inveniremus, quod, multa, quorum naturam clare et diſtincte percipimus, hoc eſt, quorum eſſentia neceſſario talis eſt, nullo modo poſſent exiſtere; nam tales res in natura exiſtere aeque impoſſibile reperiremus, ac jam cognoſcimus impoſſibile eſſe, ut magnus elephantus in acus foramine recipi poſſit: quamvis utriusque naturam clare percipiamus. [102] Unde exiſtentia illarum rerum non eſſet, niſi chimaera, quam neque imaginari, neque intelligere poſſemus.

(Poſſibile et contingens non eſſe rerum affectiones.) Atque haec de neceſſitate et impoſſibilitate, quibus pauca de *poſſibili* et *contingente* viſum eſt adjungere; nam haec duo a nonnullis pro rerum affectionibus habentur; cum tamen revera nihil aliud ſint, quam defectus noſtri intellectus, quod clare oſtendam, poſtquam explicavero, quid per haec duo intelligendum ſit.

(Quid ſit poſſibile, quid contingens.) *Res poſſibilis* itaque dicitur, *cum ejus cauſam efficientem quidem intelligimus; attamen an cauſa determinata ſit, ignoramus;* Unde etiam ipſam, ut poſſibilem, non vero neque ut neceſſariam, neque ut impoſſibilem conſiderare poſſumus. Si autem *ad rei eſſentiam ſimpliciter, non vero ad ejus cauſam* attendamus, *illam contingentem* dicemus, hoc eſt, illam, ut medium inter Deum et chimaeram, ut ſic loquar, conſiderabimus, nempe quia ex parte eſſentiae nullam in ipſa reperimus neceſſitatem exiſtendi, ut in eſſentiâ divinâ, neque etiam implicantiam ſive impoſſibilitatem, ut in chimaerâ. Quod ſi quis id, quod ego *poſſibile* voco, *contingens*, et contra id, quod ego *contingens*, *poſſibile* vocare velit, non ipſi contradicam: neque enim de nominibus diſputare ſoleo. Sat erit, ſi nobis concedat, haec duo non

niſi

nisi defectus nostrae perceptionis, nec aliquid reale esse

(Possibile, et contingens esse tantum defectus nostri intellectus.) Siquis autem id ipsum negare velit, illi suus error nullo negotio demonstratur: si enim ad naturam attendat, et quomodo ipsa à Deo dependet, nullum *contingens* in rebus esse reperiet, hoc est, quod ex parte rei possit existere, et non existere, sive, ut vulgo dicitur, *contingens reale* sit: quod facile apparet ex eo, quod ax. 10. part. 1. docuimus, tantam scilicet vim requiri ad rem creandam, quam ad ipsam conservandam. Quare nulla res creata propriâ vi aliquid facit, eodem modo ac nulla res creata suâ propria vi incepit existere. Ex quo sequitur, nihil fieri, [103] nisi vi causae omnia creantis, scilicet Dei, qui suo concursu singulis momentis omnia procreat. Cum autem nihil fiat, nisi a solâ divinâ potentiâ, facile est videre, ea, quae fiunt, vi decreti Dei ejusque voluntatis fieri. At, cum in Deo nulla sit inconstantia, nec mutatio, per prop. 18. et corol. prop. 20. part. 1. illa, quae jam producit, se producturum ab aeterno decrevisse debuit; cumque nihil magis necessarium sit, ut existat, quam quod Deus exstiturum decrevit, sequitur necessitatem existendi in omnibus rebus creatis ab aeterno fuisse. Nec dicere possumus, illas esse contingentes, quia Deus aliud decrevisse potuit; nam, cum in aeternitate non detur quando, nec ánte, nec post, neque ulla affectio temporis, sequitur, Deum nunquam ante illa decreta extitisse, ut aliud decernere posset.

(Conciliationem libertatis nostri arbitrii, et praedestinationis Dei, humanum captum superare.) Quod vero áttinet ad libertatem humanae voluntatis, quam liberam esse diximus schol propos. 15. part. 1. illa etiam a Dei concursu conservatur, nec ullus homo aliquid vult, aut operatur, nisi id, quod Deus ab aeterno decrevit, ut vellet et operaretur. Quomodo autem id fieri possit,

ſit, ſervatâ humanâ libertate, captum noſtrum excedit: neque ideo, quod clare percipimus, propter id, quod ignoramus, erit rejiciendum; clare enim et diſtincte intelligimus, ſi ad noſtram naturam attendamus, nos in noſtris actionibus eſſe liberos, et de multis deliberare propter id ſolum, quod volumus; ſi etiam ad Dei naturam attendamus, ut modo oſtendimus, clare et diſtincte percipimus, omnia ab ipſo pendere, nihilque exiſtere, niſi quod ab aeterno a Deo decretum eſt, ut exiſtat. Quomodo autem humana voluntas a Deo ſingulis momentis procreetur tali modo, ut libera maneat, id ignoramus; multa enim ſunt, quae noſtrum captum excedunt, et tamen a Deo ſcimus facta eſſe, uti ex. gr. eſt illa realis diviſio materiae in indefinitas particulas ſatis evidenter a nobis demonſtrata in Sec. Part. propoſ. 11. quamvis ignoremus, quomodo diviſio illa fiat. Nota, quod hic pro re notâ ſupponimus, has duas notiones, *poſſibile* nempe, et *contingens*, tantum [104] defectum cognitionis noſtrae circa rei exiſtentiam ſignificare.

CAP. IV. *De Aeternitate, Duratione et Tempore.*

Ex eo, quod ſupra diviſimus ens in ens, cujus eſſentia involvit exiſtentiam, et in ens, cujus eſſentia non involvit niſi poſſibilem exiſtentiam; oritur diſtinctio inter aeternitatem et durationem. De *aeternitate* infra fuſius loquemur. Hic tantum dicimus eam eſſe *attributum, ſub quo infinitam Dei exiſtentiam concipimus. Duratio vero eſt attributum, ſub quo rerum creatarum exiſtentiam; prout in ſua actualitate perſeverant, concipimus.* Ex quibus clare ſequitur, durationem a totâ alicujus rei exiſtentiâ non, niſi ratione, diſtingui. Quantum enim durationi alicujus rei detrahis, tantundem ejus exiſtentiae detrahi neceſſe eſt. Haec autem ut determinetur, comparamus illam cum duratione illarum rerum, quae certum et determinatum habent motum,

tum, *haecque comparatio tempus* vocatur. Quare tempus non eſt affectio rerum; ſed tantum merus modus cogitandi, ſive, ut jam diximus, ens rationis; eſt enim modus cogitandi durationi explicandae inſerviens. Notandum hic in duratione, quod poſtea uſum habebit, quando de aeternitate loquemur, videlicet, quod major et minor concipiatur, et quaſi ex partibus componi, et deinde quod tantum ſit attributum exiſtentiae, non vero eſſentiae.

CAP. V. *De Oppoſitione, Ordine, etc.*

Ex eo, quod res inter ſe comparamus, quaedam oriuntur notiones, quae tamen extra rês ipſas nihil ſunt, niſi cogitandi modi. Quod inde apparet. [105] quia ſi ipſas, ut res extra cogitationem poſitas, conſiderare velimus, clarum, quem alias de ipſis habemus conceptum, ſtatim confuſum reddimus. Notiones vero tales hae ſunt, videlicet *Oppoſitio*, *Ordo*, *Convenientia*, *Diverſitas*, *Subjectum*, *Adjunctum*, et ſi quae adhuc alia his ſimilia ſunt. Hae, inquam, â nobis ſatis clare percipiuntur, quatenus ipſas, non ut quid ab eſſentiis rerum oppoſitarum, ordinatarum etc. diverſum, concipimus; ſed tantum ut modos cogitandi, quibus res ipſas facilius vel retinemus, vel imaginamur. Quare de his fuſius loqui non neceſſe eſſe judico; ſed ad terminos vulgo transcendentales dictos tranſeo.

CAP. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Hi termini ab omnibus fere Metaphyſicis pro generaliſſimis Entis Affectionibus habentur; dicunt enim omne ens eſſe unum, verum et bonum, quamvis nemo de iis cogitet. Verum quid de his intelligendum ſit, videbimus; ubi ſeorſim unumquemque horum terminorum examinaverimus.

Incipiamus itaque a primo, ſcilicet *Uno*. Hunc terminum dicunt ſignificare aliquid reale extra intellectum: verum, quidnam hoc enti addat, neſciunt expli-

explicare, quod fatis oftendit, illos entia rationis cum ente reali confundere; quo efficiunt, ut id, quod clare intelligunt, confufum reddant. Nos autem dicimus *Unitatem* a re ipfa nullo modo diftingui, vel enti nihil addere; fed tantum modum cogitandi effe, quo rem ab aliis feparamus, quae ipfi fimiles funt, vel cum ipfa aliquo modo conveniunt.

Unitati vero opponitur *multitudo*, quae fane rebus etiam nihil addit, nec aliquid praeter modum cogitandi eft, quemadmodum clare et diftincte intelligimus. Nec video, quid circa rem claram amplius dicendum reftat; fed tantum hic notandum eft, Deum quatenus ab aliis entibus eum feparamus, [106] poffe dici unum; verum, quatenus concipimus ejufdem naturae plures effe non poffe, unicum vocari. At vero fi rem accuratius examinare vellemus, poffemus forte oftendere, Deum non nifi improprie unum et unicum vocari; fed res non eft tanti, imo nullius momenti iis, qui de rebus, non vero de nominibus funt folliciti. Quare hoc relicto ad fecundum tranfimus, et eadem opera, quid fit falfum, dicemus.

Ut autem haec duo, *verum* fcilicet et *falfum*, recte percipiantur, a verborum fignificatione incipiemus, ex qua apparebit ea, non nifi rerum denominationes extrinfecas, effe, neque rebus tribui, nifi rhetorice. Sed quia vulgus vocabula primum invenit, quae poftea a Philofophis ufurpantur, ideo e re effe videtur illius, qui primam fignificationem alicujus vocabuli quaerit, quid primum apud vulgum denotarit, inquirere; praecipue ubi aliae caufae deficiunt, quae ex linguae natura depromi poffent ad eam inveftigandam. Prima igitur *veri* et *falfi* fignificatio, ortum videtur duxiffe a narrationibus: eaque narratio vera dicta fuiffe, quae erat facti, quod revera contigerat; falfa vero, quae erat facti, quod nullibi contigerat. Atque hanc Philofophi poftea ufur-

usurparunt ad denotandam convenientiam ideae cum suo ideato, et contra: quare idea vera dicitur illa, quae nobis ostendit rem, ut in se est: falsa vero, quae nobis ostendit rem aliter, quam revera est: Ideae enim nihil aliud sunt, quam narrationes sive historiae naturae mentales. Atque hinc postea metaphorice translata est, ad res mutas, ut cum dicimus verum, aut falsum aurum, quasi aurum nobis repraesentatum aliquid de seipso narret, quod in se est, aut non est.

Quocirca plane decepti sunt, qui *verum* terminum transcendentalem sive entis affectionem judicarunt. Nam de rebus ipsis non nisi improprie, vel, si mavis, rhetorice dici potest.

Si porro quaeras, quid sit veritas praeter veram ideam, quaere etiam, quid sit albedo praeter corpus album; eodem enim modo se habent ad invicem.

De causa veri, et de causa falsi jam antea egi- [107] mus; quare hic nihil restat notandum, nec etiam quae diximus operae pretium fuisset notare, si scriptores in similibus nugis non adeo se intricassent, ut postea se extricare nequiverint, nodum passim in scirpo quaerentes.

(Quaenam sint Proprietates Veritatis? Certitudinem non esse in rebus.) Proprietates vero veritatis aut ideae verae sunt 1°. Quod sit clara et distincta, 2°. Quod omne dubium tollat, sive uno verbo, quod sit certa. Qui quaerunt certitudinem in rebus ipsis, eodem modo falluntur, ac cum in iis quaerunt veritatem; et quamvis dicamus: res in incerto est, rhetorice sumimus ideatum pro idea, quomodo etiam rem dicimus dubiam; nisi forte quod tum per incertitudinem contingentiam intelligamus, vel rem, quae nobis incertitudinem aut dubium injicit. Neque opus est circa haec diutius morari; quare ad tertium pergemus, et simul quid per ejus contrarium intelligendum sit, explicabimus.

Res

Res ſola conſiderata neque *bona* dicitur, neque *mala*, ſed tantum reſpective ad aliam, cui conducit ad id, quod amat, acquirendum, vel contra: ideoque unaquaeque res diverſo reſpectu, eodemque tempore bona et mala poteſt dici. Sic conſilium e. g. Achitophelis Abſaloni datum bonum in ſacris Litteris vocatur; peſſimum tamen erat Davidi, cujus interitum moliebatur. Sed multa alia ſunt bona, quae non omnibus bona ſunt; ſic ſalus bona eſt hominibus, non vero neque bona, neque mala brutis aut plantis, ad quas nullum habet reſpectum. Deus vero dicitur ſumme bonus, quia omnibus conducit; nempe uniuscujusque eſſe, quo nihil magis amabile, ſuo concurſu conſervando. Malum autem abſolutum nullum datur, ut per ſe eſt manifeſtum.

Qui autem *bonum aliquod Metaphyſicum* quaeritant, quod omni careat reſpectu, falſo aliquo praejudicio laborant; nempe quod diſtinctionem rationis cum diſtinctione reali vel modali confundant. Diſtinguunt enim inter rem ipſam et conatum, qui in unaquâque re eſt ad ſuum eſſe conſervandum, quamvis neſciant, quid per conatum intelligant. [108]
Haec enim duo, quamvis ratione ſeu potius verbis diſtinguantur, quod maxime ipſos decepit, nullo modo reipſa inter ſe diſtinguuntur.

(Res et conatus, quo res in ſtatu ſuo perſeverare conantur, quomodo diſtinguantur.) Quod ut clare intelligatur, exemplum alicujus rei ſimpliciſſimae ob oculos ponemus. Motus habet vim in ſuo ſtatu perſeverandi; haec vis profecto nihil aliud eſt, quam motus ipſe, hoc eſt, quod natura motus talis ſit. Si enim dicam in hoc corpore A nihil aliud eſſe, quam certam quantitatem motus, hinc clare ſequitur, quamdiu ad illud corpus A attendo, me ſemper debere dicere, illud corpus moveri. Si enim dicerem illud ſuam vim movendi ex ſe amittere, neceſſario ipſi aliquid aliud tribuo praeter id, quod in hypotheſi ſuppoſuimus, per

quod suam naturam amittit. Quod si vero haec ratio obscurius videatur, age concedamus, illum conatum se movendi aliquid esse praeter ipsas leges et naturam motus; cum igitur hunc conatum esse bonum metaphysicum supponas, necessario hic etiam conatus conatum habebit in suo esse perseverandi, et hic iterum alium, et sic in infinitum, quo magis absurdum nescio quid fingi possit. Ratio autem, cur illi conatum rei a re ipsa distinguunt, est, quia in se ipsis reperiunt desiderium se conservandi, et tale in unaquaque re imaginantur.

(*An Deus ante res creatas dici possit bonus.*) Quaeritur tamen, an Deus, antequam res creasset, dici posset bonus; et ex nostra definitione videtur sequi, Deum tale attributum non habuisse; quia dicimus rem, si in se sola consideratur, neque bonam, neque malam posse dici. Hoc autem multis absurdum videbitur; sed qua ratione nescio; multa enim hujus notae attributa Deo tribuimus, quae antequam res crearentur, ipsi non competebant, nisi potentià, ut cum vocatur creator, judex, misericors etc. quare similia argumenta moram nobis injicere non debent.

(*Perfectum quomodo dicatur respective, quomodo absolute.*) Porro uti bonum et malum non dicitur nisi respective, sic etiam perfectio, nisi quando perfectionem sumimus pro ipsa rei essentia, quo sensu antea diximus, Deum infinitam perfectionem habere, hoc est, [109] infinitam essentiam, seu infinitum esse.

Plura his addere non est animus; reliqua enim quae ad partem generalem Metaphysices spectant, satis nota esse existimo: adeoque operae pretium non esse, ea ulterius persequi.

APPEN-

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS II

in qua praecipua, quae in parte Metaphyſices ſpeciali circa Deum, ejuſque Attributa, et Mentem humanam vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Dei Aeternitate.*

(*Subſtantiarum diviſio.*) Jam antea docuimus, in rerum natura praeter ſubſtantias earumque modos nihil dari; quare non erit hic exſpectandum, ut aliquid de formis ſubſtantialibus et realibus accidentibus dicamus: ſunt enim haec, et hujus farinae alia, plane inepta. Subſtantias deinde diviſimus in duo ſumma genera, extenſionem ſcilicet et cogitationem, ac cogitationem in creatam, ſive Mentem humanam, et increatam ſive Deum. Exiſtentiam autem hujus ſatis ſuperque demonſtravimus (tum a poſteriori, ſcilicet ex ipſius, quam habemus, idea, tum a priori, ſive ab ejus eſſentia, tanquam cauſa exiſtentiae Dei. Sed quoniam quaedam ejus attributa brevius, quam argumenti dignitas requirit, tractavimus, ipſa hic repetere, eaque fuſius explicare, ſimulque aliquas quaeſtiones enodare decrevimus.

Praecipuum attributum, quod ante omnia [110] venit conſiderandum, eſt Dei *Aeternitas*, qua ipſius durationem explicamus; vel potius, ut nullam Deo

durationem tribuamus, dicimus eum esse aeternum. Nam, ut in prima Parte notavimus, duratio est affectio existentiae, non vero essentiae rerum; Deo autem, cujus existentia est de ipsius essentia, nullam durationem tribuere possumus. Qui enim Deo illam tribuit, ejus existentiam ab ejus essentiâ distinguit. Sunt tamen, qui rogant, an Deus nunc non diutius extiterit, quam cum Adamum crearet: idque ipsis satis clarum esse videtur, adeoque nullo modo Deo durationem adimendam esse existimant. Verum hi principium petunt; nam supponunt Dei essentiam ab ejus existentia distingui. Quaerunt enim an Deus, qui extitit usque ad Adamum, non plus temporis extiterit ab Adamo creato usque ad nos; quare Deo singulis diebus majorem durationem tribuunt, et quasi continuo a se ipso ipsum creari supponunt. Si enim Dei existentiam, ab illius essentiâ non distinguerent, nequaquam Deo durationem tribuerent, cum rerum essentiis duratio nullo modo competere possit: nam nemo unquam dicet circuli, aut trianguli essentiam, quatenus est aeterná veritas, hoc tempore diutius durasse, quam tempore Adami. Porro cum duratio major et minor, sive quasi partibus constans concipiatur, clare sequitur, Deo nullam tribui posse durationem: nam cum ipsius Esse sit aeternum, hoc est, in quo nihil prius, nec posterius dari potest, nunquam ipsi durationem tribuere possumus; quin simul, quem de Deo habemus, verum conceptum destruamus, hoc est, id, quod est infinitum sua natura, et quod nunquam potest concipi nisi infinitum, in partes dividamus, ei scilicet durationem tribuendo.

Quod autem Authores errarunt, in causa est. I°. Quia aeternitatem, ad Deum non attendentes, explicare conati sunt, quasi aeternitas absque essentiae divinae contemplatione intelligi posset, vel quid esset praeter divinam essentiam, atque hoc iterum [III] inde ortum fuit, quia assueti sumus propter defectum

fectum verborum aeternitatem etiam rebus, quarum essentia distinguitur ab earum existentia tribuere: (ut cum dicimus, non implicat, mundum ab aeterno fuisse;) atque etiam essentiis rerum, quamdiu ipsas non existentes concipimus; eas enim tum aeternas vocamus. II°. Quia durationem rebus non tribuebant, nisi quatenus eas sub continua variatione esse judicabant, non, uti nos, prout earum essentia ab earum existentia distinguitur. III°. Denique quia Dei essentiam, sicuti rerum creatarum, ab ejus existentia distinxerunt. Hi inquam, errores ipsis ansam errandi praebuerunt. Nam primus error in causa fuit, ut non intelligerent, quid esset aeternitas; sed ipsam tanquam aliquam speciem durationis considerarent. Secundus, ut non facile possent invenire differentiam inter durationem rerum creatarum et inter Dei aeternitatem. Ultimus denique, ut, cum duratio non sit, nisi existentiae affectio, ipsique Dei existentiam ab ejus essentia distinxerint, Deo, ut jam diximus, durationem tribuerent.

Sed, ut melius intelligatur, quid sit *Aeternitas*, et quomodo ipsa sine essentiâ divina non possit concipi, considerandum venit id, quod iam antea diximus, nempe res creatas, sive omnia praeter Deum semper existere sola vi sive essentia Dei, non vero vi propria; unde sequitur praesentem existentiam rerum non esse causam futurae; sed tantum Dei immutabilitatem, propter quam cogimur dicere, ubi Deus rem primo creavit, eam postea continuo conservabit, seu eandem illam creandi actionem continuabit. Ex quibus concludimus, 1°. Quod res creata, potest dici frui existentia, nimirum quia existentia non est de ipsius essentia: Deus vero non potest dici frui existentia, nam existentia Dei est Deus ipse; sicut etiam ipsius essentia; unde sequitur res creatas duratione frui: Deum autem nullo modo. 2°. Omnes res creatas, dum praesenti duratione et existentia fruuntur, futura omnino carere, nempe quia conti-

nuo

nuo ipſis tribui debet: at de earum eſſentia nihil [112] ſimile poteſt dici. Verum Deo, quia exiſtentia eſt de ipſius eſſentia, futuram exiſtentiam tribuere non poſſumus: eadem enim, quam tum haberet, etiamnum ipſi actu tribuenda eſt, vel, ut magis proprie loquar, Deo infinita actu exiſtentia competit eodem modo, ac ipſi actu competit infinitus intellectus. Atque hanc infinitam exiſtentiam *Aeternitatem* voco, quae ſoli Deo tribuenda, non vero ulli rei creatae; non, inquam, quamvis earum duratio utroque careat fine. Haec de aeternitate; de Dei neceſſitate nihil dico; quia non opus eſt, cum ejus exiſtentitiam ex ejus eſſentia demonſtravimus. Pergamus itaque ad unitatem.

CAP. II. *De Unitate Dei.*

Mirati perſaepe fuimus futilia argumenta, quibus Dei Unitatem adſtruere conantur Authores, qualia ſunt, *Si unus potuit mundum creare, caeteri eſſent fruſtra; ſi omnia in eundem finem conſpirent, ab uno conditore ſunt producta*, et ſimilia, a relationibus aut denominationibus extrinſecis petita. Quapropter, illis omnibus inſuper habitis, noſtram demonſtrationem, quam clare poterimus ac breviter, hic proponemus, idque ſequenti modo.

Inter Dei attributa numeravimus etiam ſummam intelligentiam, addidimuſque ipſum omnem ſuam perfectionem a ſe, non vero ab alio habere. Si jam dicas plures dari Deos, ſeu entia ſumme perfecta, neceſſario omnes debebunt eſſe ſumme intelligentes; quod ut fiat, non ſufficit, unumquemque ſe ipſum tantum intelligere: nam cum omnia intelligere debeat unuſquiſque, et ſe et caeteros debebit intelligere: ex quo ſequeretur, quod perfectio uniuscujuſque intellectus partim a ſe ipſo, partim ab alio dependeret. Non poterit igitur quilibet eſſe ens ſumme perfectum, hoc eſt, ut modo notavimus, [113] ens, quod omnem ſuam perfectionem a ſe, non

vero

vero ab alio habet; cum tamen jam demonstraverimus Deum ens perfectissimum esse, ipsumque existere. Unde jam possumus concludere, eum unicum tantum existere, si enim plures existerent, sequeretur, ens perfectissimum habere imperfectionem, quod est absurdum. Haec de Dei Unitate.

CAP. III. *De Immensitate Dei.*

Docuimus antea, nullum ens posse concipi finitum, et imperfectum, id est, de nihilo participans, nisi prius ad ens perfectum et infinitum attendamus, hoc est, ad Deum; quare solus Deus dicendus absolute infinitus, nimirum quatenus reperimus ipsum reverà constare infinita perfectione. At immensus sive interminabilis etiam potest dici, quatenus respicimus ad hoc, quod nullum detur ens, quo perfectio Dei terminari possit. Ex quo sequitur, quod Dei *Infinitas*, invito vocabulo, sit quid maxime positivum; nam eatenus ipsum infinitum esse dicimus, quatenus ad ejus essentiam sive summam perfectionem attendimus. *Immensitas* vero Deo tantum respective tribuitur; non enim pertinet ad Deum, quatenus absolute tanquam ens perfectissimum, sed quatenus ut prima causa consideratur, quae quamvis non esset perfectissima, nisi respectu entium secundariorum, nihilominus tamen esset immensa. Nam nullum esset ens, et per consequens nullum posset ens concipi ipso perfectius, quo terminari, aut mensurari posset. *(Vide fusius de his Ax. 9. part. 1.)*

Authores tamen passim, ubi de Dei *Immensitate* agunt, videntur Deo quantitatem tribuere. Nam ex hoc attributo concludere volunt, Deum necessario ubique praesentem debere esse, quasi vellent dicere, si Deus in aliquo non esset loco, ejus quantitas esset terminata. Quod idem adhuc melius apparet ex aliâ ratione, quam afferunt ad ostendendum, [114] Deum esse infinitum, sive immensum (haec duo enim

inter

inter se confundunt) et etiam esse ubique. Si Deus, ajunt, actus est purus, ut revera est, necessario est ubique et infinitus; nam si non esset ubique; aut non poterit esse, ubicumque vult esse, aut necessario (NB) moveri debebit: unde clare videre est, illos *Immensitatem* Deo tribuere, quatenus ipsum, ut quantum, considerant; nam ex extensionis proprietatibus haec argumenta sua petunt ad Dei *Immensitatem* affirmandam, quo nihil est absurdius.

Si jam quaeras, unde ergo nos probabimus, *Deum esse ubique*; respondeo, id satis superque a nobis jam demonstratum esse, ubi ostendimus nihil ne momento quidem existere posse, quin singulis momentis a Deo procreetur.

(*Omnipraesentia Dei explicari nequit.*) Jam vero, ut Dei *ubiquitas* aut *praesentia in singulis rebus* debite intelligi posset, necessario deberet perspecta esse intima natura divinae voluntatis, qua nimirum res creavit, quaque eas continuo procreat; quod cum humanum captum superet, impossibile est explicare, quomodo Deus sit ubique.

Quidam statuunt Dei *Immensitatem* esse triplicem, nempe essentiae, potentiae, et denique praesentiae; sed illi nugas agunt; videntur enim distinguere inter Dei essentiam et ejus potentiam.

(*Dei potentiam non distingui ab ejus essentia.*) Quod idem etiam alii magis aperte dixerunt, ubi nempe ajunt, Deum esse ubique per potentiam; non autem per essentiam: quasi vero Dei potentia distinguatur ab omnibus ejus attributis, seu infinita essentia, cum tamen nihil aliud esse possit. Si enim aliud quid esset; vel esset aliqua creatura, vel aliquid divinae essentiae accidentale, sine quo concipi posset: quod utrumque absurdum est. Si enim creatura esset, indigeret Dei potentia, ut conservaretur, et sic daretur progressus in infinitum. Si vero accidentale quid, non esset

eſſet Deus ens ſimpliciſſimum, contra id, quod ſupra demonſtravimus.

(*Nec illius Omnipraeſentiam.*) Denique per *Immenſitatem* praeſentiae etiam videntur aliquid velle praeter eſſentiam Dei, per quam res creatae ſunt, et con- [115]
tinuo conſervantur. Quae ſane magna eſt abſurditas, in quam lapſi ſunt ex eo, quod Dei intellectum cum humano confuderunt, ejuſque potentiam cum potentia regum ſaepe compararunt.

CAP. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Per *Mutationem* intelligimus hoc loco omnem illam variationem, quae in aliquo ſubjecto dari poteſt, integra permanente ipſa eſſentia ſubjecti; quamvis vulgo etiam latius ſumatur ad ſignificandam rerum corruptionem, non quidem abſolutam, ſed quae ſimul includit generationem corruptioni ſubſequentem, ut cum dicimus caeſpites in cineres mutari, homines mutari in beſtias. Verum Philoſophi ad hoc denotandum alio adhuc vocabulo utuntur, nempe *Transformationis.* At nos hic tantum de illa mutatione loquimur, in qua nulla datur ſubjecti transformatio, ut cum dicimus Petrus mutavit colorem, mores etc.

Videndum jam, an in Deo tales mutationes habeant locum; nam de *transformatione* nihil dicere opus, poſtquam docuimus Deum neceſſario exiſtere, hoc eſt, Deum non poſſe deſinere eſſe, ſeu in alium Deum transformari; nam tum et eſſe deſineret, et ſimul plures dii dari poſſent, quod utrumque abſurdum eſſe oſtendimus.

Ut autem, quae hic dicenda ſuperſunt, diſtinctius intelligantur, venit conſiderandum, quod omnis *mutatio* procedat vel a cauſis externis, volente aut nolente ſubjecto, vel a cauſa interna, et electione ipſius ſubjecti. Ex. grat. hominem nigreſcere, aegrotare, creſcere, et ſimilia procedunt a cauſis externis; illa invito ſubjecto, hoc vero ipſo ſubjecto cupiente;

velle

velle autem ambulare, ſe iratum oſtendere etc. proveniunt a cauſis internis.

Priores vero *mutationes*, quae a cauſis externis [116] procedunt, in Deo nullum habent locum; nam ſolus eſt omnium rerum cauſa, et a nemine patitur. Adde quod nihil creatum in ſe ullam habeat vim exiſtendi; adeoque multo minus aliquid extra ſe, aut in ſuam cauſam operandi. Et, quamvis in ſacris Litteris ſaepe inveniatur, quod Deus propter peccata hominum iratus et triſtis fuerit, et ſimilia, in iis effectus ſumitur pro cauſa; quemadmodum etiam dicimus, Solem aeſtate quam hyeme fortiorem et altiorem eſſe, quamvis neque ſitum mutaverit, neque vires reſumpſerit. Et quod talia etiam in ſacris Litteris ſaepe doceantur, videre eſt in Eſaiâ; ait enim cap. 59. vs. 2, ubi populum increpat: *pravitates veſtrae vos a veſtro Deo ſeparant.*

Pergamus itaque et inquiramus, an in Deo a Deo ipſo ulla detur mutatio. Hanc vero in Deo dari non concedimus, imo ipſam prorſus negamus; nam omnis mutatio, quae a voluntate dependet, fit ut ſubjectum ſuum in meliorem mutet ſtatum, quod in ente perfectiſſimo locum habere nequit. Deinde etiam talis mutatio non datur, niſi aliquod incommodum evitandi, aut aliquod bonum, quod deeſt, acquirendi gratia; quod utrumque in Deo nullum locum habere poteſt. Unde concludimus Deum eſſe ens immutabile.

Nota, me communes mutationis diviſiones hic conſulto omiſiſſe, quamvis aliquo modo ipſas etiam complexi ſumus; nam non opus fuit ipſas ſingulatim a Deo removere, cum propoſ. 16. part. 1. demonſtraverimus, Deum eſſe incorporeum, et communes illae diviſiones ſolius materiae mutationes tantum contineant.

CAP.

CAP. V. *De Simplicitate Dei.*

Pergamus ad Dei Simplicitatem. Hoc Dei attributum ut recte intelligatur, in memoriam revocanda ſunt, quae Princip. Philoſophiae part. 1. Art. 48. et 49. Carteſius tradidit: nimirum in rerum na- [117] turâ nihil praeter ſubſtantias et earum modos dari, unde triplex rerum diſtinctio deducitur, Artic. 60. 61. et 62. *Realis* ſcilicet *modalis* et *rationis*. *Realis* vocatur illa, qua duae ſubſtantiae inter ſe diſtinguuntur, ſive diverſi, ſive ejuſdem attributi: ut ex. gr. cogitatio, et extenſio, vel partes materiae. Haecque ex eo cognoſcitur, quod utraque ſine ope alterius concipi et per conſequens exiſtere poſſit. *Modalis* duplex oſtenditur, nimirum quae eſt inter modum ſubſtantiae, et ipſam ſubſtantiam; ac quae eſt inter duos modos unius ejusdemque ſubſtantiae. Atque hanc ex eo cognoſcimus, quod, quamvis uterque modus abſque ope alterius concipiatur, neuter tamen abſque ope ſubſtantiae, cujus ſunt modi: Illam vero ex eo, quod, quamvis ſubſtantia illa poſſit concipi ſine ſuo modo, modus tamen ſine ſubſtantia concipi nequeat. *Rationis* denique ea eſſe dicitur, quae oritur inter ſubſtantiam et ſuum attributum; ut cum duratio ab extenſione diſtinguitur. Haecque etiam ex eo cognoſcitur, quod talis ſubſtantia non poſſit ſine illo attributo intelligi.

Ex his tribus omnis compoſitio oritur. Prima enim compoſitio eſt, quae ſit ex duabus aut pluribus ſubſtantiis ejuſdem attributi, ut omnis compoſitio, quae fit ex duobus aut pluribus corporibus; ſive diverſi attributi, ut homo. Secunda fit unione diverſorum modorum. Tertia denique non fit, ſed tantum ratione quaſi fieri concipitur, ut eo facilius res intelligatur. Quae autem hiſce prioribus duobus modis non componuntur, ſimplicia dicenda ſunt.

Oſtendendum itaque Deum non eſſe quid compoſitum, ex quo poterimus concludere, ipſum eſſe

ens

ens simplicissimum, quod facile effectum dabimus. Cum enim per se clarum sit, quod partes componentes priores sunt natura ad minimum re composita, necessario substantiae illae, ex quarum coalitione et unione Deus componitur, ipso Deo priores erunt natura, et unaquaeque per se poterit concipi, quamvis Deo non tribuatur. Deinde, cum illa inter se [118] necessario realiter distinguantur, necessario etiam unaquaeque per se absque ope aliarum poterit existere; ac sic, ut modo diximus, tot possent dari dii, quot sunt substantiae, ex quibus Deum componi supponeretur. Nam cum unaquaeque per se possit existere, a se debebit existere; ac proinde etiam vim habebit sibi dandi omnes perfectiones, quas Deo inesse ostendimus etc. ut jam propos. 7. part. 1. ubi existentiam Dei demonstravimus, fuse explicuimus. Cum autem hoc nihil absurdius dici possit, concludimus Deum non componi ex coalitione et unione substantiarum. Quod in Deo etiam nulla detur compositio diversorum modorum satis convincitur ex eo, quod in Deo nulli dentur modi: modi enim oriuntur ex alteratione substantiae, vide Princ. Part. 1. Art. 56. Denique si quis velit aliam compositionem fingere ex rerum essentiâ et earum existentiâ; huic nequaquam repugnamus. At memor sit nos jam satis demonstrasse, haec duo in Deo non distingui.

Atque hinc jam clare possumus concludere, omnes distinctiones, quas inter Dei attributa facimus, non alias esse, quam rationis, nec illa reverâ inter se distingui: intellige tales rationis distinctiones, quales modo retuli, nempe quae ex eo cognoscuntur, quod talis substantia non possit sine illo attributo esse. Unde concludimus Deum esse ens simplicissimum. Caeterum Peripateticorum distinctionum farraginem non curamus, transimus igitur ad Dei vitam.

CAP.

CAP. VI. *De Vita Dei.*

Ut hoc attributum, *Vita* ſcilicet Dei, recte intelligatur, neceſſe eſt, ut generaliter explicemus, quid in unaquaque re per ejus vitam denotetur. Et 1°. ſententiam Peripateticorum examinabimus. Hi per vitam intelligunt *manſionem altricis animae cum calore*, vide Ariſt. lib. 1. de Reſpirat. 8. Et quia tres finxerunt animas vegetativam ſcilicet, ſenſitivam [110] et intellectivam, quas tantum plantis, brutis et hominibus tribuunt; ſequitur, vt ipſimet fatentur, reliqua vitae expertia eſſe. At interim dicere non audebant, mentes et Deum vita carere. Verebantur fortaſſe, ne in ejus contrarium inciderent, nempe ſi vitâ careant, mortem eos obiiſſe. Quare Ariſtoteles Metaph. lib. 11. cap. 7. adhuc aliam definitionem vitae tradit, mentibus tantum peculiarem; nempe *Intellectus operatio vita eſt;* et hoc ſenſu Deo, qui ſcilicet intelligit, et actus purus eſt, vitam tribuit. Verum in his refutandis non multum defatigabimur; nam quod ad illas tres animas, quas plantis brutis et hominibus tribuunt, attinet, jam ſatis demonſtravimus, illas non eſſe niſi figmenta; nempe quia oſtendimus in materia nihil praeter mechanicas texturas et operationes dari. Quod autem ad vitam Dei attinet, neſcio cur magis actio intellectus apud ipſum vocetur, quam actio voluntatis, et ſimilium. Verum, quia nullam ejus reſponſionem exſpecto, ad id, quod promiſimus, explicandum tranſeo, nempe quid vita ſit.

Et quamvis haec vox per translationem ſaepe ſumatur ad ſignificandum mores alicujus hominis; nos tamen ſolum, quid philoſophice eâ denotetur, breviter explicabimus. Notandum autem eſt, quod ſi vita rebus etiam corporeis tribuenda ſit, nihil erit vitae expers; ſi vero tantum iis, quibus anima unita eſt corpori, ſolummodo hominibus, et forte etiam brutis tribuenda erit; non vero mentibus, nec Deo.

Verum

Verum cum vocabulum vitae communiter latius fe extendat, non dubium eft, quin etiam rebus corporeis, mentibus non unitis, et mentibus a corpore feparatis tribuendum fit.

Quare nos per *vitam* intelligimus *vim, per quam res in fuo effe perfeverant.* Et quia illa vis a rebus ipfis eft diverfa; res ipfas habere vitam proprie dicimus. Vis autem, qua Deus in fuo effe perfeverat, nihil eft praeter ejus effentiam, unde optime loquuntur, qui Deum vitam vocant. Nec defunt Theologi qui fentiunt, Judaeos hac de caufa, [125] nempe quod Deus fit vita, et a vita non diftinguatur, cum jurabant, dixiffe, חַי יְהֹוָה *vivus Jehova;* non vero חֵי יְהֹוָה *vita Jehovae*, ut Jofeph cum per vitam Pharaonis jurabat, dicebat חֵי פַרְעֹה *vita Pharaonis.*

CAP. VII. *De Intellectu Dei.*

Inter attributa Dei numeravimus antea *Omnifcientiam*, quam fatis conftat Deo competere; quia fcientia continet in fe perfectionem, et Deus, ens nempe perfectiffimum, nulla perfectione carere debet: quare fcientia fummo gradu Deo erit tribuenda, fcilicet talis, quae nullam praefupponat vel fupponat ignorantiam, five fcientiae privationem: nam tum daretur imperfectio in ipfo attributo, five in Deo. Ex his fequitur Deum nunquam habuiffe intellectum potentiâ, neque per ratiocinium aliquid concludere.

Porro ex perfectione Dei etiam fequitur, ejus ideas non terminari, ficuti noftrae, ab objectis extra Deum pofitis. Sed contra res, extra Deum a Deo creatae, a Dei intellectu determinantur *); nam alias objecta per fe fuam haberent naturam et effentiam, et priores effent, faltem natura, divino intellectu, quod

*) Hinc clare fequitur intellectum Dei, quo res creatas intelligit et ejus voluntatem et potentiam, qua ipfas determinavit, unum et idem effe.

quod absurdum est. Et quia hoc a quibusdam non satis observatum fuit, in enormes errores inciderunt. Statuerunt nimirum aliqui, dari extra Deum materiam, ipsi coaeternam, a se existentem, quam Deus intelligens secundum aliquos in ordinem tantum redegit, secundum alios formas ipsi insuper impressit. Alii deinde res ex suâ naturâ vel necessarias, vel impossibiles, vel contingentes esse statuerunt, ideoque Deum has etiam ut contingentes noscere, et prorsus ignorare, an existent, vel non. Alii denique dixerunt, Deum contingentia noscere ex circumstantiis, forte quia longam habuit experientiam. Praeter hos adhuc alios hujusmodi erro- [121] res hic adferre possem, nisi id supervacaneum judicarem; cum ex antedictis eorum falsitas sponte se patefaciat.

Revertamur itaque ad nostrum propositum, nempe quod extra Deum nullum detur objectum ipsius scientiae, sed ipse sit scientiae suae objectum, imo sua scientia. Qui autem putant, mundum etiam objectum Dei scientiae esse, longe minus sapiunt, quam qui aedificium, ab aliquo insigni Architecto factum, objectum scientiae illius statui volunt: nam faber adhuc extra se materiam idoneam quaerere cogitur: At Deus nullam extra se materiam quaesivit; sed res quoad essentiam et existentiam ab ejus intellectu sive voluntate fabricatae fuerunt.

Quaeritur jam, an Deus noscat mala, sive peccata, et entia rationis, et alia similia. Respondemus, Deum illa, quorum est causa, necessario debere intelligere; praesertim cum ne momento quidem possint existere, nisi concurrente concursu divino. Cum ergo mala et peccata in rebus nihil sint, sed tantum in mente humanâ, res inter se comparante; sequitur Deum ipsa extra mentes humanas non cognoscere. Entia rationis modos esse cogitandi diximus, et hac ratione a Deo intelligi debent, hoc est, quatenus percipimus, illum mentem humanam, utut consti-

constituta est, conservare et procreare; non vero quod Deus tales modos cogitandi habeat in se, ut ea, quae intelligit, facilius retineat. Atque ad haec pauca, quae diximus, si modo recte attendatur; nihil circa Dei intellectum proponi poterit, quod facillimo negotio non solvi queat.

Sed interim non praetereundus error quorundam, qui statuunt Deum nihil praeter res aeternas cognoscere, ut nempe angelos, et coelos, quos suâ naturâ ingenerabiles et incorruptibiles finxerunt; hujus autem mundi nihil, praeter species, utpote etiam ingenerabiles et incorruptibiles. Hi sane videntur, quasi studio errare velle et absurdissima excogitare. Quid enim magis absurdum, quam Dei cognitionem a singularibus, quae sine Dei concursu ne per momentum quidem esse possunt, arcere. De-[122] inde res realiter existentes Deum ignorare statuunt, universalium autem, quae non sunt, nec ullam habent praeter singularium essentiam, cognitionem Deo affingunt. Nos autem contra Deo singularium cognitionem tribuimus, universalium denegamus, nisi quatenus mentes humanas intelligit.

Denique, antequam huic argumento finem imponamus, satis faciendum videtur quaestioni, qua quaeritur an in Deo plures sint ideae, an tantum una et simplicissima. Ad hanc respondeo, quod idea Dei, per quam omniscius vocatur, unica et simplicissima est. Nam revera Deus nullâ aliâ ratione vocatur omniscius, nisi quia habet ideam sui ipsius, quae idea sive cognitio simul semper cum Deo exstitit; nihil enim est praeter ejus essentiam, nec illa alio modo potuit esse.

At cognitio Dei circa res creatas non adeo proprie ad scientiam Dei referri potest; nam si Deus voluisset, aliam res creatae habuissent essentiam, quod nullum obtinet locum in cognitione, quam Deus de se ipso habet. Quaeretur tamen, an illa proprie vel improprie dicta rerum creatarum cognitio sit multi-

multiplex, an unica. Verum, ut respondeamus, haec quaestio nihil differt ab illis, quibus quaeritur, an Dei decreta et volitiones sint plures, vel non; et an Dei ubiquitas, sive concursus, quo res singulares conservat, sit idem in omnibus; de quibus jam diximus nos nullam distinctam cognitionem habere posse. Attamen evidentissime scimus, eodem modo, ac Dei concursus, si ad Dei omnipotentiam referatur, unicus esse debet, quamvis in effectis diversimode patefiat: sic etiam Dei volitiones et decreta (sic enim vocare libet ejus cognitionem circa res creatas) in Deo considerata non esse plura, quamvis per res creatas, vel melius in rebus creatis diversimode expressa sint. Denique si ad analogiam totius naturae attendimus, ipsam, ut unum ens, considerare possumus, et per consequens una tantum erit Dei idea sive decretum de natura naturata.

CAP. VIII. *De Voluntate Dei.*

(*Quomodo Dei Essentia, et intellectus, quo se intelligit, et voluntas, qua se amat, distinguantur, nos nescire.*) *Voluntas* Dei, quâ se vult amare, necessario sequitur ex [113] infinito ejus intellectu, quo se intelligit. Quomodo autem haec tria inter sese distinguantur, ejus scilicet essentia, intellectus, quo se intelligit, et voluntas, qua se amare vult, inter desiderata reponimus. Nec fugit nos vocabulum (*personalitatis* scilicet), quod Theologi passim usurpant ad rem explicandam: verum, quamvis vocabulum non ignoremus, ejus tamen significationem ignoramus, nec ullum clarum et distinctum conceptum illius formare possumus; quamvis constanter credamus in visione Dei beatissima, quae fidelibus promittitur, Deum hoc suis revelaturum.

(*Voluntatem et Potentiam Dei, quoad extra, non distingui ab ejus intellectu.*) *Voluntas* et *Potentia* quoad extra non distinguuntur a Dei intellectu, ut jam satis ex antecedentibus constat; nam, ostendimus Deum

non tantum decrevisse res exstituras; sed etiam tali natura exstituras, hoc est, earum essentiam et earum existentiam a Dei voluntate et potentiâ pendere debuisse: ex quibus clare et distincte percipimus, intellectum Dei, ejusque potentiam, et voluntatem, qua res creatas creavit, intellexit, et conservat, sive amat, nullo modo inter se distingui, sed tantum respectu nostrae cogitationis.

Cum autem dicimus, Deum quaedam odio habere, quaedam amare; haec eodem sensu dicuntur, quo Scriptura habet, terram homines evomituram, et id genus alia. Quod autem Deus nemini sit iratus, nec res tali modo amat, quali vulgus sibi persuadet, satis ex ipsa Scriptura colligere est: ait enim Esaias, et clarius Apost. cap. 9. ad Roman. *Nondum enim natis* (filiis nempe Isaci), *cum neque boni quippiam fecissent, neque mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est illi, quod major serviturus esset minori, etc.* Et paulo post, *Itaque cujus vult, miseretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mi-* [124] *hi, quid adhuc conqueritur: nam voluntati illius quis restitit? vere, o homo! tu quis es, qui ex adverso respondes Deo: num dicet figmentum ei, qui finxit, cur me finxisti hoc pacto? an non habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa faciat aliud quoddam vas in honorem, aliud in ignominiam? etc.*

Si jam quaeras, cur ergo Deus homines monet? ad hoc facile respondetur, scilicet Deum ideo ab aeterno decrevisse illo tempore homines monere, ut illi converterentur, quos voluit salvos. Si porro quaeris, an Deus non potuerat illos salvare sine illâ monitione. Respondemus, potuisset Cur ergo non salvat, forsan iterum quaeres. Ad hoc respondebo, postquam mihi dixeris, cur Deus mare rubrum sine vento orientali vehementi non pervium reddidit, et omnes motus singulares sine aliis non perficiat, aliaque infinita, quae Deus agit mediantibus causis. Rogabis

gabis denuo, cur igitur impii puniuntur; ſua enim natura agunt et ſecundum decretum divinum. At reſpondeo, etiam ex decreto divino eſſe, ut puniantur; et ſi tantum illi, quos non niſi ex libertate fingimus peccare, eſſent puniendi, cur homines ſerpentes venenoſos exterminare conantur; ex natura enim propria tantum peccant, nec aliud poſſunt.

Denique ſi quae adhuc alia occurrunt in Sacris Scripturis, quae ſcrupulum injiciant, non eſt hujus loci illa explicare; nam hic tantum in ea inquirimus, quae ratione naturali certiſſime aſſequi poſſumus, et ſatis eſt, nos illa evidenter demonſtrare, ut ſciamus Sacram paginam eadem etiam docere debere; nam veritas veritati non repugnat, nec Scriptura nugas, quales vulgo fingunt, docere poteſt. Si enim in ipſa inveniremus aliquid, quod lumini naturali eſſet contrarium, eadem libertate, qua Alcoranum, et Thalmud refellimus, illam refellere poſſemus. Sed abſit cogitare, quod in ſacris Literis aliquid reperiri poſſit, quod lumini naturae repugnet.

CAP. IX. *De Potentiâ Dei.*

Quod Deus ſit omnipotens, jam ſatis de- [125] monſtratum eſt. Hic tantum breviter explicare conabimur, quomodo hoc attributum intelligendum ſit; nam multi non ſatis pie, nec ſecundum veritatem de eo loquuntur. Ajunt enim res quaſdam ſua natura et non ex decreto Dei eſſe poſſibiles, quaſdam impoſſibiles, et denique quaſdam neceſſarias, Deique omnipotentiam tantum circa poſſibilia locum habere. Nos vero, qui jam oſtendimus omnia a decreto Dei abſolute dependere, dicimus Deum eſſe omnipotentem: at poſtquam intelleximus, eum quaedam decreviſſe ex mera libertate ſuae voluntatis, ac deinde eum eſſe immutabilem: dicimus jam, contra ſua decreta nihil agere poſſe; ideoque eſſe impoſſibile ex eo ſolo, quod pugnet cum perfectione Dei.

Sed forte quis arguet, nos non invenire quaedam neceſſaria eſſe, niſi ad Dei decretum attendentes, quaedam vero econtra ad Dei decretum non attendentes, ex. gr. quod Ioſias oſſa idololatrarum ſuper ara Ieroboami combureret; nam ſi tantum ad voluntatem Ioſiae attendamus, rem ut poſſibilem judicabimus, nec ullo modo neceſſario futuram dicemus, niſi ex eo, quod Propheta ex decreto Dei hoc praedixerat: At, quod tres anguli trianguli aequales debeant eſſe duobus rectis, ipſa res indicat. Sed ſane hi ex ſua ignorantia diſtinctiones in rebus fingunt. Nam ſi homines clare totum ordinem naturae intelligerent, omnia aeque neceſſaria reperirent, ac omnia illa, quae in Matheſi tractantur; ſed quia hoc ſupra humanam cognitionem eſt, ideo a nobis quaedam poſſibilia, non vero neceſſaria judicantur. Quocirca vel dicendum, quod Deus nihil poteſt, quoniam omnia reverâ neceſſaria ſunt, vel Deum omnia poſſe, et neceſſitatem, quam in rebus reperimus, a ſolo Dei decreto proveniſſe.

(*Quod ſi Deus aliam feciſſet rerum naturam, etiam nobis aliam debuiſſet dare intellectum.*) Si jam quaeratur, quid, ſi De-[126]us res aliter decreviſſet, et illa, quae jam vera ſunt, falſa eſſe feciſſet, an non illa tamen pro veriſſimis agnoſceremus. Imo profecto, ſi Deus nobis naturam, quam dedit, reliquiſſet: ſed etiam tum potuiſſet, ſi voluiſſet, nobis dare talem naturam, uti jam fecit, quâ rerum naturam et leges, prout a Deo ſancitae eſſent, intelligeremus: imo ſi ad ipſius veracitatem attendamus, dare debuiſſet. Quod idem etiam patet ex eo, quod ſupra diximus, nimirum quod tota natura naturata non ſit niſi unicum ens: unde ſequitur hominem partem eſſe naturae, quae cum caeteris cohaerere debet; quare ex ſimplicitate decreti Dei etiam ſequeretur, quod ſi Deus res alio modo creaſſet, ſimul etiam noſtram naturam ita conſtituiſſet, ut res, prout a Deo creatae eſſent, intelligeremus. Unde nos, quamvis eandem diſtinctionem poten-

potentiae Dei, quam vulgo tradunt Philoſophi retinere cupiamus; ipſam tamen aliter explicare cogimur.

Dividimus itaque *potentiam Dei* in *ordinatam* et *abſolutam*.

Abſolutam potentiam Dei eſſe dicimus, cum ejus omnipotentiam ad ejus decreta non attendentes conſideramus; *ordinatam* vero, cum reſpicimus ad ejus decreta.

Porro datur potentia *ordinaria* et *extraordinaria* Dei. *Ordinaria* eſt, quâ mundum certo ordine conſervat; *extraordinaria*, cum aliquid agit praeter naturae ordinem, ut ex. gr. omnia miracula, qualia ſunt locutio aſinae, apparitio angelorum et ſimilia: quamvis de hac poſtrema non immerito valde dubitari poſſet, cum majus videatur eſſe miraculum, ſi Deus mundum ſemper uno eodemque certo atque immutabili ordine gubernaret, quam ſi leges quas ipſe in natura optime et ex mera libertate ſancivit, (quod a nemine niſi penitus occaecato inficias iri poteſt) propter ſtultitiam hominum abrogaret. Verum hoc decernere Theologis relinquimus.

Denique quaeſtiones alias, quae circa potentiam Dei communiter adferri ſolent, nimirum, *utrum ad praeterita extendatur Dei potentia; an poſſit meliora facere ea, quae facit; num poſſit plura alia facere, quam fecit*, omittimus, facillime enim ex [127] antedictis ad eas reſponderi poteſt.

CAP. X. *De Creatione.*

Deum omnium rerum creatorem jam antea ſtatuimus: hic jam conabimur explicare, quid per creationem intelligendum ſit; deinde ea, quae circa creationem communiter proponuntur, pro viribus enucleabimus. A primo itaque incipiamus.

Dicimus igitur *creationem* eſſe *operationem, in qua nullae cauſae praeter efficientem concurrunt*, ſive *res creata eſt illa, quae ad exiſtendum nihil praeter Deum praeſupponit*.

Ubi

Ubi notandum venit, 1°. nos illa verba omittere, quae communiter Philosophi usurpant, nempe *ex nihilo*, quasi nihil fuisset materia, ex quâ res producebantur. Quod autem sic loquantur, inde est, quod, cum soleant, ubi res generantur, aliquid ante ipsas supponere, ex quo fiant, in creatione illam particulam *ex* non potuerunt omittere. Idem ipsis contigit circa materiam, nempe, quia vident omnia corpora in loco esse, et ab aliis corporibus cingi, ideo sibi quaerentibus, ubi integra esset materia, responderunt, in aliquo spatio imaginario. Unde non dubium est, quin illi *τὸ nihil* non ut negationem omnis realitatis consideraverint, sed aliquid reale esse finxerint, aut imaginati fuerint.

2°. Quod dico, in creatione nullas alias causas concurrere praeter efficientem. Potueram quidem dicere, creationem omnes causas praeter efficientem *negare* sive *secludere*. Attamen malui *concurrere*, ne cogerer respondere iis, qui quaerunt, an Deus nullum finem sibi praefixit in creatione, propter quem res creavit. Praeterea, ut rem melius explicarem, secundam addidi definitionem, scilicet rem creatam nihil praesupponere praeter Deum; quia nempe si Deus aliquem finem sibi praefixit, ille sane non fuit [128] extra Deum, nihil enim extra Deum datur, a quo ipse incitetur ad agendum.

3°. Ex hac definitione satis sequi, accidentium et modorum nullam dari creationem; praesupponunt enim praeter Deum substantiam creatam.

4°. Denique ante creationem nullum nos posse imaginari tempus, neque durationem; sed haec cum rebus incepisse. Tempus enim mensura est durationis, sive potius nihil est praeter modum cogitandi. Quare non tantum praesupponit quamcumque rem creatam, sed praecipue homines cogitantes. Duratio autem desinit, ubi res creatae desinunt esse, et incipit, ubi res creatae existere incipiunt; *res creatae* inquam: nam Deo nullam competere, sed tantum

tum aeternitatem, jam ſupra ſatis evidenter oſtendimus. Quare duratio res creatas praeſupponit, aut ad minimum ſupponit. Qui autem durationem et tempus ante res creatas imaginantur, eodem praejudicio laborant ac illi, qui extra materiam ſpatium fingunt, ut per ſe ſatis eſt manifeſtum. Haec de creationis definitione.

Porro non eſt opus, ut hic iterum repetamus id, quod Ax. 10. part. 1. demonſtravimus; nimirum tantundem virium requiri ad rem creandam quam ad ipſam conſervandam, hoc eſt, eandem eſſe Dei operationem mundi creandi, quam conſervandi.

His ſic notatis pergamus jam ad id, quod ſecundo loco promiſimus. 1°. Igitur inquirendum, quid creatum eſt, quid increatum. 2°. An id quod creatum eſt, potuerit ab aeterno creari.

Ad primum igitur, breviter reſpondemus, id omne creatum eſſe, cujus eſſentia clare concipitur ſine ulla exiſtentiâ, et tamen per ſe concipitur, ut ex. gr. materia, cujus conceptum clarum et diſtinctum habemus, cum illam ſub attributo extenſionis concipimus, eamque aeque clare et diſtincte concipimus, ſive exiſtat, ſive non exiſtat.

At quis fortaſſe dicet, nos cognitionem [129] clare et diſtincte percipere ſine exiſtentiâ, eamque tamen Deo tribuere; Sed ad hoc Reſp. nos non talem cogitationem Deo tribuere, qualis noſtra eſt, patibilem ſcilicet, et quae a rerum natura terminatur; ſed talem, quae purus actus eſt, ideoque exiſtentiam involvens, ut ſatis prolixe ſupra demonſtravimus. Oſtendimus enim Dei intellectum et voluntatem ab ipſius potentiâ et eſſentiâ, quae exiſtentiam involvit, non diſtingui.

Cum itaque omne id, cujus eſſentia nullam involvit exiſtentiam, neceſſario, ut exiſtat, a Deo creari debeat, et continuo, ut ſupra multis expoſuimus, ab ipſo creatore conſervari, in eorum ſententiâ refutandâ non morabimur, qui mundum, aut

chaos,

chaos, aut materiam ab omni formâ nudatam coaeternam Deo; adeoque independentem statuerunt; Quare ad secundam partem pergendum, inquirendumque, an id, quod creatum est, ab aeterno creari potuerat?

Hoc ut recte intelligatur, attendendum est ad hunc loquendi modum, *ab aeterno;* eo enim nos aliud prorsus hoc loco significare volumus, quam id, quod antehac explicuimus, ubi de Dei aeternitate locuti sumus. Nam hic nihil aliud intelligimus, quam durationem absque principio durationis, vel talem durationem, quam, quamvis eam per multos annos aut myriadas annorum multiplicare vellemus, atque hoc productum iterum per myriadas, nunquam tamen ullo numero, quantumvis magno, exprimere possemus.

Talem autem durationem non posse dari, clare demonstratur. Nam si mundus iterum ab hoc puncto retrograderetur, nunquam talem durationem habere poterit: ergo etiam mundus a tali principio usque ad hoc punctum pervenire non potuisset. Dices forte Deo nihil esse impossibile; est enim omnipotens, adeoque poterit efficere durationem, quâ major non posset dari. Respondemus, Deum, quia est omnipotens, nunquam durationem creaturum, qua major ab ipso creari non possit. Talis enim est natura durationis, ut semper major et minor datâ pos-[130] sit concipi, sicuti numerus. Instabis forte, Deum ab aeterno fuisse, adeoque usque in hoc tempus durasse, ac sic durationem dari, quâ major concipi nequit. Verum hoc modo tribuitur Deo duratio partibus constans, quod a nobis satis superque refutatum est, ubi Deo non durationem, sed aeternitatem competere demonstravimus; quod utinam homines probe considerassent: nam ex multis argumentis et absurditatibus facillime se extricare potuissent, et maximâ cum delectatione in beatissimâ hujus entis contemplatione detenti fuissent.

Verum-

Verumenimvero pergamus ad argumentorum, quae a quibusdam adferuntur, responsionem, nempe quibus conantur ostendere possibilitatem talis infinitae durationis a parte ante.

Primo igitur afferunt, *rem productam posse simul tempore esse cum causa; cum autem Deus fuerit ab aeterno, potuerunt etiam ejus effectus ab aeterno fuisse producti.* Atque hoc insuper confirmant *exemplo filii Dei, qui ab aeterno a patre productus est.* Verum ex antedictis clare videre est, hos *aeternitatem* cum duratione confundere, Deoque durationem tantum ab aeterno tribuere: quod etiam clare apparet exemplo, quod adferunt. Nam eandem aeternitatem, quam Dei filio tribuunt, creaturis possibilem esse statuunt. Deinde tempus et durationem ante mundum conditum imaginantur, et durationem absque rebus creatis statuere volunt, sicuti alii aeternitatem extra Deum, quod utrumque a vero alienissimum esse jam constat. Respondemus itaque falsissimum esse, Deum suam aeternitatem creaturis communicare posse, nec filium Dei creaturam esse: sed, uti patrem, aeternum esse. Cum itaque dicimus patrem filium ab aeterno genuisse, nihil aliud volumus, quam patrem suam aeternitatem filio semper communicasse.

Argumentantur 2°. *quod Deus, cum libere agat, non minoris sit potentiae, quam cum agit necessario: At si Deus necessario ageret, cum sit infinitae virtutis, mundum ab aeterno creare debuisset.* Sed ad hoc argumentum etiam perfacile responderi potest, si attendatur ad ejus fundamentum. Boni enim [131] isti viri supponunt, se diversas ideas entis infinitae virtutis posse habere; nam Deum, et cum ex necessitate naturae agit, et cum libere agit, infinitae virtutis esse concipiunt. Nos vero negamus Deum, si ex necessitate naturae ageret, infinitae esse virtutis, quod nobis jam negare licet, imo necessario ab iis etiam concedendum est; postquam demonstravimus ens

ens perfectissimum libere agere, et non nisi unicum posse concipi. Quod si vero regerant, poni tamen posse, quamvis id impossibile sit, Deum ex necessitate naturae agentem infinitae esse virtutis: respondebimus, id non magis licere supponere, quam circulum quadratum, ut concludatur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas non esse aequales. Atque hoc ex modo dictis, ne, quae jam dudum dicta sunt, repetamus, satis constat. Modo enim demonstravimus, nullam dari durationem, cujus duplum, sive qua major et minor non possit concipi; ac proinde a Deo, qui infinitâ virtute libere agit, semper major et minor datâ creari possit. At si Deus ex necessitate naturae ageret, nullo modo id sequeretur; nam tantum illa, quae ex ejus naturâ resultaret, ab ipso produci posset, non vero infinitae aliae majores datâ. Quare sic breviter argumentamur; Si Deus maximam durationem, quâ majorem ipse non posset creare, crearet, necessario suam potentiam diminueret. Atqui falsum est posterius, nam ejus potentia ab ipsius essentia non differt. Ergo etc. Porro, si Deus ex necessitate naturae ageret, durationem, qua majorem ipse creare non potest, creare deberet: sed Deus talem durationem creans non est infinitae virtutis; nam semper datâ majorem concipere possumus. Ergo si Deus ex necessitate naturae ageret, non esset infinitae virtutis.

Quod si cui hic scrupulus oriretur, undenam nempe, cum mundus ante quinque millia annorum, et quod excedit, si vera est Chronologorum computatio, creatus fuerit, nos tamen possimus majorem concipere durationem, quam asseruimus non sine creatis rebus intelligi posse. Illi facillime iste exi- [132] metur, si advertat, nos illam durationem non ex solâ contemplatione creatarum rerum, sed ex contemplatione infinitae Dei potentiae ad creandum intelligere: Non enim creaturae concipi possunt, ut per se existentes, sive durantes; sed tanquam per infinitam

finitam Dei potentiam, a quâ sola omnem suam durationem habent. Vid. propos. 12. part. 1. ejusque corollar.

Denique ne hic futilibus argumentis respondendo tempus consumamus, tantum haec animadvertenda sunt: nempe distinctio inter aeternitatem et durationem, et quod duratio sine rebus creatis, et aeternitas sine Deo, nullo modo sint intelligibiles: his enim probe perceptis facillime ad omnia argumenta responderi poterit: unde his diutius immorari non necesse arbitramur.

CAP. XI. *De Concursu Dei.*

Circa hoc attributum parum aut nihil dicendum restat, postquam ostendimus Deum singulis momentis continuo rem quasi de novo creare; ex quo demonstravimus, res ex se nullam unquam habere potentiam ad aliquid operandum, nec se ad ullam actionem determinandas; hocque non tantum habere locum in rebus extra hominem; sed etiam in ipsâ humanâ voluntate. Deinde etiam ad quaedam argumenta huc spectantia respondimus, et quamvis alia multa adferri solent, quia tamen praecipue ad Theologiam pertinent, iis hic supersedere animus est.

Attamen quia multi sunt, qui concursum Dei admittunt, statuuntque plane alio sensu, quam quo nos eum tradidimus; observandum hic est, ut eorum fallaciam facillime detegamus, id, quod ante hac demonstravimus, nimirum quod tempus praesens nullam habeat connexionem cum tempore futuro, vide ax. 10. part. 1. hocque a nobis clare distincteque percipiatur; atque ad hoc si modo probe attendatur, sine ullâ difficultate ad omnia illorum argumenta, quae ex Philosophiâ peti possunt, responderi poterit. [133]

Verum, ne quaestionem hanc frustra attigerimus; ad eam in transitu respondebimus, qua quaeritur; an

an Dei conservationi aliquid accedat, cum rem determinat ad operandum, atque ubi de motu locuti sumus, jam hujus responsionem utcumque attigimus. Diximus enim Deum eandem quantitatem motus in naturâ conservare. Quare si ad totam naturam materiae attendamus, illi nihil novi accedit; At respectu rerum particularium aliquo modo potest dici illi aliquid novi accedere. Quod an etiam locum habeat in rebus spiritualibus, non videtur: nam illa ab invicem ita dependere non apparet. Denique cum partes durationis nullam habeant inter se connexionem, possumus dicere, Deum non adeo proprie res conservare, quam procreare; quare, si homo jam determinatam libertatem habeat ad aliquid agendum, dicendum est, Deum illo tempore eum ita creasse. Atque huic non obstat, quod humana voluntas saepe a rebus extra se positis determinetur, et omnia vicissim, quae in naturâ sunt, a se invicem ad aliquid operandum determinentur: nam etiam illa a Deo ita determinata sunt. Nulla enim res voluntatem determinare, nec vicissim voluntas determinari, nisi a sola potentiâ Dei, potest. Verum quomodo hoc cum humanâ libertate non pugnet, sive quomodo Deus id efficere possit servata humanâ libertate, fatemur nos ignorare, qua de re jam saepius locuti sumus.

Haec sunt, quae circa attributa Dei dicere decreveram, quorum nullam huc usque tradidi divisionem. Illa autem, quae passim traditur ab Authoribus; nempe qua dividunt attributa Dei in incommunicabilia, et communicabilia, ut verum fatear, magis videtur divisio nominis, quam rei. Nec enim scientia Dei cum scientia humana magis convenit, quam canis, signum coeleste, cum cane, qui est animal latrans, et forte adhuc multo minus.

Nos vero hanc damus divisionem. Attributa [134] Dei alia sunt, quae actuosam ejus essentiam explicant,

plicant, alia, quae quidem nihil actionis, sed ejus modum existendi exponant. Hujus generis sunt, unitas, aeternitas, necessitas etc. Illius vero intelligentia, voluntas, vita, omnipotentia etc Haec divisio satis clara et perspicua est, et omnia Dei attributa complectitur.

CAP. XII. *De Mente Humana.*

Transeundum jam est ad substantiam creatam, quam in extensam et cogitantem divisimus. Per extensam, materiam sive substantiam corpoream intelligebamus. Per cogitantem vero mentes humanas tantum.

Et quamvis Angeli etiam creati sint, quia tamen lumine naturali non cognoscuntur, ad Metaphysicam non spectant. Eorum enim essentia et existentia non nisi per revelationem notae sunt, adeoque ad solam Theologiam pertinent, cujus cognitio cum sit prorsus alia, sive toto genere diversa a cognitione naturali, nullo modo cum illa miscenda est. Nullus igitur exspectet nos de angelis aliquid dicturos.

Redeamus ergo ad mentes humanas, de quibus jam pauca restant dicenda, sed tantum monendum, nos de tempore creationis mentis humanae nihil dixisse, quia non satis constat, quo tempore Deus ipsam creat; cum sine corpore possit existere. Hoc satis constat, illam non esse ex traduce; nam id tantum locum habet in rebus, quae generantur, nempe in modis alicujus substantiae: substantia autem ipsa generari non potest; sed tantum a solo Omnipotente creari, ut satis in praecedentibus demonstravimus.

De ejus vero immortalitate ut aliquid addam; satis constat nos de nulla re creata posse dicere, quod ejus natura implicet, ut a potentia Dei destruatur. Nam qui potestatem habuit rem creandi, etiam potesta-

[137] teſtatem habet ipſam deſtruendi. Adde, quod jam ſatis demonſtravimus, nullam rem creatam ſua natura ne momento quidem poſſe exiſtere, ſed continuo a Deo procreari.

Verum, quamvis ita res ſit, tamen clare et diſtincte videmus, nos nullam ideam habere, qua concipiamus ſubſtantiam deſtrui, ſicut habemus ideas corruptionis et generationis modorum. Clare enim concipimus, ubi ad corporis humani fabricam attendimus, talem fabricam poſſe deſtrui; at non aeque, ubi ad ſubſtantiam corpoream attendimus, concipimus ipſam annihilari poſſe. Denique Philoſophus non quaerit id, quod ſumma potentia Deus poteſt facere, ſed de rerum natura ex legibus, quas Deus ipſis indidit, judicat: quare id judicat fixum ac ratum eſſe, quod ex illis legibus fixum eſſe ac ratum concluditur; quamvis non neget, Deum illas leges et caetera omnia mutare poſſe. Quapropter nos etiam non inquirimus, ubi de anima loquimur, quid Deus facere poſſit, ſed tantum quid ex naturae legibus ſequatur.

Cum autem ex ipſis clare ſequatur, ſubſtantiam, nec per ſe, nec per aliam ſubſtantiam creatam deſtrui poſſe, ut jam antehac, ni fallor, abunde demonſtravimus, mentem eſſe immortalem ſtatuere cogimur ex legibus naturae. Et ſi rem adhuc penitius introſpicere volumus, evidentiſſime demonſtrare poterimus, illam eſſe immortalem. Nam, ut modo demonſtravimus, animam immortalem eſſe, ex legibus naturae clare ſequitur. Leges autem illae naturae ſunt decreta Dei lumine naturali revelata, ut etiam ex antecedentibus evidentiſſime conſtat. Decreta deinde Dei immutabilia eſſe, jam etiam demonſtravimus. Ex quibus omnibus clare concludimus, Deum ſuam immutabilem voluntatem circa durationem animarum hominibus non tantum revelatione, ſed etiam lumine naturali patefeciſſe.

Nec

Nec obstat, si aliquis objiciat, Deum leges il- naturales aliquando destruere ad efficienda mira- ; nam plerique ex prudentioribus Theologis cedunt, Deum nihil contra naturam agere, sed [136] ra naturam, hoc est, ut ego explico, Deum mul- etiam leges operandi habere, quas humano intel- ui non communicavit, quae si humano intelle- communicatae essent, aeque naturales essent, m caeterae.

Unde liquidissime constat mentes esse immorta- nec video, quid de anima humana in genere hoc oco dicendum restet. Nec etiam de ipsius fun- nibus speciatim aliquid restaret dicendum; nisi nmenta quorundam Authorum, quibus efficere antur, ut id, quod vident et sentiunt, non vi- nt neque sentiant, me invitarent ad ipsis respon- dum.

Putant aliqui se posse ostendere, voluntatem i esse liberam; sed semper ab alio determinari. ue hoc inde putant, quia per voluntatem intelli- it quid ab anima distinctum, quod ut substan- n considerant, cujus natura in eo solo consistat, od sit indifferens. Nos autem, ut omnem amo- mus confusionem, rem prius explicabimus, quo to facillime eorum fallacias argumentorum dete- nus.

Mentem humanam diximus esse rem cogitan- n; unde sequitur illam ex sola sua natura, in se a spectata, aliquid agere posse, videlicet cogitare, c est, affirmare et negare. Hae verò cogitationes, determinantur a rebus extra mentem positis, vel ola mente; quandoquidem et ipsa est substantia, cujus essentia cogitante multae actiones cogitati- e sequi possunt, et debent. Actiones autem illae gitativae, quae nullam aliam sui causam agnos- nt, quam mentem humanam, *volitiones* vocan- tur;

tur; Mens vero humana, quatenus concipitur, ut caufa fufficiens ad tales actiones producendas, *voluntas* vocatur.

Quod autem anima talem potentiam habeat, quamvis a nullis rebus externis determinetur, commodiffime explicari poteft exemplo afinae Buridani. Si enim hominem loco afinae ponamus in tali aequilibrio pofitum, homo, non pro re cogitante, fed pro turpiffimo afino erit habendus, fi fame et fiti [137] pereat. Deinde etiam idem liquet ex eo, quod, ut antehac diximus, etiam de rebus omnibus dubitare, et non tantum ipfa, quae in dubium revocari poffunt, ut dubia judicare, fed tanquam falfa explodere voluimus. Vid. Cartef. Princip. part. 1. Art. 39.

Porro notandum, quamvis anima a rebus externis determinetur ad aliquid affirmandum aut negandum, non tamen ipfam ita determinari, ac fi a rebus externis cogeretur; fed ipfam femper liberam manere. Nam nulla res habet poteftatem ipfius effentiam deftruendi; quare id quod affirmat et negat, femper libere affirmat et negat, ut fatis in quarta Meditatione explicatum eft. Unde fi quis quaerat, cur anima hoc aut illud vult, hoc aut illud non vult, ipfi refpondebimus, quia anima eft res cogitans, hoc eft, res, quae ex fua natura poteftatem habet volendi et nolendi, affirmandi et negandi; hoc enim eft effe rem cogitantem.

Hifce fic explicatis, argumenta adverfariorum videamus; 1. Argumentum tale eft. *Si voluntas poffit velle contra ultimum intellectus dictamen, fi poffit appetere contrarium bono, ab ultimo intellectus dictamine praefcripto, poterit appetere malum, fub ratione mali: At abfurdum eft pofterius. Ergo et prius.* Ex hoc argumento clare videre eft, ipfos non intelligere, quid fit voluntas; confundunt enim ipfam cum appetitu, quem habet anima, poftquam aliquid affirmavit aut negavit, quod didicerunt a fuo

Magi-

Magistro, qui voluntatem definivit, appetitum sub ratione boni. Nos vero voluntatem dicimus esse τὸ affirmare hoc bonum esse et contra, ut jam antehac abunde explicuimus circa causam erroris, quem demonstravimus ex eo oriri, quod voluntas latius pateat, quam intellectus. Si autem mens non affirmasset id bonum esse, ex eo quod libera est, nihil appeteret. Quare ad argumentum respondemus concedendo, mentem nihil posse velle contra ultimum intellectus dictamen, hoc est, nihil posse velle, quatenus supponitur nolle, ut hic supponitur, ubi dicitur ipsam aliquam rem judicasse malam, hoc est, aliquid noluisse; negamus tamen illam abso- [138] lute id, quod malum est, non potuisse velle, hoc est, bonum judicare: id enim esset contra ipsam experientiam. Multa enim quae mala sunt, bona, et contra quae bona sunt, mala esse judicamus.

2. Argumentum est vel si mavis 1mum, quia huc usque nullum fuit. *Si voluntas, ad volendum non determinetur ab ultimo intellectus practici judicio; ergo seipsam determinabit. At voluntas seipsam non determinat, quia ex se et natura sua est indeterminata. Hinc sic argumentari pergunt. Si voluntas ex se et sua natura est indifferens ad volendum et non volendum, non potest a se ipsa determinari ad volendum: quod enim determinat, tam debet esse determinatum quam est indeterminatum, quod determinatur. At voluntas considerata, ut determinans seipsam, tam est indeterminata, quam est considerata eadem ut determinata. Nihil enim ponunt adversarii in voluntate determinante, quod non idem sit in voluntate aut determinanda, aut determinata; neque vero aliquid hic poni potest. Ergo voluntas non potest a se ipsa ad volendum determinari. Si non a se ipsa: Ergo aliunde.* Haec sunt ipsissima verba Heereboordii Professoris Leidensis, quibus satis ostendit se per voluntatem, non mentem ipsam

 intel-

intelligere; ſed aliquid aliud extra mentem, aut in mente, veluti tabulam raſam omni cogitatione carentem, et capacem cuivis picturae recipiendae, vel potius tanquam pondus in aequilibrio, quod a quolibet pondere in utramvis partem pellitur, prout pondus adventitium determinatum eſt; vel denique aliquid, quod nec ipſe, nec ullus mortalium ulla cogitatione aſſequi poteſt. Nos modo diximus, imo clare oſtendimus, voluntatem nihil eſſe praeter mentem ipſam, quam rem cogitantem vocamus, hoc eſt, affirmantem et negantem; unde clare colligimus, ubi ad ſolam naturam mentis attendimus, eam aequalem poteſtatem habere affirmandi et negandi; id enim, inquam, eſt cogitare. Si nos itaque ex eo, quod mens cogitat, concludimus, ipſam poteſtatem habere affirmandi et negandi; cur igitur cauſas quaerimus adventitias efficiendi id, quod ex ſola natura [139] rei ſequitur. At dices, ipſa mens non magis eſt determinata ad affirmandum, quam ad negandum; ideoque concludes, nos neceſſario cauſam quaerere debere, qua ipſa determinetur. Sed ego contra argumentor, ſi mens ex ſe et ſua natura tantum eſſet determinata ad affirmandum (quamvis impoſſibile ſit hoc concipere, quamdiu ipſam rem cogitantem eſſe cogitamus), tum illa ex ſola ſua natura tantum affirmare, nunquam vero, quamvis concurrant quotvis cauſae, negare poſſet. Si vero neque ad affirmandum, neque ad negandum determinata ſit, neutrum facere poterit. Si denique ad utrumque habet poteſtatem, quod habere modo oſtendimus, utrumque efficere poterit ex ſola ſua natura, nulla adjuvante alia cauſa, quod clare conſtabit iis omnibus, qui rem cogitantem, ut rem cogitantem, conſiderant; hoc eſt, qui attributum cogitationis a re ipſa cogitante, a qua non niſi ratione diſtinguitur, nullo modo ſeparant, quemadmodum adverſarii faciunt, qui rem cogitantem ab omni cogitatione denudant, ipſamque

que

que ut materiam illam primam Peripateticorum fingunt. Quare ad argumentum sic respondeo, et quidem ad majorem. Si per voluntatem intelligit rem omni cogitatione spoliatam, concedimus voluntatem ex sua natura esse indeterminatam. At negamus, voluntatem esse quid omni cogitatione spoliatum, et contra statuimus esse cogitationem, hoc est, potentiam ad utrumque, nempe ad affirmandum et ad negandum, qua certe, nihil aliud intelligi potest, quam causa sufficiens ad utrumque. Deinde etiam negamus, quod, si voluntas indeterminata esset, hoc est, omni cogitatione spoliata, alia aliqua causa adventitia, quam Deus infinita sua potentia creandi, ipsam determinare posset. Rem enim cogitantem sine ulla cogitatione concipere, idem est, ac rem extensam sine extensione concipere velle.

Denique ne opus sit, hic plura argumenta recensere, moneo tantum, Adversarios, quia voluntatem non intellexerunt, nec ullum clarum et distinctum mentis conceptum habuerunt, mentem cum [140] rebus corporeis confudisse: quod inde ortum duxit, quia verba, quae ad res corporeas usurpare solent, ad res spirituales, quas non intelligebant, significandas usurparunt; assueti enim fuerunt, corpora illa, quae a causis externis aequipollentibus, et plane contrariis, versus contrarias partes propelluntur, quapropter in aequilibrio sunt, indeterminata vocare. Cum igitur voluntatem indeterminatam statuunt, ipsam etiam, ut corpus in aequilibrio positum, videntur concipere; et quia illa corpora nihil habent, nisi quod a causis externis acceperunt, (ex quo sequitur illa semper a causa externa determinari debere) idem in voluntate sequi putant. Sed quomodo res se habeant, jam satis explicuimus, quare hic finem facimus.

De ſubſtantia vero extenſa jam antehac ſatis etiam locuti ſumus, et praeter has duas nullas alias agnoſcimus. Quod ad accidentia realia attinet, et alias qualitates, ſatis illa exploſa ſunt, nec opus eſt, iis refellendis, tempus impendere, quare hic manum de tabula tollimus.

TRACTATVS

THEOLOGICO-POLITICVS

CONTINENS

DISSERTATIONES ALIQVOT,

QVIBVS OSTENDITVR LIBERTATEM PHILOSOPHANDI NON TANTVM SALVA PIETATE ET REIPVBLICAE PACE POSSE CONCEDI, SED EANDEM NISI CVM PACE REIPVBLICAE IPSAQVE PIETATE TOLLI NON POSSE.

IOHAN. EPIST. I. CAP. IV. VERS. XIII.

Per hoc cognoſcimus quod in Deo manemus, et Deus manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis.

HAMBVRGI,

APVD HENRICVM KÜNRATH. cIↃIↃCLXX.

PRAEFATIO.

Si homines res omnes ſuas certo conſilio regere poſſent, vel ſi fortuna ipſis proſpera ſemper foret, nulla ſuperſtitione tenerentur. Sed quoniam eo ſaepe anguſtiarum rediguntur, ut conſilium nullum adferre queant, et plerumque ob incerta fortunae bona, quae ſine modo cupiunt, inter ſpem metumque miſere fluctuant; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum proniſſimum habent; qui dum in dubio eſt, facili momento huc atque illuc pellitur, et multo facilius, dum ſpe et metu agitatus haeret, praefidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque haec neminem ignorare exiſtimo, quamvis pleroſque ſe ipſos ignorare credam; nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, pleroſque in rebus proſperis, etſi imperitiſſimi ſint, ſapientiâ ita abundare, ut ſibi injuriam fieri credant, ſi quis iis conſilium dare velit; in adverſis autem, quo ſe vertant neſcire, et conſilium ab unoquoque ſupplices petere, nec ullum tam ineptum tamque abſurdum, aut vanum audire, quod non ſequantur; deinde leviſſimis etiam de cauſis jam meliora ſperare, rurſus deteriora timere. Si quid enim, dum in metu verſantur, contingere vident, quod eos praeteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut felicem, aut infelicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis

centies

centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt quod Deorum aut summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis, et votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii et religioni adversi; eumque ad modum infinita fingunt, et quasi tota natura cum ipsis insaniret eandem miris modis interpretantur. Cum igitur haec ita sese habeant, tum praecipue videmus, eos omni superstitionis generi addictissimos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur et sibi auxilio esse nequeunt, votis, et lacrimis muliebribus divina auxilia implorare, et rationem (quia ad vana, quae cupiunt, certam viam ostendere nequit) coecam appellare, humanamque sapientiam vanam; et contra imaginationis deliria, somnia et pueriles ineptias divina responsa credere. imo Deum sapientes aversari, et sua decreta non menti, sed pecudum fibris inscripsisse, vel eadem stultos vesanos, et aves divino afflatu et instinctu praedicere. Tantum timor homines insanire facit. Causa itaque, a qua superstitio oritur, conservatur et fovetur, metus est. Cujus rei si quis, praeter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates a superstitione animi adhibere coepit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Sysidis; (vide Curtii lib. 5. c. 4.) post Darium autem victum ariolos, et vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, et Scythae certamen lacessebant dum ipse propter vulnus segnis jaceret, *rursus* (ut ipse Curtius lib 7. c. 7. ait *ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet.* Et ad hunc modum perplurima adferri possent exempla, quae quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet nonnisi durante metu cum superstitione

tione conflictari; eaque omnia, quae unquam vana religione coluerunt, nihil praeter phantasmata, animique tristis et timidi fuisse deliria: et denique vates in maximis imperii angustiis maxime in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse. Sed, quandoquidem haec apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem supersedeo.

Ex hâc itaque superstitionis causâ clare sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent) Sequitur deinde eandem variam admodum et inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, et furoris impetus, et denique ipsam non nisi spe, odio, ira, et dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile sit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno eodemque perstent; imo quia vulgus semper aeque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quae quidem inconstantia multorum tumultuum et bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet. et Curtius etiam lib. 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem regit, quam superstitio;* unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, et rursus eosdem execrari ac tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram, aut vanam, cultu et apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantia ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis felicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, et judicium uniuscujusque tot praejudiciis occupant, ut nullum in mente locum

locum ſanae rationi, ne ad dubitandum quidem relinquant.

Verum enimvero ſi regiminis Monarchici ſummum ſit arcanum, ejuſque omnino interſit, homines deceptos habere, et metum, quo retineri debent, ſpecioſo Religionis nomine adumbrare, ut pro ſervitio, tanquam pro ſalute pugnent, et ne turpe, ſed maximum decus eſſe putent, in unius hominis jactationem ſanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infelicius tentari poteſt; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscujuſque judicium praejudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere, et quod ad ſeditiones attinet, quae ſpecie religionis concitantur; eae profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus ſpeculativis conduntur, et quod opiniones tanquam ſcelera pro crimine habentur ac damnantur; quarum defenſores et aſſeclae non publicae ſaluti, ſed odio ac ſaevitiae adverſariorum tantum immolantur. Quod ſi ex jure imperii, non niſi *facta arguerentur*, *et dicta impune eſſent*, nulla juris ſpecie ſimiles ſeditiones ornari poſſent, nec controverſiae in ſeditiones verterentur. Cum itaque nobis haec rara felicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, et Deum ex ſuo ingenio colere conceditur, et ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratam, neque inutilem facturum credidi, ſi oſtenderem hanc libertatem non tantum ſalva pietate, et Reipublicae pace concedi, ſed inſuper eandem, non niſi cum ipſa Pace Reipublicae, ac pietate tolli poſſe. Atque hoc praecipuum eſt, quod in hoc tractatu demonſtrare conſtitui; ad quod apprime neceſſe fuit, praecipua circa religionem praejudicia, hoc eſt, antiquae ſervitutis veſtigia indicare, tum etiam praejudicia circa ſummarum poteſtatum jus, quod multi procaciſſimâ quadam licentiâ

scentia magna ex parte arripere, et specie religionis multitudinis animum, Gentilium superstitioni adhuc obnoxium, ab iisdem avertere student, quo omnia iterum in servitium ruant. Haec autem quo ordine ostendantur, paucis jam dicam; sed prius causas, quae me ad scribendum impulerunt, docebo.

Miratus saepe fui, quod homines, qui se Christianam religionem profiteri jactant, hoc est, amorem, gaudium, pacem, continentiam, et erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, at acerbissimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuscujusque noscatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quisnam sit, num scilicet Christianus, Turca, Iudaeus, vel Ethnicus, noscere possis, nisi ex corporis externo habitu, et cultu, vel quod hanc, aut illam ecclesiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus est, et in verba alicujus magistri jurare solet. Caeterum vita eadem omnibus est. Hujus igitur mali causam quaerens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Ecclesiae ministeria, dignitates, et ejus officia beneficia aestimare, et pastores summo honore habere, vulgo religioni fuit; simulac enim hic abusus in Ecclesia incepit, statim pessimo cuique ingens libido sacra officia administrandi incessit, et amor divinae religionis propagandae in sordidam avaritiam, et ambitionem, atque ita ipsum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Ecclesiastici Doctores, sed Oratores audiebantur, quorum nemo desiderio tenebatur populum docendi, sed eundem in admirationem sui rapiendi, et dissentientes publice carpendi, et ea tantum docendi, quae nova ac insolita, quaeque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnae contentiones, invidia, et odium, quod nulla vetustate sedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo

ergo mirum, quod antiquae Religionis nihil manſerit praeter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) et quod fides jam nihil aliud ſit, quam credulitas et praejudicia: at quae praejudicia? quae homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quae omnino impediunt, quominus unuſquiſque libero ſuo judicio utatur, et verum a falſo dignoſcat, et quae, veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum data operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, et Religio abſurdis arcanis conſiſtit, et qui rationem prorſus contemnunt, et intellectum tanquam natura corruptum rejiciunt et averſantur, iſti profecto, quod iniquiſſimum eſt, divinum lumen habere creduntur. Sane ſi vel luminis divini ſcintillam tantum haberent, non tam ſùperbe inſanirent, ſed prudentius Deum colere diſcerent, et ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hoſtili animo eos, qui cum ipſis non ſentiunt, perſequerentur, ſed eorundem potius, (ſiquidem ipſorum ſaluti, et non ſuae fortunae timent) miſererentur. Praeterea ſi lumen aliquod divinum haberent, id ſaltem ex doctrina conſtaret; fateor, eos nunquam ſatis mirari potuiſſe Scripturae profundiſſima myſteria, attamen, praeter Ariſtotelicorum vel Platonicorum ſpeculationes, nihil docuiſſe video; atque his, ne Gentiles ſectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non ſatis his fuit, cum Graecis inſanire, ſed Prophetas cum iiſdem deliraviſſe voluerunt: quod ſane clare oſtendit, eos Scripturae divinitatem nec per ſomnium videre; et quo impenſius haec myſteria admirantur, eo magis oſtendunt, ſe Scripturae non tam credere, quam aſſentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum ſupponunt, (ad eandem ſcilicet intelligendum, ejuſque verum ſenſum eruendum) ipſam ubique veracem, et divinam eſſe; id nempe ipſum, quod ejuſdem intellectione, et ſevero

vero examine demum deberet constare: et quod ex ipsa, quae humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primo limine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum haec ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem aestimari; et controversias philosophorum in Ecclesia, et in Curiâ summis animorum motibus agitari, ac inde saevissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quae hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: sedulo statui, Scripturam de novo integro, et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime non edocerer. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hâc instructus quaerere ante omnia incepi, quid esset Prophetia? et qua ratione Deus sese Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo et natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam haec novi; facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quae usum vitae, et veram virtutem spectant, caeterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quaesivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebraei Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit, ubi secure et commode vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebraeorum imperii, ac proinde easdem praeter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem

num

num ex Scriptura concludi poſſet, humanum intellectum naturâ corruptum eſſe, inquirere volui num Religio Catholica, ſive lex divina per Prophetas et Apoſtolos univerſo humano generi revelata, alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? et deinde num miracula contra naturae ordinem contigerint, et num Dei exiſtentiam, et providentiam certius, et clarius doceant, quam res, quas clare et diſtincte per primas ſuas cauſas intelligimus? Sed cum in iis quae Scriptura expreſſe docet, nihil repeririſſem, quod cum intellectu non conveniret, neo quod eidem repugnaret, et praeterea viderem Prophetas nihil docuiſſe, niſi res admodum ſimplices, quae ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo ſtylo adornaviſſe, iiſque rationibus confirmaviſſe, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri poſſet; omnino mihi perſuaſi, Scripturam rationem abſolute liberam relinquere, et nihil cum Philoſophia commune habere, ſed tam hanc, quam illam proprio ſuo talo niti. Ut haec autem apodictice demonſtrarem, remque totam determinarem, oſtendo, qua via Scriptura ſit interpretanda, et quod tota ejus rerumque ſpiritualium cognitio ab ipſa ſola, et non ab iis, quae lumine naturali cognoſcimus, peti debeat. Hinc tranſeo ad ea praejudicia oſtendenda, quae inde orta ſunt, quod vulgus, (ſuperſtitioni addictum, et quod temporis reliquias, ſupra ipſam aeternitatem amat) libros potius Scripturae, quam ipſum Dei Verbum adoret. Poſt haec oſtendo Verbum Dei revelatum non eſſe certum quendam numerum librorum, ſed conceptum ſimplicem mentis divinae prophetis revelatae; ſcilicet Deo integro animo obedire, juſtitiam, et charitatem colendo. Atque hoc oſtendo, in Scriptura doceri ſecundum captum, et opiniones eorum, quibus Prophetae, et Apoſtoli, hoc Verbum Dei praedicare ſolebant; quod ideo fecerunt, ut id homines ſine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur.

rentur. Fundamentalibus deinde fidei oftenfis, concludo denique objectum cognitione revelatae nihil effe praeter obedientiam, atque adeo a naturali cognitione tam objecto, quam fundamentis, et mediis prorfus diftinctam effe, et nihil cum hac commune habere, fed tam hanc, quam illam fuum regnum abfque ulla alterius repugnantia obtinere, et neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum eft, et alius his, alius illis opinionibus melius acquiefcit, et quod hunc ad religionem, illum ad rifum movet, inde cum fupradictis concludo, unicuique fui judicii libertatem, et poteftatem fundamenta fidei ex fuo ingenio interpretandi relinquendam et fidem uniuscujusque ex folis operibus judicandam, num pia, an impia fit. Sic ergo omnes integro, et libero animo Deo obedire poterunt, et fola juftitia, et charitas apud omnes in pretio erit. Poftquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, oftendi, ad alteram quaeftionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem falvâ reipublicae pace, et fummarum poteftatum jure poffe, et etiam concedi debere, nec poffe adimi, abfque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicae detrimento: ad haec autem demonftrandum a jure naturali uniuscujusque incipio; quod fcilicet eo ufque fe extendit, quo uniuscujusque cupiditas et potentia fe extendit, et quod nemo jure naturae ex alterius ingenio vivere tenetur, fed fuae unusquifque libertatis vindex eft. Praeterea oftendo hoc jure neminem revera cedere, nifi qui poteftatem fe defendendi in alium transfert, atque eum neceffario hoc jus naturale abfolute retinere, in quem unusquifque jus fuum ex proprio fuo ingenio vivendi, fimul cum poteftate fefe defendendi transtulit; atque hinc oftendo, eos, qui fummum imperium tenent, jus ad omnia, quae poffunt, habere, folofque vindices juris, et libertatis effe, reliquos autem ex folo eorum decreto omnia

omnia agere debere. Verum quoniam nemo potestate suâ se defendendi ita se privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quaedam quasi naturae jure retinere, quae iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quaeque adeo ipsis vel tacite conceduntur, vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad Rempublicam Hebraeorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, et quorum decreto Religio vim juris habere incepit, et obiter etiam alia, quae scitu digna videbantur, satis prolixe describo. Post haec ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, et interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium, et quid impium sit: et tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, et imperium tuto conservare posse, si modo unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere concedatur.

Haec sunt, Philosophe lector, quae tibi hic examinanda do, quaeque non ingrata fore confido ob praestantiam, et utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscujusque capitis de quibus plura adderem, sed nolo ut haec praefatio in volumen crescat, praesertim quia praecipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea praejudicia in mente inhaerent, quae pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, aeque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo et omnes, qui iisdem cum vulgo affectibus conflictantur, ad haec legenda non invito, quin potius

tius vellem, ut hunc librum prorſus negligant, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando, moleſti ſint, et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint, qui liberius philoſopharentur, niſi hoc unum obſtaret quod putant Rationem debere Theologiae ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Caeterum quoniam multis nec otium, nec animus forſan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil ſcribere, quod non libentiſſime examini et judicio ſummarum Poteſtatum Patriae meae ſubjiciam. Nam ſi quid horum, quae dico, judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obeſſe, id ego indictum volo. Scio me hominem eſſe, et errare potuiſſe; ne autem errarem ſedulo curavi, et apprime, ut quicquid ſcriberem, legibus patriae, pietati, boniſque moribus omnino reſponderet.

INDEX CAPITUM.

XIII

TRACTATVS THEOLOGICO-POLITICI

CAP. I. *De Prophetia.*

Prophetia ſive Revelatio eſt rei alicujus certa cognitio a Deo hominibus revelata. Propheta autem is eſt, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum a Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeo mera fide res revelatas amplecti tantum poſſunt. Propheta enim apud Hebraeos vocatur נביא *nabi*, id eſt orator, et interpres, at in Scriptura ſemper uſurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. vſ. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Moſi dicit, *ecce et conſtituo te Deum Pharaonis, et Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quaſi diceret, quoniam Aharon ea, quae tu loqueris, Pharaoni interpretando, perſonam agit prophetae, eris tu igitur quaſi Deus Pharaonis, ſive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in ſequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione ſequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari poſſe. Nam ea, quae lumine naturali cognoſcimus, a ſola Dei cognitione, ejuſque aeternis decretis dependent. Verum, quia haec cognitio naturalis omnibus hominibus communis eſt, dependet enim a fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo a vulgo, ad rara ſemper et a ſua natura aliena anhelante, et dona naturalia ſpernente, non tanti aeſtimatur,

matur, et propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus aequali jure, ac alia, quaecunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, et quod humanae Naturae leges, in se consideratae, non possunt ejus esse causa, at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio involvit; et fontis, e quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni [2] propheticae cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes et conscientiam alterius prorsus naturae, quam nostrae sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetae. Nam quae illi docent, reliqui homines aequali certitudine, et dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet et de eadem participat, potentiam habeat ad formandum quasdam notiones rerum naturam explicantes, et vitae usum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinae revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quae clare, et distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) et natura nobis dictat, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, et qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum praecipue est, de iis tantum loqui, quae solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali haec pauca dixisse. Quare ad alias causas, et media, quibus Deus ea hominibus

bus revelat, quae limites naturalis cognitionis excedunt, et etiam quae non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipſa, quae nos lumine naturae cognoſcimus, aliis modis hominibus communicet) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici poteſt ex Scriptura ſola peti debet. Nam quid de rebus, limites noſtri intellectus excedentibus dicere poſſumus, praeter id quod ex ipſis Prophetis ore, vel ſcripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod ſciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, niſi ſacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de ſimilibus rebus ſtatuamus, aut ipſis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipſi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum, quod Iudaei nunquam cauſarum mediarum ſive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, ſed religionis ac pietatis, ſive (ut vulgo dici ſo-[3] let) devotionis cauſa ad Deum ſemper recurrunt; ſi enim ex. gr. pecuniam mercatura lucrati ſunt, eam a Deo ſibi oblatam ajunt, ſi aliquid, ut ſit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor diſpoſuiſſe, et ſi quid etiam cogitant, Deum id eis dixiſſe ajunt. Quare non omne id, quod ſcriptura ait Deum alicui dixiſſe, pro Prophetia et cognitione ſupranaturali habendum, ſed tantum id, quod ſcriptura expreſſe dicit, vel quod ex circumſtantiis narrationis ſequitur, Prophetiam, ſive revelationem fuiſſe.

Si igitur ſacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quae Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modo, verbis ſcil. et figuris. Verba vero, et etiam figurae vel verae fuerunt, et extra imaginationem Prophetae audientis ſeu videntis, vel imaginariae, quia nimirum Prophetae imaginatio, etiam vigilando, ita diſponebatur, ut ſibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce

Voce enim vera revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebraeis praescribi volebat, ut constat ex Exodo cap. 25. vs. 22 ubi ait: *et paratus ero tibi, et loquar tecum ex illa parte tegminis, quae est inter duos Cherubinos.* Quod quidem ostendit, Deum usum fuisse voce aliqua vera, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et haec sola, qua scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quà Deus Samuelem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1 Samuelis cap. 3. vs. ultimo dicitur: *et rursus apparuit Deus Samueli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Samueli in Shilo verbo Dei;* quasi diceret, apparitio Dei Samueli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Samuel Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis et reliquorum Prophetarum; necessario dicendum, hanc vocem a Samuel auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Samuel maxime audire solebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim a Deo vocatus, suspicatus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, [4] imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis* etc. Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet quo imaginatio naturaliter maxime apta est, ad res, quae non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judaeorum non fuerunt a deo prolata, sed putant, quod Israelitae strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut. ex quo videtur

videtur sequi (quandoquidem Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non ipsa Dei verba, sed tantum sententias docere velle. Attamen nisi Scripturae vim inferre velimus, omnino concedendum est, Israelitas veram vocem audivisse. Nam Scriptura Deut. cap. 5. vers. 4. expresse dicit: *De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum* etc. hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipse decalogum revelavit. Causa autem cur verba, et rationes unius a verbis et rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum a ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, a Deo eodem modo, ac reliquae, dependens, essentiam aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona: ego sum Iehova Deus tuus etc.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, et etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparationem sui facile intelligit. At qui Dei nihil praeter nomen antea noverant, et ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentia certi fierent; non video, quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quae ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, et ad Dei naturam non pertinet) quae diceret, ego sum Deus. Quaeso quid si [5] Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestiae contorsisset ad eadem pronuntiandum, et dicendum, ego sum Deus, an inde Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem e caelo supra montem Sinai descenderit,) et Iudaeos non

non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi cap. 24.) Nec Lex Mosi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat; et quae tanquam jus Patriae instituta fuit, unquam praecepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, a cujus cultu ne discederent, praecepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent. Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quae Deum, sed quae necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret, cogitarent, et sic tandem honorem Dei ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, et Mosi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito; quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fusius loquemur. Hic ostendere pergam loca Scripturae, quae media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 22. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis Maimonides, et alii hanc historiam et itidem omnes, quae Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoae, Abrahami, ubi filium immolare putabat, etc. in somnis contigisse volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi sane garriunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Aristotelicas, et sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Ima-

Imaginibus vero non realibus, sed a sola imaginatione Prophetae dependentibus revelavit Deus Josepho Dominium sibi futurum.

Per imagines et verba revelavit Deus Josuae, [6] se pro iis pugnaturum, nimirum ostendens ei Angelum cum gladio, quasi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, et Josua ab Angelo audiverat. Esaiae etiam (ut cap. 6. narratur) repraesentatum fuit per figuras, Dei providentiam populum deserere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altissimo, et Israëlitas illuvie peccatorum inquinatos et sterquiliniis quasi immersos, adeoque a Deo maxime distantes. Quibus praesentem populi miserrimum statum intellexit, ejusdem vero futurae calamitates, verbis, tanquam a Deo prolatis, ei revelatae fuerunt. Et ad hujus exemplar multa possem adferre exempla ex sacris literis, nisi putarem ea omnibus esse satis nota.

Sed haec omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. v. 6, 7. sic sonante: *Si aliquis vestri Propheta Dei erit, in visione ei revelabor* (id est per figuras, et hieroglyphica; nam de Prophetia Mosis ait, esse visionem sine hieroglyphicis) *in somnis loquor ipsi* (id est non verbis realibus, et vera voce.) *Verum Mosi non sic* (revelor), *ore ad os loquor ipsi, et visione, sed non aenigmatis, et imaginem Dei aspicit*, hoc est me aspiciens, ut socius, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap 33. vs. 12. Quare non dubitandum est, reliquos Prophetas, vocem veram non audivisse, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. vs. 10. ubi dicitur: *et non constitit* (proprie surrexit,) *unquam Israeli propheta sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem;* quod quidem intelligendum est per solam vocem; nam nec Moses ipse Dei faciem unquam viderat, Exodi cap. 33.)

Praeter

Praeter haec media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostrae suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua perciperet, quae in primis nostrae cognitionis fundamentis non con- [7] tinentur, nec ab iis deduci possunt, ejus mens praestantior necessario, atque humanâ longe excellentior esse deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse, praeter Christum, cui Dei placita, quae homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quae supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse, et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quae quaedam Ecclesiae de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quae modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, et denique veterem legem per Angelum, non vero a Deo immediate traditam fuisse etc.. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Asseri-

Afferimus itaque praeter Chriftum, neminem nifi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepiffe, atque adeo ad prophetizandum, non effe opus perfectiore mente, fed vividiore imaginatione, ut clarius in fequenti capite oftendam. Hic jam quaerendum eft, quidnam Sacrae Literae intelligant per Spiritum Dei Prophetis infufum, vel quod Prophetae ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod inveftigandum, quaerendum prius, quid fignificat vox Hebraea רוח *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוח *ruagh*, genuino fenfu fignificat ventum, ut notum, fed ad plura alia fignificandum faepiffime ufurpatur, quae tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad fignificandum halitum, ut Pfal. 135. vf. 17. *etiam non eft Spiritus in ore fuo.* 2. animam, five refpirationem, ut Samuelis 1. cap. 30. vf. 12. *et rediit ei Spiritus*, id eft, refpiravit. Hinc [8] fumitur 3. pro animofitate et viribus, ut Jofuae cap. 2. v. 11. *nec conftitit poftea Spiritus in ullo viro.* Item Ezechiel. cap. 2. vf. 2. *et venit in me Spiritus* (feu vis) *qui me fecit inftare pedibus meis.* Hinc fumitur 4. pro virtute, et aptitudine, ut Job. cap. 33. vf. 8. *certe ipfa Spiritus eft in homine*, hoc eft, fcientia non praecife apud fenes eft quaerenda, nam illam a fingulari hominis virtute et capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri cap. 27. vf. 18. *vir, in quo eft Spiritus.* Sumitur deinde 5. pro animi fententia, ut Num. cap. 14. vf. 34. *quoniam ipfi alius fuit Spiritus*, hoc eft, alia animi fententia, five alia mens. Item Prov. cap. 1. vf. 23. *eloquar vobis Spiritum* (hoc eft mentem) *meum.* Et hoc fenfu ufurpatur ad fignificandam voluntatem, five decretum, appetitum, et impetum animi; ut Ezechiel. cap. 2. vf. 12. *quo erat Spiritus* (feu voluntas) *eundi ibant.* Item Efaiae cap. 30. vf. 1. *et ad fundendam fufionem et non ex meo Spiritu.* et cap. 29. verf. 10. *quia fudit fuper ipfos Deus Spiritum* (hoc eft appetitum) *dormiendi.*

Et

Et Judic. cap. 8. verſ. 3. *tunc mitigatus eſt eorum Spiritus*, ſive impetus. Item Prov. cap. 16. verſ. 33. *qui dominatur Spiritui* (ſive appetitui) *ſuo*, *quam quis capit civitatem*. Idem cap. 25 verſ. 27. *vir*, *qui non cohibet Spiritum ſuum*. Et Eſaiae cap. 33. verſ. 11. *Spiritus veſter eſt ignis*, *qui vos conſumit*. Porro haec vox *ruagh*, quatenus animum ſignificat, inſervit ad exprimendum omnes animi paſſiones, et etiam dotes, ut *Spiritus altus*, ad ſignificandum ſuperbiam, *Spiritus demiſſus*, ad humilitatem, *Spiritus malùs*, ad odium et melancholiam, *Spiritus bonus*, ad benignitatem, *Spiritus Zelotypiae*; *Spiritus* (ſive appetitus) *fornicationum*, *Spiritus ſapientiae*: *conſilii*: *fortitudinis*: id eſt, (nam Hebraice frequentius ſubſtantivis, quam adjectivis utimur) animus ſapiens, prudens, fortis, vel virtus ſapientiae, conſilii, fortitudinis; *Spiritus benevolentiae* etc. 6. ſignificat ipſam mentem ſive animam, ut Eccleſ. 3. verſ. 19. *Spiritus* (ſive *anima*) *eadem eſt* [°] *omnibus et Spiritus ad Deum revertitur*. 7. Denique ſignificat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) et etiam latera cujuscunque rei, quae illas mundi plagas reſpiciunt. Vide Ezechielem cap. 37. verſ. 9. et cap. 42. verſ. 16, 17, 18, 19. etc.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, et Dei dicitur eſſe 1. Quia ad Dei naturam pertinet, et quaſi pars eſt Dei, ut cum dicitur *potentia Dei*, *oculi Dei*. 2. Quia in Dei poteſtate eſt, et ex Dei nutu agit; ſic in Sacris coeli vocantur *coeli Dei*, quia Dei quadriga, et domicilium ſunt: Aſſyria flagellum Dei vocatur, et Nabucadonoſor ſervus Dei. etc. 3. Quia Deo dicata eſt, ut *templum Dei*, *Dei Nazarenus*, *panis Dei* etc. 4. Quia per Prophetas tradita eſt, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moſis, *Lex Dei* vocatur. 5. Ad rem in ſuperlativo gradu exprimendum, ut *montes Dei*, hoc eſt, montes altiſſimi: *ſomnus Dei*, id eſt, profundiſſimus, et hoc ſenſu Amos cap. 4. verſ. 11. expli-

candus eſt, ubi Deus ipſe ſic loquitur *ſubverti vos, ſicuti ſubverſio Dei* (ſubvertit) *Sodomam et Gomorram*, id eſt, ſicuti memorabilis illa ſubverſio. Nam, cum Deus ipſe loquatur, aliter proprie explicari non poteſt. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei ſcientia vocatur, id eſt, divina, ſive ſupra communem. In Pſalmis etiam vocantur *cedri Dei*, ad exprimendam earum inſolitam magnitudinem. Et 1 Samuelis cap. 11. verſ. 7. ad ſignificandum metum admodum magnum, dicitur *et cecidit metus Dei ſupra populum*. Et hoc ſenſu omnia, quae captum Judaeorum ſuperabant, et quorum cauſas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri ſolebant. Ideo tempeſtas *increpatio Dei*, tonitrua autem, et fulmina, Dei ſagittae vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei aeraria vocabant, incluſos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differebant, quod non AEolum, ſed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de cauſa miracula opera Dei vocantur, hoc eſt, opera ſtupenda. Nam ſane omnia naturalia ſunt Dei opera, et per ſo-
[10] lam divinam potentiam ſunt, et agunt. Hoc ergo ſenſu Pſaltes vocat Aegypti miracula Dei potentias, quia Hebraeis nihil ſimile expectantibus viam ad ſalutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipſi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturae inſolita, opera Dei vocentur, et arbores inſolitae magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Geneſi homines fortiſſimi, et magnae ſtaturae, quamvis impii raptores, et ſcortatores, filii Dei vocantur. Quare id abſolute omne, quo aliquis reliquos excellebat ad Deum referre ſolebant antiqui, non tantum Judaei, ſed etiam ethnici. Pharao enim ubi ſomnii interpretationem audivit, dixit, Joſepho mentem Deorum ineſſe, et Nabucadonoſor etiam Danieli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quae affabre

facta

facta funt, dicunt ea divina manu fuiffe fabricata, quod fi quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturae, in quibus de Dei Spiritu fit mentio facile intelligi et explicari poffunt. Nempe *Spiritus Dei*, et *Spiritus Jehovae* quibufdam in locis nihil aliud fignificat, quam ventum vehementiffimum, ficciffimum, et fatalem, ut in Efaiae cap 40 vf. 7. *ventus Iehovae flavit in eum*, hoc eft, ventus ficciffimus, et fatalis. Et Genefeos cap. 1. verf. 2. et *ventus Dei*, (five ventus fortiffimus) *movebatur fuper aquam*. Deinde fignificat animum magnum; Gideonis enim, et Samfonis animus vocatur in Sacris Literis *Spiritus Dei*, hoc eft, animus audaciffimus, et ad quaevis paratus. Sic etiam quaecunque virtus, five vis fupra communem vocatur *Spiritus*, feu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. verf. 3. *et adimplebo ipfum* (nempe Betzaleelem) *Spiritu Dei*, hoc eft, (ut ipfa Scriptura explicat) ingenio, et arte fupra communem hominum fortem. Sic Efaiae cap. 11. verf. 2. *et quiefcet fupra ipfum Spiritus Dei*, hoc eft ut ipfe Propheta, more in Sacris Literis ufitatiffimo, particulatim poftea id explicando declarat, virtus fapientiae, confilii, fortitudinis etc., fic etiam melancholia Saulis vocatur *Dei Spiritus malus*, id eft, melancholia profundiffima; fervi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vo- [11] cabant, ei fuerunt anthores, ut aliquem ad fe muficum vocaret, qui fidibus canendo ipfum recrearet, quod oftendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexiffe. Significatur deinde per *Dei Spiritum*, ipfa hominis vel anima vel mens, ficuti in Job cap. 27. vf. 3. *et Spiritus Dei in nafo meo*, alludens ad id, quod habetur in Genefi, nempe, quod Deus flavit animam vitae in nafo hominis. Sic Ezechiel, mortuis prophetizans, ait cap. 37. verf. 14. *et dabo meum Spiritum vobis, et vivetis*; id eft, vitam vobis reftituam. Et hoc fenfu dicitur Jobi cap. 34. verf. 14.

fi velit

si velit (nempe Deus) *Spiritum suum*, (hoc est, mentem, quam nobis dedit) *et animam suam sibi recolliget*. Sic etiam intelligendus est Genes. cap. 6 vers. 3. *non ratiocinabitur* (aut non decernet) *Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro est*, hoc est homo posthac ex decretis carnis et non mentis, quam ipsi, ut de bono discerneret, dedi, aget. Sic etiam Psalmi 51. v. 12. 13. *cor purum crea mihi Deus, et Spiritum* (id est appetitum) *decentem* (sive moderatum) *in me renova, non me rejice e tuo conspectu, nec mentem tuae sanctitatis ex me cape*. Quia peccata ex sola carne oriri credebantur, mens autem non nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invocat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipsi dedit, a Deo conservari tantum precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum instar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut et etiam corpus, et halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, solet; ideo *Spiritus Dei* in Sacris saepe usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu, vi, et halitu oris Dei. Sic Esaias cap. 40. vers. 13. ait, *quis disposuit Dei Spiritum?* (sive mentem) hoc est, quis Dei mentem praeter Deum ipsum ad aliquid volendum determinavit? et cap. 63. vers. 10. *et ipsi amaritudine et tristitia affecerunt Spiritum suae sanctitatis*, et hinc fit ut pro Lege Mosis usurpari soleat, quia Dei quasi mentem [12] explicat, ut ipse Esaias in eodem cap. vers. 11. *Ubi* (ille) *est, qui posuit in medio ejus Spiritum suae sanctitatis*, nempe, Legem Mosis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; et Nehemias cap. 9. vers. 20. *et Spiritum sive mentem tuam bonam eis dedisti, ut eos intelligentes faceres*, de tempore enim Legis loquitur, et etiam ad id Deut. cap. 4. vers. 6. alludit, ubi Moses ait, *quoniam ipsa* (nempe Lex) *est vestra scientia, et prudentia*, etc. Sic etiam in Psalmo 143. vers. 11. *mens tua bona me ducet in terram planam*; hoc est, mens tua nobis revelata me

in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus, Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, ſicuti mens, animus, et corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Pſal. 33. verſ. 6. Deinde Dei potentiam, vim, ſive virtutem, ut Iob. cap. 33. verſ. 4. *Spiritus Dei me fecit*, hoc eſt, virtus, ſive potentia Dei, vel ſi mavis, Dei decretum; nam Pſaltes poëtice loquendo, etiam ait, juſſu Dei coeli facti ſunt, et Spiritu, ſive flatu oris ſui (hoc eſt, decreto ſuo, uno quaſi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Pſalmo 139. verſ. 7. *quo ibo* (ut ſim) *extra Spiritum tuum, aut quo fugiam*, (ut ſim) *extra tuum conſpectum*, hoc eſt (ut ex iis, quibus Pſaltes ipſe hoc pergit amplificare, patet) quo ire poſſum, ut ſim extra tuam potentiam, et praeſentiam? Denique *Spiritus Dei* uſurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, et miſericordiam, ut in Michae cap. 2. verſ. 7. *num anguſtatus eſt Spiritus Dei?* (hoc eſt, Dei miſericordia) *ſuntne haec* (ſaeva ſcilicet) *ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. verſ. 6. *non exercitu, nec vi, ſed ſolo meo Spiritu*, id eſt, ſola mea miſericordia. Et hoc ſenſu puto etiam intelligendum eſſe verſ. 12. capitis 7. ejuſdem Prophetae nempe: *et cor ſuum conſtituerunt cautum, ne obedirent Legi, et mandatis, quae Deus miſit ex ſuo Spiritu* (hoc eſt, ex ſua miſericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam ſenſu ait Hagaeus cap. 2. verſ. 5. *et Spiritus meus* (ſive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Eſaias cap. 48. verſ. 16. ait *at nunc Dominus Deus me* [13] *miſit, ejuſque Spiritus*, poteſt quidem intelligi per Dei animum, et miſericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc eſt, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejuſque ſententiam contra vos prolatam praedicarem) *non occulte locutus ſum, ex tempore, quo ipſa* (prolata) *fuit, ego adſui*, (ut ipſe cap. 7. teſtatus eſt) at nunc laetus nuncius ſum, et Dei miſeri-

cordia missus, ut vestram restaurationem canam. Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. vers. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, et eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem, ut etiam Moses fecit, eorum restaurationem praedicendo definit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hae Scripturae phrases perspicuae fiunt, nempe *Prophetae Spiritus Dei fuit*, *Deus Spiritum suum hominibus infudit*, *homines Spiritu Dei*, *et Spiritu Sancto repleti sunt*, *etc.* Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant; deinde quod Dei mentem sive sententiam percipiebant. Ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam, et hac de causa ipsam Legem, quia Dei mentem explicabat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare aequali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetaeque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostrae mens Dei ejusque aeternae sententiae inscriptae sint, et consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, aestimatur; et praecipue ab Hebraeis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, et consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetae Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticae cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur, et propterea, ut reliqua portenta, ipsam ad Deum [14] referre, Deique cognitionem vocare solebant.

Possu-

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura praeter haec reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturae legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuissem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt. Imo quia Naturae potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est, nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticae cognitionis causam scire. Nam ut jam monui, hic tantum Scripturae documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturae, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetae, imaginationis ope, Dei revelata perceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis et imaginibus longe plures ideae componi possunt, quam ex solis iis principiis et notionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetae omnia fere parabolice et aenigmatice perceperint, et docuerint, et omnia spiritualia corporaliter expresserint: haec enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetae adeo improprie et obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. vers. 17. et Primi Regum cap. 22. vers. 2. etc. Deinde quod Michaeas

 Deum

Deum ſedentem, Daniel autem ut ſenem veſtibus albis indutum, Ezechiel vero veluti ignem, et qui Chriſto aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam deſcendentem, Apoſtoli vero ut linguas igneas, et Paulus denique, cum prius converteretur, lucem [15] magnam viderit. Haec enim omnia cum vulgaribus de Deo et Spiritibus imaginationibus plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga eſt, et inconſtans, ideo Prophetia Prophetis non diu haerebat, nec etiam frequens, ſed admodum rara erat, in pauciſſimis ſcilicet hominibus, et in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita ſit, cogimur jam inquirere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quae tantum per imaginationem, et non ex certis mentis principiis percipiebant. Verum quicquid et circa hoc dici poteſt, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram ſcientiam non habemus, ſive eam per primas ſuas cauſas explicare non poſſumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in ſequente capite oſtendam, ubi de Prophetis agere conſtitui.

CAP. II. *De Prophetis.*

Ex ſuperiore capite, ut jam indicavimus, ſequitur Prophetas non fuiſſe perfectiori mente praeditos, ſed quidem potentia vividius imaginandi, quod Scripturae narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim conſtat, eum quidem ſapientiâ, ſed non dono Prophetico caeteros excelluiſſe. Prudentiſſimi etiam illi Heman, Darda Kalchol, Prophetae non fuerunt, et contra homines ruſtici, et extra omnem diſciplinam, imo mulierculae etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt praeditae. Quod etiam cum experientia et ratione convenit. Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti ſunt ad res pure intelligendum, et contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime

colunt,

colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, et quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur. Qui igitur sapientiam et rerum naturalium, et spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, philosophia, et denique res ipsa postulat, hic fuse ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio ogganniat, quae nullos magis odit, quam qui veram scientiam veramque vitam colunt. Et, proh dolor! res eo jam [10] pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, et Deum non nisi per res creatas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam, prophetias variavisse, non tantum pro ratione imaginationis et temperamenti corporis cujusque Prophetae, sed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam numquam Prophetas doctiores reddidisse; ut statim fusius explicabo. Sed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capitis argumentum spectat, tum etiam quia ad id, quod demonstrare intendimus, aliquantum inservit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex sua natura certitudinem, sicuti omnis clara et distincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi possimus esse, aliquid necessario accedere debeat, nempe ratiocinium; hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem, quia, ut jam ostendimus, a sola imaginatione pendebat, et ideo Prophetae non certi erant de Dei revelatione, per ipsam revelationem sed per aliquod signum, ut patet ex Abrahamo (vide Genes cap. 15. vers. 8.) qui audita Dei promissione signum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec signum petiit non ut Deo fidem haberet, sed ut sciret id a Deo ei promitti. Idem etiam

etiam clarius ex Gideone conſtat; ſic enim Deo ait *et fac mihi ſignum* (ut ſciam) *quod tu mecum loqueris.* Vide Iudicum cap. 6. verſ. 17. Moſi etiam dicit Deus *et hoc* (ſit) *tibi ſignum, quod ego te miſi.* Ezechias, qui dudum noverat Eſaiam eſſe Prophetam, ſignum Prophetiae ejus valetudinem praedicentis rogavit. Quod quidem oſtendit Prophetas ſemper ſignum aliquod habuiſſe, quo certi ſiebant de rebus, quas prophetice imaginabantur, et ideo Moſes monet (vide Deut. cap. 18. verſ. ult.) ut ſignum a Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futurae. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quae nullo indiget ſigno, ſed ex ſua natura certitudinem involvit. Etenim haec certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, ſed tantum moralis. Quod etiam ex ipſa Scriptura conſtat; nam Deut. cap. 14. [17] monet Moſes, quod ſi quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis ſuam confirmet doctrinam ſignis et miraculis, morti tamen damnetur; nam, ut ipſe Moſes pergit, Deus ſigna etiam et miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Chriſtus etiam Diſcipulos ſuos monuit, ut conſtat Matth. cap. 24. verſ. 24. Quinimo Ezechiel cap. 14. verſ. 8. clare docet, Deum homines aliquando falſis revelationibus decipere: nam ait והנביא כי יפותה ודבר דבר אני יהוה פתיתי את הנביא ההוא *et quando Propheta* (falſus ſcil.) *inducitur, et verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam,* quod etiam Michaeas (vide Regum Lib. 1. cap. 22. verſ. 21.) de Prophetis Achabi teſtatur.

Et quamvis hoc oſtendere videatur Prophetiam et revelationem rem eſſe plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis. Nam Deus pios et electos nunquam decipit, ſed juxta illud antiquum proverbium (vide Samuelis 1. cap. 24. vſ. 13.) et ut ex hiſtoria Abigaelis, ejuſque oratione conſtat, Deus utitur piis, tanquam ſuae pietatis inſtru-

instrumentis, et impiis tanquam suae irae executoribus, et mediis: quod etiam clarissime constat ex illo casu Michaeae, quem modo citavimus. Nam, quanquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falsis tamen tantum Prophetis usus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, et vera praedicere non prohibuit. Attamen, uti dixi, certitudo Prophetae moralis tantum erat, quia nemo se justificare coram Deo potest, nec jactare quod sit Dei pietatis instrumentum, ut ipsa Scriptura docet et res ipsa indicat; nam Dei ira Davidem seduxit ad numerandum populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde testatur. Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividissime, ut nos vigilando ab objectis affecti solemus, imaginabantur. 2. Signo 3. denique, et praecipue, quod animum ad solum aequum, et bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non semper Signi mentionem faciat, credendum tamen est, Prophetas semper Signum habuisse; nam Scriptura non semper solet omnes conditiones, et circumstantias enarrare (ut multi jam notaverunt) sed res potius ut notas supponere. Praeterea concedere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi quod in Lege [18] Mosis continetur, prophetabant, non indiguisse signo, quia ex Lege confirmabantur. Ex. gr. Prophetia Ieremiae de vastatione Hierosolymae confirmabatur Prophetiis reliquorum prophetarum, et minis Legis, ideoque signo non indigebat, sed Chananias, qui contra omnes Prophetas citam civitatis restaurationem prophetabat, signo necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipso praedictae suam Prophetiam confirmaret. Vide Ierem. cap. 28. vers. 8.

Cum itaque certitudo, quae ex signis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc est, quae ex necessitate perceptionis rei perceptae, aut visae sequi-

ſequitur) ſed tantum moralis erat, et ſigna non niſi ad Prophetae perſuadendum dabantur, hinc ſequitur, Signa pro opinionibus et capacitate Prophetae data fuiſſe: ita ut ſignum, quod unum Prophetam certum redderet de ſua Prophetià, alium, qui aliis eſſet imbutus opinionibus, minime convincere poſſet; et ideo ſigna in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipſa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro diſpoſitione temperamenti corporis, imaginationis, et pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; ſi Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriae, pax, et quae porro homines ad laetitiam movent. Tales enim ſimilia ſaepius imaginari ſolent; ſi contra triſtis erat, bella, ſupplicia, et omnia mala ei revelabantur; et ſic prout Propheta erat miſericors, blandus, iracundus, ſeverus etc. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro diſpoſitione imaginationis autem ſic etiam variabat, nempe; ſi Propheta erat elegans, ſtylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, ſin autem confuſus, confuſe; et ſic porro circa revelationes, quae per imagines repraeſentabantur, nempe; ſi Propheta erat ruſticus, boves, et vaccae etc. ſi vero miles, duces, exercitus; ſi denique aulicus, ſolium regium, et ſimilia ipſi repraeſentabantur. Denique variabat Prophetia pro diverſitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthaei cap. 2.) qui nugis aſtrologiae credebant, revelata fuit Chriſti nativitas, per imaginationem ſtellae in oriente ortae. Auguribus Nabucadonoſſoris [19] (vide Ezechielis cap. 21. vſ. 26.) in extis revelata fuit vaſtatio Hieroſolymae, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, et ex directione ſagittarum, quas ſurſum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione et propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, et ut futurarum humanarum actionum inſcius. Quae

omnia

omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisae, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. vs. 15.) qui, ut Iehoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Iehoramo cum sociis laeta praedixit, quod antea contingere nequiit, quia Regi iratus erat; et qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis et tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi cap. 11. vs. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechieli prae irâ impatienti miseriae, et contumacia Iudaeorum revelata fuit (vide Ezechielis cap. 3. vs. 14.) et Ieremias moestissimus, et magno vitae taedio captus calamitates Iudaeorum prophetavit: adeo ut Iosias eum consulere noluerit, sed foeminam ei contemporaneam, utpote quae ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35) Michaeas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetae fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) sed toti ejus vitae mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. vs. 7. et clarius in 2 Paralip. cap. 18. vs. 7.) Prophetae itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiae pro eloquentia cujusque Prophetae variabat; Prophetiae enim Ezechielis, et Amosis non sunt, ut illae Esaiae, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptae. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, haec curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quaedam ad invicem capita, quae ejusdem sunt argumenti, et magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Esaiae ex vs. 11. usque

ad

ad 20. cum cap. 5. ruſtici Amoſis ex vſ. 21. uſque ad [20] 24. Conferat deinde ordinem et rationes Prophetiae Ieremiae, quam cap. 49. Edomaeae ſcripſit, cum ordine, et rationibus Hobadiae. Conferat porro etiam Eſaiae cap. 40. verſ 19, 20. et cap. 44. ex verſ. 8. cum cap. 8. verſ. 6. et cap. 13. verſ. 2. Hoſeae. Et ſic de caeteris. Quae ſi omnia recte perpendantur, facile, oſtendent, Deum nullum habere ſtylum peculiarem dicendi. ſed tantum pro eruditione, et capacitate Prophetae eatenus eſſe elegantem, compendioſum, ſeverum, rudem, prolixum, et obſcurum.

Repraeſentationes propheticae, et hieroglyphica, quamvis idem ſignificarent, variabant tamen; nam Eſaiae aliter Dei gloria templum relinquens repraeſentata fuit, quam Ezechieli. Rabini autem volunt utramque repraeſentationem eandem prorſus fuiſſe, at Ezechielem, ut ruſticum, eam ſupra modum miratum fuiſſe, et ideo ipſam omnibus circumſtantiis enarraviſſe. Attamen, niſi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt. Nam Eſaias Seraphines ſenis alis, Ezechiel vero beſtias quaternis alis vidit. Eſaias vidit Deum veſtitum et in ſolio regio ſedentem, Ezechiel autem inſtar ignis; uterque ſine dubio Deum vidit, prout ipſum imaginari ſolebat. Variabant praeterea repraeſentationes non modo tantum, ſed etiam perſpicuitate; nam repraeſentationes Zachariae obſcuriores erant, quam ut ab ipſo abſque explicatione poſſent intelligi, ut ex ipſarum narratione conſtat; Danielis autem etiam explicatae nec ab ipſo Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandae difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quae quidem limites humanae capacitatis non excedunt, niſi quia futurae ſunt) ſed tantum quia Danielis imaginatio non aeque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in ſomnis, quod quidem inde apparet, quod ſtatim in initio revela-

velationis ita perterritus fuit, ut fere de ſuis viribus deſperaret. Quare propter imaginationis, et virium imbecillitatem res ipſi admodum obſcurae repraeſentatae fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniele audita (ut ſupra oſtendimus) imaginaria tantum fuiſſe, quare non mirum eſt, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuſe, et obſcure imaginatum fuiſſe, ut nihil ex iis poſtea intelligere [21] potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluiſſe Danieli rem clare revelare, videntur non legiſſe verba Angeli, qui expreſſe dixit (vide cap. 10. vſ. 14.) *ſe veniſſe, ut Danielem intelligere faceret, quid ſuo populo in poſteritate dierum contingeret.* Quare res illae obſcurae manſerunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipſi clarius revelari poſſent. Denique Prophetae, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, perſuadere volebant Eliſae, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipſis poſſet; quod ſane clare oſtendit, eos Dei revelationem non recte intellexiſſe. Haec fuſius oſtendere non eſt opus; nam nihil ex Scriptura clarius conſtat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiae ſive repraeſentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, et quod Prophetae varias, imo contrarias habuerint opiniones, et varia praejudicia (loquor circa res mere ſpeculativas, nam circa ea, quae probitatem, et bonos mores ſpectant, longe aliter ſentiendum) curioſius, et prolixius oſtendam; nam hanc rem majoris momenti eſſe puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidiſſe, ſed eos in ſuis praeconceptis opinionibus reliquiſſe, ac propterea nos iis circa res mere ſpeculativas minime teneri credere.

Mirâ

Mirâ quadam praecipitantiâ omnes ſibi perſuaſerunt, Prophetas omnia, quae humanus intellectus aſſequi poteſt, ſciviſſe: Et quamvis loca quaedam Scripturae nobis quam clariſſime dictent, Prophetas quaedam ignoraviſſe, dicere potius volunt, ſe Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoraviſſe, aut verba Scripturae ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat Sane ſi horum utrumvis licet, actum eſt cum tota Scriptura; fruſtra enim conabimur aliquid ex Scriptura oſtendere ſi ea, quae maxime clara ſunt, inter obſcura, et impenetrabilia ponere liceт, aut ad libitum interpretari. E. G: nihil in Scriptura clarius, quam quod Joſua, et forte etiam autor, qui ejus hiſtoriam ſcripſit, putaverunt, ſolem circum terram moveri, terram autem quieſcere, et [22] quod ſol per aliquod tempus immotus ſtetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in coelis aliquam poſſe dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil ſimile dicere videatur; alii autem qui rectius philoſophari didicerunt, quoniam intelligunt terram moveri, ſolem contra quieſcere, ſive circum terram non moveri, ſummis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur: quos ſane miror. An, quaeſo, tenemur credere, quod miles Joſua Aſtronomiam callebat? et quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux ſolis non potuit diuturnior ſolito ſupra horizontem eſſe, niſi Joſua ejus cauſam intelligeret? mihi ſane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Joſuam diuturnioris illius lucis cauſam veram ignoraviſſe eumque, omnemque turbam, quae aderat ſimul putaviſſe ſolem motu diurno circa terram moveri, et illo die aliquamdiu ſtetiſſe, idque cauſam diuturnioris illius lucis crediſiſſe, nec ad id attendiſſe, quod ex nimia glacie, quae tum temporis in regione aëris erat (vide Joſuae cap. 10. verſ. 11.) refractio ſolito major oriri potuerit, vel aliud

quid

quid ſimile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Eſaiae ſignum umbrae retrogradae ad ipſius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem ſolis: nam etiam putabat ſolem moveri, et terram quieſcere. Et de parheliis forte nunquam nec per ſomnium cogitavit. Quod nobis ſine ullo ſcrupulo ſtatuere licet; nam ſignum revera contingere poterat, et regi ab Eſaia praedici, quamvis Propheta veram ejus cauſam ignoraret. De fabrica Salomonis, ſiquidem illa a Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus menſurae pro captu, et opinionibus Salomonis ei revelatae fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuiſſe, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, et circuli diametrum ignoraviſſe, et cum vulgo operariorum putaviſſe eam eſſe, ut 3 ad 1 Quod ſi licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. cap. 7. verſ. 23. non intelligere, neſcio hercule, quid ex Scriptura intelligere poſſumus, cum ibi fabrica ſimpliciter narretur, et mere hiſtorice; imo ſi licet fingere ſcripturam aliter ſenſiſſe, ſed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita ſcribere voluiſſe, tum nihil aliud fit, quam totius Scripturae omnimoda everſio: [23] nam unuſquiſque aequali jure de omnibus Scripturae locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid abſurdum, et malum humana malitia excogitare poteſt, id, ſalva Scripturae autoritate, et defendere et patrare licebit. At id, quod nos ſtatuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Eſaias, Joſua etc. quamvis Prophetae, homines tamen fuerunt, et nihil humani ab ipſis alienum exiſtimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palaeſtinam non inhabitari Nec tantum hujuſmodi res, ſed etiam alias majoris momenti Prophetae ſalva pietate ignorare potuerunt et revera ignoraverunt; nihil enim ſingulare de divinis attributis docuerunt, ſed admodum vulgares de Deo habuerunt

buerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatae ſunt, ut jam multis Scripturae teſtimoniis oſtendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii ſublimitatem, et praeſtantiam quam ob pietatem, et animi conſtantiam laudari, et tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum eſſe omnipraeſentem, et omniſcium, ſe enim a Deo abſcondidit, et ſuum peccatum coram Deo, quaſi hominem coram haberet, conatus eſt excuſare: quare Deus etiam ei ad ipſius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique eſt, et ut inſcius loci, et peccati Adami; audivit enim, aut viſus eſt audire Deum per hortum ambulantem, eumque vocantem, et quaerentem ubi eſſet; deinde ex occaſione ejus verecundiae ipſum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipſius captum, nempe ut rerum humanarum inſcius, nec ipſi, ut ſui peccati paeniteret, opus erat ſublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus ſeſe revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem ſuum habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. verſ. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum eſſe ubique, reſque omnes praecognoſcere; ubi enim ſententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exeque-
[24] retur, antequam ſciret, num omnes illo ſupplicio eſſent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. verſ. 24.) *forte reperiuntur quinquaginta juſti in illa civitate:* nec Deus ipſi aliter revelatus fuit; ſic enim in Abrahami imaginatione loquitur: *nunc deſcendam ut videam, num juxta ſummam querelam, quae ad me venit, fecerunt, ſin autem minus* (rem) *ſciam.* Divinum etiam de Abrahamo teſtimonium (de quo vide Gen. cap. 18. verſ. 19.) nihil continet praeter ſolam

obedien-

obedientiam, et quod domesticos suos ad aequum, et bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones omnes ex solo decreto dirigi: Nam, quamquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. cap. 3. vers. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. vers. 1.) *quid si mihi non credant, nec mihi obtemperent.* Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, et ut inscius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod. 4. vers. 8.) *si contigerit, ut primo signo non credant, credent tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape tum) aliquantulum aquae fluvii etc.* Et sane si quis sine praejudicio Mosis sententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit ens, quod semper extitit, existit, et semper existet; et hac de causa ipsum vocat *Iehova* nomine, quod Hebraice haec tria tempora existendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod sit misericors, benignus, etc et summe zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi constat. Deinde credidit, et docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei visae posset exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: et praeterea ratione potentiae, singulare, vel unicum esse: concessit quidem dari entia, quae (sine dubio ex ordine et mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc est, entia quibus Deus autoritatem, jus, et potentiam dedit ad dirigendas nationes, et iis providendum et curandum, at hoc ens, quod colere tenebantur, summum et supremum Deum, sive [15] (ut Hebraeorum phrasi utar Deum Deorum esse docuit, et ideo in cantico Exodi (cap. 15. vers. 11.) dixit: *quis inter Deos tui similis, Iehova?* et Jetro (cap. 18. vers. 11.) *nunc novi, quod Iehova major est omni-*

omnibus Diis, hoc eſt, tandem cogor Moſi concedere, quod Jehova major eſt omnibus Diis, et potentia ſingulari. An vero Moſes haec entia, quae vicem Dei gerebant, a Deo creata eſſe crediderit, dubitari poteſt: quandoquidem de eorum creatione, et principio nihil, quod ſcimus, dixerit; docuit praeterea, hoc ens mundum hunc viſibilem ex Chao (vide cap. 1. Gen. verſ. 2.) in ordinem redegiſſe, ſeminaque naturae indidiſſe, adeoque in omnia ſummum jus et ſummam potentiam habere, et (vide Deut. cap. 10. verſ. 14. 15.) pro hoc ſummo ſuo jure, et potentiâ ſibi ſoli Hebraeam nationem elegiſſe, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. verſ. 19. et cap. 32. verſ. 8, 9.) reliquas autem nationes, et regiones curis reliquorum Deorum a ſe ſubſtitutorum reliquiſſe; et ideo Deus Iſraëlis, et Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. verſ. 19.) Hieroſolymae, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de cauſa credebant Judaei regionem illam, quam Deus ſibi elegerat cultum Dei ſingularem, et ab aliarum regionum cultu prorſus diverſam requirere; imo nec poſſe pati cultum aliorum Deorum, aliiſque regionibus proprium: nam gentes illae, quas rex Aſſyriae in Judaeorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari. quia cultum Deorum illius terrae ignorabant, (vide Lib. 2. Regum cap. 17. verſ. 25, 26. etc.) Et Jacobus, ex Aben Hezrae opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut ſe novo cultui praepararent, et Deos alienos, hoc eſt, cultum Deorum illius terrae, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 35. verſ. 2, 3.) David etiam, ut Saulo diceret, ſe propter ejus perſecutionem coactum eſſe, extra patriam vivere, dixit, ſe ab haereditate Dei expelli, et ad alios Deos colendos mitti, vide Sam. Lib. 1. cap. 26. verſ. 19. Denique credidit hoc ens, ſive Deum, ſuum domicilium in coelis habere (vide Deut. cap. 33. verſ. 27.) quae opinio inter ethnicos frequentiſſima fuit. Si jam ad

Moſis

Mosis revelationes attendamus, eas hisce opinionibus accommodatàs fuisse reperiemus; nam quia cre- [10] debat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem etc. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, et sub hisce attributis ipsi revelatus fuit (vide Exodi cap. 34. vers. 6, 7. ubi narratur, qua ratione Deus Mosi apparuit; et decalogi vers. 4, 5.) Deinde capite 33. vers. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, et Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat. Nam alii Prophetae, Deum se vidisse testantur; nempe Esaias, Ezechiel, Daniel, etc. Et hac de causa Deus Mosi respondit, *non poteris meam faciem videre*, et quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinae naturae nullam id implicare contradictionem (alias enim nihil simile petiisset) ideo addit *quoniam nemo me videbit, et vivet;* reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit, id ex parte divinae naturae implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. 33. vers. 2, 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse. Hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curae aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capitis. Denique, quia Deus in coelis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam è coelo supra montem descendens, revelabatur, et Moses etiam mon-

tem, ut Deum alloqueretur, aſcendebat, quod minime opus ei eſſet, ſi aeque facile Deum ubique imaginari poſſet. Iſraëlitae de Deo nihil fere norunt, tametſi ipſi revelatus eſt, quod quidem pluſquam ſatis oſtenderunt cum ejus honorem, et cultum paucis poſt diebus vitulo tradiderunt, credideruntque illum eſſe eos Deos, qui eos ex Aegypto eduxerant. Nec ſane credendum eſt, quod homines ſuperſtitionibus Aegyptiorum [27] aſſueti, rudes, et miſerrima ſervitute confecti, aliquid ſani de Deo intellexerint, aut quod Moſes eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philoſophus, ut tandem ex animi libertate, ſed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti eſſent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, ſive vera vita, Deique cultus, et amor iis magis ſervitus, quam vera libertas, Deique gratia, et donum fuit; Deum enim amare, ejuſque legem ſervare juſſit, ut Deo praeterita bona (ex Aegyptiaca ſcilicet ſervitute libertatem etc.) accepta ferrent, et porro minis eos perterrefacit, ſi illorum praeceptorum fuiſſent tranſgreſſores, et contra, ſi ea obſervaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, ſolent. Quare certum eſt, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoraviſſe. Jonas conſpectum Dei fugere putavit; quod videtur oſtendere, eum etiam crediſſe, Deum curam caeterarum regionum, extra Judaeam, aliis potentiis, a ſe tamen ſubſtitutis, tradiſſe. Nec ullus in vetere teſtamento habetur, qui magis ſecundum rationem de Deo locutus eſt, quam Salomon, qui lumine naturali omnes ſui ſeculi ſuperavit; et ideo etiam ſe ſupra Legem (nam ea iis tantum tradita eſt, qui ratione et naturalis intellectus documentis carent) exiſtimavit, legeſque omnes, quae regem ſpectant, et quae tribus potiſſimum conſtabant (vide Deut. cap. 17. vſ. 16, 17.) parvi pependit,

dit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philofopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulferit) omnia fortunae bona mortalibus vana effe docuit (vide Eccl.) et nihil homines intellectu praeftantius habere, nec majori fupplicio, quam ftultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. verf. 23.) Sed ad Prophetas revertamur, quorum difcrepantes opiniones etiam notare fufcepimus. Ezechielis fententias adeo fententiis Mofis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (uti tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abfcondidiffent, nifi quidam Chananias in fe fufcepiffet ipfum explicare. quod tandem magno cum labore, et ftudio (ut ibi narratur) ajunt ipfum feciffe; qua ratione autem, non fatis conftat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, fcripferit, vel quod ipfa Ezechielis verba, et orationes (ut fuit audacia) mutaverit et ex fuo ingenio ornaverit; quidquid fit, cap faltem 18. non videtur convenire cum verfu 7. cap. 34. Exodi, nec cum vf. 18. cap. 32. Jerem. etc. Shamuel credebat, Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti poenitere (vide lib. 1 Shamuelis cap. 15. verf. 29.) nam Saulo, fui peccati poenitenti, et Deum adorare, veniamque ab ipfo petere volenti, dixit, Deum fuum contra eum decretum non mutaturum. Jeremiae autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. verf. 8. 10.) nempe Deum, five aliquid damni, five aliquid boni alicui nationi decreverit, fui decreti poenitere, modo homines etiam a tempore fententiae, vel in melius, vel in pejus mutentur. At Joël Deum damni poenitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. verf. 13. Denique ex capite 4 Gen. verf. 7. clariffime conftat, hominem poffe peccati tentationes domare, et bene agere; id enim Kaïno dicitur, qui tamen ut ex ipfa Scripturâ, et Jofepho conftat, eas [28]

 nun-

nunquam domavit. Idem etiam ex modo allato cap. Jeremiae evidentiſſime colligitur; nam ait Deum ſui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, poenitere, prout homines mores, et modum vivendi mutare volunt. At Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, niſi ex Dei ſingulari vocatione, et gratia in carnis tentationes habent. Vide Epiſt. ad Romanos cap. 9. ex verſ. 10. etc. et quod cap. 3. verſ. 5. et cap. 6. verſ. 19. ubi Deo juſtitiam tribuit, ſe corrigit, quod humano more ſic loquatur, et propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque ſatis ſuperque conſtat, id, quod oſtendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui et opinionibus prophetarum accommodaviſſe, Prophetaſque res, quae ſolam ſpeculationem, et quae non charitatem, et uſum vitae ſpectant, ignorare potuiſſe; et revera ignoraviſſe, contrariaſque habuiſſe opiniones. Quare longe abeſt, ut ab iis cognitio rerum naturalium, et ſpiritualium ſit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere, praeter id, quod finis et ſubſtantia eſt revelationis; in reliquis, prout unicuique libet, liberum eſt credere. Exempli gratia, revelatio Kaïni nos tantum docet, Deum Kaïnum monuiſſe ad veram vitam; id enim tantum intentum et ſubſtantia [29] revelationis eſt, non vero libertatem voluntatis, aut res Philoſophicas docere; quare, tametſi in verbis illius monitionis et rationibus libertas voluntatis clariſſime continetur, nobis tamen licitum eſt, contrarium ſentire, quandoquidem verba illa, et rationis ad captum tantum Kaïni accomodatae ſunt. Sic etiam Michaeae revelatio tantum docere vult, quod Deus Michaeae verum exitum pugnae Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur praeter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, et falſo, et de exer-

exercitu coeli, ab utroque Dei latere ſtante, et reliquae illius revelationis circumſtantiae, nos minime tangunt: adeoque de iis unuſquiſque, prout ſuae rationi magis conſentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Iobo oſtendit ſuam in omnia potentiam, ſiquidem verum eſt, quod Iobo revelatae fuerunt, et quod author hiſtoriam narrare, non autem (ut quidam credunt) ſuos conceptus ornare ſtuduerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Iobi, et ad ipſum tantum convincendum allatas fuiſſe, non vero quod ſint rationes univerſales ad omnes convincendum. Nec aliter de Chriſti rationibus, quibus Phariſaeos contumaciae et ignorantiae convincit diſcipuloſque ad veram vitam hortatur, ſtatuendum; quod nempe ſuas rationes opinionibus et principiis uniuscujuſque accommodavit. Ex. gr. cum Phariſaeis dixit, vide Matth. cap. 12. verſ. 26. *et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe ipſum diviſus eſt; quomodo igitur ſtare poteſt regnum ejus?* nihil niſi Phariſaeos ex ſuis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Daemones, aut aliquod Daemonum regnum. Sic etiam cum diſcipulis dixit Matth. 18. verſ. 10; *videte ne contemnatis unum ex parvis iſtis, dico enim vobis Angelos eorum in coelis etc.* Nihil aliud docere vult, quam ne ſint ſuperbi, et ne aliquem contemnant, non vero aliqua, quae in ipſius rationibus, quas tantum adfert ad rem diſcipulis melius perſuadendum, continentur. Idem denique de rationibus et ſignis Apoſtolorum abſolute dicendum, nec de his opus eſt fuſius loqui: nam ſi mihi enumeranda eſſent omnia Scripturae Loca, quae tantum ad hominem, ſive ad captum alicujus ſcripta ſunt, et quae non ſine magno Philoſophiae praejudicio, tanquam divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui ſtudeo, longe diſcederem. Suffi- [30] ciat igitur, quaedam pauca, et univerſalia attigiſſe, reliqua curioſus lector apud ſe perpendat. Verum enim vero quamvis haec tantum, quae de Prophetis,

et

et Prophetia egimus, ad scopum, ad quem intendo, praecipue pertineant, nempe ad separandam Philosophiam a Theologia, attamen, quia hanc quaestionem universaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebraeis tantum peculiare fuerit, an vero omnibns nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebraeorum statuendum, de quibus vide caput sequens.

CAP. III. *De Hebraeorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebraeis peculiare fuerit.*

Vera foelicitas et Beatitudo uniuscujusque in sola boni fruitione consistit, non vero in ea gloria, quod solus scilicet, et reliquis exclusis, bono fruatur; qui enim se propterea beatiorem aestimat, quod ipsi soli, caeteris non item bene sit, aut quod reliquis sit beatior, et magis fortunatus, is veram foelicitatem, et beatitudinem ignorat, et laetitia, quam inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, et malo animo. Ex. gr. vera hominis foelicitas, et beatitudo in sola sapientiâ, et veri cognitione consistit, at minime in eo, quod sapientior reliquis sit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus sapientiam, hoc est, veram ejus foelicitatem nihil prorsus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus est, et malus, nec veram novit sapientiam, neque verae vitae tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebraeos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos prae caeteris nationibus sibi elegisse (vide Deut, cap. 10. vers. 15.) ipsis propinquum esse, aliis non item, (Deut. cap. 4. vers. 4. 7.) iis tantum leges justas praescripsisse, ejusdem cap. vers. 8. ipsis denique tantum, caeteris posthabitis, innotuisse, vide ejusdem cap. vers. 32. etc. ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in superiore capite ostendimus, et Moses etiam testatur (vide [31] Deut. cap. 9. vers. 6, 7.) veram beatitudinem non

non noverant; nam ſane ipſi non minus beati fuiſſent, ſi Deus omnes aeque ad ſalutem vocaviſſet: nec ipſis Deus minus foret propitius; quamvis r liquis aeque prope adeſſet, nec leges minus juſtae, nec ipſi minus ſapientes, etſi omnibus praeſcriptae fuiſſent, nec miracula Dei potentiam minus oſtendiſſent, ſi etiam propter alias nationes facta fuiſſent; nec denique Hebraei minus tenerentur Deum colere, ſi Deus haec omnia dona omnibus aequaliter largitus fuiſſet. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Reg. Lib. 1. c. 3. vſ. 12.) neminem poſt eum aeque ſapientem, ac ipſum futurum, modus tantum loquendi videtur eſſe ad ſignificandam eximiam ſapientiam: quicquid ſit, minime credendum eſt, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus felicitatem, promiſerit, ſe nemini poſtea tantam ſapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil augeret, nec prudens Rex, etſi Deus ſe eadem ſapientiâ omnes donaturum dixiſſet, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enim vero, etſi dicamus Moſen in locis Pentateuchi modo citatis ad Hebraeorum captum locutum fuiſſe, nolumus tamen negare, quod Deus ipſis ſolis leges illas Pentateuchi praeſcripſerit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebraei tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; ſed id tantum volumus Moſen tali modo, iiſque praecipue rationibus Hebraeos monere voluiſſe, ut eos ex ipſorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde oſtendere voluimus, Hebraeos non ſcientiâ, neque pietate ſed plane alia re ſupra caeteras nationes excelluiſſe; ſive (ut cum Scripturâ ad eorum captum loquar) Hebraeos non ad veram vitam et ſublimes ſpeculationes, quanquam ſaepe monitos, ſed ad aliam plane rem electos a Deo prae reliquis fuiſſe. Quaenam autem ea fuerit, ordine hic oſtendam.

Verum

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum et internum, et quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum et immutabilem naturae ordinem sive rerum naturalium concatenationem. Diximus enim supra [32] et in alio loco jam ostendimus, leges naturae universales, secundum quas omnia fiunt et determinantur, nihil esse nisi Dei aeterna decreta, quae semper aeternam veritatem et necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturae fieri, sive ex Dei decreto et directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt et determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturae, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura, ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi a sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia praestare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, et quicquid praeterea ex potentia causarum externarum in ipsius utile cadit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum. Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex praedeterminato naturae ordine, hoc est, ex Dei aeterna directione et decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem prae aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas et inopinatas res humanas dirigit. His praelibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit, propter

propter quod Hebraea natio dicta fuerit a Deo prae reliquis electa. Ad quod oſtendendum, ſic procedo.

Omnia, quae honeſte cupimus, ad haec tria potiſſimum referuntur, nempe res per primas ſuas cauſas intelligere; Paſſiones domare, ſive virtutis habitum acquirere; Et denique ſecure, et ſano corpore vivere. Media, quae ad primum et ſecundum directe inſerviunt, et quae tanquam cauſae proximae, et efficientes conſiderari poſſunt, in ipſa humana natura continentur; ita ut eorum acquiſitio a ſola noſtra potentiâ, ſive a ſolis humanae naturae legibus praecipue pendeat: et hac de cauſa omnino ſtatuendum eſt, haec dona nulli nationi peculiaria ſed toti humano generi communia ſemper fuiſſe; niſi ſomniare [33] velimus, naturam olim diverſa hominum genera procreaviſſe. At media, quae ad ſecure vivendum, et corpus conſervandum inſerviunt, in rebus externis praecipue ſita ſunt; atque ideo dona fortunae vocantur, quia nimirum maxime a directione cauſarum externarum, quam ignoramus, pendent, ita, ut hac in re ſtultus fere aeque felix et infelix, ac prudens ſit. Attamen ad ſecure vivendum, et injurias aliorum hominum, et etiam brutorum, evitandum, humana directio, et vigilantia multum juvare poteſt. Ad quod nullum certius medium ratio et experientia docuit, quam ſocietatem certis legibus formare; certamque mundi plagam occupare et omnium vires ad unum quaſi corpus, nempe ſocietatis, redigere. Verum enim vero ad ſocietatem formandam et conſervandam, ingenium et vigilantia non mediocris requiritur; et idcirco illa ſocietas ſecurior erit, et magis conſtans, minuſque fortunae obnoxia, quae maxime ab hominibus prudentibus et vigilantibus fundatur, et dirigitur; et contra, quae ex hominibus rudis ingenii conſtat, maximâ ex parte a fortuna pendet, et minus eſt conſtans. Quod ſi tamen diu permanſerit, id alterius directioni,

non suae debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, et res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, et mentem agit) non admirari, et adorare; quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum et praeter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, et legum, sub quibus vivunt, et diriguntur; adeoque Hebraea natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo prae caeteris electa fuit, sed ratione societatis, et fortunae, quâ imperium adepta est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturà quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt, Hebraeos in hoc solo caeteras nationes excelluisse, quod res suas, quae ad vitae securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis autem caeteris aequales [34] fuisse, et Deum omnibus aeque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo et natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo prae caeteris electi; at nec etiam ratione virtutis, et verae vitae; hac enim in re etiam reliquis Gentibus aequales fuerunt, et non nisi paucissimi electi; eorum igitur electio, et vocatio in sola imperii temporanea felicitate, et commodis consistit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum successoribus aliud praeter hoc promiserit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua felicitas, et reliqua hujus vitae commoda, et contra pro contumacia, pactique ruptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis universae societatis, et imperii est (ut ex modo

modo dictis patet: et in sequentibus fusius ostendemus) secure et commode vivere; imperium autem non nisi Legibus, quibus unusquisque teneatur, subsistere potest: quod si omnia unius societatis membra legibus valedicere velint, eo ipso societatem dissolvent, et imperium destruent. Hebraeorum igitur societati nihil aliud, pro constanti legum observatione, promitti potuit, quam vitae securitas, ejusque commoda, et contra pro contumacia nullum certius supplicium praedici, quam imperii ruina, et mala, quae inde communiter sequuntur, et praeterea alia, quae ex eorum singularis imperii ruina ipsis peculiariter suborirentur; sed de his non est opus impraesentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris testamenti tantum Judaeis revelatas et praescriptas fuisse; nam, cum Deus ipsos ad singularem societatem, et imperium constituendum tantum elegerit, necessario singulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiares praescripserit, et earum Legislatoribus sese prophetice revelaverit, nempe sub iis attributis, quibus Deum imaginari solebant, mihi non satis constat; hoc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legesque singulares habuisse: ad quod ostendendum, duo tantum Scripturae loca adferam. Cap. 14. Gen. vers. 18, 19, 20. narratur, quod Malkitsedek rex fuit Hierosolymae, et Dei altissimi pontifex; et quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide [35] Numeri cap. 6. vs. 23.) benedixit, et denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius praedae huic Dei pontifici dedit. Quae omnia satis ostendunt, Deum, antequam Gentem Israëliticam condiderit, reges, et pontifices, in Hierosolyma constituisse; iisque ritus, et leges praescripsisse; an vero prophetice, id, uti diximus, non satis constat, hoc mihi saltem persuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religiose secundum illas leges vixisse; nam Abra-

Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, et nihilominus dicitur Gen. cap. 26. verſ. 5. Abrahamum obſervaviſſe cultum, praecepta, inſtituta, et Leges Dei, quod ſine dubio intelligendum eſt de cultu, praeceptis, inſtitutis, et legibus regis Malkitſedeki. Malachias cap. 1. verſ. 10, 11. Judaeos his verbis increpat, *quiſnam eſt inter vos, qui claudat oſtia* (ſcil. templi) *ne meae arae fruſtra ignis imponatur, in vobis non delector etc. Nam ex ortu ſolis uſque in ejus occaſum meum nomen magnum eſt inter gentes, et ubique ſuffitus mihi adfertur, et munus purum; meum enim nomen magnum eſt inter gentes, ait Deus exercituum.* Quibus ſane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam praeſens, niſi iis vim inferri velimus, pati poſſunt, ſatis ſuperque teſtatur, Judaeos illo tempore Deo non magis dilectos fuiſſe quam alias Nationes: imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuiſſe, quam tum temporis Judaeis, qui tum ſine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, et caeremonias, quibus Deo acceptae erant, habuiſſe. Sed haec miſſa facio, nam ad meum intentum ſufficit oſtendiſſe electionem Judaeorum nihil aliud ſpectaviſſe, quam temporaneam corporis felicitatem, et libertatem: ſive imperium, et modum, et media, quibus ipſum adepti ſunt, et conſequenter etiam Leges, quatenus ad illud ſingulare imperium ſtabiliendum neceſſariae erant, denique modum, quo ipſae revelatae fuerunt; in caeteris autem, et in quibus vera hominis felicitas conſiſtit, eos reliquis aequales fuiſſe. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. verſ. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos ſibi aeque propinquos, ac Judaeos [36] Deum habere, id tantum ratione imperii, et de illo ſolo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum etc. ratione enim intellectus, et virtutis, hoc eſt, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, et ipſa ratione oſtendimus, omnibus aeque pro-

propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. 145. vers 18. *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Psal. vs. 9. *Benignus est Deus omnibus, et ejus misericordia* (est) *erga omnia, quae fecit.* In Psal. 33. v. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis: *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebraeis sedes animae et intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex cap. 28. vs. 28. Jobi constat, Deum toti humano generi hanc Legem praescripsisse; Deum revereri, et a malis operibus abstinere, sive bene agere, et ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, et religione superavit. Deinde ex cap. 4. vers. 2. Jonae clarissime constat, Deum non solum Judaeis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimem, et amplum benignitate, ac poenitentem mali esse. Ait enim Jonas, *ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram* (nempe ex verbis Mosis, quae habentur cap. 34. vers. 6. Exodi) *te Deum propitium, misericordem etc. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus aeque propitius est, et Hebraei, non nisi ratione societatis et imperii a Deo electi fuerint) unumquemque Judaeum extra societatem, et imperium solum consideratum nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, et gentilem esse. Cum itaque verum sit, quod Deus omnibus aeque benignus, misericors etc. sit, et Prophetae officium non tam fuerit leges patriae peculiares, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere, non dubium est, quin omnes nationes Prophetas habuerint, et quod donum propheticum Judaeis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanae, quam sacrae historiae testantur. Et quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti non

constet

conftet alias Nationes tot Prophetas, ac Hebraeos, [37] habuiffe, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expreffe miffum, id nihil refert. Nam Hebraei res fuas tantum, non autem aliarum gentium fcribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere teftamento reperiamus, homines gentiles, et incircumcifos, Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, etc. prophetaviffe; deinde Hebraeos Prophetas non tantum fuae, fed etiam multis aliis nationibus a Deo miffos fuiffe. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus eft. Imo Hobadias nullis, quod fcimus, nifi Idumaeis: et Jonas Ninivitis praecipue vates fuit. Efaias non tantum Judaeorum calamitates lamentatur, et praedicit, eorumque reftaurationem canit, fed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. vf. 9. *ideo fletu deplorabo Jahzerem*, et cap. 19 prius Aegyptiorum calamitates, et poftea eorum reftaurationem praedicit; (vide ejufdem cap. verf. 19, 20, 21, 25.) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, et quod Deus iis innotefcet, et quod denique Aegyptii Deum facrificiis, et muneribus colent, et tandem vocat hanc nationem *Benedictum Aegyptium Dei populum:* quae omnia profecto valde digna funt, ut notentur. Jeremias denique non Hebraeae gentis tantum, fed abfolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus cap. 1. verf. 5.) hic etiam nationum calamitates praedicendo deflet, et earum reftaurationem praedicit; ait enim cap. 48. verf. 31. de Moabitis *idcirco propter Moabum ejulabo, et propter totum Moabum clamo etc.* et verf. 36. *idcirco cor meum propter Moabum, ficut tympana, obftrepit*; et tandem earum reftaurationem praedicit; ut et etiam reftaurationem Aegyptiorum, Hamonitarum, et Helamitarum. Quare non dubium eft, aeteras gentes fuos etiam Prophetas ut Judaeos habuiffe, qui iis et Judaeis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nifi de uno Bilhamo, cui res futurae Judaeorum et aliarum nationum revelatae fuerint, mentio-

mentionem faciat, non tamen credendum eſt, Bilhamum ſola illa occaſione prophetaviſſe, ex ipſa enim hiſtoria clariſſime conſtat eum dudum antea prophetià et aliis divinis dotibus claruiſſe. Nam, cum Balak eum ad ſe accerſere jubet, ait (Num. cap. 22. verſ. 6.) *quoniam ſcio enim, cui benedicis, benedictum, et cui maledicis, maledictum eſſe.* Quare is [38] illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Geneſ. cap. 12. verſ. 3.) largitus eſt, habebat. Balamus deinde, ut aſſuetus prophetiis, legatis reſpondet, ut apud ipſum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc eſt, cum veram Dei mentem interpretabatur, haec de ſe dicere ſolebat: *dictum ejus, qui audit dicta Dei, qui novit ſcientiam* (vel mentem, et praeſcientiam) *excelſi, viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.* Denique poſtquam Hebraeis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut ſolebat) aliis gentibus prophetare, reſque earum futuras praedicere incipit. Quae omnia ſatis ſuperque indicant eum ſemper Prophetam fuiſſe, aut saepius prophetaviſſe, et (quod adhuc hic notandum) id, quod praecipue Prophetas de prophetiae veritate certos reddebat, habuiſſe, nempe animum ad ſolum aequum, et bonum inclinatum, non enim cui ipſe volebat, benedicebat, nec cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, ſed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako reſpondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, et auri, quantum ejus domum adimplere poſſet, non potero tranſgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar*; quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Moſi, dum in Aegyptum ex Dei mandato proficiſcebatur, contigit (vide Exodi cap. 4. vſ. 24.) et quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuel faciebat (vide Samuel. lib. 1. cap. 9. verſ. 2, 8.) et ſi in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epiſt. Petr. cap.

cap. 2. vf. 15, 26. et Judae vf. 11.) *nemo adeo aequus, qui bene femper agat, et nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. verf. 20) Et fane ejus orationes multum femper apud Deum valere debuerunt, et ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperiatur, ad Dei magnam mifericordiam erga Ifraëlitas teftandum, quod Deus noluerit Billhamum audire, et quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. vf. 6. Jof. 24. vf. 10. Neh. 13. vf. 2.) Quare fine dubio Deo acceptiffimus erat; nam impiorum orationes, et maledicta Deum minime movent. Cum itaque [39] hic verus Propheta fuerit, et tamen ab Jofua (cap. 13. verf. 22.) vocetur *divinus*, five *augur*, certum eft, hoc nomen etiam in bonam partem fumi, et quos gentiles folebant vocare augures, et divinos, veros fuiffe Prophetas, et eos, quos Scriptura faepe accufat, et condemnat, Pfeudo-divinos fuiffe, qui gentes ficut Pfeudo-prophetae Judaeos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturae locis fatis clare conftat; quare concludimus, donum Propheticum Judaeis peculiare non fuiffe, fed omnibus nationibus commune. Pharifaei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum fuae tantum nationi peculiare fuiffe, reliquas autem nationes ex virtute nefcio quâ diabolicâ (quid tandem non finget fuperftitio?) res futuras praedixiffe, praecipuum, quod ex vetere teftamento adferunt, ad hanc opinionem ejus authoritate confirmandum, eft illud Exod. cap. 33. vf. 16. ubi Mofes Deo ait: *quânam enim re cognofcetur, me, et populum tuum inveniffe gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, et feparabimur ego, et populus tuus ab omni populo, qui eft in fuperficie terra;* hinc inquam inferre volunt, Mofen a Deo petiiffe, ut Judaeis effet praefens, iifque prophetice fefe revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum fane, quod Mofes praefentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo

aufus

ausus esset petere. Sed res est; postquam Moses novit ingenium et animum suae nationis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, et singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos necessariò sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit. Sic enim cap. 34. vers 9. ait, *si inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax est* etc. Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit, est, quia populus erat contumax, et quod adhuc clarius ostendit, Mosen nihil praeter hoc singulare Dei auxilium externum petivisse, est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 20. ejusd. cap.) *ecce ego pango foedus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia, quae non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus etc.* Quare Moses hic de sola Hebraeorum [42] electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet, nempe cap. 3. vs. 12. ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quae est igitur praestantia Iudaei? aut quae utilitas circumcisionis? multa per omnem modum; primarium enim est, quod ei concredita sunt eloquia Dei.* Sed si ad Pauli doctrinam, quam praecipue docere vult, attendimus, nihil inveniemus, quod nostrae huic doctrinae repugnet; sed contra eadem, quae nos hic, docere: ait enim vers. 29. ejusdem capitis, Deum, et Judaeorum, et gentium Deum esse, et cap. 2. vers. 25, 26. *circumcisus si resiliat a lege, circumcisionem factam fore praeputium, et contra, si praeputium observet mandatum legis; ejus praeputium reputari circumcisionem.* Deinde vers. 9. cap. 4. ait omnes aeque, Judaeos scilicet et gentes sub peccato fuisse; peccatum autem sine mandato, et lege non dari. Quare hinc evidentissime constat, legem omnibus absolute (quod

ſupra etiam ex Job cap. 28. vſ. 28. oſtendimus) revelatam fuiſſe, ſub quâ omnes vixerunt nempe legem, quae ſolam veram virtutem ſpectat non autem illam, quae pro ratione et conſtitutione ſingularis cujuſdam imperii ſtabilitur, et ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus eſt, hoc eſt, omnibus aeque propitius, et omnes aeque ſub lege, et peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Chriſtum ſuum miſit, qui omnes aeque a ſervitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, ſed ex conſtanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus, ad amuſſim docet. Cum ergo ait, *Iudaeis tantum Dei eloquia credita fuiſſe*, vel intelligendum eſt, quod iis tantum Leges ſcripto, reliquis autem gentibus ſola tantum revelatione et conceptu concreditae fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod ſoli Iudaei objicere poterant, propulſare ſtudet) Paulum ex captu et ſecundum opiniones Iudaeorum, tum temporis receptas, reſpondere; nam ad ea, quae partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Graecis erat Graecus, et cum Judaeis Judaeus. Supereſt jam tantum ut quorundam rationibus reſpondeamus; quibus ſibi [41] perſuadere volunt, Hebraeorum electionem non temporaneam, et ratione ſolius imperii, ſed aeternam fuiſſe: nam, ajunt, videmus Judaeos poſt imperii amiſſionem, tot annos ubique ſparſos, ſeparatoſque ab omnibus nationibus, ſuperſtites eſſe, quod nulli alii Nationi contigit; deinde quod Sacrae Literae multis in locis docere videntur, Deum Judaeos in aeternum ſibi elegiſſe, adeoque, tametſi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca, quae hanc aeternam electionem quam clariſſime docere putant, ſunt praecipue: I. vſ. 36. cap 31. Jeremiae, ubi Propheta ſemen Iſraëlis in aeternum gentem Dei manſuram teſtatur, comparando nimirum eos cum ſixo coelorum et naturae ordine. II. Eze-

Ezechielis cap. 20. vſ. 32. etc. ubi videtur velle, quod, quamvis Judaei data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus diſperſi erant, recolliget, ducetque ad deſertum populorum, ſicuti eorum parentes ad Aegypti deſerta duxit, et tandem inde, poſtquam eos a rebellibus et deficientibus ſelegerit, ad montem ejus ſanctitatis, ubi tota Iſraëlis familia ipſum colet. Alia praeter haec adferri ſolent, praecipue a Phariſaeis, ſed omnibus me ſatisfacturum puto, ubi hiſce duobus reſpondero: quod levi negotio faciam, poſtquam ex ipſa Scriptura oſtendero, Deum Hebraeos in aeternum non elegiſſe, ſed tantum eadem conditione, quâ antea Canahanitas elegerit, qui etiam, ut ſupra oſtendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religioſe colebant, et quos tamen Deus propter eorum luxum, et ſocordiam, et malum cultum rejecit. Moſes enim in Levitico cap. 18. verſ. 27, 28. monet Iſraëlitas, ne inceſtis polluantur, veluti Canahanitae, ne ipſos terra evomat, ſicuti evomuit illas gentes, quae illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. vſ. 19. 20. ipſis expreſſiſſimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait: *teſtor vobis hodie; quod abſolute peribitis, ſicuti gentes, quas Deus ex veſtra praeſentia perire facit, ſic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quae expreſſe indicant, Deum non abſolute, neque in aeternum Hebraeam nationem elegiſſe. Si itaque Prophetae iis novum et aeternum foedus Dei cognitionis, amoris, et gratiae praedixerunt, id piis tantum promitti facile convincitur; nam in eodem Ezechielis capite, quod [42] modo citavimus, expreſſe dicitur, quod Deus ab iis ſeparabit rebelles et deficientes: et Tſephoniae cap. 3. verſ. 12, 13. quod Deus ſuperbos auferet e medio, et pauperes ſuperſtites faciet, et quia haec electio veram virtutem ſpectat, non putandum eſt, quod piis Iudaeorum tantum, caeteris excluſis, promiſſa fuerit, ſed plane credendum, gentiles veros Prophetas, quos

omnes nationes habuisse ostendimus; eandem etiam fidelibus suarum Nationum promisisse, eosque eâdem solatos fuisse. Quare hoc aeternum foedus Dei cognitionis et amoris universale est, ut etiam ex Tsephoniae c. 3. vers. 10, 11. evidentissime constat, adeoque hac in re nulla est admittenda differentia inter Judaeos et gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris praeter illam, quam jam ostendimus. Et quod Prophetae, dum de hac electione, quae solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, et aliis ceremoniis ac Templi et Urbis reaedificatione misceant, pro more et natura propbetiae res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judaeis, quorum erant Prophetae, imperii et templi restaurationem, tempore Cyri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judaei nihil prorsus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio persliterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus caeterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcisionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hispaniae olim Judaeos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, perplurimi Judaei pontificiorum religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut pauco post tempore nullae eorum reliquiae manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coegit, qui semper, quamvis ad religionem conversi, ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus [53] indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam hac

hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in aeternum conservaturum, imo nisi fundamenta suae religionis eorum animos effoeminarent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanae mutabiles, suum imperium iterum erecturos; Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum praeclarum habemus in Chinensibus, qui etiam komma aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, et ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, et sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi prae luxu divitiarum et socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judaeos hac, vel alia de causa a Deo in aeternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel aeternam, quatenus ea tantum Judaeis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, et corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest); at ratione intellectus, et verae virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam prae alia eligi.

CAP. IV. *De Lege Divina.*

Legis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei, una eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel a necessitate naturae, vel ab hominum placito dependet. Lex, quae a necessitate naturae dependet, illa est, quae ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, et quae magis proprie jus appellatur, est ea, quam homines ad tutius et commodius vivendum, vel ob alias causas, sibi

ſibi et aliis praeſcribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de ſuo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex eſt univerſalis corporum, quae ex neceſſitate naturae [44] ſequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, ſtatim recordetur alterius ſimilis, vel quam ſimul cum ipſa perceperat, lex eſt, quae ex natura humana neceſſario ſequitur. At quod homines de ſuo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, et certae rationi vivendi ſeſe adſtringant, ex humano placito pendet. Et quamvis abſolute concedam omnia ex legibus univerſalibus naturae determinari, ad exiſtendum, et operandum, certa ac determinata ratione; dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars eſt naturae, eatenus partem potentiae naturae conſtituit: quae igitur ex neceſſitate naturae humanae ſequuntur, hoc eſt, ex natura ipſa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamſi neceſſario, ſequuntur tamen ab humana potentia, quare ſanctionem iſtarum legum ex hominum placito pendere optime dici poteſt, quia praecipue a potentia humanae mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res ſub ratione veri et falſi percipit, ſine hiſce legibus clariſſime concipi poſſit, at non ſine lege neceſſaria, ut modo ipſam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas ſuas cauſas definire et explicare debemus, et illa univerſalis conſideratio de fato, et concatenatione cauſarum, minime nobis inſervire poteſt ad noſtras cogitationes circa res particulares, formandas atque ordinandas. Adde, quod nos ipſam rerum coordinationem et concatenationem, hoc eſt, quomodo res revera ordinatae et concatenatae ſunt, plane ignoremus, adeoque ad uſum vitae melius, imo neceſſe eſt, res ut poſſibiles conſiderare. Haec de lege abſolute conſiderata.

Verum

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, et communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, et perficere, et negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem praescribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet, et perplurimum homines ad eum percipiendum fere inepti [45] sunt, et nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes aeque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, et contra iis, qui eas violarent, minitando id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fraeno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quae hominibus ex aliorum imperio praescribitur: et consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, et servire videantur, et revera, qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio et malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, et earum necessitatem novit, is animo constanti agit, et ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur. Quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; et ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum laetari, cum fit judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio

ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem ſibi, vel aliis praeſcribunt, ideo Lex diſtinguenda videtur in humanam et divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quae ad tutandam vitam et rempublicam tantum inſervit; per divinam autem, quae ſolum ſummum bonum, hoc eſt, Dei veram cognitionem et amorem ſpectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, eſt, propter ſummi boni naturam, quam hic paucis, et quam clare potero, jam oſtendam.

Cum melior pars noſtri ſit intellectus, certum eſt, ſi noſtrum utile revera quaerere velimus, nos ſupra omnia debere conari, ut eum, quantum fieri poteſt, perficiamus; in ejus enim perfectione ſummum noſtrum bonum conſiſtere debet. Porro quoniam omnis noſtra cognitio, et certitudo, quae revera omne dubium tollit, a ſola Dei cognitione dependet; tum quia ſine Deo nihil eſſe, neque concipi poteſt, tum etiam, quia de omnibus dubitare poſſumus, quamdiu Dei nullam claram et diſtinctam [4] habemus ideam; hinc ſequitur, ſummum noſtrum bonum, et perfectionem a ſola Dei cognitione pendere etc. Deinde cum nihil ſine Deo nec eſſe nec concipi poſſit; certum eſt, omnia, quae in natura ſunt, Dei conceptum pro ratione ſuae eſſentiae ſuaeque perfectionis involvere atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoſcimus, eo majorem, et perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per cauſam nihil aliud eſt, quam cauſae proprietatem aliquam cognoſcere) quo magis res naturales cognoſcimus, eo Dei eſſentiam (quae omnium rerum cauſa eſt) perfectius cognoſcere; atque adeo tota noſtra cognitio, hoc eſt, ſummum noſtrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, ſed in eadem omnino conſiſtit: quod etiam ex hoc ſequitur, quod homo pro natura, et perfectione rei, quam prae reliquis amat, eo etiam perfectior eſt, et contra: adeo-

adeoque ille necessario perfectissimus est et de summa beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectissimi, intellectualem cognitionem supra omnia amat, eâdemque maxime delectatur. Huc itaque nostrum summum bonum, nostraque beatitudo redit, in cognitionem scilicet et amorem Dei. Media igitur, quae hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipse Deus, quatenus ejus idea in nobis est, exigit, jussa Dei vocari possunt, quia quasi ab ipso Deo, quatenus in nostra mente existit, nobis praescribuntur, atque adeo ratio vivendi, quae hunc finem spectat, lex Divina optime vocatur. Quaenam autem haec media sint, et quaenam ratio vivendi, quam hic finis exigit, et quomodo hunc optimae reipublicae fundamenta sequantur, et ratio vivendi inter homines, ad universalem Ethicam pertinet. Hic nor nisi do lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei summa hominis foelicitas sit, et beatitudo, et finis ultimus, et scopus omnium humanarum actionum; sequitur eum tantum legem divinam sequi, qui Deum amare curat, non ex timore supplicii, neque prae amore alterius rei, ut deliciarum, famae etc. sed ex eo solo, quod Deum novit, sive quod novit, Dei cognitionem, et amorem, summum esse bonum. Legis igitur Divinae summa, ejusque summum praeceptum est, Deum ut summum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus supplicii et poenae, nec prae [47] amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dictat, Deum summum esse nostrum bonum, sive Dei cognitionem et amorem, finem esse ultimum, ad quem omnes actiones nostrae sunt dirigendae. Homo tamen carnalis haec intelligere nequit, et ipsi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, et etiam quia in hoc summo bono nihil reperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote quod

quod in sola speculatione et pura mente consistit. At ii, qui norunt se nihil intellectu et sana mente praestantius habere, haec sine dubio, solidissima judicabunt. Explicuimus itaque, in quo potissimum lex divina consistit, et quaenam sint leges humanae, nempe omnes illae, quae alium scopum collimant; nisi ex revelatione sancitae fuerint; nam hac etiam consideratione res ad Deum referuntur, (ut supra ostendimus) et hoc sensu lex Mosis, quamvis non universalis, sed maxime ad ingenium et singularem conservationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen potest Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse. Si jam ad Naturam legis divinae naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus. I. eam esse universalem, sive omnibus hominibus communem; eam enim ex universali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem historiarum, quaecumque demum eae fuerint; nam quandoquidem haec Lex divina naturalis ex sola consideratione humanae naturae intelligatur, certum est, nos eam aeque concipere posse in Adamo, ac alio quocunque homine, aeque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui solitariam vitam agit. Nec fides historiarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, et consequenter nec etiam Dei amorem nobis dare potest; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per se certis et notis hauriri debet, quare longe abest, ut fides historiarum requisitum sit necessarium, ut ad summum nostrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides historiarum Dei cognitionem et amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitae civilis, perutilem esse, non negamus; quo enim hominum mo-
[48] res et conditiones, quae ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus nosci possunt, observaverimus et melius noverimus, eo inter ipsos cautius

tius vivere, nostrasque actiones et vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere caeremonias, hoc est, actiones, quae in se indifferentes sunt et solo instituto bonae vocantur, vel, quae aliquod bonum ad salutem necessarium repraesentant, vel si mavis actiones, quarum ratio captum humanum superat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipsum lumen non attingit, sed id tantum, quod nobis clarissime indicare potest, bonum, sive medium ad nostram beatitudinem esse. Quae autem ex solo mandato et instituto bona sunt, vel ex eo, quod alicujus boni sint repraesentamina, ea nostrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud nisi merae umbrae sunt, nec inter actiones, quae quasi proles aut fructus intellectus et sanae mentis sunt, numerari possunt. Quod hic non opus est, prolixius ostendere. IV. denique videmus summum legis divinae praemium esse, ipsam legem, nempe Deum cognoscere, eumque ex vera libertate, et animo integro et constante amare, poenam autem, horum privationem, et carnis servitutem, sive animum inconstantem, et fluctuantem. His sic notatis inquirendum jam est, I. num lumine naturali concipere possumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus praescribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, et lege hac naturali doceat. III. quem ad finem caeremoniae olim institutae fuerint. IV. denique quid referat sacras historias scire, et eis credere? De primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in sequente agam. Quid circa primum statuendum sit, facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quae a Dei intellectu non nisi respectu nostrae rationis distinguitur, hoc est, Dei voluntas et Dei intellectus in se revera unum et idem sunt; nec distinguuntur, nisi respectu nostrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum

ad

ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab aeterno continetur tanquam aeterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, sive naturam trianguli intelligere; sed cum [42] postea ad hoc attendimus, quod natura trianguli sic in natura divina continetur, ex sola necessitate divinae naturae, et non ex necessitate essentiae et naturae trianguli, imo, quod necessitas essentiae, et proprietatum trianguli, quatenus etiam ut aeternae veritates concipiuntur, a sola necessitate divinae naturae et intellectus pendeat, et non ex natura trianguli, tum id ipsum quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem sive decretum appellamus. Quare respectu Dei unum et idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab aeterno decrevisse, et voluisse tres angulos trianguli aequales esse duobus rectis, vel Deum hoc ipsum intellexisse. Unde sequitur, Dei affirmationes et negationes aeternam semper necessitatem sive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, se nolle, ut de arbore cognitionis boni et mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore posse comedere, adeoque impossibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum aeternam necessitatem et veritatem debuisset involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo praecepisse, et nihilominus Adamum de eadem comedisse, necessario dicendum est, Deum Adamo malum tantum revelavisse, quod eum necessario sequeretur, si de illa arbore comederet, at non necessitatem consecutionis illius mali. Unde factum est, ut Adamus illam revelationem non ut aeternam et necessariam veritatem perceperit, sed ut legem, hoc est, ut institutum, quod lucrum aut damnum sequitur, non ex necessitate et natura actionis patratae, sed ex solo libitu et absoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio respectu solius Adami, et propter solum defectum ejus cognitionis lex fuit,

fuit, Deuſque quaſi legislator aut Princeps. Et hac etiam de cauſa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, reſpectu Hebraeorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei exiſtentiam et aeternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipſis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum exiſtere, Deumque ſolum adorandum eſſe, tanquam legem, percipere debuerunt; quod ſi Deus nullis mediis corporeis adhibitis ſed immediate iis loquutus fuiſſet, hoc ipſum non tanquam legem, ſed tanquam aeternam veritatem percepiſſent. Atque hoc, quod de Iſraëlitis et Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei leges ſcripſerunt, dicendum, videlicet, [50] quod Dei decreta non adaequate, ut aeternas veritates, perceperunt. Ex. gr. de ipſo Moſe etiam dicendum eſt, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepiſſe modum, quo populus Iſraëliticus in certa mundi plaga optime uniri poſſet, et integram ſocietatem formare ſive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime poſſet cogi ad obediendum, ſed non percepiſſe, nec ipſi revelatum fuiſſe, modum illum optimum eſſe, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga neceſſario ſequeretur ſcopus, ad quem collimabant. Quapropter haec omnia non ut aeternas veritates, ſed ut praecepta et inſtituta percepit, et tanquam Dei leges praeſcripſit; et hinc factum eſt, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, miſericordem, juſtum etc. imaginaretur; cum tamen haec omnia ſolius humanae naturae ſint attributa, et a natura divina prorſus removenda: atque hoc inquam de ſolis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges ſcripſerunt, non autem de Chriſto. De Chriſto enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine ſcripſiſſe, ſentiendum tamen eſt, eum res vere et adaequate percepiſſe: nam Chriſtus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Chriſti, (ut in cap. 1. oſtendimus) ſicuti ante per Angelos, nempe

per vocem creatam, visiones etc. quaedam humano generi revelavit. Quapropter aeque a ratione alienum esset, statuere Deum suas revelationes opinionibus Christi accommodavisse, ac, quod Deus antea suas revelationes opinionibus angelorum, hoc est vocis creatae et visionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil absurdius statui posset; praesertim cum non ad solos Judaeos, sed totum humanum genus docendum missus fuerit, adeoque non satis erat, ut mentem opinionibus Judaeorum tantum accommodatam haberet, sed opinionibus et documentis humano generi universalibus, hoc est, notionibus communibus, et veris. Et sane ex hoc, quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate revelaverit et non ut Prophetis, per verba, et imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam quod Christus res revelatas vere percepit, sive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa pura mente extra verba et imagines [31] percipitur. Christus itaque res revelatas vere et adaequate percepit, si igitur eas tanquam leges unquam praescripsit, id propter populi ignorantiam et pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei gessit, quod sese ingenio populi accommodavit, et ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam caeteri Prophetae locutus sit, obscure tamen, et saepius per parabolas res revelatas docuit, praesertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat intelligere regnum coelorum (vide Matth. cap. 13. vers. 10. etc.). et sine dubio eos, quibus datum erat mysteria coelorum noscere, res ut aeternas veritates docuit, non vero ut leges praescripsit, et hac ratione eos a servitute legis liberavit, et nihilominus legem hoc magis confirmavit et stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. cap. 7. vers. 6. et cap. 3. vers. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. 3. vers. 5. et cap.

cap. 6. verf. 19. ejufd. Epift. humano more loquitur, quod expreffe dicit, cum Deum juftum vocat, et fine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo mifericordiam, gratiam, iram etc. affingit, et ingenio plebis, five (ut ipfe etiam ait cap. 3. verf. 1, 2. Epift. 1. ad Corinth.) hominum carnalium fua verba accommodat: nam cap. 9. verf. 18. epift. ad Rom. abfolute docet, Dei iram, ejufque mifericordiam non ab humanis operibus, fed a fola Dei vocatione, hoc eft, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat juftus, fed ex fola fide (vide Ep. ad Rom cap. 3. verf. 28.) per quam fane nihil aliud intelligit, quam plenum animi confenfum, et denique, quod nemo fiat beatus, nifi mentem Chrifti in fe habeat, (vide Epift. ad Rom. cap 8. verf. 9.) quâ fcilicet leges Dei, ut aeternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non nifi ex captu vulgi, et ex folo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem defcribi et juftum, mifericordem etc. vocari, Deumque revera ex folius fuae naturae, et perfectionis neceffitate agere, et omnia dirigere, et ejus denique decreta et volitiones aeternas effe veritates, femperque neceffitatem involvere: idque eft, quod primo in loco explicare, et oftendere conftitueram Ad fecundum igitur tranfeamus, et Sacram Paginam percurramus, et quid ipfa de lumine naturali et lege hac divina docet videamus. Pri- [32] mum, quod nobis occurrit, eft ipfa primi hominis hiftoria, ubi narratur, Deum Adamo praecepiffe, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni et mali, quod fignificare videtur, Deum Adamo praecepiffe bonum agere, et quaerere fub ratione boni, et non quatenus contrarium eft malo, hoc eft, ut bonum ex amore boni quaereret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam oftendimus, bonum agit ex vera boni cognitione et amore, libere et conftanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, et ferviliter agit, et fub imperio alterius vivit,

vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo praecipit, totam legem divinam naturalem comprehendit, et cum dictamine luminis naturalis abſolute convenit, nec difficile eſſet, totam iſtam primi hominis hiſtoriam, ſive parabolam ex hoc fundamento explicare: ſed malo id miſſum facere; cum quia non poſſum abſolute eſſe certus, num mea explicatio cum ſcriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc hiſtoriam eſſe parabolam, ſed plane ſtatuunt, eam ſimplicem narrationem eſſe. Praeſtabilius erit igitur alia Scripturae loca in medium adferre, illa praeſertim, quae ab eo dictata ſunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes ſui aevi ſapientes ſuperavit, loquitur, et cujus ſententias aeque ſancte, ac Prophetarum amplexus eſt populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetia et pietas, quam prudentia et ſapientia in ſacris commendatur. Is in ſuis Proverbiis vocat humanum intellectum verae vitae fontem, et infortunium in ſola ſtultitia conſtituit. Sic enim ait cap. 16. verſ. 25. *fons vitae* (eſt) *intellectus ſui domini* *), *et ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia*: ubi notandum, quod per vitam abſolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. cap. 30. verſ 19. fructum igitur intellectus in ſola vera vita conſtituit, et ſupplicium in ſola ejus privatione, quod quidem abſolute convenit cum eo quod IV. loco notavimus circa legem divinam naturalem: quod autem hic fons vitae, ſive, quod ſolus intellectus, ut etiam oſtendimus, leges ſapientibus praeſcribit, aperte ab eodem hoc ſapiente docetur; ait enim cap. 13. verſ. 24. *Lex pruden-*
[53] *tis* (eſt) *fons vitae*, id eſt, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. 3. verſ. 13. expreſſiſſimis

*) *Hebraiſmus eſt, Qui rem aliquam habet vel in ſua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

mis verbis docet, intellectum hominem beatum et foelicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare. Sic enim ait: *Beatus homo, qui invenit scientiam, et filius hominis, qui intelligentiam eruit.* Ratio est, (ut vers. 16, 17. pergit) quia *directe dat dierum longitudinem* *), *indirecte divitias et honorem: ejus viae* (quas nimirum scientia indicat) *amoenae sunt, et omnes ejus semitae pax.* Soli igitur sapientes ex sententia etiam Salomonis animo pacato et constante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoqne (ut Esaias etiam ait cap. 57. v. 20.) neque pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda sunt, quae habentur in secundo cap. utpote quae nostram sententiam quam clarissime confirmant; sic enim vers. 3. ejusd. cap. incipit: *nam si prudentiam inclamabis, et intelligentiae dederis vocem tuam, etc. tunc timorem Dei intelliges, et Dei scientiam* (vel potius amorem; nam haec duo verbum *Jadaa* significat) *invenies; nam* (NB) *Deus dat sapientiam: ex ore suo* (manat) *scientia et prudentia.* Quibus sane verbis clarissime indicat I. quod sola sapientia, sive intellectus nos doceat, Deum sapienter timere, hoc est, vera religione colere. Deinde docet, sapientiam, et scientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam supra ostendimus, nempe, quod noster intellectus nostraque scientia a sola Dei idea sive cognitione pendeat, oriatur, et perficiatur. Pergit deinde vers. 9. expressissimis verbis docere, hanc scientiam veram Ethicam et Politicam continere, et ex ea deduci. *Tunc intelliges Iustitiam, et Iudicium, et rectitudines, (et) omnem bonam semitam:* nec his contentus pergit. *quando intrabit scientia in cor tuum, et sapientia tibi erit suavis; tum* tua

*) *Hebraismus, nihil aliud significans quam vitam.*

[54] *tua* *) *providentia tibi vigilabit, et prudentia te custodiet.* Quae omnia cum scientia naturali plane conveniunt; haec enim Ethicam docet, et veram virtutem, postquam rerum cognitionem acquisivimus, et scientiae praestantiam gustavimus. Quare foelicitas, et tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunae, (hoc est Dei auxilio externo) sed a sua interna virtute (sive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, et bene consulendo se maxime conservat. Denique nequaquam hic praetereundus est locus Pauli, qui habetur cap. 1. vers. 20. Epist. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) sic ait: *occulta enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis suis per intellectum conspiciuntur, et virtus et divinitas ejus, quae est in aeternum, adeo ut sint sine effugio.* Quibus satis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, et aeternam divinitatem, ex qua scire et deducere possunt, quid iis quaerendum quidve fugiendum sit, adeoque concludit. omnes sine effugio esse, nec ignorantia excusari posse, quod profecto possent, si de lumine supranaturali loqueretur, et de carnali Christi passione et resurrectione etc. Et ideo paulo infra vers. 24. sic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiscentias immundas cordis eorum etc.* usque ad finem capitis, quibus vitia ignorantiae describit, eaque tanquam ignorantiae supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. vers. 22. quod jam citavimus, nempe, *et supplicium stultorum est stultitia*, quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos esse inexcusabiles. Nam prout unusquisque seminat, ita metet, ex malis mala necessario sequuntur, nisi sapienter corrigantur, et ex bonis bona, si animi constantia

*) מזמה mezima *proprie cogitationem, deliberationem et vigilantiam significat.*

ſtantia comitetur. Scriptura itaque lumen, et legem divinam naturalem abſolute commendat; atque his, quae in hoc capite agere propoſueram, abſolvi.

CAP. V. *De Ratione, cur Ceremoniae inſtitutae fuerint, et de fide hiſtoriarum, nempe, qua ratione, et quibus ea neceſſaria ſit.*

In ſuperiore capite oſtendimus, legem divi- [55] nam, quae homines vere beatos reddit et veram vitam docet, omnibus eſſe hominibus univerſalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipſa humanae menti innata, et quaſi inſcripta exiſtimanda ſit. Cum autem caeremoniae, eae ſaltem, quae habentur in Vetere Teſtamento Hebraeis tantum inſtitutae et eorum imperio ita accommodatae fuerint, ut maxima ex parte ab univerſa ſocietate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum eſt, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem et virtutem aliquid facere; ſed eas ſolam Hebraeorum electionem, hoc eſt, (per ea, quae in tertio cap. oſtendimus) ſolam corporis temporaneam foelicitatem et imperii tranquillitatem reſpicere, propterea que, nonniſi ſtante eorum imperio, ullius uſus eſſe potuiſſe. Si eae igitur in Vetere Teſtamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis inſtitutae fuerunt. Verum quia ratio tametſi ſolidiſſima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic haec, quae modo oſtendimus Scripturae etiam autoritate confirmare; et deinde ad majorem perſpicuitatem oſtendere, qua ratione, et quomodo caeremoniae ad imperium Judaeorum ſtabiliendum et conſervandum inſerviebant. Eſaias nihil clarius docet, quam quod lex divina abſolute ſumpta ſignificet illam legem univerſalem; quae in verà vivendi ratione conſiſtit, non autem caeremonias, Capite enim I. vſ. 10. Propheta gentem ſuam vocat ad Legem divinam ex ſe audiendam, ex qua prius omnia

 ſacri-

ſacrificiorum genera ſecludit, et omnia feſta, et tandem legem ipſam docet (vide vſ. 16, 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, et virtutis ſive bonarum actionum uſu ſeu habitu, et denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum teſtimonium eſt illud Pſalmi 40. verſ. 7, 9. Hic enim Pſaltes Deum alloquitur: *ſacrificium et mu-*
[56] *nus non voluiſti* *); *aures mihi perfodiſti, holocauſtum, et peccati oblationem non petiiſti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua eſt in meis viſceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quae viſceribus vel menti inſcripta eſt, et ab ea caeremonias ſecludit; nam eae ſolo inſtituto, et non ex natura ſunt bonae, adeoque neque mentibus inſcriptae. Praeter haec alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quae idem teſtantur, ſed haec duo attuliſſe ſufficit. Quod autem ceremoniae nihil ad beatitudinem juvent, ſed quod tantum imperii temporaneam foelicitatem reſpiciant, etiam ex ipſa Scriptura conſtat, quae pro ceremoniis nihil niſi corporis commoda, et delicias promittit, et pro ſola lege divina univerſali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Moſis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut ſupra diximus, promittitur, quam haec temporanea foelicitas, nempe honores, ſive fama, victoriae, divitiae, deliciae, et valetudo. Et quamvis quique illi libri, praeter ceremonias, multa moralia contineant, haec tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus univerſalia, ſed tanquam mandata ad captum, et ingenium ſolius Hebraeae nationis maxime accommodata, et quae adeo etiam ſolius imperii utilitatem ſpectant. Ex. Gr. Moſes non tanquam doctor aut Propheta Judaeos docet, ne occidant neque furentur, ſed haec tanquam legiſlator et princeps jubet; non enim documenta ratione comprobat, ſed juſſibus

*) *Eſt phraſis ad ſignificandum perceptionem.*

juſſibus poenam addit, quae pro ingenio uniuſcujusque nationis variare poteſt et debet, ut experientia ſatis docuit. Sic etiam juſſum, de non committendo adulterio, ſolius reipublicae et imperii utilitatem reſpicit; nam ſi documentum morale docere voluiſſet, quod non ſolam reipublicae utilitatem, ſed animi tranquillitatem, et veram uniuſcuiuſque beatitudinem reſpiceret, tum non tantum actionem externam, ſed et ipſum animi conſenſum damnaret, ut Chriſtus fecit, qui documenta univerſalia tantum docuit (vide Matth. cap. 5 verſ. 28) et hac de cauſa Chriſtus praemium ſpirituale, non autem ut Moſes, corporeum promittit. Nam Chriſtus, uti dixi, non ad imperium conſervandum, et leges inſtituendum, ſed ad ſolam legem univerſalem docendum miſ- [57]
ſus fuit; et hinc facile intelligimus, Chriſtum legem Moſis minime abrogaviſſe, quandoquidem Chriſtus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque a legibus Reipublicae diſtinguere, idque maxime propter Phariſaeorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicae ſive legem Moſis defendebat; cum tamen ipſa, uti diximus nullam niſi Reipublicae rationem habuerit, nec tam ad Hebraeos docendum, quam cogendum inſerviverit. Sed ad noſtrum propoſitum revertamur, et alia Scripturae loca, quae pro ceremonis nihil praeter corporis commoda, et pro ſolâ lege divina univerſali beatitudinem promittunt, in medium proferamus. Inter prophetas nemo clarius quam Eſaias hoc docuit, hic enim cap. 58. poſtquam hypocriſin damnavit, libertatem, et charitatem erga ſe et proximum commendat; et pro his haec promittit: *tunc erumpet ſicuti aurora lux tua, et tua ſanitas protinus effloreſcet, et ibit ante te juſtitia tua, et gloria Dei te* *) *aggregabit etc.*
Poſt

*) *Hebraiſmus, quo tempus mortis ſignificatur*, aggregari ad populos ſuos, *mori ſignificat, vide Geneſ. cap.* 49. *verſ.* 29, 33.

Poſt haec ſabbatum etiam commendat, pro cujus in obſervando diligentia, hoc promittit: *tunc* *) *cum Deo delectaberis et te* **) *equitare faciam ſuper excelſa terrae et faciam, ut comedas haereditatem Iacobi, tui patris, ut os Iehovae locutum eſt.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate et charitate mentem ſanam in corpore ſano, Deique gloriam etiam poſt mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil niſi imperii ſecuritatem, proſperitatem et corporis foelicitatem. In Pſalmis 15. et 24. nulla fit ceremoniarum mentio, ſed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de ſola beatitudine agitur, eaque ſola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum eſt, ibi per montem Dei, ejuſque tentoria et horum inhabitationem, beatitudinem et animi tranquillitatem, non vero montem Hieroſolymae, neque Moſis tabernaculum intelligi; haec [58] enim loca a nemine inhabitabantur, nec niſi ab iis, qui ex ſola tribu Levi erant, adminiſtrabantur. Porro omnes etiam illae Salomonis ſententiae, quas in ſuperiore capite attuli, pro ſolo cultu intellectus et ſapientiae, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur et Dei ſcientia invenietur. Quod autem Hebraei poſt deſtructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Ieremia, qui ubi urbis vaſtationem prope inſtare vidit et praedicit, ait, *Deum eos tantum diligere, qui ſciunt et intelligunt, quod ipſe exercet miſericordiam, judicium, et juſtitiam in mundo; adeoque in poſterum non niſi eos, qui haec norunt, laude dignos aeſtimandos eſſe* (vide cap. 9. vſ. 23) quaſi diceret, Deum poſt urbis vaſtationem nihil ſingulare a Judaeis exigere, nec aliud ab iiſdem in poſterum petere, praeter legem naturalem, quà omnes

*) *Significat honeſte delectari, ſicuti etiam Belgice dicitur*, met Godt, en met eere.

**) *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

omnes mortales tenentur. Novum praeterea Teſtamentum hoc ipſum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur et pro iis regnum coeleſte promittitur, ceremonias autem, poſtquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicae jure tenebantur, praedicari incepit, miſſas fecerunt Apoſtoli; quod autem Phariſaei poſt amiſſum imperium eas, aut ſaltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Chriſtianis adverſandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam poſt primam urbis vaſtationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in ſectas non erant, quod ſciam, diviſi, ſtatim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Moſis valedixerunt, patriaeque jura oblivioni, ut plane ſuperflua, tradiderunt et ſe cum caeteris nationibus immiſcere inceperunt, ut ex Hezdra et Nehemia ſatis ſuperque conſtat; quare non dubium eſt, quin Judaei, poſt diſſolutum imperium, lege Moſis non magis teneantur, quam antequam eorum ſocietas et Reſpublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Aegypto vixerunt, nullas leges peculiares habuerunt, nec ullo, niſi naturali jure et ſine dubio, etiam jure Reipublicae, in qua vivebant, quatenus legi divinae naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchae Deo ſacrificaverunt, id feciſſe puto, ut ſuum animum, quem a pueritia ſacrificiis aſſuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines a tempore Enos ſacrificiis plane conſueverant, ita ut iis maxime ad devotionem in- [39] citarentur. Patriarchae igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex univerſalibus fundamentis legis divinae edocti, ſed ex ſola illius temporis conſuetudine, Deo ſacrificaverunt et ſi ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicae, in quâ vivebant; quo etiam (ut jam hic et etiam capite tertio, cum de Malkitſedek loquuti ſumus, notavimus) tenebantur.

His

His puto, me meam ſententiam Scripturae authoritate confirmaviſſe; ſupereſt jam oſtendere, quomodo et qua ratione ceremoniae inſerviebant ad imperium Hebraeorum conſervandum et ſtabiliendum; quod quam pauciſſimis potero, et univerſalibus fundamentis oſtendam. Societas non tantum ad ſecure ab hoſtibus vivendum, ſed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis eſt, et maxime etiam neceſſaria; nam, niſi homines invicem operam mutuam dare velint, ipſis et ars, et tempus deficeret, ad ſe, quoad ejus fieri poteſt, ſuſtentandum, et conſervandum. Non enim omnes ad omnia aeque apti ſunt, nec unuſquiſque potis eſſet, ad ea comparandum, quibus ſolus maxime indiget. Vires, et tempus, inquam, unicuique deficerent, ſi ſolus deberet arare, ſeminare, metere, molere, coquere, texere, ſuere et alia perplurima, ad vitam ſuſtentandum efficere, ut jam taceam artes, et ſcientias, quae etiam ad perfectionem humanae naturae, ejuſque beatitudinem ſunt ſumme neceſſariae. Videmus enim eos, qui barbare ſine politiâ vivunt, vitam miſeram, et pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, miſera et impolita, quae habent, ſine mutua opera, qualis qualis ea ſit, ſibi comparant. Jam ſi homines a natura ita eſſent conſtituti, ut nihil niſi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis ſane legibus indigeret ſocietas, ſed abſolute ſufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut ſponte integro et liberali animo id, quod vere utile eſt, agerent. Verum longe aliter cum humana natura conſtitutum eſt; omnes quidem ſuum utile quaerunt, at minime ex ſanae rationis dictamine, ſed perplurimum ex ſola libidine et animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utileſque judicant. Hinc fit, ut nulla ſocietas poſſit ſubſiſtere, [60] abſque imperio, et vi, et conſequenter legibus, quae hominum libidinem, atque effraenatum impetum

tum

tum moderentur et cohibeant: non tamen humana natura patitur abſolute ſe cogi et ut Seneca Tragicus ait: violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant; quamdiu enim homines ex ſolo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis et neceſſitatis rei agendae tenent, ſed id tantum curant, ne capitis aut ſupplicii rei ſint ſcilicet. Imo non poſſunt non malo aut damno imperatoris, quamvis cum ſuo magno etiam malo non tantum laetari, ipſique omnia mala cupere et ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati poſſunt quam ſuis aequalibus ſervire et ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus ſemel conceſſam iterum adimere. Ex his ſequitur Primo, quod vel tota ſocietas, ſi fieri poteſt collegialiter imperium tenere debet, ut ſic omnes ſibi et nemo ſuo aequali ſervire teneatur, vel, ſi pauci, aut unus ſolus imperium teneat, is aliquid ſupra communem humanam naturam habere, vel ſaltem ſummis viribus conari debet, vulgo id perſuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita inſtitui debent, ut homines non tam metu, quam ſpe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unuſquiſque cupide ſuum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo conſiſtit, quod aliquis mandata ex ſola imperantis authoritate exequatur, hinc ſequitur, eandem, in ſocietate cujus imperium penes omnes eſt et leges ex communi conſenſu ſanciuntur, nullum locum habere et ſive in tali ſocietate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus aeque liberum manere, quia non ex authoritate alterius, ſed ex proprio ſuo conſenſu agit. At contra accidit, ubi unus ſolus imperium abſolute tenet; nam omnes ex ſola authoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, niſi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges inſtituere et libertatem ſemel conceſſam populo adimere.

His

His sic universaliter consideratis, ad Hebraeorum rempublicam descendamus. Hi cum primum Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges [61] ad libitum sancire, sive nova jura constituere et imperium, ubicunque locorum vellent, et quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura sapienter constituendum et imperium penes sese collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant et misera servitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui caeteris imperaret, eosque vi cogeret et qui denique leges praescriberet, et imposterum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit, quia divina virtute supra caeteros excellebat et se eam habere populo persuasit, multisque testimoniis ostendit; (vide Exodi cap. 14. vers. ultimo, et cap. 19. vers. 9) Is itaque virtute, qua pollebat divinâ, jura constituit et populo praescripsit: at in iis summam curam gessit, ut populus, non tam metu, quam sponte suum officium faceret; ad quod haec duo eum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola vi cogi non patitur) et instans bellum; ubi, ut res prospere cedant, milites magis hortari, quam poenis et minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute et magnamitate animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causâ Moses virtute, et jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, et divinitus multa in futurum promisit nec leges admodum severas sancivit, quod unusquisque, qui iis studuit, facile nobis concedet, praecipue si ad circumstantias, quae ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet servituti

tuti assuetis ad libitum agere concessit; nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari et mandata exequi, quae a solo imperantis arbitrio pendebant. Non enim ad libitum, sed secundum certum, et determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput et barbam radere, neque laetari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum iussa et mandata in legibus praescripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus et inter oculos signa quaedam habere tenebantur, quae eos semper per obedientiam monerent. Hic igitur scopus caeremoniarum fuit, ut homines nihil ex [62] proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent et continuis actionibus et meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere et illas Vet. Testamenti, imo totam legem Mosis nihil aliud, quam Hebraeorum imperium et consequenter nihil praeter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum ceremonias attinet, nempe Baptismum, Coenam dominicam, festa, orationes externas et si quae adhuc aliae, quae toti Christianismo communes sunt, semperque fuerunt, si eae unquam a Christo, aut ab Apostolis institutae sunt (quod adhuc mihi non satis constat) eae nonnisi ut universalis Ecclesiae signa externa institutae sunt, non autem ut res, quae ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quae aliquid Sanctimoniae in se habeant; quare, quamvis hac ceremoniae non ratione imperii, ratione tamen integrae Societatis tantum institutae sunt; adeoque ille, qui solus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit, is ab his ceremoniis abstinere tenetur et nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est et Belgae, qui ibi habitant,

tant, ex mandato Societatis Indiae Orientalis ab omni externo cultu abſtinere tenentur. Nec hoc alia authoritate jam confirmare puto; et quamvis non difficile foret, hoc ipſum etiam ex fundamentis Novi Teſtamenti deducere et forte claris inſuper teſtimoniis oſtendere, haec tamen libentius miſſa facio, quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de quo ſecundo loco in hoc capite agere conſtitui; ſcilicet Quibus et qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris contentarum neceſſaria ſit. Ut autem hoc lumine naturali inveſtigetur, ſic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid ſuadere vel diſſuadere vult, quod per ſe notum non eſt, is, ut id iidem amplectantur, rem ſuam ex conceſſis deducere, eoſque experientia vel ratione convincere debet, nempe ex rebus, quas per ſenſus experti ſunt, in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per ſe notis: at niſi experientia talis ſit, ut clare et diſtincte intelligatur, quamvis hominem convincat, non ta-
[63] men poterit ipſa intellectum aeque afficere, ejuſque nebulas diſſipare, ac cum res docenda ex ſolis axiomatis intellectualibus, hoc eſt, ex ſola virtute intellectus, ejuſque in percipiendo ordine, deducitur, praeſertim ſi quaeſtio de re ſpirituali et quae ſub ſenſus nullo modo cadit, ſit. Verum quia ad res ex ſolis notionibus intellectualibus deducendum longa perceptionum concatenatio ſaepiſſime requiritur, et praeterea etiam ſumma praecautio, ingenii perſpicacitas et ſumma continentia, quae omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes ſuas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere et invicem concatenare; unde ſequitur, quod ſi quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, univerſum humanum genus docere et ab omnibus intelligi vult; is rem ſuam ſola experientia confirmare tenetur, rationesque ſuas et rerum docendarum definitiones ad

captum

captum plebis, quae maximam humani generis partem componit, maxime accommodare, non autem eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inserviunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, a paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur; poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integrae nationis prius et tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quae in ipsa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt et sola experientia comprobari. Rem clarius explicemus. Quae Scriptura docere vult, quae solam speculationem spectant, haec potissimum sunt; nempe dari Deum, sive ens, quod omnia fecit et summa sapientia dirigit et sustentat et quod hominum summam habet curam, nempe eorum, qui pie et honeste vivant: reliquos autem multis suppliciis punit et a bonis segregat. Atque haec Scriptura sola experientia comprobat, nempe iis, quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, et rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare possit, nec docere, quid Deus sit et qua ratione res omnes sustentet et dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere et illuminare, quantum ad obedientiam et devotionem eorum animis imprimendum suf- [64] ficit. Atque ex his satis clare constare puto, quibus et qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modo ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam et fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare et distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam. Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus et hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat et nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, et quae porro diximus et deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino esse,

esse, imo vulgo beatiorem, quia praeter veras opiniones, clarum insuper et distinctum habet conceptum. Denique sequitur, eum, qui has historias Scripturae ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse et pene brutum, nec ullum Dei donum habere. Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium prorsus historiarum, quae in sacris literis continentur, sed tantum earum, quae praecipuae sunt, et quae solae, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturae historiae necessariae essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium prorsus historiarum, quae in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinae demonstratio, et conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum et vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset et ad tot circumstantias et partes doctrinae, quae ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint et multo minus, quod doctrina Scripturae non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, et bello civili Judaeorum et Israëlitarum et aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judaeis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non aeque facile demonstrari [6] potuerit, ac iis qui tempore Hesdrae vixerunt. Sed de his fusius in sequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quae maxime eorum animos ad obedientiam et devotionem movere possunt, scire tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum est

eſt ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus et rerum ſingulari et inexpectato eventu. quam ipſa hiſtoriarum doctrinâ delectatur; atque hac de cauſa praeter lectionem hiſtoriarum Paſtoribus ſive Eccleſiae miniſtris inſuper indiget, qui ipſum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne a noſtro propoſito divagemur, ſed id, quod praecipue intendebamus oſtendere, concludamus, nempe fidem hiſtoriarum, quaecunque demum eae ſint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per ſe beatos reddere, neque ullam utilitatem, niſi ratione doctrinae, habere, qua ſola ratione aliae hiſtoriae aliis praeſtantiores poſſunt eſſe. Narrationes igitur in Vetere et Novo Teſtamento contentae, reliquis profanis, et ipſae etiam inter ſe, unae aliis praeſtantiores ſunt, pro ratione ſalutarium opinionum, quae ex iis ſequuntur. Quare ſi quis hiſtorias S. Scripturae legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipſa iiſdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipſi eſt, ac ſi Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut ſaltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus ſolet, legiſſet; et contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat et nihilominus ſalutares habet opiniones, veramque vivendi rationem, is abſolute beatus eſt, et revera Chriſti Spiritum in ſe habet. At Judaei contra plane ſentiunt; ſtatuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodeſſe ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex ſolo lumine naturali amplectuntur et non ut documenta Moſi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הריזה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מלדם נצטוו בהן אבל אם עשהן מפני הכרע הרעת אין זה גר הושב ואינו מחסידי אומות העולם ואינו מחכמיהם:

omnis,

*omnis, qui ad se suscipit *) septem praecepta, et ea* [06] *diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est et haeres futuri mundi; videlicet si ipsa susceperit et exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege praeceperit et quod nobis per Mosen revelaverit, quod filiis Noae eadem antea praecepta fuerunt, sed si ea a ratione ductus exequutus fuerit, hic non est incola, nec ex piis, nec ex scientibus Nationum.* Haec sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat Kebod Elohim, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse putat et supra omnes aestimat) nihil eorum, quae ad veram Ethicam spectant et quae etiam in sua Ethica amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem prodesse non potuit, quia eà, quae docet, non amplexus est, ut documenta divina prophetice revelata, sed ex solo dictamine rationis. Verum haec omnia mera esse figmenta et nullis rationibus, neque Scripturae authoritate suffulta, unicuique haec attente legenti satis constare existimo, quare ad eandem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit; nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo est, qui nimirum statuunt, lumen naturale nihil sani de iis, quae ad veram salutem spectant, docere posse, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi concedunt, nulla etiam ratione probare possunt; et si aliquid supra rationem se habere venditant, id merum est figmentum et longe infra rationem, quod jam satis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, nisi ex operibus cognoscere posse, qui itaque his fructibus abundaverit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benigni-

*) Nota. *Judaeos putare, Deum Noae septem praecepta dedisse, et iis solis omnes nationes teneri: Hebraeae autem soli alia perplurima praeterea dedisse, ut eam beatiorem reliquis faceret.*

nignitate, bonitate, fide, mansuetudine, continentia, adversus quos (ut Paulus in Epistola ad Galatas cap. 5. vers. 22. ait) lex non est posita, is, sive ex sola ratione, sive ex sola Scriptura edoctus sit, a Deo revera edoctus est et omnino beatus. His itaque omnia, quae circa legem divinam agere constitueram, absolvi.

CAP. VI. *De Miraculis.*

Sicuti scientiam illam, quae captum huma- [67] num superat, divinam, sic opus, cujus causa vulgo ignoratur, divinum, sive Dei opus vocare consueverunt homines. Vulgus enim tum Dei potentiam et providentiam quam clarissime constare putat, cum aliquid in natura insolitum et contra opinionem, quam ex consuetudine de naturâ habet, contingere videt: praesertim si id in ejus lucrum aut commodum cesserit et ex nulla re clarius existentiam Dei probari posse existimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, suum ordinem non servet; et propterea illos omnes Deum, aut saltem Dei providentiam tollere putant, qui res et miracula per causas naturales explicant, aut intelligere student. Existimant scilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura solito ordine agit, et contra, potentiam naturae et causas naturales tamdiu esse otiosas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem distinctas imaginantur, scilicet, potentiam Dei et potentiam rerum naturalium, a Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore sentiunt) creatam. Quid autem per utramque, et quid per Deum et naturam intelligant, nesciunt sane, nisi quod Dei potentiam tanquam regiae cujusdam majestatis imperium; naturae autem tanquam vim et impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturae insolita vocat miracula, sive Dei opera et partim ex devotione, partim ex cupiditate adversandi iis, qui scientias naturales colunt, rerum causas naturales nescire cupit et ea tantum audire

 gestit,

geſtit, quae maxime ignorat, quaeque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, niſi cauſas naturales tollendo, reſque extra naturae ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium et voluntatem referre poteſt, nec Dei potentiam magis admiratur, niſi dum potentiam naturae a Deo quaſi ſubactam imaginatur, quod quidem originem duxiſſe videtur a primis Judaeis, qui ut Ethnicos ſui temporis, qui Deos viſibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem etc. convincerent, iiſque oſtenderent, Deos [68] illos imbecilles et inconſtantes, ſive mutabiles et ſub imperio Dei inviſibilis eſſe, miracula ſua narrabant, quibus inſuper conabantur oſtendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arriſit, ut in hoc uſque tempus miracula fingere non ceſſaverint, ut ipſi Deo dilectiores reliquis, cauſaque finalis, propter quam Deus omnia creavit et continue dirigit, crederentur. Quid ſibi vulgi ſtultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum ſanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit et quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus praecipuam partem eſſe credat. Hic vulgi de Natura et Miraculis opiniones et praejudicia ſatis prolixe enarravi: attamen, ut rem ordine edoceam, oſtendam I. Nihil contra naturam contingere, ſed ipſam aeternum fixum et immutabilem ordinem ſervare, et ſimul, quid per miraculum intelligendum ſit. II. Nos ex miraculis, nec eſſentiam nec exiſtentiam et conſequenter, nec providentiam Dei poſſe cognoſcere, ſed haec omnia longe melius percipi ex fixo et immutabili naturae ordine. III. Ex aliquot Scripturae exemplis oſtendam, ipſam Scripturam per Dei decreta et volitiones et conſequenter per providentiam nihil aliud intelligere, quam ipſum naturae ordinem, qui ex ejus aeternis legibus neceſſario ſequitur.

quitur. IV. Denique de modo miracula Scripturae interpretandi et de iis, quae praecipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et haec praecipua ſunt, quae ad hujus capitis argumentum ſpectant et quae praeterea ad intentum totius hujus operis non parum inſervire exiſtimo. Ad primum quod attinet, id facile oſtenditur ex iis, quae in cap. 4. circa legem divinam demonſtravimus, nempe; omne id, quod Deus vult ſive determinat, aeternam neceſſitatem et veritatem involvere. Oſtendimus enim ex eo, quod Dei intellectus a Dei voluntate non diſtinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipſum intelligere; quare eadem neceſſitate, qua ex natura et perfectione divina ſequitur, Deum rem aliquam, ut eſt, intelligere, ex eadem ſequitur, Deum eandem, ut eſt, velle. Cum autem nihil, niſi ex ſolo divino decreto neceſſario verum ſit, hinc clariſſime ſequitur, leges naturae univerſales mera eſſe decreta Dei, quae ex neceſſitate et perfectio- [69]
ne naturae divinae ſequuntur. Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus univerſalibus legibus repugnaret, id decreto et intellectui et naturae divinae neceſſario etiam repugnaret; aut ſi quis ſtatueret, Deum aliquid contra leges naturae agere, is ſimul etiam cogeretur ſtatuere, Deum contra ſuam naturam agere, quo nihil abſurdius. Idem etiam facile ex hoc poſſet oſtendi, quod nimirum potentia naturae ſit ipſa divina potentia et virtus; divina autem potentia ſit ipſiſſima Dei eſſentia; ſed hoc inpraeſentiarum libentius omitto. Nihil igitur in *) natura contingit, quod ipſius legibus univerſalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iiſdem non convenit, aut ex iiſdem non ſequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem et aeternum decretum fit,

*) Nota, *Me hic per Naturam non intelligere ſolam materiam, ejuſque affectiones, ſed praeter materiam, alia infinita,*

hoc eſt, ut jam oſtendimus, quicquid fit, id ſecundum leges et regulas, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, fit; natura itaque leges et regulas, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notae non ſint, ſemper tamen obſervat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla ſana ratio ſuadet, naturae limitatam potentiam et virtutem tribuere, ejuſque leges ad certa tantum et non ad omnia aptas, ſtatuere; nam cum virtus et potentia naturae, ſit ipſa Dei virtus et potentia, leges autem et regulae naturae, ipſa Dei decreta, omnino credendum eſt, potentiam naturae infinitam eſſe, ejuſque leges adeo latas, ut ad omnia, quae et ab ipſo divino intellectu concipiuntur, ſe extendant; alias enim, quid aliud ſtatuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejuſque leges et regulas adeo ſteriles ſtatuerit, ut ſaepe de novo ei ſubvenire cogatur, ſi eam conſervatam vult et ut res ex voto ſuccedant, quod ſane a ratione alieniſſimum eſſe exiſtimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non ſequitur et quod ejus leges ad omnia, quae et ab ipſo Divino intellectu concipiuntur, ſe extendunt et quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem ſervat; clariſſime ſequitur, nomen miraculi non niſi reſpective ad hominum opiniones poſſe intelligi, et nihil aliud ſignificare, quam [70] opus, cujus cauſam naturalem exemplo alterius rei ſolitae explicare non poſſumus, vel ſaltem ipſe non poteſt, qui miraculum ſcribit aut narrat. Poſſem quidem dicere, miraculum eſſe id, cujus cauſa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum eſt, antiquos id pro miraculo habuiſſe, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare ſolet, recurrendo ſcilicet ad memoriam, ut alte-

rius

rius rei similis, quam sine admiratione imaginari solet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam se satis intelligere existimat, cum ipsam non admiratur. Antiqui itaque et omnes fere in hoc usque tempus nullam praeter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum causae ex principiis rerum naturalium notis facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod Sol steterit tempore Josuae et quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti sumus; sed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promisi. Hic jam tempus est, ut ad secundum transeam, nempe ut ostendam, nos ex miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec providentiam posse intelligere, sed contra haec longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturae ordine; ad quod demonstrandum sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet necessario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma et inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, a qua possint immutari. Nobis saltem ab eo tempore, quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus. Nam si possemus concipere, ipsas notiones ab aliqua potentia, quaecunque demum ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitaremus et consequenter etiam de nostra conclusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re unquam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in natura ab aliqua potentia (quaecunque demum ea fuerit) posse fieri, [71] quod naturae repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum, vel

vel de primis notionibus (ut modo oſtendimus) et conſequenter de Deo et de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abeſt, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturae repugnet, nobis Dei exiſtentiam oſtendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando abſque iis abſolute de ipſa poſſemus eſſe certi, nempe quando ſcimus, omnia naturae certum atque immutabilem ordinem ſequi. At ponatur, id eſſe miraculum, quod per cauſas naturales explicari non poteſt, hoc quidem duobus modis poteſt intelligi, vel quod cauſas naturales quidem habet, quae tamen ab humano intellectu inveſtigari non poſſunt; vel quod nullam cauſam, praeter Deum, ſive Dei voluntatem agnoſcit. Verum quia omnia, quae per cauſas naturales fiunt, ex ſola Dei potentia et voluntate etiam fiunt, neceſſario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, ſive id cauſas naturales habeat, ſive minus, opus eſſe, quod per cauſam explicari non poteſt; hoc eſt opus, quod captum humanum ſuperat; ſed ex opere et abſolute ex eo, quod noſtrum captum ſuperat, nihil intelligere poſſumus. Nam quicquid clare et diſtincte intelligimus, id per ſe, vel per aliud, quod per ſe clare et diſtincte intelligitur, nobis debet innoteſcere. Quare ex miraculo, ſive opere, quod noſtrum captum ſuperat, nec Dei eſſentiam, nec exiſtentiam, nec abſolute aliquid de Deo et naturâ intelligere poſſumus: ſed contra, cum omnia a Deo determinata et ſancita ſcimus eſſe et operationes naturae ex Dei eſſentiâ conſequi, naturae vero leges Dei aeterna decreta et volitiones eſſe, abſolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoſcere, quo melius res naturales cognoſcimus et clarius intelligimus, quomodo a prima ſua cauſa dependent et quomodo ſecundum aeternas naturae leges operantur. Quare ratione noſtri intellectus, longe meliore jure ea opera, quae clare et diſtincte intelligimus, Dei opera vocanda

et

et ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quae plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent et homines in admirationem sui rapiant; quandoquidem ea sola naturae opera, quae clare et distincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt [72] sublimiorem et Dei voluntatem et decreta quam clarissime indicant. Ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus sane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi. Nam, cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam, nisi certam et limitatam potentiam exprimat, certum est, nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causae, cujus potentia sit infinita, sed ad summum causae, cujus potentia major sit. Dico ad summum; potest enim etiam consequi ex multis causis simul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis et potentia minor sit potentiâ omnium causarum simul, ac longe major potentiâ unius cujusque causae. At quoniam naturae leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt et sub quadam specie aeternitatis a nobis concipiuntur, et natura secundum eas certo atque immutabili ordine procedat, ipsae nobis eatenus Dei infinitatem, aeternitatem et immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejusque existentiam et providentiam cognoscere non posse, sed haec longe melius concludi ex naturae fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac conclusione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum superat, aut superare creditur. Nam quatenus supponeretur ordinem naturae destruere, sive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo ostendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare posset, sed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret et nos de Deo et omnibus dubitare faceret. Neque hic ullam agnosco diffe-

differentiam inter opus contra naturam et opus ſupra naturam; (hoc eſt, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturae non repugnat, attamen ab ipſa non poteſt produci, aut effici). Nam cum miraculum non extra naturam, ſed in ipſa natura fiat, quamvis ſupra naturam ſtatuatur, tamen neceſſe eſt, ut naturae ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipſius legibus non ſequeretur, id neceſſario ordini, quem Deus in aeternum per leges naturae univerſales in natura ſta-[73] tuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejuſque leges eſſet et conſequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret et ad Atheïſmum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, ſatis firmis rationibus oſtendiſſe, ex quibus de novo concludere poſſumus, miraculum ſive contra naturam, ſive ſupra naturam, merum eſſe abſurdum; et propterea per miraculum in ſacris litteris nihil aliud poſſe intelligi, quam opus naturae, uti diximus, quod captum humanum ſuperat, aut ſuperare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc noſtram ſententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non poſſumus cognoſcere, authoritate Scripturae confirmare; et quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat; facile tamen ex ipſa poteſt concludi, imprimis ex eo, quod Moſes (Deut. cap. 13.) praecipit, ut Prophetam ſeductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnent; ſic enim ait: *et* (quamvis) *contigerit ſignum, et portentum, quod tibi praedixit etc. noli* (tamen) *aſſentire verbis ejus Prophetae etc. quia Dominus veſter Deus vos tentat etc. Propheta* (igitur) *ille mortis damnetur etc.* Ex quibus clare ſequitur, miracula a falſis etiam Prophetis poſſe fieri et homines niſi Dei vera cognitione et amore probe ſint muniti, aeque facile ex miraculis falſos Deos, ac Verum poſſe amplecti. Nam addit: *quoniam Iehova veſter Deus vos tentat, ut ſciat, num enim amatis*

tis integro corde vestro et animo vestro. Deinde
Israëlitae ex tot miraculis nullum de Deo sanum
conceptum formare potuerunt; quod ipsa experien-
tia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Mosen
ab iis abiisse, numina visibilia ab Aharone petierunt
et vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam
tandem ex tot miraculis formaverunt. Asaph quam-
vis tot miracula audivisset, de Dei providentia ta-
men dubitavit et fere a vera via deflexisset, nisi tan-
dem veram beatitudinem intellexisset. (vide Psal. 37.)
Salomon etiam, cujus tempore res Judaeorum in
summo vigore erant, suspicatur omnia casu con-
tingere. Vide Eccl. cap. 3. vers. 19, 20, 21. et cap. 9.
vers. 2, 3. etc. Denique omnibus fere Prophetis
hoc ipsum valde obscurum fuit, nempe, quomo- [74]
do ordo naturae et hominum eventus cum conceptu,
quem de providentia Dei formaverant, possent con-
venire, quod tamen Philosophis, qui non ex mira-
culis, sed ex claris conceptibus res conantur intelli-
gere, semper admodum clarum fuit, iis nimirum,
qui veram foelicitatem in sola virtute et tranquilli-
tate animi constituunt, nec student, ut natura iis,
sed contra, ut ipsi naturae pareant; utpote qui cer-
te sciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges
universales, non autem prout humanae naturae par-
ticulares leges exigunt, adeoque Deum non solius
humani generis, sed totius naturae rationem habere.
Constat itaque etiam ex ipsa Scriptura, miracula ve-
ram Dei cognitionem non dare nec Dei providen-
tiam clare docere. Quod autem in Scriptura saepe
reperitur, Deum portenta fecisse, ut hominibus in-
notesceret, ut in Exodi cap. 10. vers. 2. Deum Aegy-
ptios illusisse et signa sui dedisse, ut Israëlitae cogno-
scerent eum esse Deum; inde tamen non sequitur,
miracula id revera docere, sed tantum sequitur, Ju-
daeos tales habuisse opiniones, ut facile iis miracu-
lis convinci possent; supra enim in capite secundo
clare ostendimus, rationes propheticas, sive quae
ex

ex revelatione formantur, non elici ex notionibus universalibus et communibus, sed ex concessis, quamvis absurdis, et opinionibus eorum, quibus res revelantur, sive quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod multis exemplis illustravimus et etiam testimonio Pauli, qui cum Graecis erat Graecus et cum Judaeis Judaeus. Verum quamvis illa miracula Aegyptios et Judaeos ex suis concessis convincere, non tamen veram Dei ideam et cognitionem dare poterant, sed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis potentius, deinde quod Hebraeos, quibus tum temporis omnia praeter spem foelicissime cesserunt, supra omnes curabat, non autem quod Deus omnes aeque curet; nam hoc sola Philosophia docere potest. Ideo Judaei et omnes, qui nonnisi ex dissimili rerum humanarum statu et impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, sibi persuaserunt, Judaeos Deo dilectiores reliquis fuisse, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non superaverint, ut jam Cap. III. ostendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut scilicet [75] ex Scriptura ostendam, Dei decreta et mandata et conseqenter providentiam nihil esse revera praeter naturae ordinem, hoc est, quando Scriptura dicit, hoc vel illud a Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges et ordinem naturae fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quae adj ejus doctrinam non spectant, directe non docet, quia ejus non est (ut circa legem divinam ostendimus) res per causas naturales, neque res mere speculativas docere. Quare id, quod hic volumus, ex quibusdam Scripturae Historiis, quae casu prolixius et pluribus circumstantiis narrantur, per consequentiam eliciendum est; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro 1 Shamuelis cap. 9. vers. 15, 16.

narra-

narratur, quod Deus Shamueli revelavit, se Saulum ad eum missurum; nec tamen Deus eum ad Shamuelem misit ut homines solent aliquem ad alium mittere, sed haec Dei missio nihil aliud fuit, quam ipse naturae ordo; quaerebat nimirum Saul (ut in praedicto capite narratur) asinas, quas perdiderat; et jam absque iis domum redire deliberans, ex consilio sui famuli Shamuelem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi easdem invenire posset, nec ex tota narratione constat, Saulum aliud Dei mandatum praeter hunc naturae ordinem habuisse, ut Shamuelem adiret. In Psalmo 105. vers. 24. dicitur, quod Deus Aegyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israëlitas; quae etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Aegyptiorum narratur, quae eos movit, Israëlitas ad servitutem redigere. Cap. 9. Genes. vers. 13. ait Deus Noae, se itidem in nube daturum, quae etiam Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis refractio et reflexio, quam ipsi radii in aquae guttulis patiuntur. Psalmo 147. vers. 18. vocatur illa venti naturalis actio et calor, quo pruina et nix liquescunt, verbum Dei; et vers. 15. dictum et Dei verbum ventus et frigus vocantur. Ventus et ignis vocantur in Psalmo 104. vers. 4. legati et ministri Dei et alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quae clarissime indicant, Dei decretum, jussum, dictum et verbum nihil aliud esse, quam ipsam naturae actionem et ordinem; quare non dubium est, quin omnia, quae in Scriptura narrantur, naturaliter conti- [70]
gerint et tamen ad Deum referuntur, quia Scripturae, ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quae imaginationem late occupant, idque ea Methodo et stylo, qui melius inservit, ad res magis admirandum et consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quaedam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus et

quae

quae praeter, imo contra ordinem naturae videntur contigiſſe, ea moram nobis injicere non debent, ſed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigiſſe; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumſtantiae reperiebantur, quamvis tamen non ſemper narrentur, praecipue cum ſtilo Poëtico canantur; circumſtantiae, inquam, miraculorum clare oſtendunt, ipſa cauſas naturales requirere. Nempe ut Aegyptii ſcabie infeſtarentur, opus fuit, ut Moſes favillam in aërem ſurſum ſpargeret; (vide Exodi cap. 9. verſ. 10.) locuſtae etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die et nocte ſlante, Aegyptiorum regionem petierunt et vento occidentali fortiſſimo eandem reliquerunt (vide Exod. c. 10. vſ. 14, 19.) eodem etiam Dei juſſu mare viam Judaeis aperuit, (vide Exod. c. 14. vſ. 21.) nempe Euro, qui fortiſſime integra nocte ſlavit. Deinde ut Eliſa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit et tandem oculos aperuerit, (vide Reg. lib. 2. cap. 4. vſ. 34, 35.) ſic etiam in Euangelio Joannis cap. 9. quaedam narrantur circumſtantiae, quibus Chriſtus uſus eſt, ad ſanandum coecum et ſic alia multa in Scripturis reperiuntur, quae omnia ſatis oſtendunt, miracula aliud, quam abſolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quamvis circumſtantiae miraculorum, eorumque naturales cauſae non ſemper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non ſine iiſdem contigiſſe. Quod etiam conſtat ex Exodi cap. 14. vſ. 27. ubi tantum narratur, quod ex ſolo nutu Moſis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio ſit. Et tamen in Cantico (cap. 15. verſ. 10.) dicitur, id contigiſſe ex eo, quod Deus vento ſuo (id eſt, vento fortiſſimo) flaverit; quare haec circumſtantia in hiſtoria omittitur, et miraculum ea de cauſa majus vide-
[77] tur. At forſan inſtabit aliquis, nos perplura in Scripturis reperire, quae nullo modo per cauſas na-

turales

turales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque precationes, possunt esse pluviae terraeque fertilitatis causa, aut quod fides caecos sanare potuit et alia ad hunc modum, quae in Bibliis narrantur. Sed ad haec me jam respondisse puto: ostendi enim, Scripturam res non docere per proximas suas causas, sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines et praecipue plebem ad devotionem movere potest et hac de causa de Deo et de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam et imaginationem afficere et occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat et ad Deum referat, quod facere solet Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod coeci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, poenitere boni promissi et facti, aut quod Deus, ex eo quod signum videt, promissi recordetur et alia perplurima, quae vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones et praejudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quae in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturae ut omnia necessario contigisse et si quid reperiatur quod apodictice demonstrari potest, legibus naturae repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum, id a sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est et quod contra rationem, id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam, tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam praecipua jam dicta sunt) et uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis, mira-

miraculum aliquod male interpretando, temere ſuſpicetur, ſe aliquid in Scriptura reperiſſe, quod lumini naturae repugnet. Raro admodum ſit, ut homines rem aliquam, ut geſta eſt, ita ſimpliciter narrent, ut nihil ſui Judicii narrationi immiſceant; Imo, cum aliquid novi vident aut [7*] audiunt, niſi maxime a ſuis praeconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita praeoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigiſſe audiunt, percipiant, praeſertim ſi res acta captum narrantis, aut audientis ſuperat et maxime ſi ad ejus rem referat, ut ipſa certo modo contingat. Hinc ſit, ut homines in ſuis Chronicis et hiſtoriis magis ſuas opiniones, quam res ipſas actas narrent, et ut unus idemque caſus, a duobus hominibus, qui diverſas habent opiniones, ita diverſe narretur, ut non niſi de duobus caſibus loqui videantur et denique ut ſaepe non admodum difficile ſit, ex ſolis hiſtoriis opiniones Chronographi et hiſtorici inveſtigare. Ad haec confirmandum multa adferre poſſem, tam Philoſophorum, qui hiſtoriam naturae ſcripſerunt, quam Chronographorum exempla, niſi id ſuperfluum exiſtimarem; ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipſe judicet. Tempore Joſuae Hebraei (ut jam ſupra monuimus) cum vulgo credebant, ſolem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quieſcere et huic praeconceptae opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim ſimpliciter narraverunt, diem illum ſolito longiorem fuiſſe, ſed ſolem et lunam ſtetiſſe, ſive a ſuo motu ceſſaviſſe, quod ipſis etiam tum temporis non parum inſervire poterat, ad Ethnicos, qui ſolem adorabant, convincendum et ipſa experientia comprobandum, ſolem ſub alterius numinis imperio eſſe, ex cujus nutu ordinem ſuum naturalem mutare teneatur. Quare partim ex religione, partim ex praeconceptis opinionibus rem longe ali-

ter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturae interpretandum et ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est, opiniones eorum scire, qui ipsa primo narraverunt, et qui nobis ea scripto reliquerunt et eas ab eo quod sensus iis repraesentare potuerunt, distinguere. Aliàs enim eorum opiniones et judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad haec tantum; sed ne etiam confundamus res, quae revera contigerunt, cum rebus imaginariis et quae non nisi repraesentationes propheticae fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multa ut realia narrantur et quae etiam realia esse credebantur, quae tamen non nisi repraesentationes, res- [7?] que imaginariae fuerunt; ut quod Deus (summum ens) e coelo descenderit (vide Exodi cap. 19. vers. 28. et Deut. cap. 5. vers. 28.) et quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundem descenderat, igne circumdatus; quod Elias ad coelum igneo curru et igneis equis ascenderit. Quae sane omnia non nisi repraesentationes fuerunt, adaptatae opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repraesentatae sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse; et in eo omnes contineri perfectiones. Haec, inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant et non prout imaginatio a sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum et imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate coeli supra stellas esse fingit, quarum a terra distantiam non admodum longam credit esse. Et his et similibus opinionibus (uti diximus) perplurimi Scripturae casus adaptati sunt, qui proinde non debent ut reales a philosophis accipi. Refert denique

ad

ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebraeorum phrafes et tropos fcire; qui enim ad ipfos non fatis attenderit, multa Scripturae affinget miracula, quae ejus fcriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tanquam res et miracula, prout revera contigerint, fed mentem etiam authorum facrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. verf. 7. de quodam bello futuro loquens, ait: *dies erit unicus*, *Deo tantum notus*, *non* (enim erit) *dies neque nox*, *tempore autem vefpertino lux erit.* Quibus verbis magnum miraculum praedicere videtur et tamen iis nihil aliud fignificare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejufque eventus Deo tantum notus et quod tempore vefpertino victoriam adipifcentur; fimilibus enim phrafibus victorias et clades nationum praedicere et fcribere folebant Prophetae. Sicuti videmus Efaiam, qui cap. 13. vaftationem Babiloniae fic depingit: *quoniam ftellae coeli*, *ejusque fidera non illuminabunt luce fua*, *fol* [80] *in ortu fuo tenebrefcet et luna non emittet fplendorem fuae lucis:* quae fane neminem credere exiftimo in vaftatione illius imperii contigiffe; ut neque etiam ea, quae mox addit, nempe: *propterea coelos contremifcere faciam*, *et terra e fuo loco dimovebitur.* Sic etiam Efaias cap. 48. verf. ult. ut Judaeis fignificaret, eos Babilonia Hierofolymam fecure redituros, neque in itinere fitim pafſuros, ait, *et non fitiverunt*, *per deferta eos duxit*, *aquam ex petra iis inftillare fecit*, *petram rupit*, *et fluxerunt aquae.* His inquam verbis nihil aliud fignificare vult, quam quod Judaei fontes in defertis, ut fit, invenient, quibus fitim fuam mitigabunt; nam cum ex confenfu Cyri Hierofolymam petierunt, nulla fimilia miracula iis contigiffe conftat. Et ad hunc modum perplurima in facris litteris occurrunt, quae tantum modi loquendi inter Judaeos fuerunt, nec opus eft, omnia hic fingulatim recenfere; fed tantum hoc in genere notari velim, Hebraeos his phrafibus non tantum confue-

fuevisse ornare, sed etiam et quidem maxime, devote loqui. Hac enim de causa in sacris literis invenitur *Deo benedicere* pro *maledicere* (vide Lib. 1. Reg. cap. 21. vers. 10. et Job. cap 2. vers 9.) et eadem etiam de causa omnia ad Deum referebant et ideo Scriptura nihil nisi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam supra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induravisse, nihil aliud tum significari, quam quod Pharao fuit contumax. Et cum dicitur Deum fenestras coeli aperire, nihil aliud significat, quam quod multa aqua pluerit et sic alia. Ad haec igitur et, quod multa admodum breviter, sine ullis circumstantiis et fere mutilate narrentur, si quis probe attenderit nihil fere in Scriptura reperiet, quod possit demonstrari lumini naturae repugnare et contra multa, quae obscurissima visa sunt, mediocri meditatione intelligere poterit et facile interpretari. Atque his existimo, me id, quod intenderam, satis clare ostendisse. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc restat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorsus methodo hic circa miracula processisse, quam circa Prophetiam. De prophetia enim nihil affirmavi, nisi quod ex fundamentis [81] in Sacris literis revelatis concludere potui; at hic praecipua ex solis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam consulto feci, quia de prophetia, quandoquidem ipsa captum humanum superat et quaestio mere Theologica est, nihil affirmare, neque etiam scire poteram, in quo ipsa potissimum constiterit, nisi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui, historiam prophetiae concinnare et ex ea quaedam dogmata formare, quae me naturam prophetiae ejusque proprietates, quoad fieri potest, docerent. At hic circa miracula, quia id quod inquirimus (nempe an concedere possimus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut

quod ex iis non poſſet ſequi) philoſophicum plane eſt, nullo ſimili indigebam; imo conſultius duxi, hanc quaeſtionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare. Dico, me id conſultius duxiſſe: nam eam etiam ex ſolis Scripturae dogmatibus et fundamentis facile ſolvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis oſtendam. Scriptura de natura in genere quibuſdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, ut in Pſal. 148. verſ. 6. et Jerem. cap. 31. verſ. 35, 36. Philoſophus praeterea in ſuo Eccl. cap. 1. verſ. 10. clariſſime docet, nihil novi in natura contingere; et verſ. 11, 12. hoc idem illuſtrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non eſt, ſed in ſeculis, quae antea fuerunt et quorum nulla eſt memoria, contigit; nam, ut ipſe ait, antiquorum nulla eſt apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud poſteros erit. Deinde cap. 3. verſ. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinaviſſe et verſ. 14. ſe noviſſe, ait, quod, quicquid Deus facit, id in aeternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid ſubtrahi poſſe; quae omnia clariſſime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, Deum omnibus ſeculis nobis notis et ignotis eundem fuiſſe, legeſque naturae adeo perfectas et fertiles eſſe, ut iis nihil addi neque detrahi poſſit et denique miracula, non niſi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Haec igitur in Scriptura expreſſe docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipſius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat ſe-
[81] qui; adeoque neque etiam Scripturae affingendum Ad haec accedit, quod miracula cauſas et circumſtantias requirant (ut jam oſtendimus) et quod non ſequantur ex neſcio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, ſed ex imperio et decreto divino, hoc eſt, (ut etiam ex ipſa Scriptura oſtendimus)

ex

ex legibus naturae ejusque ordine et quod denique miracula etiam a seductoribus fieri possint, ut convincitur ex cap 13 Deut. et cap. 24. vers. 24. Matthaei. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturae repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam haec docere, non tamen intelligo, haec ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetae haec eadem, uti nos, amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum et religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libr. II. Antiquit scribit: *Nullus vero discredat verbo miraculi. si antiquis hominibus et malitia privatis via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum et eis, qui cum Alexandro rege Macedoniae fuerint olim et antiquitus a resistentibus Pamphylicum mare divisum sit et cum aliud iter non esset, transitum praebuit iis, volente Deo, per eum Persarum destruere principatum; et hoc confitentur omnes, qui actus Alexandri scripserunt. De his itaque, sicut placuerit cuilibet, existimet.* Haec sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.

CAP. VII. *De Interpretatione Scripturae.*

Omnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud plane judicant. Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere et omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prae- [83]

textu religionis caeteros cogere, ut fecum fentiant. Videmus, inquam, Theologos follicitos plerumque fuiffe, quomodo fua figmenta et placita ex facris literis extorquere poffent et divina authoritate munire, nec aliud minore cum fcrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas five Spiritus Sancti mentem interpretari et fi tum eos aliquid follicitos habet, non eft quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant et a via falutis aberrent, fed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum fub pedibus jaceat authoritas et ab aliis contemnantur. Quod fi homines id, quod verbis de Scriptura teftantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorfus vivendi rationem haberent, neque tot difcordiae mentes eorum agitarent neque tot odiis certarent, nec tam coeca et temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur. Sed contra nihil tamquam Scripturae doctrinam amplecti auderent, quod ab ipfa quam clariffime non edocerentur. Et denique facrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non funt veriti, a tanto fcelere maxime caviffent, manufque facrilegas ab iis abftinuiffent. At ambitio et fcelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis fita fit; imo ut religio non charitate, fed differninandis difcordiis inter homines et odio infenfiffimo, quod falfo nomine zeli divini et ardentis ftudii adumbrant, propagando contineatur. Ad hacc mala acceffit fuperftitio, quae homines rationem et naturam contemnere docet et id tantum admirari ac venerari, quod huic utique repugnat: quare non mirum eft, [*4] quod homines, ut Scripturam magis admirentur et venerentur, eam ita explicare ftudeant, ut his, rationi fcilicet et naturae quam maxime repugnare videatur, ideoque in Sacris Literis profundiffima myfteria latere fomniant et in iis, hoc eft, in abfurdis

dis investigandis, caeteris utilibus neglectis, defatigantur et quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribunt et summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu et ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur et mentem a praejudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est et de eadem disserendum: hac enim ignorata nihil certo scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre a methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturae, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare et ex ea tanquam ex certis datis et principiis mentem authorum Scripturae legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam et de rebus, quae in eadem continentur, disserendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet et de iis, quae nostrum captum superant, aeque secure disserere poterit, ac de iis, quae lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus saepissime agit, quae ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiae et reve-

revelationes componunt: at historiae miracula potissimum continent, hoc est (ut in superiore Capite [85] ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturae, opinionibus et judiciis historicorum, qui eas scripserunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae sunt, ut in secundo Cap. ostendimus, et ipsa revera captum humanum superant. Quare cognitio horum omnium, hoc est, omnium fere rerum, quae in Scriptura continentur, ab ipsa Scriptura sola peti debet: sicuti cognitio naturae ab ipsa natura. Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet; etsi ipsa ex notionibus communibus demonstrari possunt, non potest tamen ex iisdem demonstrari, Scripturam eadem docere. sed hoc ex sola ipsa Scriptura constare potest. Imo si sine praejudicio divinitatem Scripturae testari volumus, nobis ex eadem sola constare debet, ipsam vera documenta moralia docere; ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari potest: nam certitudinem Prophetiarum ex hoc praecipue constare ostendimus, quod Prophetae animum ad aequum et bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut fidem ipsis possimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non posse convinci, jam etiam demonstravimus, ut jam taceam, quod etiam a Pseudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturae divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex sola Scriptura constare potest. Quod si non posset fieri, non sine magno praejudicio eandem amplecteremur et de ejus divinitate testaremur. Tota itaque Scripturae cognitio ab ipsa sola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diversis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae sunt, eodem modo hae ex diversis narrationibus; quae de unaquaque re in scri-

ptis

ptis occurrunt, sunt eliciendae. Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturae tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus. Qualis autem ejus historia debeat esse, et quae potissimum enarrare, hic jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam et proprietates linguae, qua libri Scripturae scripti fuerunt et quam eorum Authores loqui solebant. Sic enim omnes sensus, quos unaquaeque oratio ex com- [86] muni loquendi usu admittere potest, investigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebraei fuerunt, certum est, Historiam linguae Hebraicae prae omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quae de eadem re reperiuntur, in promptu habere possimus: deinde eas omnes, quae ambiguae vel obscurae sunt, vel quae invicem repugnare videntur, notare. Atque eas sententias hic obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum est, quamdiu sensum Scripturae quaerimus, ne ratiocinio nostro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut jam taceam praejudicia) praeoccupemur, sed ne verum sensum cum rerum veritate confundamus, ille ex solo linguae usu erit investigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoscit, quam Scripturam. Quae omnia ut clarius intelligantur, exemplo illustrabo. Hae Mosis sententiae, quod *Deus sit ignis* et quod *Deus sit zelotypus*, quam

quam clarissimae sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis et rationis obscurissimae sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet, nisi etiam principiis et fundamentis ex Historia Scripturae petitis clare opponatur, is sensus, nempe literalis, erit tamen retinendus; et contra, si hae sententiae ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperientur repugnare, quamquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphorice scilicet) essent interpretandae. Ut itaque sciamus, an Moses crediderit, Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod haec opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tantum ex aliis ipsius Mosis sententiis. Videlicet [17] quoniam Moses plurimis in locis clare etiam docet, Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quae in coelis, in terra, aut in aqua sunt; hinc concludendum, hanc sententiam, aut illas omnes metaphorice esse explicandas. At quia a literali sensu, quam minime fieri potest, est recedendum, ideo prius quaerendum, num haec unica sententia, *Deus est ignis*, alium praeter literalem sensum admittat, hoc est an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet Quod si non reperiatur ex usu linguae aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset haec sententia, quantumvis rationi repugnans; sed contra reliquae omnes, quamvis rationi consentaneae, huic tamen essent accommodandae. Quod si nec hoc etiam ex usu linguae posset fieri, tum hae sententiae irreconciliabiles essent, ac proinde de iis judicium erit suspendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira et zelotypia etiam sumitur (vide Jobi cap. 31. vers. 12.) hinc facile Mosis sententiae reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has sententias, *Deus est ignis et Deus est Zelotypus*, unam eandemque esse sententiam.

Porro

Porro quoniam Moſes clare docet, Deum eſſe zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere paſſionibus ſive animi pathematis, hinc plane concludendum Moſem hoc ipſum credidiſſe aut ſaltem docere voluiſſe, quantumvis hanc ſententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam oſtendimus nobis non licet ad dictamina noſtrae rationis et ad noſtras praeconceptas opiniones mentem Scripturae torquere, ſed tota Bibliorum cognitio ab iiſdem ſolis eſt petenda.

III. Denique enarrare debet haec hiſtoria caſus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos eſt; videlicet vitam, mores, ac ſtudia authoris uniuſcujuſque libri, quiſnam fuerit, qua occaſione, quo tempore, cui, et denique qua lingua ſcripſerit. Deinde uniuſcujuſque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit et in quorum manus inciderit, deinde quot ejus variae lectiones fuerint et quorum conſilio inter ſacros acceptus fuerit, et denique quomodo omnes libri quos omnes jam ſacros eſſe fatentur, in unum corpus coaluerint. Haec omnia, inquam, hiſtoria Scripturae continet. Nam ut ſciamus, quaenam ſententiae tanquam leges proferantur, quaenam vero tanquam documen- [88] ta moralia, refert ſcire vitam, mores, ac ſtudia authoris; adde quod eo facilius verba alicujus explicare poſſumus, quo ejus genium et ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta aeterna cum iis, quae ad tempus tantum, vel paucis ſolummodo ex uſu poterant eſſe, confundamus, refert etiam ſcire qua occaſione, quo tempore et cui nationi, aut ſaeculo omnia documenta ſcripta fuerint. Refert denique reliqua, quae praeterea diximus, ſcire, ut praeter libri cujuſque authoritatem, etiam ſciamus, num ab adulterinis manibus conſpurcari potuerit, an minus; num errores irrepſerint, num a viris ſatis peritis et fide dignis correcti fuerint. Quae omnia ſcitu admodum neceſſaria ſunt, ut ne caeco impetu

cor-

correpti, quicquid nobis obtruditur, ſed tantum id quod certum et indubitatum eſt, amplectamur.

Jam poſtquam hanc hiſtoriam Scripturae habuerimus et firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certo ſtatuere, quod ex hac hiſtoria non ſequatur, aut quam clariſſime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum et Spiritus Sancti inveſtigandam nos accingamus. Sed ad hoc etiam methodus et ordo requiritur ſimilis ei, quo ad interpretationem naturae ex ipſius hiſtoria utimur. Sicuti enim in ſcrutandis rebus naturalibus ante omnia inveſtigare conamur res maxime univerſales et toti naturae communes, videlicet motum et quietem, eorumque leges et regulas, quas natura ſemper obſervat, et per quas continuo agit et ex his gradatim ad alia minus univerſalia procedimus; ſic etiam ex hiſtoria Scripturae id primum quaerendum, quod univerſaliſſimum, quodque totius Scripturae baſis et fundamentum eſt et quod denique in ipſa tanquam aeterna et omnibus mortalibus utiliſſima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus et omnipotens exiſtit, qui ſolus eſt adorandus et qui omnes curat, eoſque ſupra omnes diligit, qui ipſum adorant et proximum tanquam ſemetipſos amant etc. Haec et ſimilia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expreſſe docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus ſenſu circa haec ambegerit. Quid autem Deus ſit et qua ratione res omnes videat, iiſque provideat, [89] haec et ſimilia Scriptura ex profeſſo et tanquam aeternam doctrinam non docet. Sed contra Prophetas ipſos circa haec non conveniſſe jam ſupra oſtendimus; adeoque de ſimilibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti ſtatuendum, tametſi lumine naturali optime determinari poſſit. Hac igitur univerſali Scripturae doctrina probe cognita procedendum deinde eſt ad alia minus univerſalia et quae tamen commu-

communem usum vitae spectant quaeque ex hac universali doctrina tanquam rivuli derivantur; uti sunt omnes verae virtutis actiones particulares externae, quae non nisi data occasione exerceri possunt et quicquid circa haec obscurum sive ambiguum in Scriptis reperiatur, ex doctrina Scripturae universali explicandum et determinandum est: si quae autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occasione, quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gr. cum Christus dicit, *beati lugentes, quoniam consolationem accipient*, ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut summum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. vers. 33.) hinc sequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei et justitiam ab hominibus neglectam; hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive aequitatem amant et reliqua fortunae plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei, qui percutit te supra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram*, et quae deinde sequuntur; si haec Christus tanquam Legislator judices juberet, legem Mosis hoc praecepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet (vide Matth. cap. 5. vers. 17.) Quare videndum, quisnam haec dixit, quibus et quo tempore. Nempe Christus dixit, qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat; quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde haec hominibus oppressis dixit, qui vivebant in republica corrupta et ubi justitia prorsus negligebatur et cujus ruinam prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum, quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus (vide Lament. cap. 3. lit. Tet et Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophe-

tae,

[ºº] tae, nec id ullibi tanquam lex prolatum fit et contra Mofes (qui non tempore oppreffionis fcripfit, fed (et hoc nota) de inftituenda bona republica laboravit, quamvis etiam vindictam et odium in proximum damnaverit, tamen jufferit oculum pro oculo folvere; hinc clariffime fequitur ex ipfis folis Scripturae fundamentis, hoc Chrifti et Jeremiae documentum de toleranda injuria, et impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis, ubi juftitia negligitur, et temporibus oppreffionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi juftitia defenditur, tenetur unusquifque, fi fe vult perhiberi juftum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. verf. 1.) non propter vindictam (vide Levit cap. 19. verf. 17, 18.) fed animo juftitiam legesque Patriae defendendi, et ut ne malis expediat effe malos. Quae omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura poffem adferre exempla, fed haec fufficere arbitror ad meam mentem et utilitatem hujus methodi explicandam, quod impraefentiarum tantum curo. At hucufque eas tantum Scripturae fententias inveftigare docuimus, quae ufum vitae fpectant et quae propterea facilius inveftigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controverfia. Reliqua autem, quae in Scriptis occurrunt, quaeque folius funt fpeculationis, non tam facile indagari poffunt; via enim ad haec anguftior eft; nam quandoquidem in rebus fpeculativis (ut jam oftendimus) Prophetae inter fe diffentiebant et rerum narrationes maxime accommodatae funt uniuscujufque aevi praejudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetae ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, nifi evidentiffime conftet, eos unam eandemque foviffe fententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in fimilibus fit ex hiftoriâ Scripturae eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa haec etiam a maxime univerfalibus incipien-

piendum, inquirendo ſcilicet ante omnia ex ſenten-
tiis Scripturae maxime claris, quid ſit Prophetia ſive
Revelatio et qua in re potiſſimum conſiſtat. Deinde
quid ſit miraculum et ſic porro res maxime commu-
nes: dehinc ad opiniones uniuscuiuſque Prophetae
deſcendendum; et ex his tandem ad ſenſum unius-
cujusque revelationis ſive Prophetiae, hiſtoriae et
miraculi procedendum. Qua autem cautione uten-
dum ſit, ne in his mentem Prophetarum et Hi- [91]
ſtoricorum cum mente Spiritus Sancti et rei veritate
confundamus, ſupra ſuis in locis multis exemplis
oſtendimus; quare de his non neceſſe habeo proli-
xius agere; hoc tamen circa ſenſum Revelationum
notandum, quod haec methodus tantum inveſtigare
docet id, quod revera Prophetae viderint aut audi-
verint, non autem quid illis hieroglyphicis ſignifi-
care aut repraeſentare voluerint; hoc enim hariolari
poſſumus, non autem ex Scripturae fundamentis
certo deducere. Oſtendimus itaque rationem inter-
pretandi Scripturam, et ſimul demonſtravimus hanc
unicam et certiorem eſſe viam ad ejus verum ſenſum
inveſtigandum. Fateor quidem, eos de eodem cer-
tiores eſſe, ſi qui ſunt, qui certam ejus traditionem
ſive veram explicationem ab ipſis Prophetis acceptam
habent, ut Phariſaei autumant, vel ſi qui Pontifi-
cem habent, qui circa interpretationem Scripturae
errare non poteſt, quod Catholici Romani jactant.
Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec
de Pontificis authoritate poſſumus eſſe certi, nihil
etiam certi ſuper his fundare poſſumus; hanc enim
antiquiſſimi Chriſtianorum, illam autem antiquiſſi-
mae Judaeorum Sectae negaverunt; et ſi deinde ad ſe-
riem annorum attendamus, (ut jam alia taceam)
quam Phariſaei acceperunt a ſuis Rabbinis, qua hanc
traditionem ad Moſen uſque proferunt, eam falſam
eſſe reperiemus, quod alio in loco oſtendo. Quare
talis traditio nobis admodum debet eſſe ſuſpecta; et
quanquam nos in noſtra Methodo Judaeorum tradi-
tionem

tionem aliquam, ut incorruptam, cogimur ſupponere, nempe ſignificationem verborum linguae Hebraïcae, quam ab iiſdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex uſu eſſe potuit, alicujus verbi ſignificationem mutare, at quidem non raro ſenſum alicujus orationis. Quin et factu difficillimum eſt; nam qui verbi alicujus ſignificationem conaretur mutare, cogeretur ſimul omnes authores, qui illa lingua ſcripſerunt et illo verbo in recepta ſua ſignificatione uſi ſunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel ſumma cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis ſervat, ſenſus autem orationum et libros docti tantum; ac proinde facile poſſumus concipere, doctos ſenſum orationis alicujus libri rariſſimi, quem in ſua poteſtate habuerunt, mutare vel corrumpere potuiſſe, non autem verborum ſignificationem. [22] Adde quod ſi quis alicujus verbi ſignificationem, cui conſuevit, in aliam mutare velit, non poterit ſine difficultate id impoſterum et inter loquendum et ſcribendum obſervare. Ex his itaque et aliis rationibus facile nobis perſuademus, nemini in mentem venire potuiſſe, linguam aliquam corrumpere; at quidem ſaepe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel eaſdem perperam interpretando. Cum itaque haec noſtra methodus (quae in eo fundatur, ut cognitio Scripturae ab eadem ſola petatur) unica et vera ſit, quicquid ipſa praeſtare non poterit ad integram Scripturae cognitionem acquirendam, de eo plane deſperandum. Quid autem ipſa difficultatis habeat, vel quid in ipſa deſiderandum, ut ad integram et certam ſacrorum Codicum cognitionem nos ducere poſſit, hic jam dicendum. Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguae Hebraïcae integram cognitionem exigit. At haec unde jam petenda? antiqui linguae Hebraïcae cultores nihil poſteritati de fundamentis et doctrina hujus linguae reliquerunt:

runt: nos ſaltem ab iiſdem nihil prorſus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebraea autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum, poſtquam tot clades et perſecutiones paſſa eſt) nec niſi pauca quaedam fragmenta linguae et paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piſcium et permulta alia temporum injuria periere. Significatio deinde multorum nominum et verborum, quae in Bibliis occurrunt, vel prorſus ignoratur, vel de eadem diſputatur. Cum haec omnia, tum praecipue hujus linguae phraſeologiam deſideramus, ejus enim phraſes et modos loquendi, Hebraeae nationi peculiares, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque ſemper poterimus, ut deſideramus, omnes uniuscujuſque orationis ſenſus, quos ipſa ex linguae uſu admittere poteſt, inveſtigare et multae occurrent orationes, quamvis notiſſimis vocibus expreſſae, quarum tamen ſenſus obſcuriſſimus erit et plane imperceptibilis. Ad haec, quod ſcilicet linguae Hebraeae perfectam hiſtoriam non poſſumus habere, accedit ipſa hujus linguae conſtitutio et natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impoſſibile ſit, talem invenire methodum, quae verum ſenſum omnium [93] orationum Scripturae certo doceat inveſtigare. Nam praeter ambiguitatum cauſas omnibus linguis communes, quaedam aliae in hac lingua dantur, ex quibus permultae naſcuntur ambiguitates. Eas hic notare, operae pretium duco.

Prima oritur in Bibliis ſaepe ambiguitas et orationum obſcuritas ex eo, quod literae ejuſdem organi unae pro aliis ſumantur. Dividunt ſcilicet Hebraei omnes Alphabeti literas in quinque claſſes, propter quinque oris inſtrumenta, quae pronuntiationi inſerviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum et guttur. Ex. Gr. א·ח·ע·ה Alpha, Ghet, Hgain, He guttu-

gutturales vocantur et ſine ullo diſcrimine, nobis ſaltem noto, una pro alia uſurpatur. Nempe אל *el*, quod ſignificat *ad* ſumitur ſaepe pro על *hgal*, quod ſignificat *ſuper* et vice verſa. Unde fit, ut omnes orationis partes ſaepe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces, quae nullam habent ſignificationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum et adverbiorum ſignificatione. Ex Gr. ו *vau* promiſcue inſervit ad conjungendum et disjungendum, ſignificat *et*, *ſed*, *quia*, *autem*, *tum*. כי *ki* ſeptem aut octo habet ſignificationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *ſi*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combuſtio etc.* Et ſic fere omnes particulae.

Tertia eſt et quae multarum ambiguitatum fons eſt, quia verba in Indicativo carent Praeſenti, Praeterito Imperfecto, Pluſquamperfecto, Futuro perfecto et aliis in aliis linguis uſitatiſſimis; in Imperativo autem et Infinitivo omnibus, praeter Praeſens: et in Subjunctivo omnibus abſolute carent. Et quamvis haec omnia Temporum et Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguae deductis facile, imo ſumma cum elegantia ſuppleri poſſent, Scriptores tamen antiquiſſimi eas plane neglexerunt et promiſcue tempus Futurum pro Praeſenti et Praeterito et contra Praeteritum pro Futuro, et praeterea Indicativum pro Imperativo et Subjunctivo uſurpaverunt, idque non ſine magna amphibolia orationum. Praeter has tres ambiguitatum linguae Hebraicae cauſas, duae adhuc aliae ſuperſunt notandae, quarum unaquaeque longe majoris eſt momenti. Harum prima eſt, quod Hebraei literas vocales non habent. Secunda, quod nullis ſignis orationes diſtin-
[94] guere ſolebant, neque exprimere ſive intendere: et quamvis haec duo, vocales ſcilicet et ſigna, punctis et accentibus ſuppleri ſoleant, eis tamen acquie-
ſcere

cere non possumus, quandoquidem a posterioris aevi hominibus, quorum authoritas apud nos nihil debet valere, inventa et instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus et accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat.) posteri vero, prout iis Biblia interpretari visum est, haec duo addiderunt. Quare accentus et puncta, quae jam habemus, merae hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque authoritatis merentur, quam reliquae authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt, quâ ratione auctor, qui Epistolam ad Hebraeos scripsit, excusandus sit, quod Cap. 11. vers. 21. interpretatus est textum Geneseos Cap. 47. vers. 31. longe aliter, quam in punctato Hebraeo textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturae a Punctistis discere debuerit. Mihi sane Punctistae potius culpandi videntur; quod ut unusquisque videat et simul, quod haec discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam. Punctistae, suis punctis scilicet, interpretati sunt *et incurvavit se Israël supra*, vel (mutando ע Hgain in א Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) *versus caput lecti:* Author autem Epistolae *et incurvavit se Israël supra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *mate* מַטֶּה loco quod alii מטה *mita* מִטָּה, quae differentia a solis vocalibus oritur. Iam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem, ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes provectissimae aetatis ad se sustinendum indigent) non autem lecti, se incurvaverit, praecipue cum hoc modo non necesse sit, ullam literarum subalternationem supponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum istum Epistolae ad Hebraeos cum textu Geneseos reconciliare, sed praecipue ostendere, quam parum fidei hodiernis punctis et accentibus sit habendum: atque adeo qui Scripturam sine ullo prae-

S judicio

judicio interpretari vult, de hisce dubitare tenetur et de integro examinare.

Et hac igitur (ut ad nostrum propositum revertamur) linguae Hebraeae constitutione et natura facile [95] unusquisque conjicere potest, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla possit dari methodus, qua eae omnes determinari queant. Nam nihil est, quod speramus, ex mutua orationum collatione (quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos unaquaeque oratio ex usu linguae admittere potest, eruendum) hoc posse absolute fieri; cum quia haec orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest, quandoquidem nullus Propheta eo fine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophetae, Apostoli etc. ex mente alterius concludere non possumus, nisi in rebus usum vitae spectantibus, ut jam evidenter ostendimus; at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant. Possum praeterea hoc, nempe quod multae orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis ostendere, sed impraesentiarum iis lubentius supersedeo, et ad reliqua, quae supersunt, notanda, quod scilicet haec vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipsa desideretur, pergam.

Oritur in methodo alia praeterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturae exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam. Deinde neque etiam scimus, qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus praeterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exemplaribus

pluribus tot variae lectiones repertae sint, nec denique an non plures aliae fuerint apud alios lectiones. Quid autem haec omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi, quaedam tamen ibi consulto omisi, quae jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore et qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit; cum contra his probe cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo praejudicio praeoccupemur, [20] ne scilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author scripsit, plus minusve justo tribuamus et ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus et occasio exegerit. Quod quidem omnibus constare existimo. Saepissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longe diversum judicium facimus, pro diversitate scilicet opinionum, quas de scriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam alatum in aëre agitare solere et quascunque volebat regiones supervolare, eum ingentem numerum hominum et gigantum solum trucidare et alia hujusmodi phantasmata, quae ratione intellectus plane imperceptibilia sunt. Huic autem consimilem historiam in Ovidio de Perseo legeram et aliam denique in libris Judicum et Regum de Samsone (qui solus et inermis millia hominum trucidavit) et de Elia, qui per aëra volitabat et tandem igneis equis et curru coelum petiit. Hae, inquam, consimiles plane historiae sunt, attamen longe dissimile judicium de unaquaque facimus: nempe primum non nisi nugas scribere voluisse: secundum autem res politicas: tertium denique sacras;

 hoc-

hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus. Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprime neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae ſint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quoſdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim ſecundum Matthaeum et ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione ſcripta ſunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis com-
[97] mentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuiſſe et hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adeo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu aſſequi et quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim, quae ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-
ver-

verbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices et maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur et de vero ejus sensu certi simus, opus est integram linguae, qua scripsit, cognitionem habere, sed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, studia et mores authoris scire, neque qua lingua, cui, neque quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus; qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipsius, quam habere possumus, historia facile posse assequi et de vero ejus sensu esse certos. Verae enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia et intellectu facilia sunt; et quia vera salus et beatitudo in vera animi acquiescentia consistit et nos in iis tantum vere acquiescimus, quae clarissime intelligimus. Hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturae circa res salutares et ad beatitudinem necessarias certo posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam utilitatis habent. His existimo, me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem sententiam satis explicasse. [98] Praeterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipsum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potissimum consistit, quod res scilicet obscuras ex notis, at tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod haec nostra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non sufficere ad omnia, quae in

Bibliis

Bibliis occurrunt, certo investigandum; id tamen non ex ipsius defectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram et rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua et fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium a nobis sententias examinare. Quae hic primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale; quid autem hoc lumen praeter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturae sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supranaturale continere, imo nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenue fatentur, se nullum lumen praeter naturale habere, et plane consimiles reperientur, humanae scilicet, diu cogitatae et cum labore inventae: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturae, dum eam concinnare poterant, neglexerunt; tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, ni fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetae et Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus et impiis praedicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam. Alias visi essent Prophetae et [99] Apostoli pueris et infantibus praedicare, non viris ratione praeditis; et frustra Moses leges praescripsisset, si ipsae non nisi a fidelibus, qui nulla indi-

indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quaerunt ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem. Maimonidae alia plane fuit sententia: sensit enim, unumquemque Scripturae locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; si enim rationi ex ipsius literali sensu reperiatur repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat; ait enim: *Scito, quod non fugimus dicere, mundum fuisse ab aeterno, propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus cum corporeitatem a Deo removimus; et forte hoc multo facilius factu esset et magis commode potuissemus eos explicare et mundi aeternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum: at ut hoc non facerem et ne hoc credam* (mundum scilicet esse aeternum) *duae causae me movent. I. quia clara demonstratione constat, Deum non esse corporeum, et necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat; nam certum est, ea necessario tum explicationem* (aliam praeter literalem) *habere. At mundi aeternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque* [100] *non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda*

da causa, quia credere, Deum esse incorporeum, fundamentalibus Legis non repugnat etc. Sed mundi aeternitatem credere, eo modo, quo Aristoteli visum fuit, legem a suo fundamento destruit etc. Haec sunt verba Maimonidae, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse aeternum, non dubitaret Scripturam torquere et explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi aeternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturae quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; et consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quae quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio praeter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quae in Scripturis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest et consequenter neque etiam de vero sensu et mente Scripturae, sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus. Deinde si haec sententia vera esset, sequeretur quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola authoritate et testimoniis philosophantium admittere poterit et consequenter supponere debebit, philosophos circa Scripturae interpretationem errare non posse, quae sane nova esset Ecclesiae authoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur; et quamvis nostra methodus linguae Hebraeae cognitionem exigat, cujus etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis

bis objici poteſt; nam vulgus Judaeorum et gentilium, quibus olim Prophetae et Apoſtoli praedicaverunt et ſcripſerunt linguam Prophetarum et Apoſtolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Pro- [101] phetarum percipiebant, at non rationes rerum, quas praedicabant, quas ex ſententia Maimonidae etiam ſcire deberent, ut mentem Prophetarum capere poſſent. Ex ratione igitur noſtrae methodi non ſequitur, neceſſario vulgus teſtimonio interpretum acquieſcere; oſtendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum et Apoſtolorum callebat; at Maimonides nullum oſtendet vulgus, quod rerum cauſas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam oſtendimus, omnia ad ſalutem neceſſaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua poſſe percipi, propterea quod adeo communia et uſitata ſunt et in hac perceptione, non quidem in teſtimonio interpretum, vulgus acquieſcit; et quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis ſequitur fortunam; ſed ad Maimonidae ſententiam revertamur, atque ipſam accuratius examinemus. Primo ſupponit Prophetas in omnibus inter ſe conveniſſe, ſummoſque fuiſſe Philoſophos et Theologos; ex rei enim veritate eos concluſiſſe vult: atqui hoc falſum eſſe in cap. II. oſtendimus. Deinde ſupponit ſenſum Scripturae ex ipſa Scriptura conſtare non poſſe, rerum enim veritas ex ipſa Scriptura non conſtat (utpote quae nihil demonſtrat, nec res, de quibus loquitur, per definitiones et primas ſuas cauſas docet) quare ex ſententia Maimonidae neque ejus verus ſenſus ex ipſa conſtare poteſt, adeoque neque ab ipſa erit petendus. Atqui hoc etiam falſum eſſe ex hoc capite conſtat. Oſtendimus enim et ratione et exemplis, ſenſum Scripturae ex ipſa ſola Scriptura conſtare et ab ipſa ſola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum. Supponit denique nobis licere ſecundum noſtras praeconceptas opiniones Scripturae verba explica-

plica-

plicare, torquere et literalem sensum, quamquam perspectissimum sive expressissimum negare et in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, praeterquam quod ipsa ex diametro iis, quae in hoc capite et aliis demonstravimus, repugnat, nemo non videt nimiam et temerariam esse. Sed magnam hanc libertatem ipsi concedamus, quid tandem promovet? Nihil sane; quae enim indemonstrabilia sunt et quae maximam Scripturae partem componunt, hac ratione investigare non poterimus, neque ex hac norma [10] explicare, neque interpretari: cum contra, nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare et de iis secure disserere possumus; ut jam et ratione et ipso facto ostendimus. Quae autem sua natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur. Quare haec methodus plane inutilis est. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione et quam omnes, aliam methodum insequendo, de sensu Scripturae habere possunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidae sententiam ut noxiam, inutilem et absurdam explodimus. Quod porro Pharisaeorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non consiare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori testimonio indigere; et nulla alia de causa hanc reprobo. Nam si ipsa Scriptura eam nobis aeque certo ostenderet, ac Judaeorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint haeretici et impii; cum olim inter Hebraeorum Pontifices etiam reperti fuerint haeretici et impii, qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturae mandato summa erat potestas legem interpretandi. Vide Exod. cap. 17. vers. 11. 12 et cap. 33. vers. 10. et Malach. cap 2. vers. 8. At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum authoritas admodum suspecta manet; et ne quis exemplo Pontificis Hebraeo-

braeorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriae erant, indigebant necessario, ut conservarentur, authoritate quadam publica; si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla respublica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur, et jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate et veracitate consistit, nullius juris neque authoritatis publicae est. Animi enim simplicitas et veracitas non imperio legum, neque authoritate publica hominibus infunditur et absolute nemo vi aut legibus potest cogi, ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia et fraterna monitio, bona educatio et supra omnia proprium et liberum judicium. Cum igitur summum jus libere sentiendi, etiam de [103] Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi, aliquem hoc jure decedere posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque authoritas de Religione libere judicandi et consequenter eandem sibi explicandi et interpretandi; nam nulla alia de causa summa authoritas leges interpretandi et summum de rebus publicis judicium penes magistratum est, quam quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa authoritas religionem explicandi et de eadem judicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscujusque juris est. Longe igitur abest, ut ex authoritate Pontificis Hebraeorum ad leges Patriae interpretandum posset concludi Romani Pontificis authoritas ad interpretandam religionem; cum contra hanc unumquemque maxime habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima authoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet

esse

esse praeter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla externa auctoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit, sed naturali et communi hominum ingenio et capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAP VIII. *In quo ostenditur Pentateuchon et libros Iosuae, Iudicum, Rut, Samuëlis et Regum non esse autographa. Deinde inquiritur, an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum et quinam.*

In praecedenti Capite de fundamentis et principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprime necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam scripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse et consequenter magnam partem fundamentorum et principiorum hujus cognitionis intercidisse. Quod [104] adhuc tolerandum esset, si posteri intra veros limites se continuissent et pauca, quae acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent; quo factum est, ut Scripturae historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut iis integra superstrui possit, sed etiam vitiosa sint. Haec emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut et communia Theologiae praejudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor, ne nimis sero hoc tentare aggrediar; res enim eo jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant, nec ullus locus rationi, nisi apud paucissimos (si cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late haec praejudicia

judicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non deſinam, quandoquidem nihil eſt, cur de hac re prorſus ſit deſperandum. Ut ea autem ordine oſtendam, a praejudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam et primo de ſcriptore Pentateuchi: quem fere omnes Moſen eſſe crediderunt, imo adeo pertinaciter defenderunt Phariſaei, ut eum haereticum habuerint, qui aliud viſus eſt ſentire, et hac de cauſa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir et non mediocris eruditionis et qui primus omnium, quos legi, hoc praejudicium animadvertit, non auſus eſt mentem ſuam aperte explicare, ſed rem obſcurioribus verbis tantum indicare, quae ego hic clariora reddere non verebor, remque ipſam evidenter oſtendere. Verba itaque Aben Hezrae, quae habentur in ſuis commentariis ſupra Deuteronomium haec ſunt. *Ultra Iordanem etc. modo intelligas myſterium duodecim, etiam „et ſcripſit Moſes legem„ et „Cenahanita tunc erat in terra„, „in Dei monte„ revelabitur, tum etiam „ecce lectum ſuum lectum ferreum„, tum cognoſces veritatem.* His autem paucis indicat ſimulque oſtendit non fuiſſe Moſen; qui Pentateuchon ſcripſit, ſed alium quempiam, qui longe poſt vixit et denique quem Moſes ſcripſit librum, alium fuiſſe. Ad haec, inquam, oſtendendum: notat I. ipſam Deuteronomii praefationem, quae a Moſe, qui Jordanem non tranſivit, ſcri- [105]
bi non potuit. Notat II. quod totus liber Moſis deſcriptus fuerit admodum diſerte in ſolo ambitu unius arae (vide Deuter. Cap. 27. et Joſuae Cap 8. verſ. 37. etc.) quae ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus conſtabat; ex quo ſequitur, librum Moſis longe minoris fuiſſe molis, quam Pentateuchon. Hoc, inquam, puto authorem hunc ſignificare voluiſſe per *myſterium duodecim*; niſi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quae in praedicto Cap. Deut. habentur, quas fortaſſe credidit non fuiſſe in libro legis deſcriptas, idque propterea, quod

Moſes

Mofes praeter defcriptionem legis Levitas infuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges defcriptas obfervandum adftringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Mofis fignificare voluit, quod caput duodecim verfibus conftat. Sed haec et quae praeterea alii hariolantur, non eft opus curiofius hic examinare. Notat deinde III. dici in Deuter. Cap. 31. verf. 6. *et fcripfit Mofes legem*; quae quidem verba non poffunt effe Mofis, fed alterius fcriptoris, Mofis facta et fcripta narrantis. Notat IV. locum Genef. Cap. 12. verf. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Canahanitarum luftrabat, addit Hiftoricus, quod *Canahanita tum temporis erat in illa terra:* quibus tempus, quo haec fcripfit, clare fecludit. Adeoque poft mortem Mofis, et cum Canahanitae jam erant expulfi, illasque regiones non amplius poffidebant, haec debuerunt fcribi: quod idem Aben Hezra fuper hunc locum commentando etiam his fignificat: *et Canahanita tum erat in illa terra: videtur quod Canahan* (Nepos Noae) *terram Canahanitae ab alio poffeffam cepit; quod fi non verum eft, ineft huic rei myfterium et qui id intelligit, taceat* Hoc eft, fi Canahan regiones illas invafit, tum fenfus erit, *Canahanitam jam tum fuiffe in illa terra*, excludendo fcilicet tempus praeteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At fi Canahan regiones illas primus coluit (ut ex Cap. 10. Genef. fequitur) tum Textus tempus praefens, Scriptoris fcilicet, fecludit; adeoque non Mofis, cujus nimirum tempore etiamdum illas regiones poffidebant; et hoc eft myfterium, quod tacendum commendat. V. Notat quod Genef. cap. 22. [100] vf. 14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, nifi poftquam aedificationi templi dicatus fuit; at haec montis electio nondum erat tempore Mofis facta, Mofes enim nullum locum a Deo electum indicat, fed contra praedicit, Deum locum aliquem olim electurum, cui nomen

Dei

Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Cap. 3. Deuter. narrationi Og Regis Basan haec interponantur. *Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis* *) *gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is certe* (lectus) *qui est in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus etc.* Quae parenthesis clarissime indicat horum librorum Scriptorem longe vixisse post Mosen; hic enim modus loquendi ejus tantum est, qui res antiquissimas narrat, quique rerum reliquias ad fidem faciendam indicat; et sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuel. cap. 12. vers. 30. narratur, inventus est. At non hic tantum, sed paulo etiam infra idem hic historicus verbis Mosis inserit: *Iair filius Manassis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesuritae, et Mahachatitae, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Iairi usque in hunc diem.* Haec, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Mosis, quae modo retulerat, nempe: *et reliquum Gilliad et totum Bassan regnum Og, dedi dimidiae tribui Manassis, tota jurisdictio Argobi sub toto Bassan, quae vocatur terra Gigantum.* Noverant procul dubio Hebraei tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Iairi tribulis Iehudae, at non nomina jurisdictionis Argobi, nec terrae Gigantum, ideoque coactus est explicare, quaenam essent haec loca, quae antiquitus sic vocabantur et simul rationem dare, cur suo tempore nomine Iairi, qui tribulis Iudae, non vero Manassis erat (vid. Paralip. cap. 2. vers. 21. et 22.) insignirentur. His Aben Hezrae sententiam explicuimus, ut et loca Pentateuchi, quae ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec praecipua notavit; plura enim in hisce libris et majoris momenti notanda super-

*) Nota, *Hebr.* רפאים *rephaim significare damnatos, et videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. cap. 20. Et ideo puto hic familiam aliquam significare.*

superſunt. Nempe I. quod horum librorum Scriptor [107] de Moſe non tantum in tertia perſona loquatur, ſed quod inſuper de eo multa teſtetur: Videlicet *Deus cum Moſe locutus eſt. Deus loquebatur cum Moſe de facie ad faciem. Moſes omnium hominum erat humillimus.* (Num. cap. 12. vſ. 3.) *Moſes irâ captus eſt in duces exercitus* (Num. cap. 31. vſ. 14.) *Moſes vir divinus* (Deut cap. 33. verſ. 1.) *Moſes ſervus Dei mortuus eſt. Nunquam extitit Propheta in Iſraël ſicut Moſes etc.* At contra in Deuteronomio, ubi lex, quam Moſes populo explicuerat, quamque ſcripſerat, deſcribitur, loquitur, ſuaque facta narrat Moſes in prima perſona; nempe *Deus mihi locutus eſt* (Deuter cap. 2. verſ 1. 17. etc) *Deum precatus ſum etc.* Niſi quod poſtea hiſtoricus in fine libri, poſtquam verba Moſis retulit, iterum in tertia perſona loquendo narrare pergit, quomodo Moſes hanc legem (quam ſcilicet explicuerat) populo ſcripto tradidit, eumque noviſſime monuit et quomodo tandem vitam finierit. Quae omnia, nempe modus loquendi, teſtimonia et ipſe totius hiſtoriae contextus plane ſuadent, hos libros ab alio, non ab ipſo Moſe fuiſſe conſcriptos. II. Venit etiam notandum, quod in hac hiſtoria non tantum narratur, quomodo Moſes obierit, ſepultus fuerit et Hebraeos triginta dies in luctum conjecerit, ſed quod inſuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui poſtea vixerunt, dicitur ipſum omnes excelluiſſe, *Non extitit unquam*, inquit, *Propheta in Iſraël, ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod ſane teſtimonium non Moſes ipſe de ſe, nec alius, qui eum immediate ſecutus eſt, ſed aliquis, qui multis poſt ſaeculis vixit, dare potuit, praeſertim quia hiſtoricus de praeterito tempore loquitur, nempe *nunquam extitit Propheta etc.* Et de ſepultura, quod *nemo illam novit in hunc uſque diem.* III. Notandum quod quaedam loca non iis indicentur nominibus, quae vivente Moſe obtinebant, ſed aliis,

aliis, quibus dudum postea insignita sunt. Ut quod Abrahamus *persecutus est* hostes *usque ad Dan*. (Vid. Gen. 14. vers. 14.) Quod nomen haec urbs non obtinuit; nisi longe post mortem Josuae. (Vid. Judic. cap. 18. vers. 29.) IV. Quod Historiae aliquando etiam ultra tempus vitae Mosis producantur. Nam Exod. cap. 16. vers. 34. narratur, quod filii Israëlis comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitandam, donec venerunt ad finem terrae Kanahan; nempe usque in tempus, de quo in libro Josuae cap. 5. vers. 12. In libro etiam Genes. [109] cap. 36. vers. 31. dicitur: *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Israëlis*. Narrat sine dubio ibi Historicus, quos reges Idumaei habuerint, antequam David eos subegit et praesides in ipsa Idumaea constituit (vid. Samuël. 2. cap. 8. vers. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non a Mose, sed ab alio et qui a Mose multis post saeculis vixit, scriptum fuisse: sed si placet, attendamus insuper ad libros, quos ipse Moses scripsit et qui in Pentateucho citantur; ex iis ipsis enim constabit, eos alios, quam Pentateuchon fuisse. Primo itaque constat ex Exod. cap. 17. vs. 14. Mosen ex Dei mandato bellum contra Hamalek scripsisse; in quo autem libro, non constat ex illo ipso capite: at Numer. cap. 21. vers. 12. citatur quidam liber, qui *Bellorum Dei* vocabatur et in hoc sine dubio bellum hoc contra Hamalek et praeterea etiam castrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. cap. 33. vers. 2. testatur a Mose descriptas fuisse) narrabantur. Constat praeterea de alio in Exod. cap. 24. vers. 47. qui vocabatur *) *liber pacti*, quem coram Israëlitis legit, quando primum cum Deo pactum iniverant. At hic liber sive haec epistola pauca admodum continebat; videlicet leges sive Dei jussa, quae narrantur ex

*) Nota, ספר *sepher Hebraice significare saepius epistolam, sive chartam.*

ex verſ. 22. cap. 20. Exod. uſque ad cap. 24. ejuſdem libri, quod nemo inficias ibit, qui ſano aliquo judicio et ſine partium ſtudio praedictum caput legerit. Narratur enim ibi, quod, ſimul ac Moſes ſententiam populi intellexit de ineundo cum Deo pacto, ſtatim Dei eloquia et jura ſcripſit et matutina luce, quibusdam caeremoniis peractis, univerſae concioni pacti ineundi conditiones praelegit, quibus praelectis et ſine dubio ab univerſa plebe perceptis, populus ſe pleno conſenſu adſtrinxit. Quare tam ex temporis brevitate, quo deſcriptus fuit, quam ex ratione pacti ineundi ſequitur, hunc librum nihil praeter pauca ea, quae modo dixi, continuiſſe. Conſtat denique, anno quadrageſimo ab exitu Aegypti Moſen leges omnes, quas tulerat, explicuiſſe (vid. Deuter. cap. 1. verſ. 5.) populumque de novo iiſdem obligaviſſe (vide Deuter. cap. 29. verſ. 14.) et tandem [109] librum, qui has leges explicatas, novumque hoc pactum continebat, ſcripſiſſe (vide Deuter. cap. 31. verſ. 9.) et hic vocatus eſt *liber legis Dei*, quem Joſua poſtea auxit, narratione ſcilicet pacti, quo ſuo tempore populus ſe de integro obligavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Joſuae cap. 24. verſ. 25. 26.) At quoniam nullum habemus librum, qui hoc pactum Moſis, ſimul et pactum Joſuae contineat, neceſſario concedendum, hunc librum periiſſe, vel cum Paraphraſte Chaldaeo Jonatane inſaniendum et verba Scripturae ad libitum torquenda. Hic enim hac difficultate motus maluit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam ſuam fateri. Nempe hic libri Joſuae verba (vide cap. 24. verſ. 26.) *ſcripſitque Ioſua haec verba in libro Legis Dei*, Chaldaice ſic tranſtulit: וכתב יהושע ית פתגמיא האילן ואצנעינון בספר אוריתא דיהוה *et ſcripſit Ioſua haec verba et cuſtodivit ea cum libro Legis Dei.* Quid cum illis agas, qui nihil vident, niſi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud eſt, quam ipſam Scripturam negare et novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus,

hunc

hunc librum legis Dei, quem Mofes fcripfit, non fuiffe Pentateuchon, fed prorfus alium, quem autor Pentateuchi fuo operi ordine inferuit, quod cum ex modo dictis, tum ex jam dicendis evidentiffime fequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Mofes legis librum fcripfit, addit hiftoricus, quod Mofes eum facerdotibus tradidit et quod praeterea eos jufferit, ut ipfum certo tempore omni populo praelegerent: quod oftendit, hunc librum longe minoris molis fuiffe, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur. Nec hic praetereundum, quod ex omnibus libris, quos Mofes fcripfit, hunc unum fecundi pacti et Canticum (quod poftea etiam fcripfit, ut id univerfus populus edifceret) religiose fervare et cuftodire jufferit. Nam quia primo pacto non nifi praefentes, qui aderant, obligaverat, at fecundo omnes etiam eorum pofteros (vide Deut. cap. 29. verf. 14, 15.) ideo hujus fecundi pacti librum futuris faeculis religiofe fervandum juffit et praeterea etiam, ut diximus, Canticum, quod futura faecula potiffimum refpicit. Cum itaque non conftet, Mofen alios, praeter hos libros fcripfiffe, et ipfe nullum alium, praeter Libellum legis cum [110] Cantico pofteritati religiofe fervandum mandaverit et denique plura in Pentateucho occurrant, quae a Mofe fcribi non potuerunt, fequitur, neminem cum fundamento, fed omnino contra rationem affirmare, Mofen autorem effe Pentateuchi. At hic aliquis forfan rogabit, num Mofes praeter haec non etiam fcripferit leges, cum ipfi primum revelarentur? hoc eft, an fpatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, fcripferit, praeter paucas illas, quas in primi pacti libro contentas fuiffe dixi? fed ad haec refpondeo: quamvis concederem, rationi confentaneum videri, quod Mofes eo ipfo tempore et loco, quo leges communicare contigit, eo etiam eafdem fcripferit, nego tamen, nobis hac de caufa licere hoc

 affir-

affirmare; fupra enim oftendimus, nobis de fimilibus nihil effe ftatuendum, nifi id quod ex ipfa Scriptura conftat, aut quod ex folis ipfius fundamentis legitima confequentia elicitur, at non ex eo, quod rationi confentaneum videtur. Adde, quod nec ipfa ratio nos cogat hoc ftatuere. Nam forfan fenatus Mofis edicta populo fcripto communicabat, quae poftea hiftoricus collegit, et hiftoriae vitae Mofis ordine inferuit. Atque haec de quinque libris Mofis: nunc tempus eft, ut reliquos etiam examinemus. Jofuae librum fimilibus etiam rationibus oftenditur non effe autographon: alius enim eft, qui de Jofua teftatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide cap. 7. verf. 1.) quod nihil eorum omiferit, quae Mofes praeceperat (vide verf. ult. cap. 8. et cap. 11. verf. 15.) quod fenuerit, omnefque in concionem vocaverit et quod tandem animam egerit. Deinde etiam quaedam narrantur, quae poft ipfius mortem contigerunt. Videlicet quod poft ejus mortem Ifraëlitae Deum coluerunt, quamdiu fenes, qui ipfum noverant, vixerunt. Et cap. 16. verf. 10. quod (Ephraim et Manaffe) *non expulerunt Canahanitam habitantem in Gazer*, *fed* (addit) *quod Canahanita inter Ephraim habitavit ufque in hunc diem et fuit tributarius*. Quod idem ipfum eft, quod libro Judicum cap. 1. narratur et modus etiam loquendi *in hunc ufque diem* oftendit, Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam confimilis eft Textus cap. 15. verf. ult. de filiis Jehudae et hiftoria Kalebi, ex verf. 14. ejufd. cap. Et cafus ille etiam, qui cap. 22. ex verf. 10 etc. narratur de duabus tribubus et dimidia, [III] quae aram ultra Jordanem aedificaverunt, poft mortem Jofuae contigiffe videtur: quandoquidem in tota illa hiftoria nulla Jofuae fit mentio, fed folus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque refponfum expectat et tandem approbat. Denique ex cap. 10. verf. 14. evidenter fequitur, hunc librum multis poft Jofuam faeculis fcriptum fuiffe.

fuiſſe. Sic enim teſtatur, *nullus alius ſicuti ille dies, fuit nec antea neque poſtea, quo Deus* (ita) *obediret cuiquam etc.* Si quem igitur librum Joſua unquam ſcripſit, fuit ſane ille, qui cap. 10. verſ 13. in hac eadem ſcilicet hiſtoria citatur. Librum autem Judicum neminem ſanae mentis ſibi perſuadere credo, ab ipſis Judicibus eſſe ſcriptum: epilogus enim totius hiſtoriae qui habetur cap. 21. clare oſtendit, eum totum ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptum fuiſſe. Deinde quia ejus Scriptor ſaepe monet, quod illis temporibus nullus erat Rex in Iſraël, non dubium eſt, quin ſcriptus fuerit, poſtquam imperium reges obtinuerant. Circa Samuëlis libros non etiam eſt, cur diu moremur, quandoquidem hiſtoria longe poſt ejus vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim, hunc librum etiam multis poſt Samuelem ſaeculis ſcriptum fuiſſe. Nam libr. 1. cap. 9. verſ. 9. Hiſtoricus per Parenthesin monet, *antiquitus in Iſrael ſic dicebat quiſque, quando ibat ad conſulendum Deum, age eamus ad videntem; nam qui hodie propheta, antiquitus videns vocabatur.* Libri denique Regum, ut ex iiſdem conſtat, decerpti ſunt ex libris rerum Salomonis (vide Reg. 1. cap. 11. verſ. 5.) Chronicorum Regum Jehudae (vide cap. 14. verſ. 19. 29. ejuſdem) et Chronicorum Regum Iſraëlis. Concludimus itaque, omnes hos libros, quos huc uſque recenſuimus, eſſe apographa, reſque in iis contentas ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem et argumentum horum omnium librorum attendamus, facile colligemus, eos omnes ab uno eodemque Hiſtorico ſcriptos fuiſſe, qui Judaeorum antiquitates ab eorum prima origine uſque ad primam Urbis vaſtationem ſcribere voluit. Hi enim libri ita invicem connectuntur, ut ex hoc ſolo dignoſcere poſſimus, eos nonniſi unam unius Hiſtorici narrationem continere. Nam ſimul ac Moſis vitam narrare deſinit, ad hiſtoriam Ioſuae ſic tranſit: *et contigit, poſtquam mortuus eſt Moſes ſervus Dei, ut Deus diceret Io-*

ſuae

ſuae etc. Et hac morte Joſuae finita, eadem tranſi- [112] tione et conjunctione hiſtoriam Judicum incipit, nempe: *Et contigit, poſtquam mortuus eſt Ioſua, ut filii Iſraëlis a Deo quaererent etc.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut ſic annectit: *Et contigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames eſſet in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito ſolita ſuâ tranſitione ad ſecundum pergit; et huic, hiſtoria Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit et hiſtoriam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum ſecundum annectit. Contextus deinde et ordo hiſtoriarum etiam indicat, unum tantum fuiſſe Hiſtoricum, qui certum ſibi ſcopum praefixit: incipit enim primam nationis Hebraeae originem narrare, deinde ordine dicere, qua occaſione et quibus temporibus Moſes leges tulerit, ipſisque multa praedixerit: Deinde quomodo ſecundum Moſis praedictiones terram promiſſam (vide cap. 7, Deuter.) invaſerint, eâ vero poſſeſſa legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. verſ. 16.) indeque ipſos multa mala conſequuta ſunt (ejuſd. verſ. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. cap. 17. verſ. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipſis proſpere vel infeliciter ceſſerant (Deut. cap. 28. verſ. 36. et verſ. ult.) donec tandem imperii ruinam, ſicuti ipſam Moſes praedixerat, narrat. Reliqua autem, quae ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorſus ſilentio mandavit, vel lectorem ad alios hiſtoricos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conſpirant, nempe dicta et edicta Moſis docere, eaque per rerum eventus demonſtrare. Ex his igitur tribus ſimul conſideratis, nempe ſimplicitate argumenti horum omnium librorum, connexione, et quod ſint apographa multis poſt ſaeculis à rebus geſtis ſcripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptos fuiſſe: quisnam autem is fuerit, non ita evidenter oſtendere

dere possum, suspicor tamen ipsum Hesdram fuisse; et quaedam non levia concurrunt, ex quibus conjecturam facio. Nam cum Historicus, quem jam scimus unum tantum fuisse, historiam producat usque ad Jojachini libertatem et insuper addat, ipsum Regis mensae accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jojachini vel filii Nebucadnesoris; nam sensus est plane ambiguus) hinc sequitur eum nullum ante Hesdram fuisse. At Scriptura de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hesdra testatur (vide Hesdrae Cap. 7. vs. 10.) [113] quod ipse suum studium applicuerit ad quaerendam legem Dei et adornandam et quod erat Scriptor (ejusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mosis. Quare nullum praeter Hesdram suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hesdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quaerendam legem Dei, sed etiam ad eandem adoptandam et in Nehemiae Cap. 8. vers. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum et adhibuerunt intellectum et intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Mosis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorem explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hesdra scriptum, adornatum et explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesin ad pleniorem explicationem inferantur, duo de hac re exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hezrae explicaremus, cujus notae plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap. 2. vers. 12. *et in Sehir habitaverunt Horitae antea, filii autem Hesau eos expulerunt et a suo conspectu deleverunt, et loco eorum habitaverunt, sicuti Israël fecit in terra suae haereditatis, quam Deus ipsi dedit.* Explicat scilicet vers. 3. et 4. ejusdem Cap. nempe quod montem Sehir, qui filiis Hesau haereditate venerat, ipsi eum non inhabitatum occupaverunt, sed quod

ipsum

ipſum invaſerunt et Horitas, qui ipſum prius inhabitabant: inde, ſicuti Iſraëlitae poſt mortem Moſis Cenahanitas, deturbaverunt et deleverunt. Per parentheſin etiam inſeruntur verbis Moſis verſ. 6, 7, 8. et 9. Cap. 10. Nemo enim non videt, quod verſ. 8. qui incipit: *in illo tempore ſeparavit Deus tribum Levi*, neceſſario debeat referri ad verſ. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de cauſa Hezras hic inſeruiſſe videtur, quam quia Moſes in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. verſ. 20.) ſe Deum pro Aharone oraviſſe. Explicat deinde, quod Deus eo tempore, de quo Moſes hic loquitur, tribum Levi ſibi elegit, ut cauſam electionis et cur Levitae in partem haereditatis non fuerint vocati, oſtenderet et hoc facto pergit verbis Moſis filum hiſtoriae perſequi. His adde libri praefationem et omnia loca, quae de Moſe in [114] tertia perſona loquuntur. Et praeter haec alia multa, quae jam a nobis dignoſci nequeunt, ſine dubio, ut facilius ab hominibus ſui aevi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expreſſit. Si, inquam, ipſum Moſis librum legis haberemus, non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine et rationibus praeceptorum magnam diſcrepantiam reperiremus. Dum enim ſolum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus hiſtoria ex profeſſo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus diſcrepare video: quartum enim praeceptum non tantum alio modo imperatur, ſed inſuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quae in Decalogo Exodi adfertur, toto coelo diſcrepat. Denique ordo, quo hic decimum praeceptum explicatur, etiam alius eſt, quam in Exodo. Haec igitur cum hic, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta exiſtimo, quia is legem Dei hominibus ſui temporis explicuit, atque proinde hunc eſſe Librum Legis Dei ab ipſo ornatae et explicatae: et hunc librum omnium, quos ipſum ſcripſiſſe dixi, primum fuiſſe puto; quod hinc

hinc conjicio, quia Leges Patriae continet, quibus populus maxime indiget: et etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit: *Haec sunt verba Mosis etc.* At postquam hunc absolvit et populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebraeae nationis describendam, a mundo scilicet condito usque ad summam Urbis vastationem, cui hunc Librum Deuteronomii, suo loco inseruit; et forte ejus primos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia in iis praecipue ejus vita continetur et nomen a potiore sumpsit. Et hac etiam de causa sextum nomine Josuae; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum et forte etiam decimum Samuëlis; et denique undecimum et duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum imposuerit, idque, ut desiderabat, perfecerit, de eo vide sequens Caput.

CAP. IX. *De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit; et deinde utrum notae marginales, quae in Hebraeis codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones.*

Quantum superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorumdem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quae ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quaeque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum praeter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quae communis superstitio vulgus deprehendere non finit. Horum praecipuum est, quod Hezras (eum pro Scriptore praedictorum librorum habebo, donec aliquis alium certiorem ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere et quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas [115]

posteris

posteris reliquit. Quae antem causae impediverint (nisi forte intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebraeorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quae habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiae ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaiae, prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judae descripta est: hanc namque totam in libro Esaiae, qui in Chronicis Regum Judae continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiae narrationis variae lectiones repertae fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare. Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Jeremiae cap. ultimo. 39. et 40. continetur. Praeterea cap. 7. Samuël. 2. in lib. 1. Paralip. cap. 17. descriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillime dignoscatur, haec duo capita ex duobus diversis exemplaribus historiae Natanis [116] desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumeae, quae habetur Genes. cap. 36. ex vs. 30. iisdem etiam verbis in libr. 1. Paralip. cap. 1. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quae narrat, ex aliis historicis sumsisse constet, non vero ex his duodecim libris, quos Hezrae tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directe constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tatum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem et connexionem, variam repetitionem et denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem praecipuas perpendamus; et primo illam Judae et Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iudas a suis fratribus disce-*

discederet. Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe a quo Josephus in Aegyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eo etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum a fratribus venderetur, septendecim annos natus erat et cum a Pharaone e carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis et duo famis, conficient simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per aetatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eo vero mortuo secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit et quod dudum postquam haec acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra praedictum tempus factus est parens. Cum igitur haec omnia non possint referri ad illud tempus, de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud, de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi et Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam et descriptam esse necessario fatendum est, adeo parum sibi [117] constare videmus. Cap. enim 47. Genes. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Josepho salutavit, annos 130. natus erat, a quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in moerore transegit et praeterea septemdecim aetatis Josephi cum venderetur, et denique septem, quos propter Rachelem servivit, reperietur ipsum provectissimae aetatis fuisse, octoginta scilicet et quatuor an-

no-

norum, cum Leam in uxorem duceret et contra Dinam vix feptem fuiffe annorum, cum a Sechemo vim paffa eft, Simeon autem et Levi vix duodecim et undecim, cum totam illam civitatem depraedati funt, ejufque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recenfere, fi quis modo ad hoc attenderit, quod in hifce quinque libris omnia praecepta fcilicet et hiftoriae promifcue fine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur et quod una eademque hiftoria faepe et aliquando diverfimode repetatur, facile dignofcet, haec omnia promifcue collecta et coacervata fuiffe, ut poftea facilius examinarentur et in ordinem redigerentur. At non tantum haec, quae in quinque libris, fed etiam reliquae hiftoriae ufque ad vaftationem urbis, quae in reliquis feptem libris continentur, eodem modo collectae funt. Quis enim non videt in cap. 2. Iudicum ex verf. 6. novum hiftoricum adferri (qui res a Iofua geftas etiam fcripferat) eiusque verba fimpliciter defcribi. Nam poftquam hiftoricus nofter in ult. Cap. Jofuae narravit, quod ipfe mortem obierit, quodque fepultus fuerit et in primo hujus libri narrare ea promiferit quae poft ejufdem mortem contigerunt, qua ratione, fi filum fuae hiftoriae fequi volebat, potuiffet fuperioribus annectere, quae hic de ipfo Jofua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. etc. Samuëlis 1, ex alio hiftorico defumta funt, qui aliam caufam fentiebat fuiffe, cur David aulam Saulis frequentare inceperit, longe diverfam ab illa, quae in cap. 16. libri ejufdem narratur: non enim fenfit, quod David ex confilio fervorum a Saulo vocatus ipfum adiit (ut in cap. 16. narratur) fed quod cafu a patre ad fratres in caftra miffus Saulo ex occafione victoriae, quam contra Philiftaeum Goliat habuit, tum denium innotuit et in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejufdem libri fufpicor, quod nimirum hi-
[118] ftoricus eandem ibi hiftoriam, quae Cap. 24. habetur, fecundum opinionem alterius narrare videatur.

deatur. Sed hoc missum facio et ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur, quod Salomon templum aedificavit anno 480. ab Aegypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos
Moses populum in desertis gubernavit .	40
Josuae qui centum et decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi et aliorum sententia quam	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit .	8
Hotniel filius Kenaz judicavit . . .	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	18
Eud et Samgar eundem judicaverunt . .	80
Jachin Rex Canahani populum iterum in ditione tenuit	20
Quievit postea populus	40
Fuit deinde in ditione Midiani . . .	7
Tempore Gidehonis transegit in libertate .	40
Sub imperio autem Abimelechi . . .	3
Tola filius Puae judicavit	23
Jair autem	22
Populus iterum in ditione Philistaeorum et Hamonitarum fuit	18
Iephta judicavit	6
Absan Betlehemita	7
Elon Sebulonita	10
Habdan Pirhatonita	8
Populus fuit iterum in ditione Philistaeorum .	40
Samson judicavit	20
Heli autem	40
Fuit iterum populus in ditione Philistaeorum, antequam a Samuële liberaretur . . .	20
David regnavit	40
Salomon antequam templum aedificavit . .	4
Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum	580

Quibus

[119] Quibus deinde addendi ſunt anni illius faeculi, quo poſt mortem Joſuae Reſpublica Hebraeorum floruit, donec a Kuſan Rishgataim ſubacta fuit, quorum numerum magnum fuiſſe credo; non enim mihi perſuadere poſſum, quod ſtatim poſt mortem Joſuae omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum ſucceſſores uno actu et ictu legibus valedixerunt et ex ſumma virtute in ſummam nequitiam et ſocordiam lapſi ſunt, nec denique quod Kuſan Rishgataim eos, dictum, factum, ſubegit. Sed cum horum ſingula aetatem fere requirant, non dubium eſt, quin Scriptura cap. 2. verſ. 7. 9. 10. libri Judicum hiſtorias multorum annorum comprehenderit, quas ſilentio tranſmiſit. Sunt praeterea addendi anni, quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in ſuperiore computatione omiſi, quia ex ejus hiſtoria non ſatis conſtat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. vſ. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnaviſſe, ſed et ille textus truncatus eſt et ex ipſa hiſtoria majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus ſit, nemo qui Hebraeam linguam vel a primo limine ſalutavit, dubitare poteſt. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל *annum natus erat Saul, cum regnaret, et duos annos regnavit ſupra Iſraëlem.* Quis inquam, non videt numerum annorum aetatis Saulis, cum regnum adeptus eſſet, omiſſum eſſe? At quod ex ipſa hiſtoria major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. verſ. 7. ejuſdem libri habetur, quod David apud Philiſtaeos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum et quatuor menſes: quare ex hac computatione reliqua ſpatio octo menſium contingere debuerunt, quod neminem credere exiſtimo. Joſephus ſaltem in fine libri ſexti Antiquitatum textum ſic correxit: *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem et octo, moriente autem*

autem alios duos. Quin tota haec historia cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur, quod Philistaei ab Hebraeis ita debellati fuerunt, ut non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israëlis ingredi; at hic, quod Hebraei (vivente Samuële) a Philistaeis invaduntur, a quibus ad tantam miseriam et paupertatem redacti fuerant, ut armis, quibus se defendere possent, destituerentur et [120] insuper mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis, si omnes has historias, quae in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno historico descriptae et ordinatae viderentur. Sed ad meum propositum revertor. Anni itaque regni Saulis superiori computationi sunt addendi. Denique annos Anarchiae Hebraeorum etiam non numeravi, quia non constant ex ipsa Scriptura. Non, inquam, mihi constat tempus, quo illa contigerint, quae ex cap. 17. usque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clarissime sequitur, veram annorum computationem neque ex ipsis historiis constare, neque ipsas historias in una eademque convenire, sed valde diversas supponere. Ac proinde fatendum, has historias ex diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur fuisse circa annorum computationem discrepantia in libris Chronicorum Regum Judae et libris Chronicorum Regum Israëlis. In Chronicis enim Regum Israëlis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno secundo regni Iehorami filii Iehosaphat (vide Regum libr. 2. cap 1. vers. 17.) At in Chronicis Regum Judae, quod Jehoram filius Iehosaphat regnare incepit anno quinto regni Iehorami filii Aghabi (vide cap. 8. vers. 16. ejusd. libri) Et si quis praeterea historias libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere et multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini

ni namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt et linguam denique ipsam plane corrumpunt. E. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia, cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere a regno Homri, non autem a nativitate Aghaziae: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quae si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebraeos et linguam suam et narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem et ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me [121] hic nimis generaliter nec satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat et nobis ostendat certum aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici in Chronologicis sine peccato imitari possent et dum historias interpretatur et conciliare conatur, phrases et modos loquendi et orationes disponendi et contexendi adeo stricte observet, atque ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imitari etiam possimus: quod si praestiterit, manus ipsi statim dabo et erit mihi magnus Apollo. Nam fateor, quamvis diu quaesiverim, me nihil tamen unquam simile invenire potuisse. Quin addo me nihil hic scribere, quod non dudum et diu meditatum habuerim et quanquam a pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem haec non admittere. Sed non est, cur circa haec lectorem diu detineam et ad rem desperatam provocem; opus tamen fuit rem ipsam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quae circa fortunam horum librorum notanda suscepi, pergo. Nam venit praeter ea, quae modo ostendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia a Posteris servati non fuerint, ut nullae mendae irrepserint; plures enim dubias lectiones animadverterunt

terunt antiquiores Scribae et praeterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendae tales notae ſint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non diſputo; credo tamen eas levioris eſſe momenti, iis ſaltem qui Scripturas liberiore judicio legunt et hoc certo affirmare poſſum, me nullam animadvertiſſe mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quae ipſa obſcura aut dubia reddere poſſet. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidiſſe concedunt; ſed ſtatuunt Deum ſingulari quadam providentia omnia Biblia incorrupta ſervaſſe, varias autem lectiones ſigna profundiſſimorum myſteriorum eſſe dicunt, idem de aſteriſmis, qui in medio paragrapho 28. habentur, contendunt, imo in ipſis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod ſane an ex ſtultitia et anili devotione, an autem ex arrogantia et malitia, ut Dei arcana ſoli habere crederentur, haec dixerint, neſcio; hoc ſaltem ſcio, me nihil quod arcanum redoleat, ſed tantum pueriles cogitationes apud iſtos legiſſe. Legi etiam et inſuper novi nugatores aliquos Kabbaliſtas, quorum inſaniam nunquam mirari ſatis [122] potui. Quod autem mendae, uti diximus irrepſerint, neminem ſani judicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1. Samuel. cap. 13. verſ. 11. allegavimus) legit et etiam verſ. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe: *et ſurrexit et ivit David et omnis populus, qui ipſi aderat, ex Juda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hic etiam non videre poteſt locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, eſſe omiſſum: nec etiam negare poſſumus, quod vſ. 37. Cap. 13. Sam. 2 perturbatus et truncatus ſit, ſcilicet: *Et Abſalom fugit ivitque ad Ptolomaeum filium Hamihud Regem Geſur et luxit filium ſuum omnibus diebus et Abſalom fugit ivitque Geſur manſitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum ſcio me antehac alia notaviſſe, quae impraeſentiarum non occurrunt. Quod autem no-

tae marginales, quae in Hebraeis Codicibus paſſim inveniuntur, dubiae fuerint lectiones, nemo etiam dubitare poteſt, qui attendit, quod pleraeque ex magna literarum Hebraicarum ſimilitudine inter ſe ortae ſint. Nempe ex ſimilitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet, י Jod cum ו Vau, ד Dalet cum ר Res etc. E. G. ubi lib. 2. Sam. cap. 5. vſ. penult. ſcribitur: *et in eo* (tempore, *quo audies* habetur in margine בשמעך *cum audies* et cap. 21. Jud. vſ. 22. והיה כי יבאו אבותם אי אחיהם לריב *et quando eorum patres vel fratres in multitudine* (h. e. ſaepe) *ad nos venerint* etc. habetur in margine *ad litigandum*. Et ad hunc modum permultae. Deinde etiam ortae ſunt ex uſu literarum, quas Quieſcentes vocant, quarum nimirum pronunciatio ſaepiſſime nulla ſentitur et promiſcue una pro alia ſumitur. Ex. Gr. Levit. Cap. 25. vſ. 27. ſcribitur: וקמה בית אשר בעיר אשר לא חומה *et confirmabitur domus quae eſt in civitate cui non eſt murus*, in margine autem habetur אשר לו חומה *cui eſt murus* etc. At quamvis haec per ſe ſatis clara ſint, libet rationibus quorundam Phariſaeorum reſpondere, quibus perſuadere conantur, notas marginales ad aliquod myſterium ſignificandum ab ipſis librorum ſacrorum Scriptoribus appoſitas vel indicatas fuiſſe. Harum primam, quae quidem me parum tangit, ſumunt ex uſu legendi Scripturas: ſi inquiunt hae notae appoſitae ſunt propter lectionum varietatem, quas poſteri decidere non potuerunt, cur ergo uſus invaluit, ut ſenſus marginalis ubique retineatur? cur, inquiunt, ſenſum, quem retinere volebant, in margine notaverunt? debuerant con-
[123] tra ipſa volumina ſcribere, prout legi volebant, non autem ſenſum et lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio et quae aliquam ſpeciem prae ſe ferre videtur, ex ipſa rei natura ſumitur. Nempe quod mendae non data opera; ſed caſu in Codices irrepſerunt et quod ita fit, varie contingit. At in quinque libris ſemper nomen

men נערה *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices ſine litera ה He ſcribitur, in margine vero recte ſecundum regulam Grammatices univerſalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in deſcribendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus ſemper, quotieſcunque hoc nomen occurrerit, feſtinaret? deinde hunc defectum facile et ſine ſcrupulo ex regulis Grammatices ſupplere et emendare potuiſſent. Igitur cum hae lectiones caſu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, haec certo conſilio a primis Scriptoribus facta fuiſſe, ut iis aliquid ſignificarent. Verum his facile reſpondere poſſumus; nam quod ex uſu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror. Neſcio quid ſuperſtitio ſuadere potuit et forte inde factum eſt, quia utramque lectionem, aeque bonam ſeu tolerabilem aeſtimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam ſcribendam et aliam legendam voluerunt. Timebant ſcilicet in re tanta judicium determinare, ne incerti falſam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri praeponere voluerunt, quod abſolute feciſſent, ſi unam ſolam ſcribere et legere juſſiſſent; praeſertim cum in ſacris voluminibus notae marginales non ſcribantur. Vel forte inde factum eſt, quia quaedam, quamvis recte deſcripta, aliter tamen legi, prout ſcilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque univerſaliter inſtituerunt, ut Biblia ſecundum notas marginales legerentur. Quae cauſa autem Scribas moverit, quaedam expreſſe legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notae dubiae ſunt lectiones, ſed etiam quae ab uſu remota erant, notaverunt. Nempe verba obſoleta et quae probati illius temporis mores non ſinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores, malitia privati, nullis aulicis ambagibus, ſed res propriis ſuis nominibus indicabant. At poſtquam malitia et luxus regnavit, illa quae ſine ob-

ſcoenitate ab antiquis dicta ſunt, in obſcoenis [124] haberi inceperunt. Hac autem de cauſa Scripturam ipſam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati ſubvenirent, introduxerunt, ut nomina coïtus et excrementorum honeſtius in publico legerentur, videlicet ſicuti ipſa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur uſu factum fuerit, ut Scripturas ſecundum marginales lectiones legant et interpretentur, id ſaltem non fuit, quod vera interpretatio ſecundum ipſas debet fieri. Nam praeterquam quod ipſi Rabbini in Talmud ſaepe a Maſoretis recedunt et alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox oſtendam, quaedam inſuper in margine reperiuntur, quae minus ſecundum uſum linguae probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2. Samuel. Cap. 4. verſ. 23. ſcribitur: אשר עשה המלך את דבר עבדו *quia Rex effecit ſecundum ſententiam ſui ſervi*, quae conſtructio plane regularis eſt et convenit cum illa vſ. 16. ejuſdem Cap. at quae in margine habetur (*ſervi tui*) non convenit cum perſona verbi. Sic etiam vſ. ult. Cap. 16. ejuſdem Libri ſcribitur באשר ישאל בדבר האלהים *ut cum conſultat* (id eſt conſultatur) *verbum Dei*. Ubi in margine additur *quis* pro verbi nominativo; quod non ſatis accurate factum videtur, nam communis hujus linguae uſus eſt, verba imperſonalia in tertia perſona ſingularis uſurpare, ut Grammaticis notiſſimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notae, quae nullo modo ſcriptae lectioni praeponi poſſunt. Quod autem ad ſecundam rationem Phariſaeorum attinet, ei etiam ex modo dictis facile reſpondetur. Nempe quod Scribae praeter dubias lectiones verba etiam obſoleta notaverunt. Nam non dubium eſt, quin in lingua Hebraea, ſicuti in reliquis, multa obſoleta et antiquata poſterior uſus fecerit et reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quae uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo ſecundum tum receptum uſum legerentur. Hac igitur de cauſa

nomen

nomen נער *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis et idem fignificabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebraeorum metropolis vocari apud antiquos folebat ירושלם *Ierufalem*, non autem ירושלים *Ierufalem:* de pronomine הוא *ipfe* et *ipfa* idem fentio, quod fcilicet recentiores ו *vau* in י *jod* mutaverunt, (quae mutatio in Hebraea lingua frequens eft) cum genus foemininum fignificare volebant; at quod anti- [125]
qui non, nifi vocalibus, hujus pronominis foemininum a mafculino folebant diftinguere. Sic praeterea quorundam verborum anomalia alia apud priores, alia apud pofteros fuit et denique antiqui literis paragogicis האמנתיו fingulari fui temporis elegantia utebantur. Quae omnia hic multis exemplis illuftrare poffem, fed nolo taediofa lectione lectorem detinere. At fi quis roget, unde haec noverim? Refpondeo, quia ipfa apud antiquiffimos Scriptores, nempe in Bibliis faepe reperi, nec tamen eos pofteri imitari voluerunt, quae unica eft caufa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obfoleta nofcuntur. Sed forte adhuc aliquis inftabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias effe lectiones ftatuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duae lectiones repertae fint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quaedam in Scriptis adeo manifefte Grammaticae repugnant, quae in margine recte notantur, ut minime credendum fit fcribas haerere potuiffe et utra effet vera dubitare. Sed ad haec etiam facile refpondetur et quidem ad primum dico, plures fuiffe lectiones, quam quas in noftris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quae a Maforetis neglectae funt et tam aperte multis in locis ab iifdem recedunt, ut fuperftitiofus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in fua praefatione, fe eos reconciliare nefcire ולא ידענא לת־וצי אלא ברהר יענא לעיל דארחיה דגמוא לפלוגי על המסורח

et,

et, inquit, *hic*, *neſcimus reſpondere*, *niſi quod ſupra reſpondimus*, nempe, *quod uſus Talmudis eſt Maſoretis contradicere*. Quare non ſatis cum fundamento ſtatuere poſſumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuiſſe. Attamen facile concedo, imo credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuiſſe, idque ob duas rationes nempe I. quia cauſa, unde harum lectionum varietatem ortam eſſe oſtendimus, non plures quam duas concedere poteſt: oſtendimus enim eas potiſſimum ex ſimilitudine quorundam literarum ortas fuiſſe. Quare dubium fere ſemper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis eſſet ſcribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו Vau. ד Dalet an ר Res etc. quarum uſus frequentiſſimus eſt; et ideo ſaepe con-[16] tingere poterat, ut utraque ſenſum tolerabilem pareret. Deinde utrum ſyllaba longa aut brevis eſſet, quarum quantitas iis literis, quas Quieſcentes vocavimus, determinatur. His adde, quod non omnes notae ſunt dubiae lectiones, multas enim appoſitas eſſe diximus honeſtatis cauſa et etiam ut verba obſoleta et antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi perſuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, eſt, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperiſſe, forte non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non niſi de tribus fit mentio, quae fingunt tempore Hezrae inventa fuiſſe, quia venditant has notas ab ipſo Hezra appoſitas fuiſſe. Quicquid ſit, ſi tria habuerunt facile concipere poſſumus, duo ſemper in eodem loco conveniſſe, quin imo unuſquiſque; mirari ſane potuiſſet, ſi in tribus tantum exemplaribus tres diverſae unius ejuſdemque loci lectiones reperirentur. Quo autem fato factum eſt, ut poſt Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari deſinet, qui vel ſolum Cap. 1. Libr. 1. Machabaeorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Joſephi. Imo prodigio ſimile videtur, quod poſt tantam tamque diutu-

diuturnam persecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam historiam mediocri cum attentione legerit. Causas itaque videmus, cur nullibi plures quam duae dubiae lectiones occurrunt. Quapropter longe abest, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi possit, Biblia in locis notatis data opera perperam scripta fuisse ad significanda mysteria. Quod autem ad secundam attinet, quod quaedam reperiantur adeo perperam scripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum scribendi usui repugnaret, quaeque adeo absolute corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit; neque enim scire teneor, quae religio ipsos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi sinceritate fecerunt, quod posteris Biblia, ut ut ab ipsis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium discrepantias notare, non quidem ut dubias, sed ut varias lectiones; nec ego easdem dubias vocavi, nisi quia revera fere omnes tales reperio, ut minime sciam, quaenam prae alia sit probanda. Denique praeter dubias has lectiones notaverunt insuper Scribae (vacuum spatium in mediis paragraphis interponendo) [127] plura loca truncata, quorum numerum Masoretae tradunt; numerant scilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho spatium vacuum interponitur, nescio an etiam in numero aliquod mysterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religiose observant Pharisaei. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Genes. cap. 4. vers. 8. qui sic scribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri suo .... et contigit, dum erant in campo, ut Kain etc.* ubi spatium relinquitur vacuum, ubi scire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (praeter illa quae jam notavimus) a Scribis relicta viginti octo reperiuntur.

riuntur. Quorum tamen multa non apparerent truncata, niſi ſpatium interjectum eſſet. Sed de his ſatis.

CAP. X. *Reliqui Veteris Teſtamenti Libri eodem modo quo ſuperiores examinantur.*

Tranſeo ad reliquos Veteris Teſtamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi et quod operae pretium ſit, notandum habeo, niſi quod dudum poſt Hezram et forte poſtquam Judas Machabaeus templum reſtauravit, ſcripti fuerunt. Nam cap. 9. libri 1. narrat Hiſtoricus, *quaenam familiae primum* (tempore ſcilicet Hezrae) *Hieroſolimae habitaverint.* Et deinde verſ. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. cap. 11. verſ. 19. narrantur, indicat. Quod oſtendit hos libros dudum poſt urbis reaedificationem ſcriptos fuiſſe. Caeterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate et doctrina nihil mihi conſtat. Imo non ſatis mirari poſſum, cur inter ſacros recepti fuerunt ab iis, qui librum Sapientiae, Tobiae et reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone ſacrorum deleverunt. Intentum tamen non eſt eorum authoritatem elevare, ſed quandoquidem ab omnibus ſunt recepti, eos etiam, ut ut ſunt, relinquo. Pſalmi collecti etiam fuerunt et in quinque libros diſpartiti in ſecundo templo; nam Pſ. 88. ex Philonis Judaei teſtimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniae in carcere detentus adhuc erat et Pſ. 89. cum idem Rex libertatem ade-
[128] ptus eſt; nec credo quod Philo hoc unquam dixiſſet, niſi vel ſui temporis recepta opinio fuiſſet, vel ab aliis fide dignis accepiſſet. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuiſſe credo, vel ad minimum tempore Ioſiae Regis, idque quia Cap. 24. verſ. ult. dicitur. *Haec etiam ſunt Salomonis Proverbia, quae tranſtulerunt viri Hiskiae Regis Iudae.* At hic tacere nequeo Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum Eccleſiaſte ex canone Sacrorum

rum excluſos volebant et cum reliquis, quos jam deſideramus, cuſtodire. Quod abſolute feciſſent, niſi quaedam reperiſſent loca, ubi lex Moſis commendatur. Dolendum ſane, quod res ſacrae et optimae ab horum electione dependerint. Ipſis tamen gratulor quod hos etiam nobis communicare voluerunt, verum non poſſum non dubitare, num eos bona cum fide tradiderint, quod hic ad ſeverum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias, quae in iis continentur, ex aliis libris collectas fuiſſe, neque in hiſce eodem ordine ſemper deſcribi, quo ab ipſis Prophetis dictae vel ſcriptae fuerunt, neque etiam omnes contineri, ſed eas tantum quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non niſi fragmenta Prophetarum ſunt. Nam Eſaias regnante Huzia prophetare incepit, ut deſcriptor ipſe primo verſu teſtatur. At non tantum tum temporis prophetavit, ſed inſuper omnes res ab hoc Rege geſtas deſcripſit (vide Paral. lib. 2. cap. 26. verſ. 22.) quem librum jam deſideramus. Quae autem habemus ex Chronicis Regum Judae et Iſraëlis deſcripta eſſe oſtendimus. His adde, quod Rabini ſtatuunt hunc Prophetam etiam regnante Manaſſe, a quo tandem peremtus eſt, prophetaviſſe, et quamvis fabulam narrare videantur, videntur tamen crediđiſſe omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiae deinde Prophetiae, quae hiſtorice narrantur, ex variis Chronologis decerptae et collectae ſunt. Nam praeterquam quod perturbate accumulentur nulla temporum ratione habita, eadem inſuper hiſtoria diverſis modis repetitur. Nam Cap. 21. cauſam apprehenſionis Jeremiae exponit, quod ſcilicet urbis vaſtationem Zedechiae ipſum conſulenti praedixerit, et hac hiſtoria interrupta tranſit Cap. 22. ad ejus in Jehojachimum, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narrandum et quod Regis captivitatem praedixerit et deinde Cap. 25. ea deſcribit, quae ante haec [129] anno ſcilicet quarto Jehojakimi Prophetae revelata ſunt.

funt, deinde quae anno primo hujus Regis. Et fic porro, nullo temporum ordine fervato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quafi haec 15. Capita per parenthefin dicta effent) ad id quod Cap. 21. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vf. 8, 9. et 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Ieremiae apprehenfionem defcribit et caufam diuturnae ejus detentionis in atrio cuftodiae longe aliam tradit, quam quae in Cap. 37. narratur. Ut clare videas, haec omnia ex diverfis hiftoricis effe collecta, nec ulla alia ratione excufari poffe. At reliquae Prophetiae, quae in reliquis capitibus continentur, ubi Ieremias in prima perfona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipfo Ieremia dictante, fcripfit, defcriptae videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. vf. 2. conftat) ea tantum continebat, quae huic Prophetae revelata fuerant a tempore Jofiae ufque ad annum quartum Jehojakimi; a quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam defcripta videntur, quae habentur ex Cap. 45. verf. 2. ufque ad Cap. 51. verf. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum fit, id primi ejus verfus clariffime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri et cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, fed totus etiam orationis contextus alia fcripta fupponit. Annus enim trigefimus, a quo hic liber incipit, oftendit Prophetam in narrando pergere, non autem incipere; quod etiam Scriptor ipfe per Parenthefin verf. 3. fic notat; *fuerat faepe verbum Dei Ezechieli filio Buzi facerdoti in terra Chaldaeorum* etc. quafi diceret, verba Ezechielis, quae huc ufque defcripferat, ad alia referri, quae ipfi ante hunc annum trigefimum revelata erant. Deinde Jofephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechielem praedixiffe, quod Tfedechias Babiloniam non videret, quod in noftro, quem ejus habemus, libro non legitur, fed contra Cap.

Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quae in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plusquam octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc saltem in genere [1[illegible]0] scimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegisse: Nam eorum Prophetarum, qui regnante Manasse prophetaverunt et de quibus in Lib. 2. Paral. Cap. 33. vers. 10, 18, 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonae non nisi Prophetiae de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam Israëlitis prophetaverit, qua de re vide Lib. 2. Reg. Cap. 14. vers 25.

De Libro Jobi et de ipso Iobo multa inter Scriptores fuit controversia. Quidam putant Mosen eundem scripsisse et totam historiam non nisi parabolam esse; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in suo libro More Nebuchim. Alii historiam veram esse crediderunt, quorum quidam sunt, qui putaverunt hunc Iobum tempore Iacobi vixisse, ejusque filiam Dinam in uxorem duxisse. At Aben Hezra, ut jam supra dixi, in suis commentariis supra hunc librum affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam fuisse translatum; quod quidem vellem, ut nobis evidentius ostendisset, nam inde possemus concludere, gentiles etiam libros sacros habuisse. Rem itaque in dubio relinquo; hoc tamen conjicio, Iobum gentilem aliquem fuisse virum et animi constantissimi, cui primo res prosperae, deinde adversissimae, et tandem felicissimae fuerunt. Nam Ezechiel Cap. 14. vers. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Iobi variam fortunam et animi constantiam multis occasionem dedisse credo de Dei providentia disputandi, vel saltem authori hujus libri Dialogum com-

componendi: nam quae in eo continentur, ut etiam ſtylus, non viri inter cineres miſere aegrotantis, ſed otioſe in muſaeo meditantis videntur. Et hic cum Aben Hezra crederem, hunc librum ex alia lingua tranſlatum fuiſſe, quia Gentilium poëſin affectare videtur; Deorum namque Pater bis concilium convocat et Momus, qui hic Satan vocatur, Dei dicta ſumma cum libertate carpit etc. ſed haec merae conjecturae ſunt, nec ſatis firmae. Tranſeo ad Danielis librum; hic ſine dubio ex Cap. 8. ipſius Danielis ſcripta continet. Undenam autem priora ſeptem capita deſcripta fuerint, neſcio. Poſſumus ſuſpicari, quandoquidem praeter primum Chaldaice ſcripta ſunt, [151] ex Chaldaeorum Chronologiis. Quod ſi clare conſtaret, luculentiſſimum eſſet teſtimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum eſſe ſacram, quatenus per ipſam intelligimus res in eadem ſignificatas, at non quatenus verba ſive linguam et orationes, quibus res ſignificantur, intelligimus: et praeterea libros, qui res optimas docent et narrant, quacunque demum lingua et a quacunque natione ſcripti fuerint aeque ſacros eſſe. Hoc tamen notare ſaltem poſſumus, haec capita Chaldaice ſcripta eſſe et nihilominus aeque ſacra eſſe, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Danielis libro primus Hezrae ita annectitur, ut facile dignoſcatur eundem Scriptorem eſſe, qui res Judaeorum a prima captivitate ſucceſſive narrare pergit. Atque huic non dubito annecti Librum Eſter. Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri poteſt: nec credendum eſt, eum eundem eſſe, quem Mardochaeus ſcripſit. Nam Cap. 9. verſ. 20, 21, 22. narrat alter de ipſo Mardochaeo, quod Epiſtolas ſcripſerit, et quid illae continuerint: deinde verſ. 31. ejuſdem Cap. quod regina Eſter edicto firmaverit res ad feſtum Sortium (Purim) pertinentes et quod ſcriptum fuerit in libro, hoc eſt (ut Hebraice ſonat) in libro omnibus tum temporis (quo haec ſcilicet ſcripta ſunt) noto: atque hunc fatetur

Aben

Aben Hezra et omnes fateri tenentur, cum aliis periisse. Denique reliqua Mardochaei refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Danielis et Hezrae narravit, etiam scriptus fuerit; et insuper etiam liber Nehemiae, quia Hezrae secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Danielis, Hezrae, Esteris et Nehemiae ab uno eodemque Historico scriptos esse affirmamus: quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus, undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum acceperit et forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum, quod Praefecti, sive principes Judaeorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successive scribebant. Chronologiae enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum et sacerdotum secundi templi citantur primo in lib. Nehemiae Cap. 12. vers. 23. deinde in Mach. lib. 1. Cap. 16. vers. [132] 24. Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. Cap. 9. vers. 31.) de quo modo locuti sumus, ubi edictum Esteris et illa Mardochaei scripta erant, quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quae in hisce continentur, desumta vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicae authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec a Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. vs. 9, 10. producitur genealogia summi pontificis Jesuhgae usque ad Jaduah, sextum scilicet pontificem et qui Alexandro Magno, jam fere Persarum imperio subacto, obviam ivit (vide Josephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judaeus in libro temporum ait, sextum et ultimum sub Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiae Cap. vers. *scilicet temporis Eljasibi, Iojadae, Ionatanis et Iaduhae*

duhae *) *fupra regnum Darii Perfae fcripti funt*, nempe in Chronologiis: atque neminem exiftimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Perfarum fupervixerint; Nam Cyrus omnium primus Judaeis veniam largitus eft templum reaedificandi et ab eo tempore usque ad Darium decimumquartum et ultimum Perfarum Regem ultra 230. anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum poftquam Judas Machabaeus templi cultum reftauravit, fcripti fuerint, idque quia tum temporis falfi Danielis, Hezrae et Efteris libri edebantur a malevolis quibufdam, qui fine dubio Sectae Zaducaeorum erant; nam Pharizaei nunquam illos libros, quod fciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezrae quartus dicitur, fabulae quaedam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Pharifaeis funt tribuendi, nam, fi ftupidiffimos demas, nullus eorum eft, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuiffe; quod etiam credo aliquos feciffe, ut eorum traditiones omnibus ridendas praeberent. Vel forte ea de caufa tum temporis defcripti atque editi funt, ut populo oftenderent, Danielis Prophetias adimpletas effe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de [133] melioribus et futura falute in tantis calamitatibus defperaret. Verumenimvero quamvis hi libri adeo recentes et novi fint, multae tamen mendae ex feftinatione, ni fallor, defcribentium in eofdem irrepferunt. In hifce enim ut in reliquis, notae marginales, de quibus in praecedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur et praeterea etiam loca quaedam, quae nulla alia ratione excufari poffunt, ut jam oftendam; fed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod fi Pharifaeis concedendum, eas aeque antiquas effe, ac ipfos horum librorum

*) Nota, *Nifi fignificat* ultra; *error defcribentis fuit*, *qui* על *fupra pro* עד usque *fcripfit*.

rum Scriptores, tum necessario dicendum erit, Scriptores ipsos, si forte plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; et quamvis quaedam mendae clarae essent, non tamen ausos fuisse antiquorum et majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hic iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum, quae in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 2. Hezrae: nam vs. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. et tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hic est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur recte tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem. Partiales autem non item, Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret et facile corrigeretur. Atque hoc ex eo plane confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezrae (quod Epistola genealogiae vocatur) describitur, sicuti expresse vers. 5. ejusdem Cap. Nehemiae dicitur, summa totalis cum hac libri Hezrae plane convenit, partiales autem valde discrepant: quasdam enim majores, quasdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 31089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezrae quam Nehemiae plures mendae irrepserint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit; et interea, dum scilicet literas et verba Scripturae adorant, nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam Bibliorum Scriptores contemtui exponere, adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res [134] dicendas ordinare. Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturae perspicuitatem plane obscurare: nam si ubique

ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est, cur circa haec diu detinear: mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quae ipsi Scriptoribus Bibliorum devote concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant, eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quaeso, quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire et omnia confundere credantur? qui denique sensus Scripturae perspicuos et evidentissimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiae, in cap. 2. libri, qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex vers 5. cap. 7 Nehemiae, quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? Ii igitur, qui haec aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturae sensum et consequenter Scripturam ipsam negare; quod autem putant pium esse, una loca Scripturae aliis accommodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris et recta mendosis accommodent et sana putridis corrumpant. Absit tamen, ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Praeter mendas, quae in summis Epistolae Genealogiae tam Hezrae quam Nehemiae sunt concedendae, plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, et vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiae cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri. 2. Regum, et Ierem. et libr.

libr. 1. Paral. cap. 5. verf. 17, 18, 19.) convenire videtur et praecipue verba verfus ultimi illius capitis; nec etiam video, qua ratione de Tfidechia, cujus oculi, fimul ac filios necare vidit, effoffi funt, dicere potuit: *pacifice morieris etc.* (vide Jerem. cap. [135] 34. vf. 5.) Si ex eventu Prophetiae interpretandae funt, haec nomina mutanda effent et pro Tfidechia Jechonias et contra pro hoc ille fumendus videretur. Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, praecipue quia fi hic aliquis eft error, is Hiftorico, non vitio exemplarium tribuendus eft. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hic notare non puto, quandoquidem id non fine magno lectoris taedio efficere poffim; praefertim quia ab aliis jam animadverfa funt. Nam R. Selomo ob manifeftiffimas contradictiones, quas in relatis genealogiis obfervavit, coactus eft in haec verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. 1. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras* (quem libros Paral. fcripfiffe putat) *filios Benjaminis nominibus appellat, ejufque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Genefeos, deducit et quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Iofua, indicat, inde evenit, quod difcrepantia originalia invenit; et* paulo infra *quod Genealogia Gibeonis et aliorum bis et varie defcribitur, quia Hezras plures et varias uniufcujufque Genealogiae Epiftolas invenit et in his defcribendis maximum numerum exemplarium fecutus eft, at quando numerus difcrepantium Genealogorum aequalis erat, tum utrorumque exemplaria defcripfit*, atque hoc modo abfolute concedit hos libros ex originalibus non fatis correctis nec fatis certis defcriptos fuiffe. Imo commentatores ipfi faepiffime, dum loca conciliare ftudent, nihil plus agunt quam errorum caufas indicare. Denique neminem fani judicii credere exiftimo, quod Sacri Hiftorici confulto ita fcribere voluerint, ut fibi paffim contradicere viderentur. At forte aliquis di-

cet, me hac ratione Scripturam plane evertere; nam hac ratione eam ubique mendofam effe fufpicari omnes poffunt. Sed ego contra oftendi, me hac ratione Scripturae confulere, ne ejus loca clara et pura mendofis accommodentur et corrumpantur. Nec quia quaedam loca corrupta funt, idem de omnibus fufpicari liceat: nullus enim liber unquam fine mendis repertus eft, an quaefo ea de caufa ubique mendofos aliquis unquam fufpicatus eft? nemo fane; praefertim quando oratio eft perfpicua et mens authoris clare percipitur. His ea quae circa hiftoriam Librorum Veteris Teftamenti notare volueram abfolvi. Ex quibus fa-[136] cile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuiffe, fed hos, quos jam habemus a Pharifaeis fecundi templi, qui etiam formulas precandi inftituerunt, prae multis aliis felectos effe et ex folo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacrae Scripturae demonftrare volunt, ii authoritatem uniufcujufque libri oftendere tenentur, nec fufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias ftatuendum, concilium Pharifaeorum in hac lectione librorum errare non potuiffe, quod nemo unquam demonftrabit. Ratio autem, quae me cogit ftatuere, folos Pharifaeos libros Veteris Teftamenti elegiffe et in canonem Sacrorum pofuiffe, eft, quia in libro Danielis Cap. ult. verf. 2 refurrectio mortuorum praedicitur, quam Tfaducaei negabant: deinde quia ipfi Pharifaei in Talmude hoc clare indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap 2. fol. 30. pag. 2. dicitur: אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורת *dixit R. Iehuda nomine Rabi quaefiverunt periti abfcondere librum Ecclefiaftis, quia ejus verba verbis legis* (N. B. libro legis Mofis) *repugnant. Cur autem ipfum non abfcondurunt? quia fecundum legem incipit*

cipit et secundum legem definit. Et paulo infra *et etiam librum Proverbiorum quaesiverunt abscondere etc.* et denique ejusdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2.
ברם זכור אותו האיש לטוב. נחניה בן חזקיה שמו
שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי
תורה *profecto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen Neghunja filius Hiskiae; nam ni ipse fuisset, absconditus fuisset liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant etc.* Ex quibus clarissime sequitur, legisperitos concilium adhibuisse, quales libri ut sacri essent recipiendi et quales excludendi. Qui igitur de omnium authoritate certus esse vult, consilium de integro ineat, et rationem cujusque exigat. Jam autem tempus esset libros etiam Novi Testamenti eodem modo examinare. Sed quia id a Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum peritissimis factum esse audio et etiam quia tam exactam linguae Graecae cognitionem non habeo, ut hanc provinciam suscipere audeam et denique quia librorum, qui Hebraea lingua scripti fuerunt, exemplaribus destituimur, ideo huic negotio super- [137] sedere malo. Attamen ea notare puto, quae ad meum institutum maxime faciunt, de quibus in sequentibus.

CAP. XI. *Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli et Prophetae; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.*

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse. Verum quia Prophetae non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. ostendimus; dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetae ex revelatione et expresso mandato, ut Moses, Jeremias et alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; praesertim quia in Epist. ad Corinth. I. Cap. 14. vers. 6. Paulus duo praedicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex co-

gnitione alterum, atque ideo inquam dubitandum, an in Epiſtolis prophetent, an vero doceant. Verum ſi ad earum ſtylum attendere volumus, eum a ſtylo prophetiae alieniſſimum inveniemus. Nam Prophetis uſitatiſſimum erat, ubique teſtari, ſe ex Dei edicto loqui; nempe *ſic dicit Deus*, *ait Deus exercituum*, *edictum Dei etc.* atque hoc non tantum videtur locum habuiſſe in publicis Prophetarum concionibus, ſed etiam in Epiſtolis, quae revelationes continebant, ut ex illa Eliae Jehoramo ſcripta patet (vide libr. 2. Paral. Cap. 21. verſ. 12.) quae etiam incipit *ſic dicit Deus.* At in Epiſtolis Apoſtolorum nihil ſimile legimus, ſed contra in I. ad Corinth. Cap. 7. verſ. 40. Paulus ſecundum ſuam ſententiam loquitur. Imo perplurimis in locis animi ambigui et perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epiſt. ad Rom. Cap. 3. vſ. 28.) *arbitramur igitur*, et (Cap. 8. vſ. 18.) *arbitror enim ego*, et ad hunc modum plura. Praeter haec alii inveniuntur modi loquendi, ab authoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide Epiſtol. ad Corinth. I. Cap. 7. verſ. 6.) *conſilium do tanquam vir, qui a Dei gratia fidelis eſt.* [138] (vide ejuſdem cap. 7. verſ. 25.) et ſic alia multa; et notandum quod cum in praedicto Cap. ait, ſe praeceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit praeceptum vel mandatum ſibi a Deo revelatum, ſed tantum Chriſti documenta, quae diſcipulos in monte docuit. Praeterea ſi ad modum etiam attendamus, quo in his Epiſtolis Apoſtoli doctrinam Euangelicam tradunt, eum etiam a modo Prophetarum valde diſcedere videbimus. Apoſtoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, ſed diſputare videantur. Prophetiae vero contra mera tantum dogmata et decreta continent, quia in iis Deus quaſi loquens introducitur, qui non ratiocinatur, ſed ex abſoluto ſuae naturae imperio decernit. Et etiam quia Prophetae authoritas ratiocinari

non

non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eo ipso ea arbitrali uniuscujusque judicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 10. vers. 15. ait, *Tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetae res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. 1. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quaedam per illationem concludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremtoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deuter. cap. 31. vers. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem a vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitae constanter perseverarunt vivente Josua et Senibus, et postea etiam vivente Samuele, Davide, Salomone etc. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rethorice et prout futuram populi defectionem vividius imaginari potuerat, praedicit. Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam praedictionem verisimilem faceret et non tanquam Prophetam ex revelatione haec dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem Cap. narratur Deum hoc ipsum Mosi aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiorem de hac Dei praedictione et decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione [139] vivide repraesentari, ut in Cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam praesentem populi contumaciam, quam saepe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quae in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt

ex

ex scriniis rationis desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat et vivide imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuisse, sed hoc tantum affirmo, quo Prophetae magis legitime argumentantur, eo eorum cognitio, quam rei revelatae habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitionem supranaturalem habere, quod scilicet pura dogmata, sive decreta, sive sententias loquantur; et ideo summum Prophetam Mosen nullum legitimum argumentum fecisse; et contra longas Pauli deductiones et argumentationes, quales in Epistola ad Romanos reperiuntur nullo modo ex revelatione supernaturali scriptas fuisse concedo. Itaque tam modi loquendi, quam differendi Apostolorum in Epistolis clarissime indicant easdem non ex revelatione et divino mandato, sed tantum ex ipsorum naturali judicio scriptas fuisse et nihil continere praeter fraternas monitiones mixtas urbanitate (a qua sane prophetica authoritas plane abhorret) qualis est illa Pauli excusatio in Epist. ad Rom. Cap. 15. vers. 15. *Paulo audacius scripsi vobis fratres.* Possumus praeterea hoc ipsum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apostoli jussi sint scribere, sed tantum praedicare quocunque irent et dicta signis confirmare. Nam eorum praesentia et signa absolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, easque in eadem confirmandas, ut ipse Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 11. expresse indicat, *quia valde*, inquit, *desidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hic objici posset, quod eodem modo possemus concludere Apostolos nec etiam tanquam Prophetas praedicavisse: nam cum huc aut illuc praedicatum ibant, id non ex expresso mandato, sicuti olim Prophetae, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven praedicatum ivit, ac simul quod eo expresse missus est et quod

ei

ei revelatum fuerat id, quod ibi praedicare de- [14*] bebat. Sic etiam de Mose prolixe narratur, quod in Aegyptum tanquam Dei legatus profectus est et simul quid populo Israëlitico et Regi Pharahoni dicere et quaenam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis praedicare. Et denique nihil Prophetae praedicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id a Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc aut illuc ibant praedicatum in novo Testamento, nisi admodum raro legimus. Sed contra quaedam reperiemus, quae expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad praedicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli et Barnabae, de qua vide Act. Cap. 15. vers. 17, 18. etc. Et quod saepe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 13. testatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos et prohibitus sum* et Cap. 15. vers. 22. *propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epist. ad Corinth. 1. vers. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, et omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas etc.* Quare tam ex his modis loquendi et contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec cum ad praedicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apostolos tanquam Doctores et non tanquam Prophetas etiam praedicavisse. Verum hanc quaestionem facile solvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apostolorum et Prophetarum Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut omnibus nationibus praedicarent et prophetarent, sed quibusdam tantum peculiaribus, et propterea expressum et singulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apostoli vocati sunt, ut omnibus absolute

abſolute praedicarent, omneſque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant, Chriſti mandatum exequebantur, nec ipſis opus erat, ut antequam irent, res praedicandae iiſdem revelarentur; diſcipulis ſcilicet Chriſti, quibus ipſe dixerat: *quum autem tradiderint vos, ne ſitis ſolliciti, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini etc.* (vide Matth. Cap. 10. vſ. 19, 20.) Concludimus itaque Apo-
[141] ſtolos ea tantum ex ſingulari revelatione habuiſſe, quae viva voce praedicaverunt et ſimul ſignis confirmaverunt (vide quae in initio 2. Cap. oſtendimus) quae autem ſimpliciter nullis adhibitis, tanquam teſtibus, ſignis, ſcripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali ſcilicet) locuti ſunt, vel ſcripſerunt; qua de re vide Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 14. vſ. 6. Nec hic nobis moram injicit, quod omnes Epiſtolae exordiantur ab Apoſtolatus approbatione; nam Apoſtolis, ut mox oſtendam, non tantum virtus ad Prophetandum, ſed etiam authoritas ad docendum conceſſa eſt. Et hac ratione concedimus, eos tanquam Apoſtolos ſuas Epiſtolas ſcripſiſſe et hac de cauſa exordium a ſui Apoſtolatus approbatione unumquemque ſumſiſſe: vel forte, ut animum lectoris facilius ſibi conciliarent et ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia teſtari, ſe illos eſſe, qui omnibus fidelibus ex ſuis praedicationibus innotuerant, et qui tum claris teſtimoniis oſtenderant, ſe veram docere religionem et ſalutis viam. Nam quaecunque ego in hiſce Epiſtolis dici video de Apoſtolorum vocatione et Spiritu Sancto et divino, quem habebant, ad eorum quas habuerant, praedicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei et Spiritus Sanctus pro mente ſana, beata et Deo dicata etc. (de quibus in primo Cap. diximus) ſumitur. Ex. Gr. in Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 7. verſ. 40. ait Paulus, *beata autem eſt ſi ita maneat ſecundum ſententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei ſit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipſam ſuam mentem intelligit, ut

ipſe

ipſe orationis contextus indicat: hoc enim vult, viduam, quae ſecundo non vult nubere marito, beatam judico ſecundum meam ſententiam, qui caelebs vivere decrevi et me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quae hic adferre ſupervacaneum judico. Cum itaque ſtatuendum ſit, Epiſtolas Apoſtolorum a ſolo lumine naturali dictatas fuiſſe, videndum jam eſt, quomodo Apoſtoli ex ſola naturali cognitione, res, quae ſub eandem non cadunt, docere poterant. Verum ſi ad illa, quae circa Scripturae interpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hic nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quae in Bibliis continentur, ut plurimum noſtrum captum ſuperent, poſſumus tamen ſecure de iiſdem diſſerere, modo nulla alia [142] principia admittamus, quam ea, quae ex ipſa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apoſtoli ex rebus, quas viderant, quaſque audiverant et quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere et elicere, eaque homines, ſi libitum iis eſſet, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apoſtolis praedicabatur, nempe ſimplicem Chriſti hiſtoriam narrando, ſub rationem non cadat, ejus tamen ſummam, quae potiſſimum documentis moralibus conſtat, ut tota Chriſti doctrina, poteſt unuſquiſque lumine naturali facile aſſequi. Denique Apoſtoli non indigebant lumine ſupernaturali ad religionem, quam antea ſignis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hic finis Epiſtolarum eſt, homines ſcilicet eâ viâ docere et monere, quam unuſquiſque Apoſtolorum optimam judicavit ad eoſdem in religione confirmandos: et hic notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apoſtoli non tantum virtutem acceperant ad hiſtoriam Chriſti tanquam Prophetae praedicandam, eandem ſcilicet ſignis confirmando,

do, fed practerea etiam authoritatem docendi et monendi ea via, quam unufquifque optimam effe judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epift. ad Timoth. 1. Cap. 1. verf. 11. clare his indicat: *in quo ego conftitutus fum praeco et Apoftolus et doctor gentium.* Et in I. ad eund. Cap. 2. verf. 7. *cujus conftitutus fum ego praeco et Apoftolus (veritatem dico per Chriftum, non mentior) doctor gentium cum fide N. B. ac veritate.* His, inquam, clare utramque approbationem nempe apoftolatus et doctoratus indicat; at authoritatem monendi quemcunque et quandocunque voluerit in Epift. ad Philem. verf. 8. his fignificat: *quamvis multam in Chrifto libertatem habeam praecipiendi tibi, quod conveniet, tamen etc.* Ubi notandum, quod fi ea, quae Philemoni praecipere oportebat, Paulus ut Propheta a Deo acceperat et tanquam Propheta praecipere debebat, tum profecto ipfi non licuiffet Dei praeceptum in preces mutare. Quare neceffario intelligendum, eum loqui de libertate monendi, quae ipfi tanquam doctori et non tanquam Prophetae erat. Attamen nondum fatis [143] clare fequitur, Apoftolos viam docendi, quam unufquifque meliorem judicaffet, eligere potuiffe, fed tantum eos ex officio Apoftolatus non folum Prophetas, fed etiam Doctores fuiffe, nifi rationem in auxilium vocare velimus, quae plane docet eum, qui authoritatem docendi habet, habere etiam authoritatem eligendi, quam velit viam. Sed fatius erit, rem omnem ex fola Scriptura demonftrare. Ex ipfa enim clare conftat unumquemque Apoftolorum fingularem viam elegiffe; nempe ex his verbis Pauli Epift. ad Rom. Cap. 15. verf. 20. *Sollicite curans ut praedicarem non ubi invocatum erat nomen Chrifti, ne aedificarem fupra alienum fundamentum.* Sane fi omnes eandem docendi viam habebant et omnes fupra idem fundamentum Chriftianam religionem aedificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apoftoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quae et ipfius eadem

eadem erant. Sed quandoquidem ipsa aliena vocat, necessario concludendum, unumquemque religionem diverso fundamento superaedificasse et Apostolis in suo doctoratu idem contigisse, quod reliquis doctoribus, qui singularem docendi methodum habent, ut semper magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt, et linguas vel scientias etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio discere inceperunt. Deinde si ipsas Epistolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apostolos in ipsa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum discrepare. Nam Paulus, ut homines in religione confirmaret et iis ostenderet salutem a sola Dei gratia pendere, docuit, neminem ex operibus sed sola fide gloriari posse, neminemque ex operibus justificari (vide Epist. ad Rom. Cap. 3. vers. 27, 28.) et porro totam illam doctrinam de praedestinatione. Jacobus autem contra in sua Epistola hominem ex operibus justificari et non ex fide tantum (vide ejus Epist. Cap. 2. vers. 24.) et totam doctrinam religionis, missis omnibus illis Pauli disputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium est, quin ex hoc, quod scilicet Apostoli diversis fundamentis religionem superaedificaverint, ortae sint multae contentiones et schismata, quibus Ecclesia jam inde ab Apostolorum temporibus indesinenter vexata fuit et profecto in aeternum vexabitur, donec tandem aliquando religio a speculationibus philosophicis separetur et ad paucissima et simplicissima dogmata, [144] quae Christus suos docuit, redigatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia Evangelium ignorum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinae novitas eorum aures multum laederet, eam, quoad fieri poterat, hominum sui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist. ad Cor. 1. Cap. 9. vs. 19, 20. etc.) et fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis superstruxerunt: et ideo nemo Apostolorum magis philosophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus praedicandum

candum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judaeis praedicaverunt, philosophiae scilicet contemtoribus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt (de hoc vide Epist. ad Galat. Cap. 2. vs. 11. etc.) et religionem nudam a speculationibus philosophicis docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esset aetas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam videremus.

CAP. XII. *De vero Legis divinae syngrapho, et qua ratione Scriptura Sacra vocatur et qua ratione Verbum Dei. Denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.*

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam Dei, e caelo hominibus missam considerant, clamabunt sine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commisisse, qui scilicet Dei verbum mendosum, truncatum, adulteratum et sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere et denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judaeis pepigit, periisse. Verum non dubito, si rem ipsam perpendere velint, quin statim clamare desinent. Nam tam ipsa ratio, quam Prophetarum et Apostolorum sententiae aperte clamant Dei aeternum verbum et pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc est, humanae menti divinitus inscriptam esse, eamque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo sigillo, nempe Sui idea, tanquam imagine suae divinitatis consignavit. Primis Judaeis Religio tanquam lex scripto tradita, [145] nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum in posterum Moses (Deuter. Cap. 30. vers. 6.) et Jeremias (Cap. 31. vers. 33.) tempus futurum ipsis praedicant, quo Deus suam legem eorum cordibus inscribet. Adeoque solis Judaeis et praecipue Zaducaeis competebat, olim pro lege in tabulis scripta pugnare; at iis minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent. Qui igitur ad haec attendere velit, nihil in supradictis reperiet, quod Dei verbo sive verae Religioni et fidei repugnet, vel quod eam infir-

infirmare poſſit, ſed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. oſtendimus; et ni hoc eſſet, plane de his tacere decreviſſem, imo libenter conceſſiſſem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundiſſima latere myſteria: ſed quia inde intolerabilis orta eſt ſuperſtitio et alia perniciosiſſima incommoda, de quibus in praefatione Cap. 7. locutus ſum, his minime ſuperſedendum eſſe duxi; praeſertim quia religio nullis ſuperſtitioſis ornamentis indiget, ſed contra de ipſius ſplendore adimitur, quando ſimilibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inſcripta ſit, Scripturam nihilominus Dei eſſe verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licere, eandem truncatam et depravatam eſſe. Verum ego contra vereor, ne nimis ſtudeant eſſe ſancti et Religionem in ſuperſtitionem convertant, imo ne ſimulacra et imagines, hoc eſt chartam et atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc ſcio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixiſſe, qui nihil ſtatuerim, quod non evidentiſſimis rationibus verum eſſe demonſtraverim, et hac de cauſa etiam certo affirmare poſſim, me nihil dixiſſe, quod impium ſit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quoſdam homines, quibus religio onus eſt, ex his licentiam peccandi ſumere poſſe et ſine ulla ratione, ſed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique eſſe mendoſam et falſificatam et conſequenter nullius etiam authoritatis. Verum ſimilibus ſubvenire impoſſibile eſt ſecundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici poteſt, quin male interpretando poſſit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile cauſam quamcunque invenire poſſunt, nec olim ii, qui ipſa originalia, arcam foederis, imo ipſos Prophetas et Apoſtolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtem- [140] perantes, ſed omnes tam Judaei, quam Gentiles iidem ſemper fuerunt et in omni aevo virtus admodum rara fuit.

fuit. Attamen ut omnem amoveam ſcrupulum, oſtendendum hic eſt, qua ratione Scriptura et quaecunque res muta ſacra et divina dici debeat: deinde quid ſit revera verbum Dei, et quod id non contineatur in certo numero librorum: et denique Scripturam quatenus ea docet quae ad obedientiam et ſalutem neceſſaria ſunt, non potuiſſe corrumpi. Nam ex his facile unuſquiſque judicare poterit, nos nihil contra Dei verbum dixiſſe, nec ullum locum impietati dediſſe.

Id ſacrum et divinum vocatur, quod pietati et religioni exercendae deſtinatum eſt et tamdiu tantum ſacrum erit, quamdiu homines eo religioſe utuntur. Quod ſi pii eſſe deſinant et id etiam ſimul ſacrum eſſe deſinet: at ſi idem ad res impias patrandas dedicent, tum idipſum, quod antea ſacrum erat, immundum et profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidam a Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: ſed a Prophetis ille ipſe locus vocatus fuit בית און *domus iniquitatis* (vide Hamos Cap. 5 vſ. 5 et Hoſeae Cap. 10. vſ. 5.) quia Iſraëlitae ex inſtituto Jerobohami ibi idolis ſacrificare ſolebant. Aliud exemplum quod rem clariſſime indicat. Verba ex ſolo uſu certam habent ſignificationem et ſi ſecundum hunc eorum uſum ita diſponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba ſacra erunt et etiam liber tali verborum diſpoſitione ſcriptus. Sed ſi poſtea uſus ita pereat, ut verba nullam habeant ſignificationem, vel quod liber prorſus negligatur, ſive ex malitia, ſive quia eodem non indigent, tum et verba et liber nullius uſus, neque ſanctitatis erunt: denique ſi eadem verba aliter diſponantur, vel quod uſus praevaluerit ad eadem in contrariam ſignificationem ſumenda, tum et verba et liber, qui antea ſacri, impuri et profani erunt. Ex quo ſequitur nihil extra mentem abſolute, ſed tantum reſpective

ad

ad ipſam, ſacrum aut profrnum aut impurum eſſe. Quod etiam ex multis Scripturae locis evidentiſſime conſtat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) Cap. 7. vſ. 4. ait Judaeos ſui temporis falſo vocaviſſe templum Salomonis, templum Dei: nam, ut ipſe in eodem Capite pergit, Dei nomen illi templo tantum [147] ineſſe potuerat, quamdiu ab hominibus, qui ipſum colunt et juſtitiam defendunt, frequentatur: quod ſi ab homicidis, furibus, idololatris, aliiſque nefariis hominibus frequentetur, tum foveam potius eſſe tranſgreſſorum. Quid de arca foederis factum ſit, nihil Scriptura narrat, quod ſaepe miratus ſum: hoc tamen certum eſt, eandem periiſſe, vel cum templo combuſtam fuiſſe, etſi nihil magis ſacrum, nec majoris reverentiae apud Hebraeos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam tamdiu ſacra eſt et ejus orationes divinae, quamdiu homines ad devotionem erga Deum movet: ſed ſi ab iiſdem prorſus negligatur, ut olim a Judaeis, nihil eſt praeter chartam et atramentum et ab iiſdem abſolute profanatur et corruptioni obnoxia relinquitur, ideoque ſi tum corrumpitur, aut perit, falſo tum dicitur, verbum Dei corrumpi, aut perire: ſicuti etiam tempore Jeremiae falſo diceretur templum, quod tum temporis templum Dei eſſet, flammis periiſſe. Quod ipſe Jeremias etiam de ipſa lege ait: Sic namque impios ſui temporis increpat: *qua ratione dicitis: periti ſumus, et lex Dei nobiſcum eſt. Certe fruſtra adornata fuit; calamus ſcribarum fruſtra* (factus eſt); hoc eſt, falſo dicitis vos, etſi Scriptura penes vos eſt, legem Dei habere, poſtquam ipſam irritam feciſtis. Sic etiam cum Moſes primas tabulas fregit, ille minime verbum Dei prae ira e manibus ejecit atque fregit (nam quis hoc de Moſe et verbo Dei ſuſpicari poſſet) ſed tantum lapides, qui quamvis antea ſacri eſſent, quia iis inſcriptum erat foedus, ſub quo Judaei Deo obedire ſe obligaverant, tamen quia poſtea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius

prorſus tum erant ſanctitatis; et eadem etiam de cauſa ſecundae cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum, ſi jam etiam prima originalia Moſis non extent, neque quod ea, quae in ſuperioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale foederis divini et omnium ſanctiſſimum totaliter perire potuerit. Deſinant ergo nos impietatis accuſare, qui nihil contra verbum Dei locuti ſumus, nec idem contaminavimus, ſed iram, ſi quam juſtam habere poſſint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem et omnia [148] ſacra profanavit et corruptioni ſubjecit. Deinde ſi ſecundum illud Apoſtoli in 2. Epiſt. ad Corinth. cap. 3. verſ. 3. Dei Epiſtolam in ſe habent non atramento, ſed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, ſed in tabulis carneis cordis ſcriptam, deſinant literam adorare et de eadem adeo eſſe ſolliciti. His puto me ſatis explicuiſſe, qua ratione Scriptura Sacra et divina habenda ſit. Videndum jam eſt, quid proprie intelligendum ſit per *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem ſignificat *verbum*, *orationem*, *edictum et rem.* Quibus autem de cauſis res aliqua Hebraice dicitur Dei eſſe et ad Deum refertur in Cap. 1. oſtendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura ſignificare velit per verbum Dei, orationem, edictum et rem. Omnia itaque hic repetere non eſt opus, nec etiam quae in Cap. 6. de miraculis tertio loco oſtendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quae de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de ſubjecto aliquo praedicatur, quod non ſit ipſe Deus, proprie ſignificat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc eſt, religionem toti humano generi univerſalem, ſive catholicam: qua de re vide Eſaiae Cap. 1. verſ. 10. etc. ubi verum vivendi modum docet, qui ſcilicet non in caeremoniis, ſed in charitate et vero animo conſiſtit, eumque legem et verbum Dei promiſcue vocat. Sumitur

mitur deinde metaphorice pro ipso naturae ordine et fato (quia revera ab aeterno divinae naturae decreto pendet et sequitur) et praecipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetae praeviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetae edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico et non ex communi naturali lumine perceperat, idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetae, ut Cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus est author: deinde quia praedictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; et denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt et Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis [149] praeter haec plura in Scriptura contineantur, quae mere historica sunt, et ex lumine naturali percepta, nomen tamen a potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quae in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris et Novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetae religionem praedicare solebant, tanquam legem Patriae et ex vi pacti tempore Mosis initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam et ex sola vi passionis Christi omnibus praedicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha foederis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quae maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangelista Cap. 1.

 vers.

verf. 10. *et mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros Veteris, quam Novi Teftamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie, ut jam diximus, vera religio intelligitur) deftitueremur, ficuti non putamus nos eodem jam deftitutos effe, etfi multis aliis praeftantiffimis fcriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam foederis fyngraphum religiofe in templo cuftodiebatur et praeterea libris Bellorum, Chronologiarum et aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Teftamenti habemus, decerpti et collecti funt: atque hoc multis praeterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriufque Teftamenti non fuerunt expreffo mandato, uno eodemque tempore, omnibus faeculis fcripti, fed cafu, quibufdam hominibus, idque prout tempus et eorum fingularis conftitutio exigebat, ut aperte indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios fui temporis monerent, vocati funt) et etiam Apoftolorum Epiftolae. II. Quia aliud eft Scripturam et mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc eft, ipfam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. 2. de Prophetis oftendimus, fequitur. Quod etiam in Hiftoriis et miraculis locum habere oftendimus Cap. 6. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione et vera virtute agitur, minime dici poteft. III. Quia Libri Veteris Teftamenti ex [150] multis electi fuerunt, et a concilio tandem Pharifaeorum collecti et probati, ut in Cap. 10. oftendimus. Libri autem novi Teftamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem affumti funt, quorum etiam decretis plures alii, qui facri a multis habebantur, ut fpurii rejecti funt. At horum Conciliorum (tam Pharifaeorum quam Chriftianorum) membra non conftabant ex Prophetis; fed tantum ex Doctoribus et peritis; et tamen fatendum neceffario eft, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuiffe: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt neceffario notitiam Verbi Dei habere.

bere. IV. Quia Apoftoli non tanquam Prophetae, fed (ut in praecedente Capite diximus) tanquam Doctores fcripferunt, et viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore difcipulis, quos tum docere volebant: ex quo fequitur in iis (ut etiam in fine praedicti Capitis conclufimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere poffumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Teftamento Euangeliftae et quis credet, quod Deus quater Hiftoriam Chrifti narrare voluerit et fcripto hominibus communicare? et quamvis quaedam in uno contineantur, quae in alio non habentur, et quod unus ad alium intelligendum faepe juvet, inde tamen non concludendum eft, omnia, quae in hifce quatuor narrantur, cognitu neceffaria fuiffe et Deum eos elegiffe ad fcribendum, ut Chrifti hiftoria melius intelligeretur; nam unufquifque fuum Evangelium diverfo loco praedicavit et unufquifque id, quod praedicaverat, fcripfit, idque fimpliciter, ut hiftoriam Chrifti dilucide narraret et non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius et melius quandoque intelliguntur, id cafu contingit et paucis tantum in locis, quae quamvis ignorarentur, hiftoria tamen aeque perfpicua effet et homines non minus beati. His oftendimus Scripturam ratione religionis tantum, five ratione legis divinae univerfalis, proprie vocari verbum Dei. Supereft jam oftendere eandem, quatenus proprie fic vocatur, non effe mendofam, depravatam neque truncatam. Atqui id hic mendofum, depravatum atque truncatum voco, quod adeo perperam fcriptum et conftructum eft, ut fenfus orationis ex ufu linguae inveftigari, vel ex fola Scriptura depromi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura quatenus legem Divinam continet, [151] femper eofdem apices, eafdem literas et denique eadem verba fervavit (hoc enim Maforetis et qui literam fuperftitiofe adorant, demonftrandum relinquo) fed tantum quod fenfus, ratione cujus tantum

 oratio

oratio aliqua divina vocari potest, incorruptus ad nos pervenit, tametsi verba, quibus primo significatus fuit, saepius mutata fuisse supponantur. Nam hoc ut diximus, nihil Scripturae divinitati detrahit; nam Scriptura aeque divina esset, et si aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus, nemo dubitare potest. Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate et ambiguitate percipimus ejus summam esse, Deum supra omnia amare et proximum tanquam se ipsum: atqui hoc adulterinum esse non potest, nec a festinante et errante calamo scriptum; nam si Scriptura unquam aliud docuit, necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est, quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset, de qua hic loquimur, sed alius prorsus liber. Manet igitur inconcussum, Scripturam hoc semper docuisse et consequenter hic nullum errorem, qui sensum corrumpere possit, incidisse, qui statim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuisse, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum, idem necessario fatendum est de reliquis, quae ex eo absque ulla controversia sequuntur, et quae etiam fundamentalia sunt: ut, quod Deus existat, quod omnibus provideat, quod sit omnipotens et quod piis ex ipsius decreto bene sit, improbis vero male, et quod nostra salus a sola ejus gratia pendeat. Haec enim omnia Scriptura perspicue ubique docet, et semper docere debuit, aliâs reliqua omnia vana essent et sine fundamento: nec minus incorrupta statuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc universali fundamento evidentissime sequuntur. Videlicet justitiam defendere, inopi auxilio esse, neminem occidere, nihil alterius concupiscere etc. Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare, nec vetustas delere potuit. Quicquid enim

enim ex his deletum esset, id statim iterum horum universale fundamentum dictavisset et praeci- [152] pue documentum charitatis, quae ubique in utroque Testamento summe commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid, quod impium sit, tanquam documentum aeternum et salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum et decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolute totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At praeter haec alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita; nempe summae Historiarum Scripturae, quia notissimae omnibus fuerunt. Vulgus Judaeorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum a Christo gestarum et ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum praecipuum est, posteros aliter tradidisse, quam a primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit, videlicet in una aut altera historiae aut Prophetiae circumstantia, ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo, ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam a schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta authoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam,

dam, etſi ex jam dictis et praecipue ex Cap. 2. jam conſtare puto.

CAP. XIII. *Oſtenditur Scripturam non niſi ſimpliciſſima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere; nec de divina Natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari poſſunt.*

In Cap. II. hujus tractatus oſtendimus, Prophe- [153] tas ſingularem tantum potentiam imaginandi, ſed non intelligendi habuiſſe, Deumque nulla philoſophiae arcana, ſed res ſimpliciſſimas tantum iiſdem revelaviſſe, ſeſeque eorum praeconceptis opinionibus accommodaviſſe. Oſtendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere et docere, quo facillime ab unoquoque percipi poſſunt; quae ſcilicet non ex axiomatis et definitionibus res deducit et concatenat, ſed tantum ſimpliciter dicit et ad fidem faciendam, ſolà experientiâ, miraculis ſcilicet et hiſtoriis dicta confirmat, quaeque etiam tali ſtylo et phraſibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri poteſt: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quae loco III. demonſtrantur. Oſtendimus denique in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in ſola lingua, et non in ſublimitate argumenti ſitam eſſe. His accedit, quod Prophetae non peritis, ſed omnibus abſolute Judaeis praedicaverunt, Apoſtoli autem doctrinam Evangelicam in Eccleſiis, ubi communis omnium erat conventus, docere ſolebant: ex quibus omnibus ſequitur, Scripturae doctrinam non ſublimes ſpeculationes, neque res philoſophicas continere, ſed res tantum ſimpliciſſimas, quae vel a quovis tardiſſimo poſſunt percipi. Non ſatis itaque mirari poſſum eorum, quibus ſupra locutus ſum, ingenia, qui ſcilicet tam profunda in Scriptura vident myſteria, ut nullâ humana lingua poſſint explicari; et qui deinde in religionem tot res philoſophicae ſpeculationis introduxerunt,

xerunt, ut Ecclefia, Academia et Religio fcientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, fi homines, qui lumen fupranaturale habere jactant, philofophis, qui nihil praeter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id fane mirarer, fi quid novi, quod folius effet fpeculationis docerent, et quod olim apud Gentiles Philofophos non fuerit tritiffimum, (quos tamen caecutiiffe ajunt). Nam fi [154] inquiras, quaenam myfteria in Scriptura latere videant, nihil profecto reperies, praeter Ariftotelis, aut Platonis, aut alterius fimilis commenta, quae faepe facilius poffit quivis Idiota fomniare, quam literatiffimus ex Scriptura inveftigare. Etenim abfolute ftatuere nolumus, ad doctrinam Scripturae nihil pertinere, quod folius fit fpeculationis; nam in fuperiori Cap. quaedam hujus generis attulimus, tanquam Scripturae fundamentalia; fed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum fimplicia effe. Quaenam autem ea fint et qua ratione determinentur, hic oftendere conftitui; quod nobis jam facile erit, poftquam novimus, Scripturae intentum non fuiffe fcientias docere; hinc enim facile judicare poffumus, nihil praeter obedientiam eandem ab hominibus exigere, folamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in folo amore proximi confiftit; (nam qui proximum diligit, eo fcilicet fine ut Deo obfequatur, is, ut Paulus ait in Epiftola ad Rom. cap. 13. vf. 8. Legem implevit) hinc fequitur, in Scriptura nullam aliam fcientiam commendari, quam quae omnibus hominibus neceffaria eft, ut Deo fecundum hoc praefcriptum obedire poffint et quâ ignoratâ, homines neceffario debent effe contumaces, vel faltem fine difciplinâ obedientiae; reliquas autem fpeculationes, quae huc directe non tendunt, five eae circa Dei, five circa rerum naturalium cognitionem verfentur, Scripturam non tangere, atque adeo a Religione revelata effe feparandas. At etfi haec unufquif-

quisque, uti diximus, jam facile videre potest, tamen, quia hinc totius Religionis decisio pendet, rem totam accuratius ostendere et clarius explicare volo. Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus, intellectualem, sive accuratam Dei cognitionem non esse donum omnibus fidelibus commune, sicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit et unusquisque scire tenetur, nullam esse, praeter cognitionem Divinae ejus Justitiae et Charitatis, quae ambo ex ipsa Scriptura facile demonstrantur. Nam I. evidentissime sequitur ex Exodi cap. 6. vs. 2. ubi Deus Mosi, ad singularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait: *et revelatus sum Abrahamo, Isaaco* [153] *et Jacobo in Deo Sadai, sed nomine meo Iehova non sum cognitus ipsis:* ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai significare Hebraice Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat; et quamvis saepe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen *El* Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen praeter Jehova reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hebraei hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; et revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quae Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur; ut *El*, vel cum litera *He* paragogica *Eloha*, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus. Alias virtutes ejus potentiae explicantur, ut El (potens) magnus, tremendus, justus, misericors etc. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur et significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Iam quandoquidem Deus Mosi

Moſi dicit, ſe nomine Jehova non fuiſſe patribus cognitum, ſequitur, eos nullum Dei attributum noviſſe, quod ejus abſolutam eſſentiam explicat, ſed tantum ejus affecta et promiſſa, hoc eſt, ejus potentiam, quatenus per res viſibiles manifeſtatur. Atqui hoc Deus Moſi non dicit, ad eoſdem infidelitatis accuſandum, ſed contra ad eorum credulitatem et fidem extollendam, qua, quamvis non aeque ſingularem Dei cognitionem ac Moſes habuerint, Dei tamen promiſſa fixa rataque crediderunt, non ut Moſes, qui quamvis ſublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promiſſis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promiſſae ſalutis, Judaeorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei ſingulare nomen ignoraverint, hocque Deus Moſi dicat factum ad eorum animi ſimplicitatem et fidem laudandam, ſimulque ad commemorandam ſingularem gratiam Moſi conceſſam, hinc evidentiſſime ſequitur, id quod primo loco ſtatuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoſcere, ſed hoc peculiare eſſe donum quibuſdam tantum [156] fidelibus conceſſum; nec operae pretium eſt hoc pluribus Scripturae teſtimoniis oſtendere. Quis enim non videt divinam cognitionem non fuiſſe omnibus fidelibus aequalem? et neminem poſſe ex mandato ſapientem eſſe, non magis, quam vivere et eſſe? Viri, mulieres, pueri et omnes ex mandato obtemperare quidem aeque poſſunt, non autem ſapere. Quod ſi quis dicat, non eſſe quidem opus, Dei attributa intelligere, at omnino ſimpliciter abſque demonſtratione credere; is ſane nugabitur. Nam res inviſibiles et quae ſolius mentis ſunt objecta, nullis aliis oculis videri poſſunt, quam per demonſtrationes; qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident, atque adeo quicquid de ſimilibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, ſive indicat, quam verba Pſittaci, vel automati, quae ſine mente et ſenſu loquuntur. Verum antequam ulte-

rius

rius pergam, rationem dicere teneor, cur in Genesi saepe dicitur, quod Patriarchae nomine Jehova praedicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed si ad illa, quae cap. 8. ostendimus, attendamus, facile haec conciliare poterimus; in praedicto enim cap. ostendimus scriptorem Pentateuchi res et loca non iisdem praecise nominibus indicare, quae eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis, quibus tempore scriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Genesi Patriarchis praedicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud Judaeos summae erat reverentiae: hoc, inquam, necessario dicendum, quandoquidem in hoc nostro textu Exodi expresse dicitur, Deum hoc nomine non fuisse cognitum Patriarchis et etiam quod Exodi cap. 3, 13. Moses Dei nomen scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset saltem et ipsi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoravisse, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, hoc est, talia Dei attributa, quae homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem Jeremias expressissimis [157] verbis docet. Nam Cap. 22. vs. 15, 16. de Rege Josia loquens haec ait: *Pater tuus quidem comedit et bibit et fecit judicium et justitiam, tum ei bene* (fuit) *judicavit jus pauperis et indigentis, tunc ipsi bene* (fuit) *nam* (N. B.) *hoc est me cognoscere, dixit Iehova:* nec minus clara sunt, quae habentur Cap. 9 vs. 24. nempe: *sed in hoc tantum glorietur unusquisque, me intelligere et cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium et justitiam in terra, nam his delector, ait Iehova.* Colligitur hoc etiam praeterea ex Exodi Cap. 34. vs. 6, 7. ubi Deus Mosi cupienti

pienti ipſum videre et noſcere, nulla alia artributa revelat, quam quae divinam Juſtitiam et Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in ſequentibus, apprime hic notandum venit, qui ſcilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per ſolam charitatem explicat, concluditque eum reverà Deum habere et noſcere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Moſen, Johannem Dei cognitionem, quam unuſquiſque ſcire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc ſolo, ut volebamus, ponere, quod ſcilicet Deus ſit ſumme juſtus et ſumme miſericors, ſive unicum verae vitae exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei definitionem expreſſe tradit, nec alia Dei attributa amplectenda praeter modo dicta praeſcribat, nec ex profeſſo, ut haec, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quae ejus naturam, prout in ſe eſt, conſiderat et quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non poſſunt, neque tanquam exemplum ſumere, ad veram vivendi rationem inſtituendam, ad fidem et religionem revelatam nullo modo pertinere, et conſequenter homines circa hanc ſine ſcelere toto coelo errare poſſe. Minime itaque mirum, quod Deus ſeſe imaginationibus et praeconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diverſas de Deo foverint ſententias, ut in cap. II. multis exemplis oſtendimus. Deinde minime etiam mirum, quod ſacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos, aures, mentem et motum localem tribuant et praeter- [158]
ea etiam animi commotiones, ut quod ſit Zelotypus, miſericors etc. et quod denique ipſum depingant tanquam Judicem et in coelis, tanquam in ſolio regio ſedentem et Chriſtum ad ipſius dextram. Loquuntur nimirum ſecundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, ſed obedientem reddere ſtudet. Communes tamen Theologi, quicquid horum,

lumine

lumine naturali, videre potuerunt cum divina natura non convenire, methaphorice interpretandum et quicquid eorum captum effugit, secundum literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quae in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphorice interpretanda et intelligenda, tum Scriptura non plebi et rudi vulgo, sed peritissimis tantum et maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie et simplicitate animi haec, quae modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophetae, saltem propter vulgi imbecillitatem, a similibus phrasibus, et contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo et clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis aut impietatis habere, sed ea tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iisdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; et si contra falsa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, quae cognitio non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAP. XIV. *Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, et ipsa a Philosophia tandem separatur.*

Ad veram fidei cognitionem apprime necessarium [159] esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii et inconstantis Judaeorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quae in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam uni-

univerſalem et abſolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum ſit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere et hominum commenta et placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturaeque authoritate non abuti. Quis, inquam, non videt, hanc maximam eſſe cauſam, cur ſectarii tot tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multiſque Scripturae exemplis confirment, unde apud Belgas dudum in uſum Proverbii abierit, **geen ketter ſonder letter.** Libri namque ſacri non ab uno ſolo, nec unius aetatis vulgo ſcripti fuerunt, ſeu a plurimis, diverſi ingenii diverſique aevi viris, quorum ſi omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum et forte multo longius invenietur. Sectarios tamen iſtos nolumus ea de cauſa impietatis accuſare, quod ſcilicet verba Scripturae ſuis opinionibus accommodant; ſicuti enim olim ipſa captui vulgi accommodata fuit, ſic etiam unicuique eandem ſuis opinionibus accommodare licet, ſi videt, ſe eâ ratione Deo, in iis, quae juſtitiam et charitatem ſpectant, pleniore animi conſenſu obedire poſſe; ſed ideo eoſdem accuſamus, quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, ſed omnes, qui cum iiſdem non ſentiunt, quanquam honeſtiſſimi et verae virtuti obtemperantes ſint, tanquam Dei hoſtes tamen perſequuntur et contra eos, qui iis aſſentantur, quamvis impotentiſſimi animi ſint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto ſceleſtius et reipublicae magis pernicioſum excogitari poteſt. Ut igitur conſtet, quouſque, ratione fidei, uniuſcujuſque libertas ſentiendi, quae vult, ſe extendit et quoſ- [100]
nam, quamvis diverſa ſentientes, tanquam fideles tamen aſpicere tenemur, fides, ejuſque fundamentalia determinanda ſunt; quod quidem in hoc capite facere conſtitui, ſimulque fidem a philoſophia ſeparare, quod totius operis praecipuum intentum fuit.

Ut

Ut haec igitur ordine oftendam, fummum totius Scripturae intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandae indicabit. Diximus in fuperiori capite, intentum Scripturae effe tantum, obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire poteft. Quis enim non videt, utrumque teftamentum nihil effe praeter obedientiae difciplinam? nec aliud utrumque intendere quam ut homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quae in fuperiori capite oftendi, Mofes non ftuduit Ifraëlitas ratione convincere, fed pacto, juramentis et beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare fub poena interminatus eft et praemiis eundem ad id hortatur; quae omnia media non ad fcientias, fed ad folam obedientiam funt. Evangelica autem doctrina nihil praeter fimplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, five, quod idem eft, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifeftiffimam demonftrandam, textus Scripturae, qui obedientiam commendant et quorum perplures in utroque teftamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquifque exequi debeat, ut Deo obfequatur, ipfa etiam Scriptura plurimis in locis quam clariffime docet, nempe totam legem in hoc folo confiftere, in amore fcilicet erga proximum, quare nemo etiam negare poteft, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam fe ipfum diligit, revera eft obediens et fecundum legem beatus et qui contra odio habet, vel negligit, rebellis eft et contumax. Denique apud omnes in confeffo eft, Scripturam non folis peritis, fed omnibus cujufcumque aetatis et generis hominibus fcriptam et vulgatam fuiffe: atque ex his folis evidentiffime fequitur, nos ex Scripturae juffu, nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum abfolute neceffarium fit. Quare hoc ipfum mandatum unica eft totius fidei catholicae norma et per id folum omnia fidei dogmata,

mata, quae ſcilicet unuſquiſque amplecti tenetur, determinanda ſunt. Quod cum manifeſtiſſimum ſit et quia ex hoc ſolo fundamento, vel [161] ſola ratione omnia legitime poſſunt deduci, judicet unuſquiſque, qui fieri potuit, ut tot diſſenſiones in Eccleſia ortae ſint? et an aliae potuerint eſſe cauſae, quam quae in initio Cap. VII. dictae ſunt? Eae itaque ipſae me cogunt hic oſtendere modum et rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc uſque parum promoviſſe, quandoquidem unuſquiſque quicquid velit ſub hoc etiam praetextu, quod ſcilicet medium neceſſarium ſit ad obedientiam, introducere poterit; praeſertim quando de divinis attributis fuerit quaeſtio. Ut itaque rem totam ordine oſtendam, a fidei definitione incipiam, quae ex hoc dato fundamento ſic definiri debet. Nempe quod nihil aliud ſit, quam de Deo talia ſentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia et quae, hac obedientiâ poſita, neceſſario ponuntur. Quae definitio adeo clara eſt et adeo manifeſte ex modo demonſtratis ſequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quae autem ex eadem ſequuntur paucis jam oſtendam; Videlicet I. fidem non per ſe, ſed tantum ratione obedientiae ſalutiferam eſſe, vel, ut ait Jacob. cap. 2. vſ. 17. fidem per ſe abſque operibus mortuam eſſe; qua de re vide totum hujus Apoſtoli praedictum Caput. II. Sequitur, quod is, qui vere eſt obediens, neceſſario veram et ſalutiferam habet fidem; Obedientiâ enim poſitâ et fidem neceſſario poni diximus, quod etiam idem Apoſtolus cap. 2. vſ. 18. expreſſe ait, nempe his, *oſtende mihi ſidem tuam, abſque operibus, et ego oſtendam tibi ex operibus meis ſidem meam.* Et Johannes in Epiſt. I. cap. 4. verſ. 7, 8. *quiſquis diligit* (ſcilicet proximum), *ex Deo natus eſt et novit Deum; qui non diligit, non novit Deum; nam Deus eſt Charitas.* Ex quibus iterum ſequitur, nos neminem judicare poſſe fidelem, aut infidelem eſſe,

esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus dissentiat ab aliis fidelibus, fidelis tamen est, et contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Obedientia enim positâ fides necessario ponitur et fides absque operibus mortua est. Quod etiam idem Johannes vers. 13. ejusdem cap. expresse docet. *Per hoc*, inquit, *cognoscimus, quod in eo manemus et ipse manet in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis*, nempe Chari-[162] tatem. Dixerat enim antea, Deum esse Charitatem, unde (ex suis scilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum sentire, vel animadvertere, nisi ex sola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noscere posse, praeter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quae quidem rationes si non peremtoriae sunt, satis tamen clare Johannis mentem explicant, sed longe clarius, quae habentur cap. 2. vers. 3, 4. ejusdem Epist. ubi expressissimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *scimus, quod ipsum novimus, si praecepta ipsius observamus. Qui dicit, novi eum, et praecepta ejus non observat, mendax est, et in eo non est veritas.* Atque ex his iterum sequitur, eos revera Antichristos esse, qui viros honestos et qui Justitiam amant, persequuntur, propterea quod ab ipsis dissentiunt et cum ipsis eadem fidei dogmata non defendunt. Qui enim Justitiam et Charitatem amant, eos per hoc solum fideles esse scimus; et qui fideles persequitur, Antichristus est. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc est, talia, quae animum ad obedientiam movent. Tametsi inter ea plurima sint, quae nec umbram veritatis habent, dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret; alias rebellis necessario esset; quomodo enim fieri posset, ut aliquis, qui Justitiam amare

amare et Deo obſequi ſtudet; tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum ſcit eſſe: at animi ſimplicitate errare poſſunt homines et Scriptura non ignorantiam, ſed ſolam contumaciam, ut jam oſtendimus, damnat; imo ex ſola fidei definitione hoc neceſſario ſequitur, cujus omnes partes ex univerſali jam oſtenſo fundamento et unico totius Scripturae intento, niſi noſtra placita admiſcere lubet, peti debent; atqui haec non expreſſe exigit vera, ſed talia dogmata, quae ad obedientiam neceſſaria ſunt, quae ſcilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unuſquiſque in Deo (ut cum Johanne loquar) et Deus in unoquoque eſt. Cum itaque uniuſcujuſque fides ratione obedientiae vel contumaciae tantum, et non ratione veritatis aut falſitatis, pia vel impia ſit habenda et nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum eſſe, nec omnes in omnibus aeque acquieſcere, [163] ſed opiniones diverſo modo homines regere, quippe quae hunc ad devotionem, eae ipſae alterum ad riſum et contemtum movent, hinc ſequitur, ad fidem catholicam, ſive univerſalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honeſtos poteſt dari controverſia. Quae enim ejus naturae ſunt, reſpectu unius pia, et reſpectu alterius impia eſſe poſſunt, quandoquidem ex ſolis operibus ſunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea ſolummodo pertinent, quae erga Deum obedientia abſolute ponit, et quibus ignoratis, obedientia eſt abſolute impoſſibilis; de reliquis autem, prout unuſquiſque, quia ſe ipſum melius novit, ſibi, ad ſe in amore Juſtitiae confirmandum, melius eſſe viderit, ſentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controverſiis in Eccleſia relinqui. Nec jam verebor fidei univerſalis dogmata, ſive univerſae Scripturae intenti fundamentalia enumerare, quae (ut ex iis quae in his duobus capitibus oſtendimus evidentiſſime ſequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens ſupremum,

quod.

quod Justitiam et Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiae et Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quaeque adeo nulla, praeter haec, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est ens supremum, summe justum et misericordem, sive verae vitae exemplar existere; qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noscere. II. Eum esse unicum. Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem et amorem erga Deum absolute requiri nemo dubitare potest. Devotio namque, admiratio et amor, ex sola excellentia unius supra reliquos oriuntur. III. Eum ubique esse praesentem, vel omnia ipsi patere. Si res ipsum latere crederentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur, de aequitate ejus Justitiae, quà omnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignoraretur. IV. Ipsum in omnia supremum habere jus et dominium, nec aliquid jure coactum, sed ex absoluto beneplacito et singulari gratiâ facere. Omnes enim ipsi absolute obedire tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejusque obedientiam in sola Justitia et Charitate, sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, salvos tantum esse, reliquos autem, qui sub imperio voluptatum vivunt, perditos. [104] Si homines hoc firmiter non crederent, nihil causae esset, cur Deo potius, quam voluptatibus, obtemperare mallent. VII. Denique Deum poenitentibus peccata condonare. Nullus enim est, qui non peccet; si igitur hoc non statueretur, omnes de sua salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur Deum misericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex misericordia et gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, et hac de causa in Dei amore magis incenditur, is revera Christum secundum Spiritum novit et Christus in eo est. Atque haec omnia nemo ignorare potest apprime

prime cognitu necessaria esse, ut homines nullo excepto, ex praescripto Legis supra explicato, Deo obedire possint; nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Caeterum quid Deus, sive illud verae vitae exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio etc. id nihil ad fidem, ut nec etiam, qua ratione sit verae vitae exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum et misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt et agunt, et consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, et per ipsum id, quod verum aequum et bonum est, videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit; quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturae; quod leges tanquam princeps praescribat, vel tanquam aeternas veritates doceat; quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique praemium bonorum et poena malorum naturalis vel supranaturalis sit. Haec et similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, haec fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla haesitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat. Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum et opiniones Prophetarum et vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit; sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis [165] opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla haesitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere et non nisi ratione obedientiae

piam et salutiferam esse; et consequenter neminem nisi ratione obedientiae fidelem esse. Quare non ille, qui optimas ostendit rationes, optimam necessario ostendit fidem, sed ille, qui optima ostendit opera Justitiae, et Charitatis. Quae doctrina, quam salutaris, quamque necessaria sit in republica, ut homines pacifice et concorditer vivant, quotque, inquam, quantasque perturbationum et scelerum causas praescindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo ostensis, facile respondere posse ad objectiones, quas Cap I. movimus, quando de Deo cum Israëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus. Nam quamvis vox illa, quam Israëlitae audiverunt, illis hominibus nullam philosophicam, seu mathematicam certitudinem de Dei existentia dare potuerat, sufficiebat tamen ad eosdem in admirationem Dei, prout ipsum antea noverant, rapiendos et ad obedientiam instigandos: qui finis illius spectaculi fuit. Nam Deus non volebat Israëlitas suae essentiae absoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) sed eorum animum contumacem frangere et ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, sed tubarum strepitu, tonitru et fulminibus eosdem adorsus est. (Vide Exodi cap. 20. vers. 20.)

Superest jam, ut tandem ostendam, inter fidem, sive Theologiam, et Philosophiam nullum esse commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo potest ignorare, qui harum duarum facultatum et scopum et fundamentum novit, quae sane toto coelo discrepant. Philosophiae enim scopus nihil est, praeter veritatem: Fidei autem, ut abunde ostendimus, nihil praeter obedientiam et pietatem. Deinde philosophiae fundamenta notiones communes sunt, et ipsa ex sola natura peti debet. Fidei autem historiae et lingua; et ex sola Scriptura et revelatione petenda, ut in VII. cap. ostendimus. Fides igitur summam unicui-

unicuique libertatem ad philoſophandum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuſcumque ſine [166] ſcelere ſentire poſſit et eos tantum, tanquam haereticos et ſchiſmaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones et iram ſuadendum: et eos contra fideles tantum habet, qui Juſtitiam et Charitatem, pro viribus ſuae rationis et facultatibus, ſuadent. Denique, quoniam haec, quae hic oſtendimus, praecipua ſunt, quae in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixiſſime rogare, ut haec duo capita attentius legere, et iterum atque iterum perpendere dignetur; et ſibi perſuaſum habeat, nos non eo ſcripſiſſe animo, ut nova introduceremus, ſed ut depravata corrigeremus, quae tandem aliquando correcta videre ſperamus.

CAP. XV. *Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; oſtenditur et ratio, qua nobis S. Scripturae authoritatem perſuademus.*

Qui Philoſophiam a Theologia ſeparare neſciunt, diſputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturae debeat ancillari; hoc eſt, an ſenſus Scripturae rationi, an vero ratio Sciptùrae accommodari debeat: atque hoc a Scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem a Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto coelo errare ex jam dictis conſtat. Nam utram ſequamur ſententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere neceſſe eſt. Oſtendimus enim, Scripturam non res philoſophicas, ſed ſolam pietatem docere et omnia, quae in eadem continentur, ad captum et praeconceptas opiniones vulgi fuiſſe accommodata. Qui igitur ipſam ad Philoſophiam accommodare vult, is ſane Prophetis multa, quae ne per ſomnium cogitarunt, affinget et perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem et Philoſophiam Theologiae ancillam facit, is antiqui vulgi praejudicia tanquam res

divinae

divina tenetur admittere et iifdem mentem occupare et obcaecare; adeoque uterque, hic fcilicet fine ratione, ille vero cum ratione infaniet. Primus, qui inter Pharifaeos aperte ftatuit Scripturam rationi effe [10r] accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem fententiam Cap. VII. recenfuimus, multifque argumentis refutavimus) et quamvis hic author magnae inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit et pedibus it in fententiam cujufdam R. Jehudae Alpakhar, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit fcilicet *) rationem Scripturae ancillari debere, eique prorfus fubmitti; nec aliquid in Scriptura propterea metaphorice explicandum fenfit, quod literalis fenfus rationi, fed tantum, quia ipfi Scripturae, hoc eft claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc univerfalem regulam format; videlicet, quicquid Scriptura dogmatice docet et expreffis verbis affirmat, id ex fola ejus authoritate, tanquam verum abfolute admittendum; necullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, fed tantum per confequentiam, quia fcilicet modi loquendi Scripturae faepe videntur fupponere aliquid contrarium ei, quod expreffe docuit: et propterea tantum, eadem loca metaphorice explicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum effe unicum (vide Deut. Cap. 6. verf. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directe affirmans, dari plures Deos: at quidem plura, ubi Deus de fe, et Prophetae de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi fupponit, non autem ipfius orationis intentum indicat, plures effe Deos, et ideo ipfa omnia metaphorice explicanda, fcilicet non quia rationi repugnat, plures dari; fed quia ipfa Scriptura directe affir-

*) Nota, *Memini me haec olim legiffe in Epiftola contra Maimonidem, quae inter Epiftolas, quae Maimonidis dicuntur, habetur.*

affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. Cap. 4. vers. 16. directè (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci et non rationis authoritate, tenemur credere, Deum non habere corpus, et consequenter ex sola Scripturae authoritate omnia loca metaphorice explicare tenemur, quae Deo manus, pedes etc. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Haec est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult laudo: at miror, quod vir ratione praeditus ipsam destruere studeat. Verum quidem est Scripturam per Scripturam explicandam [103] esse, quamdiu de solo orationum sensu et mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessario judicio et ratione utendum, ut ipsi assensum praebeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturae, tamen plane submittenda est, quaeso an id cum, vel sine ratione, ut caeci facere debemus? Si hoc, stulte sane et sine judicio agimus; si illud, ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quaeso, quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? et profecto non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum et lucem divinam mortuis literis et quae humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, et quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indigne loqui, eamque corruptam, caecam et perditam statuere, at maximum habeatur scelus, alia de litera et verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi et proprio judicio nihil fidere, atimpium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt; quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quaeso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio et fides defendi non possunt, nisi homi-

nes

nes data opera omnia ignorent et rationi prorsus valedicant? profecto, si hoc credunt, Scripturae magis timent, quam fidunt. Sed longe absit, quod Religio et pietas rationem, aut quod ratio Religionem sibi ancillari velit et quod utraque suum regnum summâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re statim. Nam hic ante omnia istius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expressis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quae duo quam temere dicta sint, nemo ignorare potest. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diversis libris constare, diversis temporibus, diversis hominibus et denique a diversis authoribus scriptam esse, tum hoc alterum, quod haec ex propria authoritate, et ratione et Scriptura nihil tale dicentibus, statuat; [109] debuisset enim ostendere omnia loca, quae non nisi per consequentiam aliis repugnant, posse ex natura linguae et ratione loci commode metaphorice explicari; deinde, Scripturam ad nostras manus incorruptam venisse. Sed rem ordine examinemus et quidem circa primum rogo, quid si ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere? at forte addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego insto, ipsam expresse affirmare et docere, Deum esse zelotypum (nempe in ipso Decalogo et Exod. 4. vers. 14. et Deut. 4. vers. 24. et pluribus aliis locis) Atqui hoc rationi repugnat; Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo si quaedam in Scriptura reperiantur, quae supponant Deum non esse zelotypum, ea necessario metaphorice essent explicanda, ut nihil tale supponere videantur. Sic etiam Scriptura expresse dicit, Deum in montem Sinai descendisse

(vide

(vide Exod. Cap. 19. verſ. 20. etc.) ipſique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expreſſe, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, et quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vidé 1 Reg. Cap. 8. verſ. 27.) quandoquidem non expreſſe ſtatuit, ſed tantum inde ſequitur, Deum non moveri, id neceſſario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam coeli pro Dei habitaculo et ſolio ſumendi eſſent, quia Scriptura id expreſſe affirmat. Et ad hunc modum plurima ſecundum opiniones Prophetarum et vulgi dicta, et quae ſola ratione et Philoſophia, non autem Scriptura, docet falſa eſſe, quae tamen omnia ex opinione iſtius authoris, quia nulla in his rationis conſultatio eſt, tanquam vera eſſent ſupponenda. Deindè falſo affirmat, unum locum alteri per conſequentiam tantum repugnare, non autem directe. Nam Moſes directe affirmat *Deum eſſe ignem* (vide Deut. 4. verſ. 24.) et directe negat, Deum ullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus (vide Deut. 4. verſ. 12.) et, ſi regerat, hoc non directe, ſed tantum per conſequentiam negare Deum eſſe ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum eſſe ignem, vel potius, ne cum ipſo inſaniamus, haec miſſa faciamus et aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuel directe negat, Deum ſententiae [170] poenitere (vide 1 Samuel. Cap. 15. verſ. 29.) et Jeremias contra affirmat, Deum poenitere boni et mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. verſ. 8, 10.) quid? an ne haec quidem ſibi invicem directe opponuntur? quem igitur ex iſtis duobus metaphorice explicare vult? Utraque ſententia univerſalis eſt et utrique contraria, quod una directe affirmat, id altera directe negat. Adeoque ipſe ex ipſius regula, hoc ipſum tanquam verum amplecti et ſimul tanquam falſum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directe, ſed tantum per conſequentiam

tiam

tiam alteri repugnet, si consequentia clara sit, et loci circumstantia et natura metaphoricas explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas et contrarias habuisse opiniones) et praecipue omnes illas contradictiones, quas in Historiis esse ostendimus (nempe Capitibus IX. et X.) Nec opus habeo, hic omnia recensere; nam dicta sufficiunt ad absurda, quae ex hac sententia et regula sequuntur, ejusque falsitatem et authoris praecipitantiam ostendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis sententiam explodimus et pro inconcusso statuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiae ancillari teneatur, sed unaquaeque suum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis et sapientiae; Theologia autem pietatis et obedientiae: nam rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo usque se extendit, ut determinare possit, quod homines sola obedientia absque rerum intelligentia possint esse beati. Theologia vero nihil praeter hoc dictat, nihilque praeter obedientiam imperat et contra rationem nihil vult, neque potest. Fidei enim dogmata (ut in praecedente capite ostendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiae sufficit, quomodo autem praecise ratione veritatis intelligenda sint, rationi determinandum relinquit, quae revera mentis lux est, sine qua nihil videt praeter insomnia et figmenta. Atque hic per Theologiam praecise intelligo revelationem, quatenus indicat scopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem et modum obediendi, sive verae pietatis et fidei dogmata) hoc est id quod proprie vocatur [171] Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit (qua de re vide Cap. XII.). Theologiam enim sic acceptam si ejus praecepta sive documenta vitae spectes, cum ratione convenire et si ejus intentum et finem, nulla in re eidem repugnare comperies et propterea omnibus universalis est. Quod ad

ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia et non ex universali historia Naturae, quae solius Philosophiae fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certo scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere et consequenter unumquemque de iis quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturae accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiae fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam caeci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stulte et sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiae pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad haec respondeo me absolute statuere hoc Theologiae fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit et ideo revelationem maxime necessariam fuisse: at nihilominus nos judicio uti posse, ut ad jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur. Dico morali certitudine; nam non est quod exspectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit et quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus Cap. II. hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturae authoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumen-

tis

tis demonstrari potest, quam iis quibus Prophetae [172] olim suam populo persuadere solebant; imo nullo alio fundamento nostra de eadem certitudo fundari potest, quam eo quo Prophetae suam certitudinem et authoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus consistere ostendimus. Nempe I. distincta et vivida imaginatione II. Signo III. Denique et praecipue animo ad aequum et bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus scripto loquuntur, ullis aliis rationibus suam authoritatem demonstrare poterunt. At primum, quod scilicet res vivide imaginabantur, Prophetis tantum constare poterat, quare tota nostra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum, nempe Signo et Doctrina fundari potest et debet. Quod quidem Moses etiam expresse docet. Nam Deuter. Cap. 28. jubet populum obedire Prophetae, qui nomine Dei verum signum dedit, sed si falso aliquid, etsi nomine Dei, praedixerit, mortis tamen eundem damnare, ut etiam eum, qui populum a vera religione seducere voluerit, tametsi suam authoritatem signis et portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. Cap. 13. unde sequitur verum Prophetam a falso dignosci ex doctrina et miraculo simul. Talem enim Moses verum esse declarat, eique absque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falsos esse ait et reos mortis, qui falso, etsi nomine Dei, aliquid praedixerint, vel qui falsos Deos, etsi vera miracula fecissent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de causa Scripturae, hoc est ipsis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam signis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem et Justitiam supra omnia commendare et nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, sed ex vero animo docuisse, homines obedientia et fide beatos fieri et quia hoc insuper signis confirmaverunt, hinc nobis

nobis persuademus, eos non temere id dixisse, neque deliravisse, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planissime non conveniat; nam non temere est, quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque haec, inquam, nos aeque certi ex Bibliis, ac olim Judaei ex viva voce Prophetarum haec eadem concludebant. Nam supra in fine Cap. XII. ostendimus, Scripturam ratione doctri- [173] nae et praecipuarum historiarum incorruptam ad nostras manus pervenisse. Quare hoc totius Theologiae et Scripturae fundamentum, quamvis mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen judicio amplectimur. Nam inscitia quidem est id, quod tot Prophetarum testimoniis confirmatum est et ex quo magnum solamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur et Reipublicae non mediocris utilitas sequitur et quod absolute sine periculo aut damno credere possumus, nolle tamen amplecti: idque ea sola de causa, quia mathematice demonstrari nequit: quasi vero ad vitam sapienter instituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleraeque nostrae actiones non admodum incertae sint et aleâ plenae. Equidem fateor, qui putant Philosophiam et Theologiam sibi invicem contradicere, et propterea alterutram e suo regno deturbandam existimant et huic aut illi valedicendum, eos non absque ratione studere Theologiae firma fundamenta jacere, eamque mathematice demonstrare conari; quis enim nisi desperatus et insanus rationi temere valedicere vellet, vel artes et scientias contemnere et rationis certitudinem negare? At interim eos absolute excusare non possumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam et certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum student mathematicis demonstrationibus Theologiae veritatem

ritatem et authoritatem ostendere et rationi et lumini naturali authoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipsam Theologiam sub rationis imperium trahere et plane videntur supponere, Theologiae authoritatem nullum habere splendorem, nisi lumine naturali rationis illustretur. Et, si contra jactant se interno Spiritus Sancti testimonio omnino acquiescere et nulla alia de causa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eosdem scilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum; nam jam facile ostendere possumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex praecedente enim capite evidentissime sequitur, Spiritum Sanctum non nisi de bonis operibus testimonium dare; quae etiam Paulus ideo in Epist. ad Galat. Cap. 5. vers. 22. [174] fructus Spiritus Sancti vocat, et ipse revera nihil aliud est, praeter animi acquiescentiam, quae ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem et certitudine rerum, quae solius sunt speculationis, nullus Spiritus testimonium dat praeter rationem, quae sola, ut jam ostendimus, veritatis regnum sibi vindicavit Si quem ergo, praeter hunc, Spiritum contendunt habere, qui ipsos de veritate certos reddit, id falso jactant et non nisi ex affectuum praejudicio loquuntur, vel prae magno timore, ne a Philosophis vincantur et publice risui exponantur, ad sacra confugiunt; sed frustra, nam quam aram sibi parare potest, qui rationis majestatem laedit? Verum eos missos facio, quandoquidem me meae causae satisfecisse puto, quod ostenderim, qua ratione Philosophia a Theologia separanda sit et in quo utraque potissimum consistat et quod neutra neutri ancilletur, sed quod unaquaeque suum regnum sine ulla alterius repugnantia obtineat et quod denique, ubi data fuit occasio, etiam ostenderim absurda, incommoda et damna, quae secuta sunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter se confuderint, nec accurate inter ipsas distinguere

unam-

unamque ab alia separare sciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expresse monere volo, (tametsi jam dictum sit,) circa utilitatem et necessitatem sacrae scripturae, sive revelationis, quod ipsam permagnam statuo. Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit, sed sola revelatio doceat, id ex singulari Dei gratia, quam ratione assequi non possumus, fieri, hinc sequitur Scripturam magnum admodum solamen mortalibus attulisse. Quippe omnes absolute obedire possunt et non nisi paucissimi sunt, si cum toto humano generè comparentur, qui virtutis habitum ex solo rationis ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc Scripturae testimonium haberemus, de omnium fere salute dubitaremus.

CAP. XVI. *De Reipublicae Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali et civili; deque Summarum Potestatum Iure.*

Huc usque Philosophiam a Theologia separare curavimus et libertatem philosophandi ostendere, quam haec unicuique concedit. Quare tempus est, ut inquiramus, quo usque haec libertas sentiendi et quae unusquisque sentit, dicendi in optima Republica se extendat. Hoc ut ordine examinemus, de fundamentis Reipublicae differendum et prius de jure naturali uniuscujusque, ad Rempublicam et Religionem nondum attendentes. [175]

Per jus et institutum naturae nihil aliud intelligo, quam regulas naturae uniuscujusque individui, secundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo existendum et operandum. Ex. Gr. Pisces a natura determinati sunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque pisces summo naturali jure aquâ potiuntur et magni minores comedunt. Nam certum est naturam absolute consideratam jus summum habere ad omnia,

quae

quae potest, hoc est, jus naturae eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturae enim potentia est ipsa Dei potentia, qui summum jus ad omnia habet: sed quia universalis potentia totius naturae nihil est praeter potentiam omnium individuorum simul, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quae potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit. Et quia lex summa naturae est, ut unaquaeque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulla alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum ad hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum et operandum, prout naturaliter determinatum est. Nec hic ullam agnoscimus differentiam inter homines et reliqua naturae individua, neque inter homines ratione praeditos et inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes et sanos. Quicquid enim unaquaeque res ex legibus suae [176] naturae agit, id summo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata est, nec aliud potest. Quare inter homines, quamdiu sub imperio solius naturae vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus appetitus summo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis vitam suam dirigit. Hoc est sicuti sapiens jus summum habet ad omnia, quae ratio dictat, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam ignarus, et animi impotens summum jus habet ad omnia, quae appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturae imperio vivere considerantur, nullum peccatum agnoscit.

Jus itaque naturale uniuscujusque hominis non sana ratione, sed cupiditate et potentia determinatur.

Non enim omnes naturaliter determinati ſunt ad operandum ſecundum regulas et leges rationis; ſed contra, omnes ignari omnium rerum naſcuntur et antequam veram vivendi rationem noſcere poſſunt et virtutis habitum acquirere, magna aetatis pars, etſi bene educati fuerint, tranſit et nihilominus interim vivere tenentur, ſeque, quantum in ſe eſt, conſervare, nempe ex ſolo appetitus impulſu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit et actualem potentiam ex ſana ratione vivendi denegavit et propterea non magis ex legibus ſanae mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturae leoninae. Quicquid itaque unuſquiſque, qui ſub ſolo naturae imperio conſideratur, ſibi utile vel ductu ſanae rationis, vel ex affectuum impetu judicat id ſummo naturae jure appetere et quacunque ratione, ſive vi, ſive dolo, ſive precibus, ſive quocunque demum modo facilius poterit, ipſi capere licet et conſequenter pro hoſte habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat ſuum.

Ex quibus ſequitur Jus et Inſtitutum naturae, ſub quo omnes naſcuntur et maxima ex parte vivunt, nihil niſi quod nemo cupit et quod nemo poteſt, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid quod appetitus ſuadet averſari. Nec mirum; nam natura non legibus humanae rationis, quae non niſi hominum verum utile et conſervationem intendunt, intercluditur, ſed infinitis aliis, quae totius naturae, [177] cujus homo particula eſt, aeternum ordinem reſpiciunt. Ex cujus ſola neceſſitate omnia individua certo modo determinantur ad exiſtendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiuſque naturae ordinem et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, et quod omnia ex uſu noſtrae rationis dirigi volumus,

mus, cum tamen id, quod ratio malum eſſe dictat, non malum ſit reſpectu ordinis et legum univerſae naturae; ſed tantum ſolius noſtrae naturae legum reſpectu.

Verum enim vero quanto ſit hominibus utilius, ſecundum leges et certa noſtrae rationis dictamina vivere, quae uti diximus, non niſi verum hominum utile intendunt, nemo poteſt dubitare. Praeterea nullus eſt qui non cupiat ſecure extra metum, quoad fieri poteſt, vivere; quod tamen minime poteſt contingere, quamdiu unicuique ad lubitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio et irae conceditur: nam nullus eſt qui inter inimicitias, odia, iram et dolos non anxie vivat, eaque adeo, quantum in ſe eſt, non conetur vitare. Quod ſi etiam conſideremus homines abſque mutuo auxilio miſerrime et abſque rationis cultu neceſſario vivere, ut in Cap. V. oſtendimus, clariſſime videbimus, homines ad ſecure et optime vivendum neceſſario in unum conſpirare debuiſſe, ac proinde effeciſſe, ut jus quod unuſquiſque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi et appetitu uniuſcujuſque, ſed ex omnium ſimul potentia et voluntate determinaretur. Quod tamen fruſtra tentaſſent, ſi, niſi quod appetitus ſuadet, ſequi vellent (ex legibus enim appetitus unuſquiſque diverſe trahitur) adeoque firmiſſime ſtatuere et paciſci debuerunt ex ſolo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere et appetitum, quatenus in damnum alterius aliquid ſuadet, fraenare, neminique facere, quod ſibi fieri non vult, juſque denique alterius tanquam ſuum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat, ut ratum fixumque ſit; hic jam videndum. Nam lex humanae naturae univerſalis eſt, ut nemo aliquid, quod bonum eſſe judicat, negligat, niſi ſpe majoris boni, vel ex metu majoris damni;

nec

nec aliquod malum perferat nisi ad majus evi- [178]
tandum, vel spe majoris boni. Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse judicat, et de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse, quod sibi eligenti majus aut minus videtur; non quod res necessario ita se habeat ut ipse judicat. Atque haec lex adeo *firmiter* naturae humanae inscripta est, ut inter aeternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum et absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu maioris mali vel spe maioris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur, Latronem me cogere, ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum ius naturale sola mea potentia determinatur, certum est, quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturae iure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promisisse me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum et postea vidisse, me stulte promisisse, nec sine damno maximo stare promisso posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, et dictum indictum ut sit, facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, sive vera et certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promisisse: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturae instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, et irritum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in aeternum sibi aliquem expostulare si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod qui-

dem in Republica inſtituenda maxime locum habere debet. At ſi omnes homines facile ſolo ductu rationis duci poſſent, ſummamque Reipublicae utilitatem et neceſſitatem noſcere, nullus eſſet, qui dolos prorſus non deteſtaretur; ſed omnes ſumma cum fide ex cupiditate ſummi hujus boni, nempe Reipublicae conſervandae, pactis omnino ſtarent et fidem, ſummum Reipublicae praeſidium, ſupra omnia ſerva-
[179] rent. Sed longe abeſt ut omnes ex ſolo ductu rationis facile ſemper duci poſſint: nam unuſquiſque a ſua voluptate trahitur et avaritia, gloria, invidia, ira etc. ſaepiſſime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis ſignis ſimplicis animi promittant et paciſcantur ſe fidem ſervaturos, nemo tamen niſi promiſſo aliud accedat, de fide alterius poteſt eſſe certus: quandoquidem unuſquiſque naturae jure, dolo agere poteſt, nec pactis ſtare tenetur; niſi ſpe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam oſtendimus, jus naturale ſola potentia uniuſcujuſque determinari, ſequitur quod quantum unuſquiſque potentiae, quam habet, in alterum vel vi, vel ſponte transfert, tantum etiam de ſuo jure alteri neceſſario cedere et illum ſummum jus in omnes habere, qui ſummam habet poteſtatem, qua omnes vi cogere et metu ſummi ſupplicii, quod omnes univerſaliter timent, retinere poteſt: quod quidem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc potentiam, quicquid velit exequendi, conſervabit; aliàs precario imperabit et nemo fortior, niſi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione, ſine ulla naturalis juris repugnantia, ſocietas formari poteſt, pactumque omne ſumma cum fide ſemper ſervari; ſi nimirum unuſquiſque omnem, quam habet, potentiam in ſocietatem transferat, quae adeo ſummum naturae jus in omnia, hoc eſt, ſummum imperium ſola retinebit,

cui

cui unusquisque vel ex libero animo, vel metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero societatis jus Democratia vocatur, quae proinde definitur coetus universus hominum, qui collegialiter summum jus ad omnia, quae potest, habet. Ex quo sequitur, summam potestatem nulla lege teneri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacite vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum omnem suam potentiam se defendendi, hoc est, omne suum jus in eam transtulerunt. Quippe si aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul sibi cavere, quo id tuto defendere possent; cum autem id non fecerint, nec absque imperii divisione et consequenter destructione facere potuerint, eo ipso se arbitrio summae potestatis absolute submiserunt: quod cum absolute fecerint idque (ut jam ostendimus) et necessitate cogente, et ipsa ratione suadente, hinc sequitur [180] quod, nisi hostes imperii esse velimus et contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere, omnia absolute summae potestatis mandata exequi tenemus, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet alterius imperio et arbitrio absolute submittendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera summam habent potestatem: quod si eandem amiserint, simul etiam jus omnia imperandi amittunt et in eum vel eos cadit, qui ipsum acquisiverunt et retinere possunt. Quapropter raro admodum contingere potest, ut summae potestates absurdissima imperent, ipsis enim maxime incumbit, ut sibi prospiciant et imperium retineant, communi bono consulere et omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in Democratico imperio minus timenda sunt absurda. Nam fere impos-

impoſſibile eſt, ut major unius caetus pars, ſi magnus eſt, in uno abſurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum et finem, qui, ut etiam oſtendimus, nullus alius eſt quam abſurda appetitus vitare et homines ſub rationis limites, quoad ejus fieri poteſt, continere, ut concorditer et pacifice vivant; quod fundamentum ſi tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere ſummae tantum poteſtati incumbit, ſubditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, nec aliud jus agnoſcere, quam quod ſumma poteſtas jus eſſe declarat. At forſan aliquis putabit, nos hac ratione ſubditos ſervos facere, quia putant ſervum eſſe eum, qui ex mandato agit, et liberum, qui animo ſuo morem gerit, quod quidem non abſolute verum eſt; nam revera is qui a ſua voluptate ita trahitur et nihil quod ſibi utile eſt, videre neque agere poteſt, maxime ſervus eſt; et ſolus ille liber, qui integro animo ex ſolo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc eſt, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico ſervum facit, ſed actionis ratio. Si finis actionis non eſt ipſius agentis, ſed imperantis utilitas, tum agens ſervus eſt et ſibi inutilis: at in Republica et imperio, ubi ſalus totius populi, non imperantis, ſumma lex eſt, [181] qui in omnibus ſummae poteſtati obtemperat, non ſibi inutilis ſervus, ſed ſubditus dicendus; et ideo illa Reſpublica maxime libera eſt, cujus leges ſana ratione fundatae ſunt, ibi enim unuſquiſque, ubi velit, liber eſſe poteſt, hoc eſt, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametſi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen ſervi ſunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime ſpectant. Magnam ergo differentiam inter ſervum, filium et ſubditum agnoſcimus, qui propterea ſic definiuntur, nempe, ſervus eſt, qui mandatis domini, quae utilitatem imperantis tantum ſpectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod ſibi utile eſt ex mandato parentis agit; ſubdi-

ſubditus denique qui id quod communi et conſequenter quoque ſibi utile eſt, ex mandato ſummae poteſtatis agit. Atque his imperii Democratici fundamenta ſatis clare oſtendiſſe puto; de quo prae omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur et maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus ſuum naturale ita in alterum transfert, ut nulla ſibi impoſterum conſultatio ſit, ſed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in ſtatu naturali, aequales. Deinde de hoc ſolo imperio ex profeſſo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere conſtitueram. Reliquarum ergo poteſtatum fundamentis ſuperſedeo, nec nobis, ut earum jus noſcamus, ſcire jam opus eſt, unde ortum habuerint et ſaepe habeant, id enim ex modo oſtenſis ſatis ſuperque conſtat. Nam quiſquis ſummam habet poteſtatem, ſive unus ſit, ſive pauci, ſive denique omnes, certum eſt, ei ſummum jus quicquid velit imperandi, competere: et praeterea quiſquis poteſtatem ſe defendendi ſive ſponte, ſive vi coactus in alium tranſtulit, eum ſuo jure naturali plane ceſſiſſe et conſequenter eidem ad omnia abſolute parere decreviſſe, quod omnia praeſtare tenetur, quamdiu Rex, ſive Nobiles, ſive Populus ſummam, quam acceperunt, poteſtatem, quae juris transferendi fundamentum fuit, conſervant. Nec his plura addere opus eſt.

Imperii fundamentis et jure oſtenſis, facile erit determinare, quid jus civile privatum, quid injuria, quid juſtitia et injuſtitia in ſtatu civili ſit: dein- [182] de quis confoederatus, quis hoſtis et quid denique crimen laeſae majeſtatis ſit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere poſſumus, quam uniuſcujuſque libertatem ad ſeſe in ſuo ſtatu conſervandum, quae edictis ſummae poteſtatis determinatur,

ſola-

ſolaque ejuſdem authoritate defenditur. Nam poſtquam unuſquiſque jus ſuum ex proprio beneplacito vivendi, quo ſola ſua poteſtate determinabatur, hoc eſt, ſuam libertatem et potentiam ſe defendendi in alium transtulit, ex ſola illius ratione jam vivere tenetur et ſolo ejuſdem praeſidio ſe defendere. Injuria eſt, cum civis vel ſubditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, ſive edictum ſummae poteſtatis pati cogitur. Injuria enim non niſi in ſtatu civili poteſt concipi: ſed neque a ſummis poteſtatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri poteſt ſubditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non laedere, locum habere poteſt. Juſtitia eſt animi conſtantia tribuendi unicuique, quod ei ex jure civili competit: Injuſtitia autem eſt ſpecie juris alicui detrahere, quod ei ex vera legum interpretatione competit: vocantur etiam aequitas et iniquitas, quia qui conſtituti ſunt ad lites dirimendas nullum reſpectum perſonarum, ſed omnes aequales habere tenentur et jus uniuſcujuſque aeque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confoederati ſunt homines duarum civitatum, qui ne belli diſcrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter ſe contrahunt, invicem non laedere, ſed contra neceſſitate cogente opitulari, idque unoquoque ſuum imperium retinente. Hic contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fundamentum, nempe ratio periculi ſive utilitatis, in medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis ſtare tenetur, niſi ſpe alicujus boni, vel ſollicitudine alicujus mali: quod fundamentum ſi tollatur pactum ex ſeſe tollitur; quod etiam experientia ſatis ſuperque docet. Nam quamvis diverſa imperia inter ſe contrahant invicem non laedere, conantur tamen, quantum poſſunt, impedire, quo minus alterutrum potentius evadat, nec fidem dictis habent niſi utriuſque ad contrahendum finem et utilitatem ſatis perſpectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim dictis

dictis et promissis ejus qui summam potestatem et jus retinet ad quidlibet faciendum et cui sui im- [183] perii salus et utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat: et si praeterea ad pietatem et religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii; quicquid enim promisit quod in damnum sui imperii cadere videt, id praestare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, et quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est, quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confoederatus, neque ut subditus imperium civitatis agnoscat: hostem enim imperii non odium, sed jus facit et jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damnum intulit: quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confoederationem jure potest cogere. Denique crimen laesae majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresso omne suum jus in civitatem transtulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commisisse dicitur, qui jus summae potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico: conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque, post jus acceptum aut translatum in alium, id conaretur civitas. Dico deinde absolute, qui aliqua ratione jus summae potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnoscendo differentiam, sive inde damnum sive incrementum totius Reipublicae quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem laesit et jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed inscio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capi-

capitis tamen damnatur jure, quia juramentum jusque imperatoris violavit. At quod omnes absolute cives hoc jure semper teneantur, non aeque clare omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summae potestatis consilio debet conservari et dirigi, hocque jus ei soli competere absolute pacti sunt; si quis ergo solo suo arbitrio et inscio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est exequi, quamvis inde incre-[184]mentum civitatis, uti diximus, certo sequeretur, jus tamen summae potestatis violavit et majestatem laesit, atque jure merito damnatur.

Superest jam, ut omnem scrupulum amoveamus, respondere, an id, quod supra affirmavimus, quod scilicet unusquisque, qui rationis usum non habet, in statu naturali ex legibus appetitus summo jure naturae vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes absolute (sive rationis usum habeant sive minus) aeque teneantur ex mandato divino proximum tanquam se ipsum amare, non ergo sine injuria alteri damnum inferre possumus et solis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, si tantum ad statum naturalem attendimus, facile respondere possumus; nam is et natura et tempore prior est religione. Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia, imo nec ulla ratione hoc assequi, sed tantum ex revelatione signis confirmata unusquisque id habere potest. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non potest non ignorare, tenetur. Et ideo status naturalis cum statu religionis minime confundendus, sed absque religione et lege et consequenter absque peccato et injuria concipiendus, ut jam fecimus; et Pauli authoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantiae statum naturalem ante jus divinum revelatum et absque eodem concipimus, sed etiam ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si enim homines ex natura

natura jure divino tenerentur. vel ſi jus divinum ex natura jus eſſet, ſuperfluum erat, ut Deus cum hominibus contractum iniret et pacto et juramento eoſdem obligaret. Quare abſolute concedendum, jus divinum ab eo tempore incepiſſe, a quo homines expreſſo pacto Deo promiſerunt in omnibus obedire, quo ſua libertate naturali quaſi ceſſerunt, juſque ſuum in Deum tranſtulerunt, ſicuti in ſtatu civili fieri diximus. Sed de his in ſequentibus prolixius agam. Verum inſtari adhuc poteſt, quod ſummae poteſtates aeque ac ſubditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere et iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem, quae non tam ex ratione ſtatus, quam juris naturalis oritur. dico quod unuſquiſque in ſtatu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine ſanae rationis vivere: nempe quia ipſi utilius eſt et ad ſalutem [185] neceſſarium, quod ſi nollet, cum ſuo periculo licet. Atque adeo ex ſolo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoſcere tenetur. Atque hoc jus ſummam poteſtatem retinuiſſe affirmo, quae quidem homines conſulere poteſt, at neminem judicem agnoſcere tenetur, nec ullum mortalem praeter ſe alicujus juris vindicem, niſi Prophetam, qui expreſſe a Deo miſſus fuerit, quique id indubitatis ſignis oſtenderit. At nec tunc quidem hominem, ſed Deum ipſum judicem agnoſcere cogitur. Quod ſi ſumma poteſtas nollet Deo in jure ſuo revelato obedire, id ipſi cum ſuo periculo et damno licet, nullo ſcilicet jure civili vel naturali repugnante. Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet. Jus autem naturale pendet a legibus naturae, quae non Religioni, humanum tantum utile intendenti, ſed ordini univerſae naturae, hoc eſt, aeterno Dei decreto nobis incognito accommodatae ſunt. Quod quidem alii obſcurius concepiſſe videntur, qui ſcilicet

cet ſtatuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, ſed non contra ejus aeternum decretum, quo omnia praedeterminavit, poſſe peccare. Si quis autem jam roget, quid ſi ſumma poteſtas aliquid contra religionem et obedientiam, quam Deo expreſſo pacto promiſimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in ſequentibus prolixius agam, hic breviter tantum dico, Deo ſupra omnia obediendum, quando certam et indubitatam habemus revelationem. Sed quia circa religionem maxime errare ſolent homines et pro ingeniorum diverſitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam ſatis teſtatur, certum eſt, quod ſi nemo ſummae poteſtati jure teneretur obtemperare in iis, quae ipſe ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis a diverſo uniuſcujuſque judicio et affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra ſuam fidem et ſuperſtitionem ſtatutum judicaret, atque adeo unuſquiſque ſub hoc praetextu licentiam ad omnia ſumere poſſet: et quandoquidem hac ratione jus civitatis prorſus violatur, hinc ſequitur, ſummae poteſtati, cui ſoli jura imperii conſervare et tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus ſummum competere de religione ſtatuendi, quicquid judicat, et omnes ad ejuſ-
[185] dem de eadem decreta et mandata, ex fide ipſi data, quam Deus omnino ſervari jubet, obtemperare teneri. Quod ſi ii, qui ſummum tenent imperium, ſint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, ſed potius, quam jus ſuum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel ſi contraxerint, juſque ſuum in eos transtulerint, quandoquidem eo ipſo ſe iure, ſe religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque ſervare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione ſingulare contra Tyrannum promiſerit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judaeis, qui in Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei

auxi-

auxilio non dubitabant, Nabucadonozori obtemperare noluiſſe: reliqui autem ſine dubio, excepto etiam Daniele, quem Rex ipſe adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo forte reputantes, ſe ex Dei decreto Regi deditos, Regemque ſummum obtinere imperium et divina directione conſervare. Contra Eleazarus, ſtante adhuc utcunque Patria, exemplum conſtantiae ſuis dare voluit, ut eum ſecuti omnia potius tolerarent, quam paterentur, jus ſuum et poteſtatem in Graecos transferri, et omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Chriſtianum imperium obtinent, ad majorem ejus ſecuritatem non dubitant foedus cum Turcis et Ethnicis pangere, ſubditoſque ſuos, qui eo habitatum eunt, jubere, ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum ſumant, quam expreſſe contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonenſibus, de quo ſupra diximus.

CAP. XVII. *Oſtenditur neminem omnia in Summam Poteſtatem transferre poſſe, nec eſſe neceſſe. De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Moſe, qualis poſt ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus praeſtantia: et denique de cauſis cur Reſpublica divina interire et vix abſque ſeditionibus ſubſiſtere potuerit.*

Contemplatio praecedentis Capitis de jure [187] ſummarum poteſtatum in omnia, deque jure naturali uniuſcujuſque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat et praxis ita inſtitui poſſit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis mere theoretica maneat. Nam nemo unquam ſuam potentiam et conſequenter neque ſuum jus ita in alium transferre poterit, ut homo eſſe deſinat; nec talis ulla ſumma poteſtas unquam dabitur, quae omnia ita, ut vult, exequi poſſit.

Fruſtra

Frustra enim subdito imperaret, ut illum odio habeat, qui eum sibi beneficio junxit, ut amet, qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut a metu liberari non cupiat, et alia perplurima hujusmodi quae ex legibus humanae naturae necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo, nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus et potentiam acceperunt, non timerentur, et imperium, non magis propter cives, quanquam suo jure privatos, quam propter hostes periclitaretur; et sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quae propterea a nullius decreto sed a suo solo pendent. Attamen ut recte intelligatur, quousque imperii jus et potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo praecise contineri, quod homines metu [188] cogere potest, sed absolute in omnibus, quibus efficere potest, ut homines ejus mandatis obsequantur: non enim ratio obtemperandi, sed obtemperantia subditum facit. Nam quacunque ratione homo deliberet summae potestatis mandata exequi, sive ideo sit quod poenam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat et nihilominus ex summae potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, et non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio et decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia

se

ſe extendit, quibus effici poteſt, ut homines ipſi cedere deliberent et conſequenter quicquid ſubditus facit, quod mandatis ſummae poteſtatis reſpondet, ſive id amore obligatus, ſive metu coercitus, ſive (quod quidem magis frequens) ex ſpe et metu ſimul, ſive ex reverentia, quae paſſio eſt ex metu et admiratione compoſita, ſive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem ſuo agit. Quod etiam hinc quam clariſſime conſtat, quod obedientia non tam externam', quam animi internam actionem reſpiciat; adeoque ille maxime ſub alterius imperio eſt, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat et conſequenter eum maximum tenere imperium, qui in ſubditorum animos regnat; quod ſi qui maxime timentur, maximnm tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum ſubditi tenerent, qui a ſuis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari poſſit, ſunt tamen animi aliqua ratione ſub imperio ſummae poteſtatis, quae multis modis efficere poteſt, ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amet, odio habeat etc. Adeoque etſi haec non directo mandato ſummae poteſtatis fiant, fiunt tamen ſaepe, ut experientia abunde teſtatur, ex authoritate ipſius potentiae et ipſius directione, id eſt, ex ipſius jure: quare ſine ulla intellectus repugnantia concipere poſſumus homines, qui ex ſolo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt et abſolute nullo non affectu corripiuntur.

At quanquam hac ratione jus et poteſtatem imperii ſatis amplam concipimus, nunquam ta- [159]
men fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam abſolute ad omnia, quae velint, habeant, quod me jam ſatis clare oſtendiſſe, puto. Quâ autem ratione imperium formari poſſet, ut nihilominus ſecure ſemper conſervetur, iam dixi meum intentum non eſſe, id oſtendere; attamen ut

ad

ad id quod volo perveniam, ea notabo, quae in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit et deinde Hebraeorum historias et successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quaenam praecipue subditis, ad majorem imperii securitatem et incrementum concedenda sunt a summis potestatibus.

Quod imperii conservatio praecipue pendeat a subditorum fide eorumque virtute et animi constantia in exequendis mandatis, ratio et experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem et virtutem constanter servent, non aeque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt absque labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, praeceps ad omnia et facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur. Unusquisque solus omnia se scire putat et omnia ex suo ingenio moderari vult et eatenus aliquid aequum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, prae gloria aequales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, prae invidia melioris laudis, vel fortunae, quae nunquam aequalis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere. Norunt quippe omnes, quid et sceleris fastidium praesentium et rerum novandarum cupiditas, quid praeceps ira, quid contemta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus praevenire et imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis praeferant, hoc opus, hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coegit, attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives, quam

quam hostes periclitaretur, et qui id tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictis- [100] sima ab hostibus Romanorum Respublica, toties a suis civibus victa et miserrime oppressa, ac praecipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium. Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII.) famam in hoste quam in cive aestimabat, quippe a suis credebat magnitudinem suam posse destrui, etc. Et fatum suum timens amicos haec precatur: *Vos modo me ab intestina fraude et domesticorum insidiis praestate securum; belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos praestandos, persuadere conati sunt, se genus suum a Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, quod, si modo subditi et omnes, eosdem non ut aequales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit, se ab Aenea, qui Veneris filius et inter Deos credebatur, originem suam ducere, Se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio, non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invectivam indicat. *Illud*, inquit, *paene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut aversarer Iovem, cujus oraculo cognoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (N. B.) *ab ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant et saepe quod falso credi-*

 tum

tum eſt veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. §. 8.) Simul cauſam ſimulationis innuit. Quod etiam Cleo in ſua oratione, qua Macedonibus conabatur perſuadere, ut Regi aſſentarentur, fecit; poſtquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejuſdemque merita recenſendo, ſimulationi ſpeciem veri dedit, ad rei utilitatem ſic tranſit: *Perſas quidem, non pie ſolum, ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere: Majeſtatem enim ſalutis eſſe tutelam;* et tan- [171] dem concludit, *ſemetipſum, cum Rex iniſſet convivium, proſtraturum humi corpus. Debere idem facere caeteros et imprimis ſapientia praeditos.* (vide ejuſd. lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones; nec homines, niſi prorſus barbari ſint, tam aperte falli et ex ſubditis inutiles ſibi ſervi fieri patiuntur. Alii autem facilius perſuadere potuerunt, Majeſtatem ſacram eſſe et vicem Dei in terra gerere, et a Deo, non autem ab hominum ſuffragio et conſenſu conſtitui, ſingularique providentia et auxilio divino conſervari atque defendi. Et ad hunc modum Monarchae ad ſui imperii ſecuritatem alia excogitaverunt, quae omnia miſſa facio, ut ad ea, quae volo, perveniam. Ea tantum, uti dixi, notabo et perpendam, quae in hunc finem olim divina revelatio Moſen docuit.

Diximus jam ſupra Cap. V. quod, poſtquam Hebraei Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, ſed iis ad lubitum nova jura inſtituere et, quas volebant, terras occupare licebat. Nam poſtquam ab intoleranda Aegyptiorum oppreſſione liberati et nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus ſuum naturale ad omnia, quae poſſent, iterum adepti ſunt et unuſquiſque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc ſtatu naturali conſtituti, ex conſilio Moſis, cui omnes maximam fidem habebant, ſuum jus in nemi-

nem

nem mortalium, fed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes aeque uno clamore promiferunt, Deo ad omnia ejus mandata abfolute obtemperare, nec aliud jus agnofcere, nifi quod ipfe revelatione prophetica ut jus ftatueret. Atque haec promiffio five juris in Deum translatio eodem modo facta eft, ac in communi focietate fupra concepimus fieri, quando homines jure fuo naturali cedere deliberant. Expreffo enim pacto (vide Exod. Cap. 24. verf. 7.) et juramento jure fuo naturali libere, non autem vi coacti, neque minis territi cefferunt et in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque effet et absque fraudis fufpicione, nihil Deus cum ipfis pepigit, nifi poftquam experti funt ejus admirandam potentiam, qua fola fervati fuerant et qua fola in pofterum fervari poterant (vide Exod. cap. 19. verf. 4. 5.) Nam hoc ipfo, quod fe fola Dei potentia fervari poffe crediderunt, omnem fuam [102] naturalem potentiam fe confervandi, quam ex fe habere antea forte putaverant, in Deum transftulerunt et confequenter omne fuum jus. Imperium ergo Hebraeorum Deus folus tenuit, quodque adeo folum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur et Deus jure etiam Rex Hebraeorum: et confequenter hujus imperii hoftes, hoftes Dei et cives, qui id ufurpare vellent, rei laefae divinae Majeftatis, et jura denique imperii, jura et mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile et Religio, quae, ut oftendimus, in fola obedientia erga Deum confiftit, unum et idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, fed jura et mandata erant, pietas juftitia, impietas crimen et injuftitia aeftimabatur. Qui a Religione deficiebat, civis effe definebat et eo folo hoftis habebatur; et qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur et abfolute jus civile et Religio nullo prorfus difcrimine habebantur. Et hac de caufa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure nifi a Deo revelato tenebantur.

bantur. Verum enim vero haec omnia opinione magis, quam re constabant. Nam Hebraei revera jus imperii absolute retinuerunt, ut ex jam dicendis constabit; nempe ex modo et ratione, quâ hoc imperium administrabatur et quam hic explicare constitui.

Quandoquidem Hebraei suum jus in nullum alium transtulerunt, sed omnes aeque ut in Democratia suo jure cesserunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expresso mediatore) faciemus; hinc sequitur omnes ab hoc pacto aequales prorsus mansisse, jusque Deum consulendi, legesque accipiendi et interpretandi omnibus aequale fuisse, et absolute omnem imperii administrationem omnes aeque tenuisse. Hac ergo de causa omnes aeque prima vice Deum adiverunt, ut, quae imperare vellet, audirent; sed in hac prima salutatione adeo perterriti fuerunt et Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut supremum sibi tempus adesse putaverint. Pleni igitur metu Mosen de novo sic adeunt: *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec causa est, cur mori velimus; hic certe ingens ignis nos vorabit; si iterum nobis vox Dei audienda est, certe moriemur. Tu igitur adi, et audi omnia Dei nostri dicta, et tu* (non Deus) *no-* [193] *bis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpretandi in Mosen absolute transtulerunt. Non enim hic, ut antea, ad omnia, quae Deus ipsis, sed quae Deus Mosi loqueretur, obedire promiserunt. (vide Deut. cap. 5. post decalog. et Cap. 18. vers. 15, 16.). Moses ergo solus legum divinarum lator et interpres mansit et consequenter etiam supremus Judex, quem nemo judicare poterat et qui solus apud Hebraeos vicem Dei, hoc est, supremam majestatem habuit: quandoquidem solus jus habebat Deum consulendi et populo divina

divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus, inquam; nam si quis, vivente Mose nomine Dei praedicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat et supremi juris usurpator (vide Numer. Cap. 11. vers. 28.) Et hic notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosis eligere jure non potuit. Nam simul ac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt et absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt; quem Moses successorem eligeret, tanquam a Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi et consequenter authoritatem leges instituendi et abrogandi, de bello et pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi et absolutae summae potestatis omnia officia administrandi, imperium mere monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchae occulto; Hebraeorum autem a Dei decreto Monarchae tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quae quidem differentia Monarchae dominium et jus in omnes non minuit, sed contra auget. Caeterum quod ad populum utriusque imperii, aeque uterque subjectus est et ignarus divini decreti. Nam uterque ab ore Monarchae pendet et quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, [34] ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi et Dei responsa communicandi penes unum, et jus et potestas imperium administrandi

di secundum leges jam explicatas et jam communicata responsa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. vers. 21. Et ut haec melius intelligantur, administrationem totius imperii ordine exponam. Primo jussus est populus domum aedificare, quae quasi Dei, hoc est supremae illius imperii Majestatis aula esset. Atque haec non sumtibus unius sed totius populi aedificanda fuit, ut domus, ubi Deus consulendus erat, communis esset juris. Regiae hujus divinae aulici et administratores Levitae electi sunt: horum autem supremus et quasi a Rege Deo secundus electus est Aharon frater Mosis, in cujus locum ejus filii legitime succedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, summus legum divinarum interpres erat et qui populo divini oraculi responsa dabat et qui denique pro populo Deo supplicabat. Quod si cum his jus eadem imperandi haberet, nihil restabat, ut absolutus esset monarcha, sed eo privatus erat et absolute tota tribus Levi communi imperio ita destituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure possideret, unde saltem vivere posset; sed ut a reliquo populo aleretur, instituit, at ita, ut semper maximo honore a communi plebe haberetur, utpote sola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, jussi sunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere et tribubus per sortes distribuere. Ad hoc ministerium electi sunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus simul cum Josua et summo pontifice Eleazaro, jus datum est terras in aequales duodecim partes dividere et per sortes distribuere. Militiae autem summus imperator Josua electus est, qui solus in rebus novis jus habebat Deum consulendi, at non ut Moses solus in suo tentorio, vel in tabernaculo, sed per summum Pontificem, cui soli responsa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata statuendi et populum ad ea cogendi, media

ad

ad eadem exequenda excogitandi et adhibendi, ex militia quot velit et quos velit eligendi, legatos suo nomine mittendi, et absolute omne jus belli a [¹⁰³] solo ejus decreto pendebat. In ejus autem locum nemo legitime succedebat, nec ab aliquo nisi a Deo immediate eligebatur, idque cogente universi populi necessitate: alias omnia belli et pacis a principibus Tribuum administrabantur, ut mox ostendam. Denique omnes ab anno vigesimo aetatis usque ad sexagesimum arma ad militandum capere jussit et ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur et Deus contra apud Hebraeos Deus exercituum et hac de causa arca faederis in magnis praeliis, a quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi praesentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his a Mose successoribus mandatis facile colligimus, ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus et ubi vellet consulendi; et consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi et abrogandi, de bello et pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quae omnia summi imperii tenentis officia sunt. Summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi et responsa Dei dandi, at non ut Moses, quandocunque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: et contra summus exercitus imperator et concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi a summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant; a Josua autem et conciliis accepta, tum demum vim mandati et decreti habebant. Deinde his summus pontifex, qui Dei responsa a Deo accipiebat, militiam

tiam non habebat, nec imperium jure possidebat: et contra qui terras jure possidebant, leges statuere jure non poterant. Summus deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque a Mose quidem electus fuit; mortuo autem Mose nemo jus eligendi pontificem habuit, sed filius patri legitime succedebat. Imperator exercitus a Mose etiam electus fuit et non ex jure summi pontificis, sed jure Mosis ipsi dato, personam Imperatoris induit: et [196] ideo mortuo Josua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum consuluerunt, sed unusquisque in militiam suae tribus et omnes simul in universam militiam jus Josuae retinuerunt: et videtur non opus fuisse summo imperatore, nisi quando conjunctis viribus contra communem hostem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Josuae, quo locum fixum nondum omnes habebant et omnia communis juris erant: at postquam omnes tribus terras jure belli possessas et quas adhuc possidere in mandatis erat, inter se diviserunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipso ratio communis imperatoris cessavit, quandoquidem tribus diversae non tam concives quam confoederatae ab ea divisione reputari debuerunt. Respectu Dei et religionis concives quidem aestimari debuerunt; at respectu juris quod una in aliam habebat, non nisi confoederatae. Eodem fere modo, (si templum commune demas) ac Praepotentes Confoederati Belgarum Ordines. Nam divisio rei communis in partes nihil aliud est, quam quod unusquisque suam partem solus jam possideat et reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de causa Moses principes tribuum elegit, ut post divisum imperium unusquisque curam suae partis haberet, nempe Deum per summum pontificem de rebus suae tribus consulendi, suae militiae imperandi, urbes condendi et muniendi, judices in unaquaque urbe constituendi, hostem sui singularis

ris imperii invadendi, et absolute omnia belli et pacis administrandi. Nec alium iudicem praeter Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset. Alias si a Deo defecisset, reliquae tribus ipsum non tanquam subditum iudicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractus solverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filii Israëlis, non summus novus imperator, Deum consuluerunt; intellecto autem quod tribus Judae omnium prima hostem suum invadere debebat, ipsa solo cum Simeone contrahit, ut iunctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquae tribus non fuerunt comprehensae (vide Judic. Cap. 1. 2, 3.) sed unaquaeque separatim (ut in praedicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, et quem vult in ditionem et fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare: propter quod peccatum reprehenduntur quidem, a nemine autem in judicium vocantur. [107] Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent et rebus alterius alii se immiscerent. Contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant et pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confoederatis secure apud ipsos hospitium habere posset, hostiliter invadunt et ter praelio commisso tandem victores, omnes nocentes et innocentes jure belli aeque trucidant, quod postea sera poenitentia lamentati sunt.

His exemplis, quae de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forsan aliquis rogabit, quisnam successorem principis cujusque tribus eligebat? Verum de hac re nihil certi ex ipsa Scriptura possum colligere; hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquaeque tribus in familias erat divisa, quarum capita ex senioribus familiae eligebantur, ex his qui senior erat, loco principis jure

jure ſuccedebat: ex Senioribus enim Moſes ſeptuaginta coadjutores, qui cum ipſo ſupremum concilium formabant, elegit; qui poſt mortem Joſuae imperii adminiſtrationem habuerunt, ſenes in Scriptura vocantur et denique apud Hebraeos nihil frequentius, quam per ſenes judices intelligere; quod omnibus notum exiſtimo. Sed ad noſtrum propoſitum parum refert hoc certo ſcire; ſufficit, quod oſtenderim, neminem poſt mortem Moſis omnia ſummi imperatoris officia habuiſſe: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, ſed quaedam ab una tribu, alia a reliquis aequali utriuſque jure adminiſtrabantur, ſequitur evidentiſſime, imperium ab obitu Moſis neque monarchicum neque ariſtocraticum, neque populare manſiſſe, ſed uti diximus Theocraticum, I. quia imperii domus regia templum erat et ſola ejus ratione, ut oſtendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei ſupremi ſui judicis jurare debebant, cui ſoli in omnibus abſolute obedire promiſerant. Et denique III. quia ſummus omnium imperator, quando eo opus erat, a nemine niſi a ſolo Deo eligebatur. Quod Moſes nomine Dei populo expreſſe praedicit Deuter. Cap. 19. verſ. 15. et re [178] ipſa electio Gideonis, Samſonis et Samuëlis teſtatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces ſimili etiam modo electi fuerint, etſi id ex eorum hiſtoria non conſtet.

His poſitis tempus eſt, ut videamus, quantum haec ratio imperii conſtituendi animos moderari poterat, et tam eos qui regebant, quam qui regebantur, ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium adminiſtrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id ſemper ſpecie juris adumbrare et populo id a ſe honeſte factum perſuadere ſtudent, quod facile etiam obtinent, quando

tota

tota juris interpretatio ab iis ſolis pendet. Nam non
dubium eſt, quin eo ipſo maximam ad omnia, quae
volunt et eorum appetitus ſuadet, libertatem ſumant
et contra magnam iiſdem adimi, ſi jus leges inter-
pretandi apud alium ſit et ſimul ſi vera earundem
interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem
dubitare poſſit. Ex quo manifeſtum ſit, magnam
Hebraeorum principibus cauſam facinorum ſublatam
fuiſſe, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis
datum fuerit (vide Deuteron. Cap. 21. verſ. 5.), qui
nullam imperii adminiſtrationem nec partem cum
caeteris habebant, et quorum tota fortuna et honor
a vera legum interpretatione pendebat. Deinde quod
univerſus populus juſſus eſt ſingulis ſeptem annis cer-
to in loco congregari, ubi a Pontifice leges edocere-
tur et praeterea ut unusquisque ſolus continua, et
ſumma cum attentione librum legis legeret et perle-
geret. (vide Deuteron. Cap. 31. verſ. 9. etc. et Cap.
6. verſ. 7.) Principes igitur maxime ſui ſaltem cauſa
curare debebant, ut omnia ſecundum leges prae-
ſcriptas et omnibus ſatis perſpectas adminiſtrarent,
ſi a populo honore maximo coli volebant, qui tum
eos utpote Dei imperii miniſtros et vicem Dei geren-
tes veneraretur; alias ſummum ſubditorum odium,
quale Theologicum eſſe ſolet, fugere non poterant.
Ad haec, nempe ad effraenatam Principum libidi-
nem coërcendam, aliud permagni momenti acceſſit,
videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo a vige-
ſimo usque ad ſexageſimum aetatis annum excepto) for-
mabatur, et quod Principes nullum extraneum mili-
tem mercede conducere poterant. Hoc, inquam,
permagni fuit momenti; nam certum eſt, Prin- [100]
cipes ſola militia, cui ſtipendia ſolvunt, populum
opprimere poſſe. Deinde eos nihil magis timere
quam libertatem militum concivium, quorum virtute,
labore et magno ſui ſanguinis impendio imperii liber-
tas et gloria parta eſt. Ideo Alexander, cum ſecun-
do contra Darium dimicandum erat, audito Parme-
nionis

nionis consilio, non ipsum, qui consilium dedit, sed Polysperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit, nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti et diu civium optimorum libertate coërcito, morem gerere potuit. Si haec itaque militum concivium libertas humani imperii principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebraeorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant et solo Dei responso accepto praelium committebant.

Accessit deinde quod omnes Hebraeorum Principes religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ad eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis a reliquis haberi potuerat et jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetae. Modo enim probatae vitae aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, et non tantum ut principes per pontificem consulti; et non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, et levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatae vitae esset, num certa et indubitata signa suae legationis haberet, et denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina et communibus legibus patriae conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure

jure damnare poterat mortis, alias ſola princi- [200]
pis authoritate et teſtimonio recipiebatur.

Acceſſit IV. Quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure ſanguinis, ſed tantum ratione aetatis et virtutis adminiſtratio imperii ei competebat.

Acceſſit denique quod Principes, et univerſa militia non magis deſiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, ut diximus, ex ſolis civibus conſtabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus adminiſtrabantur. Qui igitur in caſtris miles, is in foro civis erat et qui in caſtris dux, is in curia judex et qui denique in caſtris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, ſed propter pacem, et ad tuendam libertatem deſiderare poterat, et forte Princeps, ne ſummum Pontificem adire teneretur, et coram ipſo praeter dignitatem ſtare, a rebus novis quantum poterat, abſtinebat. Haec de rationibus, quae Principes intra ſuos limites continebant. Videndum jam, qua ratione populus retinebatur: ſed hanc etiam imperii fundamenta clariſſime indicant. Si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit ſtatim haec amorem adeo ſingularem in civium animis parere debuiſſe, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potuerit, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: ſed contra omnes ita affecti eſſe debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam poſtquam ſuum jus in Deum transtulerunt, ſuumque regnum Dei regnum eſſe, ſeque ſolos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hoſtes eſſe crediderunt, in quas propterea odio infenſiſſime affecti erant (nam et hoc pium eſſe credebant, vide Pſalm. 139. verſ. 21, 22.) nihil magis abhorrere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipſos

pot-

poterat, quam patriam, hoc eſt, ipſum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo ſemper tenebantur, non niſi in patrio ſolo exerceri concedebatur; utpote quae ſola tellus ſancta, reliqua autem immunda et profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, ſic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me inſti-* [201] *gant, homines ſunt, maledicti ſunt, quia me ſecludunt, ne ſpatier in Dei haereditate, ſed dicunt vade et Deos alienos cole.* Et hac etiam de cauſa nullus civis, quod hic apprime notandum, exilii damnabatur: nam qui peccat ſupplicio quidem dignus eſt, non autem flagitio. Amor ergo Hebraeorum erga patriam non ſimplex amor, ſed pietas erat, quae ſimul et odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur et alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diverſus omnino erat (quo fiebat ut omnino ſingulares et a reliquis prorſus eſſent ſeparati) ſed etiam abſolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmius animis haerere potuit: utpote odium ex magna devotione ſeu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo ſane nullum maius nec pertinacius dari poteſt. Nec cauſa communis deerat, qua odium ſemper magis ac magis incenditur, nempe eius reciprocatio; nam nationes eos contrà odio infenſiſſimo habere debuerunt. Quantum autem haec omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos ius abſolutum et odium non tantum licitum, ſed etiam pium, omnes infenſos habere, morum et rituum ſingularitas, quantum, inquam, haec Hebraeorum animos firmare valuerint ad omnia ſingulari conſtantia et virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clariſſime docet et ipſa experientia teſtata eſt; nunquam enim ſtante urbe, ſub alterius imperio durare potuerunt et ideo Hieroſolymam

mam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezrae Cap. 4 verf. 12. 15.) Secundum imperium (quod primi vix umbra fuit, poftquam Pontifices ius etiam principatus ufurpaverunt) difficillime à Romanis deftrui potuit, quod ipfe Tacitus lib. 2. Hiftor. his teftatur. *Profligaverat bellum judaicum Vefpafianus, oppugnatione Hierofolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium gentis et pervicaciam fuperftitionis, quam quod fatis virium obfeffis ad tolerandas neceffitates fupereffet.* Verum praeter haec, quorum aeftimatio a fola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod folidiffimum eft, fingulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, et ne unquam defiderio tenerentur deferendae patriae, nimirum ratio utilitatis, quae omnium humanarum actionum robur et vita eft. Atque haec inquam in hoc imperio fingularis erat. Nam [202] cives nullibi majore jure bona fua poffidebant, quam hujus imperii fubditi, qui cum principe aequalem partem terrarum et agrorum habebant et unufquifque fuae partis aeternus dominus erat. Nam fi quis paupertate coactus fundum fuum, vel agrum vendiderat, adventante jubilaeo ei de integro reftitui debebat; et ad hunc modum alia inftituta erant, ut nemo a fixis fuis bonis alienari poffet. Deinde paupertas nullibi tolerabilior effe poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc eft, erga concivem fumma pietate coli debebat, ut Deum fuum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebraeis non nifi in fua patria bene effe poterat, extra eandem autem damnum maximum et dedecus. Deinde ad eofdem non tantum in patrio folo retinendum, fed ad bella etiam civilia vitandum et caufas contentionum tollendum haec apprime conducebant; nempe quod nemo fuo aequali, fed foli Deo ferviebat, et quod charitas et amor erga concivem fumma aeftimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, et hae eos contra, habebant. Praeterea

terea apprime conducebat summa obedientiae disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis praescripto facere debebant. Non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus et annis et non nisi uno bestiarum genere simul. Sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare et metere licebat, et absolute eorum vita continuus obedientiae cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa usum Caeremoniarum) Quare eidem omnino assuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio et laetitiae se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivae erant (vide Deut. Cap. 16.) septimo septimanae die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant et praeter haec alia tempora signata erant, quibus laetitiae actus honesti et convivia non quidem concedebantur sed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari potest; nam nulla re magis capiuntur animi, quam laetitia, quae ex devotione, hoc est, ex amore et admiratione simul oritur. Nec facile [203] fastidio rerum usitatarum capi poterant; nam cultus diebus festis destinatus rarus et varius erat. His accessit summa templi reverentia, quam propter singularem ejus cultum et res, quas tenebantur observare, antequam alicui eo ire liceret, religiosissime semper servaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non sine magno horrore illud Manassae flagitium legant, quod scilicet idolum in ipso templo ponere sustinuerit. Erga leges etiam, quae in intimo sacrario religiosissime custodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores et praejudicia hic minime timenda erant. Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, sed ad omnia quae ipsis imperabantur ex authoritate divini responsi in

templo accepti, vel legis a Deo conditae, sine ulla rationis consultatione obtemperare debebant. Atque his me summam rationem hujus imperii, etsi breviter, satis tamen clare exposuisse puto. Superest jam, ut causas etiam inquiramus, quare factum sit, ut Hebraei toties a lege defecerint, cur toties subacti fuerint et cur tandem imperium omnino vastari potuerit. At forsan hic aliquis dicet, id evenisse ex gentis contumacia; verum hoc puerile est; nam cur haec natio reliquis contumacior fuit? an natura? haec sane nationes non creat, sed individua, quae quidem in nationes non distinguuntur nisi ex diversitate linguae, legum et morum receptorum. Ex his duobus, legibus scilicet et moribus, tantum oriri potest, quod unaquaeque natio singulare habeat ingenium, singularem conditionem et denique singularia praejudicia. Si igitur concedendum esset, quod Hebraei supra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et sane hoc verum est, quod si Deus eorum imperium constantius voluisset, aliter etiam jura et leges condidisset, aliamque rationem id administrandi instituisset: quare quid aliud dicere possumus, nisi quod Deum suum iratum habuerint, non tantum, ut Jeremias Cap. 32. vers. 31. ait, ab urbe condita, sed jam inde a legibus conditis. Quod Ezech. 20. vers. 25. etiam testatur, inquiens, *ego etiam dedi ipsis statuta non bona, et jura, quibus non viverent, eo quod impuravi ipsos muneribus suis remittendo omnem aperturam vulvae* (id est primogenitum) *ut eos vastarem, ut scirent quod ego sum Iehova.* Quae verba et causa vastationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum [204] fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere, non Levitis (vide Numer. Cap. 8. vers. 17.) sed postquam omnes praeter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati et impurati sunt primogeniti; et Levitae eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. vers. 8) quae

mutatio, quo eam magis ac magis conſidero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuiſſe Deo curae ſecuritatem illorum, fuiſſe ultionem. Nec ſatis mirari poſſum, tantam animo coeleſti fuiſſe iram, ut ipſas leges, quae ſemper ſolum univerſi populi honorem, ſalutem et ſecuritatem intendunt, animo ſe vindicandi et ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc eſt, populi ſalus, ſed potius poenae et ſupplicia viſae ſint. Omnia enim munera, quae Levitis et Sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant et argentum pro capite Levitis dare, et denique quod Levitis ſolis ad ſacra accedere concedebatur, eos continuo ſuae impuritatis et repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitae, quod iis continuo exprobrarent. Nam non dubium eſt, quin inter tot millia multi importuni Theologaſtri reperti fuerint: unde populo deſiderium, facta Levitarum, qui abſque dubio homines erant, obſervandi et, ut fit, omnes ob unius delictum accuſandi; hinc continuo rumores. Deinde faſtidium, homines otioſos et inviſos, nec ſanguine iis conjunctos alendi; praecipue ſi annona cara erat. Quid igitur mirum, ſi in otio, quando manifeſta miracula ceſſabant, nec homines exquiſitiſſimae authoritatis dabantur, populi animus irritatus et avarus langueſcere inciperet, et tandem a
1. cultu, quamvis divino, ſibi tamen ignominioſo et etiam ſuſpecto deficeret et novum cuperet; et quod Principes, qui ſemper, ut jus ſummum imperii ſoli obtineant, viam affectant, ut populum ſibi alligarent et a Pontifice averterent, omnia ei concederent, novoſque cultus introducerent. Quod ſi ex prima intentione Reſpublica conſtituta fuiſſet, jus omnibus tribubus et honor aequalis ſemper fuiſſet et omnia ſecuriſſime ſeſe habuiſſent: nam quis jus ſacrum ſuorum conſanguineorum violare vellet? qui aliud mallent quam ſuos conſanguineos fratres et parentes, ex pietate Religionis alere? quam iiſdem legum

legum interpretationem edoceri? et quam denique ab iiſdem divina reſponſa expectare? Deinde [25] hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitae manſiſſent, ſi nimirum omnibus aequale jus fuiſſet ſacra adminiſtrandi: quin imo nihil timendum eſſet, ſi ipſa Levitarum electio aliam cauſam quam iram et vindictam habuiſſet. Sed ſicuti diximus Deum ſuum iratum habuerunt, qui ipſis, ut verba Ezechiëlis iterum repetam, ſuis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvae, ut eoſdem vaſtaret. Confirmantur haec praeterea ipſis hiſtoriis. Simul ac populus in deſertis otio abundare caepit, multi et non de plebe viri hanc electionem aegre ferre inceperunt et hinc occaſionem ceperunt credendi, Moſen nihil ex mandato divino, ſed ad libitum omnia inſtituere, quia ſcilicet ſuam tribum prae omnibus elegerit et jus pontificatus in aeternum ſuo fratri dederit, quapropter ipſum tumultu concitato adeunt, clamantes, omnes aeque ſanctos eſſe, ipſumque ſupra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione ſedare potuit, ſed adhibito in ſignum fidei miraculo omnes extincti ſunt; unde nova et univerſalis populi totius ſeditio orta eſt, credentis ſcilicet, eos, non Deo judice, ſed arte Moſis extinctos eſſe, qui tandem poſt magnam cladem vel peſtilentiam feſſus ſedavit, aſt ita ut omnes mori mallent, quam vivere Quare tunc temporis ſeditio magis deſierat, quam concordia caeperat. Quod ita Scriptura teſtatur Deut. Cap. 33. verſ. 21. ubi Deus Moſi, poſtquam ei praedixit populum poſt ejus mortem a divino cultu defecturum, haec ait, *novi enim ipſius appetitum et quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi.* Et paulo poſt Moſes ipſi populo, *nam ego novi rebellionem tuam et contumaciam tuam. Si dum ego vobiſcum vixi, rebelles fuiſtis contra Deum, multo magis eritis poſt mortem meam.* Et revera ſic etiam contigit, ut notum. Unde magnae mutationes, magna-

 que

que ad omnia licentia, luxus et ſocordia, quibus omnia in deterius ire caeperunt, donec ſaepe ſubacti jus divinum plane ruperunt et regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, ſed aula eſſet, et ut omnes tribus non amplius juris divini et pontificatus, ſed Regum reſpectu concives manerent. At hinc ingens materia novis ſeditionibus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina ſequuta eſt. Nam quid aliud Reges minus ferre poſſunt, quam preca-
[206] rio regnare et imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi ſunt, gradu dignitatis, ad quem aſcenderant, contenti fuerunt, at poſtquam filii jure ſucceſſionis regno potiti ſunt, omnia paulatim mutare caeperunt, ut omne jus imperii ſoli tenerent, quo maxima ex parte carebant, quamdiu jus legum ab iiſdem non pendebat, ſed a Pontifice, qui eas in ſacrario cuſtodiebat, eaſque populo interpretabatur. Adeoque tanquam ſubditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas aequali authoritate condere. Deinde quia jus Levitarum Reges aeque, ac ſubditos, ut profanos, ſacra adminiſtrare prohibebat; et denique quia tota ſui imperii ſecuritas a ſola voluntate unius, qui propheta videbatur, pendebat, cujus rei exempla viderant. Nimirum quanta cum libertate Samuel Saulo omnia imperabat, et quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuit: quare et imperium in imperio habebant et precario regnabant. Ad haec ergo ſuperanda, alia templa Diis dicare conceſſerunt, ut nulla Levitis amplius conſultatio eſſet; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quaeſiverunt, ut Prophetas haberent, quos veris opponerent. Sed quicquid conati ſunt, numquam voti compotes eſſe potuerunt. Prophetae enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium ſucceſſoris, quod ſemper, dum memoria praecedentis viget, precarium eſt: tum facile authoritate divina aliquem Regem incenſum et virtute clarum indu-

inducere poterant ad jus divinum vindicandum et imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum nec Prophetae aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi Tyrannum e medio tollerent, manebant tamen causae. Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causae autem jus divinum violandi semper eaedem, quae etiam non nisi simul cum toto imperio e medio tolli potuerunt.

His videmus, quomodo Religio in Hebraeorum Rempublicam introducta fuerit, et qua ratione imperium aeternum esse potuerit, si justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id fieri non potuit, tandem interire debuit. Atque hic de solo primo imperio locutus sum. Nam secundum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure Persarum, quorum subditi erant, tenebantur et postquam [207] libertatem adepti sunt, Pontifices jus principatus usurpaverunt, quo imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi et pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile concepimus, imitabile sit, vel pium, id quoad ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus, nempe ex his, quae in hoc Capite ostendimus, constare, jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, et ideo Hebraei nulla pietate erga gentes, quae pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

CAP. XVIII. *Ex Hebraeorum Republica, et historiis quaedam dogmata Politica concluduntur.*

Quamvis Hebraeorum imperium, quale ipsum in praecedenti Capite concepimus, aeternum esse potuerit,

tuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, sicuti Hebraei fecerunt, expresse pacisci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem esset transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii forma iis forsan tantum utilis esse posset, qui sibi solis absque externo commercio vivere, seseque intra suos limites claudere et a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimis tantum ex usu esse potest. Verum enim vero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, et quae forsan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam et tantum ea, quae ad meum scopum faciunt, notabo. Nempe [208] quod contra Dei Regnum non pugnet, summam majestatem eligere, quae summum imperii jus habeat. Nam postquam Hebraei suum jus in Deum transtulerunt, jus summum imperandi Mosi tradiderunt, quique adeo solus authoritatem habuit leges Dei nomine condendi et abrogandi, sacrorum ministros eligendi, judicandi, docendi et castigandi et omnibus denique omnia absolute imperandi. Deinde quod quamvis sacrorum ministri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum judicibus et principibus ex populo electis competebat: (vide Josuae Cap. 6. vers. 26. Judicum Cap. 21 vers. 18. et 1. Samuëlis Cap. 14. vers. 24.) Praeter haec, si etiam ad Hebraeorum successus et historias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet 1. quod nullae in Religione sectae fuerint, nisi

nisi postquam Pontifices in secundo imperio authoritatem habuerunt decretandi, et negotia imperii tractandi, quae authoritas ut aeterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt et tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu est; in primo namque imperio nulla Decretalia nomen a Pontifice habere poterant, quandoquidem nullum jus decretandi habebant, sed tantum Dei responsa, a principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido esse potuit, nova decretandi, sed tantum assueta et recepta administrandi et defendendi. Nam nulla alia ratione libertatem suam inviis principibus conservare tuto poterant, nisi leges incorruptas servando. At postquam potestatem etiam ad imperii negotia tractandum, jusque principatus juxta pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in religione, quam in reliquis sui nominis gloriam incepit quaerere, omnia scilicet pontificali authoritate determinando et quotidie nova de caeremoniis, de fide et omnibus decretando, quae non minus sacra, nec minoris authoritatis esse voluerunt, quam leges Mosis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem superstitionem declinaret, et legum verus sensus et interpretatio corrumperetur; ad quod etiam accessit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio restaurationis affectabant, omnia, ut plebem ad se traherent, assentabantur; plebis scilicet facta, etsi impia approbando et Scripturam pessimis ejus moribus accommodando. Quod quidem Malachias de iis [209] conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit. *Labia pontificis custodiunt scientiam et lex ex ipsius ore quaeritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis a via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrupistis, ait Deus exercituum;* et sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur et nullam Dei rationem, sed tantum

perso-

personarum habebant. At certum est, Pontifices haec nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quae scriptae erant; caeterum decreta, quae decepti Pharisaei, (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis et legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, et frequentem occasionem dederint disputationibus et altercationibus, quae numquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II Notatu dignum est, quod Prophetae, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti, vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis saepe intolerabiles fuerunt: propter authoritatem, quam habebant judicandi, quid pie vel impie factum esset, et vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant. Rex Asa, qui ex testimonio Scripturae pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere et increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniae factum; et praeter hoc alia reperiuntur exempla, quae ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod Prophetae [210] tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III.

III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit et victores victorum ita miserti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem et potentiam restituere. At postquam populus, regibus minime assuetus, imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, et praelia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim praelio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt a Judaeis; et in alio contra Israëlitae Judaeorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolymae murum fere demoliuntur et ipsum Templum (ut irae nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant et ingenti fratrum praedâ onusti, et sanguine satiati, acceptis obsidibus et Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbecillitate Judaeorum securi facti. Nam paucis post annis, Judaeorum viribus refectis, novum praelium rursus committunt, in quo iterum Israëlitae victores evadunt, centum et viginti millia Judaeorum trucidant, mulieres et liberos eorum usque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque praedam iterum rapiunt; atque his et aliis praeliis, quae in historiis obiter narrantur, consumpti, praeda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; saepe enim, ante reges, quadraginta et semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace et libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes praeter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus; accessit deinde exitiabilis regnan-

regnandi libido, quae plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptae manserunt et constantius observatae fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetae, qui populum monerent, post electum [211] autem Regem, permulti simul fuerunt. Hobadias namque centum a caede liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur. Nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat et ad Deum convertebat, legesque restituebat et hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper aeque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhaeserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum et religioni et Reipublicae sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; et contra omnia multo constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, et ut interim recepta tantum, et maxime usitata doceant, exerceantque. II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quae uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet. Pilatus nempe, ut Pharisaeorum irae concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisaei ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quaestiones de religione movere caeperunt, et Tsaducaeos impietatis accusare; et ad hoc Pharisaeorum exemplum, pessimi quique

quique hypocritae eâdem rabie agitati, quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, et virtute claros, et ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt; eorum scilicet opiniones publice detestando, et saevam multitudinem irà in eosdem incendendo. Atque haec procax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, praecipue ubi summae potestates sectam aliquam introduxerunt, cuius ipsae authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectae doctores juris divini interpretes agnoscunt; et ideo magistratum authoritas circa haec [212] apud plebem parum valere solet, at plurimum doctorum authoritas, quorum interpretationibus vel reges submitti debere putant. Ad haec ergo mala vitanda nihil Reipublicae tutius excogitari potest, quam pietatem, et religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis et justitiae ponere, et de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicae, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere. Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicae et Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura praedicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum dè hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, quique iam leges conditas habet, Monarcham eligere. Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia authoritas pati poterit leges, et jura populi ab alio minoris authoritatis instituta, et multo minus animum inducere ad easdem defendendum, praesertim quia in iis instituendis nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius servus

servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, et jura imperii in suum usum reformare, et populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere possit, quam dare. At hic praeterire nequaquam possum, non minus periculosum etiam esse, Monarcham e medio tollere, tametsi omnibus modis constet eundem tyrannum esse. Nam populus regiae authoritati assuetus, eaque solà retentus, minorem contemnet, et ludibrio habebit, ac proinde, si unum e medio tollat, necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non sponte, sed necessario tyrannus erit. Nam quà ratione videre poterit civium manus caede regià cruentatas, cosque parricidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non, nisi ad exemplum in ipsum solum statuendum, commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec populum Regum judicem, summque dominum agnoscere, nec precario regnare, [213] prioris mortem vindicare debet et contra sui causa exemplum statuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, nisi simul ejusdem prioris tyranni causam defendat, ejusque facta approbet et consequenter omnia prioris tyranni vestigia sequatur. Hinc igitur factum, ut populus saepe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formae mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui causas quaesivit, quibus specie juris monarcham e medio tolleret; at, eo sublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, sed post multum sanguinem effusum huc perventum est, ut novus monarcha alio nomine salutaretur, (quasi tota quaestio de solo nomine fuisset) qui nulla ratione persistere poterat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitià suspectos necando et otium pacis, rumoribus aptum, bello disturbando, ut plebs novis rebus occupata et intenta cogitationes de

caede

caede regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus se pro salute patriae nihil aliud fecisse, quam jus legitimi regis violare, resque omnes in pejorem statum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in pristinum suum statum restaurata vidit. At forsan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile posse tyrannum e medio tollere; sed ego, eodem nostram sententiam omnino confirmari existimo. Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum e medio tollere et formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejusque successorem eligendi penes ipsum populum erat, et quod ipse (utpote ex seditiosis et flagitiosis hominibus conflatus) nondum regibus obedire consueverat; nam ex sex, quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipsum externo et interno bello misere conflictum semper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, cessit. Quod autem ad ordines Hollandiae attinet, hi nunquam, quod scimus, Reges habuerunt, sed comites, in quos nunquam jus imperii translatum fuit. Nam, ut ipsi praepotentes ordines Hollandiae in inductione, tempore comitis Leycestriae [214] ab ipsis edità, palam faciunt, sibi authoritatem semper reservaverunt, ad eosdem comites sui officii monendum et potestatem sibi retinuerunt, ad hanc suam authoritatem et civium libertatem defendendum, sesque de iisdem, si in tyrannos degenerarent, vindicandum et eos ita retinendum, ut nihil, nisi concedentibus et approbantibus ordinibus, efficere possent. Ex quibus sequitur, jus supremae majestatis semper penes ordines fuisse, quod quidem ultimus comes conatus est usurpare; quare longe abest, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum imperium paene jam amissum restauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnino confirmatur, quod scilicet uniuscujus-

cujus-

cujusque imperii forma necessario retinenda est, nec absque periculo totalis ipsius ruinae mutari potest. Et haec sunt, quae hic operae pretium notare duxi.

CAP. XIX. *Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse et Religionis cultum externum Reipublicae paci accommodari debere, si recte Deo obtemperare velimus.*

Cum supra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia solos habere et a solo eorum decreto jus omne pendere, non tantum civile intelligere volui, sed etiam sacrum; nam hujus etiam et interpretes esse debent et vindices. Atque hoc hic expresse notare volo et de eo ex professo in hoc capite agere, quia plurimi sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra summis potestatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam sibi sumunt, eosdem accusandi et traducendi, imo ab Ecclesia (ut olim Ambrosius Theodosium Caesarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent; et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et praeterea quod Religionis cultus, et pietatis exercitium Rei-[215] publicae paci, et utilitati accomodari, et consequenter a solis summis potestatibus determinari debet, quaeque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio et externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate et Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus et ipsa pietas uniuscujusque juris est, (ut in fine Cap. VII. ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Regnum

gnum intelligam ex Cap. XIV. ſatis conſtare exiſtimo; in eo enim oſtendimus, eum legem Dei adimplere, qui juſtitiam et charitatem ex Dei mandato colit: unde ſequitur illud Regnum eſſe Dei, in quo juſtitia et charitas vim juris, et mandati habent. Atque hic nullam agnoſco differentiam, ſive Deus verum juſtitiae et charitatis cultum lumine naturali, ſive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus ſit, modo ſummum jus obtineat, ſummaque lex hominibus ſit. Si igitur jam oſtendam, juſtitiam et charitatem vim juris et mandati non poſſe accipere, niſi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes ſummas poteſtates tantum eſt) Religionem vim juris accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent, et Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent. At quod cultus juſtitiae et charitatis vim juris non accipit, niſi ex jure imperii, ex antecedentibus patet; oſtendimus enim Cap. XVI. in ſtatu naturali non plus juris rationi, quam appetitui eſſe, ſed tam eos qui ſecundum leges appetitus, quam eos qui ſecundum leges rationis vivunt, jus ad omnia, quae poſſunt, habere. Hac de cauſa in ſtatu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, ſed omnia ſecundum leges univerſae naturae communes ferri et eundem caſum (ut cum Salomone loquar) juſto, ac impio, puro, ac impuro etc. contingere et nullum locum juſtitiae, nec charitati eſſe. At, ut verae rationis documenta, hoc eſt, (ut in Cap. IV. circa legem divinam oſtendimus) ipſa divina documenta vim juris abſolute haberent, neceſſe fuiſſe, ut unuſquiſque jure ſuo naturali cederet, et omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum trans- (216) ferrent, et tum demum nobis primum innotuit, quid juſtitia, quid injuſtitia, quid aequitas, quidque iniquitas eſſet. Juſtitia igitur et abſolute omnia verae rationis

rationis documenta et consequenter erga proximum charitas, a solo imperii jure, hoc est (per ea quae in eodem Cap. ostendimus) a solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, vim juris et mandati accipiunt: et quia (ut jam ostendi) in solo justitiae et charitatis, sive verae Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et perinde, inquam, est, sive Religionem lumine naturali, sive prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, et a Deo aeque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; et ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebraeos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; et omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quae ipsis a Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere. Et quamvis Hebraei suum jus praeterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operà facere potuerunt. Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Mosen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit et per eum solum Deus Hebraeos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moses nullo eos supplicio afficere potuit, qui ante pactum et qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num. Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit et Sabbatum ex jure imperii vim mandati accepit. Denique hàc etiam de causa destructo Hebraeorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebraei jus suum in Babylonium

Regem

Regem transtulerunt, continuo regnum Dei jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quae Deus loqueretur, obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, [217] omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniae erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eosdem Cap. 29. vers. 7. expresse monet. *Consulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi. Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes praestando, imperii jura et leges, tametsi a legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando etc. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebraeos, vim juris a solo imperii jure accepisse et eo destructo, non amplius tanquam justum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam et clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. Ibi enim ostendimus, Dei decreta aeternam veritatem et necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Qua propter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi et decretandi habent; adeoque non

nisi mediantibus iisdem concipere possumus, Deum in homines regnare, resque humanas secundum justitiam et aequitatem dirigere. quod ipsâ etiam experientiâ comprobatur; nam nulla divinae justitiae vestigia reperiuntur, nisi ubi justi regnant, alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem casum justo, ac injusto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare et totam naturam in eorum usum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ra-[218] tione constet jus divinum a solo decreto summarum potestatum pendere, sequitur, easdem etiam ejusdem esse interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus est, ut ostendamus, cultum religionis externum et omne pietatis exercitium reipublicae paci et conservationi debere accommodari, si recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonstrato facile intelligemus, qua ratione summae potestates interpretes religionis et pietatis sint.

Certum est, quod pietas erga patriam summa sit, quam aliquis praestare potest; nam, sublato imperio, nihil boni potest consistere, sed omnia in discrimen veniunt, et sola ira et impietas maximo omnium metu regnat; unde sequitur nihil proximo pium praestari posse, quod non impium sit, si inde damnum totius reipublicae sequatur,* et contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, si propter reipublicae conservationem fiat. Ex. Gr. pium est, ei, qui mecum contendit et meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicae conservationi perniciosum esse, pium contra est, eundem in judicium vocare, tametsi mortis damnandus sit. Hâc de causa Manlius Torquatus celebratur, quod salus populi plus apud ipsum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita sit, sequitur, salutem populi summam esse legem,

legem, cui omnes, tam humanae, quam divinae, accommodari debent. At cum ſolius ſummae poteſtatis officium ſit, determinare, quid ſaluti totius populi et imperii ſecuritati neceſſe ſit, et quid neceſſe eſſe judicaverit, imperare; hinc ſequitur, ſolius etiam ſummae poteſtatis officium eſſe, determinare, qua ratione unuſquiſque debet proximum pietate colere, hoc eſt, quâ ratione unuſquiſque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione ſummae poteſtates interpretes religionis ſint; deinde quod nemo Deo recte obedire poteſt, ſi cultum pietatis, qua unuſquiſque tenetur, publicae utilitati non accommodet, et conſequenter, ſi omnibus ſummae poteſtatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietatem colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc ſequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius et multo minus cum totius reipublicae damno ferre; adeoque neminem poſſe proximum pietate colere ſecundum Dei mandatum, niſi pietatem [219] et religionem publicae utilitati accommodet. At nullus privatus ſcire poteſt, quid reipublicae utile ſit, niſi ex decretis ſummarum poteſtatum, quarum tantum eſt, negotia publica tractare; ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire poteſt, niſi omnibus ſummae poteſtatis decretis obtemperet. Atque hoc ipſa etiam praxi confirmatur. Quem enim, ſive civem, ſive extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem ſumma poteſtas reum mortis vel hoſtem judicavit, nemini ſubditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebraeis dictum fuerit, ut unuſquiſque ſocium tanquam ſe ipſum amaret (vide Levit. cap. 19. verſ. 17. 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiſerat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. verſ. 1. et Deut. cap. 13. verſ. 8, 9.) et eundem, ſi reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. verſ. 7.) Deinde ut Hebraei libertatem adeptam

possent conservare et terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, uti Cap. XVII. ostendimus, ut religionem suo soli imperio accommodarent, seseque a reliquis nationibus separarent; et ideo iis dictum fuit: dilige proximum tuum et odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. vers. 43.) Postquam autem imperium amiserunt et Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eosdem docuit, ut incolumitati etiam illius civitatis, in quam captivi ducti erant, consulerent; et postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit, ut omnes absolute pietatem colerent; quae omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicae utilitati accommodatam semper fuisse. Si quis autem jam quaerat, quo ergo jure Christi discipuli, qui viri scilicet privati, religionem praedicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis, quam a Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. vers. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expresse monui, omnes fidem Tyranno etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui occidunt corpora [220] (vide Matth. Cap. 10 vers. 28.) Quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur et illud Salomonis (Prov. Cap. 24. vers. 21.) fili mi time Deum et regem! impie dictum fuisset, quod longe a vero abest; atque adeo necessario fatendum, authoritatem illam, quam Christus discipulis dedit, iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Caeterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum a jure civili separare volunt, et hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namque frivolae sunt, ut nec refu-

refutari mereantur. Hoc unum silentio praeterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum sumant a summo Hebraeorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus a Mose non acceperint (qui, ut supra ostendimus, summum solus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privari poterant; ipse enim non tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum et nepotem Pineham elegit et authoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Mosis, id est, summae potestatis substituti viderentur. Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visi fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summae potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capitis patebit) praeter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admovere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit; unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem secluduntur) solius juris summarum po- [221] testatum sint; et nemo, nisi ex eorum authoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiae fundamenta, ejusque doctrinam determinandi et stabiliendi, de moribus et pietatis actionibus judicandi, aliquem ex communi-

municandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque haec non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicae conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus et authoritas circa sacra apud populum valeat; et quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui haec authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet; ex quo necessario, ut olim inter Hebraeorum Reges et Pontifices contentiones et discordiae oriri debebunt, quae nunquam sedari possunt. Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsae decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi et decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; et quicquid postea monarchae et praecipue Germaniae Caesares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, et potentia facile dignoscatur et praeterea, quam necesse sit, summis potestatibus hanc sibi authoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quae in superiore capiti

pite notavimus, confiderare velimus, videbimus hoc ipfum religionis et pietatis incremento non pa 222] rum etiam conducere. Vidimus enim fupra, ipfos Prophetas, quamvis divina virtute praeditos, tamen quia privati viri erant, libertate fua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaviffe, quam correxiffe, qui tamen a Regibus moniti vel caftigati facile flectebantur. Deinde ipfos reges ob hoc tantum, quod ipfis hoc jus non abfolute competebat, faepiffime a religione defciviffe et cum ipfis fere totum populum; quod etiam in Chriftianis imperiis ob eandem caufam faepiffime contigiffe conftat. At hic forfan me aliquis rogabit, quifnam ergo, fi ii, qui imperium tenent, impii effe velint, pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi funt? Verum ego contra ipfum rogo, quid fi Ecclefiaftici, (qui etiam homines funt et privati, quibus fua tantum negotia curare incumbit) vel alii, penes quos jus circa facra effe vult, impii effe velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi funt? Certum quidem eft, quod fi ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, five jus circa facra habeant, five minus, omnia tam facra, quam profana in deterius ruent: et longe citius, fi qui viri privati feditiofe jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iifdem jus denegando nihil abfolute promovetur, fed contra malum magis augetur; nam hoc ipfo fit, ut neceffario (ficuti Hebraeorum Reges, quibus hoc jus non abfolute conceffum fuit) impii fint, et confequenter ut totius Reipublicae damnum et malum ex incerto et contingente, certum et neceffarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, five imperii fecuritatem, five denique pietatis incrementum fpectemus, ftatuere cogimur, jus etiam divinum, five jus circa facra a decreto fummarum poteftatum abfolute pendere, eafque ejufdem interpretes effe et vindices; ex quibus fequitur, illos Dei verbi miniftros effe, qui populum ex authoritate fummarum poteftatum pietatem

tatem docent, prout ipſa ex earum decreto publicae utilitati accommodata eſt.

Supereſt jam cauſam etiam indicare, cur ſemper in Chriſtiano imperio de hoc jure diſceptatum fuit; cum tamen Hebraei nunquam, quod ſciam de eodem ambegerint. Sane monſtro ſimile videri poſſet, quod de re tam manifeſta, tamque neceſſaria quaeſtio ſemper fuerit, et quod ſummae poteſtates hoc [223] jus nunquam abſque controverſia, imo nunquam niſi magno ſeditionum periculo et religionis detrimento habuerint. Profecto, ſi hujus rei nullam certam cauſam aſſignare poſſemus, facile mihi perſuaderem, omnia, quae in hoc capite oſtendi, non niſi theoretica eſſe, ſive ex earum ſpeculationum genere, quae nunquam ex uſu eſſe poſſunt. Etenim ipſa primordia Chriſtianae religionis conſideranti hujus rei cauſa ſeſe omnino manifeſtat. Chriſtianam namque religionem non reges primi docuerunt, ſed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant et quorum ſubditi erant, privatis Eccleſiis concionari, ſacra officia inſtituere, adminiſtrare et ſoli omnia ordinare et decretare, nullâ imperii ratione habita, diu conſueverunt. Cum autem multis jam elapſis annis religio in imperium introduci incepit, Eccleſiaſtici eandem, ſicuti ipſam determinaverant, ipſos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores et interpretes et praeterea Eccleſiae paſtores et quaſi Dei vicarii agnoſcerentur et ne poſtea Reges Chriſtiani hanc ſibi autoritatem capere poſſent, optime ſibi caverunt Eccleſiaſtici, prohibendo ſcilicet matrimonium ſupremis Eccleſiae miniſtris ſummoque religionis interpreti. Ad quod praeterea acceſſit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant et cum Philoſophia ita confuderant, ut ſummus ejus interpres ſummus Philoſophus et Theologus eſſe et plurimis inutilibus ſpeculationibus vacare deberet, quod tantum

viris

viris privatis et otio abundantibus contingere poteſt. At apud Hebraeos longe aliter res ſeſe habuit. Nam eorum Eccleſia ſimul cum imperio incepit et Moſes, qui id abſolute tenebat, populum religionem docuit, ſacra miniſteria ordinavit, eorumque miniſtros elegit. Hinc igitur contra factum eſt, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit et ut jus circa ſacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis poſt mortem Moſis nemo imperium abſolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa ſacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam oſtendimus) erat; deinde, ut populus religionem et pietatem edoceretur, non magis Pontificem, quam ſupremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. verſ. 9. 11.) Reges denique quamvis non aequale ac Moſes jus habuerint, omnis tamen fere ſacri miniſterii ordo et ele- [224]
ctio ab eorum decreto pendebat. David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. verſ. 11, 12, etc.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad pſallendum et ſex millia, ex quibus Judices et praetores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum et quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejuſdem libri cap. 23. verſ. 4. 5.) Porro eoſdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) diviſit, ut unaquaeque ſuo tempore, ſervatis vicibus, adminiſtraret. (Vide verſ. 5. ejuſdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes diviſit. Sed ne omnia ſingulatim recenſere tenear, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi verſ. ſcil. 13. dicitur, *cultum Dei, ſicuti eundem Moſes inſtituerat, fuiſſe ex mandato Salomonis in templo adminiſtratum*, et vſ. 14. *quod ipſe* (Salomon) *cohortes ſacerdotum in ſuis miniſteriis et Levitarum etc. conſtituerit, ſecundum juſſum viri divini Davidis.* Et verſu denique 15. teſtatur Hiſtoricus, *quod non receſſerunt a praecepto Regis impoſito Sacerdotibus et Levitis in nulla re, neque in aerariis adminiſtrandis*, ex quibus omnibus et aliis Regum hiſtoriis ſequitur

quitur evidentissime, totum religionis exercitium, sacrumque ministerium a solo Regum mandato dependisse. Cum autem supra dixi, eosdem jus non habuisse, ut Moses, summum pontificem eligendi, Deum immediate consulendi, et Prophetas, qui ipsis viventibus prophetarent, damnandi; nulla alia de causa id dixi, quam quia Prophetae ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant et veniam parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret et jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetae, qui singulari revelatione veniam parricidio possent tuto concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernae summae potestates, quae nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebraeorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tametsi caelibes non sint, absolute habent et semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum scientiis confundi sinant.

CAP. XX. *Ostenditur, in Libera Republica unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere licere.*

Si aeque facile esset animis, ac linguis imperare, [225] tuto unusquisque regnaret et nullum imperium violentum foret. Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret et ex solo eorum decreto, quid verum vel falsum, bonum vel malum, aequum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi et de rebus quibuscumque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, et ut summa majestas injuriam subditis facere, eorumque

que jus usurpare videatur, quando unicuique praescribere vult, quid tanquam verum amplecti et tanquam falsum rejicere, et quibus porro opinionibus uniuscujusque animus ergo Deum devotione moveri debeat. Haec enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis et paene incredibilibus modis praeoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit. Verum quicquid ars hac in re praestare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Capitum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime praeoccupaverat, utpote qui divinus credebatur et divino afflatu dicere et facere omnia, ejus tamen rumores et sinistras interpretationes fugere non potuit; et multo minus reliqui Monarchae; et si hoc aliqua ratione posset concipi, conciperetur saltem in monarchico imperio at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summae potestates jus [226] ad omnia habere et juris et pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, et ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere; sed nos de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare et cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, haec salvo sanae rationis judicio, fieri posse: imo quia haec non sine magno totius imperii

periculo

periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad haec et similia habere, et consequentèr neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi et sentiendi, quae vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturae jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa et contraria sentientes, nihil tamen nisi ex praescripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi et docendi, quae sentit negatur et contra id moderatum, ubi haec eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re laedi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; qua propter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique haec libertas, salva reipublicae pace, salvoque summarum potestatum jure, potest et debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. XVI. monui, praecipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicae supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse, dominari, nec homines metu retinere et alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare, ut [227] secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum absque suo et alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicae est homines ex rationalibus bestias vel automata facere, sed contra ut eorum mens et cor-

pus

pus tuto ſuis functionibus fungantur et ipſi liberâ ratione utantur, et ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicae revera libertas eſt. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum neceſſe fuiſſe vidimus, nempe ut omnis decretandi poteſtas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum eſſet. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum eſt et unusquisque ſolus omnia ſcire putat, nec fieri poteſt, ut omnes aeque eadem ſentiant et uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, niſi unusquisque jure agendi ex ſolo decreto ſuae mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum ceſſit, non autem ratiocinandi et judicandi; adeoque ſalvo ſummarum poteſtatum jure nemo quidem contra earum decretum agere poteſt, at omnino ſentire et judicare et conſequenter etiam dicere, modo ſimpliciter tantum dicat vel doceat et ſola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex authoritate ſui decreti introducendi, defendat. Ex Gr. ſi quis legem aliquam ſanae rationi repugnare oſtendit et propterea eandem abrogandam eſſe cenſet, ſi ſimul ſuam ſententiam judicio ſummae poteſtatis (cujus tantum eſt, leges condere et abrogare) ſubmittit et nihil interim contra illius legis praeſcriptum agit, bene ſane de republica meretur, ut optimus quisque civis; ſed ſi contra id faciat ad magiſtratum iniquitatis accuſandum et vulgo odioſum reddendum, vel ſeditioſe ſtudeat invito magiſtratu legem illam abrogare, omnino perturbator eſt et rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, ſalvo jure et authoritate ſummarum poteſtatum, hoc eſt, ſalvâ reipublicae pace, ea, quae ſentit dicere et docere poteſt; nempe ſi decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat et nihil contra earum decretum agat, etiamſi ſaepe contra id, quod bonum judicat et palam ſentit, agere debeat; quod quidem ſalva juſtitia et pietate facere poteſt, imo debet, ſi

ſe

fe juftum et pium, praeftare vult. Nam, ut jam [228] oftendimus juftitia a folo fummarum poteftatum decreto pendet, adeoque nemo, nifi qui fecundum earum recepta decreta vivit, juftus effe poteft. Pietas autem (per ea, quae in praecedente capite oftendimus) fumma eft, quae circa pacem et tranquillitatem reipublicae exercetur; atqui haec confervari non poteft, fi unicuique ex fuae mentis arbitrio vivendum effet; adeoque impium etiam eft ex fuo arbitrio aliquid contra decretum fummae poteftatis, cujus fubditus eft, facere, quandoquidem, fi hoc unicuique liceret, imperii ruina inde neceffario fequeretur. Quinimo nihil contra decretum et dictamen propriae rationis agere poteft, quamdiu juxta decreta fummae poteftatis agit, ipfa enim ratione fuadente omnino decrevit, jus fuum vivendi ex proprio fuo judicio in eandem transferre. Atqui hoc ipfa etiam praxi confirmare poffumus; in conciliis namque tam fummarum, quam minorum poteftatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum fuffragio et tamen omnia ex communi omnium decreto, tam fcilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* fuffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propofitum reverto: quia ratione unusquisque Judicii libertate, falvo fummarum poteftatum jure, uti poteft, ex fundamentis reipublicae vidimus. At ex iis non minus facile determinare poffumus, quaenam opiniones in Republica feditiofae fint; eae nimirum, quae fimul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio fuo arbitrio ceffit, tollitur. Ex. Gr. fi quis fentiat, fummam poteftatem fui juris non effe, vel neminem promiffis ftare debere, vel oportere unumquemque ex fuo arbitrio vivere et alia hujusmodi, quae praedicto pacto directe repugnant, is feditiofus eft, non tam quidem propter judicium et opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipfo, quod tale quid fentit, fidem fummae poteftati tacite, vel expreffe datam

datam ſolvit; ac proinde caeterae opiniones, quae actum non involvunt, nempe ruptionem pacti, vindictam, iram etc. ſeditioſae non ſunt, niſi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi ſcilicet ſuperſtitioſi et ambitioſi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat eorum, quam ſummarum poteſtatum authoritas. Nec tamen negamus, quasdam prae- [229] terea eſſe ſententias, quae, quamvis ſimpliciter circa verum et falſum verſari videantur, iniquo tamen animo proponuntur et divulgantur. Verum has etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manſerit. Quod ſi denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, ſicuti erga Deum ex ſolis operibus cognosci poteſt, nempe ex charitate erga proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philoſophandi libertatem concedat, quam fidem unicuique concedere oſtendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quaedam aliquando oriri; verum quid unquam tam ſapienter inſtitutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit. Qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quae prohiberi nequeunt, neceſſario concedenda ſunt, tametſi inde ſaepe damnum ſequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate et aliis ſimilibus oriuntur? Feruntur tamen haec, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia ſint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quae profecto virtus eſt, nec opprimi poteſt. Adde, quod nulla ex eadem incommoda oriuntur, quae non poſſint (ut ſtatim oſtendam) authoritate magiſtratuum vitari; ut jam taceam, quod haec libertas apprime neceſſaria eſt ad ſcientias et artes promovendum; nam hae ab iis tantum felici cum ſucceſſu coluntur, qui judicium liberum et minime praeoccupatum habent.

At

At ponatur, hanc libertatem opprimi et homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex praescripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsae velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur et consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumperetur et abominanda adulatio et perfidia foverentur, unde doli et omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet praefinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores et reliqui impotentes animi, quorum [230] summa salus est, nummos in arca contemplari et ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas et virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur et quod ipsis sceleri reputetur id, quod ipsos ad pietatem erga Deum et homines movet, quo fit, ut leges detestari et quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere et quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quae de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coërcendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quae legibus damnatae sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt; qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hae damnantur, tanquam privilegia recipiunt et iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quae supra Cap. XVIII. ex historiis Hebraeorum No. II. dedu-

deduximus: et denique quot fchismata in Ecclefia ex hoc plerumque orta funt? Quod magiftratus doctorum controverfias legibus dirimere voluerunt? Nam ni homines fpe tenerentur, leges et magiftratum ad fe trahendi, et de fuis adverfariis, communi vulgi applaufu triumphandi et honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitaret. Atque haec non tantum ratio, fed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe fimiles leges, quibus fcilicet imperatur, quid unicuique credendum fit, et contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere vel fcribere prohibetur, faepe inftitutas fuiffe ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt et torva quadam authoritate feditiofae plebis devotionem facile in rabiem mutare et in quos volunt inftigare poffunt. At quando fatius foret, vulgi iram et furorem cohibere, quam leges inutiles ftatuere; quae violari non poffunt, nifi ab iis, qui virtutes et artes amant et rempublicam in tantam anguftiam redigere, ut viros ingenuos fuftinere non poffit? Quid enim ([231]) majus reipublicae malum excogitari poteft, quam quod viri honefti, quia diverfa fentiunt et fimulare nefciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis perniciofum, quam quod homines ob nullum fcelus neque facinus, fed quia liberalis ingenii funt, pro hoftibus habeantur et ad necem ducantur, et quod cataftafia, malorum formido pulcherrimum fiat theatrum ad fummum tolerantiae et virtutis exemplum cum infigni majeftatis opprobrio oftentandum? qui enim fe honeftos norunt, mortem ut fcelefti non timent, nec fupplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, fed contra honeftum non fupplicium putant, pro bona caufa mori et pro libertate gloriofum; quid ergo talium nece exempli ftatuitur, cujus caufam inertes et animo impotentes ignorant, feditiofi oderunt et honefti amant? nemo fa-

ne ex eadem exemplum capere poteſt, niſi ad imitandum, vel ſaltem ad adulandum.

Ne itaque aſſentatio, ſed ut fides in pretio ſit et ut ſummae poteſtates imperium optime retineant, nec ſeditioſis cedere cogantur, judicii libertas neceſſario concedenda eſt, et homines ita regendi ſunt, ut quamvis diverſa et contraria palam ſentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare poſſumus, quin haec ratio imperandi optima ſit et minora patiatur incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad ſtatum naturalem accedit) omnes paciſci oſtendimus, ex communi decreto agere, at non judicare et ratiocinari; hoc eſt, quia omnes homines non poſſunt aeque eadem ſentire, pacti ſunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet ſuffragia, retinendo interim authoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo a ſtatu maxime naturali magis receditur et conſequenter violentius regnatur. Ut autem porro conſtet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quae non poſſint ſola ſummae poteſtatis authoritate vitari, et hâc ſolâ homines, etſi palam contraria ſentientes facile retineri, ne invicem laedant; exempla praeſto ſunt; nec opus mihi eſt ea longe petere. Urbs Amſtelaedamum ex-
[232] emplo ſit, quae tanto cum ſuo incremento et omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus experitur; in hac enim florentiſſima republica et urbe praeſtantiſſima, omnes cujuſcunque nationis et ſectae homines, ſumma cum concordia vivunt et ut alicui bona ſua credant, id tantum ſcire curant, num dives an pauper ſit et num bona fide an dolo ſolitus ſit agere. Caeterum religio vel ſecta nihil eos movet; quia haec coram judice ad juſtificandam vel damnandam cauſam nihil juvat; et nulla omnino tam odioſa ſecta eſt, cujus ſectarii (modo neminem laedant et ſuum

ſuum unicuique tribuant honeſteque vivant) publica magiſtratuum authoritate et praeſidio non protegantur. Contra cum olim Remonſtrantium et Contraremonſtrantium controverſia de religione a Politicis et Ordinibus provinciarum agitari incepit, tandem in ſchiſma abiit et multis tum exemplis conſtitit, leges, quae de Religione conduntur, ad dirimendas ſcilicet controverſias, homines magis irritare, quam corrigere; alios deinde infinitam ex iiſdem licentiam ſumere; praeterea ſchiſmata non oriri ex magno veritatis ſtudio (fonte ſcilicet comitatis et manſuetudinis) ſed ex magna libidine regnandi; ex quibus luce meridiana clarius conſtat eos potius ſchiſmaticos eſſe, qui aliorum ſcripta damnant et vulgum petulantem in ſcriptores ſeditioſe inſtigant, quam ſcriptores ipſi, qui plerumque doctis tantum ſcribunt et ſolam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores eſſe, qui in libera republica libertatem judicii, quae non poteſt opprimi, tollere tamen volunt.

His oſtendimus I. impoſſibile eſſe, libertatem hominibus dicendi ea, quae ſentiunt, adimere; II. hanc libertatem, ſalvo jure et authoritate ſummarum poteſtatum unicuique concedi et eandem unumquemque ſervare poſſe, ſalvo eodem jure, ſi nullam inde licentiam ſumat, ad aliquid in Rempublicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum; III. hanc eandem libertatem unumquemque habere poſſe, ſervatâ reipublicae pace et nulla ex eadem incommoda oriri, quae facile coërceri non poſſint; IV. eandem ſalvâ etiam pietate unumquemque habere poſſe; V. leges, quae de rebus ſpeculativis conduntur, inutiles omnino eſſe; VI. Denique oſtendimus, hanc libertatem non tantum ſervatâ Reipublicae pace, pietate et ſummarum poteſtatum jure [233] poſſe, ſed ad haec omnia conſervandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverſo eandem hominibus adimere laboratur et diſcrepantium opiniones,

 non

non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, ibi in honestos exempla eduntur, quae potius martyria videntur, quaeque reliquos magis irritant et ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonae deinde artes et fides corrumpuntur, adulatores et perfidi foventur et adversarii triumphant, quod eorum irae concessum sit, quodque imperium tenentes suae doctrinae, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum authoritatem et jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos et sua decreta divina, summarum autem potestatum contra humana esse, quae propterea divinis, hoc est, suis decretis ut cedant, volunt; quae omnia nemo ignorare potest reipublicae saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII. concludimus, nihil reipublicae tutius, quam ut pietas et Religio in solo Charitatis et Aequitatis exercitio comprehendatur et jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, caeterum unicuique et sentire quae velit et quae sentiat, dicere concedatur.

His, quae in hoc tractatu agere constitueram, absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime examini et judicio summarum Potestatum Patriae meae subjiciam. Nam si quid horum, quae dixi, patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse judicabunt, id ego indictum volo. Scio me hominem esse et errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi et apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriae, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

REMAR-

REMARQUES

CURIEUSES ET NECESSAIRES POUR L'INTELLIGENCE DE CE LIVRE.

Ad p. 157. *Eius tamen propagatores non possunt vocari Prophetae* etc. C'est à dire autant d'interpretes de Dieu, parce qu'il faut pour meriter ce titre, interpreter les decrets Divins, que l'on sçait par revelation, à ceux qui les ignorent et que la certitude que l'on peut avoir de ces decrets soit toute fondée sur l'autorité du Prophete, et sur la créance que l'on a en luy. Que s'il ne falloit pour devenir prophete qu'estre disciple d'un Prophete, comme il ne faut pour estre Philosophe qu'estudier sous un Philosophe; en ce cas là le Prophete ne seroit point l' interprete des decrets Divins, parce que ce ne seroit plus sur le témoignage et sur la bonne foy du Prophete que s'appuyeroient ses auditeurs, mais sur leur propre témoignage, et sur la revelation mesme. Ainsi les Souverains sont les interpretes du droit, par ce qu'il ne peut y avoir que leur autorité qui le protége et le défende.

Ad p. 170. *Quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant* etc. Quoy qu'il s'en trouve qui ayent des dons que la Nature refuse aux autres hommes, il ne s'ensuit pas que ceux-là

soient

ſoient au deſſus de la nature humaine, à moins que les dons, dont ils ſont extraordinairement pourvûs, ne paſſent les bornes et les limites de la Nature humaine. Comme par exemple la Grandeur des Geants eſt à la verité fort rare, et neanmoins elle eſt naturelle; Compoſer des vers ſur le champ eſt un don qui n'eſt pas commun, cependant il eſt naturel, et il s'en trouve qui en font aiſément, comme il s'en voit qui s'imaginent quelque choſe les yeux ouverts avec autant de vivacité que ſi les objets leur eſtoient préſens. Mais s'il eſtoit poſſible que quelqu'un eût d'autres moyens de concevoir les choſes, ou que ſes connoiſſances fuſſent appuyées ſur d'autres fondements, il faudroit qu'il y eût en luy quelque choſe de plus qu'humain.

Ad p. 194. *Nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum ſucceſſoribus aliud praeter hoc promiſerit* etc. Nous liſons au Chapitre 15. de la Geneſe que Dieu promit ſa protection à Abraham, et une très grande récompenſe; à quoy ce Patriarche repartit qu'il ne voyoit pas, eſtant déja fort vieux qu'il y eût déſormais rien de tel à eſpérer pour luy.

Ad. p. 195. *Hebraeorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitae ſecuritas, ejusque commoda* etc. Il eſt dit en termes exprés au Chapitre 10. verſet 21. de l'Evangile ſelon ſaint Marc qu'il ne ſuffit pas pour hériter de la vie éternelle de garder les commandements de la loy de Moyſe.

Ad p. 237. *Cum Dei exiſtentia non ſit per ſe nota* etc. Nous doutons infailliblement de l'exiſtance de Dieu, et par conſequent de toutes choſes, tandis que nous n'en avons point d'idée claire et diſtincte, et que nous ne le connoiſſons que confuſément; car comme celuy qui ne ſçait pas certainement en quoy conſiſte la nature du triangle, ignore en mesme

mesme temps que ses trois angles soient esgaux à deux droits; de mesme celuy qui ne connoist que confusément la nature divine, ne sçauroit voir que l'existence soit essentielle à Dieu; c'est pourquoy pour n'en point douter, il faut absolument avoir recours à certaines notions très simples qu'on appelle communes, et nous en servir comme de moyens propres et infaillibles pour nous conduire à une idée claire et distincte de la Nature divine et ce n'est qu'alors que nous commençons à estre asseurez que Dieu existe necessairement, et qu'il est par tout: et que nous comprenons évidemment qu'il n'y a point de connoissances où la nature divine ne se trouve, et que ce n'est que par son moyen que nous les acquerons. Et qu'enfin il n'est rien de tout ce que nous concevons distinctement, et dans toute son estenduë qui ne soit veritable et effectif. Mais si le lecteur a la curiosité d'en sçavoir davantage, qu'il prenne la peine de lire les prolegomenes d'un livre intitulé, *Les principes de Philosophie prouvez par demonstrations Geometriques.*

Ad p. 263. *Vt impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium orationum Scripturae certo doceat investigare* etc. Impossibilité que je fonde sur ce que nous n'avons ny l'usage, ny la phraseologie de cette Langue.

Ad p. 268. *Res enim, quae sua natura facile percipiuntur* etc. J'entends par ce qui est perceptible non seulement les choses dont la démonstration est sensible, et évidente, mais mesmes celles que nous embrassons par une simple certitude morale, et que nous oyons d'ordinaire sans admiration, encore qu'il soit entièrement impossible de les démontrer. Comme nous voyons qu'il est aisé de comprendre les propositions d'Euclide, avant que la demonstration les ait precedées; ainsi je nomme perceptible ce qui n'ex-

n'excede point la foy humaine, telles que sont les histoires tant de l'avenir que du passé, comme aussi les droits, les coûtumes, et les institutions, bien qu'il soit impossible de les prouver par demonstrations Mathematiques. Mais quant aux hieroplyphes et aux histoires qui sont hors de toute créance, je les appelle imperceptibles, encore qu'il y en ait beaucoup de cette nature que nôtre methode éclaircit en sorte qu'il est aisé d'entendre la pensée de l'Auteur.

Ad. p. 278. *Quod Genes. cap. 22. vs. 14. vocetur mons Morya mons Dei* etc. C'est à dire par l'historien, et non pas par Abraham, parce qu'il dit que l'endroit qui s'appelle aujourduy *il sera manifesté sur la montagne de Dieu*, fut nommé par Abraham, *Dieu y pourvoira*.

Ad p. 281. *Narrat sine dubio ibi Historicus, quos reges Idumaei habuerint* etc. Car depuis ce temps-là jusqu' à celuy du Roy Joram, auquel les Iduméens se revolterent de son obeïssance (2 Liv. des Rois Ch. 8. v. 20.), ils n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois establis par les Juifs (1 Liv. des Rois Ch. 22. v. 48.). Et c'est à cause de cela qu' au 2. liv. des Rois Chapitre 3. verset 9. le Gouverneur d'Idumée, est appellé Roy. Or il n'est pas certain si le dernier Roy des Iduméens commença à regner avant que Saül fût élû Roy, ou si c'est seulement que l'Escriture nous ait voulu laisser en ce chapitre de la Genese le nombre des Rois qui sont morts invincibles. Au reste c'est estre ignorant et digne de pitié que de mettre Moyse au nombre des Rois Hebreux, luy qui fonda leur Republique sur un pié tout contraire et directement opposé à l'Estat Monarchique.

Ad p. 290. *Exceptis tantum paucissimis* etc. Par exemple il est dit au 2 liv. des Rois Chapitre 18. verset

verset 20. *Tu parles* (à la seconde personne) *mais ce ne sont que des paroles* etc. et dans Isaie Chapitre 36. verset 5. *et moy je dy que tout cela n'est qu'un vain babil: mais le conseil et la force sont requis à la guerre.* D'ailleurs il se trouve au verset 22. au nombre plurier, *que si vous me dites*, paroles qui sont au singulier dans l'exemplaire d'Isaie. Il n'y a quantité de leçons diverses de cette nature, dont il est impossible de sçavoir la quelle il faut prendre. Au reste nous ne lisons point dans Isaie, ce qui est escrit en 32. verset du mesme Chapitre du 2. liv. des Rois, c'est pourquoy je ne doute pas que ce ne soient des paroles supposées.

Ad p. 290. *At verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur* etc. Comme par exemple il y a au 2. liv. de Samuel chapitre 7. verset 6. *toûjours errant avec les tentes et les tabernacles.* Et au Chapitre 17. verset 5. du 1. liv. des Chroniques, *mais j'ay esté de tabernacle en tabernacle, et de pavillon en pavillon.* Davantage le verset 10. du 2. liv. de Sam. et le 9. du 1. des Chron. sont couchez en termes tout differents. Outre cela il y a tant d'autres discordances plus considerables que celles-cy qu'à moins d'estre aveugle ou stupide on ne sçauroit lire ces chapitres sans s'en apperçevoir.

Ad p. 291. *Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est.* Que ce texte ne se rapporte à aucun autre temps qu'à celuy où Joseph fut vendu, cela se voit non seulement par la suite du discours, mais par l'âge mesme de Juda, lequel n'avoit alors s'il est permis d'en croire le calcul de son histoire precedente, que 22. ans au plus. Car nous lisons au chapitre 29. de la Genese verset dernier que Juda nasquit l'an 10. du service du Patriarche Jacob chez Laban, et Joseph le 14. Or puis que Joseph avoit 17. ans lors qu'il fut vendu, il

il s'enfuit que Juda n'en devoit avoir que 21. par consequent ceux qui s'imaginent que la longue absence de Juda de la maison de son pere fut devant la vente de Joseph, s'abusent lourdement, et ne font que trop voir qu'ils sont plus en peine de la divinité de l'Escriture qu'ils n'en sont certains.

Ad p. 292. *Et contra Dinam vix septem fuisse annorum*, etc. Car n'en déplaise à Aben Hezra c'est une espece de folie que de s'imaginer que Jacob fut 8. ou 10 ans dans son voyage entre la Mesopotamie et Bethel: où qu'il fit diligence non seulement pour l'envie qu'il avoit de revoir ses parents, mais principalement pour accomplir le voeu qu'il avoit fait lors qu'il s'enfuit d'avec son frere, de quoy Dieu l'avoit averty, en luy promettant de l'aider à retourner dans son païs (Genese Ch. 28. 10. 31. 13 et 25. 5. Genese Ch. 31. 3. 13.) Que si ces raisons semblent à nos adversaires plus apparentes que veritables et solides: je veux bien pour leur plaire demeurer d'accord avec eux, que Jacob comme un autre Ulisse fut huit ou dix ans, et mesme d'avantage errant et vagabond dans ce petit trajet. Mais du moins ne sçauroient ils nier, que Benjamin ne nasquît la derniere année de ce voyage, c'est à dire selon leur calcul environ la 15. ou 16 année de l'âge de Joseph. Et ce par la raison que Jacob prit congé de Laban sept ans après la naissance de son fils Joseph. Or depuis la 17. année de l'âge de celuy-cy jusques au temps que le Patriarche alla en Egypte, on ne compte que 22. ans, ainsi que nous avons fait voir au Chapitre 9. et par consequent Benjamin n'avoit en ce mesme temps du voyage d'Egypte que 23. ou 24. ans au plus, et c'est de ce temps qu'il n'estoit encore qu'en la fleur de son âge, dont la Genese parle, lors qu'elle dit qu'il avoit les enfans dont le nombre est marqué au Chapitre 46. verset 21. que l'on peut conferer avec le verset 38, 39. et 40. du Chapitre 26. du liv. des Nombres et avec le

le 1. verſet et les ſuivans du Chapitre 8. du 1. liv. des Chron. et l'on verra que le fils aisné de Benjamin avoit alors deux fils Ard et Nahgaman: ce qui n'eſt pas moins ridicule que de dire avec la Geneſe que Dina fut violée à l'âge de ſept ans, et beaucoup d'autres abſurditez que nous avons tirées de l'arrangement et de l'ordre de cette hiſtoire; ce qui fait voir que les ignorans s'enfoncent d'autant plus dans les difficultez, qu'ils s'efforcent de les éviter.

Ad p. 292. *Potuiſſet ſuperioribus annectere, quae hic de ipſo Joſua narrare incipit.* C'eſt à dire en d'autres termes, et dans un autre ordre qu'ils ne ſe trouvent au livre de Joſué.

Ad p. 293. *Hotniel filius Kenaz iudicavit* 40. *annos*, etc. R. Levi Ben Gerſon et quelques autres ont crû qu'il faut commencer à compter depuis la mort de Joſué ces 40. années que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté; et par conſequent que les 8. precedentes du gouvernement de Kuſan Rishgataim, y ſont compriſes, et que les 18. ſuivantes ſe doivent rapporter aux 80. d'Ehud, et de Samgar, et qu'enfin il faut mettre les autres années de ſervitude au nombre de celles que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté. Mais puisque l'Eſcriture cotte expreſſément le nombre des années de ſervitude et de liberté, et qu'elle témoigne au Chapitre 2. verſet 18. que l'Eſtat des Hebreux a toûjours fleuri du vivant de leurs juges: il eſt évident que ce Rabin (homme d'ailleurs aſſez ſçavant) et ceux qui jurent ſur ſon texte, corrigent plûtoſt l'Eſcriture qu'ils ne l'expliquent par la torture qu'ils ſe donnent pour démesler cette fuſée. Erreur où tombent encore, mais plus groſſierement, ceux qui veulent que l'Eſcriture n'a pretendu marquer par ce calcul general des années, que les temps de la police Judaïque; et que ceux des Anarchies (ils les appellent ainſi en haine de l'Eſtat Populaire) que

ces

ces temps-là dis-je aussi bien que ceux de leur servitude, ont esté rejettez de la supputation commune, par ce qu'il eût esté honteux d'y inserer des temps si miserables, et qui n'estoient que comme des interregnes. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prosperité de leur Republique, à cause que c'estoient des temps de malheur et comme d'interregne, ou qu'ils ayent rayé de leurs Annales les années de servitude, si ce n'est une calomnie, c'est une fiction chimerique et une pure absurdité Car il est si clair qu' Esdras (qui est l'Ecrivain de ces livres ainsi que nous l'avons fait voir) a eu dessein de marquer au chapitre 6. du 1. livre des Rois toutes les années sans exception depuis la sortie d'Egypte jusqu' à la quatrième année du regne de Salomon; cela est si manifeste, que jamais homme de bon sens ne l'a revoqué en doute. Car sans parler des autres, la Genealogie de David escrite à la fin du livre de Rut, et au Chapitre 2. du 1. des Chron. se monte à peine à un si grand nombre d'années à sçavoir à 480. vûque Nahasson qui estoit Prince de la Tribu de Juda Liv. des Nomb Ch. 7. v. 11. et 12.) deux ans après que les Hebreux eurent quitté l'Egypte mourut au desert avec tous ceux qui ayant atteint l'âge de vingt ans estoient capables de porter les armes, tellement que son fils Shalma ayeul de David passa le Jourdain avec Josué Ainsi, il n'est pas necessaire de feindre que ce Shalma fût du moins âgé de quatrevingts onze ans lorsqu'il engendra Bohgas, et que celuy-cy en eût autant à la naissance de David. Car David (supposé que l'an 4. du regne de Salomon fût au rapport du chapitre 6. du 1 liv. des Rois, le 480. depuis la sortie d'Egypte) David nasquit à ce compte là, l'an 366. après le passage du Jourdain. Et pourtant supposé que Shalma, ayeul de David nasquit au passage mesme du Jourdain, il faut de necessité que ce Shalma, Bohgas, Obed, et Jessai, ayent engendré successive-

cessivement des enfans dans leur extréme vieillesse, à sçavoir en l'an 91. de leur âge; et par consequent à peine se trouveroit-il depuis la sortie d'Egypte jusqu'à l'an 4. du Regne de Salomon 480. ans, si l'Escriture ne l'avoit dit expressément.

Ad p. 293. *Samson iudicavit 20. annos*, etc. On peut douter si ces vingt-ans se doivent rapporter aux années de liberté, ou s'ils sont compris dans les 40 qui precedent immediatement, pendant lesquels le peuple fut sous le joug des Philistins. Pour moy j'avouë que j'y voy plus de vray-semblance, et qu'il est plus croyable que les Hebreux recouvrerent leur liberté, lors que les plus considerables d'entre les Philistins perirent avec Samson. Aussi n'aye-je rapporté ces 20. ans de Samson à ceux pendant lesquels dura le joug des Philistins, que par ce que Samson nasquit depuis que les Philistins eurent subjugué les Hebreux, outre qu'au traité du Sabbat, il est fait mention d'un certain livre de Jerusalem, où il est dit que Samson jugea le peuple 40. ans; mais la question n'est pas de ces années seulement.

Ad p. 297. *Nempe Kirjat Jeharim*, etc. Kiriatjearim s'appelle aussi Bahgal, d'où Kimchi, et quelques autres ont pris occasion de dire que *Bahgale Jehuda* que j'ay traduit icy *du peuple de Juda*, estoit un nom de ville; mais ils se trompent, parce que *Bahgale* est du nombre plurier. D'ailleurs si l'on veut conferer ce texte de Samuel avec celuy du 1. livre des Chroniques, on trouvera que David ne partit point de la ville de *Bahgal*, mais qu'il y alla. Que si l'auteur du livre de Samuel, n'eût pretendu marquer que le lieu d'où David retira l'Arche; alors pour bien parler Hebreu, voicy comme il eût dit: *et David se leva, et s'en alla, etc. de Bahgal qui est en Juda, et en retira l'Arche de Dieu.*

Ad

Ad p. 297. *Et Abſalom fugit ivitque ad Ptolomaeum*, etc. Ceux qui ſe ſont meslez de commenter ce Texte, l'ont corrigé de cette ſorte: *et Absalom s'enfuit et ſe retira chez Ptolomée fils d'Ilamihud Roy de Geſur, où il demeura trois ans, et David pleura ſon fils tout le temps, qu'il fut à Geſur.* Mais ſi c'eſt là ce que l'on appelle interpreter et s'il eſt permis de ſe donner cette licence dans l'expoſition de l'Eſcriture, et de tranſpoſer de la ſorte des phraſes tout entieres, ſoit en ajoûtant, ou en retranchant quelque choſe, j'avoue qu'il eſt permis de corrompre l'Eſcriture, et de luy donner comme à un morceau de cire autant de formes que l'on voudra.

Ad p. 304. *Et ſorte poſtquam Judas Machabaeus templum reſtauravit*, etc. Je forme ce ſoupçon, (s'il eſt vray que c'en ſoit un) ſur la deduction de la Genealogie du Roy Jechonias, laquelle ſe trouve au chapitre 3. du 1. livre des Chroniques, et finit aux Enfans d'Eliohenai qui ſont les treſieſmes deſcendus de luy en ligne directe; ſurquoy il faut remarquer que ce Jechonias avant ſa captivité n'avoit point d'enfans, mais il eſt probable, qu'il en eut deux dans la priſon, du moins autant qu'on le peut conjecturer des noms qu'il leur donna. Quant à ſes deſcendants, il ne faut point douter qu'il n'en eût, ſi l'on en croit auſſi leurs noms, depuis ſon élargiſſement; car ſon petit fils Pedaja (nom qui ſignifie Dieu m'a remis en liberté,) lequel eſt ſelon ce chapitre le Pere de Zorobabel, nâquit l'an 37. ou 38. de ce Jechonias, c'eſt à dire 33. ans avant que Cyrus licentiât les Juifs, et par conſequent Zorobabel à qui Cyrus donna la principauté de la Judée eſtoit âgé de 13. ou 14. ans. Mais il n'eſt pas neceſſaire de pouſſer la choſe plus loin: car il ne faut que lire avec tant ſoit peu d'attention le Chapitre ſusdit du 1. liv. des Chroniques où il eſt fait mention depuis le verſet 17. de toute la poſterité du Roy Jechonias, et compa-

comparer le texte Hebreu avec la version des Septante, pour voir clairement que ces livres ne furent divulguez que depuis que Judas Machabée eut relevé le Temple, et que le Sceptre n'estoit plus dans la maison de Jechonias.

Ad p. 307. *Sed contra Cap. scilicet* 17. *quod Babiloniam captus duceretur.* Personne n'eût pû soupçonner que sa Prophetie fût opposée à la prediction de Jeremie, comme on l'a soupçonné sur le recit qu'en fait Joseph, jusqu' à ce que le succez à fait connoistre qu'ils avoient tous deux predit la verité.

Ad p. 309. *Et insuper etiam liber Nehemiae,* etc. L'Historien fait assez connoistre par le 1. verset du chapitre 1. que la plus grand part de ce livre a esté tirée de celuy que Nehemie a escrit de sa propre main. Mais quant à ce qui se trouve depuis le chapitre 8. jusqu' au verset 26. du chapitre 12. outre les 2. derniers versets du chapitre 12. lesquels ont esté inserez par parenthese dans le discours de Nehemie; il est constant qu'ils y ont esté ajoûtez par l'Historien mesme, lequel survescut Nehemie.

Ad p. 310. *Atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias, adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint* etc. Esdras estoit Oncle du premier Souverain Pontife nommé Josué, fils de son frere (1 Esdras Chap. 7. v. 1. 1 Liv. des Chron. Ch. 6. v. 14, 15.): et ce fut avec ce Pontife conjointement avec Zorobabel qu'il alla en Jerusalem (Nehemie Ch. 12. v. 1.). Mais il y a apparence que luy et les autres se voyant inquietez dans leur entreprise, retournerent en Babylone, et qu'il y demeura jusqu' à ce qu'il eut obtenu ce qu' il souhaitoit d'Artaxerxes. Il se lit aussi (Nehemie Ch. 1. v. 2.) que Nehemie fit sous le Regne de Cyrus un

un voyage en Jerusalem avec Zorobabel, sur quoy il ne faut que lire Esdras chapitre 2. verset 2. et le 63. qu'il faut comparer avec le verset 10. du chapitre 8. et avec le verset 2. du chapitre 10. de Nehemie. Car que les interpretes traduisent ce nom *Atirsçatha* par cet autre qui signifie Ambassadeur, c'est ce qu'ils ne prouvent par aucun exemple; au lieu qu'il est certain que l'on donnoit de nouveaux noms aux Juifs qui frequentoient la Cour. Ainsi Daniel fut nommé *Beltesatzar*, Zerubabel *Sethbetsar* (Esdras Ch. 1. v. 8.), et Nehemie *Atirsçatha*; mais en vertu de sa charge, on avoit de coûtume de le salüer sous le titre de Gouverneur, ou de President. Il est donc certain qu' *Atirsçatha* est un nom propre, comme *Hatselelphoni*, *Hatsobeba* 1. Pseaume 4, 3, 8. Halloghes. Nehemie 10. 25. et ainsi du reste.

Ad p. 314. *Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum Canonem Sacrorum Librorum fuisse* etc. Ce qu'on appelle la grande Synagogue, ne commença que depuis la reduction de l'Asie sous l'Empire des Macedoniens. Quant à l'opinion de Maimonides, du R. Abraham, de Ben David, et de quelques autres qui soustiennent que les Presidens de cette Synagogue estoient Esdras, Daniel, Nehemie, Aggée, Zacharie etc. c'est un conte fait à plaisir, et qui n'est appuyé que sur la tradition des Rabins, qui font courir le bruit que la domination des Perses, ne dura que 34. ans; sans qu'ils ayent de meilleure raison que celle-là pour prouver que les Decrets de cette grande Synagogue, ou de ce Synode, lesquels estoient rejettez par les Sadducéens, et receus par les Pharisiens, ayent esté faits par des Prophetes qui les eussent publiés comme s'ils les avoient receus de Moyse, auquel Dieu mesme les avoit laissés de bouche ou par escrit, de sorte que les Pharisiens n'ont pour les defendre qu'une opiniatreté qui leur est comme naturelle; au lieu qu'il est facile

facile aux gens d'esprit qui sçavent pourquoy on convoquoit ces Conciles ou Synodes, et qui n'ignorent pas l'antipathie qui regnoit entre les Phariséens et les Sadducéens, de conjecturer qu'elles pouvoient estre les causes de la convocation de cette grande Synagogue, ou de ce Synode. Du moins il est certain qu'il n'assista aucun Prophete à cette Assemblée, et que les Decrets des Phariséens, qui sont les Traditions, dont on a fait tant de bruit, n'ont receu leur autorité que de ce pretendu Concile.

Ad p. 316. *Arbitramur igitur.* Les interpretes de ce passage traduisent λογίζομαι comme s'il signifioit *je concluë*, et soutiennent opiniâtrément, que Saint Paul s'enfert par tout pour συλλογίζομαι, quoy qu'en effet λογίζομαι ne se prenne chez les Hebreux que pour *supputer*, *penser*, *estimer*. Par laquelle signification il a un merveilleux rapport au Texte syriaque, parce que la Version Syriaque (s'il est vray qu'il y en ait une, car cela n'est pas asseuré, puisque nous n'en connoissons point l'Interprete, et qu'il est incertain en quel temps elle fut divulguée, joint que le Syriaque estoit la Langue naturelle de tous les Apôtres) je dis que cette version traduit ce Texte de Saint Paul de cette sorte *mitrahginam hachi*, paroles que Tremellius interprete dans leur sens naturel en disant *nous estimons donc*, vûque le nom *raghgion*, qui est formé de ce verbe, signifie l'opinion, la pensée; et comme *rahgava* se prend pour la volonté, il s'ensuit que *mitrahginam* ne peut signifier autre chose que *nous vouloits*, *nous estimons*, *nous pensons*.

Ad p. 321. *Ut tota Christi doctrina*, etc. A sçavoir celle que Jesus Christ avoit enseignée sur la montagne, et dont Saint Matthieu fait mention au chapitre 5. et suivans.

Ad p. 359. *Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit* etc. C'est à dire que nous ne sçavons pas naturellement qu'il suffise au salut, et pour estre heureux, d'embrasser les Decrets Divins comme autant de commandemens; et que ce n'est point la raison, mais la seule revelation qui nous apprend qu'il n'est point necessaire de les concevoir comme veritez éternelles, ainsi que nous l'avons fait voir dans le Chapitre 4.

Ad p. 363. *At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum*, etc. J'avoue que dans l'Estat civil où l'on détermine en commun de ce qui est bon ou mauvais, la fraude se peut distinguer en bien et en mal; mais dans l'Estat naturel, où chacun est de droit maistre de ses actions, et où il peut se prescrire dès loix, les interpreter, et les abolir mesme quand il y va de son interest, dans cet Estat il n'est pas concevable que la fraude puisse avoir lieu, ny qu'il s'y trouve de malice.

Ad p. 370. *Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia*. etc. Lorsque Saint Paul dit *que les hommes sont sans excuse*, il parle à la façon des hommes, vû qu'il enseigne expressément au Chapitre 9. verset 18. de la mesme Epistre que Dieu fait misericorde à qui bon luy semble, et qu'il endurcit qui il veut: et que si les hommes sont inexcusables, c'est par ce qu'ils sont dans la puissance de Dieu comme un pot de terre entre les mains du Potier, lequel fait d'une mesme masse un vaisseau à honneur, et un autre à deshonneur, et que les avertissements ne servent de rien à leur salut, ou à leur perte. Quant à la Loy divine qui nous est naturelle, et dont le sommaire est d'aimer Dieu, ainsi que nous l'avons dit, elle s'appelle Loy dans le sens que les Philo-

Philosophes ordinaires appellent loix les regles de la Nature suivant lesquelles toutes choses se font necessairement. Car l'amour de Dieu n'est point obeïssance, mais une vertu inseparable de l'homme, qui connoist veritablement Dieu. Pour l'obeïssance, elle n'a nul esgard à la necessité et à la verité de la chose, mais à la seule volonté de celuy qui commande. Car comme il nous est impossible (ainsi que nous l'avons fait voir au Chapitre 4.) de concevoir Dieu comme un Prince qui fait des loix, que nous pouvons violer, il est évident que nul homme qui n'a que la raison pour guide, ne peut sçavoir qu'il soit obligé d'obeïr à Dieu. Davantage nous avons montré que les commandemens que Dieu a revelez, ne nous obligent point, et qu'ils ne passent pour commandemens à nôtre égard, que tandis que nous en ignorons la cause, mais que dès là que nous la connoissons, ils cessent d'estre tels, et que nous ne les embrassons plus comme commandemens, mais comme veritez éternelles, et par consequent que l'obeïssance se convertit alors en amour, lequel est produit aussi necessairement d'une vraye connoissance, que la lumiere est produite par le Soleil. D'où il s'ensuit que la raison nous enseigne à la verité à aimer Dieu, mais non pas à luy obeïr: puisque nous ne sçaurions recevoir les commandemens de Dieu entant que commandemens, c'est à dire tandis que nous ne les concevons pas comme veritez éternelles, que Dieu ne nous les ait expressément revelés.

Ad p. 381. *Quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat*, etc. Il est dit dans les Nombres, que deux certains hommes, dont les noms sont escrits au verset 28. du chapitre 11. de ce livre prophetisans au champ, la nouvelle en vint aussi-tôt à Moyse, et que Josué fut d'avis que l'on se saisit de leurs personnes; ce qu'il n'eût jamais fait, et que l'on n'eût eu garde de rapporter à Moyse comme une action cri-

 minelle,

minelle, s'il eût esté permis à tout le monde de prophetiser sans un ordre exprés de Moyse. Cependant Moyse leur fit grace, et blasma Josué du conseil qu'il luy donnoit de maintenir son autorité Royale; ce qui arriva neanmoins au temps, que sa charge luy pesoit tellement sur les espaules, qu'il aimoit mieux mourir que de regner seul, car il répond à Josué en ces termes: *Es tu jaloux de mes interests? plût à Dieu que tout ce Peuple fût aussi Prophete* (Versets 14. et 15. du mesme Chap.) Comme s'il disoit, voudrois tu qu'il n'y eût que moy à regner; pour moy, je souhaitterois que le droit de consulter Dieu revint à chaque particulier, et par consequent qu'ils regnassent tous ensemble, et me laissassent aller. Ainsi ce n'estoit pas le droit et l'autorité, que Josué ignoroit, mais la circonstance du temps; aussi est-ce pour cela que Moyse le blasme, comme David blâma Abisçaï, qui luy conseilloit de faire mourir Simhi, lequel estoit effectivement criminel de leze Majesté (2. Liv. de Sam. Ch. 19. v. 22. et 23.)

Ad p. 382. *Vide Num. Cap. 27. v. 21.* Plus les interpretes s'efforcent de rendre mot à mot le verset 19. et le 23. de ce Chapitre, moins ils les rendent intelligibles, et je suis asseuré que très peu de personnes en entendent le veritable sens; car la plus part se figurent, que Dieu commande à Moyse au verset 19. d'instruire Josué en presence de l'Assemblée. Et au verset 23. qu'il luy imposa les mains, et l'instruisit; ne prenant pas garde que cette façon de parler est fort en usage chez les Hebreux pour declarer, que l'election du Prince est legitime, et qu'il est confirmé dans sa charge. C'est ainsi que parle Jetro en conseillant à Moyse de choisir des Coadjuteurs qui l'aidassent à juger le Peuple, *si tu fais cecy* (dit-il) *alors Dieu te commandera*, comme s'il disoit que son autorité sera ferme, et qu'il pourra subsister, touchant quoy voyez l'Exode Chapitre 18. verset 23. et le

le 1. liv. de Samuel chapitre 15. verset 15. et le chapitre 25. verset 30. et sur tout le chapitre 1. de Josué au verset 9. où Dieu luy dit, *ne t'ay-je pas commandé, prends courage, et montre toy homme de coeur*, comme si Dieu luy disoit, *n'est pas moy qui t'ay constitué Prince, ne t'espouvante donc de rien, car je seray par tout avec toy.*

Ad p. 385. *Neque alium judicem praeter Deum noscere tenebatur* etc. Les Rabins feignent avec quelques Chrestiens, qui sont aussi ignorans qu'eux, que c'est Moyse qui a institué le grand Sanhedrin. Il est vray que Moyse élut soixante et dix Coadjuteurs, sur les quels il se déchargea d'une partie des soins de la Republique, parce qu'il n' estoit capable de porter tout seul un si lourd fardeau; mais tant s'en faut qu'il ait jamais fait d'ordonance toûchant l'institution d'un Concile, qui fut composé de soixante et dix Testes, qu'il a ordonné au contraire à chaque Tribu, d'establir des Juges dans les villes, que Dieu leur avoit données, lesquels eussent soin d'accorder les differents suivant la teneur des loix, et de punir les delinquants; et s'il arrivoit que ces Juges eussent quelque doute sur les Loix, qu'ils fussent obligez de s' addresser au grand Pontife (lequel en estoit le souverain Interprete) comme à un Juge dont ils estoient alors les Subalternes, par ce qu'ils avoient droit de consulter le Pontife, et de pacifier toutes choses suivant l'exposition qu'il donnoit aux loix. Que s'il arrivoit qu'un Juge Subalterne eût l'audace de soûtenir qu'il n'estoit pas obligé de donner sentence suivant la decision du Souverain Pontife (Deut. Ch. 17. v. 9.), cet homme là fut condamné à la mort par l'ordre de celuy qui estoit alors Souverain Juge, tel qu' estoit Josué en qualité de Generalissime de toutes les Armées du Peuple d'Israel, lequel avoit droit aprés le partage des terres, de consulter le Pontife touchant les affaires qui concernoient sa Tribu, et

de

de conſtituer des Juges dans ſes villes, lesquels ne fuſſent ſubordonnez qu'à luy; ou tel qu'eſtoit le Roy, auquel toutes les Tribus, ou quelques unes ſeulement euſſent transferé leur droit. Pour preuve de cela, je ne rapporteray qu'un exemple entre tant d'autres qui ſe trouvent ſur ce ſujet dans la ſainte Eſcriture. Quand le Prophete Scilonite élut Jeroboam Roy, il luy donna pouvoir en mesme temps de conſulter le Pontife, d'eſtablir des Juges, et le reveſtit enfin de la mesme autorité ſur dix Tribus, que Roboam avoit ſur les deux autres; tellement que celuy-là avoit le mesme droit en ſon Royaume, que celuy-cy en Jeruſalem, et ce, tant à l'esgard de l'eſtabliſſement d'un grand Concile dans ſes Eſtats, que pour toute autre choſe (2 Chron. Ch. 19. v. 8.). Car il eſt que Jeroboam (entant qu'il eſtoit Roy par l'ordre de Dieu), ny ſes ſujets par conſequent, n'eſtoient point obligez de comparoiſtre devant le Tribunal de Roboam, duquel ils ne relevoient point, et beaucoup moins devant le Grand Conſeil de Jeruſalem eſtabli par ce Roy. Il eſt donc conſtant qu'autant que l'Empire des Hebreux eſtoit diviſé, autant y avoit-il de jurisdictions differentes, et independentes les unes des autres. J'avouë que ceux qui n'ont aucun égard aux divers Eſtats des Hebreux, et qui les confondent tous en un, comme ſi ce n'eût eſté qu'une mesme choſe, s'embaraſſent merveilleuſement.

E P I S T O L A E

DOCTORVM QVORVNDAM VIRORVM

AD

B. D. S.

ET AVCTORIS

R E S P O N S I O N E S

AD ALIORVM EIVS OPERVM ELVCIDATIONEM
NON PARVM FACIENTES.

Epistolae in editione originali „B. d. Sp. Opera Postuma,„ finiunt. In nostra ipsas ad Volumen prius addidimus, ut aequaliores fiant tomi. Attamen uncinis inclusos addi curavimus editionis originariae paginarum numeros. Hos itaque ad Volumen operum Spinozae, quod „Postuma,„ inscriptum est, pertinere, sciant lectores.

Ed.

E P I S T O L A I.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Clarissime domine, amice colende.

Tam aegre nuper, cum tibi in ſeceſſu tuo Rhe- [395]
noburgi adeſſem, a latere tuo divellebar, ut quampri-
mum in Angliam factus ſum redux, tecum rurſus
uniri, quantum fieri poteſt, commercio ſaltem epi-
ſtolico annitar. Rerum ſolidarum ſcientia, conjun-
cta cum humanitate et morum elegantiâ, (quibus
omnibus Natura et Induſtria ampliſſime te locuple-
târunt) eas habent in ſemetipſis illecebras, ut viros
quoſvis ingenuos et liberaliter educatos in ſui amo-
rem rapiant. Age itaque, Vir Praeſtantiſſime, ami-
citiae non fucatae dextras jungamus, eamque omni
ſtudiorum et officiorum genere ſedulo colamus. Quod
quidem a tenuitate meâ proficiſci poteſt, tuum judi-
ca. Quas tu poſſides ingenii dotes, earum partem,
cum ſine tuo id fieri detrimento poſſit, me mihi vin-
dicare ſinas. Habebamus Rhenoburgi ſermonem de
Deo, de Extenſione et Cogitatione infinitâ, de ho-
rum attributorum diſcrimine et convenientiâ, de ra-
tione unionis animae humanae cum corpore; [396]
porro de Principiis Philoſophiae Carteſianae et Ba-
conianae. Verum cum quaſi per tranſennam et in
transcurſu dumtaxat de tanti momenti argumentis
tunc loqueremur, atque interim iſta omnia menti
meae crucem figant, ex amicitiae inter nos initae
jure

jure tecum agere nunc aggrediar, ac peramanter rogare, ut circa ſubjecta praememorata tuos conceptus nonnihil fuſius mihi exponere, imprimis vero in hiſce duobus me edocere non graveris, videlicet, primo, quà in re Extenſionis et Cogitationis verum diſcrimen ponas; ſecundo, quos in Carteſii et Baconis Philoſophiâ defectus obſerves, quâque ratione eos e medio tolli ac ſolidiora ſubſtitui poſſe judices. Quo liberalius de hiſce et ſimilibus ad me ſcripſeris, eo arctius me tibi devincies et ad paria, ſi modo poſſim, praeſtanda vehementer obſtringes. Sub praelo hic jam ſudant Exercitationes quaedam Phyſiologicae a Nobili quodam Anglo, egregiae eruditionis viro, perſcriptae. Tractant illae de aëris indole et proprietate Elaſticâ, quadraginta tribus experimentis comprobatâ, de Fluiditate item et Firmitudine et ſimilibus. Quamprimum excuſae fuerint, curabo, ut per Amicum, mare fortaſſis trajicientem, tibi exhibeantur. Tu interim longum vale et amici tui memor vive, qui eſt

Londini
$\frac{16}{26}$ Auguſt 1661.

Tuus omni affectu, et ſtudio
HENRICVS OLDENBVRG.

EPISTOLA II.

Viro Nobiliſſimo, ac Doctiſſimo
H. OLDENBVRGIO
B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Quam grata ſit mihi tua amicitia, ipſe judicare [397] poteris, modo ſimul a tuâ humanitate impetrare poſſis, ut tibi ad virtutes, quibus abundas, reflectere

flectere liceat, et quamvis, quamdiu ipſas contemplor, non parum mihi videar ſuperbire, nempe quod eam tecum inire audeam, praeſertim dum cogito amicorum omnia, praecipue ſpiritualia, debere eſſe communia; tamen hoc tuae humanitati potius, ſimul et benevolentiae, quam mihi, erit tribuendum. Summitate enim illius te deprimere et copiâ hujus adeo me locupletare voluiſti, ut arctam amicitiam, quam mihi conſtanter polliceris et a me reciprocam dignatus es petere, inire non vereat, eaque ut ſedulo colatur, enixe ſim curaturus. Ingenii mei dotes quod attinet, ſi quas poſſiderem, eas te tibi vindicare libentiſſime ſinerem, quanquam ſcirem, id non ſine meo magno detrimento futurum. Sed ne videar hoc modo tibi, quod a me jure amicitiae petis, velle denegare, quid circa illa, de quibus loquebamur, ſentiam, conabor explicare; quanquam non putem, niſi tua benignitas interſit, hoc medium futurum, ut mihi arctius devinciaris. De Deo itaque incipiam breviter dicere; quem definio eſſe Ens, conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Ubi notandum, me per attributum intelligere omne id quod concipitur per ſe et in ſe; adeo ut ipſius conceptus non involvat conceptum alterius rei. Ut ex. gr. Extenſio per ſe et in ſe concipitur; at motus non item. Nam concipitur in alio, et ipſius conceptus involvit Extenſionem. Verum, quod haec ſit vera Dei [398] definitio, conſtat ex hoc, quod per Deum intelligamus Ens ſumme perfectum et abſolute infinitum. Quod autem tale ens exiſtat, facile eſt ex hâc definitione demonſtrare; ſed, quia non eſt hujus loci, demonſtratione ſuperſedebo. Sed quod hic demonſtrare debeo, ut primae quaeſtioni V. Clar. ſatisfaciam, ſunt haec ſequentia. Primo, quod in rerum natura non poſſunt exiſtere duae ſubſtantiae, quin totâ eſſentiâ differant. Secundo, ſubſtantiam non poſſe produci; ſed quod ſit de ipſius eſſentiâ, exiſtere. Tertio,

tio, quod omnis ſubſtantia debeat eſſe infinita, ſive ſumme perfecta in ſuo genere. Quibus demonſtratis facile poterit videre Vir. Clar. quo tendam, modo ſimul attendat ad definitionem Dei, adeo ut non ſit opus apertius de his loqui. Ut autem haec clare et breviter demonſtrarem, nihil melius potui excogitare, niſi ut ea more Geometrico probata examini tui ingenii ſubjicerem; ea *) itaque hic ſeparatim mitto, tuumque circa ipſa judicium exſpectabo. Petis à me ſecundo, quoſnam errores in Carteſii et Baconis Philoſophià obſervem. Quà in re, quamvis meus mos non ſit aliorum errores detegere, volo etiam tibi morem gerere. Primus itaque et maximus eſt, quod tam longe a cognitione primae cauſae et originis omnium rerum aberràrint. Secundus, quod veram naturam humanae Mentis non cognoverint. Tertius, quod veram cauſam erroris nunquam aſſecuti ſint; quorum trium quam maxime neceſſaria ſit vera cognitio, tantum ab iis ignoratur, qui omni ſtudio et diſciplinà prorſus deſtituti ſunt. Quod autem a cognitione primae cauſae et humanae Mentis aberraverint, facile colligitur ex veritate trium propoſitionum ſupra memoratarum: quare ad ſolum tertium errorem oſtendendum me converto. De Bacone parum dicam, qui de hàc re admodum confuſe loquitur et fere nihil probat; ſed tantum narrat. Nam primo ſupponit, quod intellectus humanus praeter fallaciam ſenſuum ſuà ſolâ naturà fallitur, omniaque fingit ex analogià ſuae naturae et non ex analogià univerſi, adeo ut ſit inſtar ſpeculi inaequalis ad radios rerum, qui ſuam naturam naturae rerum immiſcet, etc. Secundo, quod intellectus humanus fertur ad abſtracta propter naturam propriam, atque ea, [397] quae fluxa ſunt, fingit eſſe conſtantia, etc. Tertio, quod intellectus humanus gliſcat, neque conſiſtere, aut acquieſcere poſſit; et quas adhuc alias cauſas

*) *Vide Ethices partem 1. ab initio uſque ad Prop. 4.*

causas adsignat, facile omnes ad unicam Cartesii reduci possunt; scilicet quia voluntas humana est libera et latior intellectu, sive ut ipse Verulamius (Aph. 49.) magis confuse loquitur, quia intellectus *) luminis sicci non est; sed recipit infusionem a voluntate. (Notandum hic, quod Verulamius saepe capiat intellectum pro Mente, in quo a Cartesio differt) Hanc ergo causam, caeteras ut nullius momenti parum curando, ostendam esse falsam; quod et ipsi facile vidissent, modo attendissent ad hoc, quod scilicet voluntas differt ab hâc et illâ volitione, eodem modo ac albedo ab hoc et illo albo, sive humanitas ab hoc et illo homine; adeo ut aeque impossibile sit concipere, voluntatem causam esse hujus, ac illius volitionis, atque humanitatem esse causam Petri et Pauli. Cum igitur voluntas non sit, nisi ens rationis et nequaquam dicenda causa hujus et illius volitionis; et particulares volitiones, quia, ut existant, egent causâ, non possint dici liberae, sed necessario sint tales, quales a suis causis determinantur; et denique secundum Cartesium, ipsissimi errores sint particulares volitiones, inde necessario sequitur, errores, id est, particulares volitiones, non esse liberas, sed determinari a causis externis et nullo modo a voluntate, quod demonstrare promisi. etc.

E P I S T O L A III.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Vir praestantissime et amicissime.

Redditae mihi sunt perdoctae tuae literae [400] et magnâ cum voluptate perlectae. Geometricum tuum probandi morem valde probo; sed meam simul hebetudinem incuso, quod, quae tam accurate doces, ego

*) *Vide Verulamii Novum Organum lib. 1. Aphorismo 49.*

ego haud ita prompte aſſequar. Patiaris igitur, oro,
ut documenta iſtius meae tarditatis tibi prodam, dum
ſequentes Quaeſtiones moveo, earumque ſolutiones
a te peto. Prima eſt, an clare et indubitanter intel-
ligas, ex ſolâ illâ definitione, quam de Deo tradis,
demonſtrari, tale Ens exiſtere? Ego ſane, cum me-
cum perpendo, definitiones non niſi conceptus Men-
tis noſtrae continere; Mentem autem noſtram mul-
ta concipere, quae non exiſtunt, et foecundiſſimum
eſſe in rerum ſemel conceptarum multiplicatione et
augmentatione, nec dum video, quomodo ex eo
conceptu, quem de Deo habeo, inferre poſſim Dei
exiſtentiam. Poſſum quippe ex mentali congerie
omnium perfectionum, quas in hominibus, anima-
libus, vegetabilibus, mineralibus, etc. deprehendo,
concipere et formare ſubſtantiam aliquam unam,
quae omnes illas virtutes ſolide poſſideat, quin imo
Mens mea valet easdem in infinitum multiplicare et
augere; adeoque Ens quoddam perfectiſſimum et ex-
cellentiſſimum apud ſeſe effigiare, cum tamen nulla-
tenus inde concludi poſſit hujusmodi Entis exiſten-
tia. Secunda Quaeſtio eſt, an tibi ſit indubitatum,
Corpus non terminari Cogitatione, nec Cogitatio-
nem Corpore? cum adhuc ſub judice lis ſit, quid ſit
Cogitatio, ſitne motus corporeus, an actus quidam
ſpiritualis, corporeo plane contradiſtinctus? Tertia
eſt, an axiomata illa, quae mihi communicâſti, ha-
beas pro Principiis indemonſtrabilibus et Naturae lu-
ce cognitis, nullâque probatione egentibus? For-
[401] taſſe primum Axioma tale eſt; ſed non video,
quomodo tria reliqua in talium numerum referri
queant. Secundum quippe ſupponit, nihil exiſtere
in rerum Naturâ praeter Subſtantias et Accidentia,
cum tamen multi ſtatuant, tempus et locum ratio-
nem habere neutrius. Tertium tuum Axioma, *Res*
nempe, *quae diverſa habent attributa*, *nihil habere*
inter ſe commune, tantum abeſt, ut clare a me con-
cipiatur, ut potius contrarium ejus tota Rerum uni-

verſitas

versitas videatur evincere. Res enim omnes nobis cognitae, tum in nonnullis inter se differunt, tum in quibusdam conveniunt. Quartum denique, *Res scilicet, quae nihil commune habent inter se, unam alterius causam esse non posse*, non ita perspicuum est intellectui meo caliginoso, quin luce aliquâ perfundi egeat. Deus quippe nihil formaliter commune habet cum rebus creatis, earum tamen causa a nobis fere omnibus habetur. Haec igitur Axiomata, cum apud me non videantur extra omnem dubitationis aleam posita, facile conjicis, Propositiones tuas iis superstructas non posse non vacillare. Et quo magis eas considero, eo pluribus super eas dubitationibus obruor. Ad primam quippe expendo, duos homines esse duas Substantias et ejusdem attributi, cum et unus et alter ratione valeant; inde concludo, dari duas Substantias ejusdem attributi. Circa secundam considero, cum nihil possit esse causa sui ipsius, vix cadere sub captum nostrum, quomodo verum esse possit, *Substantiam non posse produci, neque ab aliâ quâcunque Substantiâ.* Haec enim Propositio omnes Substantias causas sui statuit, easdemque omnes et singulas a se invicem independentes, totidemque Deos facit et hâc ratione primam omnium Rerum causam negat; quod ipsum lubens fateor me non capere, nisi hanc mihi gratiam facias, ut Sententiam tuam de sublimi hoc argumento nonnihil enucleatius et plenius mihi aperias, doceasque, quaenam sit Substantiarum origo et productio, rerumque a se invicem dependentia et mutua subordinatio. Ut hâc in re libere et fidenter mecum agas, per eam, quam inivimus, amicitiam te conjuro, rogoque enixissime, ut persuasum tibi habeas quam maxime, omnia ista, quae mihi impertiri dignaberis, integra et salva fore, meque nullatenus commissurum, ut eorum quippiam in tui noxam aut fraudem a me evul- [402] getur. In Collegio nostro Philosophico experimentis et observationibus faciendis gnaviter, quantum per

per facultates licet, indulgemus et concinnandae Artium Mechanicarum Historiae immoramur, ratum habentes ex Principiis Mechanicis formas et qualitates rerum optime posse explicari et per motum, figuram, atque texturam et varias eorum complicationes omnia Naturae effecta produci, nec opus esse, ut ad formas inexplicabiles et qualitates occultas, ceu ignorantiae asylum, recurramus. Librum, quem promisi, tibi transmittam, quam primum Legati vestri Belgici, qui hic agunt, nuncium aliquem, (ut saepe facere solent) Hagam Comitis expedient, aut quamprimum Amicus quidam alius, cui tuto eum committere possim, ad vos excurret. Veniam peto meae prolixitati et libertati, atque unice rogo, ut quae sine ullis involucris et elegantiis libere ad tuas reposui, in bonam partem, ut amici solent, accipias, meque credas sine fuco et arte

Londini,
Die 27. Septemb. 1661.

Tibi addictissimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA IV.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Dum paro ire Amstelaedamum, ut ibi hebdomadam, unam ac alteram commorer, tuam perquam gratam epistolam accepi, tuasque objectiones in tres,
[403]. quas misi, Propositiones vidi; quibus solis, caeteris propter temporis brevitatem omissis, conabor satisfacere. Ad primam itaque dico, quod non

ex

ex definitione cujuscunque rei sequitur existentia rei definitae: sed tantummodo (ut in Scholio, quod tribus Propositionibus adjunxi, demonstravi) sequitur ex definitione sive ideâ alicujus attributi, id est, (uti aperte circa definitionem Dei explicui) rei, quae per se et in se concipitur. Rationem vero hujus differentiae etiam in memorato Scholio satis clare, ni fallor, proposui, praecipue Philosopho. Supponitur enim, non ignorare differentiam, quae est inter fictionem et inter clarum et distinctum conceptum; neque etiam veritatem hujus Axiomatis, scilicet, quod omnis definitio sive clara et distincta idea sit vera. Quibus notatis non video, quid ad primae quaestionis solutionem ultra desideretur. Quare ad solutionem secundae pergo. Ubi videris concedere, quodsi Cogitatio non pertineat ad Extensionis naturam, quod tum Extensio non terminaretur Cogitatione, nimirum cum de exemplo tantum dubites. Sed nota, amabo, si quis dicat Extensionem non Extensione terminari, sed Cogitatione, annon idem dicet, Extensionem non esse absolute infinitam, sed tantum quoad Extensionem? Hoc est, non absolute mihi concedit Extensionem, sed quoad Extensionem, id est, in suo genere esse infinitam? At ais, forte Cogitatio est actus corporeus. Sit, quamvis nullus concedam; sed hoc unum non negabis, Extensionem, quoad Extensionem, non esse Cogitationem, quod ad meam definitionem explicandam et ad tertiam Propositionem demonstrandam sufficit. Pergis tertio in ea, quae proposui, objicere, quod Axiomata non sunt inter Notiones communes numeranda. Sed de hâc re non disputo. Verum etiam de ipsorum veritate dubitas, imo quasi videris velle ostendere eorum contrarium magis esse vero simile. Sed attende, quaeso, ad definitionem, quam Substantiae et Accidentis dedi, ex quâ haec omnia concluduntur. Nam cum per Substantiam intelligam id, quod per se et in se concipitur, hoc est, cujus conce-

conceptus non involvit conceptum alterius rei: per modificationem autem, ſive per Accidens id, quod in alio eſt, et per id, in quo eſt, concipitur Hinc clare conſtat Primo, quod Subſtantia ſit prior natu-
[404] râ ſuis Accidentibus. Nam haec ſine illâ nec exiſtere, nec concipi poſſunt. Secundo, quod praeter Subſtantias et Accidentia nihil detur realiter, ſive extra intellectum. Nam quicquid datur, vel per ſe, vel per aliud concipitur et ipſius conceptus vel involvit conceptum alterius rei, vel non involvit. Tertio, quod res, quae diverſa habent attributa, nihil habent inter ſe commune. Per attributum enim explicui id, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Quarto denique, quod rerum, quae nihil commune habent inter ſe, una alterius cauſa eſſe non poteſt. Nam cum nihil ſit in effectu commune cum cauſa, totum, quod haberet, haberet à nihilo. Quod autem adfers, quod Deus nihil formaliter commune habeat cum rebus creatis, etc. ego prorſus contrarium ſtatui in meâ dfienitione. Dixi enim, Deum eſſe Ens conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Quod autem adfers, in primam Propoſitionem; quaeſo, mi amice, ut conſideres homines non creari, ſed tantum generari, et quod eorum corpora jam antea exiſtebant, quamvis alio modo formata. Verum hoc concluditur, quod libenter etiam fateor, ſcilicet quod ſi una pars materiae annihilaretur, ſimul etiam tota Extenſio evaneſceret. Secunda autem Propoſitio non multos Deos facit; ſed tantum unum, ſcilicet conſtantem infinitis attributis, etc.

EPI-

EPISTOLA V.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

AMICE PLURIMUM COLENDE,

Libellum, quem promiseram, en accipe, mihique tuum de eo judicium, imprimis circa ea, quae de Nitro, deque Fluiditate ac Firmitudine inserit Specimina, rescribe. Gratias tibi maximas ago pro eruditis tuis literis secundis, quas heri accepi. [405] Doleo tamen magnopere, quod iter tuum Amstelaedamense obfuerit, quo minus ad omnia mea dubia responderis. Quod tum praetermissum, quamprimum per otium licuerit, expedias, oro. Multum quidem mihi lucis in posteriori hac epistola affudisti, non tamen tantum, ut omnem caliginem dispulerit; quod tum, credo, fiet feliciter, quando distincte et clare de vera et prima rerum origine me instruxeris. Quamdiu enim perspicuum mihi non est, a qua causa, et quomodo res coeperint esse, et quo nexu a prima causa, si qua talis sit, dependeant; omnia, quae audio, quaeque lego, scopae mihi dissolutae videntur. Tu igitur, Doctissime Domine, ut facem hac in re mihi praeeas, deque mea fide et gratitudine non dubites, enixe rogo, qui sum

Londini
$\frac{11}{21}$ Octob. 1661.

Tibi addictissimus

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA VI.

Continens Annotationes in librum Nobilissimi Viri Roberti Boyle, de Nitro, Fluiditate et Firmitate.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME,

Librum ingeniosissimi Boylii accepi, eumque, quantum per otium licuit, evolvi. Maximas tibi ago gratias pro munere hoc. Video me non malam [406] antehac, cum primum hunc mihi librum promiseras, fecisse conjecturam, nempe, te non nisi de re magni momenti sollicitum fore. Vis interim, Doctissime Domine, ut tibi meum tenue de iis, quae scripsit, judicium mittam, quod, ut mea fert tenuitas, faciam, notando scilicet quaedam, quae mihi obscura, sive minus demonstrata videntur, neque adhuc omnia, propter occupationes, percurrere, multo minus examinare potui. Quae igitur circa Nitrum etc. notanda reperio, sequentibus accipe.

DE NITRO. Primo colligit ex suo experimento de redintegratione Nitri, Nitrum esse quid heterogeneum, constans ex partibus fixis et volatilibus, cujus tamen natura (saltem quoad Phaenomena) valde differt a natura partium, ex quibus componitur, quamvis ex sola mera mixtura harum partium oriatur. Haec, inquam, conclusio, ut diceretur bona, videtur mihi adhuc requiri aliquod experimentum, quo ostendatur Spiritum Nitri non esse revera Nitrum, neque absque ope salis lixiviosi posse ad consistentiam reduci, neque crystallisari; vel ad minimum requirebatur inquirere, an salis fixi, quae in cruci-

crucibulo manet quantitas, ſemper eadem ex eadem quantitate Nitri et ex majore ſecundum proportionem reperiatur. Et quod ad id attinet, quod Clariſſimus Vir ait Sect. 9. ſe ope libellae deprehendiſſe, et etiam quod Phaenomena ſpiritus Nitri adeo ſint diverſa, imo quaedam contraria Phaenomenis ipſius Nitri, nihil, meo quidem judicio, faciunt ad confirmandam ejus concluſionem. Quod ut appareat, id, quod ſimpliciſſimum occurrit ad hoc de redintegratione Nitri explicandum, paucis exponam; ſimulque duo, aut tria experimenta admodum facilia adjungam, quibus haec explicatio aliquo modo confirmatur. Ut itaque hoc Phaenomenon quam ſimpliciſſime explicem, nullam aliam differentiam inter ſpiritum Nitri et ipſum Nitrum ponam, praeterquam eam, quae ſatis eſt manifeſta; hanc ſcilicet, quod particulae hujus quieſcant, illius vero non parum concitatae inter ſeſe agitentur. Et fixum ſal [407] quod attinet, id nihil facere ad conſtituendam eſſentiam Nitri ſupponam; ſed ipſum, ut foeces Nitri, conſiderabo, a quibus neque ipſe ſpiritus Nitri (ut reperio) liberatur; ſed ipſi, quamvis confrictae, ſatis copioſe innatant. Hoc ſal, ſive hae faeces poros, ſive meatus habent excavatos ad menſuram particularum Nitri. Sed vi ignis, dum particulae nitroſae ex ipſis expellebantur, quidam anguſtiores evaſerunt, et per conſequens alii dilatari cogebantur et ipſa ſubſtantia, ſive parietes horum meatuum rigidae et ſimul admodum fragiles reddebantur; ideoque cum ſpiritus Nitri ipſi inſtillaretur, quaedam ipſius particulae per anguſtiores illos meatus impetu ſe inſinuare inceperunt et cum ipſarum craſſities (ut a Carteſio non male demonſtratur) ſit inaequalis, eorum rigidos parietes prius flectebant, inſtar arcus, antequam eos frangerent; cum autem ipſos frangerent, illa fragmenta reſilire cogebant et ſuum, quem habebant, motum retinendo aeque ac antea ineptae manebant ad conſiſtendum, atque cryſtalliſandum;

partes

partes vero Nitri per latiores meatus ſe inſinuantes, quoniam ipſorum parietes non tangebant, neceſſario ab aliquâ materiâ ſubtiliſſimâ cingebantur et ab eadem eodem modo, ac a flammâ, vel calore partes ligni, ſurſum expellebantur et in fumum avolabant; at ſi ſatis copioſae erant, ſive quod cum fragmentis parietum et cum particulis per anguſtiores meatus ingredientibus congregarentur, guttulas componebant ſurſum volitantes. Sed ſi ſal fixum ope *) aquae, vel aëris laxetur, languidiusque reddatur, tum ſatis aptum fit ad cohibendum impetum particularum Nitri et eas cogendum, ut, quem habebant, motum amittant, atque iterum conſiſtant, eodem modo, ac globus tormentarius, cum arenae aut luto impingit. In ſola hac conſiſtentia particularum Spiritus Nitri, Nitri redintegratio conſiſtit, ad quam efficiendum ſal fixum, ut ex hac explicatione apparet, tanquam inſtrumentum adhibetur. Huc uſque de redintegratione.

Videamus jam, ſi placet, primo, cur ſpiritus Nitri, et ipſum Nitrum ſapore adeo inter ſe differant; ſecundo, cur Nitrum ſit inflammabile, ſpiritus vero Nitri nullo modo. Ut primum intelligamus, advertendum eſt, quod corpora, quae ſunt in motu, nunquam aliis corporibus occurrant latiſſimis ſuis ſuperficiebus; quieſcentia vero aliis incumbunt latiſſimis ſuis ſuperficiebus. Particulae itaque Nitri, ſi, cum quieſcunt, linguae imponantur, ei incumbent latiſſimis ſuis ſuperficiebus et hoc modo ipſius poros obſtruent, quae cauſa eſt frigoris; adde quod ſalivâ non poteſt Nitrum diſſolvi in particulas adeo minutas. Sed ſi, cum hae particulae concitate moventur, linguae imponantur, occurrent ipſi acutioribus ſuperficiebus et per ejus poros ſe inſinuabunt

[458]

et

*) *Si quaeris, cur ex inſtillatione ſpiritus Nitri in ſal fixum diſſolutum ebullitio oriretur, lege notam in §. 24.*

et quo concitatius moveantur, eo acrius linguam pungent; eo modo ac acus, quae si linguae occurrat cuspide, aut sua longitudine ipsi incumbat, diversas oriri faciet sensationes.

Causa vero, cur Nitrum sit inflammabile, spiritus autem non item, est, quia, cum particulae Nitri quiescunt, difficilius ab igne sursum ferri possunt, quam cum proprium versus omnes partes habeant motum, ideoque, cum quiescunt, tamdiu igni resistunt, donec ignis eas ab invicem separet, atque undequaque cingat; cum vero ipsas cingit, huc illuc ipsas secum rapit, donec proprium acquirant motum et sursum in fumum abeant. Sed particulae spiritus Nitri, cum jam sint in motu et ab invicem separatae, a parvo calore ignis in majori sphaera undequaque dilatantur et hoc modo quaedam in fumum abeunt, aliae per materiam, ignem suppeditantem, se insinuant, antequam flamma undiquaque cingantur; ideoque ignem potius extinguunt, quam alunt.

Pergam jam ad experimenta, quae hanc explicationem comprobare videntur. Primum est, quod reperi particulas Nitri, quae inter detonandum in fumum abeunt, merum esse nitrum: nam, cum semel atque iterum Nitrum liquefacerem, donec crucibulum satis incanduerit, atque prunâ micante incenderem, ejus fumum calice vitreo frigido excepi, donec ab ipso irroraretur, et postea halitu oris calicem etiam ultra madefeci et tandem *) aëri eum frigido exposui, ut siccaretur. Quo facto hic illic in calice stiriolae Nitri apparuerunt. Et ut minus suspicarer, id non ex solis particulis volatilibus fieri, [407] sed quod forte flamma partes integras Nitri secum raperet, (ut secundum Clarissimi Viri sententiam loquar) et fixas simul cum volatilibus, antequam dissolve-

*) *Cum haec experiebar, aër erat serenissimus.*

ſolverentur, ex ſe expelleret: hoc, inquam, ut minus ſuſpicarer, fumum per tubum ultra pedem longum, ut A, quaſi per caminum adſcendere feci, ut partes ponderoſiores tubo adhaererent et ſolas volatiliores, per anguſtius foraminulum B tranſeuntes, exciperem; et res, uti dixi, ſucceſſit. Verum neque hic ſubſiſtere volui; ſed, ut rem ulterius examinarem, majorem quantitatem Nitri accepi, liqueſeci et prunâ micante incendi; atque, uti antea, tubum A crucibulo impoſui et juxta foramen B, quamdiu flamma duravit, fruſtulum ſpeculi tenebam, cui materia quaedam adhaeſit, quae aëri expoſita liqueſcebat, et, quamvis aliquot dies exſpectaverim, nullum Nitri effectum obſervare potui; ſed, poſtquam ſpiritum Nitri affundebam, in Nitrum mutabatur. Ex quo videor poſſe concludere, primo quod partes fixae inter liquandum a volatilibus ſeparantur et quod flamma ipſas ab invicem diſſociatas ſurſum pellit; ſecundo quod, poſtquam partes fixae a volatilibus inter detonandum diſſociantur, iterum conſociari non poſſunt; ex quo concluditur tertio, quod partes, quae calici adhaeſerunt et in ſtiriolas coaluerunt, non fixae, ſed tantum volatiles fuerunt.

Secundum experimentum et quod oſtendere videtur partes fixas, non niſi faeces Nitri eſſe, eſt; quod Nitrum quo magis eſt defaecatum, eo volatilius et magis aptum ad cryſtalliſandum reperio. Nam cum cryſtallos Nitri defaecati, ſive filtrati, poculo vitreo imponerem, et parum aquae frigidae infunderem, ſimul cum aquâ illâ frigidâ partim evaporabat et ſurſum circa vitri labra particulae illae fugitivae haerebant et in ſtiriolas coaleſcebant.

Tertium experimentum, quod indicare videtur, particulas ſpiritus Nitri, ubi ſuum motum amittunt, inflam-

inflammabiles reddi, hoc est. Guttulas spiritus Ni [410] tri involucro humido instillavi, ac deinde arenam injeci, per cujus meatus spiritus Nitri continuo se insinuabat, et postquam arena totum, aut fere totum spiritum Nitri imbiberat, eam in eodem involucro super ignem probe exsiccavi: quo facto arenam deposui et chartam prunae micanti apposui, quae statim, atque ignem apprehendebat, eodem modo scintillabat, ac facere solet, cum ipsum Nitrum imbiberit. Alia, si mihi fuisset commoditas ulterius experiundi, his adjunxissem, quae fortassis rem prorsus indicarent; sed quia aliis rebus prorsus sum distractus in aliam occasionem, tuâ veniâ, differam et ad alia notanda pergam.

§. 5 ubi Vir Clarissimus de figurâ particularum Nitri obiter agit, culpat Modernos Scriptores, quod ipsam perperam exhibuerint, inter quos nescio, an etiam Cartesium intelligat. Eum si intelligit, forte ex aliorum dictis ipsum culpat. Nam Cartesius non loquitur de talibus particulis, quae oculis conspici queunt. Neque puto Clarissimum Virum intelligere, quod si stiriolae Nitri abraderentur, donec in parallelipipeda, aut in aliam quamcunque figuram mutarentur, Nitrum esse desinerent; sed forte Chymicos aliquos notat, qui nihil alind admittunt, nisi quod oculis videre et manibus palpare possunt.

§. 9. Si hoc experimentum accurate potuisset fieri, prorsus confirmaret id, quod concludere volebam ex primo supra memorato experimento.

§. 13. Vsque ad 18. conatur Vir Clarissimus ostendere, omnes tactiles qualitates pendere a solo motu, figurâ et caeteris mechanicis affectionibus, quas demonstrationes, quandoquidem a Clarissimo viro non tanquam Mathematicae proferuntur, non opus est examinare, an prorsus convincant. Sed interim

interim neſcio, cur Clariſſimus Vir hoc adeo ſollicite conetur colligere ex hoc ſuo experimento; cum jam hoc a Verulamio et poſtea a Carteſio ſatis ſuperque demonſtratum ſit. Neque video, hoc experimentum lutulentiora nobis praebere indicia, quam alia ſatis obvia experimenta. Nam quod calorem attinet; an idem non aeque clare apparet ex eo, quod ſi duo ligna, quamvis frigida contra ſe invicem confricen-
[411] tur, flammam ex ſolo illo motu concipiant? quod calx inſperſa aquâ incaleſcat? Ad ſonum quod attinet, non video, quid in hoc experimento magis notabile reperiatur, quam reperitur in aquae communis ebullitione et in aliis multis. De Colore autem, ut tantum probabilia adferam, nihil aliud dicam, niſi quod videmus omnia virentia in tot, tamque diverſos colores mutari. Porro corpora, tetrum odorem ſpirantia, ſi agitentur, tetriorem ſpargunt odorem et praecipue ſi modice incaleſcant. Denique vinum dulce in acetum mutatur et ſic multa alia. Quare haec omnia (* *ſi libertate Philoſophicâ uti liceat*) ſupervacanea judicarem? *Hoc dico, quia vereor, ne alii, qui Clariſſimum Virum minus, quam par eſt, amant, perperam de ipſo judicent.*

§. 24. De hujus Phaenomeni cauſâ jam locutus ſum: hic tantum addo, me etiam experientia inveniſſe, guttulis illis ſalinis particulas ſalis fixi innatare. Nam cum ipſae ſurſum volitabant, vitro plano, quod paratum ad id habebam, occurrebant, quod utcunque calefeci, ut, quod volatile vitro adhaerebat, evolaret; quo factô materiam craſſam albicantem vitro hic illic adhaerentem conſpiciebam.

§. 25. In hâc §. videtur Clariſſimus Vir velle demonſtrare, partes alcaliſatas, per impulſum particularum ſalinarum, huc illuc ferri; particulas vero ſalinas

*) *in Epiſtola a me miſſa haec conſulto omiſi.*

ſalinas proprio impulſu ſe ipſas in aërem tollere. Et ego in explicatione Phaenomeni dixi, quod particulae Spiritus Nitri concitatiorem motum acquirunt, eo quod, cum latiores meatus ingrediuntur, neceſſario a materiâ aliquâ ſubtiliſſimâ cingi debent et ab eâdem, ut ab igne particulae ligni, ſurſum pelli; particulae vero alcaliſatae ſuum motum acceperunt ab impulſu particularum Spiritus Nitri per anguſtiores meatus ſe inſinuantium. Hic addo, aquam puram non adeo facile ſolvere, atque laxare poſſe partes fixas. Quare non mirum eſt, quod ex affuſione Spiritus Nitri in ſolutionem ſalis iſtius fixi in aquâ diſſoluti talis ebullitio, qualem Vir Clariſſimus §. 24. recitat, oriatur; imo puto hanc ebullitionem fervidiorem fore, quam ſi Spiritus Nitri ſali fixo adhuc intacto inſtillaretur. Nam in aquâ in minutiſſimas moleculas diſſolvitur, quae facilius dirimi, atque [412] liberius moveri poſſunt, quam cum omnes partes ſalis ſibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

§. 26. De ſapore Spiritus acidi jam locutus ſum; quare de ſolo alcali dicendum reſtat. Id, cum imponerem linguae, calorem, quem punctio ſequebatur, ſentiebam. Quod mihi indicat, quoddam genus calcis eſſe: eodem enim modo atque calx ope aquae, ita hoc ſal ope ſalivae, ſudoris, Spiritus Nitri et forte etiam aëris humidi incaleſcit.

§. 27. Non ſtatim ſequitur, particulam aliquam materiae ex eo, quod alii jungitur, novam acquirere figuram; ſed tantum ſequitur ipſam majorem fieri, et id ſufficit ad efficiendum id, quod in hac §. ab Clar. Viro quaeritur.

§. 33. Quid de ratione Philoſophandi Clariſſimi Viri ſentiam, dicam, poſtquam videro eam Diſſertationem, de quâ hic et in Commentatione Prooemiali pag. 23. mentio fit.

DE

DE FLUIDITATE. §. 1. *Satis conſtat, annumerandas eſſe maxime generalibus affectionibus* etc. Notiones ex vulgi uſu factas, vel quae Naturam explicant, non ut in ſe eſt, ſed prout ad ſenſum humanum refertur, nullo modo inter ſumma genera numerandas cenſerem, neque miſcendas, (ne dicam confundendas) cum notionibus caſtis et quae Naturam, ut in ſe eſt, explicant. Hujus generis ſunt motus, quies et eorum leges; illius vero viſibile, inviſibile, calidum, frigidum et ut ſtatim dicam, fluidum etiam et conſiſtens etc.

§. 5. *Prima eſt corporum componentium parvitas, in grandioribus quippe* etc. Quamvis corpora ſint parva, ſuperficies tamen habent (aut habere poſſunt) inaequales, aſperitatesque. Quare ſi corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus ad eorum molem ſit, ut motus minutorum corporum ad eorundem molem, fluida etiam eſſent dicenda, ſi nomen fluidi quid extrinſecum non ſignificaret [413] et non ex vulgi uſu tantum uſurparetur ad ſignificanda ea corpora mota, quorum minutiae, atque interſtitia humanum ſenſum effugiunt. Quare idem erit corpora dividere in fluida et conſiſtentia, ac in viſibilia et inviſibilia.

Ibidem. *Niſi Chymicis experimentis id comprobare poſſemus.* Nunquam Chymicis, neque aliis experimentis, niſi demonſtratione et computatione, aliquis id comprobare poterit. Ratione enim et calculo corpora in infinitum dividimus; et per conſequens etiam Vires, quae ad eadem movendum requiruntur; ſed experimentis nunquam id comprobare poterimus.

§. 6. *Grandia corpora inepta nimis eſſe conſtituendis fluidis* etc. Sive per fluidum intelligatur id, quod modo dixi, ſive non, res tamen per ſe eſt manifeſta.

nifesta. Sed non video, quomodo Vir Clar. experimentis in hâc §. allatis id comprobet. Nam (quando de re incertâ dubitare volumus) quamvis ossa ad componendum Chylum et similia fluida, sint inepta, forte satis erunt apta ad novum quoddam genus fluidi componendum.

§. 10. *Idque dum eas minus, quam antea reddit flexiles* etc. Sine ullà partium mutatione, sed ex eo tantum, quod partes in Recipiens propulsae a reliquis separabantur, in aliud corpus oleo solidius coagulari potuerant. Corpora enim vel leviora, vel ponderosiora sunt pro ratione fluidorum, quibus immerguntur. Sic particulae butyri, dum lacti innatant, partem liquoris componunt; sed postquam lac novum motum propter agitationem acquirit, cui omnes partes lac componentes non aeque se accommodare possunt, hoc solum facit, ut quaedam ponderosiores evadant, quae partes leviores sursum pellunt. Sed, quia hae leviores aëre ponderosiores sunt, ut cum ipso deorsum pelluntur et quia ad motum ineptae sunt, ideo etiam solae liquorem componere non possunt, sed sibi invicem incumbunt et adhaerent. Vapores etiam, cum ab aëre separantur, in aquam mutantur, quae respectu aëris consistens potest dici.

§. 13. *Atque exemplum peto a Vesica, per aquam distenta, quam a vesica aëre plena* etc. Cum aquae particulae semper quaquaversum indesinenter moveantur, perspicuum est, si a corporibus circumjacentibus non cohibentur, eam quaquaversum [414] dilatatum iri; porro quid vesicae aqua plenae distentio juvet ad sententiam de spatiolis confirmandam, fateor me nondum posse percipere: ratio enim, cur particulae aquae lateribus vesicae digito pressis non cedant, quod alias, si liberae essent, facerent, est, quia non datur aequilibrium, sive circulatio, uti datur.

tur, cum corpus aliquod, puta digitus noster a fluido, sive aqua cingitur. Sed quantumvis aqua a vesica prematur, ejus tamen particulae lapidi, vesicae etiam incluso, cedent eodem modo, ac extra vesicam facere solent.

§. Eadem. *Daturne aliqua materiae portio?* Affirmativa statuenda, nisi malumus progressum in infinitum quaerere, aut (quo nil absurdius) concedere dari vacuum.

§. 19. *Ut liquoris particulae ingressum in poros illos reperiant, ibique detineantur (qua ratione* etc.) Hoc non est absolute affirmandum de omnibus liquoribus ingressum in poros aliorum invenientibus. Particulae enim Spiritus Nitri, si poros albae chartae ingrediantur, eam rigidam, ac friabilem reddunt; quod experiri licebit, si capsulae ferreae candenti, ut A, guttulae aliquot infundantur et fumus per involucrum chartaceum, ut B propellatur. Porro ipse Spiritus Nitri corium madefacit, non vero humectat; sed contra ipsum, sicuti etiam ignis, contrahit.

§. Eadem. *Quas cum natura et volatui et natatui* etc. Causam a fine petit.

§. 23. *Quamvis eorundem motus raro a nobis concipiatur, cape igitur* etc. Sine hoc experimento et fine ullo dispendio res satis apparet ex eo, quod halitus oris, qui tempore hyemali satis conspicitur moveri, tempore tamen aestatis, aut in hypocaustis conspici a nobis non potest. Porro si tempore aestatis aura subito frigescat, vapores ex aqua adscendentes, cum propter novam densitatem aëris non possint, uti antequam frigesceret, per ipsum adeo facile disper-

gi,

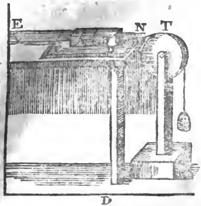
gi, denuo ſuper aquae ſuperficiem tanta copia [415] congregantur, ut a nobis ſatis conſpici queant. Porro motus ſaepe tardior eſt, ut a nobis conſpiciatur, ut ex gnomone et umbra Solis colligere poſſumus, et ſaepiſſime celerior eſt, quam ut a nobis conſpiciatur, ut videre eſt in fomento ignito, dum aliqua celeritate movetur; ibi nempe imaginamur, partem ignitam in omnibus locis peripheriae, quam motu ſuo deſcribit, quieſcere: quorum cauſas hic redderem, niſi id ſupervacaneum judicarem. Denique, ut hoc obiter dicam, ſufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, ſcire, quod poſſumus manum noſtram motu fluido proportionato verſus omnes partes ſine ulla reſiſtentia movere, ut ſatis manifeſtum eſt iis, qui ad Notiones illas, quae Naturam, ut in ſe eſt, non vero ut ad ſenſum humanum relatam, explicant, ſatis attendunt. Neque ideo hanc hiſtoriam tanquam inutilem deſpicio; ſed contra ſi de unoquoque liquore quam accuratiſſime et ſumma cum fide fieret, ipſam utiliſſimam judicarem ad eorum peculiares differentias intelligendum, quae res, ut ſumme neceſſaria, omnibus Philoſophis maxime deſideranda.

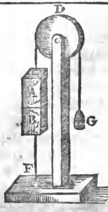
De FIRMITATE. §. 7. *Catholicis Naturae legibus.* Eſt demonſtratio Carteſii; nec video Cl. Virum aliquam genuinam demonſtrationem ab experimentis, vel obſervationibus deſumptam in medium adferre.

Multa hic et in ſequentibus notaveram; ſed poſtea vidi Cl. Virum ſe ipſum corrigere.

§. 16. *Et ſemel quadringentas et triginta duas.* Si cum pondere argenti vivi tubo incluſi conferatur, proxime ad verum pondus accedit. Verum haec examinare, ut ſimul habeatur, quoad fieri poteſt, ratio inter impulſionem aëris ad latera, ſive ſecundum lineam Horizonti parallelam et inter illam, quae fit ſecundum lineam Horizonti perpendicularem, operae pretium ducerem; et puto hoc modo poſſe fieri.

Sit

Sit in Fig. 1. CD ſpeculum planum probiſſime levigatum. A B duo marmora ſe immediate tangentia; marmor A alligatum ſit denti E, B vero chordae N alligatum, T eſt trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor B a marmore A ſecundum lineam Horizonti parallelam.

In Fig. 2. F ſit filum ſericum ſatis robuſtum, quo marmor B pavimento alligatur, D trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor A ab marmore B ſecundum lineam horizonti perpendicularem.

Reliqua deſiderantur.

EPISTOLA VII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Ante ſeptimanas ſat multas, Vir Clariſſime, gratiſſimam tuam epiſtolam, in Boylii librum docte animadvertentem, accepi. Ipſe Auctor una mecum

cum maximas tibi pro meditationibus commu- [417] nicatis gratias agit, idque citius significasset, nisi eum spes tenuisset, se negotiorum, quibus oneratur, mole tam brevi temporis spatio potuisse levari, ut una cum gratiis etiam responsionem suam eâdem operâ potuisset remittere. Verum enim vero spe suâ se hactenus frustratum sentit, negotiis tum publicis tum privatis eum ita distrahentibus, ut hâc vice non nisi gratum suum animum tibi testari queat, suam vero de Notis tuis sententiam in aliud tempus differre cogatur. Accedit, quod duo Adversarii scriptis excusis eum sunt adorti, quibus, ut primo quoque tempore respondeat, obstrictum se arbitratur. Ea vero Scripta non in Commentationem de Nitro, sed in libellum ejus alium, Experimenta Pneumatica Aërisque Elaterem probantia continentem, vibrantur. Quamprimum laboribus hisce se expediverit, de tuis etiam Exceptionibus mentem suam tibi aperiet; at interea temporis rogat, ne moram hanc sinistre interpreteris.

Collegium illud Philosophantium, de quo coram apud te mentionem injeceram, jam Regis nostri gratiâ in Societatem Regiam conversum est, publicoque Diplomate munitum, quo ipsi insignia Privilegia conceduntur, spesque egregia suppeditatur, reditibus necessariis id ipsum locupletandi.

Omnino consulerem tibi, ut, quae pro ingenii tui sagacitate docte, tum in Philosophicis, tum Theologicis concinnasti, Doctis non invideas, sed in publicum prodire sinas, quicquid Theologastri oggannire poterint. Liberrima est Respublica vestra; liberrime in ea philosophandum. Tua interim ipsius prudentia tibi suggeret, ut conceptus tuos, tuamque sententiam, quam poteris modestissime, prodas, de reliquo eventum Fato committas. Age igitur, Vir optime, metum omnem expectora nostri temporis homunciones irritandi; satis diu ignorantiae et nugis litatum; vela pandamus verae scientiae et Na-

turae adyta penitius, quam hactenus factum, ſcrutemur. Innoxie, putem, meditationes tuae apud vos excudi poterunt, nec ullum earum inter Sapientes offendiculum verendum. Hos igitur ſi Patronos et Fautores inveneris, (ut omnino te inventurum ſpondeo) quid Momum ignorantem reformides. [418] Non te miſſum faciam, Amice honorande, quin te exoravero, nec unquam, quantum quidem in me eſt, concedam, ut Cogitata tua, quae tanti ſunt ponderis, aeterno ſilentio premantur. Magnopere rogo, ut quid ſuper hac re conſilii capies, mihi ſignificare, quam primum commode potes, non graveris. Occurrent hic forte talia, quae cognitione tua non indigna erunt. Praedicta quippe Societas inſtitutum ſuum nunc acrius urgebit et forſan, dummodo Pax in hiſce oris perennet, Rempublicam Literariam non vulgariter ornabit. Vale, Vir eximie, meque crede

Tui Studioſiſſimum et Amiciſſimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA VIII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Reſponſio ad Epiſtolam VI.

PRAESTANTISSIME VIR, AMICE CLARISSIME.

Multa equidem afferre poſſem, quae diuturnum meum ſilentium apud te excuſarent; ſed ad duo capita cauſas illius reducam, invaletudinem ſcilicet Nobiliſſimi Boylii et meorum negotiorum turbam. Illa impedimento fuit, quo minus ad tuas in Nitrum Animadverſiones citius reſpondere valuerit Boylius; haec adeo me diſtrictum tenuere per plurimos menſes, ut mei vix juris fuerim, proindeque nec officio illo defungi potuerim, ad quod me tibi obſtrictum

pro-

profiteor. Gestit animus, amotum esse (pro tempore saltem) utrumque obstaculum, ut meum cum tanto Amico commercium instaurare liceat. Id equidem nunc facio maxima cum lubentiâ; statque [419] animus (favente Numine) omni modo cavere, ne deinceps consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur.

Caeterum priusquam de iis tecum agam, quae tibi et mihi privatim intercedunt, expediam illa, quae D. Boylii nomine tibi debentur. Notas, quas in Chymico-Physicum illius Tractatulum concinnaveras, suetâ sibi humanitate excepit, tibique maximas pro Examine tuo gratias rependit. Interim moneri te cupit, propositum sibi non tam fuisse, ostendere, vere Philosophicam, perfectamque hanc esse Nitri Analysin, quam explicare, vulgarem et in Scholis receptam de Formis Substantialibus et Qualitatibus doctrinam infirmo talo niti, specificasque rerum differentias, quas vocant, ad partium magnitudinem, motum, quietem et situm posse revocari. Quo praenotato, Auctor porro ait, Experimentum suum de Nitro satis superque docere, Nitri corpus universum in partes, a se invicem et ab ipso toto discrepantes, per Analysin Chymicam abiisse; postea vero ita rursum ex iisdem coaluisse et redintegratas fuisse, ut parum fuerit de pristino pondere desideratum. Addit vero se ostendisse, rem ipsam ita se habere; de rei autem modo, quem tu conjectari videris, non egisse, nec de eo quicquam, cum praeter institutum ejus fuerit, determinasse. Quae tu interim de modo supponis, quodque sal Nitri fixum, tanquam faeces ejus, consideras, caeteraque talia, ea a te gratis dicta, nec probata arbitratur: quodque a te affertur, has faeces, sive hoc sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, circa id notat Auctor noster, salem cinerum clavellatorum, (*Belgice potasch*) cum spiritu Nitri Nitrum aeque constituere, ac Spiritum Nitri cum proprio suo sale fixo. Unde

 liquere

liquere putat, ſimiles reperiri poros in ejuſmodi corporibus, unde Nitroſi Spiritus non extruduntur. Nec videt Auctor illam materiae ſubtiliſſimae, quam adſtruis, neceſſitatem ex ullis Phaenomenis probatam; ſed ex ſolà vacui impoſſibilitatis Hypotheſi aſſumptam.

Quae de cauſis differentiae ſaporis inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum diſſeris, ferire ſe Auctor negat: quod vero de Nitri inflammabilitate et Spiritus [420] Nitri ἀφλογία tradis, Carteſii de Igne doctrinam ſupponere ait, quam ſibi necdum ſatisfeciſſe teſtatur.

Quod ad Experimenta ſpectat, quibus tuam Phaenomeni explicationem comprobari putas; reſpondet Auctor, primo Spiritum Nitri Nitrum quidem eſſe materialiter, formaliter nequaquam, cum qualitatibus et virtutibus quam maxime differant, ſapore ſcilicet, odore, volatilitate, potentia ſolvendi metalla, colores vegetabilium mutandi, etc. Secundo, quod coire ais particulas quaſdam ſurſum latas in Cryſtallos Nitri, id ex eo fieri ſtatuit, quod partes nitroſae una cum Spiritu Nitri per ignem protruduntur, quemadmodum in fuligine contingit. Tertio, quod de defaecationis effectu affers, ei reſpondet Auctor, iſta defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a ſale quodam, ſal commune referente: aſcenſum vero in ſtiriolas communem illi eſſe cum aliis ſalibus et ab aëris preſſione, aliiſque quibuſdam cauſis, alias dicendis, nilque ad praeſentem Quaeſtionem facientibus, dependere. Quarto, quod dicis de Experimento tuo tertio, idem fieri ait Auctor etiam cum aliis quibuſdam ſalibus; afferens, chartam actu inflammatam particulas rigidas et ſolidas, quae componebant ſalem, vibrare, iiſdemque hoc pacto ſcintillationem conciliare.

Quod porro putas Sect. 5. Auctorem Nobilem culpare Carteſium, in hoc teipſum culpandum credit;

dit; dicitque, ſe nullatenus indigitaſſe Carteſium; ſed Gaſſendum et alios, qui figuram Cylindricam particulis Nitri tribuunt, cum reverâ ſit priſmica; nec de figuris aliis ſe loqui, quam viſibilibus.

Ad ea, quae in Sect. 13—18. animadvertis, hoc tantum reponit, ſe haec ſcripſiſſe imprimis, ut Chymiae uſum ad confirmanda principia Philoſophiae Mechanica oſtenderet, aſſereretque; nec ſe inveniſſe haec apud alios tam clare tradita et tractata. Eſt noſter Boylius ex eorum numero, qui non adeo ſuae rationi confidant, ut non velint cum ratione convenire Phaenomena. Magnum praeterea diſcrimen ait intercedere inter obvia experimenta, circa quae quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus; et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea afferantur. Ligna ſunt corpora multo magis compoſita, quam ſubjectum, de quo Auctor tra- [421] ctat. Et in aquae communis ebullitione ignis externus additur, qui in procreatione ſoni noſtri non adhibetur. Porro, quod virentia in tot tamque diverſos colores mutantur, de ejus cauſâ quaeritur, illud vero ex mutatione partium oriri, hoc experimento declaratur, quo apparet, colorem ex Spiritus Nitri affuſione mutatum fuiſſe. Denique neque tetrum, neque ſuavem habere odorem Nitrum ait; ſed ex ſola diſſolutione tetrum acquirere, quem in reconjunctione amittit.

Quae ad Sect. 25. notas (caetera enim ſe non tangere ait) iis reſpondet uſum ſe fuiſſe principiis Epicuraeis, quae volunt, motum particulis ineſſe connatum; opus enim fuiſſe aliqua uti Hypotheſi ad Phaenomeni explicationem; quam tamen propterea ſuam non faciat, ſed adhibeat, ad ſententiam ſuam contra Chymicos et Scholas ſuſtinendum, duntaxat oſtendens ex Hypotheſi memorata rem poſſe bene explicari. Quod ibidem ſubjicis de aquae pu-

rae

rae ineptitudine solvendi partes fixas, ei Boylius noster respondet, Chymicos passim observare et asserere, aquam puram salia alcalizata citius, quam alia solvere.

Quae circa Fluiditatem et Firmitudinem annotasti, ea necdum vacavit Auctori expendere. Haec quae consignavi, tibi transmitto, ne diutius commercio et colloquio tuo literario destituerer.

Peto autem enixissime, ut boni ea consulas, quae adeo subsultim et mutilate tibi repono, idque meae potius festinationi, quam illustris Boylii ingenio tribuas. Ea quippe magis ex familiari cum eo circa hoc subjectum sermone collegi, quam ex praescripta et methodica aliqua ejus responsione: unde sine dubio factum, ut multa ab ipso dicta me effugerint, forte et solidiora et elegantiora, quam quae hic a me commemorata sunt. Culpam igitur omnem in me rejicio, penitusque ab ea Auctorem libero.

Jam ad ea progrediar, quae mihi tecum intercedunt. Et hic in ipso limine rogare mihi fas sit, confecerisne illud tanti momenti opusculum tuum, in quo de rerum primordio, earumque dependentia a prima causa, ut et de intellectus nostri Emendatione tractas. Certe, Vir Amicissime, nil credo in publicum prodire posse, quod Viris revera doctis et sagacibus futurum sit istiusmodi Tractatu [422] gratius vel acceptius. Id tui genii et ingenii Vir spectare potius debet, quam quae nostri seculi et moris Theologis arrident: non tam illi veritatem, quam commoditates spectant. Te igitur per amicitiae nostrae foedus, per omnia veritatis augendae et evulgandae jura contestor, ne tua de argumentis iis scripta nobis invideas vel neges. Si tamen quid sit majoris momenti, quam ego praevideo, quod ab operis publicatione te arceat, summopere oro, ut epito-

epitomen ejus per literas mihi impertire ne graveris; et amicum me fenties pro hoc officio et gratum. Alia brevi prodibunt ab Eruditiſſimo Boylio edenda, quae redhoſtimenti loco tibi tranſmittam, ea quoque adjuncturus, quae totum tibi Inſtitutum Regiae noſtrae Societatis, cui ſum cum aliis viginti a Conſilio et cum uno altero a Secretis, depingent. Hac vice temporis anguſtia praecludor, quo minus evagari ad alia queam. Omnem tibi fidem, quae ab honeſta mente proficiſci poteſt, omnemque ad quaevis officia, quae a tenuitate mea praeſtari queunt, promptitudinem tibi ſpondeo, ſumque ex animo,

Londini,
Die 3. April 1663.

Vir Optime, tuus ex aſſe
Henricus Oldenburg.

E P I S T O L A IX.

Viro Nobiliſſimo, ac Doctiſſimo
HENR. OLDENBURGIO
B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Literas tuas, mihi dudum deſideratas, tandem accepi, iisque etiam reſpondere licuit. Verum, priusquam id aggrediar, ea, quae impediverunt, quo minus antehac reſcribere potuerim, paucis dicam. [423] Cum menſe Aprili meam ſupellectilem huc tranſtuli, Amſtelaedamum profectus ſum. Ibi quidam me Amici rogârunt, ut ſibi copiam facerem cujusdam Tractatus, ſecundam Partem Principiorum Carteſii, more Geometrico demonſtratam et praecipua, quae in Metaphyſicis tractantur, breviter continentis, quem ego cuidam juveni, quem meas opiniones

niones aperte docere nolebam, antehac dictaveram. Deinde rogârunt, ut quam primum poſſem, primam etiam Partem eâdem Methodo concinnarem. Ego, ne amicis adverſarer, ſtatim me ad eam conficiendam accinxi, eamque intra duas hebdomadas confeci, atque amicis tradidi, qui tandem me rogârunt, ut ſibi illa omnia edere liceret, quod facile impetrare potuerunt, hac quidem lege, ut eorum aliquis, me praeſente, ea ſtylo elegantiori ornaret, ac Praefatiunculam adderet, in qua Lectores moneret, me non omnia, quae in eo Tractatu continentur, pro meis agnoſcere, cum non pauca in eo ſcripſerim, quorum contrarium prorſus amplector, hocque uno, aut altero exemplo oſtenderet. Quae omnia amicus quidam, cui editio hujus libelli curae eſt, pollicitus eſt facere et hac de cauſa aliquod tempus Amſtelaedami moratus ſum. Et a quo in hunc pagum, in quo jam habito, reverſus fui, vix mei juris eſſe potui propter amicos, qui me dignati ſunt inviſere. Jam tandem, Amice ſuaviſſime, aliquid ſupereſt temporis, quo haec tibi communicare, ſimulque rationem, cur ego hunc Tractatum in lucem prodire ſino, reddere poſſum. Hac nempe occaſione forte aliqui, qui in mea patria primas partes tenent, reperientur, qui caetera, quae ſcripſi, atque pro meis agnoſco, deſiderabunt videre, adeoque curabunt, ut ea extra omne incommodi periculum communis juris facere poſſim: hoc vero ſi contingat, non dubito, quin ſtatim quaedam in publicum edam; ſin minus, ſilebo potius, quam meas opiniones hominibus invita patria obtrudam, eosque mihi infenſos reddam. Precor igitur, Amice honorande, ut eo uſque exſpectare non graveris: tum enim aut ipſum Tractatum impreſſum, aut ejus compendium, ut a me petis, habebis. Et ſi interim ejus, qui ſub praelo jam ſudat, unum, aut alterum exemplar habere ve-
[424] lis, ubi id reſcivero et ſimul medium, quo ipſum commode mittere potero, tuae voluntati obſequar.

Rever-

Revertor jam ad tuam Epiſtolam. Magnas tibi, uti debeo, Nobiliſſimoque Boylio ago gratias pro perſpectiſſimâ tuâ erga me benevolentiâ, proque beneficâ tuâ voluntate: tot enim, tantique momenti et ponderis negotia, in quibus verſaris, non potuerunt efficere, ut tui Amici oblivifcereris, quin imo benigne polliceris, te omni modo curare, ne in poſterum conſuetudo noſtra literaria tamdiu interrumpatur. Eruditiſſimo Domino Boylio magnas etiam ago gratias, quod ad meas Notas dignatus fuerit reſpondere, quamvis obiter et quaſi aliud agendo. Equidem fateor, eas non tanti eſſe momenti, ut Eruditiſſimus Vir in iis reſpondendo tempus, quod altioribus cogitationibus impendere poteſt, conſumat. Ego quidem non putavi, immo mihi perſuadere non potuiſſem, quod Vir Eruditiſſimus nihil aliud ſibi propoſuerit in ſuo Tractatu de Nitro, quam tantum oſtendere doctrinam illam puerilem et nugatoriam de Formis Subſtantialibus, Qualitatibus, etc. infirmo talo niti. Sed, cum mihi perſuaſiſſem, Clariſſimum Virum naturam Nitri nobis explicare voluiſſe: quod nempe eſſet corpus heterogeneum, conſtans partibus fixis et volatilibus, volui meâ explicatione oſtendere, (quod puto me ſatis ſuperque oſtendiſſe) nos poſſe omnia, quae ego ſaltem novi, Nitri Phaenomena facillime explicare, quamvis non concedamus Nitrum eſſe corpus heterogeneum; ſed homogeneum. Quocirca meum non erat oſtendere ſal fixum faeces eſſe Nitri; ſed tantum ſupponere; ut viderem, quomodo mihi Vir Clariſſimus oſtendere poſſet, illud ſal non eſſe faeces, ſed prorſus neceſſarium ad eſſentiam Nitri conſtituendam, ſine quo non poſſet concipi; quia, ut dico, putabam, Virum Clariſſimum id oſtendere voluiſſe. Quod vero dixi, ſal fixum meatus habere ad menſuram particularum Nitri excavatos, eo non egebam ad redintegrationem Nitri explicandam: nam ut ex eo, quod dixi, nempe quod in ſolâ conſiſtentiâ ſpiritus Nitri ejus

ejus redintegratio consistit, clare apparet omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particula- [425] rum Nitri sistendum, ac proinde ex meâ Hypothesi ad ipsum Nitrum redintegrandum; adeoque non mirum esse, alia salia, tartari scilicet et cinerum clavellatorum, reperiri, quorum ope Nitrum redintegrari potest. Sed ideo tantum dixi, sal Nitri fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, ut causam redderem, cur sal fixum Nitri magis aptum sit ad Nitrum ita redintegrandum, ut parum absit de pristino suo pondere; immo ex eo, quod alia salia reperiantur, quibus Nitrum redintegrari potest, putabam ostendere, calcem Nitri ad essentiam Nitri constituendam non requiri, nisi Vir Clarissimus dixisset, nullum sal esse, quod sit (Nitro scilicet) magis catholicum: adeoque id in tartaro et cineribus clavellatorum latere potuisse. Quod porro dixi, particulas Nitri in majoribus meatibus a materiâ subtiliori cingi, id ex vacui impossibilitate, ut Clarissimus Vir notat, conclusi; sed nescio, cur vacui impossibilitatem Hypothesin vocat, cum clare sequatur ex eo, quod nihili nullae sint proprietates. Et miror, Virum Clarissimum de hoc dubitare, cum videatur statuere, nulla dari accidentia realia: an quaeso non daretur accidens reale, si daretur Quantitas absque Substantiâ?

Quod ad causas differentiae saporis spiritus Nitri et Nitri ipsius attinet, eas proponere debui, ut ostenderem, quomodo poteram ex solâ differentiâ, quam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipsum admittere tantum volui, nullâ salis fixi habitâ ratione, ejus Phaenomena facillime explicare.

Quae autem tradidi de Nitri inflammabilitate et Spiritus Nitri ἀφλογία, nihil aliud supponunt, quam quod

quod ad excitandam in aliquo corpore flammam requiratur materia, quae ejus corporis partes disjungat, agitetque; quae duo quotidianam experientiam et rationem satis docere puto.

Transeo ad experimenta, quae attuli, non ut absolute, sed, uti expresse dixi, *aliquo modo* meam explicationem confirmarem. In primum itaque experimentum, quod attuli, nihil Vir Clarissimus adfert, praeter quod ipse expressimis verbis notavi; de caeteris vero, quae etiam tentavi, ut id, quod Vir Clarissimus mecum notat, minus suspicarer, nihil prorsus ait. Quod deinde in secundum experi- [420] mentum adfert, nempe defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a sale quodam, sal commune referente, id tantum dicit; sed non probat: ego enim, ut expresse dixi, haec experimenta non attuli, ut iis ea, quae dixi, prorsus confirmarem; sed tantum quia ea experimenta, quae dixeram et ratione convenire ostenderam, illa aliquo modo confirmare viderentur. Quod autem ait, adscensum in stiriolas communem illi esse cum aliis salibus, nescio quid id ad rem faciat: concedo enim alia etiam salia faeces habere, atque volatiliora reddi, si ab iis liberentur. In tertium etiam experimentum nihil video adferri, quod me tangat. In sectione quintâ auctorem Nobilem culpare Cartesium putavi, quod etiam in aliis locis pro libertate Philosophandi, cuivis concessâ, utriusque Nobilitate illaesâ fecit; quod forte etiam alii, qui Cl. Viri scripta et Cartesii principia legerunt, idem, nisi expresse moneantur, mecum putabunt. Necdum video Cl. Virum suam mentem aperte explicare: nondum enim ait, an Nitrum Nitrum esse desineret, si ejus stiriolae visibiles, de quibus tantum loqui ait, raderentur, donec in parallepipeda aut aliam figuram mutarentur.

Sed haec relinquo et ad id, quod Cl. Vir ad ea, quae in Sectione 13—18 ponit, transeo, atque dico,

me

me libenter fateri, hanc Nitri redintegrationem praeclarum quidem experimentum eſſe ad ipſam Nitri naturam inveſtigandam, nempe ubi prius principia Philoſophiae Mechanica noverimus et quod omnes corporum variationes ſecundum Leges Mechanicae fiant; ſed nego, haec ex modo dicto experimento clarius, atque evidentius ſequi, quam ex aliis multis obviis experimentis, ex quibus tamen hoc non evincitur. Quod vero Vir Cl. ait, ſe haec ſua apud alios tam clare tradita et tractata non inveniſſe, forte aliquid in rationes Verulamii et Carteſii, quod ego videre non poſſum, habet, quo ipſas ſe refutare poſſe arbitratur: eas hic non adfero, quia non puto Cl. Virum ipſas ignorare; hoc tamen dicam, ipſos etiam voluiſſe, ut cum eorum ratione convenirent Phaenomena; ſi nihilominus in quibusdam erraverunt, homines fuerunt; humani nihil ab ipſis alienum puto. Ait porro magnum diſcrimen intercedere inter [427] ea (obvia ſcilicet et dubia, quae attuli, experimenta) circa quae, quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus, et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea adferantur. Verum nondum video, quod Clariſſimus Vir nobis explicuerit Naturam eorum, quae in hoc ſubjecto adhibentur, nempe calcis Nitri, hujuſque Spiritus; adeo ut haec duo non minus obſcura videantur, quam quae attuli, calcem nempe communem et aquam. Ad lignum quod attinet, concedo, id corpus eſſe magis compoſitum, quam Nitrum; ſed quamdiu utrinſque Naturam et modum, quo in utroque calor oritur, ignoro, quid id quaeſo ad rem facit? Deinde neſcio, qua ratione Clar. Vir affirmare audet, ſe ſcire, quae in hoc ſubjecto, de quo loquimur, Natura adferat. Qua quaeſo ratione nobis oſtendere poterit, illum calorem non ortum fuiſſe a materia aliqua ſubtiliſſima? An forte propterea, quod parum fuerit de priſtino pondere deſideratum? quamvis nihil deſideratum fuiſſet, nihil meo quidem judicio concludere

poſſet.

posset. Videmus enim, quam facile res ex parvâ admodum quantitate materiae calore aliquo imbui possunt, neque ideo ponderosiora, quoad sensum, neque leviora fieri. Quare non sine ratione dubitare possum, an forte quaedam non concurrerint, quae nullo sensu observari potuissent; praesertim, quamdiu ignoratur, quomodo omnes illae Variationes, quas Vir Clar. inter experiundum observavit, ex dictis corporibus fieri potuerunt; imo pro certo habeo, calorem et illam effervescentiam, quam Clar. Vir recitat, a materia adventitia ortas fuisse. Deinde puto me facilius ex aquae ebullitione, (taceo jam agitationem) posse concludere, aëris concitationem caussam esse, a qua sonus oritur, quam ex hoc experimento, ubi eorum, quae concurrunt, natura plane ignoratur et in quo calor etiam observatur, qui quo modo sive a quibus caussis ortus fuerit, nescitur. Denique multa sunt, quae nullum prorsus spirant odorem, quorum tamen partes, si utcunque concitentur, atque incalescant, odor statim persentitur et si iterum frigescant, nullum iterum odorem habent, (saltem quoad humanum sensum) ut exempli gratiâ, succinum et alia, quae etiam nescio, an magis composita sint, quam Nitrum.

Quae ad Sectionem vigesimam quartam notavi, [428] ostendunt, spiritum Nitri non esse purum Spiritum; sed calce Nitri, aliisque abundare; adeoque me dubitare, an id, quod Vir Clarissimus ope libellae deprehendisse ait, quod nempe pondus Spiritus Nitri, quem instillavit, pondus illius, quod inter detonandum perierat, fere exaequabat, satis caute observare potuit.

Denique, quamvis aqua pura, quoad oculum, salia alcalisata citius solvere possit; tamen cum ea corpus magis homogeneum, quam aër sit, non potest, sicuti aër, tot genera corpusculorum habere, quae per omnis generis calcis poros se insinuare possint. Quare cum aqua certis particulis unius generis

ris maxime conftet, quae calcem ad certum terminum usque diſſolvere poſſunt, aër vero non item, inde ſequitur, aquam usque ad illum terminum longe citius calcem diſſoluturam, quam aërem; ſed cum contra aër conſtet etiam craſſioribus et longe ſubtilioribus et omnis generis particulis, quae per poros longe anguſtiores, quam quos particulae aquae penetrare poſſunt, multis modis ſe inſinuare poſſunt; inde ſequitur aërem, quamvis non tam cito, atque aquam, nempe, quia non tot particulis uniuscujusque generis conſtare poteſt, longe tamen melius atque ſubtilius diſſolvere calcem Nitri poſſe, eamque languidiorem, ac proinde aptiorem ad motum particularum Spiritus Nitri ſiſtendum reddere. Nam nullam aliam differentiam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum adhuc agnoſcere cogor ab experimentis, quam quod particulae hujus quieſcant, illius vero valde concitatae inter ſeſe agitentur; adeo ut eadem differentia, quae eſt inter glaciem et aquam, ſit inter Nitrum et ejus Spiritum.

Verum te circa haec diutius detinere non audeo: vereor, ne nimis prolixus fuerim, quamvis, quantum quidem potui, brevitati ſtuduerim: ſi nihilominus moleſtus fui, id, ut ignoſcas, oro, ſimulque ut ea, quae ab Amico libere et ſincere dicta ſunt, in meliorem partem interpreteris. Nam ego de his prorſus tacere, ut tibi reſcriberem, inconſultum judicavi. Ea tamen apud te laudare, quae minus placebant, mera eſſet adulatio, qua nihil in Amicitiis perniciofius et damnoſius cenſeo Conſtitui igitur, [429] mentem meam apertiſſime explicare; et nihil hoc viris Philoſophis gratius fore judicavi. Interim ſi tibi videbitur conſultius, haec cogitata igni potius, quam Eruditiſſimo Domino Boylio tradere, in tuâ manu ſunt; fac ut lubet, modo me tibi, Nobiliſſimoque Boylio addictiſſimum, atque amantiſſimum credas. Doleo, quod propter tenuitatem meam hoc non, niſi verbis, oſtendere valeam; attamen, etc.

EPI-

EPISTOLA X.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

CLARISSIME VIR, AMICE PLVRIMVM COLENDE.

Commercii nostri literarii instaurationem in magna pono parte felicitatis. Scias itaque, me tuas, $\frac{17}{5}$ Julii ad me datas, accepisse insigni cum gaudio, duplici imprimis nomine, tum quod salutem tuam testarentur, tum quod de tuae erga me amicitiae constantia certiorem me redderent. Accedit ad cumulum, quod mihi nuncias, te primam et secundam Principiorum Cartesii partem, more Geometrico demonstratam, praelo commisisse, ejusdem unum, alterumve exemplar liberalissime mihi offerens. Accipio munus perlubenti animo, rogoque, ut istum sub praelo jam sudantem Tractatum, si placuerit, Domino Petro Serrario, Amstelaedami degenti, pro me transmittas. In mandatis quippe ipsi dedi, ut ejusmodi fasciculum recipiat et ad me per amicum trajicientem expediat.

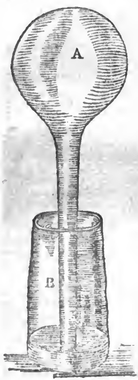
Caeterum permittas tibi dicam, me impatienter ferre, te etiamnum supprimere ea scripta, quae pro tuis agnoscis, in Republica imprimis tam libera, ut sentire ibi, quae velis et quae sentias dicere liceat. Perrumpere te velim ista repagula, imprimis cum subticere nomen tuum possis et hac ratione extra omnem periculi aleam te collocare.

Nobilissimus Boylius peregre abiit: quamprimum redux fuerit factus in Urbem, communicabo ipsi eam Epistolae tuae doctissimae partem, quae [430] illum spectat, ejusque de conceptibus tuis sententiam, quam primum eam nactus fuero, rescribam. Puto, te jam vidisse ipsius Chymistam Scepticum, qui jamdudum latine editus, inque exterorum oris dispersus fuit, multa continens Paradoxa Chymico-Physica

ſica et Stagyricorum principia Hypoſtatica, (ut vocant) ſub examen ſeverum revocans.

Alium nuper edidit libellum, qui forte necdum ad Bibliopolas veſtros pervenit: quare eum hoc involucro tibi mitto, rogoque peramanter, ut hoc munusculum boni conſulas. Continet libellus, ut videbis, defenſionem virtutis Elaſticae Aëris contra quendam Franciſcum Linum, qui funiculo quodam, intellectum juxta, ac ſenſum omnem fugiente, Phaenomena, in Experimentis novis Phyſico-Mechanicis Domini Boylii recitata, explicare ſatagit. Evolve et expende libellum et tua de eo animi ſenſa mihi deprome.

Societas noſtra Regia inſtitutum ſuum gnaviter pro viribus proſequitur, intra experimentorum obſervationumque cancellos ſeſe continens, omneſque Diſputationum anfractus devitans.

Egregium nuper captum fuit experimentum, quod valde torquet Vacuiſtas, Pleniſtis vero vehementer placet. Eſt vero tale. Phiala vitrea A, repleta ad ſummitatem aqua, orificio ejus in vas vitreum B, aquam continens, inverſo, imponatur Recipienti Novae Machinae Pneumaticae Domini Boylii; exhauriatur mox aër ex Recipiente: conſpicientur bullae magna copia ex aqua in Phialam A adſcendere et omnem inde aquam in vas B, infra ſuperficiem aquaé ibi contentae, depelleře. Relinquantur in hoc ſtatu duo vaſcula ad tempus unius, alterius-[431]ve diei, aëre identidem ex dicto Recipiente crebris exantlationibus evacuato. Tum eximantur e Reci-

Recipiente et Phiala A repleatur hac aqua, aëre privata, rursumque invertatur in vas B, ac Recipienti denuo utrumque vas includatur. Exhausto iterum Recipiente per debitas exantlationes, conspicietur forte bullula quaedam ex collo Phialae A adscendere, quae ad summitatem emergens et continuata exantlatione seipsam expandens, rursum omnem depellet aquam ex Phiala, ut prius. Tum Phiala iterum ex Recipiente eximatur et exhausta aëre aqua ad summum repleatur, invertaturque, ut prius, et Recipienti immittatur. Tum aëre probe evacuetur Recipiens, eoque rite et omnino evacuato, remanebit aqua in Phiala sic suspensa, ut nullatenus descendat. In hoc experimento causa, quae juxta Boylium sustinere aquam in experimento Torricelliano statuitur, (aër nempe, aquae in vasculo B incumbens) ablata plane videtur, nec tamen aqua in Phiala descendit. Plura statueram hic subjungere, sed amici et occupationes me avocant.

Non possum claudere literas, quin iterum iterumque tibi inculcem publicationem eorum, quae tu ipse es meditatus. Nunquam desistam te hortari, donec petitioni meae satisfeceris. Interea temporis, si quaedam contentorum illorum capita mihi impertiri velles, oh! quam te deperirem, quantaque necessitudine me tibi obstrictum judicarem! Valeas florentissime, meque ut facis, amare pergas,

Londini
31 Julii, 1663.

Tui Studiosissimum et Amicissimum

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XI.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

PRAESTANTISSIME VIR ET AMICE COLENDISSIME,

[432] Vix tres quatuorve dies sunt elapsi, ex quo Epistolam per tabellionem ordinarium ad te dabam. Memineram ibi cujusdam libelli à Domino Boylio conscripti et tibi transmittendi. Non tum affulgebat spes tam cito nanciscendi amicum, qui eum perferret. Ex eo tempore se obtulit quidam opinione mea celerius. Accipias igitur nunc, quod tunc mitti non poterat, unaque Domini Boylii, qui nunc rure in Urbem reversus est, salutem officiosissimam. Rogat ille ut Praefationem in Experimenta ipsius circa Nitrum factam consulas, intellecturus inde verum, quem sibi praestituerat in eo Opere, scopum; ostendere videlicet resurgenti Philosophiae solidioris placita claris experimentis illustrari et haec ipsa sine Scholarum formis, qualitatibus, elementis nugatoriis, optime explicari posse; neutiquam autem in se suscepisse naturam Nitri docere, vel etiam improbare ea, quae de materiae homogeneitate, deque corporum differentiis, ex motu et figura etc. duntaxat exorientibus, a quoquam tradi possunt. Hoc duntaxat se voluisse ait, texturas corporum varias, varia eorum discrimina inducere, ab iisque diversa admodum effecta proficisci, riteque inde, quamdiu ad primam materiam resolutio facta non fuerit, heterogeneitatem aliquam a Philosophis et aliis concludi. Nec putem, in rei fundo inter te et Dominum Boylium dissensum esse. Quod vero ais, omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, proin-[433]deque ad ipsum Nitrum redintegrandum; respon-

det

det Boylius, si cum aliis calcibus spiritus Nitri misceatur, non tamen cum ipsis verum Nitrum compositum iri.

Quoad Ratiocinationem, qua ad evertendum vacuum uteris, attinet, ait Boylius, se eam nosse et praevidisse; at in ipsa nequaquam acquiescere: qua de re alibi dicendi locum fore asserit.

Petiit, ut te rogarem, an suppeditare ipsi exemplum possis, in quo duo corpora odora in unum conflata, corpus plane inodorum (Nitrum scilicet) componant. Tales ait esse partes Nitri, Spiritum quippe ipsius teterrimum spargere odorem, Nitrumque fixum odore non destitui.

Rogat porro, ut probe consideres, an probam institueris inter glaciem aquamque cum Nitro ejusque Spiritu comparationem: cum tota glacies non nisi in aquam resolvatur, glaciesque inodora, in aquam relapsa, inodora permaneat: discrepantes vero qualitates inter Nitri spiritum, ejusque salem fixum reperiantur, uti Tractatus impressus abunde docet.

Haec et similia inter differendum de hoc argumento, ab Illustri Authore nostro accipiebam; quae per memoriae meae imbecillitatem, cum multa ejus fraude potius, quam existimatione, me repetere certus sum. Cum de rei summa consentiatis, nolim haec ulterius exaggerare; potius author essem, ut ingenia jungatis uterque ad Philosophiam genuinam solidamque certatim excolendam. Te imprimis monere mihi fas sit, ut principia rerum pro Mathematici tui ingenii acumine consolidare pergas: uti Nobilem meum amicum Boylium sine mora pellicio, ut eandem experimentis et observationibus, pluries et accurate factis, confirmet illustretque. Vides Amice Charissime, quid moliar, quid ambiam: Novi nostrates hoc in Regno Philosophos suo muneri experimen-

 tali

tali nequaquam defuturos; nec minus perfuafum mihi habeo, te quoque provincia tua gnaviter perfuncturum, quicquid oggauniat vel criminetur five Philofophorum, five Theologorum vulgus. Cum literis praegreffis jam te fuerim pluribus ad hoc ipfum hortatus, nunc me reprimo, ne faftidium tibi creem. Hoc faltem peto ulterius, ut quaecunque eorum typis [414] jam mandata funt, quae vel in Cartefium es commentatus, vel ex intellectus tui fcriniis propriis depromfifti, quanto ocius mihi transmittere per Dominum Serrarium digneris. Habebis me tanto arctius tibi devinctum, intelligesque quavis data occafione, me effe

Londini
4 Auguft. 1663.

Tui Studiofiſſimum

Henr. Oldenburg.

E P I S T O L A XII.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Vir clarissime, mihiqve amicissime,

Gaudebam magnopere, cum ex nuperis Domini Serrarii literis intelligerem, te vivere et valere et Oldenburgii tui memorem effe: fed fimul graviter fortunam meam (fi fas eft tali vocabulo uti) accufabam, qua factum eft, ut per tot menfium fpatium, commercio illo fuaviffimo, quo antehac tecum utebar, privatus fuerim. Tum occupationum turba, tum calamitatum domefticarum immanitas culpandae funt; meum quippe erga te ftudium ampliffimum, fida-

fidaque amicitia firmo femper ftabunt talo et inconcuffa perennabunt. Dominus Boylius et ego non raro de te, tua eruditione et profundis meditationibus confabulamur. Vellemus ingenii tui foetus excludi et doctorum amplexibus commendari, teque hac in re exfpectationi noftrae facturum fatis confidimus. Non eft, quod Domini Boylii diatriba de Nitro, deque Firmitate et Fluiditate apud vos imprimatur: hic quippe Latino fermone jam excufa eft, nec nifi commoditas deeft exemplaria ad vos transvehendi. Rogo igitur, ne permittas, ut quis typographus veftras tale quid aggrediatur. Idem Boylius Tractatum infignem de Coloribus in lucem [435] emifit et Anglice et Latine, fimul et Hiftoriam Experimentalem de Frigore, Thermometris etc. ubi multa praeclara, multa nova. Nil nifi bellum hoc infauftum obftat, quo minus libri ad vos transmittantur. Prodiit etiam Tractatus quidam infignis de fexaginta obfervationibus Microfcopicis, ubi multa audacter, fed Philofophice (juxta tamen principia Mechanica) differuntur. Spero Bibliopolas noftros viam inventuros, horum omnium exemplaria ad Vos expediendi. Ego quid tu nuper egeris, vel fub manu habeas, accipere a manu tua propria aveo, qui fum

Londini
d. 28 April 1665.

Tui Studiofiffimus et Amantiffimus

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XIII.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBVRGIO

B. D. S.

Amice integerrime,

Paucis ante diebus amicus quidam epistolam tuam 28. Aprilis, quam a Bibliopola Amstelaedamensi, qui eam sine dubio a D. Ser. acceperat, sibi traditam ajebat. Gavisus sum summopere, quod tandem ex te ipso intelligere licuit, te bene valere, tuumque erga me animum benevolum eundem atque olim esse. Ego sane, quotiescunque data fuit occasio, D. Ser. et Christian. Hugenium Z. D. qui etiam te novisse mihi dixerat, de te, tuaque valetudine rogare non desii. Ab eodem D. Hugenio etiam intellexi eruditissimum D. Boylium vivere et in lucem emisisse Tractatum illum insignem de coloribus Anglice, quem ille mihi commodato daret, si linguam Anglicam callerem. [436] Gaudeo igitur ex te scire, hunc Tractatum simul cum illo altero de frigore et Thermometris, de quo nondum audiveram, Latina civitate donatos et publici juris factos. Liber de observationibus microscopicis etiam penes D. Hugenium est, sed ni fallor Anglice. Mira quidem mihi de hisce microscopiis narravit et simul de Telescopiis quibusdam in Italia elaboratis, quibus Eclipses in Jove ab interpositione Satellitum observare potuerunt, ac etiam umbram quandam in Saturno, tanquam ab annulo factam. Quorum occasione non satis possum mirari Cartesii praecipitantiam, qui ait causam, cur Planetae juxta Saturnum (ejus enim ansas Planetas esse putavit, forte quia eas Saturnum tangere nunquam observavit) non moventur, posse esse, quod Saturnus circa proprium axem non gyret, cum hoc cum suis principiis

parum

parum conveniat, tum quia ex ſuis principiis facillime anſarum cauſam explicare potuerat, niſi praejudicio laboraret etc.

EPISTOLA XIV.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Vir praestantissime, amice colende,

Facis, ut Virum cordatum et Philoſophum decet, quod Viros bonos amas; nec eſt, quod dubites, quin illi te redament et merita tua, prout par eſt, aeſtiment. Dominus Boylius una mecum ſalutem plurimam tibi nunciat, utque ſtrenue et ἀκριβῶς philoſophari pergas, te hortatur. Imprimis, ſi quid tibi lucis affulſerit in arduâ illâ indagine, quae in eo verſatur, ut cognoſcamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum ſuo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat, ut illud nobis communices, peramanter rogamus. Cauſas, quas memoras, tanquam incitamenta ad Tractatum de Scripturâ concinnandum, omnino probo, inque [437] votis efflictim habeo, me uſurpare jam oculis poſſe, quae in argumentum iſtud es commentatus. Dominus Serrarius forte faſciculum aliquem brevi ad me tranſmittet, cui, ſi viſum ita fuerit, committere tuto poteris, quae eâ de re jam compoſuiſti, et reciprocam officiorum noſtrorum promptitudinem polliceri.

Kircheri *Mundum Subterraneum* quadantenus evolvi et quamvis ratiocinia ejus et theoriae non commendent ingenium, Obſervationes tamen et Experimenta, nobis ibi tradita, collaudant diligentiam Auctoris, ejuſque de Republicâ Philoſophicâ bene merendi voluntatem. Vides igitur, me pluſculum illi

illi tribuere, quam pietatem, facileque dignoscis eorum animum, qui Benedictam hanc aquam illi adspergunt. Quando verba facis de Tractatu Hugeniano de Motu, innuis Cartesii Regulas motus falsas fere omnes esse. Non jam ad manum est libellus, quem antehac edidisti de Cartesii principiis Geometrice Demonstratis: non subit animum, num ibi falsitatem istam ostenderis, an vero Cartesium, in aliorum gratiam, κατὰ πόδα fueris secutus. Utinam tandem proprii ingenii foetum excluderes et orbi Philosophico fovendum et educandum committeres! Memini te alicubi indigitâsse multa ex iis, quae Cartesius ipse captum humanum superare ajebat, quin et multo sublimiora et subtiliora evidenter posse ab hominibus intelligi et clarissime explicari. Quid haeres, mi Amice, quid metuis? Tenta, aggredere, perfice tanti momenti provinciam et videbis totum vere Philosophantium Chorum tibi patrocinari. Fidem meam obstringere audeo, quod non facerem, si liberare me eam posse dubitarem. Nullatenus crediderim, in animo tibi esse, quicquam contra Existentiam et Providentiam Dei moliri; et fuleris hisce incolumibus, firmo talo stat Religio, facileque etiam quaevis Contemplationes Philosophicae vel defenduntur, vel excusantur. Rumpe igitur moras, nec scindi tibi penulam patiaris.

Brevi putem me accepturum, quid de Cometis nuperis sit statuendum. Disceptant inter se de factis Observationibns Hevelius Dantiscanus et Auroutus Gallus; ambo Viri docti et Mathematici. Dispicitur [438] hoc tempore controversia et quando judicata lis fuerit, mihi, credo, res tota communicabitur et a me tibi. Hoc asserere jam possum, omnes, qui quidem mihi cogniti sunt, Astronomos judicare, non unum, sed duos Cometas fuisse, nec in quemquam hactenus incidi, qui ex Hypothesi Cartesianâ, ipsorum Phaenomena conatus fuerit explicare.

Rogo,

Rogo, si quid porro acceperis de studiis et laboribus Domini Hugenii, deque successu pendulorum, ut et de ipsius transmigratione in Galliam, mihi quamprimum significare non graveris. Adjungas ea, rogo, quae apud Vos forte dicuntur de Tractatu pacis, de Suecici exercitus, in Germaniam transvecti, consiliis, deque Episcopi Monasteriensis progressu. Totam credo Europam sequenti aestate bellis involutum iri et omnia videntur ad mutationem inusitatam vergere. Serviamus nos summo Numini castâ mente et Philosophiam veram, solidam et utilem excolamus. Nonnulli ex Philosophis nostris, Regem Oxonium secuti, non raros ibi coetus agitant et de promovendis studiis Physicis consulunt. Inter alia in Sonorum naturam inquirere nuper coeperunt. Experimenta, credo, facient, ut explorent, quâ proportione augenda sint pondera ad extendendam chordam absque ullâ vi aliâ, ut intendatur eadem ad Notam ejusmodi acutiorem, quae facit assignatam consonantiam cum sono priori. De his plura alias. Optime Vale et vive memor

Londini
12 Octob. 1665.

Tui Studiosissimi
Henr. Oldenburg.

E P I S T O L A XV.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Quod me ad Philosophandum tu et Nobilissimus D. Boylius benigne hortamini, maximas habeo [497] gra-

gratias; ego quidem pro tenuitate mei ingenii, quantum queo, pergo, non dubitans interim de vestro auxilio et benevolentiâ. Ubi quaeris, quid sentiam circa quaestionem, quae in eo versatur, *ut cognoscamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat*, puto te rogare rationes, quibus persuademur unamquamque Naturae partem cum suo toto convenire et cum reliquis cohaerere. Nam cognoscere, quomodo reverâ cohaereant et unaquaeque pars cum suo toto conveniat, id me ignorare dixi in antecedenti meâ Epistola; quia ad hoc cognoscendum requireretur, totam Naturam omnesque ejus partes cognoscere. Conabor igitur rationem ostendere, quae me id affirmare cogit; attamen prius monere vellim, me Naturae non tribuere pulchritudinem, deformitatem, ordinem, neque confusionem. Nam res non, nisi respective ad nostram imaginationem, possunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confusae.

Per partium igitur cohaerentiam nihil aliud intelligo, quam quod leges, sive natura, unius partis ita sese accommodant legibus, sive naturae alterius, ut quam minime sibi contrarientur. Circa totum et partes considero res eatenus, ut partes alicujus totius, quatenus earum natura invicem se accommodat, ut, quoad fieri potest, inter se consentiant, quatenus vero inter se discrepant, eatenus unaquaeque ideam [440] ab aliis distinctam in nostrâ Mente format, ac proinde, ut totum, non ut pars, consideratur. Ex. gr. cum motus particularum lymphae, chyli, etc. invicem pro ratione magnitudinis et figurae ita se accommodant, ut plane inter se consentiant, unumque fluidum simul omnes constituant, eatenus tantum chylus, lympha, etc. ut partes sanguinis considerantur: quatenus vero concipimus particulas lymphaticas ratione figurae et motus, a particulis chyli discrepare, eatenus eas, ut totum, non ut partem, consideramus.

Finga-

Fingamus jam, si placet vermiculum in sanguine vivere, qui visu ad discernendas particulas sanguinis, lymphae, etc. valeret et ratione ad observandum, quomodo unaquaeque particula ex alterius occursu vel resilit, vel partem sui motus communicat, etc. Ille quidem in hoc sanguine, ut nos in hâc parte universi, viveret et unamquamque sanguinis particulam, ut totum, non vero ut partem, consideraret, nec scire posset, quomodo partes omnes ab universali natura sanguinis moderantur et invicem, prout universalis natura sanguinis exigit, se accommodare coguntur, ut certâ ratione inter se consentiant. Nam si fingamus, nullas dari causas extra sanguinem, quae novos motus sanguini communicarent, nec ullum dari spatium extra sanguinem, nec alia corpora, in quae particulae sanguinis suum motum transferre possent, certum est, sanguinem in suo statu semper mansurum et ejus particulas nullas alias variationes passuras, quam eas, quae possunt concipi ex datâ ratione motus sanguinis ad lympham, chylum, etc. et sic sanguis semper, ut totum, non vero ut pars, considerari deberet. Verum quia plurimae aliae causae dantur, quae leges naturae sanguinis certo modo moderantur et vicissim illae a sanguine, hinc fit, ut alii motus, aliaeque variationes in sanguine oriantur, quae consequuntur non a solâ ratione motus ejus partium ad invicem, sed a ratione motus, sanguinis et causarum externarum simul ad invicem: hoc modo sanguis rationem partis, non vero totius habet. De toto et parte modo dixi.

Jam cum omnia naturae corpora eodem modo possint et debeant concipi, ac nos hic sanguinem concepimus: omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur et ab invicem determinantur ad existendum et operandum certâ ac determinatâ ratione, [441] servatâ semper in omnibus simul, hoc est, in toto universo eadem ratione motus ad quietem; hinc sequitur

quitur omne corpus, quatenus certo modo modificatum exiſtit, ut partem totius univerſi, conſiderari debere, cum ſuo toto convenire et cum reliquis cohaerere; et quoniam natura univerſi non eſt, ut natura ſanguinis, limitata, ſed abſolute infinita, ideo ab hac infinitae potentiae naturâ ejus partes infinitis modis moderantur et infinitas variationes pati coguntur. Verum ratione ſubſtantiae unamquamque partem arctiorem unionem cum ſuo toto habere concipio. Nam ut antehac in prima mea Epiſtola, quam Rhenoburgi adhuc habitans tibi ſcripſi, conatus ſum demonſtrare, cum de natura ſubſtantiae ſit, eſſe infinitam, ſequitur ad naturam ſubſtantiae corporeae unamquamque partem pertinere, nec ſine ea eſſe, aut concipi poſſe.

Vides igitur, qua ratione, et rationem, cur ſentiam, Corpus humanum partem eſſe Naturae: quod autem ad Mentem humanam attinet, eam etiam partem Naturae eſſe cenſeo; nempe quia ſtatuo, dari etiam in natura potentiam infinitam cogitandi, quae, quatenus infinita, in ſe continet totam Naturam objective et cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac Natura ejus, nimirum idearum.

Deinde Mentem humanam hanc eandem potentiam ſtatuo, non quatenus infinitam et totam Naturam percipientem; ſed finitam, nempe quatenus tantum humanum Corpus percipit et hac ratione Mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus ſtatuo.

Verum haec omnia et quae huic rei annexa ſunt, hic accurate explicare et demonſtrare, res eſſet nimis prolixa, nec puto, te id impraeſentiarum a me exſpectare. Imo dubito, an mentem tuam ſatis perceperim, atque aliud reſponderim, ac rogaveris, quod ex te ſcire deſidero.

Quod

Quod deinde scribis, me innuisse, Cartesii Regulas motus falsas fere omnes esse, si recte memini, D. Hugenium id sentire dixi, nec ullam aliam falsam esse affirmavi, quam Regulam sextam Cartesii, circa quam D. Hugenium etiam errare me pu- [412] tare dixi; qua occasione petii, ut mihi communicares experimentum, quod secundum eam hypothesin experti estis in vestrâ Regiâ Societate; sed tibi id non licere judico, quia de hoc nihil respondes.

Dictus Hugenius totus occupatus fuit et adhuc est in expoliendis vitris dioptricis; in quem finem fabricam adornavit, in qua et patinas tornare potest, satis quidem nitidam: quid autem ea promoverit, adhuc nescio, nec, ut verum fateor, valde scire desidero. Nam me experientia satis docuit, in patinis sphaericis liberâ manu tutius et melius expoliri, quam quavis machina. De pendulorum successu et tempore transmigrationis in Galliam nondum aliquid certi possum scribere etc.

EPISTOLA XVI.

Viro Clarissimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

VIR PRAESTANTISSIME, AMICE PLVRIMVM COLENDE,

Perplacent, quae de partium Naturae cum toto consensu nexuque philosopharis; quanquam non satis assequar, quomodo possimus ordinem et symmetriam a natura, ut tu facere videris, profligare; imprimis cum ipse agnoscas, omnia ejus corpora ab aliis ambiri et ab invicem certa et constanti ratione, tum ad existendum, tum ad operandum determinari, eadem semper in omnibus simul motus ad quietem ratione servata: quae ipsissima veri ordinis ratio formalis

malis esse videtur. At ne hic forte te satis capio, non magis, quam in eo, quod de Regulis Cartesii antehac scripseras. Utinam subire laborem velles, me edocendi, qua in re tam Cartesium, quam Hugenium in regulis motus errasse judices. Pergratum mihi sane hoc officio defungendo praestiteris, quod quidem pro viribus demereri studerem.

Praesens non fui, quando D. Hugenius Experi- [443] menta, Hypothesin suam comprobantia, hic Londini fecit. Intelligo interim quendam inter alia pilam unius librae, penduli in modum suspendisse, quae delapsa percusserit aliam, eodem modo suspensam, sed librae dimidiae, ex angulo quadraginta graduum; et Hugenium praedixisse, paucula facta Computatione Algebraica, quis foret effectus, et hunc ipsum praedictioni ad amussim respondisse. Abest Vir quidam insignis, qui multa talia Experimenta proposuerat, quae solvisse dicitur Hugenius. Quamprimum dabitur ipsum, qui abest, convenire, uberius et enucleatius forsan hanc rem tibi exposuero. Tu interim superiori petito me ne refrageris, iterum atque iterum rogo; et si quid praeterea de Hugenii successu in poliendis Vitris Telescopicis cognoveris, impertiri quoque ne graveris. Spero Societatem nostram Regiam, peste jam insigniter per Dei gratiam desaeviente, brevi Londinum reversuram, coetusque suos hebdomadicos instauraturam: quae ibi transigentur scitu digna, eorum communicationem certo tibi poteris polliceri.

Mentionem antehac feceram de Observatis Anatomicis. Scripsit ad me non ita pridem Dom. Boylius qui te perhumaniter salutat) eximios Anatomicos Oxonii se certum reddidisse, quod Asperam Arteriam, tum quarundam Ovium, tum Boum, gramine refertam invenerint; et quod ante paucas septimanas dicti Anatomici invitati fuerint ad videndum Bovem,

Bovem, qui per duos tresve dies collum fere continuo obstipum, erectumque tenuerat et ex morbo, quem possessores plane non cognoverint, mortuus fuerit: in quo, dissectis partibus, ad collum et jugulum spectantibus, ipsi repererint cum admiratione, Asperam ejus arteriam in ipso trunco penitus gramine refertam fuisse, ac si quis illud vi intro adegisset. Id quod justam suggerit inquirendi causam, tum qua ratione tanta graminis quantitas illuc pervenerit; tum, cum ibi esset, quomodo ejusmodi animal tamdiu supervivere potuerit? Praeterea idem Amicus mihi significavit, curiosum quendam Medicum, itidem Oxoniensem, Lac in sanguine humano invenisse. Narrat enim puellam, sumpto largiori jentaculo hora septima matutina, sanguinem misisse in pede hora ejusdem diei undecima: et primum sanguinem immissum fuisse Scutellae, eumque pauco exinde temporis spatio elapso, alborem induisse; [444] postremum vero sanguinem in vasculum minus, quod acetabulum, ni fallor, vocant (Anglice a Sawcer) influxisse, eumque protinus in placentae lacteae formam abiisse: interjectis quinque, aut sex horis Medicum reversum sanguinem utrumque inspexisse, eumque, qui in Scutella erat, dimidium fuisse sanguinem, dimidium vero chyliformem, qui chylus sanguini, ut serum lacti, innataverit: at eum, qui erat in *acetabulo*, totum fuisse chylum, sine ulla sanguinis specie; cumque utrumque super igne seorsim calefaceret, ambos liquores indurasse; puellam vero bene valuisse, nec sanguinem misisse, nisi quod nunquam passa fuisset menstrua, quamquam colore florido vigeret.

Sed transeo ad Politica. In omnium ore hic est rumor de Israëlitarum, per plusquam bis mille annos dispersorum, reditu in Patriam. Pauci id hoc loco credunt; at multi optant. Tu, quid hac de re audias, statuasque, amico tuo significabis. Me

Me quod attinet, quamdiu Nova haec a Viris fide dignis non perſeribuntur ex Urbe Conſtantinopolitana, cui hujus rei maxime omnium intereſt, fidem iis adhibere non poſſunt. Scire aveo, quid Judaei Amſtelaedamenſes ea de re inaudiverint et quomodo tanto nuncio afficiantur, qui, verus ſi fuerit, rerum omnium in Mundo Cataſtrophen inducturus ſane videtur.

Quid Suecus nunc moliatur et Brandiburgicus, ſi potes, explica; et crede me eſſe

Londini
die 8 Decemb. 1665.

Tui Studioſiſſimum

HENR. OLDENBURG.

P. S. Quid de nuperis Cometis noſtri Philoſophi ſtatuant, brevi tibi indicabo, Deo volente.

EPISTOLA XVII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

P. D.

[445] Nolui dimittere commodam hanc occaſionem, quam Doctiſſimus Dom. Bourgeois, Medicinae Doctor Cadomenſis et Reformatae Religionis addictus, jam in Belgium abituriens, mihi offert; ut hac ratione tibi ſignificarem, me ante aliquot ſeptimanas tibi gratum meum animum pro Tractatu tuo mihi tranſmiſſo, licet nunquam tradito, expoſuiſſe; at dubium fovere, num literae illae meae ad manus rite pervenerint. *Indicaveram in iis meam de Tractatu illo ſententiam; quam utique, dehinc re propius inſpectâ et perpenſâ nimis immaturam fuiſſe nunc exiſti-*

existimo. Quaedam mihi videbantur tunc temporis vergere in fraudem Religionis, dum eam ex eo pede metiebar, quam Theologorum vulgus et receptae Confessionum Formulae (quae nimium spirare videntur partium studia) suppeditant. At totum negotium intimius recogitanti multa occurrunt, quae mihi persuasum eunt, te tantum abesse, ut quicquam in Verae Religionis, solidaeve Philosophiae damnum moliaris, ut contra genuinum Christianae Religionis finem, nec non divinam fructuosae Philosophiae sublimitatem et excellentiam commendare et stabilire allabores. Cum igitur hoc ipsum animo tuo sedere nunc credam, rogatum te enixe velim, ut quid eum in finem nunc pares et mediteris, veteri et candido Amico, qui instituti tam divini successum felicissimum totus anhelat, frequentibus literis exponere digneris. Sancte tibi polliceor, me nihil eorum ulli mortalium propalaturum, siquidem tu mihi silentium injunxeris; hoc me solummodo enixurum, ut bonorum et sagacium Virorum mentes ad amplexandas illas veritates, quas tu aliquando in ampliorem lucem depromes, sensim disponam et praejudicia adversus meditationes tuas concepta e medio tollam. Ni fallor admodum, penitius mihi perspicere videris Mentis humanae naturam et vires, ejusque cum Corpore nostro Unionem. De quo argumento ut tua cogitata edocere me velis, impense oro. Vale, Vir Praestantissime, et doctrinae, ac virtutis tuae Cultori Studiosissimo favere perge [-40]

Londini
8. Octob. 1665.

HENR. OLDENBURG.

E P I S T O L A XVIII.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Commercio Noſtro literario ſic feliciter inſtaurato, Vir Clariſſime, nolim amici officio deeſſe literarum intermiſſione Cum ex reſponſione tuâ 5. Julii ad me datâ, intellexerim, animo ſedere tuo, Tractatum illum tuum Quinque-partitum publici juris facere, permittas, quaeſo, te moneam ex affectus in me tui ſinceritate, ne quicquam miſceas, quod Religioſae virtutis praxin labefactare ullatenus videatur; maxime cum degener et flagitioſa haec aetas nil venetur avidius, quam dogmata ejuſmodi, quorum concluſiones graſſantibus vitiis patrocinari videantur.

De caetero, non renuam aliquot dicti Tractatus exemplaria recipere. Hoc duntaxat rogatum te velim, ut ſuo tempore mercatori cuidam Belgico, Londini commoranti, inſcribantur, qui mihi poſtmodum tradenda curet. Nec opus fuerit verba de eo facere, libros ſcilicet iſtiuſmodi ad me fuiſſe tranſmiſſos: dummodo enim in poteſtatem meam tuto [447] pervenerint, nullus dubito, quin commodum mihi futurum ſit, eos amicis meis hinc inde diſtribuendi, juſtumque pro iis precium conſequendi. Vale, et quando vacaverit, reſcribe

Londini
22. Julii 1675.

Tui Studioſiſſimo

Henr. Oldenbvrg.

E P I S T O L A XIX.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME ET CLARISSIME DOMINE,

Eo tempore, quo literas tuas 22 Julii accepi, Amstelaedamum profectus sum eo consilio, ut librum, de quo tibi scripseram, typis mandarem. Quod dum agito, rumor ubique spargebatur, librum quendam meum de Deo sub praelo sudare, meque in eo conari ostendere, nullum dari Deum: qui quidem rumor a plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus forte rumoris auctores) occasionem cepere, de me coram Principe et Magistratibus conquerendi; stolidi praeterea Cartesiani, quia mihi favere creduntur, ut a se hanc amoverent suspicionem, meas ubique opiniones et scripta detestari non cessabant, nec etiamnum cessant. Haec cum a Viris quibusdam fide dignis intellexissem, qui simul affirmabant, Theologos mihi ubique insidiari, editionem, quam parabam, differre statui, donec, quo res evaderet, viderem, et quod tum consilium sequerer, tibi significare proposui. Verum negotium quotidie in pejus vergere videtur, et quid tamen agam, incertus sum. Interim meam ad tuas literas responsionem diutius intermittere nolui et primo tibi maximas ago gratias pro amicissima [149] tua admonitione, cujus tamen ampliorem explicationem desidero, ut sciam, quaenam ea dogmata esse credas, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur. Nam quae mihi cum ratione convenire videntur, eadem ad virtutem maxime esse utilia credo. Deinde, nisi tibi molestum sit, velim, ut loca Tractatus Theologico-politici, quae viris doctis scru-

pulum injecerunt, mihi indicares. Cupio namque istum Tractatum notis quibusdam illustrare et concepta de eo praejudicia, si fieri possit, tollere. Vale.

EPISTOLA XX.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Quantum video ex tuis Novissimis, in periculo versatur Libri a te publico destinati Editio. Non possum non probare institutum tuum, quo illustrare et mollire te velle significas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem Lectoribus fixere. Ea imprimis esse putem, quae ambigue ibi tradita videntur de Deo et Natura; quae duo a te confundi, quamplurimi arbitrantur. Adhaec multis tollere videris miraculorum authoritatem et valorem, quibus solis Divinae Revelationis certitudinem adstrui posse, omnibus fere Christianis est persuasum. Insuper, de Jesu Christo, Mundi Redemptore et unico hominum Mediatore, deque ejus Incarnatione et Satisfactione sententiam tuam celare te ajunt; postulantque, ut de tribus hisce capitibus mentem tuam dilucide aperias. Quod si feceris, in eoque Christianis cordatis et ratione valentibus placueris, in tuto res tuas fore opinor. Haec paucis te scire volui, qui sum tui studiosissimus. Vale.

Dab. die 15 Novemb. 1675.

P. S. *Fac, quaeso, brevi sciam, has meas lineolas tibi rite traditas fuisse.*

EPISTO-

E P I S T O L A XXI.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime domine,

Perbreves tuas literas, 15. Nov. ad me datas, die Saturni elapſa accepi: in iis ea tantummodo [449] indicas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem lectoribus fixere, cum tamen ex iis etiam cognoscere ſperaverim, quaenam eae opiniones eſſent, quae religioſae virtutis praxin labefactare viderentur, de quibus antea monueras. Sed, ut de tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dico, et quidem ad primum, me de Deo et Natura ſententiam fovere longe diverſam ab ea, quam Neoterici Chriſtiani defendere ſolent. Deum enim rerum omnium cauſam immanentem, ut ajunt, non vero tranſeuntem ſtatuo. Omnia, inquam, in Deo eſſe et in Deo moveri cum Paulo affirmo et forte etiam cum omnibus antiquis Philoſophis, licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametſi multis modis adulteratis, conjicere licet. Attamen quod quidam putant, Tractatum Theologico-Politicum eo niti, quod Deus et Natura (per quam maſſam quandam, ſive materiam corpoream intelligunt) unum et idem ſint, tota errant via. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contra perſuaſum eſt, divinae revelationis certitudinem ſola doctrinae ſapientia, non autem miraculis, hoc eſt, ignorantia adſtrui poſſe, quod ſatis prolixe Cap. VI. de miraculis oſtendi. Hoc tantum hic addo, me inter Religionem et Superſtitionem hanc praecipuam agnoscere differentiam,

rentiam, quod haec ignorantiam, ille autem sapien-
[430] tiam pro fundamento habeat et hanc causam esse credo, cur Christiani non fide, neque charitate, neque reliquis Spiritus Sancti fructibus, sed sola opinione inter reliquos dignoscuntur; nempe, quia, ut omnes, solis miraculis, hoc est ignorantia, quae omnis malitiae fons est, se defendunt; atque adeo fidem, licet veram, in superstitionem vertunt. Verum an huic malo remedium adhibere reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de tertio etiam capite mentem meam clarius aperiam, dico, ad salutem non esse omnino necesse, Christum secundum carnem noscere; sed de aeterno illo filio Dei, hoc est, Dei aeterna sapientia, quae sese in omnibus rebus, et maxime in Mente humana, et omnium maxime in Christo Jesu manifestavit, longe aliter sentiendum. Nam nemo absque hac ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote quae sola docet, quid verum et falsum, bonum et malum sit. Et quia, uti dixi, haec sapientia per Jesum Christum maxime manifestata fuit, ideo ipsius discipuli eandem, quatenus ab ipso ipsis fuit revelata, praedicaverunt, seseque spiritu illo Christi supra reliquos gloriari posse ostenderunt. Caeterum quod quaedam Ecclesiae his addunt, quod Deus naturam humanam assumpserit, monui expresse, me, quid dicant, nescire; imo, ut verum fatear, non minus absurde mihi loqui videntur, quam si quis mihi diceret, quod circulus naturam quadrati induerit. Atque haec sufficere arbitror ad explicandum, quid de tribus illis capitibus sentiam. An eadem Christianis, quos nosti, placitura sint, id tu melius scire poteris. Vale.

EPI-

EPISTOLA XXII.

Clarissimo Doctissimoque Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Responsio ad Praecedentem.

Quandoquidem accusare me videris nimiae brevitatis, culpam illam hac vice nimia prolixitate [451] eluam. Exspectaveras, ut video, earum in Scriptis tuis opinionum enarrationem, quae Religiosae virtutis praxin convellere Lectoribus tuis videantur. Dicam quid sit rei, quod potissimum eos excruciet. Fatalem videris rerum et actionum omnium necessitatem adstruere; atqui illa concessa, assertaque, legum omnium, omnis virtutis et religionis incidi nervos, omnesque remunerationes et poenas inanes esse, autumant. Quicquid cogit, vel necessitatem infert, excusare iidem arbitrantur; proindeque neminem inexcusabilem in Dei conspectu fore censent. Si fatis agamur, durâque revoluta manu omnia certo et inevitabili tramite vadunt, quis culpae, poenarumque sit locus, illi equidem non assequuntur. Quis huic modo adhiberi possit cuneus, perquam ardua res dictu est. Tu quid opis hanc in rem suppeditare posses, scire et discere pervelim.

Ad sententiam illam tuam, quam de tribus capitibus, a me notatis, aperire mihi dignaris, haec inquirenda subeunt. Primo, quonam sensu *Miracula et Ignorantiam* pro Synonymis et aequipollentibus habeas, ut in Novissimis tuis sentire videris; cum Lazari a mortuis resuscitatio et Jesu Christi a morte resurrectio omnem Naturae creatae vim superare et soli potentiae divinae competere videatur; neque id ignorantiam culpabilem arguat, quod intelligentiae finitae, certisque repagulis constrictae limites excedat necessum est. An non convenire cen-

ſes creatae Menti et ſcientiae, increatae Mentis ac ſupremi Numinis talem ſcientiam potentiamque [452] agnoſcere, quae penetrare, ac praeſtare ea poſſit, quorum ratio ac modus a nobis homuncionibus reddi et explicari nequeat? Homines ſumus, humani nihil a Nobis alienum ducendum videtur. Deinde, cum capere te nequire fatearis, Deum revera naturam humanam aſſumpſiſſe, quaerere ex te fas ſit, quomodo illa Evangelii noſtri et Epiſtolae ad Hebraeos ſcriptae locos intelligas, quorum prior affirmat, *verbum carnem factum eſſe:* poſterior, *Filium Dei non Angelos, ſed ſemen Abrahae aſſumpſiſſe.* Et totius Euangelii tenorem id inferre putem, Filium Dei unigenitum λόγον, (qui et Deus et apud Deum erat) in natura humana ſe oſtendiſſe et pro nobis peccatoribus ἀντίλυτρον, redemptionis precium, paſſione et morte ſua exſolviſſe. Quid de his et ſimilibus dicendum, ut ſua conſtet Euangelio et Chriſtianae Religioni, cui te favere opinor, veritas, lubens edoceri vellem.

Plura ſcribere ſtatueram, ſed interpellant amici inviſentes, quibus negare humanitatis officia nefas duco. Sed et haec, quae congeſſi hac Epiſtola, ſuffecerint et fortaſſe taedium tibi Philoſophanti creaverint. Vale igitur et me jugem Eruditionis et Scientiae tuae cultorem crede.

Dab. Londini die 16 Decemb. 1675.

EPISTO-

E P I S T O L A XXIII.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

Nobilissime domine,

Video tandem, quid id fuerit, quod a me poſtulabas, ne evulgarem; ſed quia id ipſum praecipuum eſt fundamentum eorum omnium, quae in Tractatu, quem edere deſtinaveram, habentur, volo hic paucis explicare, quâ ratione ego fatalem omnium re- [453] rum et actionum neceſſitatem ſtatuam. Nam Deum nullo modo fato ſubjicio, ſed omnia inevitabili neceſſitate ex Dei naturâ ſequi concipio eodem modo, ac omnes concipiunt, ex ipſius Dei natura ſequi, ut Deus ſe ipſum intelligat; quod ſane nemo negat ex divinâ naturâ neceſſario ſequi, et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, ſed omnino libere, tametſi neceſſario, ſe ipſum intelligere.

Deinde haec inevitabilis rerum neceſſitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipſa moralia documenta, ſive formam legis, ſeu juris ab ipſo Deo accipiant, ſive non, divina tamen ſunt et ſalutaria, et ſi bonum, quod ex virtute et amore divino ſequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel ex neceſſitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile, uti nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus ſequuntur, ideo, quia neceſſario ex iiſdem ſequntur, minus timenda ſunt; et denique ſive ea, quae agimus, neceſſario ſive contingenter agamus, ſpe tamen et metu ducimur.

Porro

Porro homines coram Deo nullâ alia de cauſa ſunt inexcuſabiles, quam quia in ipſius Dei poteſtate ſunt, ut lutum in poteſtate figuli, qui ex eadem maſſa vaſa facit, alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca ſi attendere velis aliquantulum, non dubito, quin facili negotio ad omnia argumenta, quae in hanc ſententiam objici ſolent, reſpondere poſſis, ut multi jam mecum experti ſunt.

Miracula et ignorantiam pro aequipollentibus ſumpſi, quia ii, qui Dei exiſtentiam et Religionem miraculis adſtruere conantur, rem obſcuram per aliam magis obſcuram et quam maxime ignorant, oſtendere volunt, atque ita novum argumentandi genus adferunt, redigendo ſcilicet non ad impoſſibile, ut ajunt, ſed ignorantiam. Caeterum meam de miraculis ſententiam ſatis, ni fallor, explicui in Tractatu Theologico-Politico. Hoc tantum hic addo, quod ſi ad haec attendas, quod ſcilicet Chriſtus non Senatui, nec Pilato, nec cuiquam Infidelium, ſed ſanctis tantummodo apparuerit, et quod Deus neque dextram, neque ſiniſtram habeat, nec in loco, ſed ubique ſecundum eſſentiam ſit, et quod materia ubi-
[454] que ſit eadem, et quod Deus extra Mundum in ſpatio, quod fingunt, imaginario, ſeſe non manifeſtet et quod denique Corporis humani compages intra debitos limites ſolo aëris pondere coërceatur, facile videbis, hanc Chriſti apparitionem non abſimilem eſſe illi, qua Deus Abrahamo apparuit, quando hic vidit homines, quos ad ſecum prandendum invitavit. At dices, Apoſtolos omnes omnino credidiſſe, quod Chriſtus a morte reſurrexerit et ad coelum revera aſcenderit: quod ego non nego. Nam ipſe etiam Abrahamus credidit, quod Deus apud ipſum pranſus fuerit, et omnes Iſraëlitae, quod Deus e coelo igne circumdatus ad montem Sinai deſcenderit et cum iis immediate locutus fuerit, cum tamen haec et plura alia hujusmodi apparitiones ſeu revelatio-

nes

nes fuerint, captui et opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem suam iisdem revelare voluit. Concludo itaque Christi a mortuis resurrectionem revera spiritualem et solis fidelibus ad eorum captum revelatam fuisse, nempe quod Christus aeternitate donatus fuit et a mortuis, (mortuos hic intelligo eo sensu, quo Christus dixit: *sinite mortuos sepelire mortuos suos*) surrexit, simulatque vitâ et morte singularis sanctitatis exemplum dedit; et eatenus discipulos suos a mortuis suscitat, quatenus ipsi hoc vitae ejus et mortis exemplum sequuntur. Nec difficile esset totam Euangelii doctrinam secundum hanc hypothesin explicare. Imo Caput 15. Ep. 1. ad Corinthios ex solâ hâc hypothesi explicari potest et Pauli argumenta intelligi cum alias communem hypothesin sequendo infirma appareant et facili negotio refelli possint; ut jam taceam, quod Christiani omnia, quae Judaei carnaliter, Spiritualiter interpretati sunt Humanam imbecillitatem tecum agnosco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam Naturae cognitionem habeamus, ut determinare possimus, quousque ejus vis et potentia se extendit et quid ejus vim superat? quod quia nemo sine arrogantiâ praesumere potest, licet ergo absque jactantiâ miracula per causas naturales, quantum fieri potest, explicare, et quae explicare non possumus, nec etiam demonstrare, quod absurda sint, satius erit judicium de iis suspendere et Religionem, uti dixi, solâ Doctrinae sapientiâ adstruere. Loca denique Euangelii Johannis et Epistolae ad He- [455] braeos iis, quae dixi, repugnare credis, quia Linguarum orientalium phrases Europaeis loquendi modis metiris; et quamvis Johannes suum Euangelium Graece scripserit, hebraizat tamen. Quicquid sit, an credis, quando Scriptura ait, quod Deus in Nube sese manifestaverit, aut quod in Tabernaculo et in Templo habitaverit, quod ipse Deus naturam Nubis, Tabernaculi et Templi assumpserit? atqui hoc

hoc summum est, quod Christus de se ipso dixit, se scilicet templum Dei esse, nimirum quia, ut in meis praecedentibus dixi, Deus sese maxime in Christo manifestavit, quod Johannes, ut efficacius exprimeret, dixit: verbum factum esse carnem. Sed de his satis.

EPISTOLA XXIV.

Viro Clarissimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

εὖ πράττειν.

Responsio ad Praecedentem.

Rem acu tetigisti, dum percipis causam, quare fatalem illam rerum omnium necessitatem vulgari nollem, ne scilicet virtutis exercitium inde sufflaminaretur, nec praemia ac poenae vilescerent. Quae in eam rem novissimae tuae literae suggerunt, necdum conficere hoc negotium, Mentemque humanam tranquillare videntur. Etenim si nos homines in omnibus actionibus nostris, moralibus aeque, ac naturalibus, ita in potestate Dei sumus, ut lutum in manu figuli, quâ fronte quaeso accusari ullus nostrum potest, quod hoc, vel illo modo egerit, cum secus agere ipsi omnino fuerit impossibile? An non ad unum omnes regerere Deo poterimus, inflexibile [456] fatum tuum, ac irresistibilis tua potestas nos eo adegit, ut sic operaremur, nec operari aliter potuimus; cur igitur et quo jure nos dirissimis poenis mancipabis, quas nullatenus evitare potuimus, te omnia per supremam necessitatem pro arbitrio et beneplacito tuo operante et dirigente? Cum tu dicis, Homines coram Deo nullâ aliâ de causa esse inexcusabiles, quam quia sunt in potestate Dei; Ego argumentum illud plane inverterem, diceremque majori, ut videtur, ratione, Homines ideo plane esse excusabiles,

quia

quia in poteſtate Dei ſunt. In promptu enim eſt omnibus, objicere: Ineluctabilis eſt poteſtas tua, o Deus; Quare merito, quod aliter non egi, excuſandus videor!

Deinde, quod Miracula et Ignorantiam pro aequipollentibus etiamnum capis, videris potentiam Dei et Hominum, etiam acutiſſimorum, ſcientiam iiſdem finibus concludere; quaſi nihil agere, vel producere Deus queat, cujus rationem reddere homines non poſſint, ſi omnes ingenii vires intendant. Adhaec Hiſtoria illa de Chriſti Paſſione, Morte, Sepulturâ, Reſurrectione vivis adeo coloribus genuinisque deſcripta videtur, ut vel appellare conſcientiam tuam auſim, credasne illa Allegorice potius, quam literaliter eſſe accipienda, dummodo de Hiſtoriae veritate fueris perſuaſus? Circumſtantiae illae, quae ab Euangeliſtis eâ de re adeo dilucide ſunt conſignatae, urgere penitus videntur, hiſtoriam illam ad literam eſſe capiendam. Haec paucis ad argumentum illud notare porro volui, quibus ut ignoſcas et pro candore tuo amice reſpondeas, enixe rogo. Dom. Boylius te officioſe reſalutat. Quid Regia Societas nunc agat aliâ vice exponam. Vale et me amare perge.

Londini,
14. Januar 1676.

EPISTOLA XXV.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime Domine,

Quod in praecedentibus meis dixi, nos ideo eſſe inexcuſabiles, quia in Dei poteſtate ſumus, [457] ut

ut lutum in manu figuli, hoc sensu intelligi volui, videlicet quod nemo Deum redarguere potest, quod ipsi naturam infirmam seu animum impotentem dederit. Sicut enim absurde circulus conquereretur, quod Deus ipsi globi proprietates, vel infans, qui calculo cruciatur, quod ei corpus sanum non dederit, sic etiam homo animo impotens queri posset, quod Deus ipsi fortitudinem, veramque ipsius Dei cognitionem et amorem negaverit, quodque ipsi naturam adeo infirmam dederit, ut cupiditates suas nec coërcere, nec moderari possit. Nam naturae cujuscunque rei nihil aliud competit, quam id, quod ex data ipsius causa necessario sequitur. Quod autem naturae uniuscujusque hominis non competat, ut animo forti sit, et quod in nostra potestate non magis sit Corpus sanum, quam Mentem sanam habere, negare nemo potest, nisi qui tam experientiam, quam rationem negare velit. At instas: si homines ex naturae necessitate peccant, sunt ergo excusabiles, nec quod inde concludere velis, explicas, an scilicet quod Deus in eos irasci nequeat, an vero quod beatitudine, hoc est, Dei cognitione et amore digni sint. Sed, si primum putas, omnino concedo, Deum non irasci, sed omnia ex ipsius sententia fieri; at nego, quod propterea omnes beati esse debeant: possunt quippe homines excusabiles esse et nihilominus beatitudine carere et multis modis cruciari. Est [458] enim equus excusabilis, quod equus et non homo sit; at nihilominus equus et non homo esse debet. Qui ex morsu canis furit, excusandus quidem est et tamen jure suffocatur; et qui denique cupiditates suas regere et metu legum easdem coërcere nequit, quamvis etiam ob infirmitatem excusandus sit, non potest tamen animi acquiescentia Deique cognitione et amore frui; sed necessario perit. Neque hic necesse esse puto monere, quod Scriptura, quando ait, Deum in peccatores irasci, eumque judicem esse, qui de hominum actionibus cognoscit, statuit et judicat,

dicat, more humano et secundum receptas vulgi opiniones loquatur, quia ipsius intentum non est Philosophiam docere, nec homines doctos, sed obtemperantes reddere.

Quo praeterea pacto videar, ex eo, quod miracula et ignorantiam pro aequipollentibus sumpserim, potentiam Dei et hominum scientiam iisdem finibus concludere, non video.

Caeterum Christi passionem, mortem et sepulturam tecum literaliter accipio, ejus autem resurrectionem allegorice. Fateor quidem hanc etiam ab Euangelistis iis narrari circumstantiis, ut negare non possimus, ipsos Euangelistas credidisse, Christi corpus resurrexisse et ad coelum adscendisse, ut ad Dei dextram sederet; et quod ab infidelibus etiam potuisset videri, si una in iis locis adfuissent, in quibus ipse Christus discipulis apparuit; in quo tamen; salva Euangelii doctrina, potuerunt decipi, ut aliis etiam Prophetis contigit, cujus rei exempla in praecedentibus dedi. At Paulus, cui etiam Christus postea apparuit, gloriatur, quod Christum non secundum carnem, sed secundum spiritum noverit. Vale, Vir amplissime, et me omni studio, atque affectu tuum esse crede.

EPISTOLA XXVI.

Clarissimo Viro B. d. S.

SIMON ET VRIES.

AMICE INTEGERRIME,

[457] Jamdudum exoptavi tibi adesse; sed tempus, asperaque hyems non satis mihi fuerunt propitiae. Quamvis autem corpore abs te tam longe sim remotus, animo tamen saepissime es praesens meo, praesertim in tuis scriptis cum versor, eaque manibus tracto. Sed quum non omnia, circa Definitiones, mihi sint clara, tui memor ad hasce literas scribendas animum appuli. Consului subtilis ingenii Mathematicum, Borellum, qui de his rebus sic scribit. *Definitiones*, inquit, *adhibentur in Demonstratione, ut praemissae. Quare necesse est, ut sint evidenter cognitae, alias cognitio scientifica, seu evidentissima ex iis acquiri non potest.* Et alibi. *Non temere, sed maximâ cautione eligi debet ratio structurae, aut essentialis passio prima et notissima alicujus subjecti. Nam si Constructio et passio nominata sit impossibilis, tunc non efficietur Definitio scientifica, ut si quis diceret: Duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur Figurales, essent Definitiones non Entium et Impossibiles; et propterea potius ignorantia, quam Scientia ex eis deduceretur. Deinde si Constructio aut passio nominata sit quidem possibilis et vera, sed nobis ignota, aut dubia, tunc bona Definitio non erit. Nam conclusiones ab ignoto et dubio ortae, incertae quoque et dubiae erunt; et ideo suspicionem, aut opinionem, non autem scientiam certam afferent.* A cujus opinione dissentire videtur Tacquet, qui autumat ex falso pronunciato directe ad veram Conclusionem procedi posse, uti tibi notum. Clavius vero, cujus etiam sententiam introducit, sic sentit. *Definitiones* (inquit) *sunt artis vocabula, neque opus est,* ut

ut ratio afferatur, cur res aliqua hoc, aut illo [460] *definiatur modo; sed satis est, ut nunquam res definita afferatur alicui conuenire, nisi prius Definitionem traditam eidem convenire demonstretur.*

Ita ut Borellus velit, quod Definitio alicujus subjecti debeat constare ex passione, sive structura prima, essentiali, nobis notissimâ et verâ. Clavius contra statuat, nihil referre, sive prima, sive notissima, sive vera passio sit, nec ne, dummodo Definitionem, quam tradidimus, alicui convenire, non afferatur, nisi prius demonstretur.

Prae Clavii sententia Borelli sententiam eligerem ego: utri vero tu, an eorum neutri assentiaris, nescio. Cum igitur tales de Definitionis Natura, quae inter principia Demonstrationis numeratur, difficultates mihi sint obortae, nec animus ab istis se queat expedire, magnopere desidero et obnixe peto, ut, si per negotium, perque otium liceat, tuam hac de re sententiam perscribere non graveris et simul addere distinctionem inter Axiomata et Definitiones. Borellus nullam veram admittit, nisi quoad Nomen; sed te aliam ponere credo. Porro definitionem tertiam non intelligo Memini te Hagae Comitis mihi dixisse, quod Res duobus modis potest considerari, vel prout in se est, vel prout respectum habet ad aliud; uti *Intellectus*; is enim vel potest considerari sub cogitatione, vel ut constans ideis. Sed quaenam hic sit distinctio, non assequor: nam existimo, quod, si cogitationem recte concipio, eam oportet comprehendere sub ideis, quia remotis ab eâ omnibus ideis cogitationem destrui necessum est. Cujus rei cum exemplum satis clarum non habeam, res ipsa aliquo modo obscura remanet, ulterioreque explicatione indiget. Denique etiam in Scholio Prop. 10. lib. 1. sub initium ipse haec habes; *Ex his apparet, quod, quamvis duo attributa realiter distincta concipiantur,*

hoc eſt. unum ſine alterius ope, non poſſumus tamen inde concludere ipſa duo entia, ſive duas diverſas ſubſtantias conſtituere. Id enim eſt de naturâ ſubſtantiae, ut unumquodque ejus attributorum. per ſe concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa ſimul in ipſa fuerunt. In quibus videris ſupponere, Subſtantiae naturam ita eſſe conſtitutam, ut plura poſſit habere attributa, quod nondum eſt demonſtratum, niſi ad ſextam Definitionem Subſtan-[421] tiae abſolute infinitae, ſive Dei reſpicias; alias, ſi ſtatuatur unamquamque Subſtantiam tantum habere unum attributum et ego haberem duas ideas duorum attributorum, recte concludere poſſem, quod, ubi duo diverſa attributa, ibi duae diverſae ſint ſubſtantiae. Hujus etiam clariorem explicationem rogo. Deſino Vir Clar. et ad has tuam reſponſionem primâ quâvis occaſione exſpecto.

Amſtelaedami
die 24 Febr. 1663.

Tibi addictiſſimus

S. J. de VRIES.

EPISTOLA XXVII.

Doctiſſimo Juveni

SIMONI DE VRIES,

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

AMICE COLENDE,

Quod ad quaeſtiones a te propoſitas attinet; video te in iis haerere, propterea quod non diſtinguis inter genera Definitionum. Nempe inter definitionem, quae inſervit ad rem, cujus eſſentia tantum quaeritur et de quâ ſolâ dubitatur, explicandum, et inter defi-

definitionem, quae ut solum examinetur, proponitur. Illa enim, quia determinatum habet objectum, vera debet esse; haec vero id non requirit. Ex. gr. si quis templi Solomonis descriptionem me roget, ipsi veram templi descriptionem tradere debeo, nisi cum ipso cupiam garrire. Sed si ego templum aliquod in mente concinnavi, quod aedificare cupio, ex cujus descriptione concludo me talem fundum, totque millia lapidum, aliorumque materialium [402] emere debere; aliquisne sanae mentis mihi dicet, me male conclusisse, ex eo quod forte falsam adhibui definitionem? vel an aliquis a me exiget, ut meam definitionem probem? Is sane nihil aliud mihi dicet, quam quod id, quod conceperam, non conceperim, vel a me exiget, ut id, quod conceperam, probem, me concepisse, quod sane est nugari. Quare definitio vel explicat rem, prout est extra intellectum et tum vera debet esse et a Propositione, vel Axiomate non differre, nisi quod illa tantum circa rerum, rerumve affectionum essentias versatur; hoc vero latius, nempe ad aeternas veritates etiam se extendit. Vel explicat rem, prout a nobis concipitur, vel concipi potest, tumque in eo etiam differt ab Axiomate et Propositione, quod non exigit, nisi ut concipiatur absolute, non ut Axioma sub ratione veri. Quare mala definitio illa est, quae non concipitur. Quod ut intelligatur, Borelli exemplum capiam. Nempe si quis diceret, duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur figurales; si is per lineam rectam intelligit id, quod omnes per lineam curvam, tum bona est definitio, (per illam enim definitionem intelligeretur figura, ut (), aut similes) modo quadrata et alias postea non intelligat figuras. Verum si per lineam intelligat id, quod communiter intelligimus, res est plane inconceptibilis, ideoque nulla est definitio. Quae omnia a Borello, in cujus sententiâ amplectendâ pronus es, plane confunduntur. Aliud exemplum addo, id nempe, quod in

fine adfers. Si dicam unamquamque fubftantiam unum tantum habere attributum, mera eft Propofitio et eget Demonftratione Si vero dicam: per fubftantiam intelligo id, quod uno tantum attributo conftat, bona erit Definitio, modo poftea entia pluribus attributis conftantia alio nomine a fubftantiis diverfo infigniantur. Quod autem dicis, me non demonftrare, fubftantiam (fiveens, plura habere poffe attributa, forte ad Demonftrationes noluifti attendere. Duas enim adhibui, prima quod nihil nobis evidentius, quam quod unumquodque ens fub aliquo attributo a nobis concipiatur et quo plus realitatis, aut effe aliquod ens habet, eo plura attributa ei funt tribuenda. Unde ens abfolute infinitum definiendum, etc. Secundà et quam ego palmariam judico, [463] eft, quod quo plura attributa alicui enti tribuo, eo magis cogor, ipfi exiftentiam tribuere, hoc eft, eo magis fub ratione veri ipfum concipio, quod plane contrarium effet, fi ego Chymaeram, aut quid fimile finxiffem. Quod autem dicis, te non concipere cogitationem, nifi fub ideis, quia remotis ideis cogitationem deftruis, credo id tibi contingere propterea, quod dum tu, res fcilicet cogitans, id facis, omnes tuas cogitationes et conceptus feponis. Quare non mirum eft, quod ubi omnes tuas cogitationes fepofuifti, nihil poftea tibi cogitandum fuperfit. Quod autem ad rem attinet, puto me fatis clare et evidenter demonftraffe, intellectum, quamvis infinitum, ad Naturam naturatam, non vero ad naturantem pertinere. Porro quid hoc ad tertiam Definitionem intelligendam faciat, nondum video, nec etiam cur ea moram injiciat. Ipfa enim Definitio, ut ipfam, ni fallor, tibi tradidi, fic fonat: *Per fubftantiam intelligo id, quod in fe eft et per fe concipitur, hoc eft, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Idem per attributum intelligo, nifi quod attributum dicatur refpectu intellectus, fubftantiae certam talem naturam tribuentis.* Haec, inquam,

inquam, Definitio ſatis clare, quid per ſubſtantiam, ſive attributum intelligere volo, explicat. Vis tamen, quod minime opus eſt, ut exemplo explicem, quomodo una eademque res duobus nominibus inſigniri poſſit. Sed ne parcus videar duo adhibebo. Primo dico per Iſraëlem intelligi tertium Patriarcham, idem per Jacobum intelligo, quod nomen Jacobi ipſi imponebatur propterea, quod calcem fratris apprehenderat. Secundo per planum intelligo id, quod omnes radios lucis ſine ullâ mutatione reflectit; idem per album intelligo, niſi quod album dicatur reſpectu hominis planum intuentis etc.

EPISTOLA XXVIII.

Doctiſſimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Amice colende,

Petis a me, an egeamus experientiâ ad [464]
ſciendum, utrum Definitio alicujus Attributi ſit vera? Ad hoc reſpondeo, nos nunquam egere experientiâ, niſi ad illa, quae ex rei definitione non poſſunt concludi, ut ex. gr. exiſtentia Modorum: haec enim a rei definitione non poteſt concludi. Non vero ad illa, quorum exiſtentia ab eorundem eſſentia non diſtinguitur, ac proinde ab eorum definitione concluditur. Imo nulla experientia id unquam nos edocere poterit: nam experientia nullas rerum eſſentias docet; ſed ſummum, quod efficere poteſt, eſt, mentem noſtram determinare, ut circa certas tantum rerum eſſentias cogitet. Quare, cum exiſtentia attributorum ab eorum eſſentiâ non differat, eam nulla experientia poterimus aſſequi.

Quod

Quod porro petis, anne res etiam, rerumve affectiones sint aeternae veritates? Dico: omnino. Si regeris, cur eas aeternas veritates non voco? respondeo, ut eas distinguam, uti omnes solent, ab iis, quae nullam rem, reive affectionem explicant, ut, ex. gr. *a nihilo nihil fit*; haec, inquam, similesque Propositiones vocantur absolute aeternae veritates, sub quo nihil aliud significare volunt, quam quod talia nullam sedem habent extra mentem etc.

EPISTOLA XXIX.

Viro Doctissimo atque Expertissimo

L. M. P. M. Q. D.

B. D. S.

AMICE SINGVLARIS,

Duas abs te accepi Epistolas, unam die 11 Ja-
[465] nuarii datam et ab amico N. N. mihi traditam; alteram vero 26 die Martii et ab amico, nescio quo, Leida missam. Pergratae mihi ambae fuerunt; praecipue, ubi ex iis, omnia tua optime se habere, teque mei saepe memorem intellexi. Porro pro tua erga me humanitate et honore, quo semper me dignatus es afficere, maximas, quas debeo, ago gratias; simulque precor, ut me tibi non minus addictum credas, quod semper data occasione, quantum mea ferre poterit tenuitas, ostendere conabor. Atque hoc ut incipiam, ad id, quod in tuis Epistolis ex me quaeris, respondere curabo. Petis autem, ut, quae de Infinito excogitata habeam, tibi communicem, quod libentissime faciam.

Quaestio de Infinito omnibus semper difficillima, imo inextricabilis visa fuit, propterea quod non distinxerunt inter id, quod sua natura, sive vi suae defini-

definitionis sequitur esse infinitum; et id, quod nullos fines habet, non quidem vi suae essentiae sed vi suae causae. Ac etiam, quia non distinxerunt inter id, quod infinitum dicitur, quia nullos habet fines; et id, cujus partes, quamvis ejus maximum et minimum habeamus, nullo tamen numero adaequare et explicare possumus. Denique quia non distinxerunt inter id, quod solummodo intelligere, non vero imaginari; et inter id, quod etiam imaginari possumus. Ad haec, inquam, si attendissent, nunquam tam ingenti difficultatum turba obruti fuissent. Clare enim tum intellexissent, quale In- [466] finitum in nullas partes dividi, seu nullas partes habere potest; quale vero contra, idque sine contradictione. Porro etiam intellexissent, quale Infinitum majus alio Infinito sine ulla implicantia, quale vero non item concipi potest; quod ex mox dicendis clare apparebit.

Verum prius haec quatuor paucis exponam, videlicet Substantiam, Modum, Aeternitatem et Durationem. Quae circa Substantiam considerari velim, sunt. Primo, quod ad ejus essentiam pertinet existentia, hoc est, quod ex sola ejus essentiâ et definitione sequatur eam existere; quod, nisi me mea fallit memoria, antehac tibi viva voce absque ope aliarum Propositionum demonstravi. Secundum et quod ex hoc primo sequitur, est, quod Substantia non multiplex, sed unica duntaxat ejusdem naturae existat. Tertium denique, quod omnis Substantia non nisi infinita possit intelligi. Substantiae vero Affectiones Modos voco, quorum definitio, quatenus non est ipsa Substantiae definitio, nullam existentiam involvere potest. Quapropter, quamvis existant, eos ut non existentes concipere possumus: ex quo porro sequitur, nos, ubi ad solam modorum essentiam; non vero ad ordinem totius Naturae attendimus, non posse concludere ex eo, quod jam existant, ipsos postea

postea exstituros, aut non exstituros, vel antea exstitisse, aut non exstitisse. Unde clare apparet, nos existentiam Substantiae toto genere a Modorum existentia diversam concipere. Ex quo oritur differentia inter Aeternitatem et Durationem; per Durationem enim Modorum tantum existentiam explicare possumus; Substantiae vero per Aeternitatem, hoc est, infinitam existendi, sive, invita latinitate, essendi fruitionem.

Ex quibus omnibus clare constat, nos Modorum existentiam et Durationem, ubi, ut saepissime fit, ad solam eorum essentiam, non vero ad ordinem Naturae attendimus, ad libitum et quidem propterea nullatenus, quem eorum habemus, conceptum destruendo, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere posse: Aeternitatem vero et Substantiam, quandoquidem non nisi infinitae concipi possunt, nihil eorum pati posse; nisi simul eorum conceptum destruamus. Quare ii prorsus garriunt, ne dicam insaniunt, qui Substantiam Extensam ex partibus, sive corporibus ab invicem realiter distinctis conflatam esse putant. Perinde enim est, ac si quis ex sola additione et coacervatione multorum circulorum quadratum, aut triangulum, aut quid aliud, tota essentia diversum, conflare studeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus Substantiam Extensam finitam esse ostendere Philosophi vulgo moliuntur, sua sponte ruit. Omnia enim illa Substantiam corpoream ex partibus conflatam supponunt. Ad eundem etiam modum alii, qui postquam sibi persuaserunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta, quibus ostenderent lineam non esse in infinitum divisibilem.

Si tamen quaeras, cur naturae impulsu adeo propensi simus ad dividendam substantiam extensam: ad id

id reſpondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipiatur; abſtracte ſcilicet, ſive ſuperficialiter, prout ope ſenſuum eam in imaginatione habemus; vel ut ſubſtantia, quod non niſi a ſolo intellectu fit. Itaque ſi ad quantitatem, prout eſt in imaginatione, attendimus, quod ſaepiſſime et facilius fit, ea diviſibilis, finita, ex partibus compoſita et multiplex reperietur. Sin ad eandem, prout eſt in intellectu, attendamus, et res, ut in ſe eſt, percipiatur, quod difficillime fit, tum, ut ſatis antehac tibi demonſtravi, infinita, indiviſibilis et unica reperietur.

Porro ex eo, quod Durationem et Quantitatem pro libitu determinare poſſumus, ubi ſcilicet hanc a Subſtantia abſtractam concipimus et illam a Modo, quo a rebus aeternis fluit, ſeparamus, oritur Tempus et Menſura; Tempus nempe ad Durationem; Menſura ad Quantitatem tali modo determinandam, ut, quoad fieri poteſt, eas facile imaginemur. Deinde ex eo, quod Affectiones Subſtantiae ab ipſa Subſtantia ſeparamus et ad claſſes, ut eas quoad fieri poteſt, facile imaginemur, redigimus, oritur Numerus, quo ipſas determinamus. Ex quibus clare videre eſt, Menſuram, Tempus et Numerum nihil eſſe praeter cogitandi, ſeu potius imaginandi Modos. Quare non mirum eſt, quod omnes, qui ſimilibus Notionibus et quidem praeterea male intellectis, progreſſum Naturae intelligere conati ſunt, adeo mirifice ſe [408] intricarint, ut tandem ſe extricare nequiverint, niſi omnia perrumpendo et abſurda etiam abſurdiſſima admittendo. Nam cum multa ſint, quae nequaquam imaginatione; ſed ſolo intellectu aſſequi poſſumus, qualia ſunt Subſtantia, Aeternitas et alia. Si quis talia ejusmodi Notionibus, quae duntaxat auxilia Imaginationis ſunt, explicare conatur: nihilo plus agit, quam ſi det operam, ut ſua imaginatione inſaniat. Neque etiam ipſi Subſtantiae Modi, ſi cum ejusmodi Entibus rationis, ſeu imaginationis auxiliis

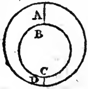
confun-

confundantur, unquam recte intelligi poterunt. Nam cum id facimus, eos a Subſtantia et Modo, quo ab aeternitate fluunt, ſeparamus; ſine quibus tamen recte intelligi nequeunt.

Quod ut adhuc clarius videas, cape hoc exemplum: nempe, ubi quis Durationem abſtracte conceperit, eamque cum Tempore confundendo in partes dividere inceperit, nunquam poterit intelligere, qua ratione hora ex. grat. tranſire poſſit. Nam ut hora tranſeat, neceſſe erit, ejus dimidium prius tranſire et poſtea dimidium reliqui et deinde dimidium, quod huius reliqui ſupereſt; et ſi ſic porro infinite dimidium a reliquo ſubtrahas, nunquam ad finem horae pervenire poteris. Quare multi, qui Entia rationis a realibus diſtinguere aſſueti non ſunt, Durationem ex momentis componi, auſi ſunt aſſeverare et ſic in Scyllam inciderunt cupientes vitare Charybdim. Idem enim eſt Durationem ex momentis componere, quam Numerum ex ſola nullitatum additione.

Porro cum ex modo dictis ſatis pateat, nec Numerum, nec Menſuram, nec Tempus, quandoquidem non niſi auxilia imaginationis ſunt, poſſe eſſe infinitos. Nam alias Numerus non eſſet numerus, nec Menſura menſura, nec Tempus tempus. Hinc clare videre eſt, cur multi, qui haec tria cum rebus ipſis confundebant, propterea quod veram rerum naturam ignorabant, Infinitum actu negarunt. Sed quam miſere ratiocinati ſint, judicent Mathematici, quibus hujus farinae Argumenta nullam moram injicere potuerunt in rebus, ab ipſis clare diſtincteque perceptis. Nam praeterquam quod multa invenerunt, quae nullo Numero explicari poſſunt; quod [469] ſatis numerorum defectum ad omnia determinandum patefacit: multa etiam habent, quae nullo numero adaequari poſſunt; ſed omnem, qui dari poteſt,

poteſt, numerum ſuperant. Nec tamen concludunt, talia omnem numerum ſuperare ex partium multitudine: ſed ex eo, quod rei natura non ſine manifeſta contradictione numerum pati poteſt, ut ex. grat.

omnes inaequalitates ſpatii duobus circulis A B et C D, interpoſiti, omnesque variationes, quas materia, in eo mota, pati debeat, omnem numerum ſuperant. Idque non concluditur, ex nimia ſpatii interpoſiti magnitudine. Nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, hujus tamen parvae portionis inaequalitates omnem numerum ſuperabunt. Neque etiam idcirco concluditur, ut in aliis contingit, quod ejus maximum et minimum non habeamus: utrumque enim in hoc noſtro exemplo habemus, maximum nempe A B, minimum vero C D. Sed ex eo tantum concluditur, quod natura ſpatii inter duos circulos, diverſa centra habentes, interpoſiti nihil tale pati poſſit. Ideoque ſiquis omnes illas inaequalitates certo aliquo numero determinare velit, ſimul efficere debebit, ut circulus non ſit circulus.

Sic etiam, ut ad noſtrum propoſitum revertar, ſi quis omnes materiae motus, qui hucusque fuerunt, determinare volet, eos ſcilicet, eorumque Durationem ad certum numerum et tempus redigendo; is certe nihil aliud conabitur, quam Subſtantiam corpoream, quam non niſi exiſtentem concipere poſſumus, ſuis Affectionibus privare et ut naturam, quam habet, non habeat, efficere. Quae clare demonſtrare hic poſſem, ut et alia multa, quae in hac Epiſtola attigi, niſi id ſuperfluum judicarem.

Ex omnibus jam dictis clare videre eſt, quaedam ſua natura eſſe infinita, nec ullo modo finita concipi poſſe; quaedam vero vi cauſae, cui inhaerent, quae tamen, ubi abſtracte concipiuntur, in partes

poſſunt

poſſunt dividi et ut finita ſpectari; quaedam denique infinita, vel, ſi mavis, indefinita dici, propterea quod nullo numero adaequari queant, quae tamen majora et minora poſſunt concipi; quia non ſequitur, illa neceſſario debere eſſe aequalia, quae numero [470] adaequari nequeunt, ut ex allato exemplo et aliis multis ſatis eſt manifeſtum.

Denique cauſas errorum et confuſionum, quae circa Quaeſtionem de Infinito ortae ſunt, breviter ob oculos poſui, eaſque, ni fallor, ita explicui omnes, ut non putem ullam ſupereſſe circa Infinitum Quaeſtionem, quam hic non attigi, aut quae ex dictis facillime ſolvi non queat. Quare in his te detinere diutius, operae pretium eſſe non judico.

Verum hic obiter adhuc notari velim, quod Peripatetici recentiores, ut quidem puto, male intellexerunt demonſtrationem Veterum, qua oſtendere nitebantur Dei exiſtentiam. Nam, ut ipſam apud Judaeum quendam Rab Ghaſdaj vocatum, reperio, ſic ſonat. Si datur progreſſus cauſarum in infinitum, erunt omnia, quae ſunt, etiam cauſata. Atque nulli, quod cauſatum eſt, competit vi ſuae naturae neceſſario exiſtere. Ergo nihil eſt in natura, ad cujus eſſentiam pertinet neceſſario exiſtere. Sed hoc eſt abſurdum: ergo et illud. Quare vis argumenti non in eo ſita eſt, quod impoſſibile ſit, dari actu Infinitum, aut progreſſus cauſarum in infinitum; ſed tantum in eo, quod ſupponatur, res, quae ſua natura non neceſſario exiſtunt, non determinari ad exiſtendum a re ſua natura neceſſario exiſtente.

Tranſirem jam, quia tempus me feſtinare cogit, ad ſecundam tuam Epiſtolam: ſed ad ea, quae iſthac continentur, commodius, cum dignatus fueris me inviſere, reſpondere potero. Quaeſo itaque, ſi fieri poteſt, ut quamprimum venias; nam tempus migrandi feſtinanter accedit. Tantum eſt. Vale, meique memor vive, qui ſum etc.

E P I S T O L A XXX. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

P E T R O B A L L I N G

B. D. S.

Dilecte amice,

Postrema tua, 26. elapsi mensis, ni fallor, scripta, recte ad meas manus pervenit. Non exi- [471] gua me ea tristitia, ac sollicitudine affecit, licet eadem valde decreverit, ubi tuam prudentiam et animi fortitudinem perpendo, quibus fortunae, vel potius opinionis incommoda eo tempore, quo validissimis te oppugnant armis, contemnere nosti. Mea tamen indies accrescit sollicitudo; et propterea per nostram ego te amicitiam oro, atque obsecro, ne multis ad me scribere tibi grave sit. Quantum omina, quorum mentionem facis, attinet, nempe quod infante tuo adhuc sano et valente tales gemitus audiveris, quales edebat, quum aegrotabat et paulo post fatis concedebat; existimarem ego, hanc verum non fuisse gemitum, sed non nisi tuam imaginationem; quia ais, quod, quum te levabas et, ut audires, te componebas, tam clare eos non audiveris, quam antea vel postea, quum in somnum relapsus fueris. Profecto hoc ostendit, eos gemitus non nisi meram fuisse imaginationem, quae soluta et libera certos gemitus efficacius et vividius imaginari potuit, quam eo tempore, quo te erigebas, ut ad certum locum auditum dirigeres. Quod hic dico, alio casu, qui mihi elapsa hieme Rhenoburgi accidit, confirmare, simulque explicare possum. Quum quodam mane, lucescente jam coelo, ex somnio gravissimo evigilarem, imagines, quae mihi in somnio occurrerant, tam vivide ob oculos versabantur, ac si res fuissent verae et praesertim cujusdam nigri et scabiosi Brasiliani, quem nunquam antea videram. Haec imago partem

[472] partem maximam disparebat, quando, ut me alia re oblectarem, oculos in librum, vel aliud quid defigebam: quamprimum vero oculos a tali objecto rursus avertebam, sine attentione in aliquid oculos defigendo, mihi eadem ejusdem Aethiopis imago eadem vividitate, et per vices, apparebat, donec paulatim circa caput dispareret. Dico; idem, quod mihi in sensu meo interno visus occurrit, in tuo occurrisse auditu. Sed quoniam causa longe diversa fuit, casus tuus, non vero meus omen fuit. Ex eo, quod jam narrabo, res clare deprehendetur. Effectus imaginationis ex constitutione vel Corporis, vel Mentis oriuntur. Hoc, ut omnem evitem prolixitatem, impraesentiarum sola experientia probo. Experimur febres, aliasque corporeas alterationes deliriorum causas esse et eos, qui tenacem habent sanguinem, nihil aliud, quam rixas, molestias, caedes, hisque similia imaginari. Videmus etiam imaginationem tantummodo ab animae constitutione determinari; quandoquidem, ut experimur, intellectus vestigia in omnibus sequitur et suas imagines, ac verba ex ordine, sicuti suas demonstrationes intellectus, concatenat et invicem connectit; adeo ut fere nihil possimus intelligere, de quo imaginatio non aliquam e vestigio formet imaginem. Hoc cum ita sit, dico, omnes imaginationis effectus, quae a corporeis causis procedunt, nunquam rerum futurarum posse esse *omina;* quia eorundem causae nullas res futuras involvunt. Sed vero imaginationis effectus, vel imagines, quae originem suam ab Mentis constitutione ducunt, possunt alicujus rei futurae esse *omina;* quia Mens aliquid, quod futurum est, confuse potest praesentire. Quare id adeo firmiter et vivide potest sibi imaginari, ac si ejusmodi res esset praesens; nempe, pater (ut tui simile adducam exemplum) adeo filium suum amat, ut is et dilectus filius quasi unus idemque sint. Et quoniam (juxta id, quod alia occasione demonstravi) filii essentiae affectio-

affectionum et quae inde sequuntur, necessario in Cogitatione dari debet idea et pater, ob unionem, quam cum filio suo habet, pars memorati filii est, etiam necessario patris anima de essentia ideali filii et ejusdem affectionibus et iis, quae inde sequuntur, participare debet, ut alibi prolixius demonstravi. Porro, quoniam patris anima idealiter de iis, [473] quae essentiam filii consequuntur, participat, ille (ut dixi) potest interdum aliquid ex iis, quae ejus essentiam consequuntur, tam vivide imaginari, ac si id coram se haberet, si nimirum sequentes concurrunt conditiones. I. Si casus, qui filio in vitae decursu accidet, notabilis erit. II. Si talis erit, quem facillime imaginari possumus. III. Si tempus, quo hic continget casus, non admodum remotum est. IV. Denique si corpus bene constitutum est, non tantum quod sanitatem spectat, sed etiam si liberum et omnibus curis et negotiis vacuum est, quae externe sensus turbant. Huic rei inservire quoque potest, quod ea cogitemus, quae ut plurimum his similes excitant ideas. Exempli gratia; si, interea dum cum hoc, illove loquimur, gemitus audimus, plerumque fiet, ut, ubi de eodem homine iterum cogitamus, ii gemitus, quos auribus percipiebamus, quum cum ipso loquebamur, in memoriam sint venturi. Haec, amice dilecte, mea de tua Quaestione est sententia. Brevissimus, fateor, fui; sed dedita opera, ut materiam prima quavis occasione ad me scribendi tibi suppeditarem etc.

Vooburgi,
20 Julii 1664.

EPISTO-

EPISTOLA XXXI. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

MI DOMINE ET AMICE IGNOTE,

Jam saepiuscule tuum Tractatum, una cum ejus Appendice, nuper in lucem editum, attente evolvi. Magis me decebit, ut aliis, quam tibi narrem sum-[474] mam, quam in eo reperi, soliditatem et quam inde percepi voluptatem: id tamen reticere nequeo, quod, quo frequentius cum attentione eum percurro, eo magis mihi placeat et continuo aliquid observem, quod antea non animadverteram. Verumenimvero (ne hac in Epistola Adulator videar) nolo ejus Auctorem nimium admirari. Novi, Deos omnia laboribus vendere. Ne autem te in admiratione nimis diu detineam, quis sit et qui fiat, ut tibi ignotus tanta ad te scribendi libertate utatur, dicam tibi, eum esse, qui desiderio purae et sincerae veritatis impulsus, in brevi hac et fragili vita pedes suos in scientia, quantum humanum nostrum patitur ingenium, figere studet: quique nullum alium, ad indagandum veritatem, scopum sibi praefixit, quam ipsam veritatem: quique scientia nec honores, nec divitias; sed meram veritatem, tranquillitatemque, tanquam veritatis effectum, sibi acquirere conatur: et qui ex omnibus veritatibus, ac scientiis, nullis magis, quam Metaphysicis, si non omnibus, saltem aliqua earum parte se oblectat: et qui omnem suam vitae delectationem in eo collocat, ut horas otiosas et subcisivas in iis transigat. Verum nec quivis adeo beatus est, nec tantum adhibet studium, quantum mihi persuadeo, te adhibuisse, et propterea quivis eo perfectionis non pervenit, quo te jam pervenisse, ex opere tuo perspicio. Verbo ut absolvam, is ipse est, quem familiarius cognoscere tibi licebit, si eum

tibi

tibi tantopere devincire placeat, ut aperias et quasi perfores haerentes ejus cogitationes.

Sed ad Tractatum tuum redeo. Quemadmodum inibi multa inveni, quae summopere palato arridebant, ita etiam quaedam obtulerunt sese concoctu difficilia, quaeque mihi tibi ignoto ita objicere haud aequum foret, eoque magis, quod grata, nec ne haec sint futura, me latet: et haec est causa, cur haec praemittam et rogem, an liceat, si his vesperis hiemalibus tempus superfuerit, tibique placuerit, ad meas difficultates, quae mihi in libro tuo adhuc restant, respondere, nonnullas earum transmittere; hac tamen lege et obtestatione, ne ego rei magis necessariae, tibique magis impedimento sim: quoniam nihil intensius, juxta promissa in libro tuo facta, quam latiorem opinionum tuarum explicationem ac editionem desidero. Ipse id, quod tandem [475] calamo et chartae credo, coram salute impertitâ, praestitissem; quia vero primo tuum hospitium mihi ignotum erat, dein morbus contagiosus et denique munus meum impediebant, hoc ipsum in aliud ac aliud tempus dilatum est.

Nec vero haec epistola plane sit vacua, et quia simul spe ducor, non tibi fore ingratum, unicum tantum tibi proponam: nempe, te passim tam in Principiis, quam in Cogitatis Metaphysicis statuere, sive ut propriam sententiam, sive ut Cartesium, cujus Philosophiam docebas, explicares, creare et conservare unum et idem esse, (quod per se adeo clarum est iis, qui eo suas cogitationes direxerunt, ut etiam prima sit notio) et Deum non modo Substantias; sed etiam motum in Substantiis creasse, hoc est, Deum non solum Substantias in statu suo continuâ creatione, verum etiam earundem motum, ac conatum conservare. Deus, verbi causâ, non tantum efficit, ut anima, immediatâ Dei voluntate atque opera-

tione (perinde eſt, quomodo id nomines) diutius exiſtat, inque ſuo perſeveret ſtatu; verum etiam cauſa eſt, ut tali modo ſeſe ad animae motum habeat: hoc eſt, quemadmodum continua Dei creatio efficit, ut res diutius exiſtant, ita quoque conatus vel rerum motus per eandem cauſam ſit in rebus; quandoquidem extra Deum nulla motus datur cauſa. Sequitur igitur, Deum non tantum cauſam eſſe Subſtantiae Mentis, ſed etiam cujuscunque conatus vel motus Mentis, quem voluntatem nuncupamus, veluti paſſim ſtatuis: ex quâ aſſertione etiam neceſſario ſequi videtur, vel nil mali in motu ſive mentis voluntate eſſe, vel Deum ipſum illud malum immediate operari. Nam ea quoque, quae mala appellamus, per animam et conſequenter per ejusmodi immediatum influxum et Dei concurſum fiunt. Exempli gratia, Anima Adami vult edere de fructu prohibito; efficitur ergo, juxta ſuperius tradita, non tantum ut illa Adami voluntas per Dei influxum velit; ſed etiam, quemadmodum ſtatim oſtendetur, ut tali modo velit; adeo ut ille Adami prohibitus actus, quatenus Deus non modo voluntatem ejus movebat, ſed et quatenus eam tali modo movebat, vel in ſe non ſit malus, vel ut Deus ipſe illud operari videatur, quod nos malum vocamus. Nec aut [476] tu aut D. Carteſius hunc nodum ſolvere videris, dicendo malum eſſe *Non Ens*, cum quo Deus non concurrit: unde enim voluntas edendi, aut voluntas Diabolorum ad ſuperbiam procedebat? Nam quoniam voluntas (ut recte animadvertis) non ſit diverſum quid ab ipſa Mente; ſed ſit hic aut ille motus vel Mentis conatus, tam ad hanc, quam ad illam motionem concurſu Dei ei opus erit; jam vero Dei concurſus, ut ex ſcriptis tuis intelligo, nihil aliud eſt, quam rem per ſuam voluntatem hoc vel illo pacto determinare: ſequitur, ergo Deum aeque cum mala voluntate, quatenus mala eſt, ac cum bona, quatenus bona eſt, concurrere, hoc eſt,

eam

eam determinare. Nam voluntas Dei, quae caufa abfoluta eft omnium, quae exiftunt tam in fubftantia, quam in conatu, videtur etiam prima caufa effe malae voluntatis, quatenus mala eft. Deinde nulla in nobis fit voluntatis determinatio, quin Deus eam ab aeterno fciverit; alioquin, fi nefciverit, in Deo imperfectionem ftatuimus. Sed qui Deus illam aliter fciverit, quam ex fuis Decretis? Sunt igitur ejus Decreta noftrarum determinationum caufa; et ita rurfum fequi videtur, malam voluntatem vel non effe malum quid, vel Deum illius mali caufam effe immediatam et id operari. Neque hic Diftinctio Theologorum de differentiâ inter actum et malum actui adhaerens locum habere poteft: nam Deus cum actum, tum modum actus decrevit, hoc eft, Deus non folummodo decrevit, ut Adamus ederet, verum etiam ut neceffario contra mandatum ederet. Adeo ut iterum fequi videatur, vel τὸ edere Adami adverfus praeceptum non effe malum, vel Deum ipfum illud operari.

Haec funt, Vir Clariffime, quae in praefentiâ in Tractatu tuo percipere nequeo: extrema namque utrinque ftatuere durum eft. Tale autem refponfum a perfpicaci tuo judicio et induftriâ, quod mihi faciat fatis, exfpecto et fpero, me fequentibus meis oftenfurum, quantum tibi propterea debeam. Certo tibi, Vir Clar. perfuadeas, me haec nullâ aliâ de caufâ, quam ftudio veritatis quaerere: liber fum, nulli adftrictus profeffioni, honeftis mercaturis me alo et tempus, quod mihi reliquum eft, hifce rebus impendo. Submiffe quoque rogo, ut meae difficultates tibi non fint ingratae; fi ad hafce refpondere animus eft, id quod ardentiffime cupio, fcribe [477] ad etc.

Dordraci
12. Decemb. 1664.

GVIL. DE BLYENBERGH.

EPISTOLA XXXII. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMICE IGNOTE,

Epistolam tuam 12. Decembris datam et in aliâ inclusam, scriptâ 24. ejusdem mensis, 26. Schiedami demum accepi; unde intensum tuum veritatis amorem, eamque solummodo omnium studiorum tuorum scopum esse, intelligebam: quod me, qui etiam in nihil aliud animum intendo, ut concluderem coëgit, non tantum tuam petitionem, nempe ut ad tuas, quas jam mittis et imposterum mittes Quaestiones, pro viribus mei intellectus responderem, plene concedere; verum omnia quoque pro meâ parte conferre, quae ulteriori notitiae sincera que amicitiae inservire queunt. Quantum enim ad me attinet: Nullas ex omnibus rebus, quae in potestate mea non sunt, pluris facio, quam cum Viris veritatem sincere amantibus foedus inire amicitiae; quia credo, nos nihil omnino in mundo, quod nostrae potestatis non est, tranquillius, quam istiusmodi homines, posse amare; quoniam tam impossibile est amorem dissolvere, quem ii erga invicem habent, eo quod amore, quem unusquisque [478] erga veritatis cognitionem habet, fundatus est, quam ipsam veritatem semel perceptam non amplecti. Est insuper summus ac gratissimus, qui in rebus, quae nostri arbitrii non sunt, dari potest; quandoquidem nulla res, praeter veritatem, diversos sensus et animos penitus unire valet. Taceo maximas utilitates, quae inde fluunt, ut rebus, quas procul dubio ipse nosti, diutius te non detineam, quod

quod tamen huc uſque feci, quo eo melius oſtenderem, quam gratum mihi et impoſterum futurum ſit, occaſionem nanciſci ad meum tibi officium praeſtandum.

Ut autem praeſentem captem, propius accedam et ad Quaeſtionem tuam reſpondebo, quae in eo vertitur cardine, nimirum; Quod clare videatur ſequi, tam ex Dei Providentia, quae ab ejus Voluntate non differt, quam ex Dei Concurſu, rerumque Creatione continua, vel nulla dari peccata nullumve malum, vel Deum ea peccata atque illud malum efficere. Verum non explicas, quid per malum intelligas et quantum ex exemplo de determinatâ voluntate Adami perſpicere licet, videris per malum intelligere ipſam voluntatem, quatenus tali modo determinata conciperetur, vel quatenus Dei mandato repugnaret, et propterea ais, magnam eſſe abſurditatem (ut et ego, ſi ſe ita res haberet) alterutrum horum ſtatuere, nempe, Deum ipſum res, quae contra ſuam voluntatem ſunt, operari, vel eas bonas fore, licet voluntati Dei repugnarent. Quoad me, non poſſum concedere peccata et malum quid poſitivum eſſe, multo minus, aliquid eſſe, aut fieri contra Dei voluntatem. Econtra dico, non ſolum peccata non eſſe quid poſitivum; verum etiam affirmo, nos non niſi improprie, vel humano more loquendo dicere poſſe, nos erga Deum peccare, ut cum dicimus, homines Deum offendere.

Nam, primum quod ſpectat, novimus quicquid eſt, in ſe conſideratum ſine reſpectu ad aliud quid, perfectionem includere, quae ſeſe eo uſque in quacunque re extendit, quo ſe extendit ipſa rei eſſentia: nam eſſentia etiam nihil aliud eſt. Sumo, exempli gratiâ, conſilium, ſive determinatam Adami voluntatem ad edendum de fructu prohibito: hoc conſilium, ſive illa determinata voluntas in ſe ſola conſiderata

fiderata tantum perfectionis includit, quantum realitatis exprimit; et hoc inde intelligi poteft, nempe, quod in rebus nullam imperfectionem poffimus concipere, nifi ad alias res attendamus, quae plus habent realitatis; et propterea in Adami decreto, quando illud in fe confideramus, nec cum aliis perfectioribus, perfectioremve ftatum oftendentibus, comparamus, nullam poterimus invenire imperfectionem; imo cum infinitis aliis comparare refpectu illius longe perfectioribus, uti lapidibus, truncis, etc. licet. Et hoc quivis revera quoque concedit: nam quilibet res, quas in hominibus deteftatur, cumque averfione contemplatur, in animalibus cum admiratione intuetur, uti apum bella, atque columbarum zelotypiam, etc. quae in hominibus fpernuntur et nihilominus ob ea animalia perfectiora judicamus. Haec cum ita fint, clare fequitur, peccata, quandoquidem ea nil nifi imperfectionem indicant, non poffe in aliquo confiftere, quod realitatem exprimit, ficuti Adami decreto ejufque executione.

Praeterea, neque dicere valemus, Adami voluntatem cum Lege Dei pugnare, ac ideo illam effe malam, quia Deo difpliceret: nam, praeterquam quod magnam in Deo poneret imperfectionem, fi quicquam contra ejus Voluntatem fieret, fique quid defideraret, cujus compos non fieret, ejufque natura tali modo determinata effet, ut, quemadmodum creaturae, cum his Sympathiam, cum illis Antipathiam haberet; etiam omnino cum voluntate divinae naturae pugnaret, quia enim illa ab ejus intellectu non difcrepat, impoffibile aeque eft, aliquid fieri contra ejus Voluntatem ac contra ejus Intellectum, hoc eft, id, quod contra ejus Voluntatem fieret, talis deberet effe naturae, ut ejus etiam intellectui repugnaret, ut Quadratum Rotundum. Quandoquidem ergo voluntas, decretumve Adami, in fe fpectatum, nec malum, nec quoque proprie loquendo contra Dei

Dei Voluntatem erat; fequitur Deum ejus caufam poffe, immo, juxta eam rationem, quam animadvertis, debere effe; non vero quatenus malum erat: nam malum, quod in eo erat, non erat aliud, quam privationis ftatus, quem propter illud opus Adamus amittere debebat, et certum eft, Privationem non effe quid pofitivum, eamque refpectu noftri, non [480] vero Dei intellectus ita nominari. Hoc autem hinc oritur, quia cuncta ejufdem generis fingularia, ea omnia, verbi gratia, quae externam hominum figuram habent, una eademque Definitione exprimimus et idcirco judicamus, ea omnia aeque apta effe ad fummam perfectionem, quam ex ejufmodi Definitione deducere poffumus; quando autem unum invenimus, cujus opera cum ifta pugnant perfectione, tunc id ea privatum effe judicamus et a fua natura aberrare; quod haud faceremus, fi id ad ejusmodi definitionem non retuliffemus, talemque ei naturam affinxiffemus. Quoniam vero Deus res nec abftracte novit, nec id genus generales format definitiones, nec plus realitatis rebus competit, quam iis Divinus intellectus et potentia immifit et revera tribuit, manifefto fequitur, privationem iftam folummodo refpectu noftri intellectus, non verò refpectu Dei dici poffe.

Hifce, mihi ut videtur, Quaeftio penitus foluta eft. Ut vero viam magis planam reddam omnemque fcrupulum evellam, neceffe habeo, ad has duas fequentes Quaeftiones refpondere, nempe primo, quare S. Scriptura dicat Deum flagitare, ut fe improbi convertant, et etiam, quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere, cum tamen contrarium conclufiffet. Secundo, quod ex dictis meis fequi videatur, improbos fuperbia, avaritia, defperatione, etc. aeque Deum colere, ac probos generofitate, patientia, amore etc. propterea quod Dei voluntatem exfequuntur.

Ad primum ut respondeam, dico Scripturam, quia plebi praecipue convenit et inservit, continuo humano more loqui: plebs etenim rebus sublimibus percipiendis inepta est; et haec est ratio, cur mihi persuadeam ea omnia, quae Deus Prophetis revelavit ad salutem esse necessaria, legum modo scribi; et hoc pacto integras Parabolas Prophetae finxerunt, nempe primo Deum, quia salutis et perditionis media revelarat, quorumque erat causa, instar Regis ac Legislatoris adumbrarunt; media, quae nil nisi causae sunt, Leges appellarunt et ad modum Legum conscripserunt; salutem perditionemque, quae nil nisi effectus sunt, qui necessario ex illis mediis fluunt, [461] tanquam praemium et poenam proposuerunt, atque juxta hanc Parabolam magis, quam juxta veritatem omnia sua verba ordinarunt, Deumque ad instar hominis passim expresserunt, modo iratum, modo misericordem, jam futura desiderantem, jam zelo et suspicione captum, quin ab ipso Diabolo deceptum; adeo ut Philosophi et simul omnes, qui sunt supra Legem, hoc est, qui Virtutem, non ut Legem, sed ex amore, quia praestantissima est, sequuntur, ejusmodi verbis non debeant offendi.

Edictum ergo Adamo factum in hoc solummodo consistebat, nempe quod Deus Adamo revelavit, τὸ edere ex illa arbore mortem operari, quemadmodum et nobis per naturalem intellectum revelat, venenum esse mortiferum. Si vero roges, in quem finem hoc ei revelaret? responsum do, ut eum tanto scientia perfectiorem redderet. Deum ergo interrogare, quamobrem ipsi perfectiorem non dederit voluntatem, est aeque absurdum, ac interrogare, cur circulo omnes globi proprietates non fuerit largitus, uti ex supra dictis perspicue sequitur, et ego Scholio Prop. 15. Partis primae Princip. Cartes. more Geometrico demonstrat. demonstravi.

Sectin-

Secundam difficultatem quod attinet, verum quidem eſt, impios Dei voluntatem ſuo modo exprimere; ideo tamen cum probis nullatenus ſunt comparandi. Quo enim Res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaeſtimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit, eo quod improbi amore Divino, qui ex Dei profluit cognitione et quo ſolo nos pro humano noſtro intellectu Dei ſervi dicimur, carent. Imo, quia Deum non cognoſcunt, non ſunt niſi inſtrumentum in manu Artificis, quod inſcium ſervit et ſerviendo conſumitur; probi contra conſcii ſerviunt et ſerviendo perfectiores evadunt.

EPISTOLA XXXIII. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERCH.

Reſponſio ad praecedentem.

Mi domine et charissime amice,

Ubi tua mihi primum tradebatur epiſtola, eaque a me curſim evolvebatur, non tantum ſtatim reſpondere, ſed et multa refutare animus erat. [482] Verum quo eam magis volvebam, eo minorem objectionum materiam inveniebam et quantum deſiderium legendi me ceperat, tantam legendo percepi voluptatem. Antequam vero ad poſtulatum accedam, ut nimirum quasdam difficultates ſolveres, imprimis ſciendum eſt; me duas Generales habere Regulas, juxta quas ſemper ſtudeo philoſophari. Prior Regula eſt clarus et diſtinctus mei intellectus conceptus, poſterior eſt Verbum Dei revelatum, vel Dei voluntas. Juxta priorem amator veritatis, juxta utram-

que

que vero, Christianus ut sim Philosophus, conor; et siquando post longum accideret examen, ut naturalis mea cognitio vel videretur cum hoc Verbo pugnare, vel minus bene cum eo convenire, tantum hoc Verbum apud me habet auctoritatis, ut conceptus, quos claros esse mihi imaginor, mihi sint potius suspecti, quam ut eos supra et contra illam veritatem, quam in illo libro mihi praescriptam puto, collocarem. Et quid mirum? nam constanter credere volo, illud Verbum esse Dei Verbum, hoc est, id provenisse a summo et perfectissimo Deo, qui plures perfectiones includit, quam ego capere possum; et forte de se ipso, suisque operibus plures voluit perfectiones praedicare, quam ego finito meo intellectu hodie, hodie inquam, percipere queo: fieri enim potest, ut [483] memet operibus meis majoribus perfectionibus privarim; et ideo, si forte ea praeditus essem perfectione, qua actionibus propriis privatus sum, percipere possem omne id, quod in eo Verbo nobis proponitur et docetur, cum sanissimis meae Mentis conceptibus congruere; verum quia mihi ipsi suspectus sum, annon continuo errore memet meliore privaverim conditione, et, ut statuis, Princ. Part. 1. Prop. 15. nostra cognitione, licet clarissima, adhuc imperfectionem includat; potius, etiam sine ratione, ad illud Verbum inclino, hoc nisus fundamento, quod a perfectissimo prodiit, (hoc quippe jam praesuppono, quia ejus probatio hic non haberet locum, vel nimis longa foret) et propterea a me credi debet. Si jam solo ductu Regulae meae primae, exclusa secunda, quasi eam non haberem, aut ea non extaret, de tua Epistola judicarem, multa mihi essent concedenda, ut et concedo, subtilesque conceptus tui essent suspiciendi; secunda vero Regula longius a te me dissentire cogit. Verum pro Epistolae modo et ductu hujus et illius regulae aliquanto latius eos examinabo.

Primo, juxta primo positam Regulam, rogaveram, quia, secundum tuam positionem, creare et confer-

conſervare unum, idemque erant, et quia Deus non tantum res, ſed motus quoque et rerum modos in ſtatu ſuo perſeverare faciebat, hoc eſt, cum iis concurrebat; annon videretur ſequi, *nullum eſſe malum*, aut, *ipſum Deum malum operari*; hac nixus regula, quod nihil contra Dei voluntatem poteſt fieri, alioquin involveret imperfectionem, aut res, quas Deus operatur, (quibus etiam res, quas malas dicimus, comprehenſae videntur) etiam deberent malae eſſe. Verum quia et hoc contradictionem includit et, quocunque eam verterem modo, me a contradictione ſtatuenda liberare non poſſem, propterea me ad te recipiebam, utpote optimum tuorum conceptuum interpretem. In reſponſione dicis, te perſiſtere in prima ſententia, nempe nihil contra Dei voluntatem vel fieri, vel poſſe fieri. Verum quum huic difficultati reſpondendum eſſet, annon igitur Deus nullum faciat malum, *negas peccatum quid poſitivum eſſe, addisque, non niſi valde improprie dici poſſe, nos in Deum peccare;* et Appendicis Parte I. Cap. 6. dicis, *Malum abſolutum nullum dari, ut per ſe* [484] *eſt manifeſtum. Nam quicquid exiſtit, in ſe conſideratum, ſine reſpectu ad aliud quid, perfectionem includit, quae ſeſe ſemper eo usque in quacunque re extendit, quo ſe extendit ipſa rei eſſentia et propterea evidenter ſequitur, peccata, quia ea nihil niſi imperfectionem denotant, non poſſe in aliquo, quod eſſentiam exprimit, conſiſtere.* Si peccatum, malum, error, vel quocunque id appelles nomine, nihil aliud eſt, quam perfectiorem ſtatum amittere, aut eo privari, utique ſequi videtur, *τὸ exiſtere* non quidem malum, aut imperfectionem eſſe; ſed aliquod malum in re exiſtente poſſe oriri. Nam perfectum per aeque perfectam actionem perfectiore ſtatu non privabitur; ſed quidem per id, quod ad aliquod imperfectum, quia conceſſis nobis viribus abutimur, inclinamus. Hoc videris *non malum, ſed bonum minus appellare, quia res in ſe conſideratae perfectionem includunt:* deinde,

deinde, quia rebus, ut ais, non plus essentiae competit, quam divinus intellectus et potentia eis tribuit et revera confert; et propterea non plus etiam existentiae in actionibus suis ostendere, quam essentiae accepere, possunt. Nam si nec plures, nec pauciores possum edere operationes, quam quantum essentiae accepi, nulla perfectioris status privatio fingi potest: si enim nihil contra Dei voluntatem fit et si solummodo tantum fit, quantum essentiae collatum est, qua via malum, quod melioris conditionis privationem nuncupas, excogitari potest? Quomodo quis per statutum adeo et dependens opus perfectiorem statum amittere potis est? Adeo ut mihi persuadeam, Virum Clarissimum alterutrum debere statuere, vel aliquod esse malum, vel si minus, nullam esse posse melioris status privationem. Nam nullum esse malum et meliori conditione orbari, contradictorium mihi videtur.

At dices, per perfectioris status privationem ad minus quidem bonum, sed non ad absolutum malum recidimus; sed (Append. Part. 1. Cap. 3.) me docuisti, non esse de Verbis litigandum. Quare, an id absolutum, nec ne dicendum sit, jam non disputo; sed solum, annon a meliori in pejorem statum delabi apud nos jure pejor status, aut status malus dicatur et dici debeat. At regeres, malus ille status [485] multum adhuc boni continet; ego vero interrogo, annon ille homo, qui per imprudentiam suam in causa fuit, quod perfectiore statu orbatus est et per consequens nunc minor est, quam antea fuit, malus vocari queat.

Ut autem antecedens ratiocinium, quia nonnullae circa id supersunt tibi difficultates, declines, affirmas *malum quidem esse et in Adamo fuisse, verum id non esse positivum quid et respectu nostri, non autem Dei intellectus tale dici, nostrique respectu*

Priva-

Privationem, (*sed tantum quatenus eo optima libertate, quae ad nostram naturam spectat et in nostra potestate est, nosmet ipsos privamus*) *Dei vero respectu* Negationem *esse*. Hic autem examinemus, an illud, quod malum vocas, siquidem duntaxat nostri respectu malum foret, malum non esset; deinde an malum, ut tu vis, acceptum, Dei respectu tantum *Negatio* dici debeat.

Ad primum supra aliquo modo videor respondisse: et quamvis concederem, minus alio ente perfectum esse, in me nullum ponere posse malum, eo quod meliorem statum a creatore flagitare nequeo et tantum efficere, ut mens status gradibus differat; non tamen ideo potero concedere et fateri, si jam imperfectior sum, quam ante fui, eamque imperfectionem mea culpa mihi creavi, me eatenus tanto pejorem esse; si, inquam, meipsum, antequam in imperfectionem unquam incideram, considero et me cum aliis tunc majore, quam ego praeditus perfectione, comparo, minor illa perfectio non malum; sed secundum gradus minus bonum erit. Si vero me ipsum, postquam perfectiore statu excidi, eoque propria orbatus imprudentia, cum prima mea forma, qua ex manu mei Creatoris prodii et perfectior eram, comparo, me esse deteriorem, quam antea judicare debeo: nam non creator, sed ego me ipsum eo redegi; vires enim mihi me ab errore praeservandi, uti et tu fateris, suppetebant.

Quod secundum spectat, nempe an malum, quod statuis consistere in melioris status privatione, quem non tantum Adamus, sed et nos omnes subita et inordinata nimis actione amisimus, an illud, inquam, respectu Dei mera sit *Negatio*. Ut hoc vero sana mente examinemus, videndum nobis est, quomodo hominem constituas et a Deo ante omnem errorem dependentem facias et quomodo post [486] errorem

errorem eundem hominem constituas. Ante errorem eum describis, quod non plus ipsi essentiae competit, quam quantum ei Divinus intellectus et potentia tribuit et revera confert, hoc est, (nisi a mente tua aberrem) quod homo nec plus, nec minus perfectionis potest habere quam quantum essentiae Deus in ipso posuit: hoc vero est hominem tali modo a Deo dependentem facere, quemadmodum elementa, lapides, herbas etc. Si autem haec tua sit sententia, quid sibi velint verba Princip. P. 1. Prop. 15 non percipio. *Cum autem voluntas*, inquis, *libera sit ad se determinandum: sequitur nos potestatem habere facultatem assentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus.* Annon videtur contradictio, voluntatem tam liberam, ut se ab errore possit praeservare, et unâ a Deo dependentem facere, ut nec plus, nec minus perfectionis queat proferre, quam quantum essentiae Deus ipsi dedit? Ad secundum, nempe quo modo hominem constituas post errorem, dicis, hominem subita nimis actione, nimirum voluntatem non continendo intra intellectus limites, se ipsum perfectiore conditione privare: verum mihi videtur, tibi et hic et in Principiis utraque hujus Privationis extrema propius fuisse explicanda, quid ante privationem possideret, quidque post amissionem perfecti istius status (ut eum appellas) sibi servaret. Dicitur quidem, quid perdiderimus; sed non quid retinuerimus Princ. Part. 1. Prop. 15. *Tota igitur imperfectio erroris in sola optimae libertatis privatione consistet, quae error vocatur.* Examinemus utcumque hoc ea ratione, qua a te statuitur. Statuis non solum tam diversos cogitandi modos in nobis dari, quorum alios volendi, aliosque intelligendi nuncupamus; sed etiam inter eos talem esse ordinem, ut res non debeamus velle, antequam eas clare intelligamus; affirmas enim, quod, si voluntatem nostram intra limites intellectus continemus, nun-

nunquam errabimus et quod denique in nostra potestate est voluntatem intra limites intellectus continere. Cum haec serio mente agito, alterutrum ut verum sit, necessum est; vel omne id, quod ponitur, est fictum, vel Deus eundem ordinem nobis impressit. Si impressit, annon absurdum esset, affirmare id sine fine factum esse, Deumque, ut [487] ullum ordinem observemus et sequamur, non exigere: nam illud in Deo contradictionem poneret. Et si ordinem in nobis positum debemus observare, quomodo adeo a Deo dependentes possumus et esse et manere: si enim nemo nec plus, nec minus perfectionis habet, quam quantum essentiae accepit, et si haec vis ex effectibus debeat cognosci, ille, qui voluntatem suam ultra limites intellectus extendit, non tantum virium a Deo accepit, alioquin eas in effectum deduceret; et per consequens is, qui errat, perfectionem non errandi a Deo non accepit; alias nunquam erraret. Nam secundum te tantum essentiae datum est, quantum perfectionis efficitur. Deinde si Deus nobis tantum essentiae tribuit, ut eum observare queamus ordinem, ut tu nos eum posse servare affirmas, et si tantum perfectionis producimus, quantum essentiae nacti sumus, qui fit, ut eum transgrediamur, qui, ut eum possimus transgredi ordinem, utque voluntatem non semper intra limites intellectus contineamus. Tertio, si a Deo tantopere dependeo, ut supra te statuere ostendi, ut nec intra, nec extra limites intellectus voluntatem continere possim, nisi mihi Deus in antecessum tantum dederit essentiae et sua voluntate prius alterutrum determinaverit: quomodo ergo mihi, si hoc penitius consideremus, voluntatis libertas usu venire potest. Nonne in Deo contradictionem ponere videtur, nobis praescribere ordinem nostram voluntatem intra limites nostri intellectus continendi et non praebere tantum essentiae vel perfectionum, ut eum observemus; et si, juxta tuam sententiam,

tantum

tantum perfectionis nobis concessit, nunquam profecto errare possemus: quantum enim essentiae possidemus, tantum perfectionis producere oportet, semperque concessas vires in nostris operationibus ostendere: nostri autem errores sunt argumentum, nos ejusmodi potentiam a Deo ita dependentem (ut statuis) non possidere; adeo ut alterutrum verum esse debeat, vel nos non adeo a Deo dependere, vel nos in nobis potentiam non errandi non habere; at potentiam errandi habemus, prout statuis. Ergo a Deo non adeo dependemus.

Ex dictis jam clare patere videtur, impossibile esse, ut malum, aut meliori statu privari, respectu Dei [488] esset Negatio. Quid enim significat privari, aut perfectiorem statum amittere? nonne est a majori ad minorem perfectionem et per consequens a majori ad minorem essentiam transire; et a Deo in certa mensura perfectionis et essentiae collocari? nonne est velle, nos alium, praeter sui perfectam notitiam, non posse acquirere statum, nisi aliter decrevisset, ac voluisset? Fierine potest, ut illa creatura ab omniscio et summe perfecto Ente producta, quod voluit, ut talem essentiae statum retineret, imo, cum qua Deus, ut eam in eo statu retineret, continuo concurrit; ut, inquam, in essentia declinaret, hoc est, in perfectione praeter Dei notitiam minor fieret? Haec res absurditatem involvere videtur. Annon absurdum est dicere, Adamum perfectiorem amisisse conditionem et consequenter ineptum fuisse ad eum ordinem, quem Deus in anima ejus posuerat, Deumque nullam habere notitiam, qualis quantaeque perfectionis Adamus jacturam fecerat? Potestne comprehendi, Deum Ens aliquod constituere ita dependens, ut non nisi ejusmodi opus produceret et tum propter illud opus perfectiorem perderet statum: (praeterquam quod ejus absoluta esset causa) et tamen nullam ejus haberet notitiam? Concedo inter actum

et malum actui adhaerens dari discrimen; sed vero *Malum respectu Dei esse Negationem* superat meum captum. Deum actum scire, eundem determinare, et cum eo concurrere et tamen malum, quod in illo actu est, ejusque exitum non cognoscere, mihi in Deo impossibile videtur. Adverte mecum, Deum in actu meo progignendi cum uxore mea concurrere: est enim positivum quid et per consequens claram ejus habet Deus scientiam; verum quatenus eo actu abutor et cum alterius uxore contra datam fidem et jusjurandum meum rem habeo, illum actum malum comitatur. Quid jam hic respectu Dei esset Negativum? non quod actum progignendi faciam: quatenus etenim is positivus est, cum eodem Deus concurrit. Debet ergo istud malum, quod illum actum comitatur, tantummodo esse, quod ego contra proprium foedus vel Dei mandatum cum aliena congredior, cum qua non licet. Jam vero, potestne capi, Deum nostras scire actiones, cum iis concurrere et tamen ignorare, quacum illam actionem producimus, eo magis quod Deus etiam cum illius [489] foeminae actione, cum qua rem habebam, concurrit? Id de Deo sentire durum videtur. Attende occidendi actum; quatenus est actus positivus, cum eo Deus concurrit; sed vero istius actionis effectum, nempe alicujus Entis destructionem et Dei creaturae dissolutionem anne ignoraret? quasi proprium opus Deo foret incognitum. (Metuo ne mentem tuam bene percipiam: Conceptus quippe tui, quam ut tam foedum committas errorem, perspicaciores sunt) Fortasse instabis, eos actus, prout eos pono, mere esse bonos et nullum eos comitari malum; sed tum, quid malum nuncupes, capere nequeo, quod perfectioris conditionis privationem sequitur; et tum Mundus in aeterna et perpetua poneretur confusione, nosque bestiis similes redderemur. Vide quaeso, quam utilitatem ea sententia mundo conferret,

Vulgarem hominis deſcriptionem rejicis et unicuique homini tantum tribuis perfectionis, quantum Deus ipſi, ut operetur, largitus eſt. Sed ea ratione mihi videris ſtatuere impios Deum aeque, ac pios, ſuis operibus colere. Quare? quia utrique perfectiora nequeunt producere opera, quam quantum utriſque eſſentiae datum eſt et ſuis demonſtrant effectibus. Nec mihi Quaeſtioni ſatisfacere in ſecunda reſponſione videris, dicendo, *Quo res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat, Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaeſtimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit. Improbi, quia Deum non cognoſcunt, non ſunt niſi inſtrumentum in manu artificis, quod inſcium ſervit et ſerviendo conſumitur: Probi contra conſcii ſerviunt et ſerviendo perfectiores evadunt.* In utriſque tamen hoc verum eſt, eos amplius non poſſe operari; quanto etenim plus perfectionis hic prae illo efficit, tanto plus eſſentiae unus prae alio accepit. Annon igitur exigua ſua perfectione impii aeque, ac pii, Deum colunt? Nam, ſecundum tuam ſententiam, nihil amplius ab impiis Deus flagitat, alioquin plus eſſentiae in eos contuliſſet; ſed vero plus eſſentiae non dedit, uti ex effectibus liquet. Ergo amplius ab eis non petit. Et ſiquando unusquiſque in ſpecie, nec plus, nec minus, quam Deus vult, facit, cur is, qui parum [42] operatur, ſed tamen tantum, quantum Deus ab ipſo exigit, Deo aeque, ac probus, non eſſet acceptus? Inſuper, quemadmodum per malum, quod actum comitatur, noſtra imprudentia ex tua ſententia, perfectiorem perdimus ſtatum, ita et hic videris ſtatuere, quod, continendo voluntatem intra limites intellectus, non tantum adeo perfecti manemus, ac ſumus, ſed quod praeterea ſerviendo perfectiores evadimus; quod contradictionem involvere mihi perſuadeo, ſi modo tantopere a Deo dependemus, ut

ut nec plus, nec minus perfectionis queamus efficere, quam quantum essentiae accepimus, hoc est, quam Deus voluit, ut tunc per imprudentiam pejores, aut per prudentiam meliores fiamus. Adeo ut nihil aliud statuere videris, quam, si homo talis sit, ac eum describis, impios suis operibus, aeque ac pios suis, Deum colere et hac ratione ita, ut elementa, herbae, lapides etc. a Deo dependentes reddimur. Cui rei igitur inserviet noster intellectus? cui voluntatem intra limites intellectus continendi potestas? qua de causa ordo ille nobis infixus est? Et vide quaeso ab alia parte, qua re nos privemus, nempe anxia et seria meditatione ad nos ipsos secundum regulam perfectionis Dei et ordinem nobis impressum perfectos reddendum: nosmet precatione et ad Deum suspiriis, quibus tam saepe extraordinariam confortationem accepisse percepimus, orbamus: nosmet tota Religione ac omni illa spe et acquiescentia, quam ex precibus et Religione speramus, orbamus. Enimvero, si nullam mali habet Deus cognitionem, multo minus credibile est, eum malum puniturum. Quaenam ergo supersunt rationes, quo minus facinora quaevis (si modo judicem effugio) avide perpetrem? cur non detestandis mediis divitias mihi acquiro? cur absque discrimine et quo caro nos trahit, id, quod lubet, non perpetro? Dices, quia virtus propter se est amanda. Qui vero virtutem amare possum? mihi tantum essentiae ac perfectionis non est tributum; et si tantum acquiescentiae et ex hoc et ex illo habere licet, cur mihi vim, ut voluntatem intra limites intellectus contineam, infero? cur id non facio, quo me affectus trahunt? cur non hominem, qui mihi alicubi obest, clam occido? etc. Ecce quam cunctis impiis et impietati demus occasionem? nos truncis, omnesque nostras actiones motibus horologiorum similes reddimus. [491]

Ex dictis valde durum mihi videtur, quod improprie tantum in Deum peccare possimus dici: cui enim rei data nobis voluntatem intra limites intellectus continendi potentia inservit, si, ubi eam transgredimur, contra eum non peccamus ordinem? Regeres forte, id non esse peccatum in Deum; sed in nos ipsos: nam si proprie erga Deum peccare diceremur, etiam dicendum esset, aliquid contra Dei voluntatem fieri; quod juxta te est impossibile. Ergo etiam peccatum. Interim alterutrum verum sit necesse est, Deum vel velle, vel nolle. Si vult, quomodo nostri respectu malum esse potest? Si non vult, id, ex tua opinione, non fieret. Quamvis autem hoc aliquam, ut tua fert sententia, involveret absurditatem, praedictas tamen absurditates admittere periculosissimum videtur. Quis novit, si anxie inquirerem, annon remedium posset inveniri his aliquo modo conciliandis.

Atque sic tuae epistolae examen juxta Regulam meam primam generalem finiam. Antequam vero ad examen juxta secundam Regulam accedam, duo adhuc proponam, quae epistolam tuam spectant, quaeque scripsisti Princ. Part. 1. Prop. 15. Prius est, *quod affirmas, nos potestatem volendi et judicandi intra limites intellectus retinere posse:* quod absolute concedere nequeo. Nam hoc si foret verum, certe ex innumerabilibus vel unus reperiretur homo, qui se ea praeditum potestate ostenderet: etiam quivis apud se experiri potest, se quantas etiam impendat vires, eum scopum attingere non posse. Et si quis de hoc negotio dubitat, seipsum examinet, quoties invito intellectu passiones rationem suam vincant, etiam tum quum summis obnititur viribus. At dices, quod hoc minus praestamus, non est, quia nobis impossibile est, sed quia sufficientem non adhibemus diligentiam; regero, quod, si hoc possibile esset, saltem ex tot millibus vel unus inveniretur; sed ne

unus

unus omnium hominum extitit, vel exiſtit, qui auderet gloriari, ſe in errores haud incidiſſe. Quaenam vero hujus rei certiora, quam ipſa exempla, poſſunt adduci argumenta? Si pauci eſſent, unus eſſet; jam vero quum nullus ſit, nulla ejus quoque datur probatio. Inſtabis et dices; ſi fieri poteſt, ut judicium ſuſpen- [492] dendo et voluntatem intra terminos intellectus continendo, ſemel, ne errem, efficere queo, quare, ubi eandem adhibeo diligentiam, ſemper id efficere non poſſem? Reſpondeo, me videre non poſſe, nos hodie tantum virium habere, ut in eo ſemper perſeveremus; ſemel una hora, quando omnes intendo nervos, iter duorum milliarium conficere potis ſum, verum ſemper id praeſtare non poſſum; ita me ſummo ſtudio ab errore ſemel praeſervare poſſum, ſed vires ad id ſemper praeſtandum deficiunt. Clarum mihi videtur, primum hominem, e manu perfecti illius artificis prodeuntem, iis praeditum fuiſſe viribus; ſed (ut in hoc tecum ſentio) eum, illis viribus non ſatis utendo, vel abutendo, ſtatum ſuum amiſiſſe perfectum ad praeſtandum, quod antea ſui erat arbitrii. Haecque multis rationibus, ni nimius eſſem, firmarem. Et hoc in negotio omnem Sacrae Scripturae eſſentiam, quae propterea apud nos in honore eſſe debet, ſitam eſſe opinor, quoniam nos id, quod tam clare intellectus noſter naturalis confirmat, docet: nempe, lapſum ex noſtra prima perfectione noſtra imprudentia factum eſſe. Quid igitur iſtius lapſus emendatione magis neceſſarium? Atque hominem lapſum ad Deum reducere Sacrae Scripturae unicus quoque eſt ſcopus.

Poſterius eſt, Princip. Part. 1. Prop. 15. *quod affirmas: Res clare et diſtincte intelligere repugnare Naturae hominis*, unde tandem concludis, *longe melius eſſe rebus, quamvis confuſis aſſentiri et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem, hoc eſt, in infimo gradu libertatis manere.* Quam ut conce-

dam

dam conclusionem, impedit in me obscuritas: nam suspensum judicium nos in eo statu, in quo a Creatore sumus creati, conservat; verum rebus confuse assentiri est rebus non intellectis et ita aeque facile vero ac falso assentiri. Et si (ut D. Des Cartes alicubi docet) eum ordinem in assentiendo non usurpamus, quem Deus inter nostrum intellectum nostramque voluntatem constituit, nempe ut non nisi clare perceptis assentiamur: quamvis tunc casu in veritatem incidamus, tamen quia verum non eo, quo Deus voluit ordine, amplectimur, peccamus; et per consequens, ut assensus cohibitio nos in statu, in quo a Deo constituti sumus, conservat, ita con- [293] fusus assensus nostrum statum pejorem reddit: erroris quippe ponit fundamentum, quo perfectum deinceps amittimus statum. Sed te dicentem audio: nonne praestat, ut nos perfectiores reddamus, rebus licet confusis assentiendo, quam ut non assentiendo semper in infimo perfectionis et libertatis gradu maneamus? At praeterquam quod hoc negaverimus et aliquo modo ostenderimus, nos nosmet non meliores, sed deteriores reddidisse; nobis etiam impossibile et quasi contradictio videtur, Deum cognitionem rerum, ab ipso determinatarum, longius extendere, ac eam, quam nobis dedit; imo Deum tunc adsolutam nostrorum errorum causam involvere. Nec huic contrarium est, quod nos Deum, ut plura in nos conferret, quam contulit, non possumus accusare; quia ad id non tenebatur. Verum quidem est, Deum non teneri, ut plura, quam dedit, daret; sed summa Dei etiam infert perfectio, ut creatura ab ipso procedens nullam contradictionem involveret, prout tum videretur sequi. Nullibi namque in creata natura, praeterquam in nostro intellectu, deprehendimus scientiam. In quem alium finem ille nobis concessus esset, nisi ut Dei opera contemplaremur et cognosceremus? Et quidnam evidentius sequi videtur, quam quod harmonia

monia inter res cognoſcendas, noſtrumque intellectum dari debet?

Si tuam Epiſtolam circa ea, quae modo diximus, ad meam ſecundam Regulam generalem examinarem, magis, quam in prima, diſcreparemus. Mihi namque videtur, (aberranti commonſtra viam) te Sacrae Scripturae eam infallibilem veritatem et divinitatem non adſcribere, quam ego in ea eſſe mihi perſuadeo. Verum quidem eſt, quod te credere ais, Deum res Sacrae Scripturae Prophetis revelaſſe; ſed modo adeo imperfecto, ut, ſi factum eſt, prout tu ſtatuis, in Deo contradictionem involveret. Si enim Deus ſuum Verbum ac voluntatem hominibus manifeſtavit, certum in finem, idque clare iis manifeſtavit. Si jam Prophetae ex illo verbo, quod acceperant, Parabolam finxiſſent, id Deus vel voluiſſet, vel noluiſſet. Si voluiſſet, ut exin Parabolam fingerent, hoc eſt, ut ab ejus mente aberrarent; Deus iſtius erroris eſſet cauſa, aliquidque quod contrariaretur ſibi, vellet. Si noluiſſet, impoſſibile erat, ut Prophetae inde Parabolam effingerent. Praeterea credibile eſt, ſi [104] ſupponitur, Deum Verbum ſuum Prophetis dediſſe, quod ita eis dedit, ut illud accipiendo non erraverint: nam Deus in Verbo ſuo revelando certum finem habere debebat. At ſibi finem, ut homines in errorem duceret, proponere nequit. Id enim in Deo eſſet contradictio. Etiam homo contra Dei voluntatem errare non poterat; nam id, ſecundum te, fieri nequit. Praeter haec omnia, de illo ſumme perfecto Deo credi non poteſt, eum permittere, ut ſuo Verbo, Prophetis dato, ad illud populo explicandum, alius a Prophetis tribueretur ſenſus, quam Deus voluit. Si enim ſtatuimus, Deum Prophetis ſuum conceſſiſſe Verbum, ſimul aſſerimus, Deum modo extraordinario Prophetis apparuiſſe, vel cum iis loquutum fuiſſe. Si jam Prophetae de hoc tradito Verbo Parabolam fingunt, hoc eſt, alium ei ſenſum tribuunt,

tribuunt, quam, ut tribuerent, voluit, Deus hanerem eos edocuiſſet. Eſt etiam tam reſpectu Prophetarum impoſſibile, quam reſpectu Dei contradictio, Prophetas alium ſenſum potuiſſe habere, quam eos habere voluit Deus.

Deum ſuum ita revelaſſe Verbum, uti tu vis, parum probas; nempe eum ſalutem et perditionem tantum revelaſſe, certa eum in finem decreviſſe media, atque ſalutem ac perditionem non niſi decretorum mediorum effectus eſſe. Nam profecto, ſi Prophetae Dei Verbum iſthoc ſenſu acceperant, quas rationes, ad alium illi adſcribendum ſenſum, habuiſſent? Sed et nullam adducis probationem, qua nos, ut hanc tuam ſupra Prophetarum ſententiam poneremus, convinceres. Si vero exiſtimas, hanc eſſe probationem, quod alioquin illud Verbum multas imperfectiones et contrarietates includeret, dico, hoc duntaxat dici, non vero probari. Et quis novit, ſi uterque ſenſus produceretur, uter minores includeret imperfectiones? Denique Enti ſumme perfecto bene perſpectum erat, quid populus caperet, quaeque optima eſſet methodus, juxta quam populus inſtitui deberet.

Quantum ad ſecundum primae tuae Quaeſtionis membrum attinet, quaeris ex te ipſo, quare Deus Adamo, ne ex arbore ederet, cum tamen contrarium decreviſſet, edixit; reſpondes vero, edictum Adamo [495] factum in hoc ſolo conſiſtere, quod nimirum Deus Adamo revelavit τὸ edere ex arbore mortis eſſe cauſam, quemadmodum nobis per naturalem rationem venenum mortiferum eſſe revelat. Si ſtatuitur, Deum aliquid Adamo interdixiſſe, quaenam rationes ſunt, quo magis crederem modum prohibitionis, quem tu adfers, quam quem adducunt Prophetae, quibus Deus ipſe modum prohibitionis revelavit? Dices, mea prohibendi ratio magis naturalis eſt et ideo

ideo magis veritati, Deoque conveniens. Sed hoc omne nego. Nec capio, quod Deus per naturalem intellectum nobis, venenum lethale esse, revelavit; nec rationes video, quibus unquam scirem, aliquid esse venenatum, nisi malos veneni effectus in aliis vidissem et audivissem. Quod homines, quia venenum non noscunt, inscii edant et moriantur, quotidiana nos docet experientia. Dices, si homines scirent, id venenum esse, etiam malum id esse, eos non lateret; sed respondeo, neminem veneni habere notitiam, aut posse habere, nisi qui vidit, aut audivit, aliquem ejus usu damnum sibi dedisse; et si ponimus, nos ad hunc usque diem nunquam audivisse vel vidisse, aliquem ejus usu sibi nocuisse, non tantum nunc quoque ignoraremus, sed et sine metu in proprium damnum id usurparemus, quemadmodum tales veritates indies docemur.

Quid magis in hac vita candidum atque erectum animum, quam illius perfectae Deitatis contemplatio, delectat? Nam quemadmodum circa perfectissimum versatur, ita etiam perfectissimum, quod in finitum nostrum intellectum cadere potest, involvere debet. Nec mihi in vita quicquam est, quod cum ea mutarem delectatione. In hac, caelesti instigatus appetitu, multum temporis insumere possum; sed et simul tristitia affici, quando intueor tam multa finito meo intellectui deesse: verum tristitiam sedo spe ea, quam possideo, quae mihi vita charior est, quod posthac existam et permanebo et eam Deitatem majori perfectione, quam nunc, intuebor. Ubi brevem praetervolantemque considero vitam, in qua singulis momentis mortem exspecto; si deberem credere me finem habiturum, sanctaque illa et praestantissima cariturum contemplatione, certe omnium creaturarum, quibus cognitio finis sui deest, miserrimus essem. Quippe metus mortis ante obitum [408] miserum me redderet, et post eum plane nihil et per

consе-

consequens miser essem, quia divina illa contemplatione privatus essem. Huc vero me tuae videntur ducere opiniones, quod, ubi hic esse desino, etiam in aeternum desinam, cum econtra illud Verbum et Dei voluntas consolentur interno suo in anima mea testimonio, quod post hanc vitam in statu perfectiore me aliquando, contemplando summe perfectam Deitatem, oblectabo. Profecto licet spes ista aliquando falsa esse deprehenderetur, me tamen, dum spero, beatum reddit. Unicum hoc est, quod precibus, suspiriis et seriis votis a Deo peto et petam, (utinam ad id plus conferre liceret!) quamdiu spiritus hos reget artus, ut ipsi placeat, me sua bonitate tam beatum reddere, ut, quando hoc corpus dissolvitur, Ens intellectuale ad perfectissimam illam Deitatem contemplandum maneam, et si hoc tantum nanciscor, mihi, quomodo hic credatur, quid invicem persuadeatur, an aliquid naturali intellectu fundetur et percipi ab eo possit, nec ne, perinde est. Hoc, hoc solummodo est votum meum, meum desiderium, continuaequa preces, ut Deus hanc certitudinem in anima mea confirmet, et, si eam possideo, (ah me miserrimum, si eo destituar!) prae desiderio anima mea exclamet: quemadmodum cervus anhelat aquarum rivos, ita te, o Deus vivens, anima mea desiderat: ah! quando veniet dies, quod tecum ero et te adspiciam. Si hoc tantum obtineo, omne animae meae studium et desiderium possideo. Quia vero nostrum opus Deo displicet, spem istam, ex tua sententia, non video. Nec intelligo, Deum, (siquidem de eo humano more loqui liceat) si nullam ex opere nostro et laudatione capit voluptatem, nos produxisse et conservasse. Si vero a tua sententia aberro, tuam explicationem expeto. Verum me et forte te solito diutius moratus sum; qui vero mihi chartam deesse video, finiam. Horum solutionem videre aveo. Forte hic illic aliquam ex Epistola tua eduxi conclusionem,

nem, quae fortassis tua non erit opinio; sed super ea re explicationem tuam audire cupio.

Nuper occupatus fui in quibusdam Dei attributis perpendendis, in quo me tua non parum juvit Appendix. Mentem tuam solummodo fusius ex- [407]
plicui, quae mihi non nisi demonstrationes exhibere videtur et ideo demiror in Praefatione affirmari, te illa non sentire, sed obligatum fuisse, ut ita tuum, uti promiseras, Cartesii Philosophiam discipulum doceres; et te longe aliam, tam de Deo, quam de anima, speciatim de animae voluntate fovere opinionem. Video quoque in illa Praefatione dici, te haec Cogitata Metaphysica brevi prolixiora editurum, quae duo avide desidero: nam de iis aliquid singulare spero. Mea autem non fert consuetudo aliquem laudibus extollere.

Scripsi haec sincero animo et amicitia non fucata, prout in epistola tua petiisti, utque veritas detegeretur. Excusa nimiam, praeter intentionem, prolixitatem. Si ad has responderis, me tibi summopere devincies. Non recuso, si ea lingua, in qua educatus sum, scribere animus est, vel alia, modo Latina, aut Gallica sit; hoc vero responsum, ut eadem exares lingua, peto, quia mentem tuam in ea bene, quod forte in lingua Latina non fieret, percipiebam. Ita me tibi devincies, egoque ero, ac permanebo,

Dordraci 16 Januarii 1665.

Mi Domine, Tibi addictissimus atque Officiosissimus,

G. de Blyenbergh.

In responsione tua prolixius, quid per Negationem in Deo intelligas, erudiri exopto.

EPISTO-

EPISTOLA XXXIV. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE,

Quum primam tuam Epistolam legebam, existimabam nostras opiniones fere concordare; sed vero ex secunda, quae 21 hujus mensis mihi tradita est, [498] longe aliter se rem habere intelligo, videoque nos non tantum dissentire de iis, quae longe ex primis principiis sunt petenda, sed etiam de eisdem ipsis principiis: adeo ut vix credam fore, ut nos Epistolis invicem erudire possimus. Video namque nullam demonstrationem, licet pro Demonstrationis legibus solidissimam, apud te valere, nisi conveniat cum ea explicatione, quam vel ipse, vel alii Theologi, tibi haud ignoti, sacrae Scripturae tribuunt. Verum si deprehendas, Deum per sacram Scripturam clarius et efficacius loqui, quam per lumen naturalis intellectus, quod nobis etiam concessit, ac assiduo Sapientia sua Divina firmiter et incorrupte conservat, validas habes rationes, ut intellectum flectas ad opiniones, quas sacrae Scripturae tribuis; quin ipse haud aliter facere possem. Quod vero me spectat, quia plane et sine ambagibus profiteor, me S. Scripturam non intelligere, licet aliquot annos in ea insumpserim, et quia me haud fugit, quando solidam nactus sum demonstrationem, me non posse in tales cogitationes incidere, ut unquam de ea dubitare queam, omnino in eo, quod mihi intellectus monstrat, acquiesco sine ulla suspicione, me ea in re deceptum esse, nec Sacram Scripturam, quamvis eam non investigem, ei contradicere posse; quia veritas

veri-

veritati non repugnat, ut jam ante in Appendice mea (caput indicare nequeo, nec enim liber hic ruri penes me eſt) clare indicavi; et ſi fructum, quem jam ex intellectu naturali cepi, vel ſemel falſum eſſe deprehenderem, me fortunatum redderet, quoniam fruor et vitam non maerore et gemitu, ſed tranquillitate, laetitia et hilaritate tranſigere ſtudeo et ſubinde gradum unum adſcendo. Agnosco interim (id, quod ſummam mihi praebet ſatisfactionem et mentis tranquillitatem) cuncta potentia Entis ſumme perfecti ac ejus immutabili ita fieri decreto.

Ad tuam vero ut redeam epiſtolam, dico me tibi ſummas ex animo agere gratias, quod mihi tuam in tempore Philoſophandi rationem aperuiſti; ſed quod tu talia, qualia vis ex mea epiſtola educere, mihi affingas, pro eo nullas tibi gratias ago. Quam, quaeſo, materiam mea praebuit epiſtola has mihi affingendi opiniones, homines nempe beſtiis eſſe ſimiles, homines beſtiarum more mori et interire, noſtra Deo diſplicere opera etc. (licet [+97] in poſtremo hoc ſummopere diſſentiamus, quia aliter te non percipio, quam quod intelligas, Deum noſtris operibus delectari, tanquam qui finem ſuum aſſecutus eſt, eo quod res ex voto ſucceſſit). Quantum ad me, ego profecto clare dixi, probos Deum colere et aſſidue colendo perfectiores evadere, Deum amare; hoccine eſt eos beſtiis ſimiles reddere; aut eos inſtar beſtiarum perire, vel denique eorum opera Deo non placere? Si meas literas majore cum attentione legiſſes, clare perſpexiſſes, noſtrum diſſenſum in hoc ſolo poſitum eſſe; ſcilicet an Deus, ut Deus, hoc eſt, abſolute, nulla ei humana attributa adſcribendo, perfectiones, quas probi accipiunt, eis communicet; (ut ego intelligo) anve ut judex, quod ultimum tu ſtatuis; et ea de cauſa defendis impios, quia juxta Dei decretum, quicquid poſſunt, faciunt, Deo aeque, ac pios ſervire. Sed vero ſecundum mea dicta id nullatenus

latenus ſequitur: quia Deum tanquam judicem non introduco et ideo ego opera ex operis qualitate, non vero ex potentia operatoris aeſtimo, et merces, quae opus conſequitur, tam neceſſario id conſequitur, quam ex natura trianguli ſequitur, tres ejus angulos duobus rectis aequales eſſe debere. Et hoc unuſquiſque intelliget, qui tantum ad id, quod ſumma noſtra beatitudo in amore erga Deum conſiſtit, attendit, quodque ille amor neceſſario ex Dei cognitione, quae nobis tantopere commendatur, fluit. Hoc autem generaliter facillime demonſtrari poteſt, ſi modo ad naturam Decreti Dei attendatur, quemadmodum in mea Appendice explicui. Verum fateor, eos omnes, qui Divinam Naturam cum humana confundunt, valde ad id intelligendum ineptos eſſe.

Hiſce literis finem hic imponere animus erat, ne tibi amplius eſſem moleſtus iis rebus, quae tantummodo (uti clarum eſt ex valde devoto additamento fini tuae epiſtolae affixo) pro joco et riſu inſerviunt, nulli autem uſui ſunt. Ne vero petitionem tuam omni modo rejiciam, ulterius ad explicationem vocum Negationis et Privationis et breviter ad id, quod neceſſarium eſt ad ſenſum praecedentis meae Epiſtolae dilucidius enucleandum, progrediar.

Dico igitur primo Privationem non eſſe privandi actum; ſed tantum ſimplicem et meram carentiam, [540] quae in ſe nihil eſt: eſt quippe Ens rationis tantum, vel modus cogitandi, quem formamus, quum res invicem comparamus. Dicimus, exempli gratia, caecum viſu privatum eſſe, quia eum facile, ut videntem imaginamur, ſive imaginatio haec hinc oriatur, quod cum aliis, qui vident, ſive quod praeſentem ſuum ſtatum cum praeterito, quum videbat, comparamus; et cum hunc virum ea ratione conſideramus, nempe comparando ſuam naturam cum natura aliorum, vel cum praeterita ſua, tunc affirmamus

mamus, visum ad suam naturam pertinere et propterea dicimus, eum eo privatum esse. Verum quum Dei decretum ejusque natura consideratur, non magis de illo homine, quam de Lapide possumus affirmare, eum visu orbatum esse, quia illo tempore non magis sine contradictione illi homini visus, quam lapidi competit; *quoniam ad hominem illum nil amplius pertinet et suum est, quam id, quod Divinus intellectus et voluntas ei tribuit.* Et propterea Deus non magis est causa τȣ̃ illius non videre, quam τȣ̃ non videre lapidis: id quod mera est Negatio. *Ita etiam, cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse alias habuit, comparamus; affirmamus, eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus. Quod facere non possumus, si ad naturam Divini decreti et intellectus attendimus: nam eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quam ad Naturam Diaboli, vel lapidis pertinet,* et idcirco eo respectu melior appetitus non est Privatio, sed Negatio. Adeo ut Privatio nihil aliud sit, quam aliquid de re negare, quod judicamus ad suam naturam pertinere, et Negatio nil aliud, quam aliquid de re negare, quia ad suam naturam non pertinet. Et hinc liquet, quare Adami appetitus rerum terrenarum nostri, non vero intellectus Dei, respectu tantum malus esset. *Licet enim Deus praeteritum et praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu privatum esse intelligebat, hoc est, praeteritum ad suam naturam pertinere.* Nam tunc Deus aliquid contra suam voluntatem, hoc est, contra proprium suum intellectum intelligeret. Hoc si bene percepisses, simulque me illam Liberta- [521] tem, quam Cartesius Menti adscribit, non concedere, quemadmodum L. M. in Praefatione meo nomine testatus est, vel minimam in meis verbis non invenires

venires contradictionem. Sed video, me melius multo facturum fuiſſe, ſi in prima mea Epiſtola Carteſii verbis reſpondiſſem, dicendo, nos non poſſe ſcire, quomodo noſtra libertas et quicquid ab ea dependet cum Dei providentia et libertate congruat, (ſicuti in Appendice diverſis locis feci) adeo ut ex Dei Creatione nullam in libertate noſtra queamus invenire contradictionem, quia capere haud poſſumus, quomodo Deus res creavit et (quod idem eſt) quomodo eas conſervat. Verum putabam, te Praefationem legiſſe, meque, ſi ex animi ſententia non reſponderem, in amicitiae officium, quam admonitus offerebam, peccaturum fuiſſe. Sed haec ſuſque deque fero.

Quia tamen video, te Carteſii Mentem hactenus non bene percepiſſe, peto, ut haec duo attendas. Primo neque me, neque Carteſium unquam dixiſſe, quod ad noſtram naturam pertineat, ut noſtram voluntatem intra limites intellectus contineamus; ſed tantum, quod Deus nobis intellectum determinatum et voluntatem indeterminatam dedit, ita tamen, ut ignoremus, in quem finem nos creavit. Porro: quod iſtiuſmodi indeterminata, vel perfecta voluntas nos non ſolum perfectiores reddit; ſed quoque, ut tibi in ſequentibus dicam, quod ea nobis ſit valde neceſſaria.

Secundo quod noſtra Libertas nec in quadam contingentia, nec in quadam indifferentia ſita eſt; ſed in modo affirmandi et negandi; adeo ut, quo rem aliquam minus indifferenter affirmamus, aut negamus, eo liberiores ſimus. Verbi cauſa, ſi Dei natura nobis eſt cognita, tam neceſſario ex natura noſtra τὸ affirmare ſequitur, Deum exiſtere, quam ex naturà trianguli ejus tres angulos duobus rectis aequari fluit; et tamen nunquam magis liberi ſumus, quam quum rem tali modo affirmamus. Quae vero haec

haec necessitas nihil aliud est, quam Dei Decretum, veluti in mea Appendice clare ostendi; hinc quodammodo intelligere licet, quo pacto rem libere agamus, ejusque causa simus, non obstante, quod eam necessario et ex Dei decreto agamus. Hoc, inquam, aliquo modo possumus intelligere, cum quid affirmamus, quod clare et distincte percipimus, ubi [502] vero quicquam, quod clare ac distincte non capimus, asserimus, hoc est, cum patimur, ut voluntas extra nostri intellectus limites exspatietur, tum illam necessitatem Deique Decreta non ita percipere possumus, sed nostram quidem libertatem, quam nostra voluntas semper includit, (quo respectu opera nostra solummodo bona, vel mala appellantur). Et si tunc conamur libertatem nostram cum Dei Decreto et continua Creatione conciliare, confundimus id, quod clare et distincte intelligimus, cum eo, quod non percipimus et propterea frustra id conamur. Sufficit ergo nobis, quod scimus nos liberos esse et nos tales esse posse non obstante Dei decreto, nosque mali causam esse, eo quod nullus actus, nisi respectu nostrae libertatis, tantum malus nominari potest. Haec sunt, quae Cartesium spectant, ut demonstrarem, ejus dicta ab ea parte nullam pati contradictionem.

Jam ad ea, quae me attinent, me convertam, ac primo breviter referam utilitatem, quae ex mea opinione nascitur, quae praecipue in eo est sita, quod scilicet noster Intellectus Deo Mentem et Corpus extra omnem Superstitionem offert, nec preces nobis valde utiles esse nego: nam meus intellectus est nimis parvus ad omnia media determinandum, quae Deus habet, quibus homines ad sui amorem, hoc est, ad salutem perducat; adeo ut tantum absit, hanc opinionem noxiam futuram esse, ut econtra iis, qui nullis praejudiciis nec puerili superstitione praeoccupati sunt, unicum sit medium ad summum beatitudinis gradum perveniendi.

Quod vero ais, me homines, eos a Deo tam dependentes faciendo, ideo elementis, herbis et lapidibus similes reddere, id sufficienter ostendit te meam opinionem perversissime intelligere et res, quae intellectum spectant, cum imaginatione confundere. Si enim puro intellectu percepisses, quid sit a Deo dependere, certe non cogitares, res, quatenus a Deo dependent, mortuas, corporeas et imperfectas esse, (quis unquam de Ente summe perfecto tam viliter ausus fuit loqui) econtra caperes, ea de causa et quatenus a Deo dependent, perfectas esse. Adeo ut hanc dependentiam atque necessariam operationem quam [503] optime per Dei decretum intelligamus, quando non ad truncos et herbas, sed ad maxime intelligibiles et res creatas perfectissimas attendimus, ut ex illo, quod secundo de Cartesii mente jam ante memoravimus, clare apparet, quod attendere debuisses.

Nec reticere possum, me id summopere mirari, quod dicis: si Deus delictum non puniret, (hoc est, tanquam judex tali poena, quam ipsum delictum non inferret: Id enim solum nostra est Quaestio!) quaenam ratio impedit, quo minus quaevis scelera avide perpetrem? Certe qui illud tantum (quod de te non spero) formidine poenae omittit, is nulla ratione ex amore operatur et quam minime Virtutem amplectitur. Quantum ad me, ea omitto, vel omittere studeo, quia expresse cum mea singulari natura pugnant, meque a Dei amore et cognitione aberrare facerent.

Porro si ad naturam humanam paulum attendisses et naturam Dei decreti, prout in Appendice explicui, percepisses, tandemque scivisses, quomodo res esset deducenda, antequam ad conclusionem perveniatur, non adeo temere dixisses, hanc opinionem nos truncis, etc. similes reddere; nec tam multas absurditates, quam imaginaris, mihi affinxisses.

De

De duabus illis rebus, quas ais, priusquam ad secundam tuam Regulam pergis, te percipere haud valere, respondeo primo Cartesium sufficere ad conclusionem tuam faciendam, quod nempe, si modo attendis ad naturam tuam, experiris, te posse judicium tuum suspendere; si vero dicas, te in te ipso non experiri, nos tantùm virium hodie in rationem obtinere, ut hoc semper continuare possemus, id idem Cartesio esset, ac nos hodie non posse videre, nos, quamdiu existimus, futuros semper res cogitantes, vel naturam cogitantis retenturos, quod profecto contradictionem involvit.

Ad secundum cum Cartesio dico, si Voluntatem nostram extra limites intellectus nostri valde limitati extendere non possemus, nos miserrimos futuros, neque in nostra potestate fore vel frustum panis comedere, vel passum progredi, vel subsistere: omnia enim incerta, atque periculis sunt plena.

Transeo nunc ad secundam tuam Regulam, [504] asseroque, me quidem credere, quod ego eam Veritatem, quam tu in Scriptura esse credis, illi non tribuam et tamen credo, quod ego illi tantum, si non plus adscribam authoritatis; quodque longe cautius, quam alii, caveam, ne illi pueriles quasdam et absurdas sententias affingam, quod nemo praestare potest, nisi is, qui Philosophiam bene intelligit, vel Divinas habet revelationes; adeo ut me valde parum moveant explicationes, quas Vulgares Theologi de Scriptura adferunt, praesertim si istius sint farinae, ut Scripturam semper juxta litteram, sensumque externum sumant; et nunquam praeter Socinianos, crassum adeo vidi Theologum, qui non percipit Sacram Scripturam creberrime more humano de Deo loqui, ac suum sensum Parabolis exprimere; et quod ad contradictionem, quam frustra (mea quidem opinione) conaris ostendere, credo te per Parabolam om-

nino aliud quid, quam vulgo fit, intelligere: nam quis unquam audivit, eum, qui ſuos conceptus parabolis exprimit, a ſuo ſenſu aberrare? Quum Micha Regi Aghabo diceret, ſe Deum in ſolio ſuo ſedentem vidiſſe, ac exercitus caeleſtes a dextra et ſiniſtra ſtantes, Deumque ex illis quaerere, quisnam Aghabum deciperet, illud ipſum certe erat Parabola, qua Propheta praecipuum, quod ea occaſione (quae non erat, ut ſublimia Theologiae dogmata doceret) Dei nomine debebat manifeſtare, ſufficienter exprimebat, adeo ut nullo modo a ſenſu ſuo aberraret. Sic etiam caeteri Prophetae Dei Verbum juſſu Dei ea ratione populo manifeſtarunt, tanquam optimo medio, non vero tanquam illo, quod Deus petebat, populum ad ſcopum Scripturae primarium ducendi, qui juxta ipſius Chriſti dictum in hoc conſiſtit, nimirum in amore Dei ſupra omnia et proximi tanquam ſui ipſius. Sublimes ſpeculationes, credo, Scripturam minime tangunt. Me quod ſpectat, nulla Dei aeterna attributa ex Sacra Scriptura didici, nec diſcere potui.

Quantum vero quintum attinet argumentum (ſcilicet prophetas Dei Verbum tali ratione manifeſtum feciſſe, quoniam veritas veritati non eſt contraria) nihil reliqui eſt, quam ut (quemadmodum quivis, qui Demonſtrandi Methodum percipit, judicabit) demonſtrem, Scripturam, prout eſt, eſſe Dei [305] verum Verbum revelatum. Cujus Mathematicam Demonſtrationem, niſi Divina Revelatione, habere nequeo. Et ideo dixi, *credo, ſed non more mathematico ſcio, omnia, quae Deus Prophetis etc.* quia firmiter credo, non vero Mathematice ſcio, Prophetas Dei intimos Conſiliarios et Legatos fuiſſe fidos; adeo ut in iis, quae ego affirmavi, nulla omnino ſit contradictio, cum e contrario ab altera parte haud paucae inveniantur.

Reli-

Reliquum tuae Epiſtolae, nempe ubi dicis: *Denique Ens ſumme perfectum noverat, etc.* et deinde quod contra exemplum de veneno adfers, ac ultimo, quod Appendicem et id, quod ſequitur, ſpectat, dico hanc praeſentem Quaeſtionem non reſpicere.

Praefationem L. M. quod attinet, in ipſa certe ſimul oſtenditur, quid Carteſio adhuc probandum eſſet, ut ſolidam de Libero Arbitrio demonſtrationem formaret, additurque, me contrariam fovere ſententiam et quomodo eam foveam: quam forte ſub tempore indicabo. Nunc vero animus non eſt.

De opere vero ſuper Carteſium nec cogitavi, nec ulteriorem ejus geſſi curam, poſtquam ſermone Belgico prodiit: et quidem non ſine ratione, quam hic recenſere longum foret. Adeo ut nihil dicendum reſtet, quam me etc.

EPISTOLA XXXV. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH,

Reſponſio ad Praecedentem.

Mi domine et chare amice,

Epiſtolam tuam, 28 Januarii ſcriptam, ſuo tempore accepi; aliae occupationes praeter ſtudia impediverunt, quo minus ad tuam citius reſponderim; et quoniam hic illic acribus tua referta eſt repre- [506] henſionibus, quid de ea judicarem, vix ſciebam. Nam in prima, 5 Januarii exarata, tam liberaliter amicitiam tuam ex animo mihi obtuleras, hac addita obteſtatione, meam non ſolum illo tempore ſcriptam, ſed et ſubſequentes valde gratas fore; quin amice flagitabas, ut libere, ſi quas inſuper movere poſſem

possem difficultates, objicerem, uti in mea, 16 Januarii data, prolixius paulo praestiti. Ad eam amicam et erudientem, juxta postulatum et promissum tuum, exspectabam responsionem; sed econtra talem, quae nimiam non redolet amicitiam, accepi; *nempe quod nullae demonstrationes, licet validissimae apud me valent, quod mentem Cartesii non percipio, quod res spirituales nimium cum terrenis confundo etc. ita ut invicem epistolis diutius erudire nos non possemus.* Ad quae amice respondeo, me firmiter credere, te supra dicta melius me intelligere et assuetum magis esse, res corporeas a spiritualibus discernere: in Metaphysica enim, quam ego inchoo, summum adscendisti gradum et ideo, ut erudirer, favorem tuum captabam; nunquam vero existimabam, me objectionibus, libere factis, offensionis causam praebiturum. Summas tibi ex animo ago gratias, quod tantum laborem in duabus epistolis exarandis, praecipue in secunda, suscepisti; ex posteriore, quam ex priore, tuam mentem clarius percepi et nihilominus ei assensum praebere nequeo, nisi difficultates, quas adhuc in ea invenio, tollantur. Nec hoc offensionis causam dare potest. Nam illud vitium in intellectu nostro arguit, si veritati sine fundamento necessario assentimur. Licet tui veri essent conceptus, iis assensum praebere non licet, quamdiu in me quaedam obscuritatis, vel dubitationis rationes supersunt, quamvis dubitationes non ex re proposita, sed ex mei intellectus imperfectione orirentur. Et quia hoc abunde tibi notum est, aegre ferre non debes, si rursus quasdam formem objectiones. Cogor ita facere, quamdiu rem clare percipere nequeo; nam hoc in alium non fit finem, quam ad veritatem inveniendam, non vero ad tuam mentem praeter intentionem tuam detorquendam; et propterea ad haec pauca amicam peto responsionem. Dicis, *nihil ad essentiam rei amplius pertinere, quam id, quod divina voluntas potentiaque ei concedit et revera tribuit; et*

cum

cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis [507] *ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse alias habuit, comparamus, affirmamus eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non possumus, si ad naturam divini decreti et intellectus attendimus: nam eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quam ad naturam Diaboli, aut lapidis pertinet etc. Licet enim Deus praeteritum et praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu privatum esse, hoc est, praeteritum ad suam praesentem naturam pertinere intelligebat etc.* Ex quibus verbis clare sequi videtur, juxta tuam sententiam, nihil aliud ad essentiam pertinere, quam quod eo momento, quo percipitur, res habet, hoc est, si me voluptatis desiderium tenet, illud desiderium ad meam illo tempore pertinet essentiam et si me non tenet, illud *non-desiderium* ad meam eo, quo non desidero, tempore essentiam pertinet, unde infallibiliter consequitur, me tum respectu Dei aeque perfectionem in meis operibus includere, (solummodo gradu differentibus) quando voluptatum cupiditate, quam quando ea non teneor; quando omnis generis scelera perpetro, quam quando virtutem et justitiam exerceo. Ad meam enim essentiam eo tempore tantum duntaxat, quantum operor, pertinet: nec enim plus, nec minus, secundum tuam positionem, operari possum, quam quantum revera accepi perfectionis, quia voluptatum, scelerumque cupiditas ad meam eo tempore, quo facio, pertinet essentiam et eo tempore illam, non vero majorem, a Divina potentia accipio. Exigit ergo divina potentia ejusmodi duntaxat opera. Et ita ex tua positione clare videtur sequi, Deum scelera una, eademque ratione velle, qua ea vult, quae tu nomine virtutis insignis. Ponamus jam, quod Deus, ut Deus, non vero ut judex, piis

et

et impiis talem et tantum eſſentiae largitur, quantum vult, ut illi efficiant; quaenam rationes dantur, ut unius opus non eodem modo, quam alterius velit? Nam quoniam unicuique ad opus ſuum qualitatem concedit, ſequitur utique, quod, quibus minus largitus eſt, eadem ratione tantum ab ipſis pe-
[508] tit, quantum ab illis, quibus plus dedit; et per conſequens Deus ſui ipſius reſpectu majorem, minoremve noſtrorum operum perfectionem, voluptatum et virtutum cupiditatem eodem modo exigit. Adeo ut, qui ſcelera patrat, neceſſario eadem patrare debeat, quia nihil aliud ad ſuam eo tempore eſſentiam ſpectat; uti is, qui virtutem exercet, ideo virtutem exercet, quia Dei potentia voluit, ut ad ſuam eo tempore eſſentiam id pertineret. Rurſum mihi videtur Deum aeque et eodem modo ſcelera, quam virtutem, velle; quatenus autem utraque vult, tam hujus, quam illius eſt cauſa, ipſique eatenus grata eſſe debent. Quod de Deo concipere durum eſt.

Dicis, ut video, probos Deum colere; verum ex tuis ſcriptis nihil aliud percipio, quam quod Deo ſervire tantum ſit talia efficere opera, quae Deus, ut operaremur, voluit; idem adſcribis impiis et libidinoſis; quaenam ergo eſt differentia, reſpectu Dei, inter proborum et improborum cultum? Ais etiam, probos Deo ſervire et ſerviendo continuo perfectiores evadere; ſed non percipio, quid per τὸ *perfectiores evadere* intelligas, nec quid ſignificet τὸ *continuo perfectiores evadere.* Nam et impii et pii ſuam eſſentiam et conſervationem, aut continuam creationem a Deo, ut Deo, non vero, ut judice, nanciſcuntur, voluntatemque ejus juxta Dei decretum utrique eodem modo exequuntur. Quaenam ergo differentia, reſpectu Dei, inter utroſque poteſt eſſe? Nam τὸ *perfectiores continuo evadere* non ex opere, ſed ex Dei voluntate fluit; adeo ut, ſi impii per opera ſua imperfectiores fiunt, illud non fluat ex operibus, ſed ex

ex sola Dei voluntate; et utrique voluntatem Dei tantum exequuntur: nequit ergo in his duobus, ratione Dei, dari discrimen. Quaenam sunt ergo rationes, ut hi per opus suum continuo perfectiores, illi vero deteriores evadant?

Sed vero discrimen operis horum supra alterorum opus in hoc ponere videris, quod hoc opus plus perfectionis, quam illud includit. In his tuum, vel meum certo confido latere errorem: nam nullam in tuis scriptis reperire licet Regulam, secundum quam res magis, minusve perfecta dicitur, quam quando plus, minusve habet essentiae. Si jam haec sit perfectionis regula, sunt igitur scelera, Dei respectu, ei aeque, ac opera proborum grata: nam [509] Deus ea, ut Deus, hoc est, sui respectu, eodem modo vult; quia utraque ex Dei fluunt decreto. Si haec sit sola perfectionis regula, errores non nisi improprie tales dici possunt; sed revera nulli errores, nulla dantur scelera: et quicquid est, illam tantummodo et talem, quam Deus dedit, essentiam complectitur, quae semper, utcunque ea se habeat, perfectionem involvit. Me hoc clare non posse percipere, fateor, et tu quaerenti, an occidere Deo aeque placeat, ac eleëmosynas largiri? an furtum committere, Dei respectu, aeque bonum sit, ac justum esse? condona. Si neges, quaenam sunt rationes? si affirmes, quae apud me existunt rationes, quibus moverer, ut hoc opus, quod tu virtutem appellas, magis, quam aliud operarer? quaenam lex magis hoc, quam illud, prohibet? Si ipsam nomines virtutis legem, fatendum mihi certe est, me nullam apud te reperire, juxta quam virtus moderanda et ex qua cognoscenda sit. Quicquid enim est, a Dei voluntate inseparabiliter dependet, et per consequens et hoc et illud ex aequo virtuosum est. Et, quid tibi virtus, vel lex virtutis sit, non capio; ideo etiam, quod asseris, nos ex amore virtutis debere operari, non

non intelligo. Dicis quidem, te fcelera et vitia omittere, quia ea cum fingulari tua natura pugnant; et te ab divina cognitione et amore feducunt; verum nullam horum in omnibus tuis fcriptis invenio vel regulam, vel probationem. Quin excufa me, fi contrarium ex illis fequi dicam. Omittis ea, quae vitia appello, quia cum fingulari tua natura pugnant, non autem quia vitia complectuntur; omittis ea, quemadmodum cibus, a quo natura noftra abhorret, relinquitur. Certe qui mala omittet, eo quod fua natura ab eis abhorret, parum de virtute gloriari poterit.

Hic jam rurfum quaeftio moveri poteft, an, fi daretur animus, cum cujus fingulari natura non pugnaret, fed conveniret, voluptates, fceleraque patrare, an, inquam, ratio virtutis fit, quae ipfum ad virtutem praeftandam, malumque omittendum moveret? Sed qui fieri poteft, ut quis cupiditatem voluptatis amitteret, quum ejus cupiditas eo tempore de fua fit effentia, ipfamque jam modo acceperit, neque dimittere poffit?

Hanc etiam confequentiam in tuis fcriptis non [510] video, quod nimirum eae actiones, quas fcelerum nomine infignio, te a Dei cognitione et ejus amore feducerent. Nam voluntatem Dei tantum exequutus es, neque amplius praeftare poteras, quia ad tuam ifto tempore effentiam conftituendam a Divina voluntate, ac potentia nihil amplius datum erat. Quomodo fic determinatum, ac dependens opus te a Divino amore aberrare facit? aberrare eft confufum et independens effe, et hoc fecundum te eft impoffibile. Nam five hoc, five illud, five plus, five minus perfectionis edimus, illud ad effe noftrum pro illo tempore immediate a Deo accipimus: quomodo ergo poffumus aberrare? vel ego, per errorem quid intelligatur, non capio. Attamen in hoc,

in

in hoc, inquam, ſolo cauſa vel mei, vel tui erroris latere debet.

Hic multa alia dicerem et quaererem, Primo, An ſubſtantiae intellectuales alio modo, quam vitae expertes a Deo dependeant? licet enim entia intellectualia plus eſſentiae, quam vita carentia involvant, annon utraque Deo, Deique decreto ad ſuum motum in genere et ad talem motum in ſpecie conſervandum opus habent, et per conſequens, quatenus dependent, annon una, eademque ratione dependent? Secundo, Quia, quam ei D. des Cartes adſignavit, libertatem animae non concedis, quaenam ſit differentia inter dependentiam intellectualium et anima carentium Subſtantiarum? et ſi nullam volendi habent libertatem, quomodo tu eas a Deo dependere concipias? et quo pacto anima a Deo dependeat? Tertio, Siquidem noſtra anima non ea ſit praedita libertate, anne noſtra actio proprie Dei actio et noſtra voluntas proprie Dei ſit voluntas? Plura alia quaerere poſſem, ſed tam multa a te petere non auſim: ſolummodo ad praecedentia reſponſum tuum brevi exſpecto, an forte hoc medio adhibito ſententiam tuam melius intelligam, ut poſtea de hac re coram tecum pluribus agerem. Ubi enim tuum nactus fuero reſponſum, Leydam profectus, ſi gratum ſit, in tranſitu te ſalutabo. His nixus, dico ex animo, tibi ſalute dicta, me manere

Dordraci 19 Febr. 1665.

Tibi addictiſſimum atque Officioſiſſimum

G. DE BLYENBERGH.

P. S. *Nimia feſtinatione hanc inſerere quaeſtionem oblitus ſum: an quod aliàs nobis eveniret, prudentia noſtra non impedire queamus.*

EPISTO-

EPISTOLA XXXVI. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO de BLYENBERGH

B. d. S.

Responsio ad Praecedentem.

Mi domine et amice,

[511] Duas abs te hac septimana accepi Epistolas; posterior, 9 Martii exarata, tantum ei inserviebat, ut me de priore, 19 Februarii scripta et mihi Schiedamo missa, certiorem redderet. In hac priore te de eo queri video, quod dixerim *nullam apud te demonstrationem locum habere posse etc.* quasi illud mearum rationum respectu, quia statim tibi non fecerunt satis, locutus fuerim, quod a mente mea longe abest: respiciebam propria tua verba, quae sic habent. *Et siquando post diutinam investigationem accideret, ut naturalis mea scientia videretur cum hoc Verbo vel pugnare, vel non satis bene etc. illud Verbum tantae apud me est authoritatis, ut conceptus, quos existimo clare percipere, mihi potius suspecti sint, etc.* Adeo ut tua tantum verba breviter repetierim, nec propterea credo, me ulla in re irae causam praebuisse, eo magis, quod ea, tanquam rationem, adducebam, quibus magnum nostrum dissensum ostenderem.

Porro, quia in calce secundae Epistolae scripseras, te tantummodo sperare et optare, ut in fide ac spe perseveres, atque reliqua, quae nobis invicem de intellectu naturali persuademus, tibi esse indifferentia; animo volvebam, uti et jam revolvo, meas nulli usui futuras, mihique ea de causa consultum magis esse, ut studia (quae alioqui tamdiu intermittere cogor) non negligerem propter res, quae nullum

nullum fructum poſſunt largiri. Nec hoc primae Epiſtolae meae contrariatur: quia ibi te, ut me- [312] rum Philoſophum, qui (ſicuti haud pauci, qui ſe Chriſtianos autumant, concedunt) nullum alium veritatis Lydium habet lapidem, praeter naturalem intellectum, non vero Theologiam, conſiderabam. Sed de hac re me aliter edocuiſti, ſimulque oſtendiſti, quod fundamentum, cui noſtram amicitiam ſuperaedificare animus erat, non, ut arbitrabar, eſſet jactum.

Denique reliqua quod attinet, ea plerumque tali modo inter diſputandum contingunt, ut propterea humanitatis limites non transgrediamur, et hac de cauſa in ſecunda tua Epiſtola, nec non in hac his ſimilia, tanquam non animadverſa, praetermittam. Haec de tua offenſione, ut, me ei nullam dediſſe cauſam, oſtenderem, multo minus me ferre haud poſſe, ut mihi quiſquam obloquatur. Nunc, quo ad tuas objectiones rurſus reſpondeam, me converto.

Statuo ergo primo, Deum abſolute et revera cauſam eſſe omnium, quae eſſentiam habent, quaecunque etiam illa ſint. Si jam poteris demonſtrare, Malum, Errorem, Scelera, etc. quicquam eſſe, quod eſſentiam exprimit, tibi penitus concedam, Deum ſcelerum, mali, erroris, etc. cauſam eſſe. Videor mihi ſufficienter oſtendiſſe id, quod formam mali, erroris, ſceleris ponit, non in aliquo, quod eſſentiam exprimit, conſiſtere, ideoque dici non poſſe, Deum ejus eſſe cauſam. Neronis, verbi gratia, matricidium, quatenus aliquid poſitivum comprehendebat, ſcelus non erat: nam facinus externum fecit, ſimulque intentionem ad trucidandam Matrem Oreſtes habuit et tamen, ſaltem ita uti Nero, non accuſatur. Quodnam ergo Neronis ſcelus? Non aliud, quam quod hoc facinore oſtenderet ſe ingratum, immiſericordem, ac inobedientem eſſe. Certum autem

eſt,

eſt, nihil horum aliquid eſſentiae exprimere et idcirco Deum eorum etiam non fuiſſe cauſam, licet cauſa actus et intentionis Neronis fuerit.

Porro velim hic notari, nos, dum Philoſophice loquimur, non debere Phraſibus Theologiae uti. Nam, quia Theologia Deum paſſim, nec temere, ut hominem perfectum repraeſentat, propterea oportunum eſt, ut in Theologia dicatur Deum quicquam [513] cupere, Deum taedio operibus improborum affici et proborum delectari; in philoſophia vero, ubi clare percipimus, quod Deo illa attributa, quae hominem perfectum reddunt, tam aegre poſſunt tribui et adſignari, quam ſi ea, quae elephantum aſinumve perficiunt, homini tribueremus; ibi haec et his ſimilia verba nullum obtinent locum, nec ibi ſine noſtrorum conceptuum ſumma confuſione ea uſurpare licet. Quare Philoſophice loquendo, dici nequit, Deum a quoquam quicquam petere, neque ei taedioſum, aut gratum quid eſſe; haec quippe omnia humana ſunt attributa, quae in Deo locum non habent.

Notari tandem voluiſſem, quod, quamvis opera proborum, (hoc eſt, eorum, qui claram Dei habent ideam, ad quam cuncta eorum opera, ut et cogitationes determinantur) et improborum, (hoc eſt, eorum, qui Dei ideam haud poſſident, ſed tantum rerum terrenarum ideas, ad quas eorum opera, cogitationesque determinantur) et denique omnium eorum, quae ſunt, ex Dei aeternis legibus et Decretis neceſſario profluant, continuoque a Deo dependeant, attamen non ſolum gradibus, ſed et eſſentia ab invicem differunt: licet etenim mus aeque, ac angelus et aeque Triſtitia, ac Laetitia, a Deo dependeant, nequit tamen mus ſpecies angeli et Triſtitiae eſſe. Hiſce opinor me tuis Objectionibus (ſi eas probe intellexi; quippe interdum dubius haereo, num conclusio-

clusiones, quas inde deducis, non differant ab ipsa Propositione, quam demonstrare suscipis) respondisse.

Verum illud clarius patebit, si ad Quaestiones propositas ex his fundamentis respondeam. Prima est, an occidere Deo adeo acceptum sit, ac eleëmosynas elargiri? altera est, an furari Dei respectu aeque bonum sit, ac justum esse? tertia denique est, an, si daretur animus, cum cujus singulari natura non pugnaret, sed conveniret, libidinibus obtemperare et scelera perpetrare, an in eo, inquam, ratio Virtutis daretur, quae ipsi, ut bonum faceret et malum omitteret, persuaderet?

Ad primam hoc do responsum, me (Philosophice loquendo) quid his verbis, *Deo acceptum esse*, velis, nescire. Si roges, an Deus hunc non odio habeat, illum vero diligat? an Deum alius contumelia, affecerit alius favore prosecutus fuerit? re- [314] spondeo, quod non. Si vero Quaestio est, numne homines, qui occidunt et eleëmosynas distribuunt, aeque probi et perfecti sint? Rursus negando respondeo.

Ad secundam regero: si *bonum respectu Dei* inferat, justum aliquid boni Deo praestare et furem aliquid mali, respondeo neque justum, neque furem in Deo delectationem, aut taedium posse causari; si vero quaeratur, an utrumque illud opus, quatenus aliquid reale et a Deo causatum est, aeque sit perfectum? dico, si ad opera tantum animum advertamus et ad talem modum, posse fieri, ut utrumque aeque sit perfectum. Si igitur interroges, numne fur et justus aeque sint perfecti, beatique? respondeo, non. Per justum namque eum intelligo, qui constanter cupit, ut unusquisque, quod suum est, possideat; Quam Cupiditatem ego in mea Ethica (necdum edita) in piis

ex clara, quam de seipsis et Deo habent, cognitione necessario originem ducere, demonstro. Et quoniam ejus generis cupiditatem fur non habet, necessario Dei et sui ipsius cognitione, hoc est, primario, quod nos homines beatos reddit, destituitur. Si tamen ulterius quaeras, quid te queat movere, ut magis hoc opus, quod Virtutem nuncupo, quam alind facias? dico, me non posse scire, qua via, ex infinitis, Deus utatur, ut te ad hoc opus determinet. Posset esse, ut Deus tibi clare sui ideam impresserit, ut mundum oblivioni propter sui amorem traderes, reliquosque homines, sicut te ipsum, amares; et perspicuum est hujusmodi animi Constitutionem cum caeteris omnibus, quae malae vocantur, pugnare et ea de causa in uno subjecto non posse esse. Porro fundamenta Ethices explicandi et etiam cuncta mea dicta demonstrandi non est hic locus, quia tantum in eo sum, ut ad Quaestiones tuas responsum dem et eas a me avertam arceamque.

Quantum denique tertiam Quaestionem attinet, ea contradictionem supponit, mihique aeque videbatur, ac si quis rogaret: Si melius cum alicujus natura conveniret, ut seipsum suspenderet, an rationes darentur, ut se non suspenderet? Verum, ejusmodi dari naturam, sit possibile. Tunc affirmo, (etiamsi liberum arbitrium concederem, sive non concederem) [315] si quis videt, se commodius in cruce posse vivere, quam mensae suae accumbentem, eum stultissime agere, si se ipsum non suspenderet; et is, qui clare videret, se scelera patrando revera perfectiore et meliore vita, vel essentia, quam virtutem sectando, posse frui, is etiam stultus foret, si illa non faceret. Nam scelera respectu istiusmodi naturae humanae perversae virtus essent.

Ad aliam Quaestionem, quam calci Epistolae addidisti, quia una hora vel centum eius generis quae-

rere possemus; nec tamen nunquam ad conclusionem unius perveniremus et ipse responsionem non adeo urges, non respondebo. Hoc tempore tantum dicam etc.

EPISTOLA XXXVII. (*Versio.*)

Viro Clarissimo B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERG,

Responsio ad Praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE.

Ubi tua honorabar praesentia, ut in ea perseverarem, non tempus, multo minus memoria permittebat, ut quae colloquentes tractavimus, ei mandarem; licet ego quam primum a te discesseram, omnes memoriae vires, quo audita retinerem, colligerem. In proximum ergo profectus locum tuas opiniones chartae mandare conabar; sed experiebar tunc, me revera ne quartam quidem tractatorum partem retinuisse; adeo ut tibi sim excusandus, si adhuc semel, tantum quaerendo de iis, in quibus mentem tuam, vel non bene perceperim, vel non bene retinuerim, tibi molestius sim. Optem, ut hunc laborem aliquo beneficio tibi compensandi facultas [516] daretur.

Primum erat, quomodo, ubi Principia et Cogitata tua Metaphysica lego, quae tua, quaeque Cartesii sit sententia, internoscere possim?

Secundum, an proprie detur error, et in quo consistat?

Tertium, qua ratione statuas, voluntatem non esse liberam.

Quartum, quid his verbis, quae L. M. in Praefatione tuo nomine scripsit, intelligas, nempe: *Cum contra author noster admittat quidem, in Rerum natura esse substantiam cogitantem, attamen neget, illam constituere essentiam Mentis humanae, sed statuat, eodem modo, quo extensio nullis limitibus determinata est, cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque quemadmodum Corpus humanum non est absolute, sed tantum certo modo secundum leges naturae extensae per motum et quietem determinata extensio; sic etiam Mentem, sive animam humanam non esse absolute, sed tantum secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessario dari concluditur, ubi Corpus humanum existere incipit.* Unde sequi videtur, sicut Corpus humanum ex millenis compositum est corporibus, ita etiam humanam Mentem ex millenis constare cogitationibus; et quemadmodum humanum Corpus in millena resolvitur, unde componebatur, corpora, sic etiam Mentem nostram, ubi corpus deserit, in tam multiplices, ex quibus constabat, cogitationes resolvi: et sicuti resolutae humani nostri Corporis partes non amplius unitae manent, sed alia corpora inter ea se insinuant; ita sequi quoque videtur, Mente nostra dissoluta, illas innumeras cogitationes, quibus constabat, non amplius combinatas, sed divisas esse: et quemadmodum corpora soluta corpora quidem manent; sed non humana, ita a morte quoque nostram substantiam cogitantem quidem resolvi, ut cogitationes, vel substantiae cogitantes maneant, non vero ita, ut essentia erat earum, quum Mens humana dicebantur. Unde mihi videtur, ac si statueres, substantiam hominis cogitantem mutari et instar corporum resolvi, quin imo quasdam ita, ut de impiis (ni me fallat memoria) affirmabas, omnino perire, nullamque sibi re-
[517] tinere cogitationem reliquam. Et sicut D. des Cartes, ut L. M. habet, Mentem esse substantiam

abso-

absolute cogitantem tantum praesupponit, ita et Tu et L. M. praesupponitis maximam partem, ut mihi videmini: quare tuam hoc in negotio mentem clare non percipio.

Quintum est, quod tam in colloquio, quam in postrema tua Epistola, 13. Martii scripta, statuis, ex clara Dei et nostri cognitione oriri Constantiam, qua, ut quilibet suum sibi habeat, cupimus. Verum hic explicandum restat, qua ratione Dei et nostri cognitio in nobis constantem voluntatem producat, ut unusquisque, quod suum est, possideat, hoc est, qua via id ex Dei cognitione fluat, vel nos obstringat, ut virtutem amemus et ea negligamus opera, quae vitia dicimus; et unde procedat (quandoquidem occidere et furari, juxta te, aeque quid positivum, ac eleëmosynas dare, comprehendant) cur caedem committere non tantum perfectionis, beatitudinis et acquiescentiae, quantum eleëmosynas distribuere, involvat. Dices forte, ut in postrema, quae 13. Martii consignata est, hanc quaestionem ad Ethicam spectare, eamque inibi a te moveri; verum quum sine hujus Quaestionis, ut et praecedentium elucidatione, ego tuam nequeam percipere mentem, quin semper absurditates supersint, quas conciliare non possum, amice rogo, ut latius mihi ad eas respondeas ac praecipuas quasdam Definitiones, Postulata et Axiomata, quibus tua Ethica et haec imprimis Quaestio innititur, proponas et explanes. Forte, quia labor deterret, te excusabis, verum ut meae satisfacias petitioni saltem hac vice flagito, eo quod absque ultimae Quaestionis solutione mentem tuam nunquam recte sim percepturus. Optem, ut laborem tuum aliquo beneficio compensare liceret. Tempus duarum, triumve septimanarum praescribere non audeo; tantum ut ante iter tuum Amstelaedamense ad has responsum des, requiro. Hoc ubi praestiteris, me tibi summo-

pere devincies, egoque ostendam me esse et permanere,

Dordraci 27. Martii, 1665.

MI DOMINE,

Tuum ad quaevis officia paratissimum,

G. DE BLYENBERG.

EPISTOLA XXXVIII. (*Versio.*)

Humanissimo Ornatissimoque Viro

GVILIELMO DE BLYENBERG

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE.

Ubi tua, 27. Martii ad me data, mihi tradeba-
[518] tur, ut Amstelaedamum proficiscerer, in procinctu stabam. Quare, ubi dimidium ejus perlegeram, domi relinquebam, donec rediissem, ut tum responderem; quoniam putabam, eam nihil, nisi Quaestiones, ad primam spectantes controversiam, comprehendere. Ego vero postea eam perlegens longe aliud ejus argumentum esse deprehendebam, in eaque non modo probationem eorum, quae in Praefatione mearum Demonstrationum Geometricarum in Cartesii Principia curavi scribi, eo tantum fine, ut meam sententiam cuilibet indicarem, non vero probarem et hominibus persuaderem; sed etiam magnam Ethices partem, quae, ut cuivis notum, Metaphysica et Physica fundari debet, desiderari. Quâ de causa, ut tuis facerem satis quaestionibus, a me impetrare non potui; sed occasionem exspectare volui,

volui, quo amicissime coram, ut postulato desistas, a te peterem, meae negationis rationem darem et denique ostenderem, eas ad primae nostrae controversiae solutionem non facere, sed econtra maximam partem a solutione illius litis pendere. Tantum ergo abest, ut mea opinio, rerum necessitatem spectans, sine iis non possit percipi; quia hae revera percipi nequeunt, antequam ea in antecessum intelligatur. Antequam vero offerebatur occasio, hac hebdomade alterum adhuc mihi tradebatur epistolium, quod aliquam displicentiam, ex nimia mora, prae se ferre videtur. [517] Et ideo haec pauca ad te scribere necessitas me coëgit, ut de proposito et decreto meo certiorem, ut jam reddidi, te redderem. Spero te, negotio perpenso, ultro a tua petitione destiturum et tamen animum in me propensum servaturum. Ego a mea parte pro viribus meis in omnibus demonstrabo, me esse etc.

EPISTOLA XXXIX. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Demonstrationem Unitatis Dei, hinc nimirum, quod ejus Natura necessariam involvit existentiam, quam postulabas, et ego in me recipiebam, ante hoc tempus ob quasdam occupationes mittere non potui. Ut ergo eo deveniam, praesupponam

I°. Veram uniuscujusque rei definitionem nihil aliud, quam rei definitae simplicem naturam includere. Et hinc sequitur

II°. Nul-

II°. Nullam definitionem aliquam multitudinem, vel certum aliquem individuorum numerum involvere, vel exprimere; quandoquidem nil aliud, quam rei naturam, prout ea in ſe eſt, involvit et exprimit. Ex. gr. Definitio trianguli nihil aliud includit, quam ſimplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum: quemadmodum Mentis definitio, quod ea ſit res cogitans, vel Dei definitio, quod is ſit Ens perfectum, nihil aliud, quam Mentis et Dei naturam includit; at non certum Mentium vel Deorum numerum.

III°. Uniuscujusque rei exiſtentis cauſam poſitivam, per quam exiſtit, neceſſario dari debere.

IV°. Hanc cauſam vel in natura et in ipſius rei definitione (quia ſcilicet ad ipſius naturam exiſtentia [520] pertinet, vel eam neceſſario includit) vel extra rem ponendam eſſe.

Ex his praeſuppoſitis ſequitur, quod ſi in natura certus aliquis individuorum numerus exiſtat, una pluresve cauſae dari debeant, quae illum juſte nec majorem, nec minorem Individuorum numerum producere potuerunt. Si, exempli gratia, in rerum natura viginti homines exiſtant, (quos, omnis confuſionis vitandae cauſa, ſimul, ac primos in natura eſſe ſupponam) non ſatis eſt, cauſam humanae naturae in genere inveſtigare, ut rationem, cur viginti exiſtant, reddamus; ſed etiam ratio inveſtiganda eſt, cur nec plures, nec pauciores, quam viginti homines exiſtant. Nam (juxta tertiam hypotheſin) de quovis homine ratio et cauſa, cur exiſtat, reddenda eſt. At haec cauſa (juxta ſecundam et tertiam hypotheſin) nequit in ipſius hominis natura contineri: vera enim hominis definitio numerum viginti hominum non involvit. Ideoque, (juxta quartam hypotheſin) cauſa exiſtentiae horum viginti hominum et con-

consequenter uniuscujusque sigillatim, extra eos dari debet. Proinde absolute concludendum est, ea omnia, quae concipiuntur numero multiplicia existere, necessario ab externis causis; non vero propriae suae naturae vi produci. Quoniam vero (secundum hypothesin) necessaria existentia ad Dei Naturam pertinet, ejus vera definitio necessariam quoque existentiam ut includat, necessum est; et propterea ex vera ejus definitione necessaria ejus existentia concludenda est. At ex vera ejus definitione (ut jam ante ex secunda et tertia hypothesi demonstravi) necessaria multorum Deorum existentia non potest concludi. Sequitur ergo unici Dei solummodo existentia. *Q. E. D.*

Haec, Amplissime Vir, mihi hoc tempore optima visa fuit Methodus ad propositum demonstrandum. Hoc ipsum antehac aliter demonstravi, distinctionem Essentiae et Existentiae adhibendo: quia vero ad id, quod mihi indicasti, attendo, hanc tibi libentius mittere volui. Spero tibi faciet satis, tuumque super ea judicium praestolabor et interea temporis manebo etc.

Voorburgi, 7 Januar. 1666.

EPISTOLA XL. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Quod in tua Epistola, 10. Febr. ad me data, [521] aliquo modo mihi erat obscurum, in ultima, 30. Martii scripta, optime enucleasti. Quoniam igitur, quae proprie tua sit sententia, novi, statum Quaestionis talem, qualem eum concipis, ponam; an scilicet non

non nisi unum sit Ens, quod sua sufficientia, vel vi subsistit: quod non tantum affirmo, sed etiam demonstrare in me suscipio, hinc nimirum, quod ejus natura necessariam involvit existentiam; licet hoc ipsum facillime ex Dei intellectu, (quemadmodum ego in Propositione 11. Demonstrationum mearum Geometricarum in Cartesii Principia praestiti) aut ex aliis Dei attributis demonstrare licet. Rem ergo ut aggrediamur, in antecessum breviter ostendam, quas proprietates Ens, necessariam includens existentiam, habere debeat: nimirum

I°. Id esse aeternum: si enim determinata duratio ei attribueretur, Ens istud, extra determinatam durationem, ut non existens, vel ut necessariam non involvens existentiam, conciperetur, quod definitioni suae repugnat.

II°. Id simplex, non vero ex partibus compositum esse. Partes namque componentes natura et cognitione priores sint oportet, quam id, quod compositum est: quod in eo, quod sua natura aeternum est, locum non habet.

III°. Id non determinatum, sed solum infinitum posse concipi. Quippe si istius Entis natura determinata esset et etiam determinata conciperetur, illa natura extra eos terminos, ut non existens, conciperetur, quod cum definitione sua quoque pugnat.

[522] IV°. Id indivisibile esse. Si enim esset divisibile, in partes vel ejusdem, vel diversae naturae dividi posset; si hoc, destrui et ita non existere posset, quod definitioni adversum est. Et si illud, pars quaelibet necessariam per se existentiam includeret et hoc pacto unum sine alio existere et per consequens concipi, ac propterea illa Natura, ut finita, comprehendi posset, quod, per antecedens, definitioni adver-

adversatur. Hinc videre est, quod, si ejusmodi Enti aliquam velimus adscribere imperfectionem, statim in contradictionem incidamus. Nam sive imperfectio, quam tali vellemus affingere Naturae, in quodam defectu, aut terminis quibusdam, quos istiusmodi Natura possideret, vel in aliqua mutatione, quas virium defectu a causis externis pati posset, sita esset; eo semper redigemur, eam Naturam, quae necessariam involvit existentiam, non existere, vel haud necessario existere; et idcirco concludo

V°. Id omne, quod necessariam includit existentiam, nullam in se habere posse imperfectionem; sed meram debere exprimere perfectionem.

VI°. Porro, quoniam non nisi ex perfectione provenire potest, ut aliquod Ens sua sufficientia et vi existat, sequitur, si supponamus, Ens, quod non omnes exprimit perfectiones, sua natura existere, etiam nos debere supponere illud quoque Ens existere, quod omnes comprehendit in se perfectiones. Si enim minori potentia praeditum sua sufficientia, quanto magis aliud majori potentia praeditum existit.

Ut denique ad rem accedamus, affirmo, non nisi unicum posse Ens esse, cujus existentia ad suam naturam pertinet, illud nimirum Ens tantum, quod omnes in se habet perfectiones, quodque Deum nominabo. Quippe si aliquod ponatur Ens, ad cujus naturam existentia pertinet, illud Ens nullam in se continere imperfectionem, sed omnem exprimere debet perfectionem; (per notam 5.) et propterea natura illius Entis ad Deum, (quem per notam 6. etiam existere statuere debemus) pertinere debet, quia omnes perfectiones, nullas vero imperfectiones in se habet. Nec extra Deum existere potest: nam si vel extra Deum existeret, una eademque Natura, quae extra

[523] necessariam involvit existentiam, duplex existeret; quod, juxta antecedentem demonstrationem, est absurdum. Ergo nihil extra Deum; sed solus Deus est, qui necessariam involvit existentiam. Quod erat Demonstrandum.

Haec sunt, Amplissime Vir, quae hoc tempore ad hanc rem demonstrandam in medium proferre scio. Optem, ut tibi demonstrare liceat, me esse, etc.

Voorburgi, die 10 Aprilis 1666.

EPISTOLA XLI. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam, (in causa fuit impedimentum aliquod) nono decimo Maji datam, citius respondere non licuit. Quia vero te tuum super demonstratione mea, tibi missa, suspendere judicium, quantum ad maximam partem, deprehendi (propter obscuritatem, credo, quam in ea reperis) sensum ejus clarius hic explicare conabor.

Primo ergo quatuor proprietates, quas Ens sua sufficientia aut vi existens, habere debet, enumeravi. Has quatuor reliquasque his similes in nota quinta ad unam redigi. Deinde, ut omnia ad demonstrationem necessaria ex solo supposito deducerem, in sexta, ex data hypothesi Dei existentiam demonstrare, conatus sum; et inde denique, nihil amplius (ut notum) nisi simplicem verborum sensum, praesupponendo, quod petebatur, conclusi.

Hoc

Hoc breviter meum propſitum, hic ſcopus fuit. Jam uniuscujuſque membri ſenſum ſigillatim explanabo, ac primum a praemiſſis ordiar proprietatibus. [524]

In prima nullam invenis difficultatem, nec aliud quid, ſicut et ſecunda, eſt, quam Axioma. Per ſimplex enim nihil, niſi quod non eſt compoſitum, intelligo, ſive ex partibus natura differentibus, aut ex aliis natura convenientibus componatur. Demonſtratio certe univerſalis eſt.

Senſum tertiae, (quantum ad hoc, quod, ſi Ens ſit cogitatio, id in cogitatione, ſi vero ſit Extenſio, in extenſione, non determinatum, ſed ſolummodo indeterminatum concipi poteſt) optime percepiſti, quamvis te concluſionem percipere neges; quae tamen hoc nititur, quod ſit contradictio, aliquid, cujus definitio exiſtentiam includit, aut (quod idem eſt) exiſtentiam affirmat, ſub negatione exiſtentiae concipere. Et quoniam determinatum nihil poſitivi, ſed tantum privationem exiſtentiae ejuſdem naturae, quae determinata concipitur, denotat; ſequitur id, cujus definitio exiſtentiam affirmat, non determinatum poſſe concipi. Ex. gr. ſi terminus *extenſionis* neceſſariam includit exiſtentiam, aeque extenſionem ſine exiſtentia, ac extenſionem ſine extenſione impoſſibile erit concipere. Hoc ſi ita ſtatuatur, determinatam extenſionem concipere impoſſibile quoque erit. Si enim ea determinata conciperetur, propria ſua natura eſſet determinanda, nempe extenſione: et haec extenſio, qua determinaretur, deberet ſub exiſtentiae negatione concipi; id quod, juxta hypotheſin, manifeſta eſt contradictio.

In quarta nihil aliud volui oſtendere, quam tale Ens nec in partes ejuſdem, nec in partes diverſae naturae poſſe dividi, ſive eae, quae diverſae ſunt naturae,

rae, necessariam existentiam, sive minus involvunt. Si enim, inquiebam, posterius hoc locum obtineret, posset destrui, quoniam, rem destruere, est illam in ejusmodi partes resolvere, ut nulla earum omnium naturam totius exprimat: si vero prius locum haberet, cum tribus jam declaratis pugnaret proprietatibus.

In quinta solummodo praesupposui, perfectionem in τῷ *esse* et imperfectionem in privatione τῦ esse consistere. Dico *privationem;* quamvis enim ex. [525] gr. extensio de se cogitationem neget, nulla tamen hoc ipsum in ea est imperfectio. Hoc vero, si nimirum extensione destitueretur, in ea imperfectionem argueret, ut revera fieret, si esset determinata, similiter si duratione, situ etc. careret.

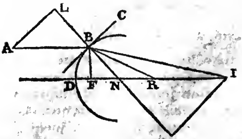
Sextam absolute concedis; et tamen dicis, tuam difficultatem, (quare scilicet non plura entia, per se existentia, natura autem differentia possent esse; quemadmodum cogitatio et extensio diversa sunt, ac forte propria sufficientia subsistere possunt) totam superesse. Hinc non aliud judicare valeo, quam te eam longe alio, ac ego, sensu capere. Confido me perspicere, quo eam sensu intelligas; ego tamen, ne tempus perdam, meum tantum declarabo sensum. Dico ergo, quantum ad sextam attinet, si ponamus aliquid, quod in suo genere solummodo indeterminatum et perfectum est. sua sufficientia existere, quod etiam existentia entis absolute indeterminati, ac perfecti concedenda erit; quod Ens ego Deum nuncupabo. Si ex. gr. statuere volumus, extensionem, aut cogitationem (quae quaelibet in suo genere, hoc est, in certo genere entis, perfectae esse queunt) sua sufficientia existere; etiam existentia Dei, qui absolute perfectus est, hoc est, entis absolute indeterminati erit concedenda. Hic loci, quod modo dixi, notari vellem, quantum vocabulum *imperfectionis* spectat,

ſpectat, nimirum illud ſignificare rei alicui quicquam deeſſe, quod tamen ad ſuam naturam pertinet. Ex. gr. Extenſio ſolummodo reſpectu durationis, ſitus, quantitatis imperfecta dici poteſt; nimirum quia non durat longius, quia ſuum non retinet ſitum, vel quia major non evadit. Nunquam vero, quia non cogitat, imperfecta dicetur, quandoquidem ejus natura nihil tale exigit, quae in extenſione ſola conſiſtit, hoc eſt, in certo entis genere: quo reſpectu tantum determinata aut indeterminata, imperfecta aut perfecta dicenda eſt. Et quandoquidem Dei natura in certo entis genere non conſiſtit; ſed in Ente, quod abſolute indeterminatum eſt, ejus etiam natura exigit id omne, quod *τὸ eſſe* perfecte exprimit; eo quod ejus natura alias determinata et deficiens eſſet. Haec quum ita ſe habeant, ſequitur, non niſi unum Ens, Deum ſcilicet, poſſe eſſe, quod propria vi exiſtit. Si etenim, verbi cauſa, ponamus, quod [520] extenſio exiſtentiam involvit, aeterna et indeterminata ut ſit, abſoluteque nullam imperfectionem, ſed perfectionem exprimat, opus eſt: Ideoque Extenſio ad Deum pertinebit, aut aliquid erit, quod aliquo modo Dei naturam exprimit; quia Deus eſt Ens, quod non certo duntaxat reſpectu, ſed abſolute in eſſentia indeterminatum et omnipotens eſt. Hocque, quod pro lubitu) de Extenſione dicitur, de omni eo, quod ut tale ſtatuere volemus, affirmandum quoque erit. Concludo ergo, ut in praecedenti mea Epiſtola, nihil extra Deum; ſed Deum ſolum ſua ſufficientia ſubſiſtere. Credo haec ſufficere ad ſenſum praecedentis declarandum; tu vero melius de eo judicium ferre poteris.

Hiſce finirem: verum quia, ut mihi novae ad polienda vitra ſcutellae fabricentur, animus eſt, tuum hac in re conſilium audire exoptem. Non video, quid vitris convexo-concavis tornandis proficiamus. Convexa plana econtra, utiliora ut ſint, neceſſe eſt,

Ii

ſi bene calculum ſubduxi. Nam ſi (facilitatis gratia) ponamus rationem refractionis eſſe ut 3 ad 2, et literas in hac appoſita figura, ut eas in parva tua Dioptrica locas, appingamus, invenietur, ordinata aequatione, N I, quae dicitur $z \propto \sqrt{\frac{9}{4}zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Unde ſequitur, ſi $x \propto 0$, erit $z \propto 2$, quae tunc etiam eſt longiſſima. Et ſi $x \propto \frac{3}{5}$ erit $z \propto \frac{43}{25}$, vel paulo amplius: ſi nimirum ſupponimus radium B I ſecundam non pati refractionem, quando ex vitro verſus I tendit. Statuamus vero jam, eum ex vitro prodeuntem in plana ſuperficie B F refringi, et non verſus I; ſed verſus R tendere.

Quando ergo lineae B I et B R in eadem ſunt ratione, in qua eſt refractio, hoc eſt (ut hic ſupponitur) ut 3 ad 2; et ſi quando tunc tenorem ſequimur aequationis, venit pro N R $\propto \sqrt{zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Et ſi iterum, ut ante, ponimus $x \propto 0$, erit N R $\propto 1$, hoc eſt, aequalis ſemidiametro. Si vero $x \propto \frac{3}{5}$, erit N R $\propto \frac{20}{25} + \frac{1}{55}$. Id, quod oſten-
[527] dit hunc focum alio minorem eſſe, licet tubus opticus per integram ſemidiametrum ſit minor; adeo ut, ſi Teleſcopium aeque longum fabricaremus, ac eſt D I, faciendo ſemediametrum $\propto 1\frac{1}{2}$, et B F, eadem manente apertura, focus multo minor ſit futurus. Ratio inſuper, cur convexo-concava vitra minus placeant, eſt, quod, praeterquam quod duplicem laborem et ſumptum exigunt, radii, quandoquidem non omnes ad unum, idemque tendunt punctum, nunquam in ſuperficiem concavam perpendiculariter incidant. Verum quum non dubitem, quin haec jam olim perpenderis ac magis accurate ad calculos

culos revocaveris et denique rem ipſam determinaveris, ideo tuum judicium, conſiliumque hac de re exquiro etc.

EPISTOLA XLII.

Doctiſſimo Expertiſſimoque Viro,

J. B.

B. D. S.

Doctissime vir, amice singularis,

Ad ultimas tuas literas, dudum a me acceptas, antehac reſpondere non potui; ita variis occupationibus et ſollicitudinibus impeditus fui, ut vix tandem me expedire potuerim. Nolo tamen, quandoquidem animum aliquantiſper recipere licet, meo officio deeſſe; ſed tibi quamprimum maximas agere gratias volo pro amore atque officio erga me, tuo, quod ſaepius opere, jam vero literis etiam ſatis ſuperque teſtatus es etc. Tranſeo ad tuam quaeſtionem, quae ſic ſe habet, nempe *an aliqua detur aut dari poſſit Methodus talis, qua inoffenſo pede in praeſtantiſſimarum rerum cogitatione ſine taedio pergere poſſimus? an vero, quemadmodum corpora noſtra, ſic etiam mentes caſibus obnoxiae ſint et fortuna magis, quam arte cogitationes noſtrae regantur?* Quibus me ſatisfacturum puto, ſi oſtendam, quod neceſſario debeat dari Methodus, qua noſtras claras et di- [328] ſtinctas perceptiones dirigere et concatenare poſſumus, et quod intellectus non ſit, veluti corpus, caſibus obnoxius. Quod quidem ex hoc ſolo conſtat, quod una clara et diſtincta perceptio, aut plures ſimul poſſunt abſolute eſſe cauſa alterius clarae et diſtinctae perceptionis. Imo omnes clarae et diſtinctae perceptiones, quas formamus, non poſſunt oriri niſi ab aliis claris et diſtinctis perceptionibus, quae

in

in nobis sunt, nec ullam aliam causam extra nos agnoscunt. Unde sequitur, quas claras et distinctas perceptiones formamus, a sola nostra natura ejusque certis et fixis legibus pendere, hoc est, ab absoluta nostra potentia, non vero a fortuna, hoc est, a causis quamvis certis etiam et fixis legibus agentibus, nobis tamen ignotis et a nostra natura et potentia alienis. Quod ad reliquas perceptiones attinet, eas a fortuna quam maxime pendere fateor. Ex his igitur clare apparet, qualis esse debeat vera Methodus et in quo potissimum consistat, nempe in sola puri intellectus cognitione, ejusque naturae et legum; quae ut acquiratur, necesse est ante omnia distinguere inter intellectum et imaginationem, sive inter veras ideas et reliquas, nempe fictas, falsas, dubias et absolute omnes, quae a sola memoria dependent. Ad haec intelligendum, saltem quoad Methodus exigit, non est opus, naturam mentis per primam ejus causam cognoscere, sed sufficit, mentis sive perceptionum historiolam concinnare modo illo, quo Verulamius docet. Et his paucis puto me veram Methodum explicuisse et demonstrasse, simulque Viam ostendisse, qua ad eam perveniamus. Superest tamen te monere, ad haec omnia assiduam meditationem et animum propositumque constantissimum requiri, quae ut habeantur, apprime necesse est, certum vivendi modum et rationem statuere et certum aliquem finem praescribere: sed de his impraesentiarum satis etc.

Voorburgi, 10 Jun. 1666.

EPISTO-

Epistola XLIII. (*Verſio.*)

Ornatiſſimo Viro

J. v. M.

B. D. S.

Ornatissime vir,

Dum hic ſolitarius in agro vitam ago, Quaeſtionem, quam mihi aliquando propoſuiſti, me- [529] cum volvi, eamque ſimplicem valde deprehendi. Univerſalis Demonſtratio hoc nititur fundamento: quod is juſtus ſit luſor, qui ſuam lucrandi aut perdendi ſortem, ſeu exſpectationem cum adverſarii ſorte aequalem ponit. Haec aequalitas conſiſtit in ſorte et in pecunia, quam adverſarii deponunt, ac periclitantur; hoc eſt, ſi ſors utrimque eſt aequalis, quilibet etiam aequales nummos deponere et periclitari debet: ſi vero ſors ſit inaequalis, unus eo plus pecuniae deponere debet, quo ſua ſors major eſt, tuncque exſpectatio utrimque aequalis et conſequenter luſus aequus erit. Si enim, exempli gratia, A, cum B ludens, duas lucrandi exſpectationes et perdendi unicam tantum; et econtra B ſolum unicam lucrandi exſpectationem et duas habet amittendi, clare apparet, quod A tantum pro unaquaque ſorte debet periclitari, quantum B pro ſua periclitatur, hoc eſt, A debet duplum ipſius B periclitari.

Hoc ut adhuc clarius oſtendamus, ſupponemus, tres A. B. C. aequali exſpectatione inter ſe ludere et unumquemque aequalem pecuniae ſummam deponere: manifeſtum eſt, quod, quia quivis aequales nummos deponit, unusquiſque etiam non niſi tertiam partem periclitetur, ut duas tertias lucretur, quodque, quia quilibet contra duos ludit, quivis unam tantum lucrandi exſpectationem, ac duas am t-

[330] tendi habet. Si statuamus, tertium horum, ante lusum inchoatum, nempe C, lusione velle desistere, manifestum est, eum id duntaxat, quod deposuit, hoc est, tertiam partem debere recipere; et B, si exspectationem ipsius C velit emere et illius in locum succedere, tantum debere deponere, quantum C recepit. Huic negotio nequit sese A opponere: etenim ipsi perinde est, an cum una contra duas sortes duorum diversorum lusorum, an cum uno lusore aleam subeat. Hinc, quum haec ita se habeant, sequitur; quod si quis manum suam exerat, ut, si alter de duobus numeris unum conjiciat, eumque conjectura assequatur, certam nummorum summam lucretur; vel, si e contrario aberret, aequalem summam perdat, quod, inquam, exspectatio utrimque aequalis est, nimirum tam ei, qui manum extendit, ut alter divinet, quam cui divinandi datur potestas. Porro si manum extendat, ut alter prima vice unum ex tribus numeris divinet et cum divinando certam pecuniae summam vincat, vel sin minus, dimidium istius pecuniae perdat, sors et exspectatio utrimque est aequalis: similiter exspectatio quoque aequalis est, si is, qui manum exerit, alii bis conjiciendi copiam dat, ut si conjectura assequatur, certam summam sibi habeat, vel, si hallucinetur, duplo mulctetur. Sors et exspectatio aequalis quoque est, si ipsi concedit, ut e quatuor numeris ter conjecturam faciat ad quandam summam lucrandum, vel econtra perdendum ter, si errorem committat; vel quater ex quinque numeris, quo unum lucretur, aut quatuor perdat et sic deinceps. Unde sequitur ei, qui dextram extendit, perinde esse, ut aliquis pro se toties, quoties vult, ex multis unum divinet numerum, si modo pro illis vicibus, quas conjicere suscipit, tantum ponit et periclitatur, quantum numerus vicium per numerorum summam divisus facit. Si, verbi causa, 5 sint numeri et cuidam semel tantum est divinandum, is $\frac{1}{5}$ contra $\frac{4}{5}$ alterius solum; si bis conjecturam faciet, tum

tum $\frac{2}{5}$ contra $\frac{3}{5}$ alterius; si ter, $\frac{3}{5}$ contra $\frac{2}{5}$ alterius et sic porro $\frac{4}{5}$ contra $\frac{1}{5}$ et $\frac{5}{5}$ contra $\frac{0}{5}$ periclitari debet. Et per consequens perinde ei est, qui veniam conjiciendi alicui largitur, si exempli loco, $\frac{1}{6}$ depositi duntaxat pericilitetur, ut $\frac{5}{6}$ lucretur, an unus solus, quinquies, vel an quinque homines singuli semel di- [531] vinent, ut tua vult Quaestio.

1. Octobr. 1666.

EPISTOLA XLIV. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

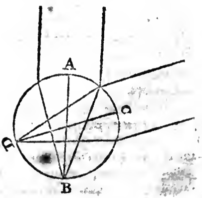
J. J.

B. D. S.

Humanissime vir,

Varia obstacula in causa fuerunt, quo minus ad tuas non citius responderim. Quod de Dioptrica Cartesii notasti, vidi et legi. Non aliam is causam, qua imagines in oculi fundo majores minoresve formantur, quam radiorum decussationem considerat, qui ex diversis objecti punctis veniunt, prout nimirum sese, vel propius vel remotius ab oculo, decussare incipiunt, ita ut ad anguli magnitudinem, quam hi radii efficiunt, quando se invicem in oculi superficie decussant, non attendat. Et licet ultima haec causa sit praecipua, quae in Telescopiis notanda est, videtur tamen, hanc eum silentio praeterire voluisse; quandoquidem, ut conjicio, nullum illi perspectum erat medium eos radios, ex diversis punctis parallele prodeuntes, in totidem aliis punctis congregandi et eam ob causam illum angulum non potuit Mathematice determinare: forte reticuit, ne usquam circulum aliis figuris, ab se introductis, praeferret. Non enim dubium est, quin hac in re cunctas alias figuras, quas inve-

invenire licet, circulus superet. Nam quia circulus idem ubique est, easdem ubique proprietates habet. [332] Si, exempli causa, circulus A B C D hanc possideat proprietatem, ut radii omnes, axi A B paralleli, a parte A venientes, ad eum modum in ejus superficie refringantur, ut postea omnes simul in puncto B coëant; omnes quoque radii, axi C D paralleli, a parte C venientes, ita in superficie refringentur, ut simul in puncto D conveniant:

id quod de nulla alia figura affirmare licet; licet Hyperbolae, ac Ellipses infinitas habent diametros. Ita ergo, ut scribis, se res habet; si nihil nisi oculi, vel Telescopii longitudo attenditur, longissimos Tubos opticos cogeremur fabricare, antequam Res, quae in Luna, tam distinctas, quam quae in Terra sunt, possemus intueri. Sed, ut dixi, praecipuum in anguli magnitudine consistit, quem radii, ex variis punctis exeuntes, in oculi superficie, quum ibi invicem decussant, efficiunt; hicque angulus major quoque, aut minor evadit, prout vitrorum in tubo collocatorum foci magis, minusve differunt. Si animus hujus rei demonstrationem videre gestit, eam transmittere, quando placuerit, paratus sum.

Voorburgi 3. Martii 1667.

EPISTOLA XLV. (*Versio*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

Humanissime vir,

Postrema tua, hujus mensis 14. die scripta, [513] recte mihi tradita fuit; ob varia vero impedimenta citius respondere non licuit. Conveni Dominum Vossium de Helvetii negotio, qui (ne omnia in hac Epistola, quae collocuti sumus, narrem) effuse ridebat, quin mirabatur, quod ego de his nugis ex illo quaererem. Ego tamen hoc flocci faciens, ipsum aurificem, cujus cognomen est Brechtelt, qui aurum probaverat, adibam: hic vero alium longe sermonem habuit, quam Dom. Vossius, affirmans auri inter liquescendum et separandum pondus auctum esse et tanto gravius esse redditum, quantum argenti pondus, quod separationis gratia crucibulo injecerat, valebat; adeo ut firmiter crederet, hoc aurum, quod suum argentum in aurum transmutarat, aliquid singulare in se continere. Nec ille solus; sed diversi quoque alii Domini, tum temporis praesentes, hoc ita sese habere experti sunt. Post haec ipsum adii Helvetium, qui mihi et aurum et crucibulum, interius etiam tum auro obductum, ostendebat, narrabatque, se vix quartam grani hordeacei, vel sinapis partem plumbo liquefacto injecisse. Addebat, se totius negotii historiam brevi editurum et porro referebat, quendam virum, (quem eundem illum, qui se convenerat, rebatur) eandem operationem Amstelodami fecisse, de quo procul dubio audivisti. Haec de hac re potui rescifcere.

Scriptor libelli, cujus mentionem facis (in quo gloriatur, se demonstraturum esse, Cartesii rationes in

in tertia ac quarta Meditatione prolatas, quibus Dei existentiam demonstrat, falsas esse) certo cum [534] sua pugnabit umbra, magisque sibi, quam aliis nocebit. Cartesii, fateor, axioma aliquo modo est obscurum, uti et tu notasti, atque clarius veriusque ita dixisset: *Quod cogitandi potentia ad cogitandum non major est, quam naturae potentia ad existendum et operandum.* Clarum hoc verumque est axioma, unde Dei existentia clarissime et efficacissime ex sua idea sequitur. Argumentum memorati Auctoris, quod recenses, clare satis ostendit, se rem necdum intelligere. Est quidem verum, nos in infinitum, si hoc pacto Quaestio in omnibus suis partibus solvatur, posse procedere, alioquin magna est stultitia. Si, exempli loco, aliquis interroget, per quam causam ejusmodi determinatum corpus moveatur? respondere licet, id ab alio corpore, hocque rursus ab alio et ita in infinitum progrediendo ad talem motum esse determinatum; hoc, inquam, respondere liberum est, quia duntaxat de motu Quaestio est et nos, aliud corpus continuo ponentes, sufficientem, aeternamque istius motus causam assignamus. Sed si ego Librum sublimibus meditationibus repletum nitideque scriptum in manibus plebeji cujusdam conspiciam et ipsum rogem, unde eum habeat librum, sique mihi, se eum ex alio libro alterius plebeji, qui quoque nitide scribere noverat, descripsisse et sic in infinitum procedat, is mihi non facit satis: nam non tantum de figuris, ac ordine litterarum interrogo, de quibus tantum respondet; verum etiam de meditationibus et sensu, quem earundem compositio indicat; nihil ad haec in infinitum sic progrediens respondet. Quomodo hoc ideis applicari queat, facile ex eo, quod ego in Cartesii Principiorum Philosophiae geometrice a me demonstratorum axiomate nono declaravi, percipi potest.

Pergo jam, ut ad secundam tuam epistolam, nono Martii exaratam, respondeam; in qua ulteriorem

riorem ejus, quod in praecedenti mea de circulari figura scripseram, explicationem exigis. Poteris id facile capere, si modo animadvertere placet, omnes radios, qui supponuntur parallele in anterius Telescopii vitrum incidere, revera non esse parallelos; (quia solummodo ex uno, eodemque puncto veniunt) verum ut tales considerari, eo quod objectum adeo longe a nobis distat, ut Telescopii apertura instar puncti, respectu distantiae, tantum sit habenda. Certum porro est, nos, ut integrum intueamur [531] objectum, non modo radiis ex unico solo puncto, verum aliis quoque omnibus radiorum conis ex aliis omnibus punctis prodeuntibus opus habere; et propterea etiam esse necessarium, ut in tot aliis focis, ubi per vitrum transeunt, conveniant. Et quamvis ipse oculus non ita accurate constitutus est, ut omnes radii, ex diversis objecti punctis venientes, accuratissime in tot aliis in oculi fundo coëant, est tamen certum, eas figuras, quae hoc praestare possunt, aliis omnibus esse praeferendas. Quandoquidem vero definitum circuli segmentum efficere valet, ut omnes radios, qui ex uno procedunt puncto, in aliud suae diametri punctum (mechanice loquendo) cogat; alios quoque omnes, qui ex aliis objecti punctis veniunt, in tot alia puncta coget. Duci etenim ex quovis objecti puncto linea potest, quae per cir-

culi centrum tranſit, licet eum in finem Teleſcopii apertura minor multo ſit facienda, quam alias fieret, ſi tantum unico foco eſſet opus, quemadmodum facile videre poteris.

Quod hic de Circulo dico, non de Ellipſi, non de Hyperbola, multo minus de aliis magis compoſitis affirmari figuris poteſt, quia non niſi unicam ex unico ſolo objecti puncto, quae per utrumque tranſit focum, lineam ducere poſſibile eſt. Haec volui in prima mea Epiſtola hac de re indicare.

Demonſtrationem, quod angulus, quem radii, ex diverſis punctis emanantes, in oculi ſuperficie faciunt, major, aut minor, prout foci magis, minuſve differunt, evadit, ex appoſita figura perſpicere poteris: adeo ut poſt officioſiſſimam ſalutem nil reſtet, niſi ut dicam me eſſe etc.

Voorburgi, 25 Martii 1667.

EPISTO-

EPISTOLA XLVI. (*Verſio.*)

Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo

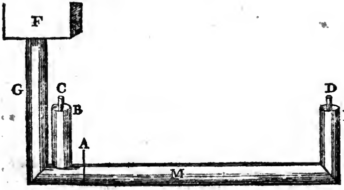
J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

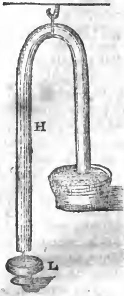
Hic paucis, quid de eo, quod primo coram, deinde literis a me petiiſti, experientia deprehenderim, narrabo; cui, quid nunc de re ſentiam, adjiciam. [536]

Curavi, ut mihi fabricaretur tubus ligneus, cujus longitudo 10 pedum, cavitas vero $1\frac{2}{3}$ digitorum erat, ad quem tres perpendiculares tubos applicui, uti appoſita figura demonſtrat.

Ut primo experirer, num aquae preſſio circa tubulum B aeque magna, ac circa E, eſſet, tubum M circa A aſſerculo, in eum finem parato, obturavi. Porro ipſius B orificium tantopere arctabam, ut tubulum vitreum inſtar C caperet. Poſtquam ergo tubum ope Vaſis F aqua impleviſſem, notabam in quantam ea altitudinem per tubulum C proſiliret. Deinde

[537] Deinde tubum B occludebam, et, ſublato aſſerculo A, aqua ut in tubum E flueret, ſinebam, quem eodem modo, ac B, aptaveram; et poſtquam integrum tubum iterum aqua replevissem, deprehendebam eam in eandem altitudinem per D, ac per C factum fuerat, proſilire: quod mihi, tubi longitudinem nihil, vel valde parum impedimento fuiſſe, perſuadebat. Ut vero hoc accuratius experiret, tentabam, an etiam tubus E tam brevi temporis ſpatio aeque, ac B, pedem cubicum, ad id paratum, poſſet adimplere. Ut vero tempus menſurarem, quia horologium oſcillatorium ad manum non erat, vitreo recurvo tubo, ut H, uſus ſum, cujus pars brevior aquae immergebatur, longior vero in libero pendebat aëre. Hiſce paratis, ſinebam aquam primo per tubum B aequali cum eodem tubo radio fluere, uſque dum pes cubicus impleretur. Tum accurata bilance, quantum aquae interea temporis in catillum L influxerat, explorabam, ac pondus ejus quatuor unciarum deprehendebam. Tubo deinde B occluſo, aquam aequali cum eo radio per tubum E in cubicum pedem fluere ſinebam. Hoc impleto, ponderabam, ut ante, aquam, quae interea in catillum influxerat, hujuſque illius pondus ne per ſemiunciam quidem ſuperare expertus ſum. Quoniam vero radii tam ex B, quam ex E, non continuo eadem vi fluxerant, operationem iterabam, ac tantum aquae, quantum experientia prima vice opus fuiſſe experti eramus, praeſto ut eſſet apportabam. Eramus tres adeo, ac quidem poſſibile erat, occupati, atque memoratam operationem accuratius,

ratius, quam antea, efficiebamus; verum non adeo accurate, ac quidem exoptaveram. Mihi tamen satis suppeditabatur argumenti, ad hanc rem aliquo modo determinandum; quandoquidem eandem fere differentiam hac secunda vice, ac prima comperiebam. Re ergo hisque experimentis perpensis, cogor concludere, differentiam, quam tubi longitudo potest efficere, initio tantum locum habere, hoc est, quum aqua fluxum suum inchoat: sed, ubi per [538] tempus exiguum fluxum continuavit, aequali vi per tubum longissimum, ac per brevem fluxurum. Hujus rei ratio est, quod altioris aquae pressio eandem semper retinet vim, quodque omnem, quem communicat, motum continuo ope gravitatis recipit; et ideo hunc motum continuo aquae in tubo contentae communicabit, usque dum, propulsa, tantam recipit celeritatem, quantam vim gravitatis aqua altior ei tribuere potest. Certum enim est, si aqua, tubo G contenta, primo momento aquae, in tubo M, unum conferat celeritatis gradum, secundo momento, siquidem priorem retineat vim, ut supponitur, quatuor celeritatis gradus eidem aquae communicabit et sic deinceps, usque dum aqua in tubo longiore M tantum exacte virium accepit, quantum vis gravitatis altioris aquae, in tubo G conclusae, ei communicare valet: adeo ut aqua, per tubum quadraginta mille pedes longum decurrens, post exactum temporis exiguum spatium, altioris aquae solummodo pressione, tantam acquisitura sit celeritatem, quantam eadem acquireret, si tubus M unum duntaxat aequaret pedem. Tempus, quod aqua in longiore tubo requirit ad tantam accipiendam celeritatem, determinare potuissem, si perfectiora nancisci potuissem instrumenta. Id tamen minus necessarium existimo, eo quod praecipuum sufficienter determinatum est etc.

Voorburgi, 5 Septemb. 1669.

EPISTO-

EPISTOLA XLVII. (*Versio.*)

Viro Humanissimo ac Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

HVMANISSIME VIR,

[599] Quum me nuper Professor N. N. inviseret, narrabat mihi inter alia, se audisse Tractatum meum Theologico-Politicum in linguam Belgicam translatum esse, ac quendam, cujus nomen ignorabat, in eo esse, ut imprimeretur. Quamobrem serio abs te peto, ut in hoc negotium sedulo inquiras et, si fieri potest, impressionem impedias. Non solum haec mea, sed et multorum meorum Amicorum notorumque est petitio, qui hujus Libri interdictum non libenter viderent, quemadmodum procul dubio fiet, si Belgico sermone prodit. Non dubito, quin hoc mihi et causae iis officium facturus.

Quidam Amicorum ante aliquod tempus libellum, cui titulus, *Homo Politicus*, mihi misit, de quo multa auribus hauseram. Eundem evolvi, librumque, quem homines excogitare et fingere queunt, perniciosissimum deprehendi. Auctoris summum bonum sunt Honores et Opes, ad quae suam Doctrinam accommodat, ac eo perveniendi Rationem monstrat; nempe, interne omnem rejiciendo Religionem et externe talem profitendo, quae suae promotioni maxime inservit: porro nemini fidem servare, nisi quatenus ea utilitatem suam habeat. Reliquum quod spectat: Simulare, promittere et promissis non stare, mentiri, perjurare, multaque alia summis effert laudibus. Haec ubi perlegissem, mecum, ut contra hunc auctorem libellum indirecte conscriberem, cogitabam, in quo Summum bonum tracta-

tractarem, deinde inquietam ac miseram eorum, qui Honorum et Divitiarum cupidi sunt, conditionem ostenderem et denique evidentissimis rationibus multisque exemplis Respublicas insatiabili Honorum et Divitiarum cupiditate debere interire et interiisse evincerem. [514]

Verum quanto meliores et praestantiores Thaletis Milesii essent meditationes, quam hujus memorati Scriptoris, vel ex hoc patet ratiocinio. Omnia, inquiebat, amicorum sunt communia: Sapientes sunt Deorum amici et Deorum sunt omnia: Ergo Sapientum sunt omnia. Ita uno verbo Vir ille sapientissimus se fecit ditissimum, magis contemnendo generose divitias, quam eas sordide quaerendo. Alias tamen ostendit, Sapientes non ex necessitate, sed voluntate divitiis carere. Quum enim amici ei paupertatem suam exprobrarent, respondit: Vultisne, ut ostendam, me posse acquirere id, quod ego labore meo indignum judico, vos autem tanta diligentia quaeritis? Illis annuentibus, conduxit omnia praela totius Graeciae, viderat enim, ut erat Astrologus insignis, fore magnam olivarum abundantiam, quarum annis praecedentibus magna fuerat penuria) et elocavit, quanti voluit, ea, quae vilissimo pretio conduxerat, atque magnas divitias unico anno sibi comparavit, quas deinde tam liberaliter distribuit, quam industria acquisiverat etc.

Hagae Comitis
17. Februar. 1671.

EPISTOLA XLVIII.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

L. D. V. M. Dr.

Doctissime vir,

[341] Nactus tandem aliquod vacuum tempus, illico applicui animum ad satisfaciendum votis atque postulatis tuis. Poscis autem, ut declarem tibi sententiam meam, adornans judicium meum de libro, qui inscribitur discursus Theologico-Politicus, quod nunc pro copia temporis et mea facultate facere constitui. Non autem ibo per singula, sed per compendium, auctoris sensum, animumque ejus de religione exponam.

Cujus gentis ille sit, aut quod vitae institutum sequatur, me fugit, etiam nihil interest id scire. Illum non esse stupidi ingenii, nec supine et perfunctiorie religionis controversias, quae in Europa inter Christianos agitantur, tractasse atque introspexisse, libri ipsius argumentum satis prodit. Sibi persuasit hujus libri scriptor, se felicius versaturum in examinandis sententiis, per quas homines prorumpunt in factiones et eunt in partes, si praejudicia deponat et exuat. Hinc plus satis laboravit ad vindicandum animum ab omni superstitione, a qua ut se immunem praeberet, nimium se flexit in contrarium et, ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem. Saltem non assurgit supra religionem Deistarum, quorum satis ubique magnus numerus (ut sunt pessimi hujus seculi mores) est et praefertim in Gallia: contra quos edidit Tractatum Mersennus, quem olim me legere memini. Sed existimo vix ullum ex Deistarum numero, tam malo animo, tam-

tamque callide et verſute pro peſſima illa cauſa verba feciſſe, quam hujus diſſertationis auctorem. Praeterea, niſi me conjectura fallat, iſte homo ſe Deiſtarum finibus non includit et minores cultus partes hominibus ſupereſſe ſinit. [542]

Deum agnoſcit, eumque Univerſi opificem atque conditorem eſſe profitetur: Sed formam, ſpeciem, ordinem mundi plane neceſſarium ſtatuit, aeque ac Dei naturam, et aeternas veritates, quas extra Dei arbitrium conſtitutas eſſe vult: ideo etiam diſerte pronunciat, omnia indomita neceſſitate fatoque inevitabili evenire. Et ſtatuit, res recte putanti, praeceptis atque mandatis nullum relinqui locum; ſed hominum ignorantiam invexiſſe ſimul hujuſmodi nomina, quemadmodum vulgi imperitia locum fecit modis loquendi, quibus Deo affectus tribuuntur. Deus itaque pariter ad captum hominis ſeſe accommodat, quando illas aeternas veritates et reliqua, quae neceſſario evenire debent, per formam mandati hominibus exponit. Docetque, tam neceſſe eſſe, ea, quae legibus imperantur et hominum voluntati ſubſtracta eſſe putantur, evenire, quam neceſſaria eſt trianguli natura, atque ideo illa, quae praeceptis continentur, non magis ab hominis voluntate pendere, aut ex eorum fuga, aut proſecutione aliquid boni aut mali hominibus procurari, quam precibus Dei voluntatem flecti, aut aeterna atque abſoluta ejus decreta mutari. Praeceptorum itaque, atque decretorum eandem rationem eſſe, atque in hoc convenire, quod hominis imperitia atque ignorantia Deum moverit, ut eorum uſus aliquis eſſet apud eos, qui perfectiores de Deo cogitationes formare non poſſunt, quique hujuſmodi miſeris praeſidiis indigent ad excitandum in ſe virtutis ſtudium et vitiorum odium; et ideo videre licet auctorem, nullam mentionem in ſuo ſcripto facere uſus precum, quemadmodum nec vitae, nec mortis, neque cujuſquam

remu-

remunerationis, aut poenae, quibus a judice univerſi afficiendi ſunt homines.

Idque facit congruenter ſuis principiis, nam quis locus eſſe poteſt judicio extremo? Aut quae expectatio praemii aut poenae, quando fato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitate omnia a Deo emanare ſtatuitur, vel potius, quando totum hoc univerſum Deum eſſe ſtatuit? Nam vereor, ne noſter auctor non admodum alienus ſit ab illa ſententia: ſaltem non longe diſcrepant, ſtatuere, omnia neceſſa-
[543] rio a Dei natura emanare et Univerſum ipſum Deum eſſe.

Ponit tamen ſummam voluptatem hominis in cultu virtutis, quae ipſa ſibi praemium et theatrum ampliſſimorum eſſe dicit: et ideo vult hominem recte rerum intelligentem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed pulchritudine virtutis et mentis gaudio, quod homo in uſu virtutis percipit, illectum.

Statuit itaque, Deum per Prophetas et Revelationem homines praemiorum ſpe et poenarum metu, quae duo ſemper legibus connexa ſunt, per ſpeciem tantum ad virtutem hortari, quia vulgarium hominum ingenium ita factum eſt, tamque male informatum, ut non, niſi argumentis a natura legum et a metu poenae et ſpe praemii mutuatis, ad virtutis exercitationem impelli poſſint: at homines rem ex vero aeſtimantes intelligere, hujuſmodi argumentis nullam veritatem aut vim ſubeſſe.

Neque quicquam referre putat, quamvis recte hoc axiomate conficiatur, Vates et Doctores ſacros, atque adeo Deum ipſum, per quorum os Deus hominibus eſt loquutus, uſos eſſe argumentis per ſe, ſi

eorum

eorum natura aeſtimatur, falſis: palam enim et promiſcue, quando uſus venit, profitetur et inculcat, Sacram Scripturam non eſſe comparatam, ut veritatem et naturas rerum, quarum in ea ſit mentio et quas in ſuum uſum confert ad informandos homines ad virtutem, doceat; negatque Vates ita rerum peritos fuiſſe, ut omnino a Vulgi erroribus fuerint immunes in conficiendis argumentis et in rationibus excogitandis, quibus homines ad virtutem excitabant, quamvis natura virtutum et vitiorum moralium iis fuerit exploratiſſima.

Et ideo Auctor praeterea docet, Prophetas etiam tunc, cum eos, ad quos mittebantur, officii ſui admonebant, aberratione judicii non fuiſſe liberos, nec tamen ideo eorum ſanctitatem et αὐτεπιςίαν imminutam; quamvis ſermonem et argumentis non veris, ſed ad praeconceptas opiniones eorum, ad quos verba faciebant, accommodatis utebantur, iiſque homines ad virtutes, de quibus nullus unquam ambigit et de quibus nulla eſt controverſia inter homines, excitabant. Quandoquidem finis miſſionis Prophe- [344]
tae erat cultus virtutis in hominibus promovendus, non ullius veritatis doctrina. Et ideo exiſtimat illum errorem et ignorantiam Prophetae auditoribus, quos ad virtutem inflammabat, non fuiſſe noxiam, quia parum intereſſe putat, quibus argumentis excitemur ad virtutem, modo ea moralem virtutem, ad quam incendendam comparata ſunt et a Vate in medium prolata, non evertant: quia aliarum rerum veritatem, mente perceptam, nullum momentum habere putat ad pietatem, quando morum ſanctitas re ipſa non continetur ea veritate, putatque veritatis atque etiam myſteriorum cognitionem eo plus, aut minus neceſſariam eſſe, quanto plus aut minus ad pietatem conferunt.

Puto auctorem reſpicere ad axioma illud Theologorum, qui diſtinguunt inter ſermonem Vatis dog-

matizantis et ſimpliciter aliquid enarrantis, quae diſtinctio, ni fallor, apud omnes Theologos recepta eſt et cui doctrinae ſuum per errorem ſummum congruere putat.

Et ideo exiſtimat, omnes eos pedibus in ſuam ſententiam ituros, qui negant rationem et Philoſophiam eſſe Scripturae interpretem. Cum enim conſtet omnibus, in Scriptura de Deo infinita praedicari, quae Deo non conveniunt, ſed accommodata ſunt ad hominum captum, ut homines iis moveantur et virtutis ſtudium in iis excitetur, ſtatuendum eſſe putat, Doctorem Sacrum iis argumentis, non veris, voluiſſe homines erudire ad virtutem, aut cuivis, ſacram Scripturam legenti, eam libertatem conceſſam, ut ex principiis ſuae rationis judicet de ſenſu et ſcopo Doctoris ſacri, quam ſententiam auctor prorſus damnat et explodit una cum iis, qui cum Theologo paradoxo docent, rationem Scripturae interpretem eſſe. Arbitratur enim, Scripturam juxta ſenſum literalem intelligendam, neque hominibus concedendam libertatem interpretandi ex ſuo arbitrio et rationis ſenſu, quid prophetarum verbis intelligi debeat, ita ut ad ſuas rationes et cognitionem, quam de rebus ſibi compararunt, examinent, quando Prophetae proprie et quando figurate ſunt loquuti. Sed de his in ſequentibus dicendi locus erit.

Et ut redeam ad ea, a quibus nonnihil divertе-
[54] ram, Auctor inhaerens ſuis principiis, de fatali omnium rerum neceſſitate, negat ulla miracula fieri, quae legibus naturae adverſentur: quia ſtatuit, ſicut ſupra monuimus, naturas rerum earumque ordinem non minus neceſſarium quid eſſe, quam ſunt natura Dei, aeternaeque veritates: idcoque docet aeque non poſſe fieri, ut aliquid a naturae legibus deflectat, quam ut fieri non poſſit, ut in triangulo tres anguli non ſint aequales duobus rectis.

Deum

Deum non posse efficere, ut pondus minus grave attollat magis grave, aut quod corpus motum duobus gradibus motus possit assequi corpus, quod quatuor gradibus motus movetur. Statuit itaque miracula communibus naturae legibus subjici, quas docet esse immutabiles aeque, ac ipsas naturas rerum, nempe quia naturae legibus ipsae naturae contineantur; neque admittit aliam Dei potentiam, quam ordinariam, quae juxta naturae leges exeritur et putat aliam fingi non posse, quia naturas rerum destrueret, secumque ipsa pugnaret.

Est itaque, ex Auctoris mente, *miraculum, quod inopinato et cujus causam vulgus ignorat, evenit;* quemadmodum idem vulgus precum viribus et singulari Dei directioni attribuit, quando post rite conceptas preces, imminens aliquod malum propulsatum, aut expetitum bonum sibi videtur obtinuisse, cum tamen, ex Auctoris sententia, Deus jam ab aeterno absolute decreverit, ut ea evenirent, quae vulgus interventu et efficacia existimat evenisse: cum preces non sint causa decreti, sed decretum sit causa precum.

Totum illud de fato et rerum indomita necessitate, tam quoad naturas, quam quoad eventum rerum, quae quotidie contingunt fundat in natura Dei, vel ut clarius loquar, in natura Dei voluntatis atque intellectus, quae quidem nomine diversa, sed in Deo re ipsa conveniunt. Statuit ideoque, Deum tam necessario hoc universum et quicquid successive in eo evenit, voluisse, quam necessario hoc idem universum cognoscit. Si Deus autem necessario cognoscit hoc universum ejusque leges, ut et veritates aeternas iis legibus contentas, concludit Deum, aliud universum non magis condere potuisse, quam naturas rerum evertere et facere, ut bis ter sint septem. Quemadmodum itaque nos ab hoc universo ejusque [546] legibus,

legibus, secundum quas ortus et interitus rerum fiunt, non possimus aliquid diversum concipere, sed quicquid hujusmodi a nobis fingi possit, id ipsum se subvertere: sic docet Naturam divini intellectus, totiusque universi, earumque legum, secundum quas natura procedit, ita comparatam esse, ut Deus non magis suo intellectu ullas res intelligere potuerit ab his, quae nunc sunt, diversas, quam fieri possit, ut res nunc a seipsis sint diversae. Conficit itaque, quod quemadmodum Deus nunc ea efficere non potest, quae ipsa se subvertunt, ita Deum naturas ab his, quae nunc sunt, diversas nec fingere, nec cognoscere posse, quia tam earum naturarum comprehensio et intellectio impossibilis est, (quia repugnantia ponit ex sensu Auctoris) quam nunc est impossibilis productio rerum ab iis, quae nunc sunt, diversarum: quia omnes illae naturae, si concipiantur ab his, quae nunc sunt, diversae, necessario etiam cum iis, quae nunc sunt, essent pugnantes: quia cum naturae rerum hoc universo comprehensarum (ex Auctoris sententia) sunt necessariae, non possunt illam necessitatem habere ex se, sed ex natura Dei, a qua necessario emanant. Non vult enim cum Cartesio, cujus tamen doctrinam videri vult adoptasse, omnium rerum naturas, quemadmodum a Dei natura et essentia sunt diversae, ita earum ideas libere in mente divina esse.

Hisce, de quibus jam est habitus sermo, Auctor sibi munivit viam ad ea, quae in fine libri tradit et quo omnia, quae in praecedentibus capitibus docentur, collimant. Vult nempe mentem Magistratus omniumque hominum informare hoc axiomate: Magistratui competere jus constituendi cultus divini, qui publice in Republica obtinere debeat. Deinde Magistratui fas esse, civibus suis permittere, ut de religione sentiant, et loquantur, quemadmodum mens animusque iis dictat, eamque libertatem, etiam quantum ad actus cultus externi, eo usque subditis concedendam.

Quoad

Quoad ftudium virtutum moralium, five ut pietas farta tecta manere poffit, cum de iis virtutibus nulla controverfia effe poffit et reliquarum rerum cognitio et ufus nullam virtutem moralem contineant, inde conficit Deo ingratum effe non [5.7] poffe qualiacunque facra alioquin homines amplectantur: loquitur autem Auctor de iis facris, quae virtutem moralem non conftituunt, nec in eam impingunt, quaeque virtuti nec adverfa funt, neque ab ea aliena; fed quae homines fufcipiunt atque profitentur, tanquam adminicula virtutum verarum, ut ita Deo per ftudium earum virtutum accepti et grati effe poffint, quia Deus non offenditur earum ftudio et exercitatione, quae indifferentes cum funt, neque quidquam faciunt ad virtutes aut vitia, eas tamen homines ad ufum pietatis referunt, iifque tanquam praefidiis ad virtutis cultum utuntur.

Auctor autem, ut hominum animos apparet ad haec paradoxa amplectenda, ftatuit primo, totum cultum a Deo inftitutum et Judaeis, hoc eft, civibus Reipublicae Ifraëliticae, traditum, tantum ad id comparatum effe, ut feliciter in fua Republica aetatem agerent; caeterum Judaeos prae caeteris gentibus Deo charos et gratos non fuiffe, idque Deum per Prophetas Judaeis paffim fuiffe teftatum quando iis exprobrabat ipforum imperitiam et errorem, quod in cultu illo inftituto et a Deo ipfis imperato fanctimoniam et pietatem collocarent, cum ea tantum ponenda erat in ftudio virtutum moralium, nempe in amore Dei et Charitate proximi.

Et cum Deus omnium gentium animum informarit principiis et quafi feminibus virtutum; ita ut fua fponte fine ulla ferme inftitutione de difcrimine boni et mali judicent, inde conficit, Deum reliquas gentes non habuiffe expertes earum rerum, quibus vera beatitudo parari poteft; fed fe omnibus hominibus aeque beneficum praebuiffe.

Imo

Imo ut in omnibus, quae ad assequendam veram felicitatem aliqua ratione praesidio et usui esse possunt, gentes Judaeis pares faciat, statuit gentes veris vatibus non caruisse idque exemplis probare instituit. Imo insinuat, Deum per angelos bonos, quos, ex consuetudine in V. Testamento usitata, Deos vocat, imperio rexisse reliquas gentes. Et ideo sacra reliquarum gentium Deo non displicuisse, quamdiu per hominum superstitionem ita non corrumperentur, ut a vera sanctitate homines redderent alienos, [54] neque eos impellerent ad ea perpertranda in religione, quae virtuti non congruunt. Deum autem vetuisse Judaeis propter rationes singulares et isti populo proprias, gentium Deos colere, qui ex Dei instituto et procuratione aeque recte colebantur a Gentibus, ac Angeli, Judaeorum Reipublicae custodes constituti, a Judaeis suo modo Deorum numero habebantur et divinis ab iis afficiebantur honoribus.

Et cum Auctor arbitretur in confesso esse, cultum externum per se Deo gratum non esse, parum referre existimat, quibus ceremoniis cultus ille externus expediatur, modo hujusmodi sit, qui ita Deo congruat, ut in mente hominum Dei reverentiam excitet, eosque ad virtutis studium moveat.

Deinde, quandoquidem totius religionis summam contineri putat cultu virtutis, omnisque mysteriorum cognitio supervacua, quae per se apta nata non est ad promovendam virtutem, illaque potior magisque necessaria habeatur, quae plus momenti ad homines ad virtutem erudiendos et inflammandos confert, conficit omnes illas sententias de Deo, ejusque cultu, deque iis omnibus, quae ad religionem pertinent, probandas, aut saltem non rejiciendas, quae ex mente hominum illorum, qui illas fovent, verae sunt et comparatae, ut probitas vigeat, floreatque. Et ad illud dogma stabiliendum, ipsos Prophe-

tas

tas citat suae sententiae auctores et testes, qui edocti Deum nihili pendere, quales homines de religione sensus habeant, sed illum cultum, illasque omnes sententias Deo gratas esse, quae ex studio virtutum et reverentia numinis profectae sunt, sibi eo usque indulserunt, ut etiam talia argumenta, quibus homines ad virtutem incitarentur, protulerint, quae quidem in se vera non erant, sed ex opinione eorum, ad quos verba faciebant, talia aestimabantur et apta nata erant ad calcar iis addendum, quo alacrius se ad virtutis studium accingerent. Ponit itaque Deum Prophetis argumentorum selectu permisisse, ut ea adhiberent, quae temporibus et personarum rationibus essent accommodata, quaeque illi pro suo captu bona et efficacia putabant.

Et inde natum putat, quod Divinorum Doctorum alii aliis argumentis et saepe pugnantibus inter se usi sint; Paulum docuisse hominem non justificari operibus, Jacobum hisce oppositum inculcasse. Videbat nempe Jacobus, ita existimat auctor, Christianos doctrinam de justificatione per fidem abortum rapere et ideo per fidem et opera justificari hominem, multis probat. Intelligebat enim ex re Christianorum sui temporis non esse, illam doctrinam de fide, qua homines placide quiescebant in Dei misericordia et bonorum operum nullam habebant curam, ita inculcare, eoque modo proponere, ut fecerat Paulus, cui cum Judaeis res erat, qui per errorem Justificationem suam ponebant in operibus legis, a Mose ipsis specialiter traditae, et qua se supra gentes elatos et aditum ad beatitudinem sibi solum paratum putantes, salutis rationem per fidem, qua exaequabantur gentibus et nudi ac vacui ab omnibus privilegiis constituebantur, rejiciebant. Cum itaque utraque propositio, tam Pauli, quam Jacobi, pro diversis temporum ac personarum momentis et appendicibus egregie conferebat, ut homines attenderent animum ad pieta-

pietatem, putat Auctor prudentiae Apostolicae fuisse, modo hanc modo illam adhibere.

Et haec est, inter alias multas, causa, quamobrem Auctor putat, admodum a veritate alienum esse, sacrum textum per rationem velle explicare, eamque interpretem Scripturae constituere, aut unum Doctorem sacrum per alium interpretari, cum sint paris auctoritatis et verba eorum, quibus usi sunt, explicanda sunt ex forma loquendi et sermonis proprietate istis Doctoribus familiari: non autem esse attendendum, in investigatione veri sensus Scripturae, ad rei naturam, sed ad sensum litteralem tantum.

Cum itaque ipse Christus et reliqui Doctores divinitus missi, suo exemplo et instituto, praeierunt et ostenderunt, solummodo virtutum studio homines grassari ad felicitatem, reliqua nihil pensi habenda, inde Auctor efficere vult, Magistratui id tantum curae esse debere, ut justitia et probitas in Republica vigeat, in minima autem parte sui muneris ponere, expendere, quis cultus et quae doctrinae veritati potissimum congruant; sed curare debere, ne hujusmodi suscipiantur, quae virtuti obicem ponant, etiam ex eorum sententia, qui ea profitentur.

Magistratum itaque facile sine offensione numinis posse in sua Republica tolerare diversa sacra. Ut [530] autem id persuadeat, etiam hac via insistit. Ponit rationem virtutum moralium, quatenus illi in Societatibus usum habent et in actibus externis occupatae sunt, hujusmodi esse, ut nemo eas ex privato judicio et arbitrio exercere debeat, sed earum virtutum cultum, exercitium et modificationem dependere ab auctoritate et imperio Magistratus, tum quia actus externi virtutum mutuantur suam naturam a circumstantiis, cum etiam, quia hominis officium

ad

ad hujusmodi actiones externas patrandas aestimatur ex commodo aut incommodo, quod ex illis actibus proficiscitur: ita ut actus illi externi, si tempestive non exerantur, virtutum naturam exuant et illis oppositi virtutum numero censeri debeant. Auctor aliam rationem virtutum esse arbitratur, ut, quatenus intus in Mente subsistunt, illae semper naturam suam servant, neque a circumstantiarum mutabili statu pendent.

Nunquam alicui licet propensum esse ad crudelitatem et saevitiam, non amantem proximi et veritatis. Sed possunt incidere tempora, quibus quidem animi propositum et enarratarum virtutum studium non quidem deponere liceat: sed se ab iis, quoad actus externos, aut temperare, aut etiam ea agere, quae, quoad speciem externam, cum his virtutibus pugnare putantur: et ita fiat, ut non sit amplius officium viri probi veritatem in aperto ponere et ore aut scripto cives illius veritatis participes facere, eamque cum iis communicare, si plus incommodi, quam commodi ex illa manifestatione in cives redundaturum putamus. Et quamvis singuli amore omnes homines complecti debeant, neque unquam liceat illi affectui nuncium mittere, evenit tamen saepius, ut quidam duriter a nobis sine vitio possint haberi, quando constat, ex clementia, qua erga eos uti paramus, magnum malum nobis oriturum. Ita quidem omnes existimant, non omnes veritates, sive illae ad religionem, sive ad vitam civilem pertinent, omni tempore opportune proponi. Et qui docet rosas porcis non esse objiciendas, si metus est eos saevituros in eos, qui ipsis eas porrigunt, is pariter non existimat viri boni officium esse, de quibusdam capitibus religionis plebem edocere, de quibus in medium prolatis et sparsis in plebem, metus est, ne ita turbent Rempublicam, aut Ecclesiam, ut [351] inde civibus et sanctis plus noxae, quam boni creetur.

Cum

Cum autem praeter alia, etiam hoc Societates Civiles, a quibus imperium et auctoritas ferendarum legum sejungi non potest, introduxerint, quod singulorum arbitrio, quid hominibus in civile corpus coalescentibus usui esset, permitti non debuit, sed imperantibus concedi; inde Auctor arguit, penes Magistratum jus esse statuendi, qualia et quae dogmata in Republica publice doceri debeant et subditorum officium esse, ad professionem externam quod attinet, sese temperare a docendis dogmatibus et ab iis profitendis, de quibus publice silendum esse, Magistratus legibus sanxit; quia Deus hoc non magis privatorum judicio permisit, quam iisdem concessit contra sensus et decreta Magistratus, aut sententiam judicum ea agere, quibus eluditur vis legum et frustrantur suo fine Magistratus. Existimat enim Auctor de hujusmodi rebus cultum externum, ejusque professionem spectantibus, homines pacisci posse et actus cultus Divini externos, tam tuto committi Magistratus Judicio, quam eidem conceditur jus et potestas aestimandi injuriam civitati illatam, eandemque per vim vindicandi. Nam quemadmodum privatus non tenetur suum judicium de illata injuria civitati accommodare ad judicium Magistratus; sed suo sensu frui tamen potest, quamvis (si res ita ferat) teneatur ad Magistratus sententiam executioni mandandam etiam operam suam conferre; ita Auctor arbitratur, privatorum in Republica partes quidem esse, judicare de veritate et falsitate, ut et de necessitate alicujus dogmatis: neque privatum legibus civitatis adstringi posse, ut idem de religione sentiat, quamvis ex judicio Magistratus pendeat, quae dogmata publice proponi debeant et privatorum officium sit, sensus suos de religione a Magistratus sententia dissentientes silentio premere, neque quicquam hujusmodi agere, quo leges de cultu a Magistratu constitutae vim suam obtinere non possint.

At

At quia evenire potest, ut Magistratus dissentiens a multis ex plebe in religionis capitibus, quaedam publice doceri velit, quae a judicio plebis aliena sunt et Magistratus tamen existimat honoris divini interesse, palam in sua Republica talium dog- [332] matum professionem fieri, vidit Auctor, superesse illam difficultatem, qua civibus propter judicium Magistratus diversum a plebis judicio, creari posset damnum maximum; ideo ad praecedentem rationem, etiam hanc alteram addit Auctor, quae simul et Magistratus atque subditorum animum tranquillet et libertatem in religione sartam tectam conservet. Nempe Magistratum non debere vereri Dei iram, quamvis prava suo judicio sacra in sua Republica fieri sinat, modo illa non pugnent cum virtutibus moralibus, easque non evertant. Cujus sententiae ratio te fugere non potest, cum in superioribus satis fuse eam tradidi. Nempe statuit Auctor, Deum sesque deque habere, nec cura tangi, quales opiniones homines in religione foveant et animo probent atque tueantur, et qualia publice sacra curent, cum haec omnia censeri debeant ex numero rerum cum virtute et vitio nullam affinitatem habentium: quamvis cujusvis officium sit, ita rationes suas instituere, ut ea dogmata, eumque cultum habeat, quibus putat se maximos in virtutis studio progressus facere posse.

Habes hic, Vir Ornatissime, per compendium tibi traditam summam doctrinae Theologi-politici, quae meo judicio omnem cultum et religionem tollit, atque funditus subvertit, clam Atheismum introducit, aut talem Deum fingit, cujus Numinis reverentia non est quod homines tangantur, quia ipse fato subjicitur, neque ullus gubernationi aut providentiae divinae locus relinquitur, omnisque poenarum atque praemiorum distributio tollitur. Hoc saltem ex Auctoris scripto videre in promptu est, ejus ratione et argumentis infringi totius Sacrae Scriptu-

T rae

rae auctoritatem et dicis causa apud Auctorem ejus tantum mentionem fieri: quemadmodum ex ejus positionibus consequitur, Alcoranum etiam Dei Verbo exaequandum. Neque Auctori superest vel unum argumentum, quo probet Mahometem non fuisse Prophetam verum, quia Turca etiam ex Prophetae sui praescripto virtutes morales, de quibus inter gentes lis non est, colunt; et secundum Auctoris doctrinam Deo infrequens non est, etiam gentibus, quibus oracula, Judaeis et Christianis tradita, non est impertitus, aliis revelationibus in gyrum rationis et obedientiae ducere.

Arbitror itaque me non magnopere a vero ab-
[553] errasse, neque Auctori a me injuriam fieri, si denuntiem eum tectis et fucatis argumentis merum Atheismum docere.

EPISTOLA XLIX.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

B. D. S.

DOCTISSIME VIR,

Miraris sine dubio, quod te tamdiu exspectare feci; sed ego vix animum inducére possum, ut ad libellum illius Viri, quem mihi communicare voluisti, respondeam, nec ulla alia de causa jam hoc facio, quam quia promisi. Verum ut meo etiam animo, quoad ejus fieri potest, morem geram, quam paucis potero, me dissolvam et breviter ostendam, quam ille sinistre meam mentem interpretatus sit, quod an ex malitia, vel ex ignorantia fecerit, haud facile dixerim. Sed ad rem.

Primo

Primo ait, *parum interesse, scire cujus gentis ego sim, aut quod vitae institutum sequar.* Quod sane si novisset, non tam facile sibi persuasisset, me Atheismum docere. Solent enim Athei honores et divitias supra modum quaerere, quas ego semper contempsi, ut omnes, qui me norunt, sciunt. Deinde ut ad id, quod vult, viam sterneret, ait, me non stupidi ingenii esse, ut facilius, scilicet, persuadere possit, me callide et versute, maloque animo pro pessima Deistarum causa verba fecisse. Quod satis ostendit, illum meas rationes non intellexisse. Nam quis tam callido ingenio, tamque astuto esse potest, ut simulato animo tot, tamque validas rationes pro re, quam falsam aestimat, dare possit? quem, inquam, posthac putabit ex vero animo scripsisse, si tam ficta, quam vera solide demonstrari posse credit? Sed nec hoc jam miror. Sic enim olim Cartesius a Voetio et sic passim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde. *Ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem.* Quid [554] ille per Religionem, quidque per Superstitionem intelligat, nescio. An, quaeso, ille omnem religionem exuit, qui Deum summum bonum agnoscendum statuit, eundemque libero animo, ut talem, amandum? et quod in hoc solo nostra summa felicitas, summaque libertas consistit? porro quod praemium virtutis sit ipsa virtus, stultitiae autem et impotentiae supplicium sit ipsa stultitia? et denique quod unusquisque proximum suum amare debet et mandatis summae potestatis obedire? Atque haec non tantum expresse dixi, sed firmissimis insuper rationibus demonstravi. Verum videre puto, quo in luto hic homo haereat. Nihil scilicet in ipsa virtute et intellectu reperit, quod ipsum delectet et mallet ex impulsu suorum affectuum vivere, nisi hoc unum obstaret, quod poenam timet. A malis igitur actionibus, ut servus, invitus et fluctuante animo abstinet et divina mandata exequitur et pro hoc servitio mune-

muneribus, ipſo divino amore longe ſuavioribus, a Deo honorari exſpectat, ſcilicet eo magis, quo magis bonum, quod agit, adverſatur et invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur, effrenatos vivere, omnemque religionem exuere, credat. Sed haec mitto et ad ejus deductionem, qua oſtendere vult, me tectis et fucatis argumentis Atheiſmum docere, tranſeo.

Fundamentum ipſius ratiocinii eſt hoc, quod putat, me Dei libertatem tollere, eumque fato ſubjicere. Quod ſane falſum eſt. Nam ego eodem modo ſtatui, omnia inevitabili neceſſitate ex Dei natura ſequi, ac omnes ſtatuunt, ex Dei natura ſequi, quod ſe ipſum intelligit: quod ſane nemo negat ex divina natura neceſſario ſequi et tamen nemo concipit, quod Deus fato aliquo coactus, ſed quod omnino libere, tametſi neceſſario, ſeipſum intelligat. Atque hic nihil reperio, quod ab unoquoque non poſſit percipi et ſi haec nihilominus ex malo animo dicta eſſe credit, quid ergo de ſuo Carteſio ſentit, qui ſtatuit nihil a nobis fieri, quod a Deo antea non fuerit praeordinatum, imo nos ſingulis momentis a Deo, quaſi de novo creari et nihilominus nos ex noſtri arbitrii libertate agere; quod profecto, ipſo Carteſio fatente, comprehendere nemo poteſt.

Porro haec inevitabilis rerum neceſſitas neque le-
[555] ges divinas, neque humanas tollit. Nam documenta moralia, ſive formam legis ab ipſo Deo accipiant, ſive non, divina tamen ſunt et ſalutaria et ſi bonum, quod ex virtute et amore divino ſequitur, a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex neceſſitate divinae naturae emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit, ut nec contra mala, quae ex malis operibus ſequuntur, ideo, quia neceſſario ex iiſdem ſequuntur, minus ſunt timenda; et denique ſive ea, quae agimus neceſſario, vel libere agamus,

ſpe

ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſerit, *me ſtatuere praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum*, vel ut poſtea pergit, *quod nulla exſpectatio praemii, aut poenae eſt, quando fato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitate omnia a Deo emanare ſtatuitur.*

Nec hic jam quaero, cur idem ſit, vel non multum diſcrepent, ſtatuere omnia neceſſario a Dei natura emanare et univerſum Deum eſſe; ſed velim ut notes ea, quae non minus odioſe ſubjungit. Nempe *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed* etc. Quod ſane in meo Tractatu nullibi reperies: ſed contra Cap. IV. expreſſe dixi, Legis divinae (quae Menti noſtrae divinitus inſcripta eſt, ut Cap. II. dixi) ſummam, ejuſque ſummum praeceptum eſſe, Deum, ut ſummum bonum, amare; nempe non ex metu alicujus ſupplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, qua delectari cupimus: nam tum non tam ipſum Deum, quam id, quod cupimus, amaremus; atque hanc ipſam legem Deum Prophetis revelaſſe in eodem Capite oſtendi et ſive iſtam legem Dei juris formam ab ipſo Deo accepiſſe ſtatuam, ſive quod ipſam concipiam, ut reliqua Dei decreta, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, manebit nihilominus Dei decretum et ſalutare documentum et ſive Deum amem libere, ſive ex neceſſitate Dei decreti, Deum tamen amabo et ſalvus ero. Quare affirmare hic jam poſſem, iſtum hominem ex illorum genere eſſe, de quibus in fine meae Praefationis dixi, me malle, ut meum librum prorſus negligerent, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando moleſti ſint et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint.

Et quamvis haec ſufficere putem ad id, quod volebam, oſtendendum, pauca adhuc tamen nota- [550] re

re operae pretium duxi; nempe ipsum falso putare, me ad Axioma illud Theologorum respicere, qui distinguunt inter sermonem Vatis dogmatizantis et simpliciter aliquid narrantis. Nam si per hoc Axioma illud intelligit, quod Cap. XV. cujusdam R. Jehudae Alpakhar esse dixi; qua ratione putare potui, meum eidem congruere, cum ipsum in eodem Capite tanquam falsum rejecerim? Si autem aliud putat: fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minime respicere potui.

Porro non etiam video, cur dicit, me existimare omnes eos pedibus in meam sententiam ituros, qui negant rationem et Philosophiam esse Scripturae interpretem, cum ego tam horum, quam Maimonidae sententiam refutaverim.

Longum nimis foret omnia ejus recensere, quibus ostendit se non omnino sedato animo judicium de me fecisse. Quare ad ejus conclusionem transeo; ubi ait, *mihi nullum superesse argumentum, quo probem Mahometem non fuisse Prophetam verum.* Quod quidem ipse ex meis sententiis conatur ostendere, cum tamen ex iisdem clare sequatur eundem impostorem fuisse: quandoquidem libertatem illam, quam Religio Catholica, lumine naturali et Prophetico revelata, concedit, quamque omnino concedi debere ostendi, ipse prorsus adimit. Et quamvis hoc non esset, an, quaeso, teneor ego ostendere Prophetam aliquem falsum esse? Prophetae sane contra tenebantur ostendere, se veros esse. Quod si regerat Mahometem legem etiam divinam docuisse, suaeque legationis certa signa dedisse, ut reliqui Prophetae fecerunt, nihil causae profecto erit, cur neget, eundem verum fuisse Prophetam.

Quod autem ad ipsos Turcas et reliquas Gentes attinet. Si Deum cultu justitiae et charitate erga proximum

ximum adorent, eosdem Spiritum Christi habere credo et salvos esse, quicquid de Mahomete et oraculis ex ignorantia persuasum habeant.

En vides, amice, virum istum longe a vero aberrasse et nihilominus concedo, ipsum nullam mihi, sed maxime sibi injuriam facere, quando pronunciare non erubescit, me tectis et fucatis argumentis Atheismum docere.

Caeterum non puto te hic aliquid reperturum, quod in hunc Virum inclementius dictum judicare possis. Attamen si quid simile offendas, id quaeso vel ut deleas, vel, prout tibi videbitur, corrigas. Animus non est eum, quisquis tandem sit, irritare et labore meo mihi inimicos parare; et, quia hoc saepe similibus disputationibus fit, ideo vix a me impetrare potui, ut responderem, nec impetrare potuissem nisi promisissem. Vale et tuae prudentiae hanc epistolam committo, meque, qui sum etc. [357]

EPISTOLA L. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

* * * * *

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

Quantum ad Politicam spectat, discrimen inter me et Hobbesium, de quo interrogas, in hoc consistit, quod ego naturale Jus semper sartum tectum conservo, quodque Supremo Magistratui in qualibet Urbe non plus in subditos juris, quam juxta mensuram potestatis, qua subditum superat, competere statuo, quod in statu Naturali semper locum habet.

 Porro,

Porro, quod demonstrationem attinet, quam ego in Appendice Geometricarum in Cartesii Principia Demonstrationum stabilio, nempe Deum non, nisi valde improprie, unum, vel unicum dici posse; respondeo, rem solummodo existentiae, non vero essentiae respectu unam, vel unicam dici: res enim sub numeris, nisi postquam ad commune genus redactae fuerunt, non concipimus. Qui, verbi gratia, sestertium et imperialem manu tenet, de numero binario non cogitabit, nisi hunc sestertium et imperialem uno eodemque, nempe numerorum, vel monetarum, nomine vocare queat: nam tunc, se [558] duos nummos, vel monetas habere, potest affirmare; quoniam non modo sestertium, sed etiam imperialem nummi, vel monetae nomine insignit. Hinc ergo clare patet, nullam rem unam, aut unicam nominari, nisi postquam alia res concepta fuit, quae (ut dictum est cum ea convenit. Quoniam vero Dei existentia ipsius sit essentia, deque ejus essentia universalem non possimus formare ideam, certum est, eum, qui Deum unum, vel unicum nuncupat, nullam de Deo veram habere ideam, vel improprie de eo loqui.

Quantum ad hoc, quod figura negatio, non vero aliquid positivum est; manifestum est, integram materiam, indefinite consideratam, nullam posse habere figuram, figuramque in finitis ac determinatis corporibus locum tantum obtinere. Qui enim se figuram percipere ait, nil aliud eo indicat, quam se rem determinatam et quo pacto ea sit determinata, concipere. Haec ergo determinatio ad rem juxta suum Esse non pertinet: sed econtra est ejus non-esse. Quia ergo figura non aliud, quam determinatio et determinatio negatio est; non potest, ut dictum, aliud quid, quam negatio, esse.

Librum, quem Ultrajectinus Professor in meum scripsit, quique post obitum ejus luci expositus est, e se-

e feneſtra Bibliopolae pendentem vidi, et ex paucis, quae tum temporibus in eo legeram, eum lectu, multo minus reſponſione indignum judicabam. Relinquebam ergo librum, ejuſque authorem. Mente, ſubridens volvebam, ſignariſſimos quoſque paſſim audaciſſimos et ad ſcribendum paratiſſimos eſſe. Mihi **** merces ſuas eodem modo, ac Propolae, venum exponere videntur, qui ſemper, quod vilius eſt, primo loco oſtendunt: Ajunt, Diabolum eſſe vaferrimum; mihi vero, eorum genius longe hunc vafritie ſuperare videtur. Vale.

Hagae Comitis 2 Junii 1674.

EPISTOLA LI.

Illuſtri et Clariſſimo Viro B. d. S.

GOTTFRIDVS LEIBNITIVS

Illvstris et clarissime vir,

Inter caeteras laudes tuas, quas fama pu- [330]
blicavit, etiam inſignem rei Opticae peritiam eſſe intelligo. Quae res efficit, ut qualemcumque conatum meum ad te deſtinare voluerim, quo meliorem in hoc ſtudiorum genere cenſorem non temere reperero. Schedulam hanc, quam mitto, ac *Notitiam opticae promotae* inſcripſi, ideo publicavi, ut commodius poſſem communicare cum amicis, aut curioſis. Audio et Ampliſſimum ****** in eodem genere florere, nec dubito tibi cognitiſſimum eſſe. Unde ſi hujus quoque judicium et favorem mihi impetraveris, beneficium mirifice auxeris. Schedula ipſa, quid rei ſit, ſatis explicat.

Credo ad manus tuas perveniſſe Prodromum Franciſci Lanae Soc. Jeſ. Italice ſcriptum, ubi Dioptrica quoque nonnulla inſignia proponit; ſed et Joh.

 Oltius

Oltius Helvetius, juvenis in his rebus pereruditus, publicavit Cogitationes Physico-Mechanicas de Visione; in quibus partim machinam quandam poliendis omnis generis vitris simplicem admodum et universalem pollicetur, partim ait, se reperisse modum quendam colligendi omnes radios ab omnibus objecti punctis venientes in totidem alia puncta respondentia, sed tantum in certa distantia figuraque objecti.

Caeterum id, quod a me propositum est, huc redit, non ut omnium punctorum radii recolligantur (id enim in qualibet objecti distantia, aut figura, quantum hactenus cognitum sit, impossibile est) sed ut aeque colligantur radii punctorum extra axim opticum, ac in axe optico; ac proinde aperturae vitrorum, salva distincta visione, possint fieri quantae-[560] cunque. Sed haec acutissimo judicio tuo stabunt. Vale, faveque,

Francofurti 5 Octobr. Stylo Novo 1671.

Amplissime Vir,

Cultori sedulo

GOTTFRIDO LEIBNITIO,
J. U. D. et Consiliario Mogunt.

EPISTOLA LII.

Eruditiſſimo, Nobiliſſimoque Viro

COTTFRIDO LEIBNITIO

J. U. D. et Conſiliario Mogunt.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi, magnaſque pro ejuſdem communicatione habeo gratias. Doleo, quod mentem tuam, quam tamen credo te ſatis clare explicuiſſe, non ſatis aſſequi potuerim, videlicet, an aliam credis eſſe cauſam, cur in vitrorum apertura parci eſſe debemus, quam quia radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate puncto, ſed in ſpatiolo, quod punctum Mechanicum appellare ſolemus, congregentur, quod ſpatiolum pro ratione aperturae majus, aut minus eſt. Deinde rogo, num lentes illae, quas pandochas vocas, hoc vitium corrigant, ut ſcilicet punctum Mechanicum, ſive ſpatiolum, in quo radii, qui ex eodem puncto veniunt, poſt refractionem congregantur, idem ratione magnitudinis ſemper maneat, ſive apertura magna ſit, ſive parva. Nam, ſi haec praeſtant, earum aperturam ad libitum augere licebit et conſequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longe praeſtantiores erunt; alias nihil video, cur [K1] easdem ſupra communes lentes tantopere commendas. Lentes enim circulares eundem ubique habent axem, adeoque quando illas adhibemus, omnia objecti puncta, tanquam in axe Optico poſita, ſunt conſideranda: et quamvis omnia objecti puncta non in eadem ſint diſtantia, tamen differentia, quae inde oritur, ſenſibilis eſſe non poteſt, quando objecta admodum remota ſunt, quia tum radii, qui ex uno

pun-

puncto veniunt, tanquam paralleli considerati, ingrederentur vitrum. Hoc tamen credo lentes tuas juvare posse, quando plurima objecta uno obtutu comprehendere volumus, (ut fit, quando lentes circulares conversas admodum magnas adhibemus) ut omnia scilicet distinctius repraesententur. Verum judicium de his omnibus suspendere malo, donec mentem tuam clarius explices, quod ut facias, enixe rogo. Dom. **** ut jubes, alterum exemplar misi; respondit, sibi impraesentiarum tempus non esse id examinandi, se tamen post unam, aut alteram hebdomadam vacaturum sperat.

Prodromum Francisci Lanae necdum vidi, ut nec etiam Joh. Oltii Cogitationes Physico-Mechanicas et, quod magis doleo, nondum Hypothesis tua Physica ad manus meas pervenit, nec hic Hagae Comitis venalis exstat. Munus igitur, quod mihi tam liberaliter promittis, acceptissimum mihi erit et si qua alia re tibi inservire potero, semper me invenies etc.

EPISTOLA LIII.

Philosopho Acutissimo ac Celeberrimo B. d. S.

J. LVDOVICVS FABRITIVS.

CELEBERRIME VIR,

In mandatis mihi dedit Serenissimus Elector Palatinus, Dominus meus Clementissimus, ut ad Te, mihi quidem huc usque ignotum, Serenissimo vero Principi commendatissimum scriberem, ac rogarem, [562] an in Illustri sua Academia ordinariam Philosophiae Professionem suscipere animus esset. Stipendium exsolvetur annuum, quo ordinarii Professores hodie fruuntur. Non alibi invenias Principem faventio-

ventiorem eximiis ingeniis, inter quae te aestimat. Philosophandi libertatem habebis amplissimam, qua te ad publice stabilitam Religionem conturbandam non abusurum credit. Ego sapientissimi Principis mandato non potui non obsecundare. Quapropter te rogo quam impensissime, ut quamprimum mihi respondeas, tuamque ad me responsionem vel Serenissimi Electoris Residenti Hagae Comitis D. Grotio, vel D°. Gilles vander Hek, ad me in fasciculo literarum, quae in aulam transmitti solent, curandam tradas, vel alia denique commoditate, quae opportunissima videbitur, utaris. Hoc unum addo, te, si huc venias, vitam Philosopho dignam cum voluptate transacturum, nisi praeter spem et opinionem nostram alia omnia accidant. His Vale et Salve,

Heidelb. 16 Febr. 1673.

Vir Clarissime,

A Nominis tui Studiosissimo

J. Lvdovico Fabritio,
Acad. Heidelb. Professore et Electoris Palatini Consiliario.

EPISTOLA LIV.

Amplissimo, Nobilissimoque Viro

D. J. LVDOVICO FABRITIO

Acad. Heidelbergensis Professori et Electoris Palatini Consiliario

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Amplissime vir,

Si unquam mihi desiderium fuisset alicujus facultatis professionem suscipiendi, hanc solam optare potuis-

potuiſſem, quae mihi a Sereniſſimo Electore Palatino [563] per te offertur, praeſertim ob libertatem Philoſophandi, quam Princeps Clementiſſimus concedere dignatur, ut jam taceam, quod dudum deſideraverim ſub Imperio Principis, cujus ſapientiam omnes admirantur, vivere. Sed quoniam nunquam publice docere animus fuit, induci non poſſum, ut praeclaram hanc occaſionem amplectar, tametſi rem diu mecum agitaverim. Nam cogito primo, me a promovenda Philoſophia ceſſare, ſi inſtituendae juventuti vacare velim. Cogito deinde, me neſcire, quibus limitibus libertas iſta Philoſophandi intercludi debeat, ne videar publice ſtabilitam Religionem perturbare velle: quippe ſchiſmata non tam ex ardenti Religionis ſtudio oriuntur, quam ex vario hominum affectu, vel contradicendi ſtudio, quo omnia, etſi recte dicta ſint, depravare et damnare ſolent. Atque haec cum jam expertus ſim, dum vitam privatam et ſolitariam ago, multo magis timenda erunt, poſtquam ad hunc dignitatis gradum adſcendero. Vides itaque, Vir Ampliſſime, me non ſpe melioris fortunae haerere, ſed prae tranquillitatis amore, quam aliqua ratione me obtinere poſſe credo, modo a publicis Lectionibus abſtineam. Quapropter te enixiſſime rogo, ut Sereniſſimum Electorem ores, ut mihi hac de re amplius deliberare liceat, deinde ut favorem Clementiſſimi Principis cultori devotiſſimo conciliare pergas, quo magis tibi devincias,

Hagae Comitis
30. Martii 1673.

Ampliſſime, Nobiliſſimeque Domine

Tuum ex aſſe

B. D. S.

EPISTO-

EPISTOLA LV. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

* * * * * *

Clarissime vir,

Causa, cur hanc tibi scribam, est, quod tuam de apparitionibus et Spectris vel Lemuribus [364] sententiam scire desiderem et si dentur, quid de illis tibi videatur et quamdiu illorum duret vita; eo quod alii ea immortalia, alii vero mortalia esse opinantur. In hac mea dubitatione, an nimirum ea dari concedas, ulterius non pergam. Certum interim est Veteres eorum existentiam credidisse. Theologi ac Philosophi hodierni ejusmodi creaturas existere hactenus credunt, licet in eo, quaenam illorum sit essentia, non concordent. Quidam ex tenuissima et subtilissima constare materia, alii ea spiritualia affirmant. Verum (ut jam dicere coepi) multum ab invicem dissentimus, quia, an largiaris ea existere, dubius sum; quamvis, uti nec te fugit, tot exempla et historiae in omni Antiquitate inveniantur, ut revera ea vel negare, vel in dubium vocare, difficile foret. Certum est, nempe quod, si fatearis ea existere, non tamen credas, quaedam eorum esse animas demortuorum, ut Romanae fidei defensores volunt. Hic finiam, tuumque exspectabo responsum. Nihil de bello, nihil de rumoribus dicam, eo quod in ea nostra aetas incidit tempora, etc. Vale.

14. Septemb. 1674.

EPISTO-

EPISTOLA LVI. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimoque Viro * * * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Tua, quam heri accepi, mihi fuit acceptissima, [565] tam quod aliquod de te nuncium audire, desiderabam, quam quod te mei penitus non oblitum esse video. Quamvis forte alii malum esse omen putarent, vel Lemures causam ad me scribendi fuisse; ego tamen econtra majus quid in eo noto; res non tantum veras, sed et nugas, atque imaginationes mihi usui esse posse perpendo.

Verum hoc, an nimirum Spectra, phantasmata ac imaginationes sint, seponamus; quia nempe non tantum ea negare, verum etiam de iis dubitare, adeo rarum tibi videtur, quam ei, qui tot historiis, quas Hodierni et Antiqui narrant, convictus est. Magna aestimatio ac honor, in quo te habui semper et adhuc habeo, ut contradicam, multo minus ut tibi blandiar, non patitur. Medium, quod servabo, est, ut ex tot, quas de Spectris legisti historias, unam vel alteram eligere placeat; de qua minimum dubitare licet, quaeque clarissime Spectra existere demonstrat. Nam, ut verum fatear, nunquam fide dignum legi Auctorem, qui ea dari clare ostenderet. Et hactenus quid sint ignoro, nemoque mihi unquam id potuit indicare. Certum tamen est, quod de re, quam tam clare monstrat experientia, debemus scire quid sit; alioquin difficillime ex aliqua historia Spectra dari colligimus; colligitur quidem aliquid esse, quod tamen nemo scit, quid sit.

fit. Si Philofophi, quae ignoramus, Spectra nominare volunt, ea haud negabo, quia res infinitae funt, quae me latent.

Denique, Vir Ampliffime, antequam me hac in materia ulterius explicem: dic quaefo mihi, [306] quaenam res haec Spectra, vel Spiritus fint. Suntne infantes, ftulti, vel infani? Quia quae de iis auribus haufi, potius infipientibus, quam fapientibus conveniunt, quaeque, ut ea in meliorem interpretemur partem, rebus puerilibus, vel ftultorum delectamentis fimiliora funt. Antequam finio, hoc unum tibi proponam, illud fcilicet defiderium, quod plerumque homines habent, res, non ut revera funt, fed ut eas defiderant, narrandi, facilius ex narrationibus de Lemuribus Spectrifque ac ex aliis cognofci. Hujus rei praecipua, ut credo, ratio eft, quod, quia ejufmodi hiftoriae non alios habent teftes, nifi earum narratores, harum inventor pro lubitu, circumftantias, quae ei commodiffimae videntur, vel addere, vel demere poteft, nec timet, ut fibi quifquam contradicat; fpeciatim vero eas fingit, ut metum, quem de fomniis et phantafmatis concepit, juftificet, vel etiam ut audaciam, fidem et opinionem fuam ftabiliat. Praeter has alias adinveni rationes, quae me ad dubitandum, fi non de ipfis hiftoriis, faltem de narratis circumftantiis, permovent, quaeque quam maxime ad conclufionem, quam ex illis hiftoriis deducere conamur, faciunt. Hic definam, ufque dum intellexero, quaenam eae fint hiftoriae, quibus ita convictus es, ut tibi de iis dubitare abfurdum videatur etc.

EPISTOLA LVII. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

* * * * * * * *

Responsio ad Praecedentem.

Acutissime vir,

Non aliud, quam ad me dedisti responsum, nimirum ab amico, aliamque fovente sententiam exspectabam. Posterius non curo: nam amicos in re-[567]bus indifferentibus dissentire semper salva licitum fuit amicitia.

Exigis, ut tibi, antequam tuam promas sententiam, quaenam haec Spectra, Spiritusve sint, dicam, an sint infantes, stulti, vel insani etc. et addis quicquid de iis audiveris, potius ab insanientibus, quam sanis profectum fuisse. Verum est proverbium, quod videlicet praeoccupata opinio veritatis indagationem impedit.

Credo igitur his de causis Spectra dari. Primo quia ad universi pulchritudinem ac perfectionem, ut sint, pertinet. Secundo quia verisimile est creatorem ea creasse, quia sibi, quam corporeae creaturae, similiora sunt. Tertio quia sicuti corpus sine anima, ita etiam anima sine corpore existit. Quarto denique quia in supremo aëre, loco, vel spatio nullum obscurum corpus esse, quin suos obtineat habitatores, existimo; et per consequens, immensurabile, quod inter nos, astraque est, spatium, non vacuum, sed Spiritibus habitatoribus repletum esse; forte summi et remotissimi veri Spiritus, infimi vero in infimo aëre creaturae sunt substantiae subtilissimae et tenuissimae, insuperque invisibiles. Opinor igitur omnia

omnis generis, ſed fortaſſis nullos foeminini, dari Spiritus.

Hoc ratiocinium eos, qui mundum fortuito creatum eſſe temere credunt, nullatenus convincet. Quotidiana inſuper, his miſſis rationibus, Spectra dari, oſtendit experientia, quorum multae, tam novae, quam antiquae hiſtoriae, etiamnum exſtant. Videantur horum hiſtoriae apud Plutarchum in libro de Viris illuſtribus, aliiſque ejus operibus; apud Suetonium in Vitis Caeſarum, nec non apud Wierum et Lavaterum in libris de Spectris, qui de hac materia prolixe egerunt et ex omnis generis ſcriptoribus eas congeſſerunt. Cardanus, ob eruditionem ſuam celeberrimus, etiam de iis in libris de *Subtilitate*, *Varietate* et de *vita ſua* loquitur, ubi ea ſibi, cognatis, amiciſque apparuiſſe experientia oſtendit. Melanthon Vir prudens et veritatis amans et alii non pauci de ſuis teſtantur experientiis. Conſul quidam, Vir Doctus et Sapiens, quique adhuc in vivis eſt, aliquando mihi narravit, de nocte ita audiri opus in Matris ſuae officina cereviſiaria perfici, quemadmodum illud de die, quando cereviſia coquebatur, abſolvebatur; quin hoc ſaepius factum eſſe teſtabatur. [508] Idem mihi ſaepiuſcule contigit, quod nunquam memoria excidet; adeo ut his experimentis, dictiſque rationibus Spectra dari victus ſim.

Quantum ad Spiritus malos, qui miſeros homines in hac et poſt hanc vitam torquent, nec non magiam attinet, ego harum rerum hiſtorias fabulas eſſe exiſtimo. In Tractatibus, qui de Spiritibus agunt, circumſtantiarum copiam invenies. Poteris, praeter allegatos, ſi placet, Plinium ſecundum libro ſeptimo in Epiſtola ad Suram, ut et Suetonium in vita Julii Caeſaris capite trigeſimo ſecundo, Valerium Maximum capite octavo libri primi ſectione ſeptima et octava et Alexandrum ab Alexandro in opere Dierum

Genia-

Genialium consulere: hos enim penes te esse libros mihi persuadeo. Non loquor de Monachis et Clericis, qui tot animarum, ac malorum Spirituum apparitiones et visiones, totque, ut sic loquar potius, Spectrorum fabulas referunt, ut, prae copia, taedio officiant lectorem. Thyraus Jesuita in libro de Spirituum apparitionibus talia quoque tractat. Illi autem lucri solummodo causa, utque melius esse purgatorium probent, haec tractant, quae ipsis minera, unde tantam auri ac argenti vim effodiunt, existit. Id vero in memoratis, aliisque modernis Scriptoribus nullum obtinet locum, qui sine partium studio majorem propterea merentur fidem.

Responsionis vice ad tuam epistolam, ubi de stultis et amentibus verba facis, hic conclusionem Eruditi Lavateri, qua librum suum primum de Spectris, aut Lemuribus his verbis finit, pono. *Qui tot unanimes, tam hodiernos, quam veteres negare audet testes, fide mihi indignus censetur: quemadmodum enim levitatis signum est iis omnibus, qui se quaedam vidisse spectra affirmant, protinus credere; ita e contrario tot fide dignis Historicis, Patribus, aliisque magna praeditis autoritate temere et impudenter contradicere insignis esset impudentia.*

21 Septemb. 1674.

EPISTO-

EPISTOLA LVIII. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Amplissime vir,

Ego eo, quod in epistola tua 21 praeteriti mensis dicis nixus, scilicet amicos in re indiffe- [560] renti, salva amicitia, dissentire posse, clare dicam, quid de rationibus et historiis sentiam, ex quibus *omnis generis, sed nullos forte foeminini generis dari Lemures* concludis. Causa, cur citius non responderim, est, quod ii libri, quos citas, ad manum non sunt, nec praeter Plinium et Suetonium ullos reperi. Sed hi duo labore alios inquirendi me sublevabunt, quia mihi persuadeo, eos omnes eodem modo delirare et historias rerum non vulgarium, quae homines attonitos reddunt ac in admirationem rapiunt, amare. Fateor me non parum, non historias, quae narrantur, sed eos, qui eas scribunt, obstupuisse. Miror Viros, ingenio et judicio praeditos, facundiam suam insumere et ea, ut nobis ejusmodi nugas persuadeant, abuti.

Authores vero missos faciamus et rem ipsam aggrediamur: primo etenim ratiocinium meum circa conclusionem tuam paulisper versabitur. Videamus, an ego, qui nego, Spectra, aut Spiritus dari, eo minus istos Scriptores, qui de hoc negotio scripserunt, intelligam; an tu, qui ea existere statuis, hos scriptores non pluris, quam merentur, facias. Quod ab una parte Spiritus dari masculini generis in dubium non voces, ab altera vero parte, an ii foeminini generis sint dubites, phantasiae, quam dubitationi

tioni ſimilius videtur: nam ſi haec tua eſſet opinio, magis ea cum vulgi imaginatione, qui Deum maſ[57v]culini, non vero foeminini generis eſſe ſtatuit, convenire videretur. Miror eos, qui Spectra nuda conſpexere, oculos in genitalia non conjeciſſe, forte prae timore, vel prae ignorantia hujus diſcriminis. Regeres, hoc eſt ridere, non autem ratiocinari; et hinc video, tuas rationes tam validas, tamque bene fundatas tibi videri, ut iis nemo (tuo ſaltem judicio) contradicere queat; niſi perverſe aliquis, Mundum fortuito factum eſſe, putaret. Hoc ipſum antequam praecedentes tuas examino rationes, me urget, ut breviter meam de hac poſitione opinionem, an mundus fortuito ſit creatus, proponam. Reſpondeo vero, quod, ſicuti certum eſt *Fortuitum* et *Neceſſarium* duo eſſe contraria, ita manifeſtum etiam eſt eum, qui mundum neceſſarium divinae Naturae effectum affirmat, omnino etiam mundum caſu factum eſſe negare: illum autem, qui affirmat Deum potuiſſe creationem mundi omittere, confirmare, licet aliis verbis, eundem caſu factum fuiſſe; quoniam a voluntate, quae nulla eſſe poterat, proceſſit Quia vero haec opinio, haecque ſententia penitus abſurda eſt, vulgo unanimiter, Dei voluntatem aeternam, ac nunquam indifferentem fuiſſe, concedunt: et propterea neceſſario quoque debent largiri, (Nota bene) mundum Naturae Divinae neceſſarium eſſe effectum. Vocent hoc voluntatem, intellectum, vel quocunque lubet nomine, eo tamen tandem devenient, quod unam, eandemque rem diverſis nominibus exprimunt. Si enim eos roges, an Divina voluntas ab humana non differat, reſpondent priorem non niſi nomen cum poſteriore commune habere: praeterquam quod plerumque Dei Voluntatem, Intellectum, Eſſentiam, aut Naturam, unam eandemque rem eſſe, concedunt; ſicuti et ego, ne Divinam Naturam cum humana confundam, Deo humana attributa, nempe Voluntatem, Intellectum, Attentionem, audi-

auditum etc. non adſigno. Dico igitur, ut jam modo dixi, Mundum Divinae Naturae neceſſarium effectum, eumque fortuito non eſſe factum.

Hoc ſufficere arbitror, ut tibi perſuadeam, eorum opinionem, qui dicunt, (ſi qui tamen tales dantur) mundum fortuito factum eſſe, meae omnino contrariari et hac nixus hypotheſi, ad earum rationum inquiſitionem, ex quibus Spectra omnis generis [371] exiſtere concludis, pergo. Quod in genere de iis dicere valeo, eſt, eas magis conjecturas, quam rationes videri, meque difficillime credere, te eas pro rationibus demonſtrativis habere. Verum videamus, ſive conjecturae, ſive rationes ſunt, an eas pro fundatis aſſumere liceat.

Prima tua ratio eſt, quod ad pulchritudinem ac univerſi perfectionem ea dari pertinet. Pulchritudo, Ampliſſime Vir, non tam objecti, quod conſpicitur, eſt qualitas, quam in eo, qui conſpicit, effectus. Si noſtri oculi eſſent vel longiores, vel breviores, aut noſtrum aliter ſe haberet temperamentum, ea, quae nunc pulchra, deformia; ea vero, quae nunc deformia, pulchra nobis apparerent. Pulcherrima manus, per microſcopium conſpecta, terribilis apparebit Quaedam procul viſa pulchra, et e propinquo conſpecta, deformia ſunt: adeo ut res, in ſe ſpectatae, vel ad Deum relatae, nec pulchrae, nec deformes ſint. Is ergo, qui ait, Deum mundum, ut pulcher eſſet, creaſſe, horum alterutrum neceſſario ſtatuere debet; nempe vel Deum mundum ad appetitum et hominum oculos, vel appetitum et hominum oculos ad mundum condidiſſe. Jam vero ſive prius, ſive poſterius ſtatuamus, cur Deus Spectra et Spiritus creare debuerit, ut alterutrum horum conſequeretur, non video. Perfectio atque imperfectio ſunt denominationes; quae non multum a denominationibus pulchritudinis et deformitatis differunt.

Ego igitur, ne nimis sim prolixus, solummodo interrogo, quid magis ad ornatum et mundi perfectionem faciat, an quod Spectra, an quod multiplicia dentur, monstra, ut Centauri, Hydrae, Harpyae, Satyri, Gryphes, Argi, et plures hujusmodi nugae? Certe mundus bene exornatus fuisset, si Deus eum pro libitu nostrae Phantasiae, iisque rebus, quae facile quivis sibi imaginatur et somniat, nemo vero unquam intelligere potis est, ornasset et concinnasset!

Secunda ratio est, quod, quia Spiritus magis, quam aliae corporeae creaturae, Dei imaginem exprimunt, verosimile quoque sit, Deum eos creasse. Profecto me hactenus nescire, in quo Spiritus magis, quam aliae creaturae Deum exprimant, fateor. Hoc scio, inter finitum et infinitum nullam esse propor-
[372] tionem: adeo ut discrimen inter maximam et praestantissimam creaturam, atque inter Deum non aliud sit discrimen, quam quod inter Deum ac minimam creaturam est. Hoc ergo nihil ad rem facit. Si tam claram de Spectris, quam de triangulo, vel circulo, haberem ideam, nullatenus dubitarem statuere, ea a Deo creata fuisse: verum enim vero, quandoquidem idea, quam de iis habeo, omnino cum ideis convenit, quas de Harpyis, Gryphis, Hydris, etc. in mea deprehendo imaginatione, ea non aliter, quam ut somnia, considerare possum, quae a Deo tantopere, quam Ens et non Ens discrepant.

Tertia ratio (quae est, quod, quemadmodum corpus sine anima, etiam anima sine corpore debeat esse) aeque mihi absurda videtur. Dic, quaeso, mihi, an non etiam sit verisimile, memoriam, auditum, visum, etc. sine corporibus dari, eo quod corpora sine memoria, auditu, visu, etc. inveniuntur? Vel globum sine circulo, quia circulus sine globo existit?

Quarta

Quarta et ultima ratio eadem eſt cum prima, ad cujus reſponſionem me refero. Hic loci tantum notabo, me, quinam illi ſupremi et infimi ſint, quos in materia infinita concipis, neſcire, niſi terram univerſi centrum eſſe ſentias. Si enim Sol, vel Saturnus univerſi ſit centrum, Sol, vel Saturnus, non autem terra infima erit. Hoc ergo et quod reſtat praetermittens, concludo, quod hae, hisque ſimiles rationes neminem convincent, Spectra, vel Lemures omnis generis dari, quam eos, qui, aures intellectui occludentes, ſe a Superſtitione ſeduci patiuntur; quae adeo rectae rationi infeſta eſt, ut potius, quo Philoſophorum aeſtimationem minuat, vetulis fidem habeat.

Quantum ad hiſtorias attinet, jam in prima mea epiſtola dixi, me eas non omnino, ſed inde deductam concluſionem negare. Huic accedit, quod eas non adeo fide dignas habeam, ut de multis circumſtantiis non dubitem, quas ſaepius addunt, magis ut ornent, quam ut Hiſtoriae veritatem, vel id, quod inde volunt concludere, aptius efficiant. Speraveram, ut ex tot Hiſtoriis, ſaltem unam alteramve proferres, de qua minime dubitare liceret, quaeque clariſſime, Spectra vel Lemures exiſtere, oſtenderet. [57] Quod memoratus Conſul, inde, quod in matris ſuae officina cereviſiaria Spectra ita de nocte laborare audivit, vult concludere, ea exiſtere, quemadmodum de die audire aſſuetus erat, riſu dignum mihi videtur: ſimiliter etiam nimis longum videretur hic loci omnes, quae de his ineptiis conſcriptae ſunt, hiſtorias examinare. Ut ergo brevis ſim, me ad Julium Caeſarem, refero, qui, teſte Suetonio, haec ridebat et tamen felix erat, juxta id, quod Suetonius de hoc Principe in vita ejus capite 59. narrat. Et ad eum modum omnes, qui mortalium imaginationem e pathematum effectus perpendunt, talia ridere debent; quicquid etiam Lavaterus, aliique, qui cum eo hoc in negotio ſomniarunt, in contrarium producant.

EPISTOLA LIX. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Responsio ad praecedentem.

Acutissime vir,

Ad tuas opiniones serius respondeo, eo quod exiguus morbus, me studiorum et Meditationum oblectamento orbavit et ad te scribere impedivit. Nunc, Deo gratiam habeo, in integrum restitutus sum. In respondendo tuae epistolae vestigia premam, atque tuas in eos, qui de Spectris scripserunt, exclamationes transiliam.

Dico igitur, me existimare, nulla foeminini generis esse Spectra, quia eorum generationem inficior. Quod talis sint figurae et compositionis, quia id ad me non pertinet, omitto. Aliquid fortuito factum [574] dicitur, quando praeter authoris scopum producitur. Ubi terram ad vineam plantandum, vel puteum ad sepulchrum faciendum fodimus et thesaurum invenimus, de quo nunquam cogitavimus, id casu fieri dicitur. Nunquam is, qui ex libero suo arbitrio ita operatur, ut possit operari, vel non, casu operari, siquidem operatur, dicitur. Hoc enim pacto omnes humanae operationes casu fierent, quod absurdum esset. Necessarium et Liberum; non vero Necessarium et Fortuitum contraria sunt. Licet vero Dei voluntas sit aeterna, non tamen sequitur mundum esse aeternum, eo quod Deus ab aeterno, ut mundum crearet statuto tempore, definire potuit.

Negas porro, Dei voluntatem unquam indifferentem fuisse, quod ego inficior; nec adeo accurate ad hoc, ut tu putas, attendere est necesse. Neque omnes dicunt, Dei voluntatem necessariam esse: hoc enim

enim necessitatem involvit; quia is, qui alicui tribuit voluntatem, per id intelligit, eum pro sua voluntate posse operari, vel non. Si vero ei adscribimus necessitatem, necessario debet operari.

Denique ais, te in Deo nulla humana concedere attributa, ne Divinam cum humana confunderes naturam; quod hactenus probo: neque enim, qua ratione Deus operetur, nec, qua ratione velit, intelligat, perpendat, videat, audiat, percipimus, etc. Verum enim vero, si has operationes, summasque nostras de Deo contemplationes pernegas, affirmasque, eas non esse eminenter et metaphysice in Deo; tuum Deum, aut quid per hanc vocem *Deus* intelligas, ignoro. Quod non percipitur, haud negandum est. Mens, quae spiritus et incorporea est, non nisi cum subtilissimis corporibus, nempe humoribus, operari potest. Et quaenam inter Corpus Mentemque est proportio? Qua ratione Mens cum corporibus operatur? Sine his enim illa quiescit et illis turbatis, Mens contrarium, quam quod debebat, operatur. Mihi, qui hoc fiat, monstra. Non poteris; ut nec ego: videmus tamen et sentimus, Mentem operari, quod verum manet, licet, qua ratione haec fiat operatio, non percipiamus. Similiter licet, quomodo Deus operatur, non capiamus, eique humana nolimus adsignare opera; non tamen de ipso negandum, ea eminenter et incomprehensibiliter cum nostris [575] concordare, uti velle, intelligere, intellectu, non vero oculis, aut auribus videre, ac audire; ad eum modum, quo ventus atque aër regiones montesque, sine manibus aliisve instrumentis destruere, nec non evertere potest; quod tamen hominibus absque manibus machinisque est impossibile. Si necessitatem Deo tribuis, eumque voluntate, aut libera electione privas, dubitari posset, numne eum, qui Ens infinite perfectum est, instar monstri depingas et exhibeas. Ut tuum attingas scopum, aliis, ad jaciendum tuum fun-

fundamentum, opus erit rationibus; quia, meo judicio, in allatis, nihil soliditatis reperitur; et, si eas probes, aliae adhuc supersunt, quae forte tuarum pondus aequabunt. Sed his missis pergamus.

Postulas ad probandum, Spiritus in mundo esse, demonstrativas probationes, quae valde paucae in mundo sunt, nullaeque, praeter Mathematicas, adeo certae, ac quidem optamus, inveniuntur: quippe probabilibus, ut et verosimilibus conjecturis sumus contenti. Si rationes, quibus res probantur, essent demonstrationes, nonnisi stulti et pervicaces invenirentur, qui eis contradicerent. Verum, Dilecte Amice, non adeo sumus beati. In mundo minus accurati sumus, aliquatenus conjecturam facimus et in ratiociniis defectu demonstrationum probabile assumimus. Hoc ipsum ex omnibus tam divinis, quam humanis scientiis, controversiarum et disputationum plenis, patet, quarum multitudo in causa est, quod tot diversae apud quosvis inveniuntur sententiae. Hac de causa olim, ut nosti, Philosophi, Sceptici dicti, qui de omnibus dubitabant, fuerunt. Hi pro et contra disputabant, ut probabile tantum verarum rationum defectu consequerentur et ex iis unusquisque, quod probabilius videbatur, credebat. Luna directe infra solem est posita; et ideo Sol in quodam terrae loco obscurabitur: et si Sol non obscuretur, dum dies est, directe infra eum Luna non est posita. Haec est probatio demonstrativa, a causa ad effectum et ab effectu ad causam. Ejusmodi aliquot, sed valde paucae dantur, quae a nullo, si eas modo percipiat, contradici possunt.

Quantum ad pulchritudinem, sunt quaedam, [5-6] quorum partes respectu aliarum proportionales et melius, quam aliae, sunt compositae: et Deus intellectui et judicio hominis convenientiam et harmoniam cum eo, quod proportionatum est, non vero cum

eum eo, in quo nulla eſt proportio, attribuit: ut in ſonis conſonantibus et diſſonantibus, in quibus auditus conſonantiam et diſſonantiam bene diſtinguere novit, quia illa delectationem, haec vero moleſtiam adfert. Rei perfectio eſt etiam pulchra, quatenus nihil ei deeſt. Hujus multa exſtant exempla, quae, ne prolixior ſim, omitto. Mundum intueamur tantummodo, cui nomen Totius vel Univerſi tribuitur. Si hoc verum eſt, uti revera eſt, rebus incorporeis non depravatur, minuitùrve. Quae de Centauris, Hydris, Harpyis etc. dicis, hic nullum habent locum: loquimur enim de univerſaliſſimis rerum generibus, deque primis eorundem gradibus, quae ſub ſe varias et innumerabiles comprehendunt ſpecies; ſcilicet de aeterno et temporali, cauſa et effectu, finito et infinito, animato ac inanimato, ſubſtantia et accidenti, vel modo, corporali et ſpirituali etc. Dico, Spiritus Deo, quia etiam ſpiritus eſt, eſſe ſimiles. Tam claram de Spiritibus, quam de triangulo poſtulas ideam, quod impoſſibile eſt. Dic mihi, obſecro, quam de Deo habeas ideam et an ea intellectui tuo adeo ſit clara, ac idea trianguli? Scio te non habere, dixique, nos tam beatos non eſſe, ut res probationibus demonſtrativis percipiamus et plerumque probabile in hoc mundo praevalere. Affirmo nihilominus, quod ſicuti corpus ſine memoria etc. ita etiam memoria etc. ſine corpore; quodque ſicuti circulus ſine globo, ſic etiam globus ſine circulo exiſtit. Sed hoc eſt ab univerſaliſſimis generibus ad particulares ſpecies deſcendere, de quibus hoc ratiocinium non intelligitur. Dico, quod Sol ſit mundi centrum, quodque ſtellae fixae longius a terra diſtent, quam Saturnus et hic longius, quam Jupiter, hicque longius, quam Mars; adeo ut in indefinito aëre quaedam remotiora a nobis et quaedam nobis propinquiora ſint, quae nos altiora, vel inferiora nominamus.

Ii,

Ii, qui dari Spiritus defendunt, Philosophos extra fidem non collocant, sed quidem, qui eos negant; quia omnes Philosophi tam antiqui, quam moderni [??] se convictos, Spiritus dari, arbitrantur. Plutarchus hujus rei testis est in Tractatibus de Philosophorum sententiis et de Socratis genio: testantur quoque omnes Stoici, Pythagorici, Platonici, Empedocles, Maximus Tyrius, Apulejus, aliique. Ex modernis nemo Spectra negat. Rejice ergo tot sapientes oculatos et auritos testes, tot Philosophos, tot historicos, talia narrantes; assirma eos omnes cum vulgo stultos, ac insanos esse: licet tuae responsiones non persuadeant sed quidem absurdae sint et passim scopum nostrae controversiae non attingant, neque ullam quidem probationem, quae tuam confirmet sententiam, proferas. Caesar cum Cicerone et Catone non ridet Spectra, sed omina et praesagia et tamen si eo die, quo interibat, Spurinam non illusisset, ipsius hostes tot vulneribus eum non confodissent. Sed haec hac vice sufficiant etc.

EPISTOLA LX. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Amplissime vir,

Ad tuam respondere, heri mihi traditam, propero; eo quod, si longiores necto moras, cogar responsionem diutius, quam quidem vellem, differre. Tua me turbasset valetudo, nisi te melius habere intellexissem; et spero, te jam omnino convaluisse.

Quam

Quam difficulter duo, qui diversa sequuntur principia, in materia, a multis aliis dependente, invicem possint convenire et idem sentire, ex hac Quaestione sola, licet nulla id demonstraret ratio, pateret. Dic mihi, quaeso, an aliquos Philosophos videris, aut legeris, qui in ea fuerunt sententia, mundum casu factum esse, nempe eo sensu, quo tu intelligis, Deum scilicet in creando mundo scopum sibi [374] praefixum habuisse et tamen eum, quem decreverat, transgressum esse. Nescio, tale quid unquam in ullius hominis cogitationem incidisse; similiter me latet, quibus rationibus, ut credam *Fortuitum et Necessarium* non esse contraria, mihi persuadere coneris. Quam primum animadverto, tres trianguli angulos duobus rectis necessario aequales esse, nego quoque id casu fieri. Similiter, quam primum adverto, calorem necessarium ignis esse effectum, nego quoque id casu accidere. Quod *Necessarium ac Liberum* duo contraria sunt, non minus absurdum et rationi repugnans videtur: nam nemo negare potest, Deum seipsum et caetera omnia libere cognoscere; et tamen cuncti communi suffragio concedunt, Deum seipsum necessario cognoscere. Quare mihi nullam inter Coactionem vel vim, et Necessitatem differentiam constituere videris. Quod homo vult vivere, amare, etc. non est coactum opus, sed tamen necessarium et multo magis, quod Deus vult esse, cognoscere, ac operari. Si, praeter dicta, animo volvis, indifferentiam non nisi ignorantiam, vel dubitationem esse, atque voluntatem semper constantem et in omnibus determinatam, virtutem, necessariamque intellectus esse proprietatem; videbis mea verba penitus cum veritate concordare. Si affirmamus, Deum potuisse rem non velle, et non potuisse eam non intelligere, Deo diversas attribuimus libertates, alteram necessariam, alteram indifferentem: et consequenter Dei voluntatem ab essentia sua, suoque intellectu diversam

ſam concipiemus et hoc pacto in aliam, ac aliam incidemus abſurditatem.

Attentio, quam in praecedenti mea exegeram, non tibi viſa eſt neceſſaria; et hoc fuit in cauſa, quod cogitationes tuas in praecipuum non defixeris, illudque, quod quam maxime ad rem faciebat, neglexeris.

Porro, ubi dicis, ſi in Deo actum vivendi, audiendi, attendendi, volendi etc. eoſque in eo eſſe eminenter nego, quod te tum lateat, qualem habeam Deum: hinc ſuſpicor te credere, non majorem eſſe perfectionem, quam quae memoratis attributis explicari poteſt. Haec non miror; quia credo, quod triangulum, ſiquidem loquendi haberet facultatem, [579] eodem modo diceret, Deum eminenter triangularem eſſe et circulus, Divinam naturam eminenti ratione circularem eſſe; et hac ratione quilibet ſua attributa Deo adſcriberet, ſimilemque ſe Deo redderet, reliquumque ei deforme videretur.

Epiſtolae parvitas et temporis anguſtia non ſinunt, ut meam de Divina natura, ſententiam, quaeſtioneſque a te propoſitas enucleem; praeterquam quod difficultates objicere non ſit proferre rationes. Nos in mundo multa ex conjectura facere verum eſt; ſed nos noſtras ex conjectura habere Meditationes eſt falſum. In communi vita veriſimillimum, in Speculationibus vero veritatem cogimur ſequi. Homo ſiti et fame periret, ſi, antequam perfectam obtinuiſſet demonſtrationem, cibum ac potum ſibi profuturum, edere aut bibere nollet. Id autem in Contemplatione locum non habet. Econtra cavendum nobis eſt, quicquam, tanquam verum, admittere, quod ſolummodo veriſimile eſt: ubi enim unam admiſimus falſitatem, infinitae ſequuntur.

Porro

Porro hinc, quod divinae et humanae ſcientiae multis litibus et controverſiis repletae ſunt, nequit concludi, ea omnia, quae in iis tractantur, incerta eſſe: quoniam plurimi fuerunt, qui tanto contradicendi ſtudio tenebantur, ut etiam demonſtrationes Geometricas irriſerint. Sextus Empiricus, aliique Sceptici, quos citas, dicunt falſum eſſe, quod totum ſua parte majus eſt et ſic de caeteris judicant axiomatibus.

Ut vero, praetermiſſo ac conceſſo, nos, demonſtrationum defectu, veriſimilitudinibus debere eſſe contentos, dico, Demonſtrationem veroſimilem talem eſſe debere, ut, licet de ea dubitare poſſimus, contradicere tamen nequeamus; quia id, cui poteſt contradici, non vero, ſed falſo ſimile eſt. Si, exempli gratia, dico, Petrum in vivis eſſe, quia eum heri ſanum conſpexi; vero quidem id ſimile eſt, quatenus mihi nemo contradicere poteſt; ſi autem alius dicit, ſe heri vidiſſe, eum deliquium animi paſſum fuiſſe, ſeque credere, Petrum inde diem obiiſſe ſupremum, hic, ut mea verba falſa videantur, efficit. Tuam conjecturam de Spectris et Lemuribus falſam et ne veriſimilem quidem videri, tam clare oſtendi, ut in reſponſo tuo nihil animadverſione di- [580] gnum, inveniam.

Ad quaeſtionem tuam, an de Deo tam claram, quam de triangulo habeam ideam, reſpondeo affirmando. Si me vero interroges, utrum tam claram de Deo, quam de triangulo habeam imaginem, reſpondebo negando. Deum enim non imaginari, ſed quidem intelligere poſſumus. Hic quoque notandum eſt, quod non dico, me Deum omnino cognoſcere; ſed me quaedam ejus attributa, non autem omnia, neque maximam intelligere partem et certum eſt, plurimorum ignorantiam, quorundam eorum habere notitiam, non impedire. Quum Euclidis

clidis elementa addiſcerem, primo tres trianguli angulos duobus rectis aequari intelligebam; hancque trianguli proprietatem clare percipiebam, licet multarum aliarum ignarus eſſem.

Quod ad Spectra vel Lemures, hactenus nullam intelligibilem de iis auribus hauſi proprietatem; ſed quidem de Phantaſiis, quas nemo capere poteſt. Quum dicis Spectra, vel Lemures hic inferius (ſtylum tuum ſequor, licet ignorem, materiam hic inferius, quam ſuperius minoris eſſe pretii) ex tenuiſſima, rariſſima et ſubtiliſſima conſtare ſubſtantia, videris de aranearum telis, aëre, vel vaporibus loqui. Dicere eos eſſe inviſibiles, tantum mihi valet, ac ſi diceres, quid non ſint, non vero quid ſint: niſi forte velis indicare, quod, pro lubitu, ſe jam viſibiles, jam inviſibiles reddunt, quodque imaginatio in his, ſicut et in aliis impoſſibilibus, inveniet difficultatem.

Non multum apud me Authoritas Platonis, Ariſtotelis ac Socratis valet. Miratus fuiſſem, ſi Epicurum, Democritum, Lucretium, vel aliquem ex Atomiſtis, atomorumque defenſoribus protuliſſes: non enim mirandum eſt eos, qui Qualitates occultas, Species intentionales, Formas ſubſtantiales ac mille alias nugas commenti ſunt, Spectra et Lemures excogitaſſe et vetulis credidiſſe, ut Democriti authoritatem elevarent, cujus bonae Famae tantopere inviderunt, ut omnes ejus libros, quos tanta cum laude ediderat, combuſſerint. Si iis fidem adhibere animus eſt, quas rationes habes ad miracula Divae Virginis et omnium Sanctorum negandum, quae a tot Cele-
[551] berrimis Philoſophis, Theologis ac Hiſtoricis conſcripta ſunt, ut horum vel centum, illorum vero vix unum producere queam? Denique, Ampliſſime Vir, longius quam volebam, proceſſi; nec te diutius iis rebus, quas, (ſcio) non concedes, moleſtias

ftias creare volo, quia alia, longe a meis diverfa, fequeris principia etc.

EPISTOLA LXI.

Praeftantiffimo, Acutiffimoque Philofopho B. D. S.

* * * * * *

Praestantissime vir,

Miror faltem, quod eo ipfo, quo demonftrent Philofophi, aliquid falfum effe, eadem ratione oftendant ejus veritatem: certitudinem enim intellectus in fuae Methodi initio Cartefius omnibus aequalem effe putat; in Meditationibus autem demonftrat, Idem illi probant, qui putant fe aliquid certi demonftrare poffe hac ratione, ut pro indubitato a fingulis hominibus accipiatur.

Sed his miffis, experientiam provoco et, ut ad haec accurate attendas, fubmiffe rogo. Sic enim deprehendetur, fi ex duobus unus aliquid affirmet, alter vero neget et ita, ut fibi ejus fint confcii, loquantur, quod, licet verbis contrarii videantur, attamen perpenfis eorum conceptibus, ambo (unufquifque pro fuo conceptu) vera dicant. Quod quidem refero, cum immenfae fit in vita communi utilitatis et poffent hoc unico obfervato innumerae controverfiae et inde fequentes contentiones praecaveri; quamvis veritas haec in conceptu non femper abfolute vera fit, fed pofitis tantum iis, quae in intellectu fupponuntur, ut vera. Quae Regula etiam adeo eft univerfalis, ut apud omnes homines, ne dementibus quidem ac dormientibus exceptis, reperiatur: quicquid [582] enim hi dicunt, fe videre (licet nobis non ita appareat) aut vidiffe, certiffimum eft, haec revera ita fe habere. Quod etiam in cafu propofito, de *Libero nempe Arbitrio*, clariffime confpicitur. Uterque enim

enim tam qui pro, quam qui contra disputat, verum mihi dicere videtur, prout nimirum quilibet Libertatem concipit; Liberum enim dicit Cartesius, quod a nulla causa cogitur. Et tu econtra, quod a nulla causa determinatur ad aliquid. Fateor itaque tecum, nos in omnibus rebus a certa causa ad aliquid determinari et sic nullum nos habere liberum arbitrium: sed contra quoque puto cum Cartesio in certis rebus (quod statim aperiam) nos nullatenus cogi, atque ita habere liberum arbitrium. Exemplum formabo a praesenti.

Triplex autem est Status Quaestionis: *primo*, an in res, quae extra nos sunt, absolute aliquam habeamus potestatem? Quod negatur. Exempli gratia, quod hanc nunc exaro epistolam non est absolute in mea potestate, quandoquidem certe prius scripsissem, ni vel absentia, vel amicorum praesentia impeditus fuissem. *Secundo*, an nos in motus corporis nostri, qui sequuntur, voluntate eos ad id determinante, absolute habeamus potestatem? Respondeo limitando, si nimirum sano corpore vivamus. Si enim valeo, semper me ad scribendum applicare, vel non applicare possum. *Tertio*, an, quando mihi meum rationis exercitium usurpare licet, eo liberrime, hoc est, absolute uti possim? Ad quod respondeo affirmative. Quis enim mihi negaret, nisi contradicendo propriae conscientiae, quod non possum in meis cogitationibus cogitare, me velle scribere, aut non scribere. Et quoad operationem quoque, quia hoc externae causae permittunt, (quod secundum concernit casum) quod equidem tam scribendi, quam non scribendi facultatem habeam: fateor quidem tecum, dari causas, quae me ad id determinant, quod jam scribo, quia scilicet primo mihi scripsisti, eademque opera postulavisti, ut prima occasione rescriberem et, quia impraesentiarum datur occasio, eam non libenter amitterem. Pro certo etiam

etiam affirmo, teſte conſcientia, cum Carteſio, iſtiusmodi res me propterea non cogere, meque revera (quod negatu videtur impoſſibile) id nihilominus omittere poſſe, non obſtantibus his rationibus. [383] Si quoque cogeremur a rebus externis, cui poſſibile eſt habitum virtutis acquirere? imo hoc poſito omnis malitia excuſabilis eſſet. Sed quot modis non fit, ut, ſi a rebus externis ad aliquid determinemur, obfirmato tamen ac conſtanti ei reſiſtamus animo?

Ut itaque ſuperioris Regulae clariorem dem explicationem. Ambo equidem verum dicitis proprium juxta conceptum: ſi autem abſolutam veritatem ſpectemus, haec tantum competit ſententiae Carteſii. Supponis enim in conceptu, ut certum, libertatis eſſentiam in eo conſiſtere, quod a nulla re determinamur. Hoc ſic poſito, utrumque verum erit; veruntamen cum eſſentia cujuslibet rei in eo conſiſtat, ſine quo ne quidem concipi poſſit; et clare ſane concipiatur libertas, licet ab externis cauſis in noſtris actionibus ad aliquid determinemur, ſive, licet ſemper cauſae ſint, quae incitamento nobis ſunt, ut actiones noſtras tali modo dirigamus, cum tamen id plane non efficiant; verum nullatenus, poſito quod cogamur. Vide praeterea Carteſii I. Tom. Epiſt. 8. et 9. item II. Tom. pag. 4. Sed haec ſufficiant. Rogo, ut ad has difficultates reſpondeas etc.

8. Octob. 1674.

EPISTOLA LXII.

Viro Doctissimo atque Expertissimo

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

EXPERTISSIME DOMINE,

Misit mihi amicus noster J. R. literas, quas ad me dignatus es scribere, una cum judicio tui amici de mea et Cartesii de libero arbitrio sententia, quae mihi gratissima fuerunt. Et, quamvis in praesentia, [584] praeterquam quod valetudinem non satis firmam habeam, aliis rebus admodum distrahar, tamen vel singularis tua humanitas, vel, quod ego praecipuum puto, veritatis studium, quo teneris, me cogit, ut tuo desiderio, pro mei ingenii tenuitate, satisfaciam. Etenim quid tuus amicus velit, antequam experientiam provocat et accuratam attentionem petit, nescio. Quod deinde addit, *Si quando inter duos alter de re quapiam quid affirmat, alter autem neget etc.* verum est, si intelligit illos duos, quamvis iisdem utantur vocabulis, de rebus tamen diversis cogitare, cujus rei exempla aliquot amico J. R. olim misi, cui jam scribo, ut tibi eadem communicet.

Transeo igitur ad illam Libertatis definitionem, quam meam esse ait; sed nescio, unde illam sumpserit. Ego eam rem Liberam esse dico, quae ex sola suae naturae necessitate existit et agit, Coactam autem, quae ab alio determinatur, ad existendum et operandum certa ac determinata ratione. Ex. gr. Deus, tametsi necessario, libere tamen existit, quia ex sola suae naturae necessitate existit. Sic etiam Deus se et absolute omnia libere intelligit, quia ex sola ipsius naturae necessitate sequitur, ut omnia intelligat.

telligat. Vides igitur me libertatem non in libero decreto sed in libera necessitate ponere.

Sed ad res creatas descendamus, quae omnes a caussis externis determinantur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione. Quod ut clare intelligatur, rem simplicissimam concipiamus. Ex. gr. Lapis a causa externa, ipsum impellente, certam motus quantitatem accipit, qua postea, cessante causae externae impulsu, moveri necessario perget. Haec igitur lapidis in motu permanentia coacta est, non necessaria, quia impulsu causae externae definiri debet; et quod hic de lapide, id de quacunque re singulari, quantumvis illa composita et ad plurima apta esse concipiatur, intelligendum est, quod scilicet unaquaeque res necessario a causa externa aliqua determinatur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione.

Porro, concipe jam, si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare et scire se, quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantummodo conatus est conscius et [585] minime indifferens, se liberrimum esse et nulla alia de causa in motu perseverare credet, quam quia vult. Atque haec humana illa libertas est, quam omnes habere jactant et quae in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sint conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari. Sic infans se lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius tacuisse vellet. Sic delirans, garrulus et hujus farinae plurimi se ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt. Et quia hoc praejudicium omnibus hominibus innatum est, non ita facile eodem liberantur. Nam quamvis experientia satis superque doceat, homines nihil minus posse, quam appetitus

moderari ſuos et quod ſaepe, dum contrariis affectibus conflictantur, meliora videant et deteriora ſequantur, ſe tamen liberos eſſe credunt, idque propterea, quod res quaſdam leviter appetant et quarum appetitus facile poteſt contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur.

His, quaenam mea de libera et coacta neceſſitate, deque ficta humana libertate ſit ſententia, ſatis, ni fallor, explicui; ex quibus facile ad tui amici objectiones reſpondetur. Nam, quod cum Carteſio ait, illum liberum eſſe, qui a nulla cauſa externa cogitur, ſi per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit, concedo nos quibuſdam in rebus nullatenus cogi, hocque reſpectu habere liberum arbitrium. Sed ſi per coactum intelligit, qui quamvis non invitus, neceſſario tamen agit, (ut ſupra explicui) nego nos aliqua in re liberos eſſe.

At Amicus tuus contra affirmat, *nos rationis exercitio liberrime, hoc eſt, abſolute uti poſſe*, qua in re ſatis, ne dicam nimis, confidenter perſtat. *Quis enim*, ait, *niſi propriae contradicendo conſcientiae, negaret, me cogitationibus meis cogitare poſſe, quod vellem et quod non vellem ſcribere.* Pervelim ſcire, quam ille conſcientiam, praeter illam, quam ſupra exemplo lapidis explicui, narrat. Ego ſane, ne meae conſcientiae, hoc eſt, ne rationi et experientiae contradicam et ne praejudicia et ignorantiam foveam, [586] nego, me ulla abſoluta cogitandi potentia cogitare poſſe, quod vellem et quod non vellem ſcribere. Sed ipſius conſcientiam appello, qui ſine dubio expertus eſt, ſe in ſomnis non habere poteſtatem cogitandi, quod vellet et quod non vellet ſcribere; nec cum ſomniat ſe velle ſcribere, poteſtatem habet, non ſomniandi ſe velle ſcribere; nec minus expertum illum eſſe credo, quod mens non ſemper aeque apta ſit ad cogitandum de eodem objecto; ſed prout corpus

aptius

aptius est, ut in eo hujus, vel illius objecti imago excitetur, ita mens aptior est ad hoc, vel illud objectum contemplandum.

Cum praeterea addit, quod causae, cur animum ad scribendum applicuerit, ipsum quidem ad scribendum impulerint, sed non coegerint, nihil aliud significat, (si rem aequo pondere examinare velis) quam quod ipsius animus ita tum erat constitutus, ut causae, quae ipsum alias, cum scilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuissent, nunc facile potuerunt flectere, hoc est, causae, quae ipsum alias non potuissent cogere, coëgerunt jam, non ut invitus scriberet, sed ut necessario scribendi esset cupidus.

Quod porro statuit: *quod si a causis externis cogeremur, virtutis habitum acquirere possit nemo;* nescio, quis ipsi dixerit, non posse ex fatali necessitate, sed tantummodo ex libero Mentis decreto, fieri, ut firmato et constanti simus animo.

Et quod denique addit: *quod hoc posito omnis malitia excusabilis esset* Quid inde? Nam homines mali non minus timendi sunt, nec minus perniciosi, quando necessario mali sunt. Sed de his, si placet, vide meae Appendicis ad Cartesii Principiorum lib. I. et II. ordine Geometrico demonstratoi. Partis II. Caput VIII.

Denique tuus amicus, qui haec mihi objicit, vellem, ut mihi responderet, qua ratione ille humanam virtutem, quae ex libero Mentis decreto oritur, simul concipiat cum Dei praeordinatione. Quod si cum Cartesio fatetur, se haec nescire conciliare, ergo telum, quo ipse transfixus jam est, in me vibrare conatur. Sed frustra. Nam si meam sententiam attento animo examinare velis, omnia congruere videbis etc.

EPISTOLA LXIII.

Praeſtantiſſimo atque Acutiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

PRAESTANTISSIME VIR,

Methodum tuam recte regendae rationis in ac-
[357] quirenda veritatum incognitarum cognitione, ut et Generalia in Phyſicis quando impetrabimus? Novi te jam modo magnos in iis feciſſe progreſſus. Prius jam mihi innotuit et poſterius noſcitur ex Lemmatibus Parti ſecundae Ethices adjectis: quibus multae difficultates in Phyſicis facile ſolvuntur. Si otium et occaſio ſinit, a te ſubmiſſe peto, veram Motus Definitionem, ut et ejus explicationem, atque qua ratione, cum extenſio, quatenus per ſe concipitur, indiviſibilis, immutabilis etc. ſit, a priori deducere poſſimus, tot tamque multas oriri poſſe varietates et per conſequens exiſtentiam figurae in particulis alicujus corporis, quae tamen in quovis corpore variae et diverſae ſunt a figuris partium, quae alterius corporis formam conſtituunt? Praeſens mihi indicaſti methodum, qua uteris in indagandis necdum cognitis veritatibus Experior eam Methodum valde eſſe praecellentem et tamen valde facilem, quantum ego de ea concepi, et poſſum affirmare hac unica obſervatione magnos me in Mathematicis feciſſe progreſſus: optem idcirco, ut mihi veram traderes definitionem ideae adaequatae, verae, falſae, fictae et dubiae. Differentiam inter ideam veram et adaequatam quaeſivi, huc uſque tamen nil aliud reſcire potui, quam quum rem inquiſivi et certum conceptum, vel ideam, quod, inquam, (ut porro expiſcarer, an haec idea vera etiam alicujus rei adaequata eſſet) ex me quaeſiverim, quae ſit cauſa hujus ideae, aut conceptus; qua cognita denuo interrogavi, quae ſit rurſus cauſa hujus conceptus et ſic ſemper in cauſas cauſarum idearum inquirendo perrexi, uſque dum talem

talem caufam nancifcerer, cujus aliam caufam [528] rurfus videre non poffem, quam quod inter omnes ideas poffibiles, quas penes me habeo, haec una quoque ex iifdem exiftat. Si, exempli caufa, inquirimus, in quo confiftat vera noftrorum Errorum origo; Cartefius refpondebit, quod affenfum praebeamus rebus nondum clare perceptis; verum licet haec vera idea hujus rei fit, nondum tamen potero omnia circa haec fcitu neceffaria determinare, nifi quoque hujus rei adaequatam ideam habuero; quam ut affequar, denuo in caufam hujus conceptus inquiro, quare nimirum fiat, ut affenfum praebeamus rebus non clare intellectis et refpondeo hoc fieri ex defectu cognitionis; fed hic rurfus ulterius inquirere non licet, quaenam fit caufa, ut quaedam ignoremus; ac proinde video me adaequatam ideam noftrorum errorum detexiffe. Hic interim a te requiro, an, quia conftat, multas res infinitis modis expreffas habere adaequatam fui ideam et ex quavis adaequata idea omnia ea, quae de re fciri poffunt, educi poffe, quamvis facilius ex hac, quam ex illa idea, eliciantur, an, inquam, fit medium, quo nofcatur, utra prae alia ufurpanda fit. Sic, exempli gratia adaequata idea circuli confiftit in radiorum aequalitate, eadem quoque confiftit in infinitis rectangulis fibi invicem aequalibus, factis a fegmentis duarum linearum, atque fic porro infinitas habet expreffiones, quarum unaquaeque adaequatam circuli naturam explicat; et quamvis ex unaquaque harum omnia alia deducere liceat, quae de circulo fciri poffunt, id ipfum tamen multo facilius fit ex una harum, quam ex altera. Sic quoque, qui applicatas Curvarum confiderat, multa deducet, quae ad dimenfionem harum fpectant, fed majori facilitate, fi confideremus Tangentes etc. Et ita indicare volui, quo ufque hac in Difquifitione progreffus fum. Cujus perfectionem, vel fi alicubi erro emendationem, nec non defideratam Definitionem exfpecto. Vale.

EPISTO-

7 EPISTOLA LXIV.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

Inter ideam veram et adaequatam nullam aliam [589] differentiam agnosco, quam quod nomen veri respiciat tantummodo convenientiam ideae cum suo ideato, nomen adaequati autem naturam ideae in se ipsa; ita ut revera nulla detur differentia inter ideam veram et adaequatam praeter relationem illam extrinsecam. Jam autem, ut scire possim, ex qua rei idea ex multis omnes subjecti proprietates possint deduci, unicum tantum observo, ut ea rei idea, sive definitio causam efficientem exprimat. Exempli gratia, ad circuli proprietates investigandas inquiro, an ex hac idea circuli, quod scilicet constat ex infinitis rectangulis, possim omnes ejus proprietates deducere, inquiro, inquam, an haec idea causam circuli efficientem involvat, quod cum non fiat, aliam quaero: nempe quod circulus sit spatium, quod describitur a linea, cujus unum punctum est fixum, alterum mobile: cum haec Definitio jam causam efficientem exprimat, scio me omnes inde posse circuli proprietates deducere etc. Sic quoque cum Deum definio esse Ens summe perfectum, cumque ea definitio non exprimat causam efficientem, (intelligo enim causam efficientem tam internam, quam externam) non potero inde omnes Dei proprietates expromere; at quidem cum definio Deum esse *Ens* etc. vide Definit. VI. Part. I. Ethices.

Caete-

Caeterum de reliquis, nimirum de motu, quaeque ad Methodum spectant, quia nondum ordine conscripta sunt, in aliam occasionem reservo.

Circa illa, quae ais, quod ille, qui consi- [500] derat applicatas Curvarum, multa deducet, quae ad dimensionem earum spectant; sed majori facilitate, considerando Tangentes etc. Ego contrarium puto, quod etiam considerando Tangentes multa alia difficilius deducentur, quam considerando ordinatim applicatas; et absolute statuo, quod ex quibusdam proprietatibus alicujus rei (quacunque data idea) alia facilius, alia difficilius (quae tamen omnia ad Naturam illius rei spectant) inveniri possint; sed hoc tantum observandum existimo, ideam talem esse inquirendam, ex qua omnia elici queant, ut supra dictum. Omnia enim ex aliqua re possibilia deducturus, necessario sequitur ultima prioribus difficiliora fore etc.

EPISTOLA LXV.

Praestantissimo Acutissimoque Philosopho B. D. S.

* * * * *

PRAESTANTISSIME VIR,

Serio abs te peto, ut dubitationes hic motas solvere, tuamque ad eas responsionem mittere placeat. Sit, rogo, demonstratio ea ostensiva; non vero ad impossibile deducens, num scilicet primo nos plura de Deo attributa, quam Cogitationem, Extensionemque possimus cognoscere? Porro num inde sequatur creaturas, aliis constantes attributis, nullam posse concipere extensionem? Unde sequeretur tot constituendos esse mundos, quot dantur Dei attributa. Quantae ex. gr. extensionis noster existeret mundus, tantae quoque extensionis mundi, aliis affecti attributis, essent: quemadmodum vero, praeter cogi-

cogitationem, non niſi extenſionem percipimus, ita etiam iſtius mundi creaturae, non niſi ſui mundi attributa atque cogitationem perciperent.

Secundo, quoniam Dei intellectus tam eſſentia, quam exiſtentia a noſtro differt intellectu; nihil er-
[501] go cum noſtro commune habebit; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus noſtri cauſa eſſe nequit.

Tertio, in Schol. 10. Prop. part. 1. Ethic. ais *nihil in natura clarius eſſe, quam quod unumquodque ens ſub aliquo attributo debeat concipi;* (quod optime capio) *et quo plus realitatis aut Eſſe habeat, eo plura ei competant attributa.* Hinc ſequi videtur, dari entia, quae tria, quatuor, aliaque plura habent attributa, licet ex demonſtratis colligere liceat, unumquodque ens duobus tantum conſtare attributis, nimirum certo quodam Dei attributo, ejuſdemque attributi idea.

Quarto, eorum, quae a Deo immediate producta ſunt, quaeque mediante infinita quadam modificatione producuntur, exempla deſiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extenſio; poſterioris vero intellectus in cogitatione, motus in extenſione eſſe videntur.

Haec ſunt, quae abs te, ſiquidem tempus aliquod tibi ſit reliquum, peto. Vale etc.

25 Julii 1675.

EPISTO-

EPISTOLA LXVI.

Doctissimo Expertissimoque Viro

* * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Expertissime vir,

Gaudeo, quod tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixe rogo etc.

Ad dubia pergo; et quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodo posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis [592] involvit, vel quod ex hac ipsa idea potest concludi. Nam cujuscunque rei potentia sola ejus essentia definitur, (per Prop. 7. p. 3. Ethices) Mentis autem essentia (per Prop. 13. p. 2.) in hoc solo consistit, quod sit idea Corporis actu existentis ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantum se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eadem sequuntur. Ad haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit neque exprimit, quam Extensionem et Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.) Deum pro causa habet, quatenus sub attributo Extensionis et non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeo (per Axiom. 6. p. 1.) haec Corporis idea Dei cognitionem involvit, quatenus tantummodo sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam per eandem Prop.) pro causa habet, quatenus res est cogitans et non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitionem involvit, quatenus sub Cogitationis et non quatenus sub alio

attri-

attributo consideratur. Apparet itaque Mentem humanam, sive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei attributa involvere, neque exprimere. Caeterum ex his duobus attributis vel eorundem affectionibus nullum aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1.) concludi, neque concipi potest. Atque adeo concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec posse cognitione assequi, ut fuit propositum. Quod autem addis, an ergo tot mundi constituendi sunt, quot dantur attributa? vide Schol. Prop. 7 p. 2. Ethices. Posset praeterea haec Propositio facilius demonstrari, deducendo rem ad absurdum; quod quidem demonstrandi genus, quando Propositio negativa est, prae altero eligere soleo, quia cum natura similium magis convenit. Sed quia positivum tantummodo petis, ad alterum transeo, quod est, an id possit ab alio produci, in quo tam essentia, quam existentia discrepat: nam quae ab invicem ita differunt, nihil commune habere videntur. Sed cum omnia singularia, praeter illa, quae a suis similibus producuntur, differant a suis [523] causis, tam essentia, quam existentia, nullam hic dubitandi rationem video.

Quo autem ego sensu intelligam, quod Deus sit causa efficiens rerum, tam essentiae, quam existentiae, credo me satis explicuisse in Schol. et Coroll. Prop. 25. p. 1. Ethic.

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut in fine ejusd. Scholii innui, formamus ex idea, quam habemus Entis absolute infiniti et non ex eo, quod dentur, aut possint dari entia, quae tria, quatuor etc. attributa habeant.

Denique exempla, quae petis, primi generis sunt in Cogitatione, intellectus absolute infinitus; in Extensione autem motus et quies; secundi autem,

facies

facies totius Univerſi, quae quamvis infinitis modis variet, manet tamen ſemper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praeſtantiſſime, ad tuas, noſtrique amici objectiones reſpondiſſe me credo, ſi tamen ſcrupulum adhuc remanere exiſtimas, rogo, ut mihi ſignificare non graveris, ut eum etiam, ſi poſſim, evellam. Vale etc.

Hagae Com.
29. Julii 1675.

EPISTOLA LXVII.

Acutiſſimo ac Doctiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Vir clarissime,

Abs te peto Demonſtrationem ejus, quod dicis; nempe quod anima non poſſit plura attributa Dei, quam Extenſionem et Cogitationem percipere. Quod quidem licet evidenter videam, contrarium tamen ex Schol. Prop. 7. part. 2. Ethices poſſe deduci, mihi videtur, forte non aliam ob cauſam, quam quia ſenſum hujus Scholii non ſatis recte percipio. Conſtitui ergo, haec qua ratione deducam, exponere, te, [504] Vir Cl. obnixe rogans, ut mihi velis, ubicunque ſenſum tuum non recte aſſequor, ſolita tua humanitate ſuccurrere. Ea autem ſic ſeſe habent. Quod, licet inde colligam, mundum utique unicum eſſe, id tamen exinde non minus quoque clarum eſt, eum ipſum infinitis modis expreſſum, ac proinde unamquamque rem ſingularem infinitis modis expreſſam eſſe. Unde videtur ſequi, quod Modificatio illa, quae Mentem meam conſtituit, ac Modificatio illa, quae Corpus meum exprimit, licet una et eadem ſit

Modi-

Modificatio, ea tamen infinitis modis sit expressa, uno modo per Cogitationem, altero per Extensionem, tertio per attributum Dei mihi incognitum, atque sic porro in infinitum, quia infinita dantur Attributa Dei, et Ordo et Connexio Modificationum videtur esse eadem in omnibus. Hinc jam Quaestio oritur, quare Mens, quae certam Modificationem repraesentat et quae eadem Modificatio non solum Extensione, sed infinitis aliis modis est expressa; quare, inquam, tantum Modificationem illam per Extensionem expressam, hoc est, Corpus humanum et nullam aliam expressionem per alia attributa percipiat. Sed tempus mihi non permittit, ut ea prolixius prosequar; forte haec dubia omnia crebrioribus Meditationibus eximentur.

Londini,
12. August 1675.

EPISTOLA LXVIII.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

—— Caeterum, ad tuam Objectionem ut respondeam, dico, quod quamvis unaquaeque res infinitis modis expressa sit in infinito Dei intellectu, illae tamen [595] infinitae ideae, quibus exprimitur, unam eandemque rei singularis Mentem constituere nequeunt, sed infinitas: quandoquidem unaquaeque harum infinitarum idearum nullam connexionem cum invicem habent, ut in eodem Scholio Propositionis 7. Part.

Part 2. Ethic explicui et ex Prop. 10. Part. 1. patet. Ad haec si aliquantulum attendas, nihil difficultatis superesse videbis etc.

Hagae
18 August 1675.

EPISTOLA LXIX.

Acutissimo atque Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * *

Vir clarissime,

— — Primo difficulter admodum concipere queo, quî a priori corporum existentia demonstretur, quae motus et figuras habent; cum in Extensione, absolute rem considerando, nil tale occurrat. Secundo erudiri abs te vellem, quomodo intelligendum sit, cujus meministi Epistola de Infinito his verbis: *Nec tamen concludunt, talia omnem numerum superare ex partium multitudine.* Nam revera omnes Mathematici mihi videntur circa talia infinita semper demonstrare, quod partium numerus sit tam magnus, ut omnem assignabilem numerum superent et in exemplo, de duobus circulis ibidem allato, non hoc ipsum declarare videris, quod tamen susceperas. Ibi enim tantum ostendis, quod non hoc ipsum concludunt ex nimia spatii interpositi magnitudine et *quod ejus maximum et minimum non habeamus;* sed non demonstras prout volebas, quod id non concludant ex partium multitudine etc.

2 Maii 1676.

EPISTO-

EPISTOLA LXX.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* *. * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

[576] Quod in Epistola de Infinito dixi, quod partium infinitatem ex earum multitudine non concludant, hinc patet, quod, si ea ex earum multitudine concluderetur, non possemus majorem partium multitudinem concipere, sed earum multitudo, quavis data, deberet esse major, quod falsum est: nam in toto spatio, inter duos circulos, diversa centra habentes, duplo majorem partium multitudinem concipimus, quam in ejusdem dimidio et tamen partium numerus, tam dimidii, quam totius spatii omni assignabili numero major est. Porro ex Extensione, ut eam Cartesius concipit, molem scilicet quiescentem, corporum existentiam demonstrare non tantum difficile, ut ais, sed omnino impossibile est. Materia enim quiescens, quantum in se est, in sua quiete perseverabit, nec ad motum concitabitur, nisi a causa potentiori externa; et hac de causa non dubitavi olim affirmare, rerum naturalium principia Cartesiana inutilia esse, ne dicam absurda.

Hagae
5 Maii 1676.

EPISTOLA LXXI.

Acutiſſimo Doctiſſimoque Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Doctissime vir,

Velim, ut hac in re mihi gratificeris, indicando, qui ex conceptu Extenſionis ſecundum tuas meditationes varietas rerum a priori poſſit oſtendi, quandoquidem meminiſti opinionis Carteſii, in qua Carteſius ſtatuit, ſe eam ex Extenſione nullo alio modo deducere poſſe, quam ſupponendo, motu a Deo excitato hoc effectum fuiſſe in Extenſione: deducit ergo juxta meam opinionem corporum exiſtentiam non ex quieſcente materia, niſi forte ſuppoſitionem motoris Dei pro nihilo haberes; quandoquidem, qui illud ex eſſentia Dei a priori neceſſario ſequi debeat, abs te non ſit oſtenſum; id quod Carteſius oſtenſurus captum humanum ſuperare credebat. Quare a te hanc rem requiro, ſciens bene, te alias cogitationes habere, niſi alia ſontica ſubſit forte cauſa, quare illud hactenus manifeſtum facere nolueris; et ſi hoc, de quo non dubito, non opus fuiſſet, tale quid obſcure indicares. Sed certo tibi perſuaſum habeas, quod ſive candide mihi aliquid indices, ſive celes, meus tamen erga te affectus immutatus maneat. [577]

Rationes tamen, cur illud ſpecialiter deſiderem, hae ſunt, quod in Mathematicis ſemper obſervarim, quod nos ex quavis re in ſe conſiderata, hoc eſt, ex definitione cujuſque rei, unicam ſaltem proprietatem deducere valeamus; quod ſi autem plures proprietates deſideremus, neceſſe eſſe, ut rem definitam ad alia referamus: tunc ſiquidem ex conjunctione definitionum harum rerum novae proprietates reſultant. Ex. gr. Si circuli peripheriam conſiderem ſolam, nihil aliud concludere potero, quam quod ubique ſibi ſimilis ſive uniformis exiſtat, qua quidem proprietate ab

ab omnibus aliis curvis essentialiter differt, nec ullas [578] alias unquam potero deducere. Verum si ad alia referam, nimirum ad radios ex centro deductos, ad duas lineas sese intersecantes, aut plures quoque, plures utique hinc proprietates deducere valebo; quae quidem aliquo modo videntur adversari prop. 16. Ethices, quae praecipua fere est 1 lib. tui Tractatus, in qua tanquam notum assumitur, posse ex data cujuscunque rei definitione plures proprietates deduci, quod mihi videtur impossibile, si non ad alia referamus rem definitam; id quod porro effecit, ut non possim videre, qua ratione ex Attributo aliquo solo considerato, ex. gr. Extensione infinita corporum varietas exsurgere possit; vel si existimas hoc quoque non posse concludi ex unico solo considerato, sed omnibus simul sumptis, vellem hoc edoceri abs te et qua ratione hoc concipiendum foret. Vale etc.

Parisiis,
23 Jun. 1676.

EPISTOLA LXXII.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Quod petis, an ex solo Extensionis conceptu rerum varietas a priori possit demonstrari, credo me jam satis clare ostendisse, id impossibile esse; ideoque materiam a Cartesio male definiri per Extensionem; sed eam necessario debere explicari per attributum, quod aeternam et infinitam essentiam exprimat. Sed de his forsan aliquando, si vita suppetit, clarius tecum

cum agam. Nam huc uſque nihil de his ordine diſponere mihi licuit.

Quod autem addis, nos ex definitione cujuſque rei, in ſe conſideratae, unicam tantum proprietatem deducere valere, locum forſan habet in rebus [509] ſimpliciſſimis, vel entibus rationis, (ad quae figuras etiam refero) at non in realibus. Nam ex hoc ſolo, quod Deum definio eſſe Ens, ad cujus eſſentiam pertinet exiſtentia, plures ejus proprietates concludo: nempe quod neceſſario exiſtit, quod ſit unicus, immutabilis, infinitus, etc. et ad hunc modum plura alia exempla adferre poſſem, quae impraeſentiarum omitto. Denique rogo, ut inquiras, an Tractatus D. Huet, (nempe contra Tractatum Theologico Politicum) de quo antea ſcripſiſti, lucem jam viderit et an mihi exemplar transmittere poteris, deinde an jam noveris, quaenam ea ſint, quae de Refractione noviter inventa ſint. Hiſce vale, Nobiliſſime Vir et amare perge etc.

Hagae Com.
15. Julii 1676.

EPISTOLA LXXIII.

Doctiſſimo et Acutiſſimo Viro B. D. S.

ALBERTVS BVRGH

S. P.

Promiſi tibi ſcribere ex Patria diſcedens, nimirum ſi quid digni mihi in itinere occurreret. Haec autem occaſio cum mihi data ſit, maximique quidem momenti, debitum meum perſolvo, tibi ſignificans, me per Infinitam Dei Miſericordiam in Eccleſiam Catholicam reductum, ejuſdemque membrum effectum eſſe; quod quomodo acciderit, ex ſcripto, quod Cla-

rissimo Expertissimoque Viro D. Craeneno, Professori Leidensi, misi, particularius intelligere tibi licebit; jamque hinc, ad tuam quae spectant utilitatem, brevibus subjungam.

Quo magis te antea aliquando prae subtilitate et acumine tui ingenii admiratus sum, eo magis te nunc defleo et deploro; quoniam, homo cum sis ingenio-[6x] sissimus et praeclaris dotibus mentem a Deo ornatam nactus, veritatisque amans, imo avidus sis, te tamen a misero et superbissimo illo Spirituum scelestorum Principe circumduci et decipi patiaris. Tota enim tua Philosophia quid est, nisi mera illusio et Chymaera? et tamen non solum illi tranquillitatem mentis tuae in hac vita, sed et salutem aeternam animae tuae committis. Vide quam misero omnia tua innitantur fundamento. Te veram Philosophiam demum invenisse praesumis. Quomodo scis, tuam Philosophiam optimam esse inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam imposterum docebuntur? An, ut de excogitatione futurarum taceam, omnes illas Philosophias tam antiquas, quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinasti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo scis te optimam elegisse? Dices, mea Philosophia rationi rectae congrua est, caeterae eidem repugnant: sed omnes reliqui Philosophi praeter tuos discipulos a te dissentiunt, ac eodem jure idem, quod tu de tua, ipsi de se suaque Philosophia praedicant, teque, sicut tu illos, falsitatis errorisque arguunt. Manifestum igitur est, a te, ut veritas tuae Philosophiae eluceat, proponendas esse rationes, quae reliquis Philosophiis non sunt communes, sed soli tuae applicari possint; aut tuam Philosophiam aeque incertam et nugatoriam esse, ac alias reliquas, fatendum est.

Jam

Jam autem me ad librum tuum, cui titulum iſtum impium praefixiſti, reſtringens, confundensque Philoſophiam tuam cum tua Theologia, quoniam tu ipſe illas revera confundis, quamvis aſtutia Diabolica unam ab altera ſeparatam eſſe et diverſa principia habere, ſtatuere obtendas, ſic ulterius pergo.

Dices itaque forſan: alii S. Scripturam toties non legerunt, quam ego et ex illa ipſa S. Scriptura, cujus agnitio authoritatis differentiam inter Chriſtianos et reliquos totius mundi populos conſtituit, probo mea placita. Sed quomodo? applicando textus claros obſcurioribus S. Scripturam explico et ex illa mea interpretatione Dogmata mea compono, vel jam antea in cerebro meo conflata confirmo. Sed obſecro, ut reflectas ſerio ad hoc, quod dicis: quo- [601]
modo enim ſcis te bene dictam iſtam applicationem facere et deinde iſtam applicationem rite factam interpretationi S. Scripturae ſufficientem eſſe, ſicque te bene ejuſdem S. Scripturae interpretationem inſtituere? praeſertim cum Catholici dicant et veriſſimum ſit, Verbum Dei univerſum non eſſe ſcriptis traditum et ſic S. Scripturam per S. Scripturam ſolam non poſſe explicari, non dicam ab uno homine, ſed ne quidem ab ipſa Eccleſia, quae ſola eſt S. Scripturae interpres. Traditiones enim Apoſtolicae etiam conſulendae ſunt, quod ex ipſa S. Scriptura et Sanctorum Patrum teſtimonio probatur, nec non rationi rectae pariter ac experientiae conſentaneum eſt. Atque ita falſiſſimum cum ſit tuum principium et in exitium ducens; ubi tota tua doctrina, huic falſo fundamento innixa et ſuperaedificata, remanebit?

Sic igitur, ſi in Chriſtum crucifixum credis, agnoſce peſſimam tuam haereſin, reſipiſcas a perverſione tuae naturae et cum Eccleſia reconciliator.

Quid enim alio modo tua probas, quam omnes Haeretici, qui unquam ex Eccleſia Dei exierunt, etiamnum exeunt, aut unquam impoſterum exibunt, fecerunt, faciunt, aut facient? Omnes enim, ſicut et tu, eodem principio, ſcilicet ſola S. Scriptura ad ſua dogmata conflanda et ſtabilienda utùntur.

Neque tibi abblandiatur, quod forte Calviniſtae, ſeu Reformati dicti, neque Lutherani, neque Mennonitae, neque Sociniani etc. tuam Doctrinam refellere poſſint: omnes enim iſti, ut jam dictum eſt, aeque miſeri ſunt, ac tu es et pariter tecum in umbra mortis ſedent.

Si vero in Chriſtum non credis, miſerior es, quam effari poſſum. Remedium tamen facile eſt: reſipiſce enim a peccatis tuis, animadvertens arrogantiam exitialem miſeri et inſani tui ratiocinii. In Chriſtum non credis: quare? Dices, quia principiis meis Doctrina et vita Chriſti, nec non Chriſtianorum de ipſo Chriſto Doctrina meae Doctrinae minime convenit. Sed iterum dico, tunc te majorem cogitare audes omnibus iis, qui unquam in Civitate, vel Eccleſia Dei ſurrexerunt, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, Doctoribus, Confeſſoribus et Vir-[602]ginibus, Sanctis innumeris, imo per blaſphemiam ipſo Domino Jeſu Chriſto? Tune illis ſolus doctrina, vivendi modo, in omnibus denique antecellis? Tune miſer homuncio, vilis terrae vermiculus, imo cinis, vermium eſca, teipſum Incarnatae Sapientiae Infinitae Aeterni Patris, blaſphemia ineffabili, praeferre geſties? Tune ſolus prudentiorem et majorem te ipſum reputabis omnibus iis, qui unquam ab initio mundi in Eccleſia Dei fuerunt et in Chriſtum venturum, aut jam ventum crediderunt, aut etiamnum credunt? Quo fundamento innititur haec tua temeraria, inſana, deplorabilis et execranda arrogantia?

Negas

Negas Chriftum filium Dei vivi, Verbum aeternae fapientiae Patris, manifeftatum in carne et pro genere humano paffum et crucifixum effe. Quare? quia principiis tuis illud omne non refpondet: fed ultra quod probatum jam fit, te vera principia non habere, fed falfa, temeraria, abfurda, nunc plus dico, nimirum quod, etiamfi veris principiis innixus fueris et iifdem omnia fuperftrueres, nihilo magis tamen per eadem, illa omnia, quae in mundo funt, evenerunt, aut eveniunt, explicare poffes, neque audacter afferere tibi liceret, cum aliquid ipfis principiis videtur repugnare, illud idcirco revera impoffibile effe, aut falfum. Quamplurima enim funt, imo innumera, quae, fi aliquid certi cognofci datur in rebus naturalibus, explicare tamen minime poteris; fed neque quidem apparentem talium Phaenomenorum contradictionem cum reliquorum tuis explicationibus, a te pro certiffimis habitis, auferre. Nullum penitus ex tuis principiis explicabis eorum, quae in fafcinatione et praecantationibus verborum certorum fola pronunciatione, aut fimplici illorum, aut characterum in quacunque materia expreſſorum geftatione efficiuntur, nec non Phaenomenorum ftupendorum a Daemoniis obfefforum, quorum omnium ego ipfe varia exempla vidi et innumerorum talium certiffima teftimonia quampluriumi perfonarum fide digniffimarum et uno ore loquentium intellexi. Quid poteris judicare de rerum omnium effentiis, conceffo, quod ideae aliquae, quas in mente habes, rerum iftarum effentiis, quarum ideae funt adaequatae, conveniant? cum fecurus nunquam effe poffis, an omnium rerum creatarum ideae in mente [603] humana habeantur naturaliter, an vero multae, fi non omnes in eadem produci poffint et revera producantur ab objectis externis, ac etiam per fuggeftionem fpirituum bonorum, malorumve, divinamque revelationem evidentem. Quomodo itaque non confulens aliorum hominum teftimonia et rerum experientiam,

rientiam, ne jam dicam dę ſubjiciendo tuo judicio omnipotentiae divinae, ex tuis principiis definire praeciſe poteris, ſtabilireque pro certo exiſtentiam actualem, aut non exiſtentiam, poſſibilitatem, aut impoſſibilitatem exiſtendi harum ex. gr. ſequentium rerum, (ſcilicet illas vel dari actualiter, vel non dari, aut poſſe dari, vel non poſſe dari in rerum natura) uti ſunt, virga probatoria ad detegendum metalla et aquas ſubterraneas; lapis, quem quaerunt Alchymiſtae; potentia verborum et characterum; apparitiones ſpirituum variorum tam bonorum, quam malorum, eorundemque potentia, ſcientia et occupatio; repraeſentatio plantarum et florum in Phiala vitrea poſt illarum combuſtionem; Syrenes; homunculi in mineris ſaepius ſeſe, ut fertur, oſtendentes; Antipathiae et Sympathiae rerum quamplurimarum; Impenetrabilitas corporis humani etc? Nihil prorſus, mi Philoſophe, etiamſi millies ſubtiliore et acutiore, quam polles, ingenio praevaleres, horum dictorum poteris determinare: et ſi ſoli intellectui tuo in hiſce et ſimilibus dijudicandis confidis, certe eodem modo jam cogitas de illis, quae tibi incognita aut incomperta ſunt, ac proinde impoſſibilia habentur; ſed revera incerta tantum, donec teſtimonio quamplurium fide dignorum teſtium convictus fueris, deberent videri; ſicut Julius Caeſar, uti mihi imaginor, judicaturus fuiſſet, aliquo ipſi dicente, pulvis aliquis componi poteſt et poſterioribus ſaeculis communis reddetur, cujus potentia tam erit efficax, ut caſt lla, civitates integras, imo montes ipſos in aëra proſilire faciat et in quovis loco concluſus, ſubito poſt accenſionem ſuam ſe mirum in modum dilatans, omne, quod actionem ejus impedit, diſrumpat: hoc enim Julius Caeſar nullo modo crediđiſſet, ſed plenis cachinnis irriſiſſet hunc hominem, utpote volentem ipſi perſuadere rem judicio ipſius ac experientiae [604] ſummaeque ſcientiae militari contrariam.

Sed

Sed in viam redeamus: Si haec praedicta igitur non cognofcis, neque dijudicare potes, quid fuperbia Diabolica tumidus mifer homo judicabis temerario de Myfteriis tremendis vitae et Paffionis Chrifti, quae ipfi Catholici docentes incomprehenfibilia praedicant? Quid porro infanies, nugatorie et futiliter garriendo de Miraculis innumeris et fignis, quae poft Chriftum Apoftoli et Difcipuli ejus et deinceps aliquot millia Sanctorum in teftimonium et confirmationem veritatis Fidei Catholicae per omnipotentem Dei virtutem ediderunt, ac quae per eandem Dei omnipotentem Mifericordiam et Bonitatem etiamnum diebus noftris fine numero per totum terrarum orbem fiunt? Et fi hifce contradicere non potes, ut certe minime poteris, quid plus obftrepis? Manum da et refipifce ab erroribus et a peccatis tuis; humilitatem indue et regenerator.

Verum praeterea ad veritatem facti, ficut revera eft fundamentum Religionis Chriftianae, defcendere libet. Quomodo audebis negare, fi recte attendas, efficaciam confenfus tot myriadum hominum, quorum aliquot millia doctrina, eruditione et vera fubtili foliditate, vitaeque perfectione te multis parafangis antecelluere ac antecellunt, qui omnes unanimiter et uno ore affirmant. Chriftum Filium Dei vivi incarnatum effe paffum et crucifixum, mortuumque effe pro peccatis generis humani, refurrexiffe, transfiguratum effe, regnare in coelis cum patre aeterno in unitate Spiritus Sancti Deum et reliqua, quae huc fpectant, ab eodem Domino Iefu et in nomine ejus poftea ab Apoftolis reliquifque Sanctis per virtutem Divinam et Omnipotentem miracula innumera, captum humanum non tantum excedentia, fed et fenfui communi repugnantia in Ecclefia Dei facta fuiffe, (quorumque in hunc diem ufque indicia materialia innumera et longe lateque per orbem terrarum diffufa vifibilia figna fuperfunt) ac etiamnum fieri? An non

non eodem modo liceret mihi negare, Romanos antiquos unquam in mundo fuiſſe, Imperatoremque Julium Caeſarem oppreſſa Reip. Libertate illorum regimen in Monarchiam mutaſſe? Nihil videlicet curan- [6.5] ti tot monumenta omnibus obvia, quae de Romanorum potentia nobis tempus reliquit, nec non contra teſtimonium graviſſimorum illorum authorum, qui unquam Hiſtorias Romanae Reip. et Monarchiae, particulariter ibi plurima de Julio Caeſare narrantes, conſcripſere et judicium tot hominum millium, qui aut dicta monumenta ipſi viderunt, aut iis (utpote quae ab innumeris exiſtere affirmantur) pariter, ac dictis hiſtoriis fidem unquam adhibuerunt ac etiamnum adhibent; hoc cum fundamento, nimirum quod hac nocte praeterita ſomniaſſem, monumenta, quae de Romanis reſtant, non eſſe res actuales, ſed meras illuſiones; ſimiliter et illa, quae de Romanis dicuntur, paria eſſe eum iis, quae libri iſti, quos Romanſios vocant, de Amadiis, de Galliis et ſimilibus Heroibus pueriliter narrant; nec non Julium Caeſarem, aut unquam in mundo fuiſſe, aut ſi extitit, hominem fuiſſe Atrabilarium, qui non revera Romanorum Libertatem conculcavit, ſeipſum ſuper Majeſtatis Imperatoriae thronum erigens; ſed ad credendum, ſe haec magna perfeciſſe, ſua propria ſtulta imaginatione, vel amicorum ipſi blandientium perſuaſione, inductus fuit? Annon prorſus eodem modo liceret mihi negare, regnum Chinae a Tartaris occupatum; Conſtantinopolin ſedem Imperii Turcarum eſſe et ſimilia innumera? Verum an ullus me haec negantem mentis haberet compotem, ac inſaniae deplorandae excuſaret? Quoniam omnia haec communi aliquot millium hominum conſenſu innituntur, ac idcirco eorum certitudo eſt evidentiſſima, quia impoſſibile eſt, ut omnes talia, imo quamplurima alia aſſerentes, ſeipſos fefellerint, aut fallere alios voluerint per tot ſaeculorum, imo in quamplurimis a primis mundi annis, uſque in hunc diem ſucceſſionem.

Conſi-

Conſidera ſecundo Eccleſiam Dei ab initio mundi ad hunc uſque diem non interrupta ſucceſſione propagatam, immotam, ac ſolidam perſiſtere; cum omnes aliae Religiones Paganae aut Haereticae initium ſaltem poſtea, ſi non et jam finem habuerint, idemque de regnorum Monarchiis et Philoſophorum quorumvis opinionibus dici debeat.

Conſidera deinde tertio Eccleſiam Dei per adventum Chriſti in carne a cultu Veteris ad Novi Teſtamenti cultum redactam et ab ipſo Chriſto Fi- [606]
lio Dei vivi fundatam, propagatam deinceps fuiſſe ab Apoſtolis et eorum Diſcipulis et ſucceſſoribus, hominibus, ſecundum mundum, indoctis; qui tamen Philoſophos omnes confuderunt, quamvis Doctrinam Chriſtianam, quae ſenſui communi repugnat et omne humanum ratiocinium excedit et tranſcendit, docuerint: hominibus, ſecundum mundum, abjectis, vilibus et ignobilibus, quos non adjuvit potentia Regum aut Principum terrenorum; ſed qui econtra ab iiſdem omni tribulatione perſecuti et reliquas mundi adverſitates perpeſſi ſunt, quorumque opus, quo magis Potentiſſimi Imperatores Romani illud impedire, imo opprimere nitebantur, quot poterant Chriſtianos omnis generis martyrio interficientes, tanto plus incrementi cepit; atque hoc pacto brevi temporis ſpatio per totum terrarum orbem diffuſam eſſe Chriſti Eccleſiam, ac tandem ad fidem Chriſtianam converſis ipſo Romano Imperatore et Regibus Principibusque Europae in illam Potentiae vaſtitatem excreviſſe Hierarchiam Eccleſiaſticam, ſicut illam hodie admirari licet; idque omne effectum per charitatem, manſuetudinem, patientiam, fiduciam in Deo et reliquas Chriſtianas virtutes, (non armorum ſtrepitu, exercituum numeroſorum vi et devaſtatione Regionum, ſicuti Principes mundani limites ſuos extendunt) nihil adverſus Eccleſiam praevalentibus Inferi portis, ut ei promiſit Chriſtus. Hic etiam

etiam perpende terribile et ineffabiliter severum supplicium, quo Judaei ad ultimum miseriae et calamitatis gradum depressi sunt, quia Christum crucifigendi auctores fuerunt. Percurre, volve, ac revolve omnium temporum Historias et nihil simile quid in alia quavis Societate accidisse, ne per somnium quidem, illic invenies.

Animadverte quarto in essentia Catholicae Ecclesiae includi et revera ejusdem Ecclesiae inseparabiles esse proprietates, nimirum *Antiquitatem*, qua succedens in locum Religionis Judaicae, quae tunc temporis vera erat, initium suum a Christo ante sexdecim et dimidium saecula numerat et per quam nunquam interruptae successionis suorum Pastorum seriem ducit; quaque fit, ut illa sola libros Sacros, [67] Divinosque puros et incorruptos, una cum traditione Verbi Dei non scripti aeque certa ac immaculata possideat; *Immutabilitatem*, qua Doctrina ejus et administratio Sacramentorum, prout ab ipso Christo et Apostolis statuta est, inviolata, atque, uti convenit, in suo vigore conservatur; *Infallibilitatem*, qua omnia ad fidem pertinentia summa cum authoritate, securitate et veritate determinat et decidit, secundum potestatem ipsi a Christo hunc in finem largitam et Spiritus Sancti, cujus Ecclesia Sponsa est, directionem? *Irreformabilitatem*, qua corrumpi et falli fallereque cum non possit, nunquam egere constat; *Unitatem*, qua omnia ejus membra idem credunt, idem quoad fidem docent, unum, idemque altare et omnia Sacramenta communia habent ac tandem in unum eundemque finem conspirant, sibi mutuo obedientia; *Nullius animae*, sub quocunque demum praetextu, *ab ipsa Separabilitatem*, quin simul incurrat aeternam damnationem, nisi ante mortem eidem iterum per poenitentiam fuerit unita: qua patet, omnes haereses ex illa exiisse, dum illa semper, sibi eadem constans et stabiliter

firma,

firma, utpote Petrae inaedificata, permanet; *Extensionem vastissimam*, qua per totum mundum sese, idque visibiliter, diffundit; quod de nulla alia Societate Schismatica, aut Haeretica, aut Pagana, neque de ullo Politico Regimine, aut Philosophica Doctrina asseri potest, sicuti nec ulla ex dictis proprietatibus Ecclesiae Catholicae ulli alii Societati convenit, aut convenire potest; ac tandem *Perpetuitatem usque ad finem mundi*, de qua securam ipsam reddidit ipsa Via Veritas et Vita, quamque experientia omnium dictarum proprietatum, similiter ipsi ab eodem Christo per Spiritum Sanctum promissarum ac datarum manifeste etiam demonstrat.

Collige quinto, ordinem admirabilem, quo dirigitur ac gubernatur Ecclesia, tantae molis corpus, indicare manifeste, illam admodum particulariter a Dei Providentia dependere et a Spiritu Sancto mirabiliter disponi, protegi ac dirigi ejus administrationem; sicut harmonia, quae in cunctis rebus hujus universi perspiciunt, Omnipotentiam, Sapientiam et Providentiam Infinitam, quae omnia creavit et etiamnum conservat, indigitat. In nulla enim alia societate talis ordo, tam pulcer et strictus et [608] sine interruptione servatur.

Cogita sexto, Catholicos, ultra quod innumeri utriusque sexus (quorum adhuc hodie multi supersunt, aliquos ipsemet vidi et novi) admirabiliter et sanctissime vixerint et per virtutem Dei omnipotentem in Nomine adorando Jesu Christi multa miracula fecerint, nec non quotidie adhuc fiant conversiones momentaneae quamplurimorum a pessima ad meliorem, vere Christianam et sanctam vitam, universos in genere, quo sanctiores et perfectiores eo humiliores esse, seque magis indignos reputare et aliis cedere laudem sanctioris vitae; peccatores autem vel maximos semper nihilominus respectum debitum in Sa-

cra

cra retinere, confiteri ſuam propriam malignitatem, accuſare propria vitia et imperfectiones, et ab illis velle liberari et ſic emendari: ita ut poſſit dici, perfectiſſimum Haereticum aut Philoſophum, qui unquam fuit, vix inter imperfectiſſimos Catholicos mereri ut conſideretur. Ex quibus etiam liquet et evidentiſſime ſequitur; Doctrinam Catholicam ſapientiſſimam et profunditate admirabilem eſſe, uno verbo, omnes reliquas Doctrinas hujus mundi antecellere; ſiquidem homines meliores caeteris alius cujusvis Societatis efficiat, illosque viam ſecuram ad tranquillitatem mentis in hac vita et ſalutem animae aeternam poſt eandem conſequendam doceat ac tradat.

Septimo reflecte ſerio ad multorum Haereticorum obſtinatione induratorum et graviſſimorum Philoſophorum confeſſionem publicam, nimirum quod poſt receptam ab ipſis fidem Catholicam demum viderint cognoverintque, ſe antea miſeros, caecos, ignorantes, imo ſtultos et inſanos fuiſſe, dum prae ſuperbia tumidi et arrogantiae vento inflati, ſe ſupra caeteros doctrinae, eruditionis et vitae perfectione longe evectos eſſe ſibi falſo perſuadebant; et quorum deinde aliqui vitam ſanctiſſime traduxerunt et innumerorum miraculorum memoriam poſt ſe reliquerunt, alii martyrio alacriter et ſummo cum jubilo obviam ierunt; nonnulli etiam, inter quos Divus Auguſtinus, ſubtiliſſimi, profundiſſimi, ſapientiſſimi ac proinde utiliſſimi Eccleſiae Doctores, imo ſicut columnae, effecti ſunt.

Et reflecte tandem ultimo ad miſerrimam et in- [609] quietam vitam Atheorum, quamvis prae ſe ferant aliquando magnam mentis hilaritatem et jucunde ac cum ſumma interna animi pace vitam traducere velint videri; praecipue vero infeliciſſimam et horrendam eorundem mortem intuere, quorum aliqua exempla ipſemet vidi, quamplurima, imo innumera

numera ex relatione aliorum et ex Hiftoria aeque certo fcio. Et difce horum exemplo in tempore fapere.

Atque fic igitur vides, aut faltem te videre fpero, quam temerarie te ipfum committas opinionibus tui cerebri; (fi enim Chriftus verus Deus eft et homo fimul, ut certiffimum eft, vide, quo redactus fis: perfeverans enim in tuis abominandis erroribus et graviffimis peccatis, quid aliud tibi exfpectare licet, quam damnationem aeternam? quod quam horrendum fit ipfe recogites) quam parum argumenti habeas irridendi totum mundum praeter tuos miferos adoratores; quam ftulte fuperbus et inflatus evadas cogitatione excellentiae tui ingenii et admiratione vaniffimae, imo falfiffimae et impiiffimae tuae doctrinae; quam turpiter te ipfum miferiorem facias ipfis beftiis, tollendo tibi ipfi libertatem voluntatis, quam tamen, fi revera non experireris neque agnofceres, quomodo tibi poffes illudere, cogitando, tua effe fumma laude, imo et exactiffima imitatione digna.

Si nolis, (quod abfit cogitare) ut Deus tui mifereatur aut Proximus tuus, tu ipfemet faltem miferere tui ipfius miferiae, qua miferiorem te ipfum, quam nunc es, aut minus miferum, quam fi ita continuaveris, futurus es, ftudes efficere.

Refipifce, homo Philofophe, agnofce ftultitiam tuam fapientem et fapientiam tuam infanam; ex fuperbo devenito humilis et fanatus eris. Adora Chriftum in fanctiffima Trinitate, ut dignetur mifereri tuae miferiae, et excipiet te. Lege Sanctos Patres et Doctores Ecclefiae et inftruent te de iis, quae tibi facienda funt, ut ne pereas fed habeas vitam aeternam. Confule Catholicos homines, fidem fuam profunde edoctos et bonae vitae et tibi multa dicent, quae nunquam fcivifti et quibus obftupefces.

Atque

Atque ego quidem hanc Epistolam tibi perscripsi cum intentione vere Christiana, primo ut cognoscas [ciɔ] amorem, quem erga te, quamvis Gentilem, habeo; ac deinde, ut rogarem te, ne perseveres alios etiam pervertere.

Concludam sic igitur: Deus animam tuam vult ab aeterna damnatione eripere, modo tu velis. Ne dubites Domino obedire, qui te vocavit tam saepe per alios, jam iterum et forte ultima vice te vocat per me, qui, gratiam hanc ab ineffabili ipsius Dei Misericordia consecutus, eandem tibi ex toto animo precor. Ne renuas: si enim jam non ausultes Deum te vocantem, ipsius Domini ira contra te accendetur, et periculum est, ne ab ejus Misericordia Infinita derelinquaris et Justitiae Divinae omnia in ira consumentis misera evadas victima: quod Omnipotens Deus avertat ad majorem Nominis sui gloriam et animae tuae Salutem, nec non in multorum infelicissimorum tui Idololatrarum salutiferum et sequendum exemplum, per Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, qui cum Aeterno Patre vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Florentiae III. Non. Sept. CIↃ IↃ CLXXV.

EPISTO-

EPISTOLA LXXIV.

Nobilissimo Juveni

ALBERTO BURGH

B. D. S.

S. D.

Responsio ad praecedentem.

Quod, ab aliis mihi relatum, credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi; nimirum te non tantum Romanae Ecclesiae membrum effectum, ut ais, sed et ejus acerrimum propugnatorem esse, jamque maledicere et petulanter in tuos adversarios debacchari didicisse. Ad easdem nihil respondere proposueram, certus tibi magis opus esse temporis usu, quam ratione, ut ad te, tuosque restitua- [611] ris; ut jam taceam alias causas, quas tu olim probasti, quando de Stenonio (cujus nunc vestigia sequeris) sermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex egregia tua indole magnam spem mecum conceperant, me summopere rogarunt, ne amici officio deessem et id potius cogitarem, quod nuper fueris, quam quod nunc sis et alia hujusmodi; quibus tandem adductus sum haec pauca tibi scribere, enixe rogans, ut eadem aequo animo legere digneris.

Neque hic Sacerdotum et Pontificum vitia, ut Ecclesiae Romanae adversarii solent, narrabo, quo te ab iisdem avertam. Solent enim haec saepe malo ex affectu vulgari et magis ad irritandum, quam ad docendum adduci. Imo concedam in Romana plures reperiri magnae eruditionis viros et probatae vitae, quam in alia quacunque Ecclesia Christiana: plures enim hujus Ecclesiae membra cum sint, plures etiam cujuscunque conditionis viri in eadem reperiuntur. Hoc tamen negare minime poteris, nisi forte

forte cum ratione memoriam etiam amiſiſti, in quacunque Eccleſia plures dari viros honeſtiſſimos, qui Deum juſtitia et charitate colunt; plures enim hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas et Enthuſiaſtas novimus, et, ut alios taceam, parentes tuos noſti, qui tempore Ducis Albani pari animi conſtantia ac libertate omnium tormentorum genera propter Religionem paſſi ſunt; ac proinde concedere debes vitae ſanctitatem non eſſe Romanae Eccleſiae propriam, ſed omnibus communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apoſtolo Joh. 1 Epiſt. cap. 4. verſ. 13. loquar) quod in Deo manemus et Deus manet in nobis, ſequitur, quicquid Romana Eccleſia ab aliis diſtinguit, ſuperfluum omnino eſſe et conſequenter ex ſola ſuperſtitione inſtitutum. Eſt enim, ut cum Johanne dixi, juſtitia et charitas, unicum et certiſſimum verae fidei Catholicae ſignum et veri Spiritus Sancti fructus et ubicunque haec reperiuntur, ibi Chriſtus revera eſt, et ubicunque deſunt, deeſt Chriſtus. Solo namque Chriſti Spiritu duci poſſumus in amorem juſtitiae et charitatis. Haec ſi tecum recte voluiſſes perpendere, nec te perdidiſſes; nec [612] tuos parentes in acerbum moerorem conjeciſſes, qui tuam fortunam nunc miſere deflent.

Sed ad tuam Epiſtolam revertor, in qua primo defles, quod me a ſceleſtorum Spirituum Principe circumduci patiar. Sed quaeſo bono animo ſis, atque ad te redi. Cum mentis compos eras, Deum infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia abſolute fiunt et conſervantur: jam vero Principem Dei hoſtem ſomnias, qui invito Deo homines pleroſque (rari quippe boni) circumducit et decipit, quos propterea Deus huic ſcelerum magiſtro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina juſtitia, ut Diabolus homines impune decipiat, at minime, homines miſere ab ipſo Diabolo deceptos et circumductos, manere impunes?

Atque

Atque haec abſurda toleranda adhuc eſſent, ſi Deum adorares infinitum et aeternum, non illum, quem Chaſtillon in oppido Tienen, ſic a Belgis nuncupato, equis comedendum impune dedit. Et me deſles miſer? meamque Philoſophiam, quam nunquam vidiſti, chymaeram vocas? O mente deſtitute juvenis, quis te faſcinavit, ut ſummum illud et aeternum te devorare et in inteſtinis habere credas?

Ratione tamen velle uti videris, meque rogas, *quomodo ſciam, meam Philoſophiam optimam eſſe inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam impoſterum docebuntur?* quod profecto longe meliori jure te rogare poſſum. Nam ego non praeſumo, me optimam inveniſſe Philoſophiam, ſed veram me intelligere ſcio. Quomodo autem id ſciam, ſi roges, reſpondebo, eodem modo, ac tu ſcis tres Angulos Trianguli aequales eſſe duobus rectis, et hoc ſufficere negabit nemo, cui ſanum eſt cerebrum, nec ſpiritus immundos ſomniat, qui nobis ideas falſas inſpirant veris ſimiles. Eſt enim verum index ſui et falſi.

At tu, qui demum optimam Religionem, vel potius optimos viros inveniſſe praeſumis, quibus credulitatem tuam addixiſti, *qui ſcis, eos optimos eſſe inter omnes, qui alias Religiones docuerunt, etiamnum docent, aut impoſterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinaſti? et quamvis illas rite ex-* [613]
aminaveris, quomodo ſcis te optimam elegiſſe? quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices, te in interno Spiritus Dei teſtimonio acquieſcere, reliquos autem a ſceleſtorum Spirituum Principe circumduci ac decipi; ſed omnes, qui extra Eccleſiam Romanam ſunt, eodem jure id, quod tu de tua, ipſi de ſua praedicant.

Quod autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque interrupta Ecclesiae successione, etc. ipsissima Pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentia, quam Ecclesiae Romanae addicti testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinacia audita, tanquam ab ipsis experta, referunt. Stirpem deinde suam ad Adamum usque proferunt. Eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam, immotam et solidam invito hostili Ethnicorum et Christianorum odio permanere, pari arrogantia jactant. Antiquitate omnium maxime defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos Verbum Dei scriptum et non scriptum servare, uno ore clamant. Omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constantes aliquot annorum millia absque ullo imperio cogente, sed solo superstitionis efficacia mansisse, negare nemo potest. Miracula, quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed, quo sese maxime efferunt, est, quod longe plures, quam ulla natio, martyres numerent et numerum quotidie augeant eorum, qui pro fide, quam profitentur, singulari animi constantia passi sunt, neque hoc mendacio: ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis, cum jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, *Tibi Deus animam meam offero*, canere incepit et in medio cantu exspiravit.

Ordinem Romanae Ecclesiae, quem tantopere laudas, politicum et plurimis lucrosum esse fateor; nec ad decipiendam plebem et hominum animos coërcendum commodiorem isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longe eundem antecellit. Nam a quo tempore haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesia schismata orta sunt.

Si igitur recte calculum ineas, id solum, quod [614] tertio loco notas, pro Christianis esse videbis, quod

quod scilicet viri indocti et viles totum fere orbem ad Christi fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romana Ecclesia; sed pro omnibus, qui Christi nomen profitentur, militat.

At pone, omnes, quas adfers, rationes solius Romanae Ecclesiae esse. Putasne te iisdem ejusdem Ecclesiae authoritatem mathematice demonstrare? quod cum longe absit, cur ergo vis, ut credam, meas demonstrationes a scelestorum Spirituum Principe, tuas autem a Deo inspirari, praesertim cum videam et tuae literae clare indicent, te hujus Ecclesiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quam inferorum metu, qui superstitionis est unica causa. Estne haec tua humilitas, ut nihil tibi, sed ut aliis, qui a plurimis damnantur, credas? an arrogantiae et superbiae ducis, quod ratione utar et in hoc vero Dei Verbo, quod in mente est, quodque nunquam depravari nec corrumpi potest, acquiescam? Apage hanc exitiabilem superstitionem et, quam tibi Deus dedit, rationem agnosce, eamque cole, nisi inter bruta haberi velis. Desine, inquam, absurdos errores mysteria appellare, nec turpiter confunde illa, quae nobis incognita vel nondum reperta sunt, cum iis, quae absurda esse demonstrantur, uti sunt hujus Ecclesiae horribilia secreta, quae, quo magis rectae rationi repugnant, eo ipsa intellectum transcendere credis.

Caeterum Tractatus Theologo-Politici fundamentum, quod scilicet Scriptura per solam Scripturam debeat exponi, quodque tam proterve absque ulla ratione falsum esse clamas, non tantum supponitur, sed ipsum verum seu firmum esse apodictice demonstratur, praecipue cap. 7. ubi etiam adversariorum opiniones confutantur; quibus adde, quae in fine cap. 15. demonstrantur. Ad haec si attendere velis et insuper Ecclesiae Historias (quarum te ignarissimum

rissimum video) examinare, ut videas, quam falso Pontificii plurima tradunt et quo fato, quibusque artibus ipse Romanus Pontifex post sexcentos demum annos a Christo nato Ecclesiae principatum adeptus est, non dubito, quin tandem resipiscas; Quod ut fiat, tibi ex animo opto. Vale etc.
